ZESZYT Nr V K

A l. B r ü c k n e r

S Ł O W N I K
W Y R A Z Ó W E T Y M O L O G I C Z N Y C H
J Ę Z Y K A P O L S K I E G O

P r z e d r u k
staraniem Sekcji Wydawniczej A.P.W.
Drużyna Nr 1. - L.dz. 1012/44.
Jerozolima, marzec 1944.

D r u g i p r z e d r u k
staraniem Sekcji Wydawniczej J.W.S.W.
L.dz. 2918/45

Jerozolima, marzec 1946.

K

Jak g i ch, tak samo ulega k przed miękkiemi brzmieniami (ie, ię, i, j) dwojakiemu miękczeniu; dawniejsze, w czasach przedchrześcijańskich, daję cz, ż, sz; nowsze, w dobie po nar. Chr., daje c (dz, s); stąd różnica między kosa a czesać (z +kesati), gardło a żrzeć (z +gerti), chód a szedł; w pożyczkach niemieckich i przed późniejszemi brzmieniami miękkiemi: cesarz, cęta, ocet, albo: cały, cedzić (z pierwotnego +koil-, +koid-); najpóźniejsze brzmienia miękkie, np. kij, wielki (Czesi piszą je jeszcze przez y, chociaż brzmienie to w mowie własnej już od czasów Husa utracali), nie wywołały już podobnego skutku (przynajmniej wcale nie w języku pisemnym, a w ludowym tylko we skrawku pewnym). Z pierwotnego sk odpada s: skóra i kora jedno i to samo słowo; wolno więc etymologowi nagłosowe k i jako z sk powstałe uważać; natomiast przechodzi sk- w innych razach (p. wyżej chęć, chód, i i.) w ch-. Wymowa a za nią i pismo pomieszały w kilku słowach k i ch.

KABAK, 'szynk', ruskie, por. Niemojewskiego Pamiętnik (z r. 1607): "browary te oni (Moskwa) kabakami albo karczmy przy nich zowią, które dyakowie albo przysięgli (rus. całowalnik!) na Wielkiego Kniazia zawiadują" (str.155); znane w Moskwie w 16. wieku; ze Wschodu chyba, chociaż dotąd tam nie odnale-

zione. Niem. kabacke, kabache, 'buda, rudera', wyraz przypadkowo równobrzmiący, dawny i ludowy, co miał powstać z kagge przez "rozszerzenie", nie jest źródłem ruskiego, nieobjaśnionego.

KABAŁA, 'intryga', 'nauka tajna' (używająca chętnie i kart), z niem. i włos. cabala, 'wróżbiarstwo', z hebrajskiego kabbalah, 'podanie'. Natomiast ruskie kabała, 'zapis, obligacja', 'pańszczyzna', poszło z tureck. kabala, 'kwit, zapis', od początku 15. wieku.

KABAN, 'wieprz' (w Panu Tadeuszu), kabanina, 'wieprzowina'; rus. z tur. kaban, 'wieprz, dzik'.

KABAT, 'wierzchnia suknia obcisła'; więc i nazwa 'kłody, więzienia' (w kabat wsadzał pan chłopa-przestępcę); 'suknia żołnierska', Waffenrock (wapanrok w dawnej polszczyźnie); przekabacić, 'przestroić, przeciągnąć na swoją stronę'. Słowo czeskie (również w znaczeniu 'więzienia, kłody') i polskie, dostało się w 16. wieku i do Moskwy. Wywodzą je z bizant. grec. kabadēs, 'suknia', ależ Grek wymawiał b jak w; istotnie też południowosłow. kawad (bułg. serb.), z nowogrec. kabadi przejęto; dawne kabadēs wywodzili Grecy z pers. kaba, 'płaszcz'. Nasz kabat więc nie stąd, lecz z Zachodu chyba przywędrował, w 16. wieku ogólnie znany (w obu znaczeniach, 'sukni' i 'kłody'); Kabatkami, w odróżnieniu od Kaszubów, zowią nadłebskich Pomorzan, od stroju. I na Zachodzie niemasz odpowiedniego

słowa z b, jest tylko z p, mianowicie od łac. cappa, 'kapuza', 'płaszcz', capatus, 'ubrany w kapę', z czego włos. cappotto, franc. capot; nasza kapota bezpośrednio z niem. Kapote. Wywód kabatu samego nastręcza więc trudności pewne.

KABŁĄK, 'zakrzywienie'; łąk, łuk, drugą część słowa stanowi, ale pierwsza?; ka- da się łatwo wytłumaczyć, p. kacap, lecz b silnie wadzi, chyba przypuścić wzór czy wpływ obłąka(?).

KABZA, dziś jedynie używane, z dawniejszego kapsa, z łac. capsa, capsula, 'futerał, pudełko', 'nakrywka, schowek', por. czes. kapesný, 'kieszonkowy'; z capsula poszła i kapsla, niem. Kapsel, franc. capsule; dalej, z romańskich języków: kasa, kasjer, zakasować, kasowy, kasetka z włos. cassetta; kieson, nazwa wozu, z franc. caisson. Od kabzy, co od nas na całą Ruś przeszła, i kabzan (przezwisko Ormianów, 'nabijających kabzę',?), ale kapcan przeciwnie 'zubożałego golca' ('co do kapsy wkłada, żebrze',?) oznacza. Łac. capsa od capio, 'chwytam', niem. haben, heben.

KACAP, przezwisko Moskali, od Ukraińców, którym Moskal chachłami (od chochoł, 'czupryna') odpłaca; od cap, z przyrostkiem ka- lub ko-, jak w kadłub, kabłąk(?), komudzić i i., oznaczającym coś 'wielkiego, zgrubiałego', nieraz pogardliwie używanym; dla brody, od Moskala niegdyś nieodłącznej, capem go przezwano.

KACERZ, kacerski, kacerstwo, kacermistrz, z czes. kacierz, a to z niem. Katzer, Ketzer, z grec. katharoi (th wymawiało

się sycząco), 'czyści', jakimi się Bogumili - Waldensi w przeciwieństwie do chrześcijan chełpili, łac. Catheri i Cazeri. Z tem słowem równobrzmiące (przypadkowo) kacerz, 'sak, co nim ryby łowią', z niem. Käscher, czes. keser, keserek, lit. keszerys; "kacerek na raki",'płytki worek na obręczu i kiju'. Kacerzować, kacerny, miały niegdyś znaczenie ogólniejsze: 'lżyć, oskarżać','okrutny':"kacerne zbrodnie".

KACZAĆ, 'taczać'; kaczała,kaczałka, nazwy narzeczowe dla 'wielkiej nogi', dla wszelakich 'krążków' i 'wałków'; kaczydło, 'gdzie się kaczkają (i kaćkają), chlapią'; powtarza się na Bałkanie, kacziti i kaczati, dla 'podwyższania, podwieszania', 'draźnienia', ale kaczkawica, keczket, kackati, kaćkawica, oznacza i 'kaczydło', 'bajoro'.

KACZAN, 'głąb' (kapusty, jabłka), na wschodniej połaci (we Lwowie!) znane, z rus.koczan, serb. koczan i kocen (np. od kukurudzy), nie objaśnionego na pewne.

KACZKA, kaczczy i kaczy, kaczopysk, kaczyniec, kaczor (jak gęsior); wyparła na całym Zachodzie prasłowiańską nazwę 'kaczki' (ąty, niem. Ente, łac. anas, anatis, grec. nēssa, lit.antis, rus. utka, utionok; u południowych Słowian nazwa ta i dla innych ptaków, nawet dla sowy). Chów kaczek nie może się równać z chowem kur i gęsi, jako wiele późniejszy. Kaczany albo kaczy chlew, kaczornik, już na początku 16. wieku. Jak Maciek, Maciuś, dla 'kocura' (na Rusi Waśka tak samo), Boguwola (Zofja)

dla 'wilgi', tak przeniesiono nazwę Kasi na 'kaczkę'; czes. Kacze(na) = Katarzyna. Kaczyniec tłumaczy łac. 'anetaria'. U Serbów i Słowieńców kacza nazwa 'węża', a kaczula 'czub (u ptaków)', 'kapuza'; por. kaczłon, 'rodzaj kani', u Cygańskiego(?).

KADŁUB, dawniej (połowa 16. wieku) i karłub (dł unika się, p. mdły i i.), charłub i skarłub; dziś o 'tułowiu' przeważnie; pierwotnie: 'pień wydrążony (ska-, ka-, przedrostek; dłubać, p.), wstawiany w ziemię dla wody'; kadłubek, 'kozub', przezwisko mistrza Wincentego, nie z niem. Gottlieb.

KADUK, wyraz prawny łaciński, 'puścizna', t.j. majątek bez spadkobierców, bez krewnych; spadał na króla, ale nie włączano go do skarbu; majętki te i konfiskaty rozdawano szlachcie, np. kaduki po Arjanach. Dalej nazwa 'słabości, padaczki', 'morbus caducus', od łac. cadere, 'padać', ale i dla innych chorób, nawet końskich; kadukiem przezywano nasyłającego chorobę 'djabła': "ki go kaduk przyniósł!", "do kaduka!". Od tego samego pnia i kadencja (sejmowa itp.), łac. cadentia (nietylko w muzyce, jak włos. i franc. cadence). Zato kadeci, 'młodziki' (franc. cadet, włos. cadetto), zupełnie odmienne (wkońcu od caput)?

KADZIĆ, kadzidło, kadzidłowy, kadzidlny, kadzidlnica (kadzilnica; kadzielnica, wedle innych podobnych nazw); prasłowiańska odmianka czadu, 'swądu' (p. czad), której brak odpowiednika pewnego w litewszczyźnie.

KADŹ, kadka; słowiańska pożyczka z nowogrec. kadi od kados, 'cebr', wywodzonego z semickiego, hebraj.kad; takie nazwy wędrują od narodu do narodu.

KAFAR do wbijania pali, z niem. Keffer.

KAFLA, kafel, z gliny palonej, do pieców, ścian, 'piec'; dawniej kachel (f i ch stale się wymieniają); z niem.Kachel, pochodzącego ostatecznie z języków romańskich, łac. cacabus, 'naczynie gliniane'; kaflowy, kaflany.

KAFTAN, kaftanik (nocny),'kamizelka', z tur. kaftan, 'szata zwierzchnia ozdobna' (złote kaftany na posłów wkładano,gdy się przed sułtanem zjawiali); europejskie słowo.

KAGANEK, kaganiec, 'lampka', 'skorupka dla świec' (w biblji), 'koszyk żelazny na drążku dla światła'; przenośnie 'koszyk druciany, nakładany psom na pyski, by nie kąsały';powtarza się wyłącznie u Czechów (kahan, i o 'garnku'), a od nas na Ruś przeszło; nieznanego początku. Przyrostek -an cechuje prasłowiańskie nazwy naczyń, więc może to nasze własne słowo?

KAJAĆ SIĘ, 'żałować','pokutować', por. "grzechów się kajaci" w pieśni (biczowników polskich 13. wieku?);'litować', 'folgować (o zimnie)','wystrzegać się'; kajanie, pokajanie, 'pokuta'; łączą z grec. tinō, 'pokutuję', pojnē, 'kara'(toż samo co irańskie kaēnā, 'kara, pomsta'), indyjskie czajati,

'karze'. U nas głównie w znaczeniu kościelnem ("kaję się bogu" zaczyna się formuła spowiednicza w 13.w.); częste w dawnych nazwach, Pokaj, Kajęcin, Kajewo.

KAJDANY, od 16. wieku; uważają je za odmiankę ruskich kandałów, z tur. kündeli,'związany', od künde, 'więzy' i 'węzły'; inni arabską liczbę podwójną qājdani, od qajd,'więzy, pęta',poprzez tureckie kajd, odnachodzą. Wszelkie podobne nazwy dla 'pęt', łańcuch, cymborza itd., u nas niepierwotne, z Zachodu czy Wschodu poprzybywały.

KAJET, z franc. cahier,'poszyt, zeszyt'; -t u nas dodano, jak np. w filut z filou.

KAJZERKA, nazwa bułki i gruszki, z niem. Kaisersemmel i Kaiserbirne.

KAK, 'pręgierz', "u kaku chwostali"; z dolnoniem. Kāk.

KAKAĆ, wyraz dziecięcy, powszechny w całej Europie;"kędy papu, tam kaku", Potocki;zdwojone, jak podobne papać itd.; łacińskie (grec.niem. itd.) caccare; wywodzą od niego nawet grec. kakos, 'zły'.

KALAMBUR, z franc. calembour, a to ze drwin "popa z Kalenburgu" (Sowizdrzała-księdza, z literatury niemieckiej średniowiecznej).

KALAREPA, 'kapusta ogrodowa', z łac.caulirapus (caulis,'kapusta', i rapa, 'brukiew'), niem. Kohlrabi, Kohlrübe.

KALCEDON, chalcedon; "kalcedon od pistoletu", "kalcedon na oku" ('bielmo').

KALEKA, kaleczyć, kaliczyć, kalectwo, kaleczy, kaleki, przez Ruś ze Wschodu do nas przeszło; tur. z pers. kalak, 'niekształtny, ułomny'; na Rusi dawnej zwano kalekami i 'wędrownych żebraków, śpiewaków legend religijnych, stichów'.

Kalendarz. Roku słonecznego nie znali Słowianie, nie mają też spólnej dla niego nazwy (god, rok itp. są późne, ogólnikowe); liczyli wedle zim i lat (przenieśli nawet "lato" na 'rok' cały), a oznaczali pewne krótkie przeciągi czasowe wedle zajęć gospodarskich lub zjawisk przyrody - biegu słonecznego, przesilenia dnia i nocy, ekwinokcjów wcale nie uwzględniając. Jedyną miarę czasową dokładniejszą dawały noc i dzień i obieg księżyca, miesiąc, przyczem rozróżniali nów, pełnię i wietech (dla 'tygodnia' nie mają też żadnej spólnej nazwy; wymysł to babiloński, nawet z sabatem, co niegdyś połowie miesiąca, dn. 15., służył). Pory roku rozróżniali jednak, nietylko dwie pierwotne, ale i trzy (żywioły znali również tylko trzy, czwarty, powietrze, nie istniał dla nich) i cztery. Z Litwą zgadzają się tylko co do zimy i wiosny (lato, jesień, mają tu i tam odrębne nazwy). Nawet święta nie dzieliły im roku: niewiele ich też było, najważniejsze jesienne, dożynki, po zebraniu plonów, i wiosenne, o bardzo chwiejnej porze, dla witania lata i na wróżbę pomyślnych posiewów. Najważniejsze nazwy, kolęd, rusaljów (t. j. 'świąt zielonych', zapisanych już w 11. wieku, gdy u Greków rusalia dopiero w 13.w. znamy), przejęli dopiero na Bałkanie. Jedyne pogańskie, nie zmyślone Długoszowe stado, lecz

kraczunkoroczun i kres, właśnie dla 'zimowego i letniego przesilenia słonecznego', nie obrażało duchowieństwa, więc ocalało.

KALETA, zdrobniałe i kalatka, zamiast kaletka, z rus. kalita, a to z tur. qalita, qalta; stąd roślina nazwana, bo "ma listki jakoby kaletki lub taszki", niem. Hirtentasche, wszystko tłumaczone z łac. bursa pastoris, 'mieszki, tobołki'.

KALFAS, kajfas, mularskie, z niem. Kalkfass, 'faska do wapna'.

KALINA, ogólna nazwa dla 'viburnum' u Słowian; od jej jagód czerwonych częste nazwy 'krów czerwonych'; u Bułgarów miano 'niezamężnej siostry mężowej', niby "kalino-dziewczyno" (na Bałkanie nierzadkie nazwy podobne od roślin wzięte); pochodzenie nieznane, bo "rozkalone żelazo" (owoce jej barwą do rozżarzonego żelaza podobne) wywodzimy nie od barwy! Inne kalina, 'zdziebłko, słomka', 'ziarnko', jest (mylną?) odmianką kaliwa (od kałać, 'kłóć',?).

KALOSZE, z romań., franc. galoche i i., z calocca (łac. calones, 'patynki').

KAŁ, kalić, kalać ("niepokalane poczęcie"), kalny, kalisko; kalenica i kalonka, 'snopki z gliną na dachu','szczyt dachu'. Najstarsza nazwa miejscowa słowiańska: Kalisz (Calissia około r.150 po Chr.); jest ich i na Zachodzie, w Pomorzu, Meklenburgu, sporo; toż samo Kałusz na Wschodzie; kałuża; złożone: kałamącić, kałamucić, 'wodę czynić kalną';

na Rusi i na Południu kaługa i kaluga, kalamutiti, częste, czes. kaluha, 'kałuża',kalous, 'sowa, ptak nieczysty'. Zakał; zakalec,'źle upieczone ciasto', rus. zakalina. Ale zakał znaczy w rus. 'stalenie rozżarzonego żelaza', już w cerk. kaliti (żelazo), 'hartować je w wodzie'; zakalony, 'zahartowany',i u nas znane, - czy to nie od tego samego kału, kaliska? Staroruskie skałusz, 'kałuża'; więc forma pierwotna skał- (łac.squalor, squālus, 'kalny, brudny'), a odpowiednik z r w grec. skōr = nasze skar-, p. szkaradny.

KAŁAMARZ, z łac. calamarium, 'schowek na atrament i pióra', od calamus, 'trzcina do pisania'.

KAŁAMASZKA, 'wózek jednokonny, taradajka', białoruskie (litewskie), nie polskie; w wieku 15. istniała i u nas forma tegoż pierwotna, kolimaga, 'wóz', złożone z koła i magi, 'wozu', por. maża ukraińska, 'wóz ciężarowy', serbska maża, 'ciężar, cetnar', co Węgrzy zapożyczyli jako mazsa, 'cetnar'.

KAŁARASZ, 'sługa', rumuń., od calu, 'koń', calarasiu, 'konny woźny'; częste u pisarzy 17.wieku: "karałaszowie(!) są to ludzie, których wołoski hospodar po różnych miastach chowa dla prędkiej posługi swojej" (Darjusz z r. 1643).

KAŁAUZ, spółczesne z poprzedniem; turecka nazwa 'przewodników' do dziś na całym Bałkanie i u Węgrów; "cnota w niebo będzie kałauzem", "ślepym ja kałauzuję", u Kochowskiego i Po-

tockiego.

KAŁDUN, 'trzewa, brzuch', z niem. Kaldaune, 'wnętrzności',z łac.calidus, 'ciepły'; "kula uderzyła w brzuch, aż kałdon wyleciał"; "(z nieba Jowisz) chmury kałdoni", "żagle kałdoni wiatr" ('nadyma').

KAŁKAN, 'puklerz', z tur.kalkan, częste u pisarzy 17.wieku.

KAŁKUS, 'ług wapienny', z niem. Kalkguss.

KAMASZE, jak i kalosze z k zamiast franc. g, gamache,niem. Gamaschen, z łac. gamba.

KAMCHA, w 15. - 17. wieku nazwa 'drogiej materji, adamaszku', z tur. kamka i kemcha z chińskiego; "z kamchy szaty i złotogłowu", "z kamchy szczerozłotej"; u Rusi kamka; to samo co kitajka.

KAMFORA, włos.canfora, m w franc., niem., łac. camphora, z arabskiej nazwy 'białej żywicy', kafur.

KAMIEŃ, nazwa i 'wagi':"kamień wosku", '72 funtów'; złożone kamieniołomy i podobne; częste w nazwach miejscowych, stąd Kamieński, a z wymową narzeczową Kamiński; kamienny; kamieniec, o gruncie; kamionka (w łaźni, na którą wodę leją; zwierzątko, rodzaj kuny;"lać na kamionkę" mówiono o pijaku); kamieniarz; kamienica, kamienicznik; kamionować i kamienować; kamienieć; kamiennik. Pierwszy przypadek brzmiał kamy (z kamōn), stąd nowotwory wszelakie; już w 10. wieku (w cerkiewnem) zdrobniałe kamyk; kamyczek, narzeczowo kamuszek, kamyszek; przymiotnik

kamiany i czasownik kamieć, więc w dawnym języku stale: skamiały (nie skamieniały), skamiałość, okamiały. Słowiańskie kamien- przestawiono z +okmien-; lit. akmuo, drugi przypadek akmens; grec. akmōn, 'nakowalnia'; niem. hamarr, Hammer, 'narzędzie (niegdyś kamienne)', w dawnej mowie i 'skała'; u Indów i Persów aszmā, aszman- (por. Oszmiana), 'kamień' i 'sklepienie niebieskie, niebo'. Znaczenie pierwotne 'kamienia ostrego', bo pień jest ok-, ten sam co w os-try, oś (k i s mieniają się nieraz).

KAMIZELKA, dawniej kamizela i kamizola, z franc. camisole od camisia, p. komża.

KAMLARZ, kamelarz, kamelarja (szczególniej w Poznańskiem, od 15. wieku), z niem. Kämmerer, 'camerarius' ('skarbnik miejski'), Kämmerei, z stałem rozpodobnieniem dwu r. Zupełnie inne kamlar, kamelor, niem. Kamelhaar, jak i kamlot (dawniej czamlet), franc. camelot (niem. dawne i szamlat), o 'suknie z sierści wielbłądziej (łac. camelus), a później i koziej'.

KAMPZOR, 'wekslarz, bankier', w 15. i 16. wieku; 'żak, co wybierał opłatę żydowską (kozubales)'; z łac. campsor od cambio, 'mieniam' (słowo celtyckie).

KAMRAT, kamracia (zbiorowe, jak swacia), kamracki; z niem. Kamerad od camera, 'co w tej samej komorze żyje'.

KAMZANS, 'gzyms nad drzwiami lub oknem'; z niem. (?).

KANAK, 'naszyjnik, noszenie drogie', "głowę ukanaczy (panna)"; częste w 17. wieku; z tur. kanak, 'naszyjnik'.

KANAŁ, narzeczowe (kaszub) karnał, z niem. czy włos., z łac. canalis od canna, 'rura'; kanalja nie z franc. canaille, lecz z włos. canaglia, bo już u Niemojewskiego (1607 r.) częste. Nasz kanał na Rusi kanawa.

KANAPA; kanapka (i 'bułka przekrojona z wędliną ułożoną jak poduszki na kanapie', ale już w franc. podobnie canapé d'anchois); z franc. canapé z łac. canopium, a to z grec. kōnōpeion, o 'łożu z zasłoną przeciw komarom (kōnōps). Ale kanaparz (w klasztorze 'piwniczny, szafarz') z łac. canaparius, 'piwniczy', od canapa i canava, 'sklep winny, piwnica'.

KANAR, 'cukier, słodycz', jak i ptaszek kanarek (dopiero od 17. wieku częstszy u nas), od wysp Kanaryjskich; 'żółto ubrane osoby', ~~wedle ptaszka.~~

KANCELARJA, kanclerz, kancelista; kancelować, 'przekreślać'; z łac. cancellarius od cancelli 'kratki sądowe', a to od carcer, 'ogrodzenie, więzienie'; cancellarius był 'odźwiernym, co przy kratkach stawał', dalej 'urzędnikiem' (podobnie konsystorz był niegdyś tylko 'przedpokojem lokajów').

KANDYBA, 'szkapa', "kandyba ślepy", już w 17. wieku częste; to samo co białoruskie kandyba, 'chromy, powolny', kandybać, 'leźć'; przenosi się na 'ociężałych, niezgrabiaszów', 'rosłych'.

KANDYDAT, kandydatura, z łac., od białej (candidus) togi ubiegających się o urząd, głosy.

KANIA, nazwana od dokuczliwego pisku, kaniora, kaniuk (to samo, częstsze u Potockiego), kani; cerkiewne kaniti, 'naprzykrzać się, nalegać, nastawać' (bułg. kani- o 'prynuce, przychęcaniu gościa'; pokana i nakan, 'proszenie'), rus. kaniuk, 'żebrak natrętny', kaniuczit', 'żebrać natrętnie'. Od kani nazwana kanianka, 'cuscuta', u Stanka r. 1472 kania przędza, kanie nici, wronie włosy, polny jedwab, mysze strzewce ('trzewy'). Kania, kaniora, kaniołа, oznacza i 'szerokie skrzydło kapelusza czy czapki', "kaniasta czapka". Kania miało nagłosowe s, por. serb. szkanjac; nazwa od głosu, od skon-, p. szczenię i szczęk.

KANON, 'ustawa, reguła'; kanonik, 'żyjący wedle niej duchowny', kanonja, kanoniczy; kanonizować; z grec. kanōn, 'linja', przez łacinę.

KANONA, kanonjer, z franc. (niem.) canon, z łac. canna, 'rura, trzcina', skąd i nasza kanka, 'cewka'.

KANT, 'śpiew'; kantyk, kantyczka i kancjonał, 'śpiewnik' (pomijam włoszczyznę: kantata, kanzona, kantylena); kantor, 'śpiewak', kantorja; z łac. cano, 'śpiewam' (prasłowo, niem. Hahn, 'kogut', t.j.'śpiewak', pietuch na Rusi; grec. kanachē, 'szmer'; brak go u nas i na Litwie), cantus, cantor itd.

KANT, kantowaty, "belka kanciasta" czyli kantak, kantówka, "kantem ('sztorcem') postawić"; z niem. Kante, z franc. cant, z łac. conthus (słowo obce, z

Hiszpanji czy Afryki, o 'obręczy koła'); stąd i nazwa'powiatu', kanton, franc. canton.

KANTAR, 'wędzidło', z węg., a to z tur. kantar; stąd i niem. Kandare, u nas kandara.

KANTOPORY, 'suchedni, cztery "czasy" (posty) doroczne', łac. quatuor tempora, ściągnięte w niem. quatember, z takiejże łaciny.

KANTOR, z mylnem a zamiast o: kontor (może pod wpływem kantyny, 'budy markietanki', z włos. i franc. cantina,?); oba znaczą to samo: 'biuro', 'kancelarja'; kantorek, 'biurko', kantorowicz; z franc. comptoir, niem. Kontor, 'miejsce (stolik) wypłaty', compter, z łac. computus, computare.

KANWA, 'tkanina, siatka', z franc. canevas, z łac. canevasium, u nas dawniej kanawac(a), kanafas; włos. canavaccio, 'płótno', od nazwy łacińskiej 'konopi', canapis.

KAŃCZUK, z mylnem g: kańczug, z tur. kamcze, 'bicz', bułg. i serb. kamdżija i kamczik, kamszik, rus. kamcza i kanczuk (my n zmiękczyli); od nas do Niemców, Kantschu(k), bo słowo szeroko się rozpostarło, u Greków, Węgrów itd.; Niemcy poprzejmywali od Słowian nazwy bicza, kańczuka, korbacza, a knutem się odwdzięczyli.

KAPA, KAPICA, 'przykrycie', 'suknia zakonna'; kapka, 'czepiec'; "kapki na bucie"; z łac. cappa, powszechnej w Europie nazwy dla 'nakrycia głowy, kapuzy', 'płaszcza z kapuzą' (niem. Kappe, franc. chape, włos, cappa; toż na Bałkanie

całym). Por. kapelusz, kaptur, kapalin. Narzeczowe Kapie zdaje się czeskiem; kapicznik,'mnich'.

KAPAĆ, kapię, kapnąć; dawniej kanąć, bo b,p, wypada przed n, por. ginąć, sen; jeszcze w pieśniach 16. wieku: ukanie, 'kapnie'; kapla zam. kapja (por. kropla), zdrobniałe kapka i kapelka; skapać i skapieć, 'zmarnieć'; okap, 'rynwa'; kaprawy, o oczach; prasłowiańskie, bez dalszego rodowodu. Kapalicą zwała się w 15. w. 'serwatka',dziś po narzeczach i kapałka; obu nazw używano i dla 'deszczówki'. Cerk. kaplją, kapati; czes. kapka, słowac. kapra, kaprawy.

KAPALIN, w 15. i 16. wieku 'szyszak, hełm', z czes., a to z niem. i łac. capellina (włos. tak samo, franc. chapeline), od capo; p. kapelusz.

KAPCIE, narzeczowe kapce, 'łapcie, obuwie', 'szkarpetki'.

KAPCIUCH, kapczuk, 'worek na tytuń', z tur. kapczuk, zdrobniałego od kap, 'worek'.

KAPEL(K)A, kupela, 'czarka używana do kupelowania, oddzielania srebra z ołowiu srebrzystego'; z niem. Kapelle od łac. cupella do cūpa (p. kufa); inne kapela, p. kaplica.

KAPELUSZ, kapeluch, znany od końca 15. wieku; najdawniejszy przykład zachowanego przeciw prawidłom końcowego -us łacińskiego, jeśli bezpośrednio z capellus (włos. cappello, por. cappelluto), od capo, 'głowa', przejęty; końcowe -us, -es, odrzuca się, bywają jednak wyjątki, por. mores, flores, pulares, luksus (luks w Geldhabie Fredrowym); ale może to wedle

włos. cappelluccio; mazow. kiepus, pod wpływem lit. kepure(?); kapeluszowy, kapelusznik.

KAPISZON, 'kaptur, piston', z franc. capuchon.

KAPITAN, z łac. capitaneus, od caput, 'głowa'.

KAPITUŁA, kapitał, kapitalny (z ruskiego Warszawa przejęła!), kapitulować, kapitulacja, kapitel ('hełm, głowica, gałka'); kaput albo kapituła (co Budny przez rozdział albo z cerkiewnego, głowy, dawniejsi przez położenie tłumaczą); wszystko do łac. caput się odnosi.

KAPLICA, zdrobniałe, zastąpiło miejsce dawnej kapły (kazania gnieździeńskie z 14. wieku), a ta, jak i kapłan (kapłański, kapłaństwo), od łacińsk. capella przez czeskie kapla, kaple, i niemieckie Kapelle, bo capellanus był ten, co ją obsługiwał (kapelan bezpośrednio z łaciny); dalej kapela, kapelmistrz, co również kaplicę obsługiwali. Wszystko pochodzi od płaszcza św. Marcina, od jego cappa-capella, przechowywanej wraz z innemi relikwjami po nim w osobnym budyneczku, a tę to nazwę przeniesiono na wszelkie inne podobne "kaplice".

KAPŁON, okapłonić, z niepierwotnem ł (od kapłana, jak już Knapiusz w 17. wieku słusznie twierdził), i z niepierwotnem o, bo poszło z czes. kapoun, a to z niem., dziś Kapaun, z włos. cappone z łac. capo, 'kleśniony'; nazwa rodzima była kurzeja (p. kur).

KAPOWY, o drzewie, o 'naro-

śli na korze brzozowej'; ruskie. kapt(o)ur, 'czapka', to samo.

KAPRAL, kapralstwo, z franc. caporal, albo raczej z włos. caporale, łac. caporalis,'dowódca'.

KAPRYS i kabriolet z franc., ale kapriole, 'skoki w tańcu' (dziś zapomniane), wprost z włos. capriola; wszystkie wyrazy od łac. capra, 'koza', od jej susów-skoków; włos. capriccio 'fantazja, grymasy'.

KAPTUR, 'nakrycie głowy żałobne', po zgonie królewskim wdziewane u sędziów, stąd "kapturowy sąd", 'sąd w bezkrólewie'; przejęli to i Litwini, gobturas, 'nakrycie głowy kobiece', z upodobnieniem (g zamiast k) swego własnego gobtuwas (od gobti, 'nakrywać głowę'). Kapturzyć, kapturać; czes. kapt(o)ur, 'czapka', to samo.

KAPUSTA (od nas na całą Ruś) ma dwojakie pochodzenie. 'Potrawa z kiszonej, kwaśnej, czy "słodkiej" zieleni', włos.composta, z łac. composita, od czego i nazwa kompotu (bezpośrednio z franc., co Niemiec dobrze przez Eingemachtes tłumaczy); stąd i kompost, nazwa 'nawozu', niem. Kompost i Kombost. Dawniej zwano, jak u Niemców, kampustem, kańpustem, i 'mleko kwaśne', po narzeczach 'bryndzę', ale ten kańpus (i w formach odmiennych) poszedł przez niem. Kappus z włos. capuccio, z łac. caputium, i znaczył pierwotnie znowu tylko 'głowę kapusty' (włos. cavolo capuccio, od"kapuzy"), więc to samo co poprzednie, a u nas przenośnie i 'zsiadłe mleko', 'potrawę z niego'. Po-

krzyżowały się więc dwa zupełnie odmienne słowa, a nazwę potrawy "złożonej" (composita) przeniesiono, jak przy jarmużu (p.), na sadowinę samą, na'brassica oleracea', 'kapustę (białą i czarną)'; potrawę mleczną Niemcy tylko kompostem przezywają, ich Kappes jest wyłącznie 'kapustą'; u nas i ten kapus dostał m, ń, od kompostu, kampostu. 'Brassica oleracea capitata' jest 'głowiastą, białą', 'acapitata' nazywa się 'czarną' (obie nazwy już średniowieczne), albo 'brzoskwią' lub 'jarmużem' (p. brzoskiew, jarmuż). Dawne słowniki rozróżniają: kapusta,"głowa kapustna", "kapustny targ"; kanpust, 'mleko kwaśne', u Reja: "kampustem oczy sobie zaleją", 'popluskają się nim', itp.Kapuśniak, 'zupa z kapusty' i 'deszczyk drobny'.

KAPUT, 'koniec' ('umarł, zginął'), z niem. kaputt, gdy kapóres (toż znaczenie)z hebrajskiego.

KAPUZA, skąd i kapucyn ('mnich noszący kapucę, kaptur spiczasty'); z łac. caputium (jest i kapus u nas) i franc. capuce.

KARA, karać, karny, karność, z inną samogłoską: korzyć, korny (p.).

KARA, KARETA, KAROCA; pierwszego słowa już nie używamy: "kara albo jednokole" tłumaczy łacińskie biga, 'bidka', jeszcze słowniczek poznański około r. 1500; oba dalsze dla 'powozów'. Pierwsze z niem. Karren; dalsze z włos. carreta i carrozza, por. i karjulkę czy karjolkę z włos. carriuola; wszystkie z łac. carrus, a to jest pochodzenia

celtyckiego (iryjskie carr, 'biga'), franc. char; kar dla 'taczek' używa się po narzeczach. Stąd i nazwy karjery i karuzelu, z włos. carriera i z franc. carrousel; karjera była i 'miejscem konnej jazdy' i nazwą 'ćwiczeń' samych ("karery wyprawia", Stryjkowski w Kronice r.1581), z czego ogółem 'bieg, zawód'; w karuzelu kręcono się w kółku. Kara powtarza się i w karawanie (p.).

KARABELA, 'szabla krzywa', wyłącznie do stroju używana, pochodzenia wschodniego, jak demeszka, i również od miejsca wyrobu, Karbeli w wilajecie bagdadzkim, nazwana. U rękojeści jej nie było kabłąka dla ochrony ręki; dostała się do nas dopiero z końcem 15.wieku; z karabelek (niewojowniczych) szydził jeszcze Potocki.

KARACENA, dawniej (17.wiek) karacyna, 'zbroja, pancerz', z łac. corazina od coria, 'skóra'; od tego samego słowa, coratia, włos. corazza, franc. cuirasse, pochodzi niem. Küràss, Küris (stąd nasze kirys), a od tego nazwa kirasjerów.

KARACZAN, karakan, karaluch, z rus. tarakan (u Czechów zamiast karakana pospolity), franc. niem. Kakerlake (nazwa wraz z owadem przywędrowała z Ameryki Południowej), gdy tarakan ma być początku północno-tureckiego.

KARAFIOŁ. Najrozmaitsze nazwy roślinne splotły się w tej jednej. Mówimy powszechnie o karafiołach, zamiast (i obok) dawniejszych kalafiorów, kaulafiorów (włos. cavolofiore, caulifior, franc. choufleur, niem., przetłumaczone dosło-

wnie, Blumenkohl, boć to łac. caulis, 'kiel', i flores,'kwiaty'). Rzadsza już nazwa 'gwoździków' ('dianthus'):karafjor i karafjoł, karofiał, czes. karofi(l)at, z łac. gariofilum, włoś. gariofilata, franc. girofle, z grec. karyofyllon('kwiat orzechowy' - ale nazwę obcą, indyjską, niezrozumiałą, Grek swojskiem brzmieniem zastąpił), łac. cariophyllum. Nakoniec tu przyłączył Karłowicz karpiele, nazwę 'brukwi' (miejscowo i'buraków', 'ziemniaków' i i.), u nas tylko znaną; Czesi wzięli swoją z polskiej.

KARAŚ, nazwa ryby, europejska; niem. Karausche, łac. carassius (dawne niem. karas,jak u nas); lecz skąd wyszła?; karaski; karaskać się, 'guzdrać się'. Ale karesować, karasować, z franc. caresser, 'pieścić', od łac. carus, 'miły'.

KARAWAKA, od hiszpańskiego miejsca odpustowego, słynnego krzyżem św.; "z półtrzecia krzyżów święta karawaka" (częste u Potockiego), t.j. 'krzyż o dwu poprzecznicach z siedmiu krzyżykami i 18 literami'; także karawika (broszurka z modlitwami od tych liter); stawiano te krzyże przeciw zarazie.

KARAWAN, niegdyś 'ładowny wóz długi', niem. Karrwagen, od 15. wieku używane, dziś wyłącznie o'wozie pogrzebowym, marach'; karawaniarz. Ale karawana, wyjątkowo i karawan, 'orszak kupców czy pielgrzymów' ("gwiazd karawany"), z pers. karwan, 'kompanja'.

KARAZJA, rodzaj 'sukna' da-

wnego (częste w 17. wieku),pospolitego (przysłowie:"fraszki adamaszki, karazyja grunt"); niem. Karsai, Kirsei, Kersei,z romańskich języków, włos.carisea; krąkowska kierezja ma niem. wokalizację.

KARB, karbować, karbownik i karbnik; karbarja, 'warzelnia soli'; karba, karbarz; z niem. Kerbe, kerben (polska nazwa była narzaz),prasłowa: grec.grafō, 'piszę', nasze żreb (p.).

KARCIĆ, 'strofować, ukrócać', karciciel, 'strofujący'; kartać się, 'kajać się'; kartać kogoś, 'namawiać'. U innych Słowian o 'głosie przykrym', cerk. krtěti, rus. kortawyj, o 'jąkającym się'.

KARCZ, karczować, z ruska korczować (lasy), karczunek i korczunek; karczówka, 'motyka do karczowania'; prasłowo;czes. serb. krcziti, rus. korczit'; k ocalało w karkoszki, 'gałęzi', małorus. korkyszka, 'pień'. Brak odpowiedników; por. kark.

KARCZMA, karczemny, karczmarz i karczmarka, w dawnym języku i narzeczowo stale bez r: kaczmarz, kaczmarka. Jak niem. Krug 'naczynie' i 'karczmę' oznacza, tak samo zgadza się słowiańska karczma z nazwą naczynia krczag, 'dzban' (powtarzającą się i w cerkiewnem krkyga, 'wóz, nosze'; krczag różni się tylko samogłoską przed g, +krkēg). Od Słowian przejęli słowo Niemcy (kretscham, kretschem, Kretschmar, w nazwach miejscowych i osobowych do dziś ogólne),Węgrzy, Rumuni itd. W rusko-cerkiewnem korczma i sam 'napój chmielny',

a w bułgar. krczmlawati 'kramarzyć, kupczyć' znaczą.

KARCZOCH, zwykłą odmianą f w ch z dawnego karczof; są i karciochy i karcioki; z włos. carciofo, pochodzącego z arab. al--charschof, gdy z włos. articiocco franc. artichaut (rus. artiszok, z niem.) wyszło; "krakowskie karczochy".

KARDASZ, 'brat', kardastwo, 'braterstwo', w 17. wieku często; Bohomolec w drugiej połowie 18. wieku kurdesz w piosnce pijackiej utworzył, inni kordasz mylnie drukowali; z tur. i tatar. kardasz, 'brat, krewny' ('łoną matki towarzysz').

KARK, prasłowo; serb. krke, czes. krk; porównywano indyj. krkatam, 'kręgi szyi'(?); we związku z karczem, 'klocem', karkoszką, karkoszą, 'łuczywem, pniem'; por. kurcz, z odmienną, co nierzadko, samogłoską.

KARKAĆ, dźwiękonaśladowcze; cerk. krknąti, czes. krkawec, 'kruk'.

KARMAZYN, kiermezyn, alkiermes, 'barwa amarantowa', 'tkanina nią barwiona'; karmazynowy, kolor szlachty ("jakem karmazyn"), więc o niepewnej mawiano, że sam "nie w karmazynie farbowany z dziada". Z arabskiej nazwy 'czerwca', przejętej z ind. (kirmis,'robak', kirmidża, 'szkarłat'), kirmiz, kirmezī; stąd i karmin (z romańskich języków, por.hebrajskie karmil, 'karmin').

KARMELEK, "cukierek z karamelu", franc. caramel (hiszpańskie), 'masa cukrowa'.

KARMIA, karm, pokarm, kar-

mić, karmiciel, karmny, karmnik; prasłowo; od pnia sker-, lit. szerti, 'karmić', pa-szaras, 'karm'; ten sam pień z ch-, p. chronić. Języki słowiańskie mają i drugie krm, 'rudel', rus. korma, cerkiewne krmiti, 'sterować', nam obce.

KARNAL, 'sygnet', z nazwy minerału karniol; "pies herbem na karnalu ryty", częściej u Potockiego, "pisze djabeł na trwałym ciał ziemskich karnalu"; 'krwawnik', od łac. caro,'mięso'.

KARNAWAŁ, karnawałowy, z włos. carnevale, 'zapusty'; 'mięsopust' dosłownie to tłumaczy.

KARP, karpiowy, karpiowaty. Nazwa europejska, jak karaś, łosoś i inne, których rodowód niewyśledzony; bo skąd łac.carpa (i we wszystkich romańskich językach), a z niem. Karpfen?, któż od kogo pożyczył? Nasze i czes. karp z niem., ależ inni Słowianie mają formy jakby od prasłowiańsk. +korp: małorus. korop, południowe krap (czeskie z przestawką, kapr), co wywodzono od korpawego.

KARŚNIAWY, 'lewą ręką bardziej sprawny'; jak czes.krszniawý od krsznie, 'lewicy', od krchý, 'lewy'; w cerk. i rus. korch, 'pięść', krsznia (to samo).

KARTA papieru, "karta igierna" (do grania); kartować,'układać' ("orzeł pióra kartuje", Potocki); kartka, karteczka, kartkowy; kartowy, kartownik; karton; kartelusz, 'wyzwanie na pojedynek', i kartel, toż. Z włos. (niem. franc.) carta, a to z łac. charta z grec. chartē, 'karta papirusowa'. Kartelusz (jak kapelusz),włos.

cartello, franc. cartel. Na Bałkanie i u Rusi bywa i charta, chartija, wedle greckiego.

KARTOFEL, kartofla, 'ziemniak', z niem. Kartoffel, z włos. nazwy 'trufli', tartufo, tartufolo, przeniesionej na jarzynę amerykańską; Słowianie i Niemcy skracają: rus. kartoszka, niem. Tüffel (nasze narzeczowe tufle); za Niemcami odmieniliśmy t- nagłosowe w k-; tartofle jeszcze u Mitzlera, Warszawa 1758. Włoska nazwa niejasna, gdyż 'trufla' u innych Romanów tylko truffe, trufa.

KARTUN, wedle niemieckiego narzeczowego Kartun zamiast Kattun, włos. cotone, franc. coton, łac. cotonum z arabs. qoton, 'bawełna'.

KARUJ, 'kmin', karujowy, mylnie karólek i karolek, z łac. careum.

KARUK, u Potockiego częste: "na marmorze pisząc swoje reguły karukiem", "pisma na karuku", 'trwałe'; do nas z Rusi, karłuk; stąd wzięte ang. carlock; słowo ruskie i 'pęcherz ryby' (wyza), oznacza, bo z niego ten klej rybi wytwarzają; u nas i "asfaltycki karuk".

KARW, 'wół stary, ciężki'; przezwisko na 'ludzi leniwych, ospałych'; stąd prus. kurwis, 'wół'; ta forma jedynie u nas się pojawia i jest dorobiona, jak sarn do sarna itp., do karwy, t.j. krowy (p.), jak karwiniec, karwowy.

KARWASZ, 'naramiennik', z węg. karvas.

KARWATKA, 'suknia krótka'(nawet "karwatka z deski", 'trumna'); karwat, 'szabla' (por. multan, 'miecz' i naród); krawatka na szyję; wszystko od nazwy Charwatów (u nas Krwaty, Klwaty od 18. wieku), z ruska Chorwatów (u nas mylnie Chrobaci; Białochrobacja, bajeczna), od szczepu południowego Chrwatów, których za łaciną i Kroatami nazywamy. Z tych nazw krawatka, franc. cravate, niem. Kravatte, najpóźniejsza, w 17. wieku dopiero do Francji weszła; w włoskiem jest jeszcze croata=cravatta; por. katanka, brandebury, stradiotka, i inne nazwy strojów od noszących je żołnierzy lub narodów. Ma być i karwatka, 'miarka na płyny', przestawione z kwaterka (?).

KARY, 'czarny', głównie o maści końskiej, pochodzi, jak inne podobne, ze Wschodu, od tur. kara, co na Ruś - Ukrainę w 17. wieku nas doszło; karosz, jak gniadosz, srokosz, białosz.

KARZEŁ, karlik, karłowaty, karlę; skarlały; narzeczowe (śląskie) karlus, kierla, z niem. Kerl, 'mąż, chłop', dawne karl, karal, z czego i imię osobowe Karl, franc. Charles, u nas w 16. wieku Karzeł, nimeśmy go, wedle łac., Karolem zastąpili (zdrobniałe Lolo). Inne narzecza zachodnie zachowały lepiej pierwotne znaczenie: łuż. karl, 'tęgi chłop'. Od nas przeszedł karzeł i na całą Ruś: karło, karlik. Do nas wprost z czes. karel, karle. Prasłowo niemieckie.

KASAĆ SIĘ na co, 'kusić się o coś, dążyć do czego'; kasać w złożeniach: podkasać (daw-

niej i kasany, 'podkasany'), zakasać (rękawy), zakasywać; kasanka, 'spodnica'. P.kos-; cerkiewne prikasati sę, 'dotykać'.

KASZA, potrawa prasłowiańska dla "rodzanic" (fej) przy narodzeniu dziecka, jako ofiara i wróżba pomyślności, stąd znaczenie jej obrzędowe, przy zaręczynach niegdyś ("karmić kaszą młodych", t.j. 'swatać', "babska kasza", t.j. 'swaty'), i ogólnie:"kaszę z kim jeść", 'mieć z nim do czynienia',"nie dać sobie w kaszę pluskać"; kaszka; kaszywo, 'jagły, pszono'. Litew. koszti, 'przecedzać'.

KASZANAT, kasanat, 'rosół do ryb lub drobiu', staropolskiej kuchni nazwa obca, nieznanego początku.

KASZEL, kaszlać, odkaszlnąć, z niepierwotnem, acz ogólnosłowiańskiem szlj (z slj); lit. kosulys, 'kaszel', koseti, 'kaszlać'. Prasłowo; ind. kās(a)-, 'kaszel', niem. Husten.

KASZTAN, kasztanowy, od miasta Castana w Małej Azji, z szt zamiast st, jak we wszystkich nieco dawniejszych pożyczkach, a więc: kaszta z niem. Kasten; kasztel z łac. castellum (stąd kasztelan, kasztelanic, kasztelanowa, po polsku: pan, panic, pani:"pan krakowski", t.j. 'kasztelan krakowski', nigdy inaczej; łac. castellanus, 'należący do kasztelu, sługa'); por. kaszkiet, z franc. casquette, pasztet itd.; tylko w późnych pożyczkach zachowywamy st, np. kasta, kastowość, pasta.

Kaszuba, kaszubski, kaszubszczyzna, nazwa ostatka Słowian pomorskich, niegdyś Notecią od Polan przedzielonych, pochodząca z 13. wieku; nazwa od ubioru - por. Kabatkowie (chociaż to znacznie późniejsza nazwa), - od szuby (p.), z przedrostkiem ka-, o którym p. pod kacap.

KAT, katować; katownia, katusza ('miejsce więzienia' i 'męki, tortury'), katowski, katówna; tak samo w czeskiem; nieznanego pochodzenia (od katać, p. kocić,?); z katuszą por. śmiertuszka, kostucha, pazucha, kożuch.

KATANKA, jak rajtarka, stradiotka, od nazwy żołnierzy, noszących taką 'kurtkę': katan i katana, katański; z węgier. katona, 'żołnierz', w 16. wieku.

Katarzyna, zdrobniałe Kasia, jak Zosia, Masia (p.), Cesia; Kaśka; od niej i nazwa katarynki, nieznanej gdzie indziej pod tem nazwiskiem (rus. szarmanka, niem. Leierkasten, franc. orgue de Barbarie, ang. hurdy-gurdy, obok prastarego rote, p. rota); "szejne katrynka" w 18. wieku, niem. Schőn Katrinchen (?), 'laterna magica' jarmarczników, od marjonetki pięknej Kasi tak przezwana, później przeniesiona na kataryniarzy i ich 'pozytywkę'. W 16. wieku i u nas przezywano słynne 'toruńskie pierniki' katarynkami z niem. (p. fraszkę Kochanowskiego); wyrabiały je zakonnice u św. Katarzyny. Ruskie Jekaterina z grec. hagia ('święta') K. Patronka to szkół, akademij, nauki.

KATORGA, pożyczka ruska dla 'ciężkich robót (więziennych) w kopalniach', z cerk. katrga,

'okręt', grec. kateryon,'okręt' i 'ciężka na nim niewolników robota', podobnie jak galera (franc. condamner aux galères), galernik, 'katorżnik'.

KAWA, kawka, ptak; kawy w dawnym języku o 'bredniach, głupstwach', kawić, pokawić, 'podrwić'; nazwa ptaka powtarza się u wszystkich Słowian i u Litwy, kowa; do pnia ku- (p.).

KAWA, w 17. wieku kafa u Morsztyna i Potockiego, drwiącego z niej i z kawy, 'bredni'; kawowy, kawiarka, kawiarnia; w 18. wieku jeszcze kafenhauz i kafenauz, żywcem z niem. Kafehaus. Z arabsk. i turec.kahwé.

KAWALER, kawalerski, kawalerja, kawalerzysta, kawalkata, później, w 18. wieku, kawalkadą zastępywana; wszystko od Włochów kawalkujących, 'uczących jazdy sztucznej, karery', od cavallo, łac. caballus, 'koń'; franc. cheval mamy w szwoleżerach; z słowem łac. łączą naszą kobyłę (p.); samo caballus, cábō, obcego, nieznanego początku.

KAWAŁ, kawałek, kawalec; "brać na kawał", 'drwić' (kawalarz), nieznane dawniej; z dolnoniem. kavel (kabel z górnoniem.), 'drewko do losowania', 'los, cząstka'; u Kaszubów jeszcze cygnąć kawle, 'losować', "kawał niwy",'dział rolny'; czes. kawal(ec).

KAWECAN, kawecon, od Włochów (cavezzone), rodzaj 'munsztuku', od cavezza, 'kantar', a to od caput, 'głowa'; używano tego i przenośnie.

KAWIOR, 'ikra solona jesiotra i innych ryb', z tur. (jak inne podobne nazwy czarnomorskie dla aprowizacji Carogrodu); europejskie, ogólne (Kaviar); Pielgrzymowski w r. 1601 wymienia go jako "ikry dziwnym smakiem narządzone; drugie naksztalt powideł w sztukach przyprawione"; nazwa turecka od miasta--składu, Kaffa (Theodosia) na Krymie.

KAWON, 'harbuz', przez małorus. kawun u tur. kavun, 'melon'.

KAZAĆ, kazanie; rozkaz i inne liczne złożenia: nakaz, wykaz, przekaz, przykaz, ze swemi czasownikami; przykazanie; dokazać i dokazywać; okaz, okazywać, okazały, okazałość; pokazywać, "na pokaz"; skazać, skazywać, skazanie, skazaniec; ukazać; do kazania i kazalnica, z kazadlnicy. Brak u nas częstego na Rusi szczególniej (skazka, skazywat'), przejścia znaczenia do 'mówienia, opowiadania'. Brak odpowiednika na Litwie; wtaczają tylko indoerańskie słowa, równe znaczeniem, spółgłoską końcową odmienne (kas- i czas-, 'świecić', 'widzieć', 'uczyć'). P. kaźń.

KAZIĆ, skazić, skazitelny i nieskazitelny; "zakaźne choroby", "krew zakażona"; przekaza ('przeszkoda'), przekażać; kaziród, kazirodztwo, kazirodczy; rzadkie są kaziciel i kaźca, 'co kazi, szpoci, wiarę czy ludzi'. Urobione od kaz-,'zepsucie, zniszczenie', a to jest odmianką od czez- w czeznąć ('ginąć',p.), por. co do samogłoski z-gaga i żec.

KAZNA, kaznaczej, kazienny, 'skarb', 'skarbnik', 'skarbowy' (pamiątka po rządach rosyjskich), z słów wywodzących się z północno-tureck. qazna, 'skarb', qaznacze, 'skarbnik' (na Bałkanie chazna, z osmańskiego chazna 'kasa', itp.).

KAŹMIR, kaszmir, kaszemir, kaźmirek, 'tkanina z wełny kóz kaszmirskich' pierwotnie, doszła Czechów i nas za pośrednictwem romańskiem (franc. casimir itd.).

KAŹŃ, kaźnić, kaznodzieja, z licznemi urobieniami, 'ten co dzieje, prawi kaźni, przykazania boże', bo pierwotne kaznodziejstwo ograniczało się modlitwami głównemi i dziesięciorgiem: "pirzwa kaźń itd.",'pierwszy nakaz'; kazno- w złożeniu, jak kono- od koń, świno- od świnia. Urobione przyrostkiem -ń (por. da-ń) od kaz-ać; znaczy pierwotnie 'rozkaz','karność', 'kara, plaga, dopust', nakoniec i 'więzienie'; tak samo czasownik kaźnić, 'karać'. Prasłowo; w cerk. 'nakaz' i 'kara', rus. czes. kaz(e)ń, 'kara'.

KAŻDY, każden; narzeczowe i dawne kóżdy, kóżden; każdziurny; z licznemi dalszemi odmiankami; dawniej i kolżdy, kalżdy; z niewyjaśnionem a, o, w każdy, kożdy (obie formy obok siebie w 14. i 15. wieku), zamiast +kieżdy (podobnie czeskie každý, rus. każdyj i każnyj), od zaimka pytajnego k- (p.kto) i dodanego przysłówka -żdo, dla uogólnienia, jak łacińskie qui-cunque; pierwotnie odmieniano zaimek, a -żdo pozostawało: kogożdo, komużdo, jak łac. cuiuscunque, cuicunque; lecz u nas(jak i u Czechów,

Rusi) przesunięto końcówki na -żdo, i powstał przymiotnik każdy, każdego. W dawnem kolżdy i kalżdy tkwi pierwotne -koliżdo, dodawane, również jak -cunque, dla uogólniania, por. cerk. iżekoliżdo, 'ktokolwiek'; -koliżdo i każdy (cerk. kŭžĭdo) zawierają spójkę że i drugą -do (oboczną obok -de itp.); por. -ko-lě, lub -gŭda w kŭgŭda (p. kiedy), również ze dwu spójek złożone.

KĄDZIEL, zdrobniałe kądziałka i kądziołka (przyrostek był -ělĭ i -elja), "krewny po kądzieli" (jak w niemieckiem); od kąd- (p. kędziory). W litewszczyźnie bez nosówki: kedenti, kodas i kuodelis, o 'skubaniu' i 'czubie ptaka', albo o 'zwitku lnu'. Prasłowo; u wszystkich Słowian toż i tak samo; rus. kudiel(a), czes. koudel, obok postaci z ż: rus. serb. czes. kużel.

KĄKOL; w 16. wieku Rej i nni kąkolikiem i kątolikiem przedrzeźniali katolika; prasłowiańska nazwa 'chwastu i zielska', łac. 'lolium (temulentum)', przeniesione na 'agrostemma githago'; -ol jest przyrostkiem, pień kąk-, kuk-, o wszelakiej 'krzywiźnie, zagiętości': rus. kuka, 'pięść', kukisz, 'figa (palcami)', kukonos, 'z zagiętym nosem, krzywonos', serb. okuka, 'zakręt rzeki'. Kąkol tłumaczy greckie zizania i przenosi się w 16. wieku na 'błędy kacerskie' ("Kąkol który rozsiewa Zizania", tytuł pisemka z r.1597 przeciw Rusinowi Zizanji).

KĄP, kump, kumpia, 'szynka', z lit. kumpis, w 18. w. przejęte.

KĄPAĆ, kąpiel, kąpielowy, kąpiołka (zamiast kąpiałka), od 'siedzenia skulonego' przezwane, p. kępa; stąd nazwany obchód kupały, kupalnocki, kopalnocki, kopernocki, odpowiadającej naszej sobótce świętojańskiej, zapożyczony od Rusi na wschodniej połaci (mówią i "na Kupała", t.j. 'na św. Jan'). Mitologicznego nic w tem niema; od św. Jana kąpano się bezpiecznie w wodach, skoro św. Jan (Chrzciciel) wygnał z nich djabelstwo, boginki, wodnice, wodę oświęcił dla chrześcijan, gdy do Jordanu wstąpił. Na jego dzień przeniósł kościół-cerkiew święto, jakie pogani latem odprawiali (tańce całonocne około ogni; wicie wianków z bylicy; zbieranie ziół; kwiat paproci tajemniczy); stąd znaczenie Kupa(j)ły i Sobótki we zwyczajach i zabobonach ludowych; ogólnoeuropejskie zresztą.

KĄSAĆ, kąsnąć; kęs, kąsek, kąseczek i kąszczek; ukąsić, zakąsić, zakąska, pokąsać; kąśliwy; "ni kąska", "i kąska", 'ani troszkę'; obok ą jest i u: psi kus (w 16.w. jeszcze dwa słowa, później jedno; dawniej psiego kusa, dziś psikusa). Pień kond-, 'kąsać', lit. kandu (kąsti), 'kąsam'. P. kęsy i kusy. Przypuszczają rzeczownik urobiony przyrostkiem -s (jak głos itp.) od kond-. Prasłowo; u wszystkich Słowian to samo i tak samo, rus. czes. serb. kus; ind. khādati, 'kąsa', grec. knōdontes, 'zęby u oszczepu'.

KĄT, kątowy, kątny, kątnica, pokątny, od pnia (s)kąt-, (s)kut-, p. kuty; znaczenie pierwotne w lit. kutis, 'dół

wyryty przez świnie'. U wszystkich Słowian to samo i tak samo; rus. czes. serb. kut ("do kąta", używa się i o 'połogu'), małorus. pokutje, 'miejsce honorowe w izbie'; Pokucie; od kąta nazwana i kącina ("gontyna" naszych modernistów), 'izba-bożnica'.

KĄTRZYĆ i KĘTRZYĆ, narzeczowe, pruskie, 'cudzołożyć', 'żyć wszetecznie', kątrać i kętrać; jedyny ślad lit. kantrus,'cierpliwy', kenczių, 'cierpię',kanczia, 'męka', pakanta, 'cierpliwość', częste w imionach: Kinstut (Kiejstut), Wisekant itp.; grec. penthos, pathos, 'żal' (patetyczny), paschō, pepontha, 'cierpię'.

KĘBŁAĆ,'piastować, pieścić,' po wieku 16. zapomniane; kębłak, 'wychowanek'; od kębło: kubło, 'legowisko zająca', 'gniazdo ptaka'; rus. kubło, w tem samem znaczeniu; u Łużyczan kubł 'posiadłość (chłopska)', kubła 'wychowywać'; czes. kublati se 'bawić się', 'dłubać (gmatwać)'. Łączą z łac. cubile, 'legowisko', cubare, cumbo, 'leżeć'.

KĘDY,'gdzie', urobione, jak tędy, owędy, od pnia zaimka pytajnego ko- i pnia zaimkowego d-, co się powtarza w gdzie, kiedy; odkąd = pruskie iskwendau, to samo; kędyś, kędykolwiek, dokąd, pokąd; por. łac. unde; u nas kończy się to złożenie stale na -y, ale cerk. ot kądu, rus. ot kuda, bułg. ot kǔdě; skrócone: serb. kud, słowień. kod, czes. dokud i dokad.

KĘDZIORY, kędzierzawy, kędzierzawić, kędzierzyć, Kędzie

ski; po narzeczach i kędry, 'włosy panny młodej po ucięciu warkocza'; z formą uboczną kud-: kudły; od tegoż pnia co i kądziel (p.); przyrostek -ier, jak w jesiora i podobnych. Prasłowo; rus. kudri. 'loki', serb. kudar, 'kędzierzawy'; słowień. koder i kodra, 'lok', czes. kudrnatý, 'kędzierzawy', i kaderz, 'kędziory' (co do a, por. kędy), kaderznik, 'fryzjer'. Tu należy i nazwa kundysa.

KĘPA, kępka, kępina, kępowaty, kępiasty (o włosach; o rzece z kępami, 'wysepkami'; por."Saska Kępa"); w znaczeniu pierwotnem 'wyniosłość, pagórek'; forma oboczna: kupa (p.); niem. narzeczowe kämpe z polsk., ale kamp, 'niwa', zupełnie odmienne. Jak za Klonowica, tak i dziś odróżniają na Wiśle ostrów, starym lasem zarosły, od kępy, krzaczastej, albo i buchty. P. czępieć.

KĘSY, oboczne kusy, ukęszony, 'krótki'; częste w 16. i 17. wieku; w przysłowiu: "daleko kęsy zająca" dłużej zachowane; p. kąsać. Powszechne u Słowian; u Bułgarów, jak i u nas, w owej podwójnej postaci, z ą i u; służy i za nazwę 'djabła', np. Bułgarom.

KĘTNAR(Y),'legar, podkład pod beczką', czes. kantnerz, z niem. Kanter (narzeczowe, śląskie, Kentner), a to z łac. cantherius (franc. chantier), dla wszelakiej 'podstawy'.

KI, 'jaki', przymiotnik (cerkiewne kyj), od zaimka pytajnego k-, dziś niemal tylko w "ki djabeł" (jak u Rusi kyj bis, koj czort, czes. kého czerta), dawniej i w innych formach używane:"kie ('jakie')

są jego winy?", "po kiego licha".

KIBIC, kibicować (przy kartach); 'facet, kawaler'; z niem. Kiebitz, o 'czajce, przykrzącej się, nieodstępnej' (narzeczowe kiwutka, 'czajka', z dolnoniem. kiwit); czy rus. czibis, czibiez, również pożyczka z niem.? - przeczą temu zwykle.

KIBIĆ, dziś 'stan, talja, figura', w 17. wieku 'pałąk, drewniana część łuku': "miłości łuk, kibić, strzały", "(odmienił Kupido) udatność w kibić, afekty w cięciwę"; "łuk kibitny" u Potockiego, ale już u niego i przenośnie: "znać naturę, znać kibić kondysią"; kibitny w 18.w. 'smukły, gibki'; z rus. kibit', 'łuk', kibita, 'pałąk', kibitka, 'pałuba wozowa', a dalej i 'wózek lekki' (stąd kibitki u Mickiewicza); rus. z tatar. kibit, 'kram'.

KICAĆ, KICNĄĆ, wykrzyknik kic dla odganiania, dla skoku: "kic do wody!"; dźwiękonaśladowcze.

KICHAĆ, kichnąć; kichawka, kichawiec, o roślinach i proszkach, kichaczka; w 15. wieku kchnąć (czes. kszíti, cerk. kŭchnąti w kŭchnowenije, 'kichnięcie'), obok czchnąć, czchać; dźwiękonaśladowcze; kychati u wszystkich Słowian -(serb. kichawica, 'katar'), por. lit. cziusti, 'kichać', łotew. szkiaut, pień skus- (ale w lit. cziaudėti pień skud-), ind. kszauti, 'kicha'.

KICHLARZ, 'cukiernik', w 16. i 17. wieku, z niem. Küchler, dziś tylko Kuchenbäcker, od Kuchen (prasłowo, ang. cake;

może wyraz zdwojony).

KICIA, 'kotka', z niem. Kitze (do Katze, 'kot'), ang. kitten (inne niem. Kitze, ang. kid, o 'młodej sarnie' itp.).

KICZKA, 'pałeczka'; "gra w kiczki", t.j. podbijanie pałeczek, niegdyś na Wielkanoc ogólna; zdrobniałe od kika (p.); przeniesione na 'pęki, wiązki'; kicz, narzeczowe kicak, 'snopki słomy do poszywania dachów'. Ale kicz o 'lichym obrazie' z niem. Kitsch przejęto świeżo.

KIĆ, kiciasty, p. kita;"ogon wiewiórki kiciasty"; "kić kuropatw".

KIDAĆ, częstotliwe; jednorazowe: kinąć z +kidnąć; częstotliwe wyszło z używania ("gnój kidać", "kidać kaczki na wodzie", t.j. kamyki płaskie; "brzuch mu się sadłem przez pas kida", Potocki); kinąć się, 'rzucić, obrócić się', perekińczyk (ruskie, 'przerzucający się'); od pnia skud-. Prałowiańskie; cerk. iskydati, 'wyrzucać', rus. kidat', kinut', 'rzucać', serb. kidati, 'rwać', łuż. kidaś, kidnuś, 'lać', czes. kydati hnuoj (toż i u innych Słowian).

KIECA, 'koc, gunia, płaszcz żołnierski', gdy zdrobniałe kiecka wyłącznie o 'sukni kobiecej, spodnicy' (kieca w tem znaczeniu wyjątkowe); por. serb. kecza i ciecza, 'płaszcz, gunia'; z węg. kecse, 'płaszcz', z tur. kecze, o 'grubej materji wełnianej'.

KIEDY, skrócone z kiegdy, pytajne i względne, kiedyż-tedyż,

kiedyindziej, kiedykolwiek,kiedyby - skracane narzeczowo w kiej, kiejindziej, kiejkolwiek, kie(j)by; kiedyś,i we złożeniu z przeczeniem: niekiedy. Od zaimka pytajnego k- podwójne urobienie z przyrostkami -gy i -dą, cerkiew. i ruskie kogda - togda (o półgłoskowe, nasze twarde e; albo i pierwotne); to samo co gdy, co również z kiegdy wyszło (pod innym przyciskiem); kiedajszy, jak onegdajszy; czes. kehdy, bułg. bez d: koga, kogi.

KIEL, 'brzoskiew', z niem. Kohl z łac. caulis (gwarowe, np. na Śląsku köl, kel), wyraz lwowski; nie znają go ani Karłowicz, ani Słownik Warszawski.

KIELICH, kieliszek, z niem. Kelch, a to z łac. calix, u Czechów dziś kalich, kalisznik ('husyta', bo obok opłatka i krew-wino z kalicha pijał, utrakwista), wedle łaciny; grec. kyliks.

KIELNIA, w 15. wieku kiela, w słowniczku poznańskim około r. 1500: "kiella murarska albo korzkiew", 'czerpaczka', z niem. prasłowa Kelle; przeniesione i na 'skrzynię z tyłu powozu'.

KIELSZTRANK, kiersztrank, kiejstrank, od 15. - 17. wieku, 'wiśniak', z niem. Kirschtrank, chociaż sam napój "wymyślili w Polszcze", jak M. z Urzędowa prawi (mylnie); najdawniejsza pisownia, Stanko 1472 r., kersztrąg.

KIEŁ, 'ząb oczny lub boczny'; "wziąć na kieł" (wędzidło, u koni), przeniesione na 'upór';

kielec, kielca, mylnie zamiast klec, kielca; w liczbie mnogiej Kielce (nazwa miejscowa), dawniej w drugim przypadku: do Klec; Klecko; kiełek, kiełkować u roślin (nasiona czy ziarna puszczają kiełki, 'zarodki'); kiełczak, 'prosię z dobywającemi się kiełczętami'; kłyk i kłykieć (p.); od pnia kol- w kłóć (p.); kł-yk urobione jak pat-yk.

KIEŁB, rybka 'gobio'; kiełbik; "ma kiełbie we łbie", 'pstro w głowie'; pisownia z p mylna; nazwa powtarza się w rus. kołba, obca innym językom słowiańskim, ale prastara, jak dowodzi kiełbasa (p.).

KIEŁBASA, kiełbaska, kiełbaśnik, kiełbasić, 'gmatwać',"pokiełbasiło mi się w głowie". Prasłowiańskie; rus. kołbasa, serb. kobasa, kobasica, i klobasa, klobasica, czes. klobasa, łuż. kołbasa, kjałbas; polskie kiełbodziej chyba żartobliwie zamiast kiełbaśnik skrócone; czes. i inne klobasa przestawka z +kolbasa, gdzie o nie pierwotne, jak ruska i polska postać dowodzą; przyrostek -as, częstszy w przymiotnikach: białasy itp.

KIEŁP, 'łabędź', narzeczowo (u Kaszubów), w nazwach miejscowych nierzadkie, Kiełpin i i.; rus. kołpica i kołpik, łuż. kołp; prasłowiańskie; powtarza się, z dźwięcznemi, w tem samem znaczeniu na Litwie, gulbe, prus. gulbis; co pierwotne, czy k-p, czy g-b, nie rozstrzygam, więc i w dalsze domysły się nie zapuszczam; łączą z niem. galpōn o 'krzyku ptactwa' i o 'chełpieniu się ludzi', skoro i w innych językach (por. niem. Schwan, grec. kyknos do

canere, 'śpiewam') 'łabędzi' od 'głosu' przezywają.

KIEŁTAĆ SIĘ, 'chwiać się' (o zawieszeniach wszelakich); z ruską samogłoską p. kołtun, koł(s)tka.

KIEŁZAĆ, kielzać się, 'ślizgać'; oba słowa (kiełzać i ślizgać) z jednego pnia poszły, bo s- nagłosowe odpadło, więc skiełz-, i z nieco odmienną samogłoską i przestawką płynnej: skliz-, sliz-. Kiełzać w znaczeniu 'chełzać, chełznąć', o 'wkładaniu munsztuku koniowi', przenośnie o każdem 'poskramianiu, powściąganiu' (u Słowackiego: "rozhukanych koni On nie kiełza"), polega na mylnej pisowni; kiełzać, skiełzać, skiełznąć ("noga skiełzła"), znaczy tylko: 'ślizgać, wyślizgnąć lub poślizgnąć się'; nieokiełzany itp. należy pisać przez ch, i tam je odsyłam. Kiełzawka, 'ślizgawka'; kiełzko, 'ślizgo'.

KIEN, p. knieja.

KIEP, kiepski, kiepsko; kpy, kpiny, kpać, zekpał, kiepkować, kiepstwo; dziś pogardliwie o 'głupim': "mam cię za trzy (t. j. kpa) lub cztery litery", a kiepski, kiepsko, i o 'złym stanie' (zdrowia itp.). Pierwotna odmiana: kiep, kiepa (w 15. wieku); kiep było nazwą 'członka', skrócone z roskiep, co jest albo roz-kiep (skiep bez s- nagłosowego, jak kora obok skóra), albo roz-skiep, a więc mylnie rozdzielone; roskiep r. 1472 jest chyba roz-szczep, bo oszczep nazywa się w staroruskiem oskiepem. Oba znaczenia u Potockiego: "jak to może kiep we kpa odmienić człowieka". U Czechów uchodzi

dziś słowo za polskie; zapomnieli o własnem, w 15. wieku dobrze im znanem.

KIEPIENIAK, kopieniak, 'suknia jezdna, płaszcz', przybyło w 16. wieku z innemi nazwami stroju męskiego z Węgier: köpenyeg, z tur. kepenek, to samo znaczy; u Czechów jest i kepeń, jakby -ek było końcówką słowiańską, por. nasz tan z tańc.

KIER, kierować, kierunek, kierownik, kierowniczy, kierownictwo, z niem. prasłowa Kehr, kehren, 'kierować' (co innego kehren, 'zamiatać'); w gwarze flisowskiej: na kier, bakier, rubakier; nabrało ogólniejszego znaczenia. Inne kier, p. kir. Trzecie kier w kartach, 'czerwień' (franc. coeur).

KIERAT, z niem. Kehrrad, 'koło obracane przez konie lub ludzi dla poruszania czy windowania'; przenośnie dla 'pracy ustawicznej, męczącej', albo dla 'męki': "jakoby był na galerach albo w kieracie", więc i 'kłopot'; Czesi nie mają tego złożenia.

KIERCA, 'świeca', z niem. Kerze, co właściwie 'knot' znaczy i od carta poszło; szczególniej o 'świecach pogrzebowych' (w ustawach cechowych często wspominana), 'postawnikach'.

KIERCHÓW, kirkut, z niem. Kirchhof (cmentarze pierwotne były zawsze na dziedzińcu kościelnym); używane wyłącznie o 'cmentarzach różnowierców albo żydów'.

KIERDEL, 'stado', z słowac. krdel, p. pod trzoda.

KIEREJA, do nas od Turków: "kierejkę Turczyn, Tatar burkę nosi", z tur. kyr, 'szary, popielaty'; od nas do Niemców poszła (Küreh).

KIERESZOWAĆ, pokiereszować, 'porąbać krzyżową sztuką', z węg. kereszt, 'krzyż'; rozeszło się z Podgórza, jak inna węgierszczyzna (antały, bizuny itd.).

KIERLESZ, 'przyśpiew kościelny'; z grec. kyrie elejson, 'gospodi pomiłuj', skrócone, już w 13. wieku i wcześniej; r. 1248 "szli Lachy kierlesz pojuszcze do bitwy", opowiada kronika wołyńska spółczesna; czes. krlesz i krlesa.

KIERMASZ, 'obchód rocznicy poświęcenia kościoła, połączony z odpustem i targiem', "na tym kierchmaszu albo praźniku", u Orzechowskiego; ch wyrzucono już w 16. wieku (u Reja i i.); z niem. Kirchmesse, Kirmes, przenoszonego wkońcu i na wszelakie 'targi, odpusty, z huczną zabawą i biesiadą'.

KIERNOZ, 'wieprz nietrzebiony'; po gwarach najrozmaiciej: kien(d)roz, kierdos, kierdec; pierwotne znaczenie przeciwne, bo cerkiewne kŭrn- używa się o 'obciętym na uchu czy nosie', i tak u wszystkich Słowian: rus. kornat', 'ucinać', serb. krnja, 'szczerba', czes. krnek 'świnka', krnieti, 'butwieć'(! Jak w znaczeniu, tak odbiega nasze słowo i w postaci, bo prawidłowe karn- tylko w nazwach osobowych i miejscowych się pojawia, Karna, Karnin (zmienione później w Karmin), Karnia, Karniszewo, Karnkowski Pień sker-, 'ciąć', grec.kojró

niem. sceran, scheeren (p.skóra i kora); lit. skirti, 'oddzielać, odłączać'.

KIERPCE, 'chodaki góralskie', z słowac. krpec, a to od tegoż pnia co i kurpie (p.); por. czes. krpie, serb. i słowień. krplja, krplje, 'łyżwy'; wszystko poszło od krpa, 'łata', nasze karpa, karpać, 'łatać'; pień skŭrp-; kŭrpa, 'łata', jest prasłowiańskie; cerk. krpa, rus. korpat' i narzeczowe kriopat', 'łatać', korpiet', 'ślęczeć', serb. krpiti, słowień. krpati, 'łatać'.

KIERZ, p. krzak.

KIERZNIA, kiernica, kierzanka, liczne odmiany gwarowe, 'maślnica'; z niem. Kerne (holand. karn, ang. churn, 'maślnica'; karnen, 'robić masło'; niem. Kerne, po narzeczach, 'śmietanie', łączą z Kern, 'jądro'); nie jedyna to pożyczka niemiecka odbiegająca od potocznych u nas z górnej i średniej niemczyzny, a sięgająca północnej; por. ozdownia, nazwy ryb morskich, i i.

KIESA, kieska, 'sakiewka', 'pulares', z tur. kese (dawniej znaczyło i pewną ilość pieniędzy, 500 piastrów).

KIESZEŃ, z dawniejszego kieszenia, kieszonka, kieszeniowy i kieszonkowy (np. słownik), rozeszła się od nas po wschodniej i zachodniej Słowiańszczyźnie (nawet załabskie ciesen, 'żołądek',?); kieszeń nierównie starsza niż kiesa i z nią nie stoi we związku; łączą z kiszką.

KIJ, przezwany od kucia, 'bicia', dawniej także 'młot' (w

cerk. i i.); bywał i nazwą ludzi, stąd nierzadkie Kijowy i Kijowce, najsłynniejszy Dnieprowy; kijacy, 'rzeźnicy niecechowi, na kiju mięso obnoszący'; kijanka, 'pracz do ubijania bielizny'. Lit. i prus. kujis, 'młot'. P. kuć. Liczne urobienia: kijek, kijec, "zamieniał na siekierkę kijek (lub kijec)", 'stracił'; kijocha, kijas, kijowy, kijować, 'bić'; kijownica, 'wielka świeca'; to samo i tak samo u wszystkich Słowian.

KIKA, tak zwano r. 1270 chłopa Kwiatka, co rękę utracił; kikieć, w 16. wieku 'wielki palec' (co do przyrostka por. łokieć, nogieć), i kikut, 'co pozostało po odciętym członku, ogonie', 'pień drzewa'; kikutać mawiano i o 'kulejącym'; zdrobniałe kiczka (p.); czes. kyka, 'pień, kij', kykatý, 'tępy'. Jest i kyka, kika, o 'włosach i stroju głowy u kobiet'; p. krzczyca; cerk. kyky, 'włosy', serb. kika, 'warkocz', cerk. kŭk, 'włosy', słowac. keczka, 'czub', rus. kuka, 'pięść', kukonos, 'krzywonos'; kucza, 'stóg'(?).

KILIM, kilimek 'koc, kobierzec', z tur. kilim w 17.w. przejęte ("co za ojców naszych była gunia, to teraz kilim").

KILKA, kilkanaście, kilkadziesiąt, kilkaset, w innych złożeniach kilko- i kilku-: kilkoletni, kilkoro, "z kilkorgiem"; dawniejsze i gwarowe kielko i niby pierwotne kielo-, -telo, kiele, kile, kilaś, kiloby, co jest jednak tylko skróceniem z kilka. Forma pierwotna była koliko, 'ile?' (por. rus. kolko i skolko, 'ile?'), co wedle jeliko odmieniło się u nas w kielko (stałe

w 15. wieku, kielkokroć), aż nakoniec, wedle ile - tyle, przeszło w kilka; odmianę przejęło liczebnikową: "przed kilku laty", "z kilką" lub "z kilkòma", "z kilkiem osób", "pożytek kilkom", "w kilu panicach".

KILOF, 'oskard, spiczak do rozbijania muru czy ziemi twardej'; z niem. Keilhaue (nie Keiłhacke), w dolnoniem. kīlhaue.

KIŁA, kiłowy, 'przepuklina', we wszystkich językach słowiańskich (nieraz i 'sęk, guz na drzewie' oznacza, albo i 'kiernoza', stąd lit. kuilys), przeniesione i na choroby weneryczne u nas. Łączą z gr. kēlē, kalē, 'przepuklina', dalej z łac. culus, co aż nadto wątpliwe.

KINAL, 'walet kierowy' (z franc. hiszp. quinola), przeniesione dowolnie na wyzwiska.

KINĄĆ, p. kidać; u Czechów kynouti mówi się o 'kiśnięciu ciasta' (stąd kyn, 'kiśnienie', i kynal, o 'nosie wzdętym', nasze gwarowe kinał), ale dawniej i u nas to znano; jeszcze Mączyński (1564) prawi: "kinione albo kwaszone ciasto". W czasowniku tym spłynęły dwa różne, p. kidać i kiwać (kinąć z †kidnąć i kiwnąć).

KINDIAK, 'koc, dera', w 17. wieku z Rusi przyszło, początku wschodniego.

KINDZIUK, 'żpłądek wieprzowy', 'salceson', z ukraiń. kendiuch.

KINDŻAŁ, właściwie kinżał, 'puginał, sztylet', z rus., a to ze Wschodu, ale nie uchodzi

mieszać tego słowa z andżarem (anżar, lub chandżar, 'sztylet', powszechne u Serbów i Bułgarów, z turec. chandżar, chandżer, a to z arab.), ani z cygańską gandziarą, 'pałką' (częste w 18. wieku), ani z czesko-niemieckim koncerzem, 'rapirem'; dla ruskiego kinżała nie odnaleziono dotąd właściwego źródła wschodniego.

KIPIEĆ, kipiątek (por. wrzątek), o 'gotującej się wodzie' i 'parze'; prus. kup-sins, 'mgła', lit. kūpuoti, 'ciężko oddychać', łotew. kupet, 'kurzyć się', kupt, 'kisnąć',łac. cupio, 'pożądać' (Kupido), ind. kupya-, 'oburzać się', kopa-, 'gniew' (i u nas o 'gniewnym'). P. kwap i kopeć. Złożenia z przyimkami (skipiały, wykipieć, itd.) pomijam; rzeczownik kipiel, o 'wirze morskim', jak gibiel; tu należy i przymiotnik ogólnosłowiański kypr, czes. kyprý, 'wolny' (o ziemi), 'pulchny' (o cieście),kypřiti, 'rozwalniać, pulchnić', co u nas jedynie w nazwie roślinnej, dla 'epilobium', z puchem jedwabistym jego nasion, przetrwało: u Stanka (1472) kypr i kyprz, dziś kiprzyca i kiprzyna, rus. kiprej. Z tym kipr(z)em nic nie ma wspólnego kiper, kiprować, "kiprowaną materja", 'tkana na ukos, w krzyżyki albo prążki', z niem. kepern, köpern, tegoż znaczenia (holandz, keper, keperen). A jest i trzeci kiper, z niem. Küper, o 'winiarzu', t.j. Küfer od Kufe (p. kufa). Do kipieć może i żartobliwe kipnąć, 'klapnąć'.

KIR, kirowy, 'sukno czarne żałobne'; kiry, 'katafalk' i

'trumna' (Malczewski); pierwotna postać i znaczenie: kier, 'grube sukno śląskie' (sukna śląskie pospolite, szyftuchy, karazje, kiery); w 16. wieku bywało lepsze, mitelfoder (Mittelfutter) udawano za kiery; skrócone z Kerntuch (od Kern, 'jądro'), na-zywane u nas i "kiernowem suknem", t.j. 'dychtownem','mocnem'; kerntuch znają i nasze wykazy cłowe 17.w. Gatunek stale upada, psuje się; obce zaś słowa złożone chętnie się skraca.

KIRYS, "kirysowa zbroja" (aż za kolana), kiryśnik ('kirasjer'), kiryśniczek (nazwa dukata); dziś tylko kirasjer; z niem. Küris, a to z franc. cuirasse (co wkońcu z łac. coria, 'skóra'), o 'skórzanym kolecie', skąd i karacena, u Zimorowica 1620 r. karaczyna (rus. karaczin; średniowieczne łac. corazina, coratia, włos. corazza).

KISNĄĆ, kisić, kisieć, kisać, kisał; kiszony, kisiały; kisiel (ruskie, tyle co nasz'żur', lecz gęstszy jeszcze); kiszka (na Śląsku, chyba nie z czeskiego), o 'kwaśnem, kiszonem mleku'. P. kwas. Jest i kiszczyć; kisły, 'kwaśny' (o minie i mleku).

KISZKA, kiszkowy, prasłowiańską nazwę 'jelita' zastępywa, u nas głównie i na Rusi (obce Czechom, Bałkanowi, dawnemu językowi); por. rus. kiszet', 'roić się', lit. kiausti, 'ryć'; może i kieszenia tu należy?, albo i ksieniec? (p.).

KIŚCIEŃ, w dawnej polszczyźnie 'basałyk, kula ołowiana na rzemieniu (do rzucania)'; z rus. kisteń z tur. nazwy dla 'broni, pałki', kisten tatars-

kie; w 17. wieku używane; kieścień mylne.

KIŚĆ, 'pęk, grono', kistka, kiściasty, okiść (śniegu), ale u Cygańskiego 1584 r. ochwiść (mylne?); przyrostkiem -ć od kita (p.).

KIT, kitować, z niem. Kitt.

KITA, kitka, u myśliwych 'ogon lisa', na Bałkanie 'bukiet', 'pióropusz, czub (hełmu)', serb. kitina, to samo co nasze okiść; len na kity mierzono (stąd średniowieczne łacińskie cuta, niem. Kute?); niem. stare scoub, 'snop, wiązka słomy', islandzkie skufr, 'wisiorek'.

KITAJKA, 'tafta, materja jedwabna', "kitaj z bawełny glancowanej"; z rus. kitajka, 'nankin', od tureckiej nazwy Chin (Kitaj, wedle zdobywców Chin, Tunguzów, Ketajami zwanych, Kataj u Marka Polo), skąd materje te pochodzą.

KITEL, kiedel, kitla, kitlik 'kaftan, opończa', z niem. prasłowa Kittel, gwarowe Keddel.

KIWAĆ, kiwnąć (a pierwotnie kinąć, co się więc z kinąć od kid-ać zupełnie zeszło, tak, że ich obu nie odróżnić), ze złożeniami; żartobliwe "święty kiwon" u koni, "nowy kiwon", o żydach; jest to częstotliwe do nieistniejącego u nas kwać, cerkiewne kwaachą, 'kiwali', starorus. pokwanije.

KIWIOR, 'kołpak turecki', 'chochoł u brogu', rus. kiwier 'czako żołnierskie', pochodzenia wschodniego, jak kłobuk (kołpak), chociaż źródła dotąd nie odnaleziono; wysokie owe nakrycia głowy cechują

Wschód od tysiącoleci.

KLACZ, z dawniejszego klacza, wedle częstszej odmiany rzeczowników na -a, jak łodzia w łódź; nie zjawia się przed 16. wiekiem; pożyczka to z Rusi (klacza), skąd wiele nazw dla koni wtedy przybyło. Ruskie klacza z *klęcza (por.słowień. kleka, 'szkapa'), od 'zginania', por. rus. klacz, o wszelakiej 'krzywiźnie' i 'kołku' (stąd u innych Słowian nazwy dla 'jałowca'); oboczne do klęk- może być klak- (ę i ja wymieniają się nieraz), por. bułg. i serb. klakaw, o 'słabym, bezsilnym', 'chromym' (na ręce)'; por.(pod klępać) klępa, 'krowa', prus. klente, 'krowa' (może i nie pożyczka z pols.); więc różne przyrostki, -pa i -tja, do tego samego pnia.

KLAG, 'podpuszczka do mleka, aby się zsiadło', glag u Rusi, z rumuń. chiag, clag, 'podpuszczka', z łac.coagulum od co-agere, 'podpuszczać'.

KLAJSTER, klajstrować, z niem. Kleister (przyrostek -stra do klei-, p. klej).

KLAMKA, z niem. Klinke (od klingen, 'dzwonić'), z odmianą postaci; tylko u nas, a od nas na Rusi.

KLAMRA, dawniej i klambra; klamerka; z niem. Klammer od klemmen, 'ściskać'.

KLAPA, 'pokrywka', "klapka na muchy", z niem. Klappe.Ale czasownik klapać, klapnąć, odmianka od klepać (p.); klaps, klapsnąć,obok niem. Klapps, dźwiękonaśladowcze własne.

KLAR, klarować, klarowny, z niem. klar, klären, z łac. clarus, clarare, właściwie 'jasny (o głosie)','głośny', do classis, clamare; klar(y)net z włos. clarinetto.

KLASA, "klasowa loterja",klasyk, "klasyczna literatura", z niem. Klasse (Klassenlotterie; klassisch) z łac. classis, dosłownie: 'powołanie' (od cla-, 'wołać', calare, calendae?, clamor, 'krzyk', grec. kaleō, kiklēskō, 'wołam'), 'oddział'.

KLASK, oklask, klasnąć, klaskać (klaszczę, dawniej kleszczę; kleszczycie w psałt., t.j. 'klaszczcie'); to samo co plask, plasnąć, "pleszczycie rękoma"; dźwiękonaśladowcze; por. niem. klatschen; u innych Słowian nieraz wyłącznie z samogłoską e, rus. kleskat'; z nosówką p. kląskać.

KLASZTOR, klasztorny, z czes. klaszter, a to z niem. Kloster z łac. claustrum, 'zamek','zamknięcie' (claudere, skąd i klauza, klauzura).

KLATKA, p. kleć; klatki, 'plotki', w 16. wieku ogólne, później zapomniane.

KLAWISZ, z łacińsk. clāvis, 'klucz', z zachowaniem końcówki łacińskiej; powtarza się w słowach: klawicymbał, klawikord, klawiatura; pień, p. klucz.

KLĄĆ, klnę, klął (mylnie i klnąć, klnął), częstotliwe: prze-, wy-, zaklinać; klą-twa, klątewny; klęty, przeklęty, przekleństwo z dawnego przeklęctwo; p. kłon; Słowianin,

przysięgając, kłonił się do ziemi, dotykał jej ręką.

KLĄSKAĆ, odmiana od klaskać, częsta w nazwie ptaków klęsków: pokląsk i pokląskwa u Stanka r. 1472, także kląszcz, kląskawa, kląskacz.

KLECHA, zgrubiałe od kleryka, p. kler (jak klucha od kluska); od tego urobiono w 19. wieku klechdę, 'bajdę, bajkę godną klechy'; kleszyna; kleszy.

KLEĆ, zdrobniałe klatka; kleta, klita; klecić, nietylko 'budować', 'lepić', ale i 'pleść, bajać' (klatki 'plotki'); "z pustej kleci", t.j. 'schowku, spichlerza'; poklat, 'altana', por. Poklatecki. Słowiańska to nazwa wszelkiej 'przybudówki', 'komórki', u nas zapomniana (oprócz klatki ptaszej, jak u Czechów), nazwana od 'przysłonięcia' ku budowie głównej, grec. klisiā, 'namiot', łac. clitellae, niby 'lektyka', goc. hleithra, 'namiot', niem. Leiter; u Litwinów czasownik szleti i szlyti, 'opierać się', szłaitas, 'ukos góry', szłajes, 'sanki', szlite, 'drabina'; obok sz- są formy i z k-, jak w słowiańskiem, atszłajmas i atszlejnis, 'przybudówka', obok atkłaimas, kłajmąs,'stodoła'. Kletka u nas w 17. wieku i dla 'więzienia, tarasu'. Por. chlew.

KLEJ, klij, kleić, kliić, kleik, kliik; klejowy, klejowaty, klejki, klejkość, klejonka; na-, przy-, odklejać; ogólne słowiańskie z k jest tylko odmianką pierwotnego glej, 'ił, glina', grec. gliā, gloios, 'klej' i 'maź', niem. klei (ależ nie z niego klej poszedł!), ang. clay, • 'gli-

nie', p. glina. Tu należy, zdaje się, i klejma, klejm, 'cecha bartnicza'; czy nie z rus. klejmo, 'piętno'?, co mylnie z niemieckiego wywodzą.

KLEJNOT, w wieku 15. (biblja) i w 16. (u Reja i innych) bez j: klenot, jak w czeskiem i łacinie średniowiecznej, clenodium, z niem. Kleinot (od klein, 'ozdobny'), 'herb'; klejnotnik, 'rycerz własnego herbu', w przeciwieństwie do włodyki; 'pieczątka', 'kamień drogocenny, perła', 'ozdoba', jak w niem., bo klein (ang. clean, 'czysty') znaczyło wszystko 'ładne, zgrabne, czyste, ozdobne', zanim na 'małe' zeszło.

KLEKOT, klekotać, klektać (bociany klekocą, stąd ich nazwa żartobliwa klabocian, z klebocian); klekotka, 'kołatka', klekotliwy; rozklekotany (fortepian); klekotki (zwonek, łuszcz, wszystko u Stanka, r. 1472, dla 'rhinantus', z powodu szelestu zeschłych kielichów kwiatowych); są i oboczne głekotać i glegotać, rus. klegota, klegtati, o orle, cerk. klczet, 'szczękanie zębami', klecztati, 'szczękać'; należy do dźwiękonaśladowczych; lit. klegeti, klageti, o 'śmiechu', 'kwokaniu', łac. clango i glocio, niem. hlahhan, lachen. Por. kłokocina.

KLEŃ i KLEPIEŃ, nazwy ryb, 'squalius' i 'thymallus', których wywód niepewny, bo starsze źródło (Stanko 1472 r.) pisze je kleć(!) i lipień (tak i inne); kleń mogło powstać z +klep-ń i nie różniłoby się w takim razie od klepienia (jeśli ta forma poprawna); kleniów zna i Bielawski r. 1595; nazwa to ogólna słowiańska,

od grubej, 'sklepionej' głowy, dubielowej niby (?).

KLEPAĆ, 'uderzać', pobijać', "klepać biedę", "klepać pacierze" (stąd klepki,'mniszki',w 16.w.); klepacz i klepak (o monecie, placku); klepisko,'bo-isko w gumnie'; klepka,'deszczułka', "piąta klepka w głowie", mieszane z klapką; klepadło, 'kołatka'; oklepany;"na oklep" (o jeździe wierzchem bez siodła); sklep, sklepiony, sklepienie - później nabrał sklep, co tylko 'sklepienie' znaczył, wedle niem. Gewölbe, znaczenia 'kramu','składu'(u Czechów dziś 'piwnicę' znaczy); sklepowa, 'sprzedająca w sklepie'. W dawnym języku np. w Liber beneficiorum Łaskiego z r. 1510) klep o 'sieci rybnej', 'minor tractura'; przytaczają i klepa (?). Uważają za dźwiękonaśladowcze, por. niem. klappen. Klepaczami nazywano wręcz 'monetę fałszywą',"co je robią w lesie złoczyńcy", "(w naszej szlachcie) napoły by było takiego klepadła", Potocki. Por. kłopot. Tu należy, z wymianą ię, ie, klępa, pogardliwa raczej nazwa 'krowy(starej)' i 'kobiety', pisane i klempa; u myśliwych 'samica łosia', prus. klente, 'krówsko'(?).

Kleparz, przedmieście krakowskie, w 17. wieku o 'targu na bydło i konie': "na kleparz z koniem", "sprzedawszy parę wołów na kleparzu", Potocki; z niem. Klöpper.

KLEPSYDRA, w Warszawie 'kartka pogrzebowa' od winiety: klepsydra, 'zegar wodny albo piaskowy', z grec. ("wodę kradnie").

KLER, kleryk, dawniej kleryka, jak muzyka, 'musicus' (wedle innych nazw męskich na -a: skryba, poeta); klerykał; z łac. clerus od grec. klēros, 'los, stan (wybrany)'; p. klecha, kleszyna, kleszy; rus. kryłos, kryłoszanin, z kliros, kliroszanin, wprost z greckiego.

KLESZCZE, 'obcęgi, szczypce', kleszczyki; kleszczyć, 'trzebić, wałaszyć', kleszczeniec, 'eunuch' (Janczar i i. w 16. wieku); kleszcz, rodzaj 'pasorzyta'; w 16. wieku i ryba 'leszcz' kleszczem się nazywa, u Falimirza, Strumieńskiego, Bielawskiego (1595 r.). Wszystko od pierwotnego klest- (klast-), por. czes. klestiti, 'obcinać', powtarzającego się w kleśnić, o temże znaczeniu (z klestnić?), i w nazwie roślinnej kleśnica, kleśniec, kleśniawa (dla 'colocasia' i 'ambrosinia', o ich kleśniącej przyrodzie, co o 'arum' powszechnie przyjmowano).

KLĘCZEĆ, "na klęczkach" i "na klęku", klękać, klęknąć, klęcznik, przyklęknąć; prasłowiańskie; cerk. klęczati (brak w ruskiem, ale jest mało- i białorus. klaknuty, klaczaty, zaklakaty), częstotliwe poklęcati, czes. klecati i kleceti, 'kuleć'. Dalek klęk, 'kozica u pługa'; klęczeń, nazwa gwiazdozbioru. Od tegoż pnia, od którego i kłoń-, z inną wokalizacją przed przyrostkiem -k (jak w znak, dźwięk). Z wokalizacją o, p. kłącze, kłęczyć. Znaczenie ogólne: 'zginanie', 'ściskanie'; lit. klenkēti, atklenkti, o 'szybkim chodzie'; por. podobne pod klupić.

KLĘSKA, klęsnąć, sklęsnąć; wklęsły, wklęsłość; czes. kles, kleska, poklesek, 'błąd, upadek', nosówki nie dowodzi, zato nazwa ptaka klęsk (z licznemi odmianami); wszystko może do klaskać (p.).

KLICZ, 'zawołanie' (o herbie szlacheckim), w 15. wieku po rotach sądowych; w nazwach miejscowych: Dziewoklicz, Żaboklicz, Zakliką; od klik, 'krzyk'; w cerkiewnem, na Rusi i na Bałkanie ogólne, na Zachodzie rzadkie; cerk. kliknąti, 'wołać', wosklicati. Od dźwiękonaśladowczego pnia, por. klekot; lit. klykti i klikti, 'wrzasnąć', z g: klygu (por. klegot), łotew. klaigat, 'krzyczeć'.

Klimek, Klemens; "klimkiem rzucać", klimkować, 'fałszować', od listów papieża Klemensa I, które różnowiercy w 16. i 17. w. za podrzucone uważali; nie wyszło właściwie poza spory wyznaniowe.

KLIN, klinek, klinik, klinowy, klinowaty, zaklinić; klin jak i u Czechów, i o 'kile'; prasłowiańskie; od tego samego pnia, od którego i słowiańskie klip i klis pochodzą (rus. klipień, 'klin', serb. klip, 'kij', 'kiść kukurudzy'; serb. klis, 'drzewko zaostrzone w grze podobnej do kiczki'), por. wyżej pod kleć; litew. szliju, 'krzywię się', szlijes, 'krzywy', szłajus, 'ukośny' (serb. niwa ide naoklis, 'klinem'), kłajus, 'omylny'; lit. sz, a słow. k, oboczne dla gardłowej podniebiennej.

KLISZAWY, 'chromy (bez ręki)', pożyczka z rus., skoro u Budnego się zjawia, małorus. kliszawyj, kłyszawyj; por. lit. kli-

sze, 'kleszcze (raka)', kliszas, 'krzywonóg', kleisziuoti,'tak biegać'; "wziąć kliszkę", u Orzechowskiego (czytaj kliskę), z czes. niby, o 'porażce'(?).

KLITUŚ-BAJDUŚ, 'klecący bajdy, bajki', zam. kletuś; por. klityklety,'bajdy'.

KLOC, klocek (i do robienia koronek, ale i 'wiązka druków'); kloc przypinano kawalerom i pannom we wstępną środę; klocowe, 'składka'; z niem. prasłowa Klotz, tego samego co i w Kloss (p. kluska).

KLOFTA, klofa, klaft, klafta, klafter i łafter, łatr, z niem. Klafter, Kluft, Kloft (narzeczowe), 'sąg drzewa' i 'szczapa'; i w dawnej niemczyźnie laftr, bez k-; "podobne klawtowi", 'szczapie', Kwiatkowski 1564 r.

KLOK, 'jądro, wybór', w 17. wieku, "kłok wojska zaporoskiego", z białorus. kłok; rus. klok znaczy i 'to, co zeschło'; oboczne z r: klok i krjak, 'skrzek żabi', lit. klekti i krekti, 'zsiadać się'.

KLOMB, z ang. clump,'grupa drzew'.

KLON, klonowy, klonina i klenina; prasłowiańskie; serb. klen i kljen (wtórne j, jak zawsze, bez wszelkiego znaczenia), ale i kun z +kln(?),rus. klon; w lit. z innym przyrostkiem: klewas; w niem. z naszym przyrostkiem (-n) i z różnemi samogłoskami, nord. hlyn,niem. lehne (lōn) i līn i līnbaum (stąd nasza i czeska limba, chociaż to inne drzewo), a ma się powtarzać i w dawnych nazwach greckich: klinotrochos i inne.

KLOZA, kluza, 'zamknienie', 'koza' (co może pod wpływem tej łaciny nabrała tego znaczenia?), z niem. Klause od łac. clusa do claudere, 'zamykać', clāvis, 'klucz'.

KLUBA, z kloba (u słów zapożyczonych z niem. i łac. o stale w ó, u się odmienia), u wagi 'rozszczepienie, gdzie języczek stoi w mierze', więc przeniesione na 'karb','miarę': "wyjść z kluby", wziąć w kluby", "rzecz w pierwszą klobę wprawić"; z niem. Kloben, 'spar', od klieben, 'rozszczepiać'.

KLUCZ, kluczyk; kluka; kluczka (o różnem znaczeniu:'skobel'; w dawnym języku i 'sidła': "kluczki zakładać na kogo","żeby król tych kluczek poniechał"; i 'przyczepka': "kluczkę jaką najdą na niego"); "zając klucz ('uskok') czyni albo w bok albo w zad", stąd klucze u gonów myśliwych, "kiedy coraz klucze składa", "Osman składa one klucze", Potocki; klucz już u Mączyńskiego i 'zamek, kasztelanja', 'dobra, włość'; klucznik, klucznica; kluczowy; kluczkować (o zającu, o 'przebiegach'); kluka, o wszelakiej 'krzywiźnie', o 'dziobie ptaka', o 'kuli obsyłanej po gromadzie'. Od pnia oznaczającego 'zgięcie, skrzywienie', od którego i, z oboczną nosówką, kłącze, skłęczony; w łączyć bez k- nagłosowego; j (miękkie u) nie pierwotne; łac. clāvis,'klucz', clāvus, 'gwóźdź', claudere, 'zamykać', grec. klēis,'klucz', lit. kliuti, kliudyti, 'zaczepić', kliautis, 'ufność', 'myłka'. W kluka, klucz, przyrostek -k, jak w znak, dźwięk.

KLUĆ, klwać, wykluwać się, 'wydobywać się (z jaja dziobaniem)', "rzecz się kluje",'składa, zanosi się na coś'; odmiana pierwotna była: klwać, kluję (dorobiono bezokolicznik kluć, nieznany przeważnie u Słowian, i czas teraźniejszy: klwam; podobnie u Czechów). Lit. kluti, kluwu, 'ustrząc', pasi-klauti, 'ufać na co', klau-te, 'zawada', łac. clāvus, 'gwóźdź', claudo, 'zamykam'(por. kłoza, inkluz, konkluzja); grec. klēis,'klucz', klejō, 'zamykam'.

KLUKAĆ, klukotać, 'bełkotać' ("w brzuchu kluka","klukać na ptaka"), stąd u innych Słowian nazwa dla 'zdroju' (rus.klucz), a nawet dla 'dziobania' (klukawec, 'dzięcioł'); kluką i 'kwokę' nazywają; dźwiękonaśladowcze, por. niem. glucken, Gluckhenne, 'kwoka', lit. kloktі, 'ciurczeć'.

KLUPIĆ, 'chylić',"aż go starość w ziemię klupi",'układa', "do ziemi się klupi", Potocki; lit. klupti, klupoti, klauptis, 'klęknąć', goc. hlaupan, niem. laufen, 'biegać'.

KLUSIĘ, 'źrebię'; mylnie piszą je kłusię, gdyż i dawna pisownia i inne języki miękkiego ju dowodzą: cerkiew. klusę (klusęte), powszechne (na Bałkanie, u Czechów), klusa, klisna, klisice, 'kobyła, szkapa'. U nas w 16. i 17. wieku klusiątko, 'bydlątko'. Z klusięciem łączą wyraz kłus (p.). Przed s wypadła może spółgłoska,p?, więc może +klups- pierwotne, p. klupić; serb. klusawac (p. kłus) przemawiałoby za tem.

KLUSKA, klucha, kluseczka,

dawniej kloska, z niem. Kloss, Klösschen; od nas na całą Ruś przeszło, rus. klocka; niem słowo toż co i Klotz, 'kloc'.

KŁAD, 'skarb', w 15. wieku; pokład, nakład, wykład, przekład, przykład, przykładny, zakład, podkładka, dokładny, okłady; kładka; kładę, kłaść, i wszelkie złożenia z przyimkami: nakładca, przekładacz; kładać, kładz(i)enie; skład, składnia, nieskładny; pokładziny; składamy ten czasownik z -łożyć: przekładam - przełożę, zakładam - założę, wykładam - wyłożę. Pień kła-, lit. kłoti, 'kłaść, rozpościerać'; -d takiż przyrostek, jak w idę, jadę, kradę, będę; jest i na Litwie, pakłode, 'prześcieradło'; u Niemców z innym przyrostkiem (t), hladan, laden (goc. afhlatan, 'nawalić ciężar'). Kładnąć, kładzina, kłada; pierwotne kła- ocalało w nazwach miejscowych, np. Kłaj(?).

KŁAK, kłaczysty, kłaczasty, kłaczek, 'pakuły', 'sierść', z odmienną od każdej innej słowiańskiej postacią: rus. kłok, 'kosm', czes. klk, kluk, 'kosm', serb. kuk z +klk; wedle nich oczekiwalibyśmy +kłek.

KŁAM, "kłamy stroić", 'żartować'; kłamać, kłamam, dziś kłamię, z licznemi złożeniami, wykłamywać się itd.; kłamca, kłamliwy, kłamstwo, kłamny; zupełnie to samo i tak samo tylko u Czechów. Dawniej, np. w psałterzu, znaczyło 'pośmiewisko', od 'ruchu błędnego', kłamcać i kłańcać, 'dzwonić zębami(kłańcami)', małorus.; serb. klancati, o 'znużeniu', słowień. klam, 'sen', klamati, o 'ruchu odurzonego'; u innych Słowian z odmienną samogłoską:

serb. klimati, 'kiwać się','zasypiać', czes. klimati, klemżeti, klemieti, toż samo, 'siedzieć skulony'; lit. kłajoti. Może tu rus. chłam,'rupiecie', jeśli ch- z sk-. Por. i kłomia.

KŁAPAĆ, "kłapnąć zębami"; i o 'paplaniu', kłapacz; kłapaty, kłapouchy; kłapeć,'pantofel kłapiący', łapeć, ale i 'płat,bryła'; kłapciasty; niby dźwiękonaśladowcze, obok klepania i kłopotu; podobne w innych językach: niem. klappen, Klapps (klaps nasze), klopfen, klappern, lit. z b, kłabēti,'kłapać zębami',itd.

KŁĄB, kłęby, kłębek, kłębić się, skłębiony, kłębiasty,kłębuszek. Rzeczownik bywał rodzaju nijakiego: bułg. klŭbo,serb. i czes. zdrobniałe klupko,klobko, klbko; cerkiewne kłąbo; p. klupić z u obok ą i z p, co się powtarza w serb. klup, słowień. klop, 'ławka', prus. klumpis, 'krzesło', litew. kłupti (kłumpu), 'klęknąć'.

KŁĄCZE,'łodyga, źdźbło','badyle', skłęczony,'skulony', od tegoż pnia co i kluka, klucz (p.), por. klupić i kłąb; bez k-, p. łącze.

KŁOBUK, prasłowiańska pożyczka z tur.- tatar. kalpak (raczej z jakiegoś nie odnalezionego dotąd +kalbuk), któreśmy później jako kołpak z węg. kalpag (jak i cała Europa,dla 'czapki huzarskiej') przejęli; tę samą roślinę, 'dzwonki', kłobukami i kołpakami zowiemy. Nazwa to 'wysokiej, spiczastej czapki', rus. kłobuk dla 'kapicy mniszej', kołpak dla'szlafmycy' i 'kloszu od lampy'; Czesi przestawili swój klobouk ('głowa cukru','kapelusz';

klobouczek,'bąbel na wodzie', jak serb.klobuk, co nie z turecka!) i w koblouk, jak i kolbasę z klobasy i kolbih z klobiha,'pączka'; i u nas ma się podobny kobłuk zjawiać. Słowo dowodzi,że już we wspólnocie słowiańskiej, t.j. przed 6.w.(pożyczka to może z czasów Attyki),Słowianie przestawali płynne:kłob- z kołb-, por. człowiek z +czołwiek. Dawne słowo przechowało się nieraz tylko w nazwach roślinnych,np.u nas kłobuczki dla 'campanula', a tak nazywa Urzędów i 'pączek róży nierozkwitłej'.

KŁÓCIĆ, kłótnia,kłótliwy,kłótnik, przeniesione na 'swary' od pierwotnego znaczenia 'mieszania,wzruszania, wstrząsania,mącenia'; cerk.klatiti, 'trącać', klatiti sę, 'chwiać się', rus. kołotit', 'bić', czes. klatiti, 'zbijać owoce z drzewa', klatiti se, 'chwiać się',. Niem. dawne scaltan, 'trącać', dziś schalten, i schelten , 'łzyć'. Rzeczownik +kłot, czes. klát, klátek (o 'pniu,ulu', 'tułowiu','kłodzie dla więźnia'),oznaczał,'to,co odbito, odcięto', stąd kłoć 'gardlina', t.j. 'słoma (kłociasta)prosta,gładka', rus.okołotok, 'snop słomy bez kłosów', nasze okłot; okłotować ('nadmłócić zboże'), przykłota, 'snop omłócony', okłót,'spichlerz'. W 15.w. okłoć 'diecezja', rus.okołotok,mylnie przez d pisane: okołodok,jakby od kłody nazwane,gdy poszło od kłócenia, 'krążenia', właściwie więc: 'okręg', por.słowień. klatež, 'wałęsający się', rus. okołot', 'nędza, bieda',okołotień,'nędzarz'. Z małoruskiego gwarowe kołotuszka,kołotówka,kołotewka, dla 'kijka w maślnicy', małorus. kołotiwka(skołotyny, 'maślanka'). Tu należy i kołat (p.). Były więc dwa pnie (może tylko rozszczepione z jednego spólnego,najpierwotniejszego?); jeden: kolę,kół,kolce,kłoda, od kol-, z skel-,'łupać,szczepać; drugi,może pierwotne kol- (bez s), w lit.kalti, 'kuć,bić,' kalwis, 'kowal(, kałtas, 'dłóto ', priekałas, 'nakowalnia', kulti, 'młócić', łac. per-cello, 'uderzam', grec. klaō, 'łamię', u nas z przyrostkiem -t, +kolt- w kłócić, a z rzadszą formą przyrostka -at w kołat (zwyklejsze są -ot lub -et).

KŁÓĆ, mylnie kłuć pisane; do tego dorabiane,późne,kłuję, wy-,prze-,

zakłuwam; przestawione z +kol-ó, więc kolę jedyne pierwotne, a częstotliwe kałać, wykałać; wykałaczka, 'wykłuwaczka)'; "kłócie w boku", ukłócie; dalsze urobienia p. pod kół, kolak. Pień skel-, p. szczel; lit. skelti, 'szczepać', skała, 'szczepka', skylē, 'dziura'; grec. skallō, 'kopię', goc. skilja, 'rzeźnik', niem. Schale, 'czasza', schälen, 'obłupiać'.

KŁODA, dawniej i 'miara' (zbożowa i piwna), 'fasa, beczka'; pierwotnie 'kloc drzewa bez gałęzi od ziemi, śniat, wydrążony lub łupany na dwoje'; w takiej kłodzie czyniono otwory, a w nich przymykano jeńców czy przestępców, "wsadzano do kłody", stąd kłodnik 'więzień', w kazaniach świętokrzyskich; dla podobnego przymykania nazywano i kłódkę żelazną u drzwi lub skrzyni, złożoną ze dwu części a kluczem otwieraną. Pień skel-, 'łupać', z głoską o; pierwotne +kołda, zachowane jeszcze bez przestawki (niemal jedyny wypadek, przynajmniej u nas) w nazwie Kołdrąb zam. Kłodrąb (częsta to nazwa, czes. Kladruby, rus. Kołodruby), zresztą przestawione w kłoda (rus. kołoda, i o kartach; czes. kláda). Kłótkę i kłóteczkę piszą tak, mylnie, z t już słowniczki średniowieczne (poznański i inne); "kłótkami mrówczanemi" nazywano "jaja mrówcze" (Cygański 1584 r.), ależ on pisze je przez t: "kłotek mrówczanych", więc nie od kłody to, lecz od kłoty, 'mrowiska', por. małorus. kołoteń, 'żur'. Urobienia z d i w litewskiem.

KŁOKOCINA, 'staphylea', i kłokoczyna, kłokoczka, kłokotka, 'pistacja', nazwane od klekotu nasienia w pęcherzu; i u innych Słowian miesza się cz (od k) z c, t, np. czes. klokocz, bułg. kłokoczika; por. niem. Klappernuss dla tej samej rośliny. P. klekot.

KŁOMIA, kłomla, 'sieć rybacka', i kłonia (już w 17. wieku), od pnia klem-, p. kłam.

KŁON, we złożeniach: ukłon, pokłon; kłonić się, częstotliwe kłaniać się, dawniej (na Litwie do dziś) tylko kłaniam; ukłonić się, nakłonić, skłaniać się, skłonny, skłonność; kłonica, 'drążek u wozu'; od klen- w klęczeć

(p.), lit. kłanas, kłonis, 'niskie miejsce, zapadlina na roli', 'kałuża'.

KŁOPOT, kłopotać się, zakłopotany, dziś o 'trosce, biedzie', pierwotnie od klepania przezwane; cerk. kłopot 'wrzask', kłop we złożeniach: zakłop, pokłop, o 'drzwiach i zamku', zakłopiti, 'zamknąć', kłopca, 'sidło'; podobnie u Czechów, klopot, i 'war', 'spiech', "klopiti hrnec", 'przewrócić garniec', klopec, 'sidło'; "Śmierć się wije u płotu, szukający kłopotu", t.j. 'drzwi, otworu'; kłopić się, 'pędzić'. Mienia się u innych Słowian i z chł-, chłopot, bo pień był sklep-.

KŁOS, kłosek, kłosiany, kłosić i kłosować (się), kłosowy, kłosisty; z przyrostkiem -s (por. głos) od kol-, 'kolę', czy od kol-, 'biję, obijam'; od kłos pochodzi dawne kłosać (por. czes. klosowati), "cepami kłosić", rok 1590, "trzeba penami ('karami') wskłosać oficjarze ('urzędników')", Księga Chamów; kłosie zbiorowe, jak snopie, liście; pokłosie.

KŁUS, kłusać (kłuszę, rozkaźnik: kłusz), kłusować, kłusak; chód koński, 'trucht, trab'; pisane w 16. w. i przez o, tak, że powyżej przytoczone wskłosać może tyle co niem. "auf den Trab bringen", tu, a nie pod kłos, należy (niby 'podpędzić'). Na Bałkanie i dla kłusa to samo miękkie u, co i dla klusięcia (p.), serb. kljusac, 'kłusak', kljusawac, 'koń lekko potykający się', co mimowoli na ów wywód kłus z *kłups- (p. klupić, 'chylić się') naprowadza. Nowsze jest kłusować, 'bezprawnie polować', kłusownik, 'rabszyć', kłusownictwo, od kłusania, 'wałęsania się'.

KŁYK, 'pień, trzon', 'staw u palca'; kłykieć, toż, i 'pięść'; nazwa pogardliwa dla 'wołu' i 'szkapy' (kłych, kłys, i o 'drzewie z wierzchołkiem nadłamanym'); stąd w przysłowiu: "przto ('stój, prul!') kłysiu, oto pień". P. kieł.

KMENT, 'płótno cienkie', 'bisior' (w pierwotnem znaczeniu!), pożyczka z niem., niepewna, pisana i przez g; u Czechów kment, 'batyst', więc przez nich przejęte, ale nie z niem. Gewand, 'ubiór', dla zbyt ogólnikowego znaczenia tegoż; to samo u Słowieńców z k, nie z g.

KMIEĆ, kmiotek,kmiotówna,kmiotowic; kmiotaszek;kmiecy;służy u Słowian,oprócz Rusi Wielkiej i Łużyc, 'znacznemu wiekiem i dostatkiem chłopu', 'sołtysowi'; w wieku 11.-13. oznacza 'wysokiego urzędnika': "kmetones regni", Adamie ty boży kmieciu,ty siedzisz u Boga w wiecu", w dodatku do Bogurodzicy z 14.wieku; tyle co 'baron'; z 'starszyzny książęcej' przeszła nazwa na 'starszyznę wiejską'. Litwa zapożyczyła to słowo, ale jej kumetis,jak i pruski,spadł na 'zagrodnika'.Poszło z łac. comites (comes), pierwotnie 'towarzysz', dalej 'orszak, świta,dwór',nakoniec 'naczelnik'; na Wschodzie słowiańskim niemal tak nieznane jak i żupan; głównie na Bałkanie i u Czechów,Polaków. W biblji, za przykładem czeskim, kmieć,'starca' tłumaczy.Nazwa Kmity nic nie ma z kmieciem spólnego; jest czeskie kmit, 'łysk', kmitati i kmitnouti, 'błyszczeć', więc od tego raczej.

KMIN, "kminu dadzą", 'obiją', Potocki, "kminku zadać", 'obić'; kminkówka; na całym Zachodzie słowiańskim, z staroniem. kumîn z łac. cuminum z grec. kyminon,co w cerk.niezmienione, kjumin; źródło pierwotne semickie, por. hebr. kammôn; u nas jeszcze w 15.w. "kminem kramnym " zwany,więc nie hodowany.Stąd i niem. Kümmel.

KMOTR, kmotra,kmocha,kmoszka; kmotrowski.Rodzice chrzestni, duchowni,zwali się compater i commater,włos. compare,comare,franc. compère, commère; Słowianie zapożyczyli to jako kąpetr i kmotra (zdwojenie spółgłoski zawsze zanika, samogłoska bezprzyciskowa głuchnie); tę dwoistość uprościli (por.niem. Gevatter,Gevatterin),mówiąc kąpetra (w 9.wieku) dla 'matki chrzestnej', albo kmotr i dla 'ojca chrzestnego'; kąpetr(a) zaginęło zupełnie,ocalało tylko kmotr,kmotra; stąd prus. komaters.Przetłumaczone dosłownie znaczy 'spół-ojciec', względnie 'spółmatka'; "duchowny ojciec i mać", tłumaczą je słowniki średniowieczne. Z kumem,kumą, nic nie ma spólnego co do pochodzenia, chociaż znaczenie im dziś spólne; p. kum.

KNAFEL, knaflik i kneflik,knefliczek u Reja, 'guz, guzik', z

z niem. Knouf, Knofel, i Knefel, Knauf, Knopf; u Czechów knoflik do dziś pozostał; zapomniane u nas; p. knebel.

KNAP, 'tkacz', knapski, z niem. (Tuch)knabe, Knabe, 'czeladnik tkacki'; Knabe, obok Knappe, jak zawsze 'chłopca' i 'sługę' oznacza; pochodzenie wątpliwe (?).

KNEBEL, kneblik "zakneblować usta", z niem. Knebel od Knabe, 'kołek' (narzeczowe).

KNECHT, 'szeregowiec', z niem. Knecht, ang. knight, 'rycerz'; pokrewne z Knabe?.

KNIEĆ, dawniejsze kniat, nazwa roślin żółto kwitnących ('caltha palustris' i i.), wywodzona od kniet-=niet-, p. niecić; porównywano pruskie knajtis, 'pożar'.

KNIEJA, dawniej i kniehinia: " w jaskiniach, lochach, kniechiniach", Suszycki, Świat górny, r. 1700; urobione od narzeczowego kien, kna, 'pień' (lit. kunas, 'ciało'), "do kna" tyle co 'do cna', 'z gruntu'; knowie, 'ucięte kłosy, słoma'; knować, knuję, 'ucinać', przenośnie: "zdradę knować" /bezokolicznik knuć dorobione nowy, jak kluć, psuć). Stąd ruskie knysz, 'kołacz na stypie', 'bułka' ("Ruś piecze knysze umarłym", Potocki); przyrostek jak w kukisz, nagisz, gołysz.

KNOT u świecy, knod, 'kolanko źdźbła', z niem. Knote(n), Knode, też samo co Docht (dziś w tem znaczeniu u Niemców już nieużywane, tylko w znaczeniu 'węzła); około r. 1500 tłumaczą je świecidłem.

KNUT, zbiorowe knucie, "knucim biją" w Moskwie (z tego mylnie jakiś niemożliwy knucz zmyślono); od 16. wieku z Moskwy przejęte, gdzie jest pożyczką od normańskich Waregów, nord. knūtr, 'węzeł, sęk'; ten sam wyraz, niem. Knüttel, przejęliśmy w 16. i 17. wieku: knytle, knutle, knotle, 'kije', w literaturze sowizdrzalskiej.

KNYDEL, 'ciasto kulaste ze śliw-

kami; z grysu', knedel; z niem. Knödel, zdrobniałego od Knot, i Knüttel; wyrazy niem. należą do kneten, 'gnieść'.

KNYP, 'kozik', mylnie i z gn-: gnyp; zdrobniałe knyś; z niem. Kneip, Schusterkneif, ang knife, 'nóż'.

KNYSAĆ, KNESAĆ, 'kołysać', 'rozrzucać', czes. knisati, knisati se, 'chwiać się'.

KOB, prasłowiański wyraz dla 'ptaków' i idącej od nich 'wróżby (losu, ducha)', już w 10. wieku tłumaczy grec. tychē ('los', 'genjusz-duch'); kob' i kobić znaczy w staroruskiem 'wróżenie', z lotu ptaków (auspicium), albo ze "wstrjeczy", 'spotkania'; wszelakie nazwy ptaków, mianowicie drapieżnych i kruków, najbardziej w wróżeniu znaczących, stąd poszły: staroczeskie koba, 'kruk', i inne. U nas tylko w dalszych urobieniach: kobiec, kopczyk (zam. kobczyk), kobuz: "Ptak drapieżny kobiec i zuchwały, Ma przed nim biedę skowroneczek mały" (Cygański r. 1584; on i kobusów wymienia); zwykła forma kobuz, w 16. i 17. wieku częsta, szczególniej u Potockiego: "nie masz kobuza, żeby (wróbli) nagnał do więcierza", "ten kobuz będzie skowronki straszył" (z listu Radziwiłła Czarnego), "obraca się w kobuza z krogulca", "dobry kobuz na wróble". Nie ceniono tego ptaka, i zbiorowe kobuź przeniesiono pogardliwie na wszelką 'hałastrę', szczególniej kozacką, ruską, stąd kobuźnik, 'Rusin', 'Kozak': "Lachi mają nas Ruś za prostaki i kobuźniki", r. 1634; "Rusi Lechom nie trzeba przykro mówić, jeden drugiemu nie ma kobuzać", r. 1680; "wypędziwszy kobuź od szańców z rowów", pod Zbarażem 1648 roku; "nasi Mazurowie kijmiby kobuś wszystkę zarzucili"; "w kraju tak odległym, w pół tamtej kobuzi"; "inszej co wiedzieć co ciśnie się kobuzi" (Francuzów i i. do szlachty); jeszcze około r. 1730 w grze szkolnej pyta Litwin, t. j. Białorusin, Kozaka: "ha ha, Kabuźnik, i t. d.". U nas już tylko w czasowniku skobuzieć, 'sposępnieć', por. czes. kabousiti se i kaboniti se, kakabus, 'posępny'. Prasłowo, z pierwotnego skob-, na Litwie również bez s: kabinti, 'do-

tykać'(niby od 'spotkania'),kabeti, 'wisieć'; s nagłosowe ocalało wyjątkowo w słowieńskiej nazwie skobec i skopec, 'krogulec'.

KOB, pożyczka z niem. Koben,Kobe, 'chlew'; już około r.1500 samo kob, albo "świni kob", 'świniec'. Niemcy z Kobe urobili Kobel i Kober, i to nas doszło, jak wszelkich innych Słowian zachodnich: kobiel (zdrobniałe kobiałka,jakby to coś słowiańskiego było), 'kosz z pokrywą', 'torba'(czes. kabela, 'torba', ale słowackie kobela), chociaż Niemcy Kober w znaczeniu 'torby'używają; kobielić się,o czemś 'buchastem,fałdującem się'.

KOBIERZEC, tak, z b, i w czes., ale Rus ma je z w: kawior,kowrik, małorus. kowereć, niby całkiem jak ang. cover, 'zasłona, kapa', ależ to przypadkowe zbliżenie,jak przy motyka i mattoc; my mamy tylko zdrobniałe, Czesi niegdyś i kober.Od Rusi przejęła Litwa swoje kauras i kaura. Jeszcze dalsza odmiana u Bułgarów i Serbów, guber. Obce to wszystko cerkiewnemu, i może nie słowiańskie.

KOBIETA; kobiecy,kobieciarz;powszechne,chociaż dopiero od 18.wieku dawną, niewiastę rugować poczęło. Znamy je w literaturze dopiero od starego Marcina Bielskiego (około r.1550), wyraźnie zaznaczającego, że to nazwa obelżywa: "męże nas zową białogłowy,prządki,ku większemu zelżeniu kobiętami zową"; "mogąc męże przezywać żony kobietami,ale też nie do końca mają rozum sami", skarżą się panie w jego Sejmie niewieścim, r.1586.Istotnie pojawia się kobieta w czasie od 1550 do 1700 r. niemal wyłącznie w literaturze sowizdrzalskiej,we kpinach wszelakich,i dwa nasuwają się dla słowa wywody,albo od koby, 'kobyły',albo albo od kobu, 'chlewu', bo chów świni należał do obowiązków gospodyni; na wybór niezwykłego przyrostka (-ieta) wpłynęły nazwy Biety,Elżbiety.Grety, Markiety. Od nas przeszedł późny ten wyraz na Małą i Białą Ruś, do Słowaków i Czechów.Są w literaturze owej z końca 16. i początku 17. wieku i postaci z kup-, kupita,Kubitkowski (obelżywe), a żacy lwowscy od cubare,accubitus

(łac., 'leżeć') je wywodzili, ale to zart. Jeszcze u W. Potockiego wyraz to rzadki, i w nim przeważa znaczenie ujemne; niesposób więc łączyć go z jakąś obczyzną, zatem wywód od kobu najprawdopodobniejszy.

KOBYŁA; dawna nazwa także i dla 'rogatek' i wszelkich 'zastaw drewnianych', kobylica i kobylenie (u Długosza i i.), podobnie jak kozły. Prasłowiańskie urobione jak mogiła, ale od czego? W jednej rocie sądowej z początku 15. w. czytamy: "dwie kobie" ('kobyły'), a to przypomina narzeczowe niem. kōb, łacin. cabō, 'wałach', i caballus (cheval), 'koń', grec. kaballēs; przytaczano nawet wszelakie fińskie nazwy dla 'kobyły' (hebo itp.), ale zagadki nie rozwiązano; kob- powtarza się może w koń (p.). Urobienia: kobyli; kobylnik, w 15. wieku, 'przebrany za konia w zabawach zapustnych i świątecznych'; kobylocha, 'wielka śliwka' (kobyłą zowiemy coś 'wielkiego', dom, księgę); kobyłka, szczególniej w liczbie mnogiej, 'szarańcza', 'konik polny' (u wielu Słowian, Czechów i i.).

KOBZA, grający na niej kobeźnik (w sielankach Zimorowiczowych), albo całkiem z małoruska kobzar(z); ze Wschodu, tur. kobuz, kobes, 'rodzaj gitary, o jednej strunie'; madjar. koboz przeszło do czeskiego i polskiego (w biblji: "na kobosie grają"), 'cymbałki'. Nas doszła przez Ukrainę i Kozaków, ale cofała się przed lutnią i cytrą; wyrabiana z dereniu, dumom towarzyszyła; mieszano jej nazwę z kozą, 'dudami'.

KOC, kocyk, z grubej materji, kosmatej; z niem. prasłowa Kotze (por. kuta); "nie czyń koca" mawiano o plątaniu słów łacińskich w polszczyznę; w dawnem sądownictwie za niesłuszną apelację sędziemu koc przypadał; owe koce, kocowe, zastąpiły kożuch, co pierwotnie dawało.

KOCANEK, kocanki, kocie mędzie u Stanka 1472 r., kocenki, niby "że to ziele koty bardzo lubią"; i 'gałązki wierzbowe', niby kotki (p. kot); jest i kocianka, u nas i u Czechów.

KOCHAĆ, ukochany, kochanek, kochanka, ze wszelakiemi spieszczeniami, kochasia, i i.; kochliwy, kochliwość, zako-

chany; od koch-, powtarzającego się w złożeniu roz-kosz, co jest i w serbskiem i ruskiem, gdy samo kochać tylko w czeskiem i polskiem zachodzi. Od koch-, zgrubiałego z kos-, 'dotykać' (p. kosy).

KOCIĆ SIĘ, , kaczać się, rozkociło się, 'rozpadło', od kot-, por. katulać i kotulać, pokotem (leżeć); prasłowiańskie; u nas mało znane, częste na Rusi (perekotypołe); dalszy związek niepewny, bo k- może z sk- (?). Czy nie należy tu Kociewie, nazwa krainy w byłych Prusiech Zachodnich?, bo jest kociewie, 'perz' i 'wiórzysko', zbiorowe, jak krzewie. P. kot.

KOCIEŁ, mylnie kocioł, skoro ruchome ie nie przechodzi nigdy w io; kociołek zamiast kociełek, a to zamiast kotłek, kociełka; kotlarz, kocielnik; kotliną; zakotłowało się. Prasłowiańska pożyczka z goc. katils, cerk. kotił (lit. we wszystkich narzeczach katilas); goc. z łacin. catillus, zdrobniałego z catinus, 'miska', krewnego z grec. kotylē. Kotliną zwano i 'podłą miedź-monetę'. Kotły, rodzaj 'bębna', ale nie cylindrowaty, lecz półkule z skórą naciągniętą na obrębie, co zwisły po obu bokach siodła u bębenisty hetmańskiego; "w kotły, bębny uderzyli"; kotły takie chowano i po kościołach i cechach, a bywały nieraz ogromnę. Kocieł miedziany odgrywał niegdyś znaczną rolę, był skarbem przednim. Jako imię odmieniano je już w 17. wieku: Kocieł (znany na Litwie ród), Kocieła (przenigdy Kotła !; podobnie dziś odmieniamy Gołąb, Gołąba, w przeciwieństwie do gołębia).

KOCIRPKA, tak u Stanka 1472 r., obok pocirpka, tamże, z przestawką korcipka, już w 17. w., 'prunus padus', niby od cierpkości młodych pędów(?); ko- przyrostek dziwu, lęku, wzgardy, jaki nieraz spotykamy; jest jednak i kotarba (por. imię Kotarbiński), czes. kotrba, 'ciemię', 'ciemięga', obok kostrba.

KOCIUBA, koczuba, 'pogrzebacz', z Ukrainy.

KOCMOŁUCH, w różnych odmianach, przezwisko dla 'brudasa', 'bębna';

podobne u Czechów, kocmrda, kocmoud; tu może i czasownik kocołować, 'harować, mozolić się'.

KOCZ, koczyk, nowe złożenie koczobryk; dawniej koczy, kotczy, koczczy, z przymiotnikową odmianą: "w 50 kotczych", "na jednym kotczym", "wyjechał na kotczym"; jest w 17. wieku i kocisz: "w kociszach jedzie", "z podłego kociszu". Słowo europejskie; franc. coche, ang. coach, niem. Kutsche (Kutscher, stąd kuczer, kuczerować), wszystko z węg. kocsi, 'wóz', od wsi Kocs nad Raabą, której mieszkańcy trudnili się przewozem między Wiedniem a Pesztem w 15. i 16. wieku; węgierskie -i odpowiada naszemu -ski. Por. nazwy wozów i powozów jak niem. Kremser (od familji tej nazwy); Landauer (stąd nasza landara, ang. i franc. landau); najtyczanka; tilbury. W r. 1526 czytamy w Aktach Tomickiego o lekkich wozach, "jakie my od miejsca koczi nazywamy" (po łacinie). Jeszcze w 16. w. kotczy było i przymiotnikiem: "kotczy koń", "kotczy wóz"; kotczysz, kotszysz, i 'stangreta' oznaczało, czes. koczisz, 'kuczer'. Kocz już w druku z 17. w. (Rostafiński O myślistwie, str. 181), ale może to myłka.

KOCZERGA, koczarga, 'pociask', 'ożóg', z małorusk. koczarha.

KOCZKODAN, 'małpa, kotka morska', 'kobieta szpetna'; z czesk., od koczka (p. kot), w 16 wieku przejęte; z odmianą głosową koczkodan (on z an).

KOCZOT, pierwotna 'koguta' nazwa (do dziś w rusk. koczet), obok kokota ('koguta'; odmiana stała przyrostka - ot i et), i kokoszy (p. kokosz); u nas dziś zapomniane w tem jedynem pierwotnem znaczeniu; znane tylko w przenośnem (i już znowu przestarzałem), 'stręczyciel' (zwykłem przejściem nazwy "kogucie j"); niegdyś i 'halerz' oznaczało, bo nazwy drobnych monet bywają najdowolniejsze, np. babka, dudek (od ptaka - orła na monecie, kpiąco).

KOCZOWAĆ, koczowisko, u Stryjkowskiego i koczysko; koczownik; o 'życiu i trybie nomadów, ludów nieosiadłych'; z tur. köcz (kjucz), tegoż zna-

czenia, poprzez Ruś.

KOCZPERGAŁ, u Klonowica (w Flisie) humorystycznie o 'człowieku-papli', z węg. koszperd, 'sztylet', przez słowac. kocprd, służące i łajaniu.

KOCZWAROWAĆ, 'wydziwiać', od koczwary, t.j. poczwary.

KODŁUCH, 'trzonek pióra (gęsiego)', złożone z ko-, jak czes. kodrcati, kodrejniti, 'dłubać', 'ruszać'.

KOFTYR, kofter, 'materja wschodnia', "dwieście sztuk koftyru", u M. Bielskiego; z persk. kuft, kufter, 'tkanina'.

KOGA, ogólna nazwa 'okrętu' ('korabiu') w całym 15. wieku, nawet po legendach (o św. Aleksym) i w wierszu religijnym, zachowana i u Biernata Lubelczyka; z łaciń. coga, cogga, niem. kogge, romańskiego pochodzenia, włos. cocca; koga więc, jak nawa (a nawet naukler, 'sterownik'), z łac.; nawę mają i Węgrzy, jak wiele innych z nami spólnych pożyczek łac., np. kalamar, reverenda, kanikula itd.

KOGUT, tylko nam i Czechom (kohout) znany, zastąpił od 18. wieku dawnego kura; u Reja kohucik, całkiem z czeska; koguci, kogutek; chyba tylko odmiana kokota? (p. kokosz). U W. Potockiego i czasownik kogucić, 'zalecać się', por. franc. coquet od coq, skąd kokietka, kokieterja, i kokotka (cocotte i cocodette); od coq poszła i (francuska i nasza) kokarda (od czuba).

KOIĆ, najczęściej w złożeniu z po-: pokój (p.), i w dalszem, nowszem, spokój, uspokajać; odmiana (z wokalizacją oj) pnia ozi- (spoczywać, p.), jak goić do ży-wy.

KOJEC, od dawnego kociec, dorobione wedle dalszych przypadków: kojca itd., co w 16. w. z kocca powstało, jak ojca z occa, płajca z płacca, winowajca z winowacca; kociec ogólnosłow., zdrobniałe od pierwotnego, stosunkowo rzadkiego, kot (czes. kuot), 'buda', od którego i gwarowe kotuch, 'kurnik' (w Panu Tadeuszu, "litewskie", t.j. białorus.; rus. kotuch, 'chlew'). Uchodzi kot za pożyczkę niemiecką, ang. cot, 'chata' (we złoże-

niach i 'kojec'),dolnoniem. kote i köte,których pochodzenie niewyjaśnione, jak i czas i droga pożyczki słowiańskiej. Nasuwają i drugą możliwość: jest irańskie kata-, 'komora' (pers. kad, 'dom'), co Finowie jako kota, 'dom', przejęli; więc słow. kot może być albo pożyczką (to samo więc co chata, p.), albo nawet spólnym nabytkiem aryjskim; w cerk. jest tylko kotec, 'klatka', jak u nas, w rus. koty i kotcy, o 'jazie rybnym', od 14. wieku, por. kotiecznik, 'rybak'; na Bałkanie, jak w cerk. i u nas, o 'kojcu', 'klatce'.

KOKAĆ, KOKCIELEĆ, "cieciorki kokały", a "pardwa kokciele", w Banialuce Morsztynowej; dźwiękonaśladowcze, od tegoż kok-, od którego kokot, koczot, kokosz i czeczotka, co się po całej Europie powtarza: franc. coq, ang. cock, niem. gockel i gackern, grec. kakkadzō i łac. cocco, o 'kwokaniu jarząbków i kur'. Tu należą i dłuższe, jak kokorekać i kokorykać, 'piać', "koguciк kokorzyka" (por. franc. coqueriquer); te nie stoją jednak w żadnym związku ze słowem kokora (p.).

KOKO, 'jajo', uchodzi za wyraz mowy dziecinnej, jak bobo; znane po paszkwilach 17. wieku; powtarza się jako koka i koko w czes. i rus., tudzież w językach romańskich, włos. cocco.

KOKORA, 'wrąg', o 'zakrzywionem drzewie', powtarza się w nazwach roślinnych: kokorzec, kokorek, kokornak, kokoryczka i i., tak samo w czes., dla 'aristolochia', 'cuscuta' i innych, od kłaczkowatego wyglądu; z odmienną wokalizacją czes. czeczeřiti, o 'zwijaniu', czeczeraty = serb. kokoraw, 'najeżony', łotew. cecers, 'kędziory', ka(i)karains, 'kosmaty'.

KOKOSZ, kokoszka, 'kura, kwoka'; p. kokać; "wojna kokosza" z r. 1537; kokoszyć się, kokosić się, przeniesiono od 16. wieku (co najmniej) na 'chlubienie, nadymanie się' ("rozsiadać się, nosić się jak kokosz z jajem"), częste w 17. wieku: "pycha która ich (Niemców) kokoszy"; por. franc. coquet od coq. Kokot dawniej tyle co kogut; kokotliwy, 'co się kokoszy, 'wynosi', jeszcze w 17. w.

KOLACJA, jeszcze w 16. wieku pra-

widłowe kołacja, bo łac. l, ll, przez ł oddawano, por. buła z bulla, stuła z stola; łac. collatio; 'składka', później 'uczta składkowa, piknik', a wkońcu 'wieczerza'; kolacyjka. Ale kolacjonowanie, 'sprawdzanie', np. odpisu z oryginałem, z franc. collationner.

KOLAK, kolec (przeważnie w liczbie mnogiej używane : kolce), kolczaty, kolczasty, kolczysty, wszystko poszło od kłóć, kolę, kolący. Tu przyczepiono i kolkę, 'kłócie w boku', wyraz lekarski z łac. colica (a to z grec. kōlikē nosos, 'choroba członowa'), franc. colique, niem. kolik. Kłóć znaczy niem. stechen, co było zarazem oznaczeniem 'turnieju', i stąd poszły czeskie a za niemi nasze dawne nazwy 'turnieju': kolba i kolcza (gra), jeszcze w 16. wieku ogólne (np. u Górnickiego, Bielskiego i i.; u Reja: "na kolbę pokuszasz"; " w gończej albo w kolczej albo w turnieju"). Z tą (zapomnianą) kolbą nic nie ma wspólnego dzisiejsza kolba u strzelby, w laboratorjach, z niem. Kolben (rodz. męsk.). Pozorny rozkaźnik od kolę w złożeniach: kolibyk ('rzeźnik'), koliwoszka (pogardliwe). Niem. Kolbe 'pałka', stąd nazwa starorus. kołbjagów, w 10.- 12. wieku.

KOLANO, kolanko, kolankowy, kolankowaty; pokolenie właściwie 'człon(ek)' i pochodzi od tegoż pnia (kol-, urobione jak polano, i kel-, t.j. czel-, p. czoło, członek); Litwa nazwę 'kolana' wprost od kel- utworzyła, kelys; por. grec. kōlon, 'członek'; nie z kołem go łączyć, ani od kolana oddzielać pokolenie, skoro już w cerk. kolēno 'pokolenie' znaczy.

KOLASA; kolaska, słowo ruskie, bo w 16. i 17. wieku (u Joach. Bielskiego, Twardowskiego, Grochowskiego) tylko o 'ruskich i tatarskich wozach' używane; rodzime polskie winnoby brzmieć *kołasa (do koło, jak niebiosa do niebo), czes. kolesa, do czego dorobiono nową liczbę pojedynczą, koleso, jak i w rus., co nam obce. Liczba mnoga, koła i kolesa, oznaczała stale 'wóz'; z kolesa wynikła romańska nazwa 'powozu', włos. calesse, hiszp. calesa, franc. calèche, z tego niem. Kalesche. Natomiast kolesnik, 'kołodziej', dawny wyraz rodzimy (u Mączyńskiego).

KOLCZUGA, 'pancerz z kółek', np.: "twardy kirys i gięta kolczuga", od kółka, kolca, z przyrostkiem -ga (por. maczuga).

KOLEBAĆ, 'kołysać', kolebka, 'kołyska'; obie pary słów od koła; na Rusi jest i kołybać i kołychać, co je łączy; kolěbati jest już cerkiewne, 'wzruszać'; kolebką dawniej i 'lektykę ("łóżko noszone") i 'kolasę' nazywano; mylnie cholebać.

KOLEGA, koleżanka, koleżeństwo, kolegować, kolegjum, kolegjalny, jak wszelkie podobne: koligacja, kolizja itd., z łac. collega, 'dobrany', colligare, 'związać', collisio, 'zderzenie', itd.

KOLEJ, koleja; dopiero od końca 17. wieku ruguje kolej dawniejszą koleję, jak pieczeń, łódź, kieszeń, pościel, pogoń, zastąpiły dawniejsze: pieczenia, łodzia, kieszenia, pościela, pogonia; przyrostkiem -ěja (jak w kurzaja, wierzeją itd.) od koła; właściwie tylko 'ślad koła', dalej 'ślad', 'następstwo i jego porządek', 'obrót', wkońcu na 'drogę przeniesione: "kolej konna i żelazna", stąd kolejowy, kolejowiec, kolejarz, kolejnik, "kolejka wąskotorowa". Już przy końcu 17. wieku np. "częsta kolej na małej wsi".

KOLET, 'kurtka żołnierska', "kolet z łosiej skóry", częste w 17. wieku; z włos. colletto, od collo, 'szyja', łac. collum (od 'sterczenia', celsus, 'wysoki'), por. kołnierz.

KOLĘDA, w cerkiew. 'dzień noworoczny', od łac. calendae, 'pierwsze dni miesiąca' ("wywoływane", od calare, 'wołać', ?), ograniczone do 'pierwszego stycznia'; z powodu zetknięcia się z świętem Bożego Narodzenia przeniesiono i na nie jego śpiewy i dary, ("chodzić po kolędzie", kolędować, kolędnicy), ale jeszcze kolędy 17. wieku nie zawierają niczego, coby się z tem świętem łączyło; są prastaremi, pogańskiemi jeszcze życzeniami noworocznemi powodzenia w domu, oborze i polu. Od końca 15. w., za żłobkiem Franciszkanów i Bernardynów i szopką, wciska się w kolędy opowiadanie ewan-

zeliczne o pasterzach, Trzech Królach i Herodzie. Jest to pożyczka ogólnosłowiańska, z Bałkanu rozeszła się powszechnie; u Serbów koledo! przyśpiew pieśni B.Narodzenia. Dawniej kolęda wręcz 'nowe lato' znaczyła; albo przenosnie jej nazwy używano: "nogi chodzą po kolędzie" ('plączą się', u Reja); "nosić (kogo) po kolędzie", 'obmawiać'; "biega z nim jak z wilczą skórą po kolędzie" (narzucano ją, maskowano się tak); "kolędę kijową odnoszą" ('baty biorą'). Nie brak prób udomowienia tej nazwy, zaliczano ją niegdyś do mitologji słowiańskiej: u Słowieńców od kolenia ('kłócia', 'zarzynania' świń na swięta); u nas od gięcia kolan przed Panem (!). Biblja zachowała jeszcze kąlędy, kalędowy, co Leopolita przez "swięto nowego miesiąca" tłumaczy; z tej łaciny poszła u nas, jak u Niemców (za ich wzorem?), nazwa kalendarzy, od 17.w. utarta; dawniej obzywano je minucjami ('drobiazgi'), judycjami ('osądzenia', ludowe ludycje), prandykami ('praktyki').

KOLENDRA, dawniej (15. i 16. wiek) męskiego rodzaju: kolandr, korandr, koriand(e)r, u Stanka i i. jeszcze i pieprzykiem lub pilskim pierzem przezywany; stałem rozpodobnieniem z łac. coriandrum (jest i collandrum i pod.), a to z grec. koriannon, od koris, 'pluskwa' (dla zapachu).

KOLIBA, 'szałas' na Podhalu, od pasterzy rumuńskich (coliba) przejęte; pochodzi wkońcu z grec. kolyba (może poprzez tur. koliba?).

KOLIMAGA, 'wóz', w 15. wieku, dziś zapomniane; istnieje w pożyczce białoruskiej: kałamaszka, 'wózek'. Złożone (jeśli nie obcego początku) niby z koło i mazy (magi), 'wozu', dziś u nas (np. u Malczewskiego) z małorus. pożyczonej, powtarzającej się jako nazwa 'cetnaru', 'ciężaru', u Serbów i Słowieńców; tam jako pożyczka z węg. mazsa, 'cetnar', alez Węgrzy sami to od Słowian przejęli. Kolimaga, kolimog w cerkiewnem i staroruskiem, 'namiot', 'obóz', bo nazwy namiotu i wozu stale spływają, por. jata, kibitka, wieża.

KOLNIA, 'szopa'; czy od kłócia, 'szczepania drzewa' ('drewutnia'), czy od kół ('wozownia') nazwana?

KOLNO, dziś Kolonja; koloński ("woda kolońska"), dawniej koleński (płótno itd.), mylnie koliński (jak Kamiński ipt.), z łac. colonia (stąd kolonjalny, kolonista) od colere, 'uprawiać'. Odróżnić należy częstą nazwę słowiańską Kolno (np. Kölln, jedno ze dwu miasteczek, co się na Berlin złożyły), od kół, 'pal' (może nawodne, t.j. na kołach wystawione?).

KOLOR, kolorować, koloryzować, kolorowy, koloryt, nowsza pożyczka dla 'barwy, barwienia', z łac. color, właściwie 'pokrywa', od cel-(w cela i podobnych).

KOLTRYNA, kołtryna, 'opona', z włos. coltrina, 'zasłona', nie ma z kołdrą nic spólnego, chociaż obie wkońcu z łac. culcitra wyszły.

KOLUBRYNA, kolumbryna, nazwa 'działa'; poszła, jak inne z nazwy 'smoka' itp., z nazwy 'gadziny', łac. colubra.

KOLUMNA, kolumnada (kolonada nowszych języków, franc. i i.), wprost z łac. columna od culmen, 'wierzchołek'(?).

-KOLWIEK dodajemy, dla uogólnienia, do zaimków i przysłówków: kto-, co-, kiedy-, jak-, itp. (dziś -bądź, por. rus. chtonibud' itp., coraz częstsze). Złożenie rozrywały dawniej słówka wszelakie, np. "kto mi kolwiek powie", "kto się kolwiek... kocha" (jak "dla cię Boga proszę"). Obok -kolwiek istniało i kolwie, rozszerzone z koli (ktokoli, ktokole) przyrostkiem -wie (por. led-wie), do czego wkońcu nowy przyrostek -k (por. owszejki, wnetki) przybrano; ani z czasownikiem (wie), ani z rzeczownikiem (wiek) nie ma -kolwiek nic spólnego.

KOŁACZ, kołaczek; kołacznik, 'cukiernik', w 16. wieku; nazwa 'ciasta', niegdyś obrzędowego, szczególniej przy weselach, od koła (dla krągłej postaci). U nas, jak u Czechów, zastąpił kołacz (prasłowiański to wyraz) dawniejszy prasłowiański +korowaj, ruski korowaj, bułg. krawaj (od krowy, jak byczki, gąski, 'ciasta, niby naśladujące ich kształty'); pieczenie korowaju odbywa się dotąd bardzo uroczyście, z osobnemi pieśniami i dobranemi kobietami; części jego rozdaje się między gości weselnych, i słusznie mógł

Szymonowic sielankę weselną Kołaczami obezwać. Kołaczem zwano i 'oduzdne, musztułuk', 'napiwek za dobrą nowinę' (w Janczarze 1520 r.). Kołacz, rus. kałacz, nie poszedł z grec. kollikion, z którego poprzez późniejsze kulliki rus. kulicz ('baba wielkonocna') istotnie wyszedł. Przyrostek -acz zresztą urabia raczej nazwy osób (i narzędzi) czynnych: siekacz, trębacz, rębacz, podpalacz, i mnóstwo podobnych; kołacz jak rogacz.

KOŁAT, kołatek, kołatka, kołatać (kałatać), przyrostkiem -at (zamiast -ot lub -et) od tego koły od którego i kłócić (p.) pochodzi. U Czechów przyrostek -ot w kolotiti, 'robić masło', kolot, 'rotacja', kolotati i koláceti se, 'chwiać się'.

KOŁCZAN, jak i sajdak, nazwy tureckie (poprzez ruskie), zastąpiły, szczególniej w 17. wieku (od uzbrojenia tatarskiego) prasłowiański tuł; w nim noszono strzały, zawiesiwszy go przez plecy lub u boku; łuk sam noszono w łubiu, wiszącym (u jeźdźców) po prawej stronie, u boku.

KOŁDRA, kołderka, z niem. Kolter przez romańskie coltre, wkońcu z łac. culcitra, 'pierzyna', zamiast culcita; Czesi zachowali niem. t, koltra, u nas już w 1394 r. dw dźwięcznem otoczeniu, tak jak szołdra z Schulter.

KOŁDUN, szczególniej "kołduny litewskie", 'pierozki z mięsem' (np. do barszczu); piszą i kałdun; z niem. Kaldaune, 'wnętrzności', a to z łac. calduna, 'ciepłe (wnętrzności zabitego zwierzęcia)', od calidus, 'ciepły', starofranc. chaudun.

KOŁNIERZ, w 15. wieku i z przestawką: konlerz, po narzeczach kołmirz; kołnierzyk; z niem. dawnego, narzeczowe kolner, zamiast powszechnego Koller, z franc. collier, a to z łac. collare, 'naszyjnik', od collum, 'szyja'; tak samo u innych Słowian, koler, kolar itp.

KOŁO, kółko, kółeczko i kolce (częste w dawnej polszczyźnie, kolca w rachunkach Jagiełłowych 1394 r.; całkiem co innego kolce np. róży); kolca u drzwi cerkiewnych, których w

15. wieku przysięgający prawosławny dotykał; stąd kółczyk, mylnie i kulczykiem pisany. Koło odmieniało się i jak niebo, więc liczba mnoga koła albo kolesa (p. kolasa). Koło na Bałkanie 'taniec narodowy', u nas 'zebranie wojska czy rady': "koło sejmowe, poselskie", "koło generalne" w wojsku polskiem. Jak miasto, używa się koło i jako przyimek: "koło niego", albo "około niego" (dookoła, wkoło), nawet przy liczebnikach dla oznaczenia przybliżenia: "około pięć lat"; od około nowy rzeczownik okolica, okoliczny, okoliczność ('co przylega', 'Angelegenheit'), a przymiotnik: okólny (np. list). Czasowniki: kolić, okolić, zakolić, kołować. Liczne złożenia: kołodziej (to samo co i kolarz, ale ten u nas dziś jedynie dla 'cyklisty' używany, na Bałkanie i u Czechów 'kołodzieja' znaczy), kołowrót i kołowrotek ('kądziel'), kołomaź, Kołomyja (miasto, a stąd i kołomyjka ruska, niby nasz krakowiak). Obok przymiotnika kołowy (ruch, piasta), kołowaty, 'idący wkoło', i o stanie umysłowym: kołowaciec, kołowacizna (właściwie choroba bydlęca); kolisty, kolistość; Kolisko. P. kolano, kolczuga, kolej. Słowo aryjskie; pruskie kelan, 'koło' (z wokalizacją e, jak w nazwie 'kolana', gdzie Litwa przy e znowu została), łac. colus, 'kołowrotek', colere, 'pędzić', 'żyć', 'uprawiać'; grec. pelomaj, 'pędzę', polos, 'pol, biegun', peri-plo-menos, 'kręcący się'; dla koła używają inne języki aryjskie zdwojenia: grec. kyklos (stąd nasz cykl, 'obieg'), ind. czakra-, 'koło', lit. kakłas, 'szyja (obrotna)'. Koła, liczba mnoga, znaczyło 'wóz' (p. kolimaga, kałamaszka), i dziś jeszcze różnym Słowianom to znaczy, począwszy od cerkiewnego. Według podle mówią i kole, pole, mieszając je z koło, ale to tylko narzeczowe. Kołomącić i kałamucić wydają się raczej rusyzmami zamiast naszego bałamucić (p.).

KOŁPAK, nowa pożyczka, obok prastarej kłobuk (p.), ze Wschodu, tym razem przez Ruś z tur.; kołpak huzarów węgierkich po całej Europie się rozszedł (węg. kalpag); u nas, jak na Rusi, i nazwa pewnych grzybów (dla wysokiej czapki); u nas o "kołpaku moskiewskim" po raz pierwszy

r. 1587 mowa.

KOŁTRYSZ, 'rodzaj pośledniejszego sukna', z niem. geldersch Tuch (w Geldern wyrabiane); w 15. i 16. wieku (w zabytkach sądowych, w satyrze M. Bielskiego.).

KOŁTUN, choroba rzekoma, od której włosy w kudły się zwijają, 'plica polonica', nazwana od kiełtania się (rus. kołtat'), 'kołysania' tych kudł, jak już w 16. wieku trafnie osądzono; jest to więc rusyzm, i słusznie twierdzi Er. Syxt (O cieplicach, r. 1617), że "pojawiła się ta niemocna Rusi, na Pokuciu przy Bieszczadach od trzydziestukilku lat i dalej codzień się szerzy, co ją gośćcem (gościec, eufemistycznie, p. gość) abo kołtunem nazywają, niby bestyja, której kiedy się czego zabaży ('zachce'), trzeba dać, aby szkody nie uczyniła: polubił gościec wino". Dziś jeszcze mówią: "chłop ma kołtuna na gorzałkę"; przysłowie: "na upór, kołtun, błoto, niemasz lekarstwa"; urzynają go, ale "wywija" się na nowo.- Od tego samego ruskiego kołtania poszła i kołtka (wiek 15.), a ze wsuniętem s: kołstka (u M. Bielskiego i i.), 'zawieszenie', 'kólczyk'.- Sama choroba znikła, natomiast nabrał kołtun znaczenia pogardliwego, przezwisko 'mieszczan', dla ich zacofania i egoizmu klasowego; kołtunerja nawet, wedle kawalerja, kołtuństwo; przymiotniki kołtunowaty i kołtuniasty, czasownik kołtunić się.

KOŁYSAĆ, kołyska, kołysanka, jest i kołychać, znane i na Rusi (rus. kołychat' sia, 'chwiać się'), i u Czechów (kolisati, całkiem jak nasze); to samo co kolebać, kołyska tyle co kolebka, z tą jednak zasadniczą różnicą, że kolebką od 14. w. (rachunki Jagiełłowe) 'wóz', 'powóz', 'lektykę' nazywano, gdy kołyska wyłącznie niemowlęciom służy. Oba pnie wywodzą się wkońcu od koła.

KOM- rozpoczyna najliczniejsze latynizmy wszelakiego rodzaju i wieku; największa ich część nowo wprowadzona i objaśnienia, "komentarza", nie potrzebuje; do starszych należy kometa i i. Zaplątało się tu i niejadne francuskie, np. komeraże, 'plotki', od commère, 'kumoszka', a i komfort nie wprost z Anglji do nas zawitał, lecz przez Francję.

Tu należy komedja z komedjantem, a obok nich komik, komiczny, komiczność (w przeciwieństwie do tragedji i tragika), poprzez Francję i Rzym z greckich widowisk się wywodzące; p. komis i kon-.

KOMAR; w 15. w. wyłącznie komor, dochowane do 17. w., u Potockiego (por. Komorowski, obok Komarna i Komarnickiego); ale inne języki słowiańskie, od cerk. począwszy (bałkańskie i rus., czes.) formę na -ar piastują, acz przyrostek -ar nierównie rzadszy niż -or. Komar nazwany tym samym pniem, co i czmiel (tylko z pełną wokalizacją o, kom-, gdy chmiel z czim-); to kom- częste na Litwie dla wszelakich owadów, co brzęczą: kamane i kamine, 'pszczoła (dzika)', prus. kamus, 'bąk'; lit. czasownik kimti, o 'głosie ochrypłym'. Przekomarzać się z kim, niby 'drażnić go jak komar'.

KOMENDA, od niej, zamiast prostego komendowania, z niemieckim przyrostkiem (-iren): komenderować (jak maszerować i podobne dziwolągi), komenderunek; zawdzięcza swoje e (franc. commande, niem. Kommando, z łac. commandare od mandare, skąd nasz mandat) włoskiemu commendare, 'rekomendować, polecać'; an mamy w komandor (skąd skrócone niem. Komtur u Krzyżaków i i.), komandyta.

KOMENTY wymieniamy jako szczególniej u Potockiego częste dla 'wymysłów': "babskie komenty", chociaż to właściwie 'objaśnienie' (komentarz). Całkiem co innego komeniusz, 'nauka początkowa dla dzieci', 'elementarz', przez słynnego pedagoga czeskiego 17. wieku J. A. Komeńskiego ułożony i po całym świecie używany, dzisiejszemu pokoleniu w tej nazwie już obcy, we Lwowie jeszcze w latach 1850 - 1860 w obiegu.

KOMESZ, ukraińskie słowo, w 17. wieku przejęte, dla 'trzciny, sitowia': "muzy w komesz", t. j. 'precz', "pójdzie w komesz" ('precz'), "komeszyną ('trzciną') skarano kozaka"; w 18. wieku piszą stale poprawniej komysz, 'gąszcz', stąd komysznik, o 'zbóju kryjącym się w komyszy'; na Bałkanie kamisz, rus. kamysz, wszystko z tur. kamesz, 'trzcina'.

KOMIEGA, komięga (z pierwotną no-

sówką;ale por.księga,z tym samym przyrostkiem), 'galar mniejszy zbożowy' (dubas jest większy),pierwotnie 'łódka z kloca wyrobiona', a 'kloc' właśnie komem się przezywał; to samo kom namy w komli (nazwa herbowa Syrokomla = 'kloc syry,wilgotny'), i w komlu, 'grubszy koniec gałęzi', we zwrocie: "iść komelanem" ('bokiem'), "komylonka wywrócił", w rzadkiem u nas komkać (rus. skomkat') i komsić,'gnieść, dusić' Prasłowiański to pień, z kom- i czem- (p.czępieć), pierwotnie z sk (p. chomąto,oskoma i szczmić); komiega prapolskie,ani z rus.przejęte,ani z niem. komme,kum,kommeken,o 'szaflikach,korytach'(któreśmy istotnie jako kum,kumek przejęli) wyszłe i na Ruś podane; Niemcy pruscy tę nazwę polską dla 'wicin', Komegge,przejęli;rus. komjaga, o 'łodzi' i 'beczce', toż na Małej i Białej Rusi,słowiańskie, nie tatarskie.

KOMIN, kominek (i 'szkiełko od lampy'; 'sus': "wywinąć kominka", o zającu), kominiarz,kominiarczyk,kominowe (opłata); z niem. Kamin z romańskiego i łac. caminus z grec. kaminos; nasze o z a, jak w obiecadło,lokaj itp.

KOMIS, komisja,komisjoner,komisowy i komisny (chleb,'żołnierski,razowy', z niem. Kommisbrot),komisarz (z dalszemi urobieniami,jak komisarski) i i., wkońcu z łac. commissum, 'zlecenie'; ale komitywa, pierwotnie 'orszak',później 'zażyłość', dziś zupełnie przestarzałe,poszła od comes (p.kmieć),gdy komitet, z dodanem -t, z franc.comité,znowu od committere (commissum)wychodzi.To samo com- (z cum, 'z') powtarza się też w słowach: kombinować; komocja; komponować i kompozycja;kompatur(k)a, 'oprawa książki w papier', już w r. 1532, z compactura; kompensować;kompetencja;komplet,kompletny;komplement (i komplement; ale franc. compliment a complément dwa zupełnie różne słowa,chociaż oba wkońcu z łac. completus wyszły); kompot i kompotjerka;komput ('liczba,poczet'), z łac. computus,skąd i włos. conto, franc.compte i dalej comptoir (kantor); komuna (franc.commune, z łac. communis,'powszechny, ogólny'),więc

i zakomunikować i komunja (sakramentu ołtarza) z komunikowaniem i komunikatami; dalej kompas; kompres; kompromitować się (co dla swego i z niem. sich kompromittiren, nie z włos. compromettere, franc. compromettre, wzięte, bo pożyczka wręcz z łac. compromittere późnemu zjawieniu się słowa nie odpowiada); tu należy i komoda, 'sprzęt "wygodny"' (łac. commodus przez franc. i niem. Kommode). Przed innemi spółgłoskami (gardłowemi i i.) pojawia się to samo kom- jako kon- (p.).

KOMNATA, dawniej i kownata (Kownacki), 'izba z kominem', łac. caminata, camineta (od caminus), niem. kemenate, kemnatę i chomnat, czes. dawne komniata, dziś komnata. Nasza komnata przeszła i na Ruś, choć przycisk zmieniony (kómnata; szczególniej w liczbie mnogiej).

KOMORA, 'izba bez pieca', komórka; dziś i dla "komory cłowej" używane, jak i dla "mieszkania komorą" ('nie w własnym domu', już od 16. w. tak), stąd komornik, 'lokator'. Ale komorą bywał i 'pokład, skarb, spichlerz książęcy', więc jego 'zawiadowca', camerarius, urósł i na podkomorzego (właściwie succamerarius, ale wzniósł się nad komorników, których i sam mienował), co wyszedł wkońcu na pierwszego dygnitarza powiatowego, mającego pod sobą 'mierników', komorników; wkońcu i 'adwokatów, mecenasów', szczególniej na prowincji, np. na Wołyniu, tak obzywano; komorny, komorne, 'opłaty' wszelakie; komórkowaty. Wczesna, już cerkiewna, pożyczka z łac. romańskiego camara (na Bałkanie, bo łac. krótkie a w dawnych pożyczkach zawsze przez o oddawano, p. ołtarz, obiecadło), 'sklepienie', a to z grec. kamara, 'sklepienie',. Słowo europejskie; niem. forma Kammer (jest i łac. camera, camerarius, szczególniej w włoszczyźnie: camerata, cameriere) powtarza się u nas jako kamera (p. kamlarz; kunstkamera, kamerdyner, kameralny itd.), a od nas na Ruś od czasów Piotra W., obok ich własnej komory i kamary z grec.

KOMOSIĆ, skomosić się, komonica, komunik, p. koń.

KOMPANJA, kompanjon, zgrubiałe kumpan, z niem., a to z romańskich języków, od łac. cum-panis, o 'spólnem chlebojedztwie' (por. konwikt od 'spólnego wiktu', albo Schlafkamerad, o 'sypianiu w jednej komorze'), dalej o wszelakiem 'towarzystwie i stowarzyszeniu', wkońcu o 'rotach wojskowych' (szczególniej piechotnych). Od kompanji odróżniaj kampanję, 'pochód wojenny', i dawny kampament, 'manewry' (najsłynniejsze Augusta II r. 1730 pod Drezmem, opiewane polskiemi i łacińskiemi wierszami), od łac. campus, 'pole'.

KOMŻA, komeżka, 'koszula biała', niby "alba", ale krótsza, dla służby ołtarzowej, z łac. camisia (franc. chemise), 'koszula', przez czes. komże; camisia uchodzi za jedno z nielicznych słów celtyckich, jakie się do łaciny wplątały; nasze kamizelka, z dawnej kamizola, również od camisia, przez franc. camisole; my jedyni zastąpiliśmy końcówkę -ola przez -elka, wedle innych nazw ubioru; nasza szmizetka od franc. chemise, przez zdrobniałe chemisette.

KON- we mnóstwie słów obcych, łacińskich przeważnie, jak i kom- (p.); już w łacinie odmiana do cum, 'z', i dlatego wymieniliśmy pod komis długi szereg podobnych złożeń, których liczbę łatwo powiększyć: koncept; koncesja; koncyljum (np. nicejskie); kondycja (skrócone: konda); kondukt i konduktor; kondemnata (w dawnem prawie); konesor (nie konesor, jakby wedle franc. connaisseur sądzić należało); konfederacja (np. barska, wraz z jej konfederatką); konfekt ("sporządzenie", apteczne niegdyś wyłącznie); oryginalne jest konfiglis u Potockiego, dla 'niezwykłej figury', z łacińsko-polsk. cum figlis, 'z figlami'; konsystorz (łac. consistorium, pierwotnie 'pokój dla lokajów', zanim na 'duchowne sądownictwo' przeszedł); konsyljum z konsyljarzem, od 'siedzenia razem'; kontent i ukontentowanie, i kontenteca (włoska zupełnie, w 17. wieku używana); konsumować i konsument, gdy konsumpcja i 'suchoty' znaczy; konstytucja z konstytucyjnym; konstrukcja; konsekwencja; konsolacja (co z 'pocieszenia' w ustach dawnych ugrzecznionych i na 'rodzinę-dziatwę' przeszła);

kontrakty (sławne niegdyś dubieńskie i kijowskie); konserwy, a z bardzo odmiennem znaczeniem i konserwatorjum i konserwatywny, 'zachowawczy'; koncert (w końcu od łac. concertare, 'ubiegać się spólnie'); konkurs z konkurowaniem i konkurami; konkluzja; konkretny (w przeciwieństwie do abstrakcji, od łac. concretum, 'zgęszczone'); konkordat; kontrybucja; kontynent ('ląd stały'); konwulsje; konwent; konwenans; kontynuować; konwiersz (w 15. i 16. wieku o 'braciszku zakonnym', z conversus); konwersacja (dziś tylko o 'rozmowie', wedle franc., gdy dla włos. conversazione, wedle łaciny, dawniej i 'towarzystwo, obcowanie' tak obzywano); konwój i konwojowy, i wiele innych, wprost z łaciny czy z języków romańskich, bez odmiany znaczenia i formy, dziś poczęści przestarzałych, coraz rzadziej używanych.

KONAĆ, dokonać i wykonać, pokonać, skonać (skon); doskonały zamiast dokonały, dosłownie: 'skończony' (por. bywały, jeżdżały); pień czĕn-, p. -cząć; nazwy 'początku' i 'końca' stale się od tego samego pnia wywodzą, jako dwa rozmaite "końce" jednej linji. P. skon, zakon, Mniemanie, jakoby niem. ganz, 'cały' (obce germańskim narzeczom), z słowiańskiego konc wypożyczono, nie da się utrzymać.

KONAR, 'gałąź większa', niemal wyłącznie u nas; bułg. konar również 'większe występy skaliste' oznacza; przyrostek jak w komar, chojar; p. kien pod knieja.

KONCERZ, 'długi miecz', 'rapir', z czes. konczirz, 'miecz u siodła przypasany'; konczirz wywodzą z osmańskiego (arabskiego) chandżar, nazwy 'kindżału', co dla znaczenia i formy wcale się nie zaleca.

KONEW, konewka, koneweczka, z niem. Kanne poprzez czes. konew (-ew, z -y, prawidłowo zastąpiło dawne niem. -ā; łuż. kana np., o wiele późniejsza pożyczka nie zachowała już tej starej formy); nasza nowa pożyczka kanka, 'cewka u enemy', z łac. canna, 'trzcina', ale niem. Kanne jest słowo rodzime, co i do łaciny średniowiecznej przeszło, canna (odmienne od poprzedniego). Od konwi nazwany i konwisarz, co

niem. -giesser (w Kanngiesser, 'odlewacz z cyny') zastąpił, jak i w ludwisarzu (Lotgiesser, p.; właśnie od konwisarza ta odmiana wyszła); konwisar w 16. wieku.

KONIEC, pierwotne końc, jeszcze w 15. wieku używane przyimkowo: "końc (lub koniec) pola", 'na końcu pola'; kończyć, z licznemi złożeniami; końcowy (późne), końcówka; dawne konieczny, koniecznie, konieczność; kończyna (w liczbie mn. częstsze); kończa(s)ty; pień kon-, z samogłoską o, wobec czen- i czen-, z e- i pógłoską, w zacząć itd. (p. -cząć). Koniec to prasłowiańskie urobienie od rzeczownika koń, 'początek', w cerk. iskoni, 'z początku'; p. konać.

KONOPĄCZYĆ, 'zatykać szczeliny (w statku, ścianie) kłakami (konopnemi)', z rus. konopatit', a to (słoworodem ludowym z konopiami zmieszane) z grec. kalafatō, 'zatykam'; włos. calafatare (skąd niem. kalfatern) wywodzą jednak z arab. qalafa, 'kitować (okręt)' tur. kalafat.

KONOPIE, dziś jedynie tak używane, jako zbiorowe, w liczbie mnogiej; w 15. w. jest i konop (rodzaju żeńskiego, czy męskiego?; por. bułg. konop); jest w 16. w. i konopia, rus. konopla. Słowo europejskie, z p (u Słowian; niem. hanf, z pierwotnego kanap-, jeszcze na wieki przed Chr. pożyczone, od Słowian?; lit. kanapės, ale i bez pierwszego a: knapė, prus. knapios, czy też ze słow. zapożyczone?; razi forma bez a; łac. średniowieczne canapus, cannapis), i z b, grec. kannabios (stąd łac. cannabis); jest i w perskim (kanab) i w ormiańskiem (kanap). Herodot pierwszy, opisując zwyczaje Scytów, opowiada o konopiach i ich odurzającym dymie, w czem się Scytowie parzą; widocznie od Scytów rozeszła się nazwa wraz z uprawą po całej Europie, ale Scytowie sami przejęli nazwę kannabis od Finów (w najszerszem tej nazwy znaczeniu); to prafińskie kanabis ma być złożeniem z czeremiskiego kene (kine, 'konopie'), mordowskiego kantf i kant, i z syrjańskiego pisz ('ko-

nopie'), wotjackiego pisz,pesz(stąd i nazwa rzeki Peczory,od syrjańskiego petszór, 'pokrzywa', jaką tam konopie zastąpiono.dla klimatu;por.rozprawkę H. Jacobsohna w getyngskich Wiadomościach 1918 r.); takie złożenie razi jednak niezwykłością.Od konopi przezwano ptaszki i rośliny wszelakie: konopka,konopnik itd. (dla 'makolągwy' i i.); przymiotnik konopny,nie konoplany z ruskiem pl. Druga nazwa p. pienka.

KONSZACHTY, konszachtować, dawniej kunszafty i konszafty (bo f i ch stale się wymięniają),z niem. Kundschaft, 'znajomość poufałość'; u nas 'porozumienie,układy tajemne, podejrzane'.

KONTERFET, konterfekt,konterfetować,częste w 17. wieku,np. w Gościńcu Jarzębskiego 1643 r., 'podobizna', 'wzór',różni się poniekąd końcową samogłoską od łac. contrafactum, 'naśladowane', franc. contrefait (chociaż pożyczki franc.na samogłoskę zakończone u nas -t przybierają, por. kajet, filut). To kontra-, w kontr, 'przeciwnie', kontrować, z łac. contra, 'przeciw', powtarza się w licznych złożeniach łacińskich i romańskich, np.: kontrabanda (z włos. bando, 'rozporządzenie'); kontrast (dosłownie: 'przeciwstawka'); kontredans; w muzyce kontrabas i i.; kontrola z (franc.contre-rôle, t.j. 'rotulus, rejestr przeciwny'),z licznemi urobieniami,kontrolować,kontrolor.Nowszemu konterfe(k)towi odpowiadał w 15. i 16. wieku kontryfał, z niem. Konterfei, 'mieszanina złota czy srebra z miedzią'; " fałszywe z miedzi, z kontryfału kuje talary" (Górnicki); jest to właściwie 'cynk', mylnie mieszany w 16. wieku i później z 'mosiądzem', 'cyną', a nawet z 'bursztynem' (chyba od lakieru bursztynowego?).

KONTUSZ (po narzeczach i kuntusz, w tej formie od Rusi, Wielkiej i Małej,przejęty), kontusik; kontuszowiec;kontuszówka (wódka); od 16.wieku, od wprowadzania mody węgierskiej w stroju i zbroi,suknia wierzchnia,na żupanie noszona,

z rozciętemi rękawami-wylotami, odmiennej od żupana barwy, pasem przepasana; z węg. köntös, 'suknia'. Na całym Wschodzie kontosz (tur.) oznacza 'krótką szubę, półszubek' (np. na całym Bałkanie), a nazwę jego łączą z perską nazwą 'sukni zwierzchniej', kandys, w Cyropedji Ksenofontowej zapisaną.

KOŃ, konik (polny); konicz, koniczyna; koński (Końskowola); konny, konnica; koniarz; Koniary i Konary (Konarski), nazwy miejscowości od ciążącego na nich chowu koni książęcych, Konary jak Psary, Świnary; koniuch, koniuszy (urząd koronny); konina; złożone: konował ('powalający konia dla wałaszenia'), konojady (Konecko, z Konojedzsko), Konotop, Konopad, (Konopacki), tak samo świnopas, kaznodziej itp.; późniejsze dopiero: koniokrad itp. Słowianie potracili niejedną prastarą nazwę zwierząt domowych, co Litwini przechowali, np. aszwa, ożka ('koza'); zastąpili je nowemi, choćby obcego(?) pochodzenia, jak wół, koza, baran, cap. I dla konia nie znają aryjskiej nazwy, łac. equus, lit. aszwa, 'kobyła'; zastąpili ją koniem, a Rus i konia na łoszad' wymieniła.. Przed ń oczywiście wypadła spółgłoska, ale jaka, b, czy m?; +kobń przypominałoby kobę (p. kobyła), ale +komń prawdopodobniejszy, bo obok konia istniał i komoń, w starorus. i staroczes. źródłach dobrze znany; u nas koniczynę komonicą (od 15.w.) nazywają, w 17. wieku powszechnie komunikiem, komonnikiem (t. j. 'konno') jeżdżą, a tu należy i dawne komosić się, 'brykać': "(koń Lubomirskiego) raz igra, drugi się komosi", "wielbłąd nigdy nie komosi"; o ludziach: "po winie się komosząc", "daremno nauką i cnotą komosi"; komonia przypomina i staroprus. kamnet, 'koń' (nieco niepewne), i lit. kumē, kumelē, 'kobyła', łotew. kumelsz, 'łoszak'. Konicz, koniczyna, wprost od konik (zbiorowe konikowie), co w 15. i 16. wieku nie 'konika polnego', lecz 'koniczynę' znaczył. Od koń zdrobniałe koś, tak nań wołają; z tego kośkać, 'witać, całować się', 'bajać'. Komonica i komunica (r. 1472), nazwa innej rośliny ('succisa pratensis'), "jako lekarstwa końskiego". Dalej konik (i w szachach), konisko, konię, koniska i i. - Przy nadzwyczajnem znaczeniu chowu koni w narodzie szlacheckim, nie brak nazw dawnych, domo-

wych, wcześnie jednak przeważają i oboe; w 14. i 15. w. niemieckie (p. hynszt, orz), głównie zaś dla przyborów (p. kryg, krępować, munsztuk); w 16. w. włoskie (dzianet; szczególnie liczne dla 'biegu': karery, kapreole, korbety, i dla przyborów: canki, kawecan); w 16. i 17. w. węgierskie (deresz, forgosz) i wschodnie, tatarskie, przez Ruś do nas wędrujące, p. bachmat, bedewia, mierzyn, ogier, rumak, aż do łoszaków.

KOPA, kopica, kopiasty (talerz); pierwotnie 'pagórek', nie naturalny, lecz ręką ludzką "skopany", kopiec; por. lit. kapas, 'mogiła', kapai, 'cmentarz' (niby okopisko o 'cmentarzu żydowskim'). Od 'pagórka', 'kopca', przeszła nazwa na 'kupę (np. siana)', a w końcu na ograniczoną liczbę: 'sześćdziesiąt' (kopa, np. jaj, 'sześćdziesiąt snopów'; ogólnie: "kopa lat"), i tłumaczono nią wręcz łac. sexagena, niem. Schock, co zastąpiło dawniejszą grzywnę, bo z niej od Wacława czeskiego sześćdziesiąt groszy bito; stąd przysłowia: "święty to grosz, co kopy strzeże", "lepsza cnota niż kopa". Na Litwie i Rusi kopa odpowiadała naszemu opolu: "czyniono kopę" ('zgromadzenie włościan w okręgu jedno- lub dwumilowym') na stałem "kopowisku" (dla wykrycia np. zbrodni, zabójstwa), i Statut litewski najdokładniejszą ustawą to określa; kopy te (nie polskie więc!) przetrwały najdłużej na Polesiu, znają je i narzecza wielkoruskie. P. kopać. Od kopa: kopica (np. siana, dawniej i kobyłą przezywana, np. w 14. i 15. w., i tak niezręcznie na łacinę sądową tłumaczona); kopić, 'zbierać', np. kopigrosz, o 'skąpcu'; kopny i kopować, o zbożu i sianie ("rok kopny, ale nie namłotny", itp.); kopka ("na kopki", 'w jesieni'); kopczyzna, 'część z kopy zboża, w nagrodę za uprawę pola oddawana'.

KOPAĆ, kopnąć, w znaczeniu dwojakiem: 'kopnąć nogą, wierzgnąć', i 'kopać ziemię, grzebać', jednakiego zresztą pochodzenia (nie zlały się w słow. kopati dwa różne słowa, np. grec. skaptō, 'grzebię', i koptō, 'uderzam'). Pierwotne znaczenie było: 'grzebać' (nieraz wyłączne, np. w cerk. rus. kopat' sia, 'ryć się' itp., bułg., itd.), czego

i obce języki dowodzą, lit. kapoti, kapas (p.kopa), prus. enkopts, 'pochowany (zakopany)', grec. skaptō, skapetos, 'łopata', łac. scapula, 'łopatka (człowieka)'. Liczne złożenia: wykopać, zakopać (Zakopane w Zakopanem), dokopać się czego, podkopać (podkopy), przykopa (i z niemożliwą, a jednak częstą po narzeczach przestawką: krzypopa), okopać (okopy), skopać (kogo nogami), przekopać (przekop, słynny tatarski Perekop na Krymie). Liczne urobienia: kopalny i kopalnia z dalszemi: kopalniowy itd.; kopacz (rzadziej kopnik) i kopaczka, o ludziach i narzędziach ('łopatka'); kopanica i kopanina ('nowizna, karczowisko', rzadko kopanik, np. w Köpenick pod Berlinem; i dla 'płozów u sań'); kopań i kopanka, 'niecka' (rus. kopań, 'dół wodny', słowień. kopanja, 'koryto', u nas i nazwa osobowa, Kopania); czasownik kopsnąć, kopsać, 'kopnąć', "dać kopsa" (u innych Słowian, kopysati cerkiewne, 'wykopywać', - co do przyrostka por. kołysać; rus. koposzit', 'ryć', 'guzdrać się', koposzit' sia, 'roić się'). P. kopja, kopyto.

KOPEĆ (kopcia), 'sadza', kopcieć ("lampa kopci") i kopcić, okopciały; kopcić i o 'paleniu fajki' (kopcidym) i o 'smrodzeniu': "kopcić niebo daremnie"; kopciuch i, częstsze, kopciuszek (tłumaczy w bajce Cendrillon, Aschenbrödel). Pierwotne znaczenie nie 'sadzy, osadu', lecz 'dymu', 'powiewu', gdyż łączą je z lit. kwapas, 'zapach', kwepti, 'tchnąć, dmuchać'; łotew. kwepes i 'kopeć' znaczy; łac. vapor (nasze waporować); grec. kapnos, 'dym', a więc bez w, jak i u Słowian; to w powtarzałoby się jednak w kwapiu (p.) i kwapić się, jak i w kipieć (p.); nawet kopno (p.) tu łączą.

KOPER, z niem. Kupfer, w 16. w. nierzadkie, dziś tylko w kopersztychu (Kupferstich, 'miedzioryt'), i w koperwasie (z koperwaser, Kupferwasser, kuperwas, 'siarczan') dochowane; niem. nazwa z łac. cuprum. Obok koperwaser jest i kopruch w 16. w.; koprowiny, dla 'miedzi', 'miedziaków', ogólnie niegdyś używano; rus. kuporos, 'koperwas', z franc. couperose, łac. cupri rosa; łac. cuprum jest cyprium,

'z wyspy Cypru'.

KOPERA (z kopyra), 'zając', ludowe (myśliwskie), powtarza się w narzeczowych: koperlić się, kopersać; kopertać, o 'przewracaniu' (kopertki, kopyrtki, 'koziołki'), o 'niespokojnem trącaniu i podobnych ruchach'; może stąd i koperczaki, ogólne w 18. w. (np. u Zabłockiego): " niech pan żywego koperczaka zacznie", dziś (ale i dawniej) tylko o 'zalotach': "stroić, palić koperczaki do dziewczyny"; albo i koperdak, o 'kobiecie strojnisi'.

KOPERTA (nieraz i kowerta, jakby wedle franc. couvert), z włos. coperta, 'pokrywka' (łac. cooperta, cooperire, 'pokrywać'), np. u zegarka, na łóżku, dziś o listach, zakopertować; "pod kopertą", 'pod adresem', żywcem z francuskiego.

KOPJA, 'spisa, lanca', w innych językach słow. rodz. nijakiego (kopje), u nas wedle włóczni i su(d)licy odmieniona; służyła do "gonienia" ("drzewo gończe"), turnieju; 'żołnierz nią zbrojny', kopijnik, kopijniczą służył; obok tego i kopiennik, kopienniczy, kopienniczyć. Od 'włóczni' na monecie zwano i moskiewską kopiejkę od 15. w., niegdyś w Warszawie dobrze znaną 'dwugroszówkę'. P. kopać.

KOPNO, koplina, kopnia, 'ziemia niepokryta śniegiem', co na niej już stopniał (na wyniosłem miejscu, serb., słowień. kopn(i)eti, o 'tajaniu śniegu'), albo jej wcale nie pokrył. P. Kopeć.

KOPR, mylnie koper; koprzyk (Rej); swojski, polski, lub włoski, ogrodny. Prasłowiańskie, chociaż to nazwa rośliny hodowanej, więc obcego pochodzenia (?); nazwa słowiańska, cerk. kopr, od kop-, p. kopeć (dla zapachu), z przyrostkiem -r; powtarzą się w kopriwa, p. pokrzywa; trudność sprawia samogłoska, por. lit. kwapas, 'woń'.

KOPUŁA, 'sklepienie', kopułka, kopułowaty, z włos. cupola; nasze o niby od kopy.

KOPYŚĆ, kopystka (w Poznańskiem, 1532 r.), 'łopatka', p. kopać; urobione od kopy jak korzyść od kory.

KOPYTO, kopytko;kopytnik (dawniej i kopydlnik,kopydlik nawet, chyba mylne formy),'asarum' (u wszystkich Słowian,od kształtu liści); kopytne, kopytowy; p.kopać; urobione od kopy jak koryto od kory.

KOR, kór, z rus. kor', 'szkarlatyna', 'odra'.

KORA, p. skóra,korzyść,koryto.

KORAB, z ruska i korabl;korabny i korabiowy; 'nawa morska'; ogólnosłowiańska pożyczka z grec. karabion; ponieważ jednak niema podobnej drugiej pożyczki greckiej w Prasłowiańszczyźnie,a grec. b w czasach pochrystusowych wymawiano jak w, więc Słowianie przejęli tę nazwę nie od Greków samych, lecz może przez Traków (?). Romańska karawela również stąd wzięta.

KORAL, koralka,koralewy (r.1532), koralowy (pacierze,paciorki), z włos. corallo z łac. corallum z grec. korallion, może wschodniego początku.

KORBA, 'rączka do obracania koła', z niem. Kurbe(l) z franc. courbe z łac. curvus, 'krzywy'.

KORBACZ, 'bicz', i karbacz (niem. Karbatsche, franc. cravache), z węg. korbács z tur. kerbacz; jest od nas i na Rusi.

KORBAS, korb (Mączyński 1564 r.), z niem. Körbes z łas. cucurbita, Kürbis, 'dynia' ("korbas albo bania" około r. 1500).

KORBEL, 'kubek' (1532 r.), z czes. korbel.

KORCIĆ, korcieć,częste u Potockiego, 'trapić, gryźć'; zdaje się pożyczką z ruskiego, jeśli nie odwrotnie,bo głównie w małorus. znane,kortyt mene, 'korci mię'.

KORCZAK (nazwa herbowa), ogólnie średniowieczne dla 'naczynia do picia', 'kubka wielkiego', mylnie i dla 'misy - krzynowu' (około r. 1500); należy widocznie do korca,boć i

'czerpak' znaczy, i nazwę "młyna korzecznika" (z kołem zaopatrzonem w skrzynię) powtarza; więc cerk. krczag, 'dzbanek', rus. korczaga, 'garnek baniasty', czes. krčah, 'dzbanek z wąską szyją' (o których p. karczma), zupełnie odmienne.

KORD, 'miecz', z węg. kard, co z języków irańskich (pers. kard, 'nóż', alańskie, t.j. oseckie, kard); u nas zapisane już r. 1279 i 1432 (w dokumentach i aktach sądowych); jest już w cek., ale rodz. żeńskiego, korda, więc może nie bezpośrednio z węgierskiego poszło.

KORDA, 'sznur', "w kordach trzymać", 'w klubach, karbach'; z łac. corda z grec. chordē, 'wnętrzności', 'jelito'; łac. haruspex, 'wróżący z jelit'.

KORDAT, kordyjaczny, 'zapalczywy, butny', kordyjał, 'trunek orzeźwiający', kordyjaka, 'choroba sercowa', od łac. cor, cordis, cordatus, cordialis, cordiaca; p. serce.

KORDEGARDA, w 17. w. kortygarda, 'odwach', włos. corte di guarda, franc. corps de garde; we Lwowie furdyga.

KORDEL, 'sznur okrętowy', "tratwa stoi na kordylu", kordylować; z niem. Kordel, franc. cordelle, 'lina', od corde = łac. corda, chorda (z grec. chordē; por. korda).

KORDELAS, 'nóż', późna pożyczka niemiecka; holand. kortelas, niem. Kortelatsch i Kordelasche, z narzeczowego włos. cortelas, a to z coltellaccio, zdrobniałego od coltello, łac. cultellus, 'nożyk', od culter, 'nóż', od pnia col-, 'krająć'.

KORDON, z franc. cordon (od corde, p. kordel), 'sznur', a dalej i 'sznur pograniczny, pas pograniczny'; zakordonowy.

KORDYBAN (także i kurdyban, kurdywan), rodzaj 'skóry kozłowej', wyrobu pierwotnie arabskiego, od miasta Kordowy; stąd włos. cordovaniere, franc. cordonnier, 'szewc'; przymiotnik arabski kortebani za łac. cordebisus.

KOREK, korkowy, zakorkować, koreczek (!),

'zatyczka' i 'obcas', z niem. Kork, korken, Korkabsatz, a to z hiszp. corcho (z łac. cortex, 'kora';por. korkodąb, 'dąb korkowy'); korkociąg (kurkociąg!).

KORNET, o znaczeniu czworakiem, zewsząd już przestarzałem: 'chorąży' i 'chorągiew, rota, szwadron' (powszechne w 17. wieku: "niemieckich knechtów kornety", wprost z niem. Cornet; w znaczeniu 'chorążego' rzadkie, np. w Wojnie Chocimskiej Potockiego); 'czepiec kobiecy', franc. cornette, w 18. wieku; 'trąbka myśliwego', włos. cornetto; wszystko z łac. cornu, 'róg';kornetowy,kornecik,kornecista. Tu należą kornut, z włos. cornuto,becco cornuto ('cap rogaty', przezwisko 'rogala', 'męża zdradzanego'), i kornufas, 'czepiec', u Zbylitowskiego (przygana strojom białogłowskim 1600 r.) obok bi(c)retu,raz kornefasem pisany.Od cornifer, 'rogonosiec',czes. kornufel, a z tego na Śląsku w 17. w. korfanty, 'djabeł' (wedle Walanty).

KOROMYSŁO, znane tylko w połaci wschodniej, z małorus.koromysło,o 'nosidle dla konewek'; częstym przyrostkiem -sło urobione od rus.korma,cerk. krma, 'tył okrętowy,ster'; krmiti,'sterować'; małorus. kormyha, 'jarzmo'(drugie o niepierwotne).

KORONA, dawniej koruna,koronować, koronka,koronny,koroniarz,koronacja, z łac. corōna z grec. korōnē,'pierscień', 'wieniec'; koronka nietylko 'obszycie', dawniej 'forboty', ale i 'różaniec', i 'wieniec', i 'plesz,tonsura księża'; pierwsze znaczenie wyłącznie polskie.

KOROWAJ, 'ciasto obrzędowe weselne', nasz 'kołacz'; z rus. korowaj, a to od krowy,bo niby jej kształtem się wzorowało; podobnie gąski,byczki, o 'cieście'; przyrostek -aj;częściej -jaj, p. zwyczaj,rodzaj.

KOROWÓD, częściej w liczbie mnogiej: korowody, 'taniec', 'pochód (taneczny i żałobny)', 'ceremonje, ceregiele, zachody', z małorus.korowod, t.j.chorowod, z grec.choros (kor, 'chór'); natomiast koryfej,koryfeusz, 'wodzirej', z grec. kory-

faios od koryfē, 'wierzchołek'; koryfant jest wymysłem Słowackiego.

KORSAK, nazwa herbu i rodu ruskiego, z tatar. korsak, 'lis'.

KORSARZ, 'zbój morski', europejskie słowo, z włos. corsare, łac. cursarius (od cursa, 'bieg'), grec. kursaris, 'pirat'.

KORTEZJA, kortyzan, kortezański, kortyzacja, kortedziować, wszystko od 'dworowania', jak i niem. höfisch (hübsch), z włos. corte, 'dwór' (cortesia, 'grzeczność'; cortigiano, 'dworak'; corteggiare, 'hołdować'); tak zwano i dworaków, co w Rzymie u dworu papieskiego siedząc, dochody (beneficja) kościelne chwytali; kurtyzana natomiast wprost z franc. courtisane później przyszła, gdy tamte w 16. wieku przeważnie.

KORWET, częściej w liczbie mnogiej; korwetować; o 'skokach końskich', u Potockiego i i., z włos. corvetta; stąd i nazwa korwety, 'statku wojennego' (od łac. curvus); mylnie u nas korbety.

KORYDON, 'bałwan, kiep', w 17. wieku częste, od łac. imienia Coridon.

KORYTO, korytko ("podnieść komu korytka" 1564 r., o 'ujęciu obroku'); 'wydrążenie we pniu (dla napajania) lub w ziemi (rzeczysko)'; urobione od kory, jak kopyto od kopy (kopania). Natomiast korytarz, kurytarz, z włos. corridore, z łac. corritorium.

KORZEC, 'miara zbożowa', "chować pod korcem", korcowy, korzeczny (młyn, tyle co korczakowy), p. korczak; zdrobniałe: koruszek (u Reja), korczyk (por. słowiańskie narzeczowe korusz); u Słowian meklenburskich w 12. wieku kurice. Urobione (jak kopiec od kopy) od kory, co służyła dla najpierwotniejszych miar-naczyń, wszelki inny materjał wyprzedzając.

KORZEŃ, korzeniowy, korzenny, korzenić, korzenie (to, zbiorowe), korzenisty, korzeniasty, korzennik, korzonki, por. dawne i narzeczowe

"do korzon"("do korząt"!), 'zupełnie', 'naoścież' (czes. dokořen, dokořán, 'z gruntu'); "korzenno (t.j. 'pieprzno') jadać" (por. niem. Würze i Wurzel); wy- i zakorzenić. Pochodzi od tegoż pnia, co i kierz (p. krzak), z pełną samogłoską; co do przyrostka por. płecień, krzemień, rzemień, kiścień, grzebień. W cerk. korenitec i 'czarodzieja-guślarza' oznaczało; por. na wyspie Rugji miejscowość Korenica.

KORZKIEW, drugi przyp. pierwotnie korzekwie (stąd Korzekwica), jak cyrkiew, cyrekwie, rzodkiew, rzodekwie; "kiela murarska albo korzkiew" około r. 1500; 'łyżka z kory wyrobiona'; korzekwica ('plantago'), nazywa się u Stanka r. 1472 i łyżczycą (u Czechów panská lžice).

KORZYĆ, korzyć się, korny, korność; pokora, pokorny, upokarzać; ukor, ukorzyć się, i przeciwne: przekór, naprzekór, przekora; ukorzyzna; pierwotnego kor, 'hańba', nie znamy już. Stoi we związku z karą, karać.

KORZYŚĆ, pierwotnie 'łup' ('kora z drzewa odarta'), korzyścić znaczy więc '(ob)łupić', 'odnieść łupy, zdobycz'; zmalało do 'pożytku': korzystny, korzystać z czego (dawniej i w czem, 'odnosić korzyść'); urobione od kory jak kopyść od kopy; w cerk. korist' wręcz tylko 'łupy, zdobycz (wojenna)'; rus. koryst', z niepierwotnem (?) y, - ale kopyść za y przemawia; w czes. kořist' dotąd tylko 'łup, zdobycz'.

KOS, ptak, lit. szesze (słow. k zamiast lit. sz, jak nieraz), nieznanego pochodzenia, z podwójnem pierwotnem k podniebiennem (?); ogólne słowiańskie, ale w polskiem i czeskiem i o 'frantach' używane: "trafił kos na kosa", u Reja: "używa kosów", 'wykrętów'.

KOSA, jedno słowo w znaczeniu dwojakiem: "kosa włosów", od ich czosania, czesania; i kosa, 'narzędzie do czosania, czesania trawy czy zboża', niby 'sierp'. W obu znaczeniach prasłowiańskie; pierwsze jednak pierwotniejsze, drugie pochodne: kosa - 'sierp', od kształtu kosy włosów przezwana. Tu odnoszą lit. kasti, 'kopać', kasyti, 'drapać'; albo do kosy - 'sierpu' ind. sza -

sa-ti, 'ucina', szastra-, 'nóż', łac. castrare, odróżniając zupełnie obie kosy. Kosić (sianokos, kosarz, kosiarz, kośba, kośnik, kosiwo), chociaż już w 15. i 16. wieku znane, niedawne; w średniowieczu nikt trawy nie kosił, tylko siekł. Kosy są i nazwą gwiazdozbioru, tłumaczenie z łac. coma Berenices. P. kosaciec; kosior; kosm; kosy. O kosynierach dopiero od Racławic słyszno ; obcy to przyrostek (por. inżynier).

KOSACIEC (od kosaty, a to od kosy, p.), dawna powszechna nazwa dzisiejszych kaczopysków i kaczyńców, od liści podobnych do kosy (mieczyk, zbiorowe mieczykowie, tłumaczy łac. gladiolus; por. niem. Schwertlilie).

KOSIOR, 'koczerga, ożóg', od kosy-'sierpu' dla kształtu przezwany; przyrostek -ior.

KOSM (por. pas-mo), kosmyk, kosmaty, kosmowy, od kosy włosów; prasłowiańskie (bywa i rodzaju żeńskiego); częściej w liczbie mn. używane; kosmaci(z)na, 'włochatość na korzonkach'; kosmatka, dla różnych owoców; "witać kosmato", t.j. 'przez kożuch', nigdy gołą ręką (przesąd), a więc 'z darem jakim'.

KOSTRZEWA, zaśnięcająca zboże, nazwana od kostry, 'paździerzy', jako "roślina bardzo szorstko szczeciniasta", a to od kości (kostra: ostry, jak kość: ość, koścień: oścień). Stąd wszelkie nazwy kończastych albo szczeciniastych, obrosłych części ciała, więc kostrouch, 'pies z porody kondysiej, podłej' (przenoszone na świeżo nobilitowanych mieszczuchów, częste u Potockiego: "rodzi szynkarka mieszczucha, bo szlachcica nie może, chyba kostroucha"; "kondys z kostrouchem"); kostrubaty, 'kosmaty' (kostruba sama nam już nieznana). W nazwach miejscowych: Kościerzyn (Küstrin u Niemców), od pola z kościerzą, t.j. 'kostrzewą' (w kostrzewa przyrostek jak w wrzawa).

KOSY, 'krzywy', skośny, ukośny; "patrzyć z ukosa (lub koso)", 'krzywić się na kogo'; częste w złożeniach: kosodrzew(ina), o krzywych, ścielących się jałowcach, sosnach (mylnie kozodrzew); kosonogi; kosooki; koślawy (o piśmie). Urobione od

kosy,'sierpu'. Ruskie kosoj,o 'jednookim'. P. kasać i kochać.

KOSZ, koszowy,koszyk,koszyczek, koszykowe,koszykarz. Gdy nazwy dla 'beczek' i 'kadzi' niemal wszystkie obce,to nazwy dla plecionych miar i schówek wszelakiego rodzaju wszystkie słowiańskie,od kosza,łukna,korca,kozuba,krobi począwszy. Zestawiają wprawdzie kosz z łac. qualum, quasillum (jako od spólnego pnia), oznaczającem również 'plecionkę koszową', ale to niepewne; Litwa nie zna nic podobnego. Z przyrostkiem l tylko w zdrobniałem koszałka,'torba pleciona' (na Rusi i samo koszel; koszelok 'pugilares'), znane szczególniej w przenośni: "pleść koszałki-opałki", 'bzdurzyć'. Z Niemiec dostała się kara hańbiąca: w koszu zawieszano nad wodą przestępców moralności (nierządnice szczególniej), i nic innego im nie pozostawało, jak odciąć powróz i wpaść do błota; stąd: "rzezać się w koszu " i "zostawać na koszu" ('być opuszczonym'; panna nadto wybierająca "na koszu osiędzie"); " na wieczną hańbę niech się w koszu rzeże"; "miał tę sławę, jakoby pacholęciem będąc,miał kiedyś zamiast chłosty być w koszu", opowiada Górnicki;i u Kochanowskiego są fraszki na ten temat: rycerz koszowy szydzi z tego, "co kota ciągnął" (odmianka to podobnej kary hańbiącej, p. kot). Już 17. wiek o tej karze zapomniał, ale kosz trącił dalej szpetnem niepowodzeniem,utratą; więc "kosza dostać"; 'odejść z kwitkiem'; "dać odkosza" piszemy dziś razem, ale dawniej dzielono: "wziął od kosza", "Ordzie uniesz dać od kosza".

KOSZ, tatarskie, o 'obozie': "car perekopski położył kosz swój", "stanął koszem"; stąd koszowy, 'obozowy', 'ataman'; tur. kosz, w narzeczu dżagatajskiem, 'obóz', 'wojsko'.

KOSZARY, 'kasarnia', przeniesione (pod wpływem właśnie wyrazu kasarnia, niem. Kaserne, z romańskiego, a to wkońcu od łac. casa,'chata') z 'owczarni', bo koszara,dawniej (Potocki) koszarza,poszła z rumuńskiej (macedońskiej) kasare, 'zagroda dla owiec'(z łac.casearia, od nazwy 'sera').

KOSZERNE mięso, koszer, 'czyste', 'dozwolone Żydom', z hebraj. kaszer, 'odpowiadać przepisom'; w przeciwieństwie do trefnego, tryfnego, 'nieczystego.'

KOSZT, 'cena', kosztować, kosztowny, kosztowność, kosztunek (16.w.); kosztować w drugiem znaczeniu: 'próbować', skosztować, zakosztować; kosztować cię z kim, 'doświadczać w potrzebie, w boju'; z czes. koszt z niem. Kosten; ale czes. kosztowati znaczy tylko 'próbować', niem. kosten ma oba znaczenia: jedno poszło z łac. constare, o 'cenie'; drugie (o 'smaku') ma być pokrewne z łac. gustare, 'smakować'(?), jest prasłowem, tamtemu zupełnie obcem.

KOSZULA, ogólnosłowiańska pożyczka z łac. casula, 'płaszcz z kapicą', 'habit', 'ornat' (zdrobniałe od łac. casa, 'chata').

KOŚCIÓŁ, kościelny; Kościelski, Kościelecki. Nazwa wyrugowała od 15. wieku dawniejszą cerkiew zupełnie; doszła nas od Czechów (kostel) w 11. i 12. wieku, jak przegłos dowodzi. Czeska nazwa z łac. castellum, 'ogródek', zdrobniałe od castrum, 'ogród', 'obóz', od castrare, 'odcinać', 'określać (miejsce)', gdyż pierwsze kościoły w warownych grodach stawiano, albo je nawet "inkastelowano", t.j. obronnie zakładano. Niegdyś chowano zmarłych w kościele, lub na cmentarzu przy kościele, i stąd dawne twierdzenie, "że kości ich wzięły kościoły przezwisko" (Potocki). Od castellum pochodzi i castellanus, nasz kasztelan; domowa jego nazwa była pan.

KOŚĆ, rymuje do ość; kostka do gry, i 'pestka owocowa'; kościany; kościsty; kościotrup; kostnica (kośnica), 'trupiarnia'; koścień, drugi przypadek kosna (z kostna), 'laska z kością' (por. oścień, ostna); kostur; kostnieć i kośnieć; koszczywał albo żywokost, 'consolida', 'zraszczająca kości' (koszczywał od łac. costus wywodzą, czes. kostiwal, ależ to raczej tłumaczenie niem. Beinwall); kościogryz i inne złożenia. Do kości, 'gry hazardowej', odnosi się: kostyra,

później kostera ('gracz' i gra'), kosternik, kosterować, kosterstwo, całkiem w znaczeniu dzisiejszego 'szulerstwa', ale to tylko w 16. wieku; w 17. wieku twierdził już Potocki: "Polacy tą się grą nie bawią, woźnicom i hajdukom plugastwo zostawią". Rzuty kości zwały się z niemiecka: es, tuz, dryja, kwater, cynk, zys; dzielono wedle nich i stany: średni był dryjakwater. Słowo bardzo rozgałęzione, nie ma odpowiednika w litewszczyźnie; zestawiają je z łac. costa, 'ziobro'. Dla spiczastości kości urabiają od jej nazwy inne, dla wszelakich 'ościstych, ostrych, szczecinowatych przedmiotów' (koścień), roślin itd. P. kostrzewa; pokost. Kostucha żartobliwie o 'śmierci.'

KOT, w przymiotniku kotny (o samicy wszelakich zwierząt), okocić się; powszechne w językach słowiańskich, głównie o owcach; kotkami nazywają też 'bazie, bagniątka'. Nie pochodzi ani od nazwy kota (p. niżej), ani nie stoi w związku z łac. catulus, 'szczenię'; jest to 'rzut, miot', i należy do czasownika kocić, rozkocić, p. kocić. (Kot dla 'zająca' u myśliwych polskich od 16. wieku powszechne, bo ich język w osobliwościach sobie lubuje). Rzeczownik kot, w znaczeniu 'rzutu, miotu młodych', istnieje i u innych Słowian i u nas: "zające są w kocie"; wykot nazywa się i 'rodzenie jagniąt przez owce', i sam 'czas, kiedy się to dzieje': "wykot jesienny". U Słowaków: 'spad, upadek'.

KOT, europejska nazwa zwierzęcia, co od wczesnego średniowiecza wyparło z domów łaskę, łasicę, dla łowu (myszy) i figlów przed kotem hodowaną. Przybiera wszelakie znaczenia, nieraz pod wpływem obcych języków (a za nami Ruś je powtarza), np.: "miawszy kota", t.j. 'pieniądze' (w 16. i 17. wieku, niem. Geldkatze); dziś "mieć kota" znaczy 'mieć żal, niesmak' (niem. Katzenjammer, od 18. wieku, polskie "kotki drą we łbie", w 16. w.); koty, 'futro' (od nas i na Ruś). Urobienia: koci; kocica; kotek i kotka; koczka ocalało w koczkodanie (jest u Czechów i na Rusi; dziś u Rusi koszka z koczka, jakby od innego pnia, co 'narośle, koczki, na polu' oznacza, niby jak 'garby, co kot stroi', ?). Kocur (i kocirz w 15. wieku), z owem dla nazw zwierząt

męskich charakterystycznem -r (por. gęsior, kaczor, małpierz u Biernata Lubelczyka, w drukach mylnie małpież), ale c razi (por. i kocanki z podobnem c); jest tylko u Słowian zachodnich (są formy i z cz, ale aż nadto wątpliwe). Łac. nazwa cattus, catta, zjawia się w 4. wieku po Chr., niem. Katze (i Kater, którego -r wcale nie w związku z słow. -r kocura), franc. chat, itd.; skoro jednak zwierzę samo tylko w Egipcie ułaskawiono, i z Egiptu, nie od naszych leśnych żbików, zwierzę wyszło, wolno wątpić o europejskiem pochodzeniu tej nazwy i może na Wschodzie jej początku szukać (?). P. kicia. "Kota ciągnąć", niem. die Strebekatze ziehen, 'frycówka i 'kara hańbiąca (miejska)'; jęli się końców długiego powrozu delinkwent i kot ('uwiązany'), powróz przez błoto, moczar, przerzucono: kto kogo przeciągnie? ależ za kotem stawali towarzysze i śród kpin i śmiechów przeciągali przez wodę-błoto frycą; u Reja i Kochanowskiego o to przytyki: "kto (pochlebcy) wierzy, barzo ciągnie kota"; "nie zajrzy suchy temu, co zmókł ciągnąc kota"; więc kotować 'naśmiewać się, błaznować'. Kara wyszła już w 17. wieku z użycia, jako zbyt fantastyczna (podobnie i "rzezanie się w koszu", p. kosz). "Kotki we łbie drą (drapią, grzebią)... już poranu" (nietylko w nocy, kiedy się koty drą) mawiano o 'fantastykach' i 'warchołach, manjakach'; por. Katzenjammer u Niemców od 17. wieku.

KOT, kót, pisane i przez u: kut (jak but i inne z niepierwotnem ó-u), 'kostka napiętkowa z nogi cielęcej', używana do gry, z niem. Köthe, jak inne nazwy tej gry.

KOTARA, dawniej (u Reja i później) kotarha (por. dera z derha), odmieniła i znaczenie: dziś 'portjera', 'zasłona', dawniej 'namiot nad łóżkiem', a pierwotnie 'namiot w polu': " Tatarzy przenoszą swe kotary", pod kotarhami mieszkają", "kotarhy z pilśni owczej czynią". Z tatar. kotyr (?), co ma być równe znaczeniem i początkiem z tur. czatyr, p. szater (cz- i sz- w nagłosie się mienią).

KOTIUHA, dawne wyzwisko, przez ruskie z węg. kutya, 'pies'.

KOTKA (w 15.wieku),później wyłącznie kotew i kotwica u okrętów morskich, u rzecznych kot; i w niemieckiem Katze 'kot' (zwierzę) i 'Anker' ('kotwica', u okrętów, w budowli itd), bo jedno i drugie pazurami (ziemię, mur)chwyta.

KOZA, kózka,kozica ('giemza','sarna'), kozi, kozina; koza w najrozmaitszych znaczeniach: 'działko'; 'niedożynki na polu'; 'dudy'; "koza w nosie"; koza,'więzienie', może tylko obcą klozę,'zamknięcie'(Rej i i.) zastąpiła; koziarnia,koziarz;kozula,kozułka, rodzaj 'wędki'. Złożenia: kozodój, tłumaczy 'caprimulgus' ('lelek'); koziorożec w zodjaku,obok dawniejszego kozorożca; "kozowoński naród" ('żydzi'); w nazwach miejscowych: Koziebrody i i. Prasłowiańskie; wszędzie tak samo i również z mnóstwem znaczeń obocznych,których nie powtarzamy;ograniczone do Słowiańszczyzny, wygląda na dowolną przestawkę z ,łozka (możnaby jednak przypuścić i nowotwór z k-, niby rym do łoza,jak kość: ość,itp.), prasłowa aryjskiego, zachowanego przez Litwę: ożys,'kozieł', prus.woze,lit.ożka,'koza',ind. adża-, grec. aigis (egida,'tarcza Zeusa'). P. kozieł; kozera; kozik;kozub;kożuch; Kozodrza.

KOZAK, kozaczek (także nazwa pewnej 'strofy' dawnej), kozunio; w 17.wieku pogardliwie od kozy wywodzone,jakoby koziarz,powszechnie, chociaż już Gwagnin w 16. wieku słusznie prawił :"kozak,kazak,jest słowo tatarskie i wykłada się jakoby chudy pachołek,zdobyczy sobie szukając,nikomu poddany,za pieniądze komu chce służy". Turec.kazak, o 'swobodnym awanturniku'. W pierwotnej kozaczyznie żywioł tatarski silnie przemagał,dopiero zczasem ruskiemu ustąpił;wszelkie nazwy starszeństwa (ataman,asawuła itd.), broni,ubioru,koni,żywności,urządzeń (p. kureń),były u nich tatarskie,a od nich do nas nieraz zawędrowały; zkozaczyć się,o 'dziewczynie z dzieckiem nieślubnem'.

KOZERA, kozyra,kozyrować r.1553, kozernik,'atut w kartach', zastąpione dziś francuskim atutem, w

15. i 16. wieku ogólne i do niedawna jeszcze nie zapomniane; dowolnie od kozy urobione, przeszło od nas na Ruś (nie odwrotnie; w 16. wieku tylko od nas Ruś karty i ich nazwy przejmywała), a wkońcu może na Rumunję (coz) aż do Turków (koz) dotarło; na Rusi rozwinęły się znaczenia; kozyrkiem nazwano i 'kołnierz', i 'ubiór głowy', i 'daszek u czapki', a kozyrit' znaczy 'stawiać się hardo'.

KOZIEŁ, zdrobniałe dawniej koziełek lub koźlec, w drugim przypadku koziełka lub kozielca; tę różnicę od 18. w. wyrównano: koziełek, kozielec; inny nowotwór: kozioł, koziołek ("koziołki wywracać"), z mylnem io zamiast ie, skoro ruchome ie nie podlegało przegłosowi w io. Jak niem. Bock, oznacza najrozmaitsze 'wyniosłe nieco siedzenia' (np. na wozie, por. Kutschbock), 'podstawy' (koźlarze dźwigają na koźle cegły), 'wiązania u dachu'. Od ponurego wyglądu koźła przenoszono to w 16. i 17. w. na ludzi, twarz i czoło: "kiedy widzę koźła na czele"; nawet: " w koźle Mars... w oczu Kupido"; "Mars męskie koźli czoła", "zawsze się gniewa, koźli, sępi", "nagły gniew zyzem oczy koźli"; dziś koziełł i kozić w tem znaczeniu zapomniano. Kozieł dorobiony do koza (por. co do przyrostku orzeł); młode: koźlę; nazwa rośliny koziełek i kozlik (albo waldrjan, 'valeriana'), dla obmierzłej woni korzenia.

KOZIK, 'nożyk', od kozy (do łupienia skóry); kozica, 'łopatka do czyszczenia pługa', 'styk' (stywą z łac. zwana); koza, kozica (kozice w Panu Tadeuszu), 'dudy', u pisarzy 19. w. całkiem dowolnie z kobzą (instrumentem strunowym!) mieszane.

KOZODRZA, urobione jak Krowodrza albo, w szyku odwrotnym, Odrzykoń; Koniedrę Czesi mają; od "beczeć jak na kozodrzy koza" przeniesione na 'niebezpieczne połozenie': "przyszłoby WMci być na niewczesnej kozodrzy" ('skórą przypłacić'), "będąc własnej ojczyźnie na kozodrzy", grozi Birkowski.

KOZUB (nieraz mylnie kożubem pi-

sany, niby odmazurzony; kazubek, kaźubek, również mylne), 'koszyk, torebka z kory, łubu' (na jagody, grzyby, drób); od kozy urobione; kozubales (z łacińską, żakowską końcówką, jak kretales, 'opłata za kretę, t.j. 'kredę', i t.p.), 'opłata pobierana od żydów dla żaków i księży' (niby 'koszykowe', bo się i żyd z kozubem nosił dla handlu).
Pogardliwie dla 'starych niedołęg'; używało się i o 'framudze, niszy', "do murów, kozubów" (r. 1626).

KOŻA, 'skóra kozia, bydlęca', dochowało się najdłużej w kozkach, pisanych mylnie koszki i kuzki; p. kożuch.

KOŻUCH, zdrobniałe kożuszek (i na mleku niezebranem); jedynie co od dawnej koży, 'skóry', zostało. Koża od kozy (co ważne dla pierwotnej gospodarki), 'skóra' wogóle; kożki, 'andromedae' w ubiorze księżym, niby 'pelerynka' (a od nich i u kobiet), dotrwały do 17. wieku, kożuch chłopski do dziś; por. kotuch (pod kojec).

KPIĆ, p. kiep.

KRA lodowa, dalej i 'stwardnienie', 'obrzmiałość', skra w cerk., p. ikra.

KRADZIEŻ, p. kraść.

KRAJ, kraik, kraina albo ukraina, o każdej 'wysuniętej ziemicy', krainiec, 'mieszkający na pograniczu kraju, krawędzi'; znaczenie pierwotne tylko 'krawędzi, brzegu', przeszło później (jeszcze nie w cerk.) na 'okolicę', wkońcu na 'ziemię' (ale u Serbów kraina, krainiti, i o 'wojnie' się używa); dalej krajać, krajczy (obok stolnika i cześnika urząd dworski); krajacz; krajka, 'brzeg u postawu sukna, pasek', nawet "krajka chleba", krajanka (sera, krajanego nakształt cegły i tak suszonego); krajowy, krajowiec; we złożeniach: krajobraz (dawniej tylko lanczaft), krajopis, itd. P. krój.

KRAKÓW, częste w całej zachodniej Słowiańszczyźnie, zdrobniałe Krakowiec; od kraka, t.j. kruka, por. krakać, kraczę, powtarzającego się z tą lub inną samogłoską jako dźwiękonaśladowcze we wszystkich językach (lit. krokti, łac. crocire, niem.

Krähe); kraknąć; "pojechać do Krakowa" mawiano o 'zbliżającym się połogu' (udawano się do miasta z przyczyn wszelakich); krakowiak, taniec i śpiewka.

KRAIKA w kartach, 'dyska', do nas z Czech (p. król), a od nas na Ruś z innemi wyrazami karcianemi.

KRAM, kramnica, "kramarz nad swym towarem w kramnicy siedzi" (roku 1564); kramny i kramowy; "kramarczyk w krobce swój kram nosi" (r. 1564); kramarzyć z niem. Kram (Krämer), 'budka dla sprzedaży', 'towar', 'handel', jak u południowych i zachodnich Słowian (od nas na Ruś), ale samo słowo niemieckie przejęli Niemcy z południowo-słowiańsk. chram, 'buda'.

KRANIEC, z dowolnem e (jak w taniec), krańcowy, krańcowość; pierwotnie 'wieniec' (z niem. Kranz), jeszcze w 16. wieku, potem 'brzeg, krawędź', 'krąg' ("kraniec około szyje", u Leopolity; " okrągłe krańce", itp).

KRANK, w 17. wieku, u Potockiego i i., o 'chorobach', dziesiątkujących pułki; z niem. krank, 'chory'.

KRAPCIE, 'szpony', r. 1536, por. moraw. kraple, 'łyżwy'(?).

KRASA, 'barwa (czerwona)', 'piękność', okrasa (o 'tłustości, w potrawach'); u pisarzy ze wschodniej, ruskiej połaci ulubione; od krasy kraska, ptak, krasnowrona; krasny i krasny; krasnoludek (kraśnię, krasnalek, kraśniak), 'karzełek (od czerwonej czapeczki nazwany)'; krasomówca (z licznemi urobieniami); krasny, a do tego przymiotnik pierwszego stopnia krasy, stąd krasek ('pachołek krasny', 1549 r.); krasić (sukno szarłatem; kartofle słoniną, okraszać); 'trzebić'("wieprz niekraszony"); kraszanki (ruskie), 'pisanki'; "czyrwona róża krasnością (się równa N.P.Maryi)", wiek 15.; nazwy krów: krasula (z białemi płatami), 'pstrą' (krasista i krasiata); krasikoń, 'koniczyna' (już w 15. wieku). W cerk. nie używa się tego pnia o 'barwie', lecz wyłącznie o 'piękności', 'świetności' (w staroczes. również); pochodzenie wątpliwe (lit. krosnis, 'piec', więc niby od 'światła-gorąca świetny', ?). - Czy kras, 'kolor', r. 1532, poprawne?

KRAŚĆ, kradę (dziś tylko kradnę), kradać; liczne złożenia: u-, wy-, na-, za- i podkrad(yw)ać się; rzeczowniki: kradźba (dawne i rzadkie); stałe kradzież (dawniej rodz. męskiego, żeńskie od 16. w.), kradzieżny, kradziectwo (od 1450 do 1550), kradziestwo (biblja); przysłówki: ukradkiem, kradomie, kradmo i kradmie (15. wiek). Wywód słowa zależy od d: jeżeli to tworzy czas teraźniejszy tylko (jak w będę, idę, kładę), toć kra- zestawimy z łotew. krat, kraju, 'zbieram, skupiam' (a tu wkońcu i kryć należy: kradzież niby 'ukrycie'); jeśli jednak d pniowe, to nasuwałoby się lit. skrosti, skrodżu, 'rozłupywać, wywnętrzać', i pachłoby to jawnym 'rozbojem', 'chąśbą', gdy poprzednie byłoby 'nocną, tajoną rzeczą'. Złożone: świętokrajca z świętokradca, i dalsze od tegoż pochodne.

KRATA, kratka; "sprawa kratkowa", 'sądowa', kraciasty, 'w kraty', kratkować; "krata klasztorna"; krata, 'więzienie'; "kratki sądowe"; "krata ogniowa albo ruszt". Z łac. crata, crātes, 'płot pleciony'. Ale krater, 'czasza' i 'zagłębienie wulkanu', z grec. łac. crater.

KRAWAT(A), krawatka, słowo europejskie, franc. cravate, nazwane od Krawatów, t. j. 'Kroatów' (od nich i nasza dawna karwatka, 'krótka kurta').

KRAWĘDŹ (dawniej krawądź), krawędzi, 'brzeg ostry, kant'; od krawać (p. krój), z przyrostkiem zbiorowym -dź, jak w cigiędź albo łabędź.

KRAWIEC, krawcowa, krawczyk, krawiecki, od krawać, p. krój.

KRĄG, krążyć; kręgowy, kręgosłup, okręg, okrężne, 'dożynki'; krągły, krąglak, okrągły, okrągłość, zakrąglić, zaokrąglić; zakrążyć; krążek, krążać, 'krajać w krążki' (np. kapustę), krążak, 'nóż do krążenia' lub 'szatkownica'; krążownik tłumaczy niem. 'Kreuzer'. Krężel 'wrzeciónko' (r. 1553), u kądzieli i u maślnicy. Urobione przyrostkiem -ąg od kri- (krój), skri-; słowo to samo co cerk. skrižal (z +skrigēl), różnica

między niemi jak np. między knięgi ('księgi') a knigy; znaczenie równe. I niem. Ring (z hring) od tegoz skriposzło.

KRĘDA, 1472 r. krejda, kryda; kredowy; "brać na kredkę" ('na rachunek'); z niem. Kreide, a to z łac. crēta; u nas i kreta dawniej częste, por. też cretales, 'opłata szkolna dla mistrza'; "ziemia kretna" i krecista, w 16. wieku i u Knapiusza.

KREDENS, kredenc, kredencerz; kredensowy, kredensować (mylnie u Mączyńskiego r. 1564: kragancować); od włos. credenza, credenziere; 'list wierzytelny' (credenziale); 'wiara' (kredyt); 'bufet)! ('srebra stołowe i szafa na nie'); 'izba dla służby'; 'naczynie' ("kredens z kryształu"); 'kosztowanie' (napoju, i podobne), a z tego 'rozpoczynanie'(pochodu, walki): "osobą swą wojskom kredensował" ('przewodził'); 'chłopca do stołu nakrywającego'kredencerzem zowią; "gdy bez kredensu" ('bez kosztowania przez podczaszego', książę) się napijał, żądano mu truciznę". Niem. Kredenzen, toż samo.

KREKORAĆ, krokorać, 'gdakać', częste w 16. wieku, u Reja i i., "kokosz z jajem krokorała", "czeskie kohucik czyście krokorze". Czes. krákor, 'gdakanie', dowodzi, że to zdwojenie z +kor-kor, od którego np. nazwy kruka, grec. koraks i łac. cornix, corvus (z czego nasz herbowy Korwin); poprawna jest więc tylko forma z o, ale na krekorać wpłynęło może krerać, kryrać, o 'głosie gęsi, żórawia, łabędzia'.

KREPEL, u Stanka 1472 r. krapel, "ubogiej włodyki kraple"; 'ciasto smażone', 'placek', dawniej pośledniejsze ("mniejszy stanowie pieką kreple, większy torty", u Reja); kreple, 'pączki', u Knapiusza i Haura; z niem. Krapfen, Kräpfel, prasłowa.

KREPTUCH, częste w 14.-16. wieku, niem. Kripptuch, 'płótno żłobowe' dosłownie 'worek z owsem dla koni'; po narzeczach ocalało jako reptuch, i na Ruś dószło.

KRES, kresowy, właściwie 'koło', 'okręg', 'granica': "stać w kresie

zamierzonym","póty kres", "na zły kres", "szkapy po kresu wodzą"; kresa, 'linja', kreska,kryska jak i krys, "przyszła kryska na Matyska"; kreskować, 'głosować,wotować'; krysa, kresa u kapelusza; kresy, 'stójki, poczta wojskowa'. Złożone: okres i zakres. Z niem. Kreis, 'kres; linja, granica; obwód,powiat'.

KREŚLIĆ, kryślić, nic nie ma do czynienia z poprzedniem,chociaż dziś oba pnie mimowolnie łączymy. Prasłowiańskie; czes. okrszlek, 'obwód', okrszliti, 'obwodzić', cerk. okriszl (ri i r nieraz się wymieniają,por. crkiew i cyrkiew, criky i crky), słowień. okreszel, okreszlaj, 'las między polanami'. Że to nie pożyczka, nie od kresu wyszło, dowodzi niezbicie owo -l, niezrozumiałe przy pożyczce. Pień ten sam co w krąg,skrižal, t.j. kri-, skri-, krajać, p. krój; rz od kri w dawnym języku: krzyślić, z tego kryślić (tak zawsze w 16. w. pisano,gdy kres tylko przez e; dalszy dowód, że oba pnie różnią się zupełnie).

KRET, kreta (zamiast krta; tak i w ruskiem: krot,krota, ale u Czechów: krt, krta); kreci,kretowina, kretowisko ('co kret wyrzuca').Lit. kurmis, 'kret', kertus, 'mysz polna'; od pnia kur- i ker-; kertus powtarza się u nas w Czartoryi i Czantoryi, t.j. 'kretowinie' (nie od czarta, lecz od kreta); jest i na Rusi kertycia i kertyna. A więc w kret i następstwo brzmień zmienione, i półgłoska twarda obok e, co nierzadkie,jedno jak drugie.

KRETES, " z kretesem", 'doszczętnie, zgruntu'; obce,znane dopiero od 18. wieku; jakaś popsuta łacina,por. rwetes itp.; od kredy (p.)?

KREW, cerk. krŭw, krŭwaw, rus. krow,krowawyj, czes. krew, itd.; dawniej pierwszy przyp. kry (jeszcze na początku 15.wieku,nawet w dorobionych wrotkach Bogurodzicy),czwarty przyp.: krew, drugi: krwie;krewny, pokrewny,pokrewieństwo; krwawy,krwawić,okrwawić,krwawica (o 'pracy krwawej'), krwawny (krwawnica i krwawnik nazwy roślinne; krwawnik, 'karneol', odmiana chalcedonu, "sygnet krwawnikowy"); krwisty,niedokrwistość; złożenia: krwiożerczy,krwiotok albo krwotok;krewniak,krewnik,roślina, i

'człowiek-sangwinik', u Reja np. Lit. kraujas, 'krew', kruwinas = krewny (tu zgadza się każda głoska, ale lit. znaczy 'krwawy'), łac. cruor, cruentus, 'krwawy', w innych językach o 'mięsie surowem (crūdus), krwawem', grec. kreas, niem. roh (dawne hrō), 'surowy'.

KREWIĆ, skrewić, od krewa, 'przegrana w kwindecza', z franc. crever, przy kartach 'przegrana dla zbytnich oczek.'

KREWKI, dawniej (15. i 16. wiek) krechki (f i ch stale się mieniają, p. kafle), 'kruchy', krechkość, 'kruchość, słabość, ułomność (grzesznika)'; odmiana głosową wywołała i znaczeniową, łączymy dziś (krefkiego) krewkiego ze krwią i krwistością, 'sangwinizmem'; krewki 'porywczym, popędliwym' został. P. kruchy. Są i formy błędne, krachki i krzechki, jak czes. krzehký.

KREZA, kryza, 'kołnierzyk damski'; krezki, kryzki, 'wnętrzności cielęce, błony'; z niem. Kröss, 'kołnierz od koszuli' i (dziś tylko Gekröse, zbiorowe) 'małe wnętrzności'; niem. Kraus(e), to samo, przeszło do nas i do Czechów z u: kruzki, czes. okruž., rus. kruživo, 'koronki'; krużka 'intestinum' r. 1532.

KRĘCIĆ, p. kręty.

KRĘGIEL, kręgielnia, kręgielnica (roku 1577 w Krakowie), kręglarz, kręglowy, - z niepierwotną nosówką; jeszcze u Reja kręgle, tylko tak w słowniczku poznańskim około r. 1500; także jednak i dla 'ciasta' bez nosówki, jakiej niem. Kringel (rus. krendel) wymaga, co dowodzi, że niem. Kegel ('słupek do gry') u nas z owem Kringel pomieszano; kręgielek, 'obarzanek', dziś jeszcze narzeczowe.

KRĘPA, 'skrzydło kapelusza', z niem. Krämpe, a kręp a, dawna gra w karty, z niem. Krimp.

KRĘPOWAĆ, "brać w kręp y", z mylną nosówką; jeszcze w 16. w. stale bez niej: krepować; od koni, "przywiązywać do krepy" (por. wyżej kreptuch), z niemiec. Krippe; nosówka stale już w drugiej połowie 17. wieku.

KRĘPULEC, do zawieszania zabitych zwierząt, niem. Krummholz (-ulec

odpowiada stale niem. -holz w pożyczkach).

KRĘPY, 'silnie zbudowany', w cerk. jednak 'mały (krąpěti, 'kurczyć', skrąpiti, 'skrócić'), - forma oboczna z u, p. krupa; pień skręp-, prus. sen - skremp - usnan, 'zmarszczki'; niem. schrumpfen i schrimpfen, o 'zmarszczeniu' i 'skurczeniu', ang. shrimp, 'karzeł'; staroniem. bez s, hrimp(f)an, 'ściągać, marszczyć'; u nas i z ch (z sk), ochrzępać, 'obciąć', narzeczowe. Narzeczowe krępeć, krępciowaty, 'karłowaty', r. 1532.

KRĘTY, 'krzywy', kręt, "wić się krętem (albo wykrętnie)", kręto, 'krzywo' i 'krucho'; krętogłów, ptak; krętu-więtu, 'kręcąc' (więtu bliźniacze, t. j. dla rymu dobrane, bez znaczenia); kręcić i liczne złożenia z na-, po-, wy-, za-, prze-; por. rzeczowniki: wykręt, skręt, zakręt, okręt (p.); częstotliwe wykręcać i t.d.; krętanina i zakrętanina; krętacz, krętalski, kręciłki, kręcidło, kręciciel; kręcony, kręcenie ('nudność'), kręciszak ('wiatr'); kręciwąs i podobne złożenia. Z rzeczowników jeszcze pokręta, rodzaj 'pieczywa', i pokrątki (jest i pokrątka), 'nerka', obie nazwy z roku 1472. Forma oboczna z u, p. kruty. Jest krąt- ... pniem z o obok pnia z ę, p. krzątać.

KRNĄBRNY, krnąbrność, w pismach 15. wieku i bez r, lub bez n; pierwsze r może wedle drugiego r wsunięte; -ąb- por. z -ąb, -ęb w gnębić.

KROBIA, króbka, 'kosz', ogólne w 16. wieku, później wyszło z używania. Cerk. krabiji, krabica, i rus. korobka dowodzą pierwotnego korb-, południowe i czes. formy z sz (serb. szkrabija, czes. szkraboszka, 'maska') dowodzą s- nagłosowego; p. skarb. Niem. Korb, z łac. corbis, nie jest ani źródłem, ani pośrednikiem pożyczki łacińskiej, której przeczymy, mimo że obie nazwy o 'plecionce' mówią; związek obu może pierwotny.

KROCHMAL, krochmalik, krochmalny, z ch zamiast f (por. krefki- krechki), z niem. Kraftmehl, 'mączka pszenna'; od nas na całą Ruś (wy-

raz słowiański na to jest skrob, u nas jeszcze r. 1472).

KROĆ tworzy liczebniki: dwakroć itd.; krociowy; częstokroć; stokrótka; stokrotny; przestawione, bo na Bałkanie i u Czechów -krat (tri kraty, biernik liczby mnogiej, 'trzy razy', stąd ruskie trikratnyj, 'trzykrotny'). Lit. kartas, 'raz', w tem samem znaczeniu (wiens kart, 'jeden raz'). Jak raz od rzezania, 'cięcia' (por. franc. coup), tak i prasłow. kort od 'cięcia' poszło, lit. kertu, 'tnę', ind. kartati, 'tnie'; pień skert-, kert-, od sker-, ker- (p. skóra), urobiony przez -t. Rzeczownik był niegdyś +kort = lit. kartas, a od niego cerk. tokrat', nasze kroć, nie forma przypadku jakiegoś, lecz twór nominalny, we złożeniach zwykły (o-pięć od pięty, itd.), więc sam nieodmienny ("do kroćset" itp.); formy: krocie, krociami, krociów, dowolne i późne.

KROGULEC, krogulaszek (w 16. w., u Reja i Cygańskiego), krogulczy; prasłowiańskie; u innych Słowian zakończone na -j: kraguj (por. wróbl); łuż. szkraholc; nazwany od skrzegotu; w polskiem o niepierwotne?

KRÓJ, kroić i złożenia z wy-, roz-, z- itd.; "kroić na co"; częstotliwe krajać, a do niego dorobiono krawać, jak stawać, dawać, do stajać, dajać, napawać do napajać; do tego krawać (a w podwójnem złożeniu wykrawywać) dorobiono krawiec i krawędź (p.); do krajać: krajczy i krajka (p. kraj); pień jest skri-, grec. krīnō, 'rozróżniam', krisis (nasze kryzys), 'stanowczy (krok, dział)', łac. cerno (decrētum, nasz dekret i decernent), lit. skrijos i krijos, 'kora', 'łubek', łotew. krijat, 'obdzierać skórę'. Do kraw- należy u nas i skrawek, skrawki, wykrawki.

KROK, kroczyć, kroczek; krocz, o 'chodzie końskim drobnym' ("iść z kroczy, kroczą"); krocze i międzykrocze (anatomiczne); kroczysty, por. szłapisty, o koniu; częstotliwe wszelakich złożeń: przekraczać, wykraczać, okraczać; "na okracz", okrakiem ('z rozstawionemi nogami'); może i pokraka tu należy (o 'dziwacznym chodzie' pierwotnie?); daw-

niej (15.wiek) kraczai (biblja,krok u Leopolity), obok jedynie oczekiwanego kroczaj (a z tego kroczej,przyrostek -ěj); jest i kraczoch,'włóczęga'. Tak samo na Południu i Rusi: cerk. dlgokrak, 'długonóg', bułg. serb. krak, 'noga', kraczati,'kroczyć', kracza i kraka, 'noga świńska, szynka', rus. okorok, 'szynka'; południowe kraczun, starorus. koroczun, do kroczyć (kracziti, koroczit'), o 'zimowem przesileniu nocy; nazwa świąt Bożego Narodzenia za chrześcijaństwa' (stąd węg. karacsony, 'Boże Narodzenie', rumun. craciun; na Rusi koroczun dziś w znaczeniu 'koniec': "priszoł jemu karaczun", "zadat' karaczuna"); lit. karka, 'ramię, barki; szynka'. A więc pień kork; tymczasem u Czechów zamiast oczekiwanego +krak jest tylko krok,pokrok, 'postęp', kroczej, 'krok', tak samo u Serbów krok,kroczati, krokaj, a są i postaci z sz-: szkrok; cerk. okroczititi, 'otoczyć'; niedosyć na tem, są w serb. i słowień. niesłychane skądinąd postaci z ora (jakby pomieszane z krok i krak?): korak,korakljaj, koraczititi,'kroczyć', słowień. korakati i koracati, a nawet rus. korjaka, 'kroczysty', koraczit' sia, 'odstępywać', koraczki, 'na czworakach'; zupełne więc zamieszanie,przyczem polszczyzna jeszcze najmniej od zwykłego porządku odstąpiła,więc dowolności owej nie tykamy dalej.

KROKODYL, kokodryl, krokodyli, z łac., a to z greckiego krokodeilos, dosłownie: 'na kamieniu (wylegająca się do słońca) jaszczurka'. Postaci chwiejne,jest i korkodyl itd.

KROKOS, krokosowy, 'szafran polny',krajowy ("nie udawaj ludziom za szafran krokosu", r. 1600); jeden z rzadkich przykładów zachowanej końcówki łacińskiej; łac. crocus z grec. krokos, 'szafran'.

KROKSZTYN, kroksztynek,'koniec belki wystający' (podtrzymujący np.balkon), z niem. Kragstein, od Kragen, 'kołnierz', prasłowa.

KROKWA (dawne), dziś krokiew, krokiewka, krokwiowy, o 'belce dachowej rozstawionej, rozkraczonej' (czy stąd nazwa sama?); "brak krokiewki ('klepki') w głowie"; krokwić, 'łacić', 'kończyć budowę'.

Jeżeli wolno łączyć z krokiem (ależ tak samo u Czechów i na Rusi, jeśli tu nie z Polski przyszło?), odpada wywód z niem., jako pożyczka czy jako słowo pierwotnie pokrewne (niem. hragian, dziś ragen, 'sterczeć', grec. krossai, 'wierzchołek'; przypadkowe to raczej podobieństwo); łotew. krakis, 'rogi u dachu', pożyczka z Rusi?

KRÓL, królować, dawniej królewać, por. królewstwo, z czego już w 16. w. królestwo; królewski; królewic, zastąpiony dziś królewiczem, z ruską końcówką; Królewiec; królowa (dawniej królewa, por. królewna). Przestawka z +korl; u Rusi z pełnogłosem: koral, u Czechów i na Bałkanie kral (p. kralka); w 9. w. przeszło od pierwszego wielkiego pogromcy Słowian zachodnich, Karla-Karola (imię własne brzmi u nas Karol, wedle łaciny, zdrobniałe Lolo; dawniej Karzeł, p., jak u Czechów), i rozszerzyło się po całej Słowiańszczyźnie, a przez nią Greków doszło, co swego władcę za jedynego prawego basileusa uważali, zachodnich cesarzy krales (riks, z łac, rex) nazywali; więc jeszcze w 9. wieku ulegały u Słowian słowa podobnego brzmienia (or, ol, er, el między spółgłoskami: k-or-l) przestawce albo pełnogłosowi, czego już w 11. wieku nie bywało więcej. Nazwę zwierzątka, król, królik, przetłumaczyli Czesi i Polacy (a od nas wzięła to Ruś) ze źle zrozumianego niem. (dawnego) Küniklin i Küniglin (dziś Kaninchen; obie nazwy z łac. cuniculus), jakby to było zdrobniałe König (i w średniowiecznej łacinie zwano zwierzątko to i rex herbarum); nazwa dawna i ptaszka, królik, wedle łac. regulus (cristatus). Słowianie, z natury anarchiści, żadnej nazwy domowej dla panującego nie wytworzyli, wszystkie są obce; p. cesarz i ksiądz.

KROM, okrom; dawniej: kromia, kromie (obie końcówki wahają się u przysłówków), krom z tego skrócono; niby miejscownik od kroma, 'kraj, krawędź', "kroma (lub kromka) chleba", 'kawałek odcięty'; cerk. pokrom, rus. kroma, pokroma, 'krajka sukna' (brak w czeskiem, jest na dalszym Zachodzie); więc "przylepa albo kroma kołacza", około r. 1500, nie należy zestawiać z niem. Krume,

Brotkrume: zbliżenie to przypadkowe, Krume znaczy też co innego, 'miękisz', nie 'bajdę chlebową'. Krem- (p. krzemień) i krom-, o 'odciętem', stąd nazwa Kremlu moskiewskiego (tyleż co 'ostróg, cytadela'), a i 'odciętej części lasu' (krem, białoruskie, w Statucie litewskim: "krem bez barci", "drzewo kremne"). U nas tylko w tem (o)krom, por. czes. soukromý, 'prywatny' ('oddzielny'), małorus. okremyj, 'osobny'. Pień jest skrem-, p. krzemień i skromny.

KROMPEL, 'ziemniak', z niem. Grundbirne, narzeczowe Krumbeer.

KROMRAS, (i inne formy), dawna nazwa 'pośledniejszej materji sukiennej', niby 'kitajka, saja', z niem. Kronrasch, t. j. 'rasza koronna', ang. crownrash.

KRONIKA, w 15. - 17. wieku krojnika (a od nas pod tą formą na Rusi), kronikarz; z łac. cronicon, a to z chronicon od grec. chronos, 'czas', co zatrzymaliśmy w chroniczny, chronometr, chronologja.

KROPIERZ, 'czaprak', średniowieczne; tak samo u Czechów (do nas od nich) kropirz, z łac. crupa, 'tył koński', franc. croupière, 'podogonie'.

KROPLA, w psałterzach, w biblji i później jeszcze kropia (por. kapla, zamiast kapia; w obu razach l wsunięte, jak w niemowlę); kropelka i kropla; kropić, nakrapiany; ukrop, 'wrzątek', ukropek, 'wrzątek z mlękiem'; przenośnie: okropny, okropność, 'co kropi, parzy człowieka zgrozą i strachem', już w psałterzu, obok okropić w znaczeniu zwykłem. Kropacz; kropiciel; kropkować; kropi(a)sty i kroplisty; kropidło (stąd kropidlnica, dziś kropielnica, por. chrzcielnica); kropnąć (i kijem). Od krep- (łuż. krjepa, krjepis, 'kropić'), krop-; łac. crepo, 'szumieć', crepitus, 'szum'; ale prawdopodobniej skrep-, p. skrzepły. Tu należy rus. kropot', o 'gderalstwie', 'mrukliwości', kropotliwyj, o 'pracy uciążliwej'.

KROSNA (liczba mnoga, bez pojedynczej), "u krosien", krosienka, stąd

krośna, 'warsztat tkacki'; ale "krośniarz szkło w krosnach na plecach nosi", od krosien, 'skrzynki do szkła'; Ruś dzieli oba słowa: krosno i krosznia, nawet korosznia, 'kosz'; kroszni tyle co niem. narzeczowe (pożyczka z słowień.) Krachse, 'kosz na plecach'; czes. krosna (rodz. żeńskiego) tylko o takim 'koszu'. Nazwy miejscowe: Krosno podgórskie (więc niby ruskie, dlatego Paweł z Krosna, poeta, z familji niemieckiej, Ruthenus się zowie) i słynniejsze Krossen nad Odrą (por. nazwy Jasło itp.). Zestawiają z krzesłem, lit. krase, 'krzesło'. Prasłowo; cerk. krosno, bułg. krosna, i 'kołyska', serb. słowień. w liczbie mnogiej: krosna, itd.

KROSTA, 'wysypka', 'świerzb', krostawy i krostowaty, krostka, krostawieć, wedle cerk. krasta a rus. korosta (stąd i 'ropuchę' "żabą krostawą" przezywają, korostawka) z pierwotnego *korsta (od kort-); są w czeskiem i i. formy z ch, niepierwotne, zresztą bułg. serb. słowień. czes. krasta, 'świerzb' (i o znakach po ospie); kort-, por. z czirt-, 'kreślić', mieliśmy wyżej pod kroć; por. niem. Mal.

KRÓTKI; krótko, dawniej krótce; pierwotne krot- (bez przyrostka przymiotnikowego -ki) w stopniu wyższym: krótszy i w przysłówku jego: krócej; we złożeniu krotofila (p. chwila); w czasowniku krócić (wiek), skrócić. Przestawka z kort- (rus korotkij, czes. krátký), i należy do tego samego pnia co i kroć; lit. kartus odmieniło znaczenie: 'gorzki'; łac. curtus, 'skrócony', od pierwotniejszego pnia sker-, nie od skert-, pochodzi. Z dalszych urobień por. krucica (zam. krócica), 'krótki pistolet, tercerol'; zdrobniałe: króciutki, kruciuchny, króciusienki; częstotliwe skracać; pomijamy złożenia, jak krótkowidz, krótkotrwały. Zupełnie odmienne jest drugie krotki, nie przestawione (więc rus. krotkij, na Bałkanie i u Czechów krotký), 'łagodny' ('ułaskawiony' o zwierzęciu), ukrócić, 'uśmierzyć, ułagodzić'; nazwy miejscowe, jak Krotoszyn (stąd Krotoski), od Krotosza (t. j. Łagoda), por. Lubosza, Junosza; krotnieć, krotnąć, 'łagodnieć, uśmierzać się'; brak dalszego odpowiednika dla tego krot-, kret- (kręt-?, p. krzątać).

KROWA, krowi, krowiniec, krówsko; przestawione z +korwa (w rus. pełnogłos: korowa); oboczna prapolska forma karwa ocalała w nazwach miejscowych: Karwin, Karwodrza (Kawodrza) obok Krowodrza; Karwicki obok Krowicki; krowieniec dziś jeszcze u Kaszubów karwińc; nakoniec dorobiono do karwa: karw, dla 'wołu' (częste u Reja, mianowicie dla 'starego, leniwego wołu'; pogardą trąci), Prusowie od nas pożyczyli (kurwis; Litwin 'wołu' jautis zowie, od 'wprzęgu', ind. jaumi, 'wprzęgam'); i lit. karwe, 'krowa', pożyczka od Słowian (u Prusów klente, nasza klępa?). Bydlę rogate, więc nazwa ta sama co w łacińsk. cervus, niem. Hirsch (nordyjskie dawne hiortr), grec. keraos, 'rogaty'. Ruś zowie 'kołacz weselny' korowajem, od kształtu, skoro na korowaju 'byczki" i "huski" ulapia; korowaj (u Bułgarów krawaj, 'ciasto obrzędowe', w niezliczonych co do kształtu odmiankach) pieką z nadzwyczajną obrzędowością (są osobne pieśni korowajowe), bez korowaju obchodzi się tylko wdowa, idąca powtórnie zamąż. Nazwa, nie rzecz, nam już obca, chyba ją w połaci wschodniej od Rusi znają. Krówka nazwa wszelakich owadów, chrząszczy, i roślin niektórych.

KRSZYĆ, 'kruszyć', od krech- w krechki; p. kruchy.

KRTA, p. krzta.

KRTAŃ, krtaniowy; krtęczyć, 'dręczyć, dusić'; krtycz, tyle co krtań; oboczne formy z dźwięczną spółgłoską: grdęczyć, grdyka, inne z rz: krztań, krztoń, ale to rz nieusprawiedliwione, chyba wedle wzoru krta, i krzta, bo pisownia z miękką półgłoską, grltani, obok grutani, niewiele dowodzi. Polskie słowo różni się od rus. gortań następstwem półgłoski (polskie z grŭt, rus. z gŭrt), co nieraz się powtarza. Nazwana krtań (z +grtań, por. pchła itp.) od zgartania, 'garnięcia'; przyrostek -ań; przyrostek -yk lub -ęk w grdyka, grdęczyć (krtęczyć w 15. wieku). Pierwotne następstwo brzmień zachował garściel (p. gardziel). U krtęczyć lub grdęczyć itd. rozstrzyga trzecia lub pierwsza głoska, do której się pierwsza lub trzecia dostraja: albo krt-, albo grd-.

KRUCHTA, narzeczowo krufta,krukta, około r. 1500: "ganek albo kruchta", i kruktha(!), tamto 'babiniec', a to 'krypta,podziemie', z niem. kruft (dziś Gruft) z grec. łac. crypta,poprzez czes. kruchta, krufta;krypto-, 'ukryto', mamy we złozeniach, jak kryptokatolik itp.

KRUCHY, kruszyć, kruszki, okruch; "sól w kruchach", czyli w "kawałach', kruch lodu czy stali; krusz,'grudka soli' (w karze sądowej dawnej); kruszec albo kruszczyna, 'metal'; kruszec,'stawać się kruchym';kruszyna,'odrobina', ale i nazwa 'szakłaku'; kruchki i krufki, pisane kruwki (por. krechki i krewki), 'kruchy', kruchość i kruchkość. U Serbów i Chorwatów kruch, 'chleb'. We złozeniu z s- juz w języku cerk. przeniesione na moralne skruszenije, nasze skruszony i skrucha (jak w czes.; niem. Zerknirschung). Lit. krusza, 'grad', kr(i)uszti, 'roztłukiwać', kriauszyti, 'ubijać'; litew.au = naszemu u, litew. u = naszej półgłosce twardej (ŭ), oniemiałej w kszyć, krszyna, istniejącej w krechki;zc krszyna powstaje i krzyna,krzynka.Jest u nas i zakruszka, zakryszyć, jak i w małoruskiem.

KRUK, ptak, krukać ('ratare' w słowniczku poznańskim), kruczeć (i w brzuchu), krukawka, rodzaj 'gołębia' (już w r. 1472); dźwiękonaśladowcze; lit. kraukti, 'krakać', krauklys, 'wrona', goc. hrūkjan, 'krakać', lit. kriukti, 'kwiczeć'. Od tegoz krunarzeczowe krulić, 'kwiczyć'. Kruczy, krukowy, krukowaty;kruknąć (w brzuchu).

KRUK, 'hak', "krukiem siedzieć", 'nieruchomo'; krukiew i kruka, 'kostur, szczudło'; krukowy; kruczek: 'haczyk'; "chłopiec od butów"; 'wykręt (prawny)'; jest i kryka,narzeczowe; z niem. Krücke, 'szczudło', 'koczerga', 'drąg z hakiem' (narzeczowe Krucke); r. 1532 krukwa, 'ożóg, pociask'; również z niem. (nord. krōkr, 'hak') poszło rus. krjuk,'hak' i 'znak melodji': krjuczkowatyj, 'wykrętny', "piet' po krjukam", 'śpiewać wedle nut'.

KRUMPERZ, krumperski, 'hafciarz, wyszywacz', z niem. Krümper.

KRUPA, krupić, "skrupiło się na mnie", krupki, krupnik, 'zupa' i 'go-

rzałka zaprawna a gorąca'; krupica, dawny 'kosmetyk damski' (od 15. do 17. wieku znany); krupnik i krupiarz, krupniczka i krupiarka; liczykrupa; krupinka; krupy, i o 'gradzie', czes. krupobiti, rus. krupa. Czy niem. Graupe, dawne isgrūpo, 'Hagel', z słow. pożyczone, niezupełnie pewne. Z krup- por. krępy (jak np. kruglica u Mączyńskiego 1564, 'wartałka', t.j. krąglica), a dalej i gruby - gręby, wszystko jeden pień pierwotnie; z krupą (por. rus. krupnyj, 'znaczyn') lit. nukrupes, 'krostawy', susikraupti, 'skurczyć się', prus. sen-skremp-usnan, 'zmarszczki'.

KRUSZCE. Nie znali ich Arjowie; mają nazwy spólne dla kamienia, rogu, drzewa, co im do wyrabiania narzędzi służyły, nie mają żadnej własnej dla żadnego kruszcu. Jeżeli są jakie dawne, to należą tylko do dwu, trzech najbliższych sobie języków, nigdy do wszystkich. Mylnie wywodzą nazwę rudego z sumerskiego urudu, 'miedzi'; samogłoski tego pnia (rūd-, reud-, roud-) dowodzą jego spólnoty aryjskiej, a urudu przypadkowo brzmi jednako. Postęp epoki spólnoty litewsko-słowiańskiej polega właśnie na znajomości kruszców, widocznej z nazw litewsko-słowiańskich, i najwcześniejsze, a zarazem najważniejsze rzemiosło, boskiego początku, kowalskie, w tych dopiero czasach powstało; obce było aryjskiej prarodzinie, chociaż pierwsze wyroby kruszcowe dochodziły jej drogą wymiany- handlu ze Wschodu, od Małej Azji, kolebki wszelkiego górnictwa; szczególniej arystokratyczne złoto, miedź (prananazwa jej w asie ocalała!), bronz, srebro, najpóźniej plebejuszowskie, demokratyczne żelazo. I Słowianie-Polanie górnictwa nie znali; ich prarodzina (do której bogate w kruszce Czechy, Węgry północne, Siedmiogród nie należały) nie nastręczała sposobności do rozwoju tegoż; skarby Olkusza, a przedewszystkiem sól kamienną Wieliczki i Bochni odkryto aż w późnem średniowieczu. Kruszce przywożne znali od prawieku; nazwę złota dzielą z Niemcami i Łotwą (Litwa i Prusy mają, jak łacina aurum z +ausum, auksas; auksinis, 'złoty', moneta ich dzisiejsza); tak samo nazwę srebra (najpospolitszy to u Słowian kruszec, wszelkie inne nieskończenie przeważa);

jak złoto niegdyś od 'żółtości', tak miedź przezwana od 'śmiadości, śniadości', a ruda o wszelakiej 'czerwonawości'. Nazwa żelaza spólna z Litwą, geležis; oprócz niej jeszcze tylko dla ołowiu (u Rusi i swiniec, jest i w cerk. i słowień.; na Litwie szwinas, pożyczka), własne jakieś miano istnieje; wszystkie inne, mosiądz itd., są pożyczki, przeważnie z niem., wyjątkowo, jak np. cerk. i bałkańskie kositer, 'cyna', z greckiego. Żelazo dobywali Słowianie sami z rudy, i doszli też do jej wytapiania w piecach, wyuczywszy się tej sztuki u obcych; rudę wytapiali i kowali z niej narzędzia, głównie broń. Jakiego zażywali kowale znaczenia, dowodzi obfite słownictwo; kowale, kowarze, kowacze itd., jako całkiem przejrzyste nazwy, są późne; prastare natomiast są wŭtr (cerk., starorus.; prus. wutris, 'kowal', autre, 'kuźnia') i kŭrczij, 'kowal' (cerk., starorusk.; może nazwa głównego bożka pruskiego, Kurke, tu należy?). I nazwy narzędzi prastare: kleszcze; kładiwo (u nas zaginęło, jest u Czechów i na Bałkanie, lit. kaldyti, 'kuć'?; młot był jednak tylko kamienny); nakowadlnia; kuźnia; podkowa (u wszystkich Słowian tak samo), i okowy (w liczbie pojed.: oków, 'wiadro okute', u wszystkich Słowian); miechem poddymano ogień w piecu. Gdy rzemiosło kowalskie odwieczne, domowe, złotnicy tylko z zagranicy przybywali; również obcymi byli pierwsi mincarze (u nas żydzi, Grecy na Rusi).

KRUTY, 'srogi, gwałtowny', w psałterzu i biblji; okrutny, okrucieństwo, ogólne od 15. wieku, rzadko i ukrutny, skrutny; p. kręty (oboczność, jak kruglica i krupa obok postaci z ą, ę); właściwie więc 'kręty'; rus. i serb. krut znaczą oboje: 'kręty' (o powrozie), i 'srogi' (o człowieku), krutoj, 'spadzisty, stromy'; lit. krantas, o 'stromym brzegu'.

KRUŻ, krużyk, krużlik, 'szklanka, kielich'; obok tego i kruglik, krǫglik, w 15. i 16. wieku, z niem. średniowieczn. Krause, Krūse, i z Krug, Krugel, słów od siebie niezawisłych, łacińsk. średniowieczne crusibulum.

KRUŻGANEK, r.1532 kruszczganek(?), 'podniesienie,korytarz,galerja', z niem. Kreuzgang.

KRYĆ, kryję, z licznemi złożeniami: u-, po-, wy-, na-; odkrywać;odkrycie; skryty, nakryty; pokryw(k)a; kryjomy (imiesłów bierny czasu teraźn.), pokryjomu,kryjomie, kryjomo,kryjomką; skryjówka;przy- i pokrywadło (w czes. odwrócone: koprwadlo, jak nasze krzykopa z przykopy); pokryciec('hipokryta'); skrytka,pokrytka (o 'dziewczynie upadłej'). Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. kryti, kryją, rus. kroju, itd. Lit. (z innymi stopniem samogłoski) krauti, 'nakładać', krūwa (długie ū = nasze y), 'kupa', w grec. rozszerzono pień o -p: kryptō, 'ukrywam'. Nie mamy odpowiednika do rus. pokrow, 'pokrycie' (płaszczem Matki Boskiej, cud carogrodzki z r. 860), ani do rus. kry-szy, 'dachu' (urobione jak strze-cha), czes. skrýsz(e), 'kryjówka', serb.kriszom, 'tajnie'.

KRYKSMAN i kryksrecht, dawne wyrazy wojskowe niemieckie 17.w.: Kriegsmann, Kriegsrecht.Ale kryg,kryga, (o 'uździe'), krygowy,krygować ("brać w krygi", "aby był dzierżan na tym krygu, bo bardzo bujny", "krygiem twardym założmić konia"), krygować się ('muskać się', o ruchach pretensjonalnych), już około r.1500: "wędzidło,krygowa uzda", od innego krieg pochodzi,co oznacza jakieś 'śruby czy dźwignie (u działa)', franc. cric, 'dźwignia u wozu'.

KRYŁOSZANIN, we Lwowie 'świętojurca', 'kanonik obrządku ruskiego, siedzący w kryłosie'; kryłos przestawką z grec. klēros, 'kler'.

KRYM, półwysep, nazwa turecka; stąd krymczuk, 'Tatarzyn', krymczak (koń), krymka, 'mycka, jarmułka'.

KRYNICA, z mylnem ry zamiast rz (jak w kryślić zamiast krzyślić, chrypka i i.), jeszcze u Leopolity i Wujka: "krzynice ('źródła') wód"; to samo co skrzynia (p.), tylko bez s-, jak Skrzynki i Krzynki itd.; kryniczny; p, krzynów.Już w cerk. krinica 'studnia, źródło', nietylko 'naczynie,dzban'; właściwie 'cysterna'; nie pozostaje w żadnym związku z grec. nazwą 'źródła', krēnē.

KRYPA, 'galar', czółno', z niem. Krippe.

KRYSZTAŁ i krzyształ, kryształowy, kryształny, krystalizować i kryształić, z łac. crystallus, z grec. nazwy 'lodu', krystallos.

KRYTYKA, krytyczny (i o dniach i chwilach "podejrzanych"), krytykować, przez łacinę z grec. kritikos, 'rozsądzający', kritikē. Niegdyś było i krytyzować, niem. kritisiren (od krinō, krisis, 'rozsądzam, dzielę', łac. dis-cerno).

KRZAK, od kierz (jak pniak od pień), krzaczasty, krzaczek; krzewie i krzowie, zbiorowe (jak liście, pierze, snopie); częste w nazwach, Zakrzewski (od Zakrzewia, por. niem. Sackrau); pień kŭr-, z samogłoską o w korzeń, gdyż takie pierwotne znaczenie, ocalałe w cerkiewszczyźnie; u Słowian zachodnich kierz już przed r. 1000 'krzak' znaczył, bo wedle kroniki Thietmarowej Nadłabianie kirie elejson chrześcijańskie przedrwiwali: we kri olsa ('we krzaku olsza'). Od zbiorowego krzewia poszło i krzewić, rozkrzewiać, i nowe krzew, krzewina (już od r. 1500), jak liść od zbiorowego liście.

KRZĄKAĆ, a mylnie i chrząkać (alež i na Rusi chrjukat', o świni), "krząka jako kiernoz", u Reja, krząknąć, krzęczeć (o słomkach), rus. krjakat' i krjachtiet', 'stękać', i nazwy wszelakiego ptactwa od głosu, litew. krankti, o 'krakaniu', i podobne, wszystko odmianki krakania wszelakiego. Od dźwięku nazwane i zwierzątka, np. krzeczek, p. skrzeczek; krzekać, krzechtać, o świniach w latowaniu "krzekot żab", krzekotać, ale i o sroce i kurze mówią krzektać ("sroczka krzekce na płocie"), krzeczeć, krzeknąć. Lit. krekinti (o świni); krakis, 'dzięcioł', itd.

KRZĄTAĆ SIĘ, krzątanina, okrzętny (gospodyni) i skrzętny, rzadziej bez s: krzętny, krzęcinka (roślina); u innych Słowian i czasownik krjanuti, krenuti, bez t przed n. Kręt-, z samogłoską o w krąt-, p. kręty; lit. krutus, 'ruchliwy', krutēti, 'ruchać się' bez nosówki.

KRZCZYCA, pisane najrozmaiciej, i bez r; forma pierwotna była kczyca, od kŭk, 'włosy na głowie', i kyka (to samo, bułg. i serb. kika, 'warkocz'),

czes. ksztice (w najrozmaitszych odmiankach), o 'warkoczach' i 'czubach'; u nas ksczyca 'włosy na karku', i 'kark', i dla tego znaczenia pisano kczycę pierwotną najczęściej i przez r: krzczyca, chociaż kark tu przy niczem. Pień kŭka zestawiają z łotew. ais kaukas niemt, 'za czub chwycić'; w biblji: "ani strzyc krczicze", "ogoli sobie kryczyczą"(!).

KRZEMIEŃ, krzemieniec (jak Kamieniec), krzemienny, krzemienisty, krzemyk, Krzemionki; krzemięzny, pisane i przez ż (por. lubiezny i lubieżny); krzemięzić się, 'krzepić, silić się'; krzemyk od pierwotnego pierwszego przypadku: kremy; w czes. ocalało i pierwotne nagłosowe s-, skrzemen. Pień (s)krem- i (s)krom-, p. krom, o wszelakiem 'cięciu, oderznięciu', niem. Schramme, od 'urznięcia', starosas. scram-sahs, 'miecz nożowy'; dawne Schram, 'rozpadlina (skały)', schramen, 'rozcinać'; brak słowa na Litwie, jest łotew. krams, 'krzemień'(?).

KRZEPIĆ, krzepki, krzepnąć, skrzepnąć, skrzepły, okrzepnąć ('umrzeć', o żydzie i cyganie, tak już w 15. wieku: chrześcijanie umierają, żyd skrzepł, pies zdycha); z polskiego (co z włosk. crepare w żadnym związku) małorus. krepnuty. Pierwotny przymiotnik krěp jeszcze w cerk.; rus. kriepost', i 'twierdza' i 'twardzizna' ('dokument', z tego krjepostnoj, o "zakabalonym" pańszczyźniaku), W słowac. krzepczyć znaczy 'tańczyć', krzepczy 'tancerz', stąd ta nazwa za Zygmunta Starego. Lit. kraipyti, 'kręcić, zwijać się', do kreipti (to samo).

KRZESAĆ, z dawnego krzosać, krzeszę, 'dobywać iskry, ognia', krzesiwo, krzesidło, 'ogniwo'; "krzesać za kim", 'obstawać za nim'; krzosk(a), 'skałka u strzelby'; brak w litew., więc niema i pewnych odpowiedników; znaczenie pierwotne: 'uderzać, obijać'.

KRZESIĆ, wskrzeszać (z martwych), wskrzeszenie (i cerk. tak), z ē (długiem czy dyftongowem, gdy w krzosać e krótkie); cerk. krěs, o 'odmianie czasu', w serb. i słowień. krijes, krēs, 'sobótki, kupało', kresnica,

'robaczek świętojański', kresiti se, 'błyszczeć'. Na Bałkanie jest i postać z półgłoską, cerk. wŭskrĭsnąti, serb. uskrsnuti, uskrs, 'zmartwychwstanie'.

KRZESŁO, jeszcze w 15. i 16. wieku krzasło, krzasłowaty (o drzewie krzywem, niewzrosłem), obok krzesłowaty (o jałowcu); krzesełko. Słowo istnieje tylko u nas, Czechów i na Rusi (mało-rus. krisło przemawia za ě), jest na całej Litwie (t.j. i u Prusów i Łotwy), kresłas, ale to mi pożyczką się zdaje, domowe byłoby krāse, co się z naszemi krosnami da porównać (ě byłoby nie z oi, lecz z ē).

KRZTA, krszta, krta, "ani krzty", "do krzty", krztyna, 'odrobina', kszyna, piszą i krsztyna; podobnie i krsztusić obok krztusić, a jest i krztań obok krtań; krztusić można łączyć z krtęczyć, tu i w krztaniu byłoby rz niepierwotnem, ależ czyż i w krzta? Krztę porównałbym z lit. kri(n)tu, kristi, 'upadać, bo żeby w kr̥cie wypadło ch z +krchty od krszyć, nie wydaje się prawdopodobnem; w serb. jest krt, 'kruchy', krtina, 'kruche mięso', z krcht (krchat, 'okruch'), ale to dla nas niczego nie dowodzi.

KRZYK, krzyczeć, krzyknąć, krzykać, krzykacz, krzykała, krzykliwy; pomijam złożenia z wy-, o-, na-, itd.; znamy tylko pień krik-, bez równoznacznego klik-, ogólnego w cerk., na Rusi całej (rus. klikat', kliczu, małorus. kłyczu) i na Bałkanie. Ale jeszcze na początku 15. wieku znaliśmy klicz, o 'zawołaniu herbowem' (cerk. klicz, rus. klik, 'krzyk', kliczką psa wołają, klikusza, 'kobieta histeryczna'), a w nazwach miejscowych mamy Dziewoklucz, zamiast dawnego Dziewoklicz ('o krzyku gwałconej'), i Żaboklicz. Por. lit. klykti, klykauti, o wszelakiem 'kwiczeniu', krykszti, o 'wrzasku'. Z licznych odpowiedników w dalszych językach (z nagłosowem s-, z g zamiast k końcowego, np. grec. krigē, 'kaczka', staro-angiel. scrie, 'drozd') najciekawsze byłoby łac. cromen (stąd nasz kryminał), 'gonienie z krzykiem za złoczyńcą na gorącym uczynku' (nastojcie! p. niestety; ceter).

KRZYNÓW, 'misa', przestarzałe już w 16. wieku; około r. 1500 "korczak albo krzynów" tłumaczy łac. 'discus'; p. skrzynia; por. krzynica (p. krynica). U innych Słowian zamiast krzynowu wyłącznie krin, okrin, krinica, o 'dzbanie' i 'misie'. Okrzynek, Stanko r. 1472, o 'pokrzywie', zamiast okrszynek, bo on i odcinek zarazem daje, więc to nic do krzynowu nie ma.

KRZYWY, krzywo w licznych złożeniach: krzywonos (nazwa ptaka; przejęły narzecza niemieckie: Krinitz, jak nazwy szczygła i czyżyka), krzywousty, krzywoprzysięzcą; krzywić i krzywić się, wykrzywiać; "on mi krzyw", 'winien', stałe w 15 do 17. wieku; krzywaźń (w nazwach herbowych), krzywizna; krzywda (jak prawda), krzywdzić i krzywdować (sobie); krzywda i 'wina', 'skarga'. Lit. kreiwas, 'krzywy', kriwis, o 'krzywym człowieku'. W innych językach łac. curvus, 'krzywy' (stąd kurwatura biskupią), i grec. korōnē (stąd korona, właściwie coś 'zakrzywionego'). Z własnych urobień por. krzywota w biblji ('krzywda'), krzywula i krzywuła, o 'pastorale' ('kurwatura'), krzywulec, krzywułasy, o 'piśmie krzywem'. Lit. kriwule, 'laska obrzędowa (obsyłająca lud, na święta i wiece)', ale my nie mamy arcykapłan krywe krywejto należy do wymysłu, jak wajdeloci i t.p. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. kriw. kriwda, kriwiti, rus. kriwoj, 'jednooki', serbskie itd. kriwogled, 'zyz'; przyrostek -w, pień krei-, ten sam co w krzynów, skrzynia, kr(z)ynica. U Czechów, jak u nas; krziw komu býti, 'krzywdzić kogo'.

KRZYŻ, " na krzyż", krzyże (w plecach); krzyżyk (o 'dziesięciu latach', "piąty krzyżyk, '40 - 50 lat'); krzyżowy (krzyżówka, o 'pieczeni'); krzyżować, ukrzyżować, krzyżewnik, później krzyżownik, to samo co dziś krzyżak (z licznemi urobieniami: krzyżactwo i i.); krzyżowiec z wyprawy krzyżowej, 'krucjaty' (węgierscy kurucy, 'chłopi zbuntowani', z krucjaty na Turków). Pomijam złożenia liczne lekarskie. Cerkiewne kryż i kriż, niegdyś ogólne, znaczą dziś tylko 'krzyż' (katolicki) u Rzymian, gdy w obrządku wschodnim późniejsza, przeniesiona (p. chrzest) nazwa krest, krst, panuje; kryż, kriż, z łac. cruce(m), od crux, staroniem. krūzi: kriuze, 'Kreuz', nie zwykłą drogą na Niemce, lecz, jak to dowodzi, za

pośrednictwem romańskiem (podobnie jak: żyd, kależ z łac. calicem, 'kielich', żupan z jupa, żak z diak), może weneckiem. U wszystkich Słowian tak samo: czes. kříž, křižmo, 'na krzyż', i t.d. Ale małorus. kryżka medu, 'plaster miodu', poczekryżyty, 'pokrajać', do krygi = kręgu.

KRZYŻMO, 'olej święcony (przy chrzcie)'; 'płótno lub koszulka dla chrześniaka'; krzyżmał, 'naczynie kościelne dla krzyżma'; z łac. chrisma (z grec., 'maść święcona'; por. niem. chrisamhemed); chryzma, książkowe.

KSIĄDZ, księży i księdzowy; zdrobniałe książę (książątko), książęcia itd., ściągnięte: księcia, księciu, jak ksieni z księgyni (niegdyś 'panująca', później tylko 'ksieni klasztorna'); księżna, księżniczka; księżyc (księżycowy itd., o 'miesiącu na niebie', dziś wyłącznie tak; dawniej i o 'rocznym'; "księżyca lipca" w 16. wieku), t.j. "mały ksiądz", w przeciwieństwie do "wielkiego księdza", 'słońca' (ta nazwa słońca, magnus dominus, 'wielki pan', powszechna w wiekach średnich). Ksiądz oznaczał jeszcze w 16. wieku nietylko, jak dziś, 'duchownego', lecz 'świeckiego panującego', więc stały tytuł: "wielki ksiądz litewski", u królów polskich. I to pierwotne tej pradawnej pożyczki niemieckiej znaczenie: fińskie kuningas, 'król'; lit. kuni(n)gas, 'pan, książę' (dopiero później, wedle trybu polskiego, 'duchowny', zaś zdrobniałe kunigaj(ksz)tis 'książę'). Z niem. kuning (niema tego w gockiem), 'König', od kuni, 'królestwo', właściwie 'ród'. Do dziś na Rusi i Bałkanie kniaź, serb. knez (knežić, 'syn księcia'), 'książę'; u Czechów, jak u nas, kněz, 'ksiądz', i nie dopiero Bolesław Chrobry, jak kronika Galla twierdzi, taką nazwą duchownych uczcił; zwykłą tytulaturę średniowieczną, dominus dla kleru, tak przetłumaczyli Czesi, i Polacy za nimi, nie znając innej. Polskie ksiądz powstało z + kniądz, tak samo jak księga z + knięga, przez rozpodobnienie dwu brzmień nosowych, czego u innych Słowian niema. Wołacz księże skrócono w ksze, "ksze opacie", stałe w wieku 16., u Kochanowskiego i i. I załabscy Słowianie przenieśli nazwę księdza (kniędz u nich) na 'miesiąc' i 'miesiące'. Księżna oznaczała pierwotnie 'córkę księcia', nie 'żonę'; do dziś tak rus. kniażna.

Zamiast liczby mnogiej używa się zbiorowego rzeczownika (niegdyś żeńskiego rodzaju): księża, por. bracia, swacia, święcia. W nazwach miejscowych częste, np. Książ = rus. Kniaż (dwór), ale wszelkie zakusy historyków naszych, by z Gniezna jakieś Księzno wydusić, są niemożliwe. "Białą (t. j. piękną) knieginią" nazywali u Thietmara (około r. 1000) Słowacy, nie Polacy, Saroltę, żonę Gejzy a matkę św. Szczepana; w tej nazwie żeńskiej ocalało pierwotne g +kniega- kuninga. I w innych językach nazwa 'pana' na 'księdza' przeszła, np. kyr u Greków na 'biskupa' (a wedle tego i rus. władyka 'biskupa' znaczy). Zdrobniałe księżulo, księżunio, książek (dawne); księstwo.

KSIĄŻKA, zdrobniałe (dziś bez tego znaczenia) od księga, nieznanego dawnej mowie, co tylko liczby mnogiej używała: "pierwsze księgi Mojżeszowe", 'pierwsza księga Mojżesza', więc jeszcze u Mickiewicza: "księgi narodu i pielgrzymstwa", 'książka'. Wyłączną niegdyś liczbę mnogą (jeszcze w 16. w.!) tłumaczy początek słowa. Księgi rozpodobniła polszczyzna z +knięgi, tak samo jak księdza z +kniędza (następstwo dwu nosowych uchylono, pierwszą w s odmieniając); +knięgi zaś, to cerkiewne knigy (samogłoska przyrostkowa obojętna, i lub ę); ę tylko my mamy (ale i u Czechów obok kniha jest knieha). Knigy znaczyły 'litery', 'pismo', wkońcu i 'książkę', i dlatego nie znały liczby pojed. (księga, kniha, to nowotwory); poszły od kna (kień, p. knieja); były bowiem niegdyś 'odrzynkami czy ucinkami', znaczonemi dla losowania i wieszczenia, podobnie jak bukwy. Rzadki przyrostek -g spotykamy w podobnej postaci-znaczeniu w skrizal, krąg, kryha (małorus.). Wszelkie zakusy, by odebrać Słowianom księgi i wywodzić je z Chin czy Babilonu, zupełnie zawiodły. Pomijam księgarza, księgarnię, książnicę i księgozbiór ('biblioteka'); księgi i 'część żołądka u przeżuwających', dla podobieństwa do kart książkowych; stąd księgosusz, o 'zapaleniu błon kanału pokarmowego'.

KSIENIEC, 'wnętrzności rybie', "Jo-

nasz w ksieńcu wielorybim"; tak zowią i część żołądka u bydła' (p. księga); u Czechów ksenec 'młode (wężów, żab)'; około r. 1500 zapisano xyenyecz (ksieniec) o 'wnętrznościach' wogóle. Zestawiają z wyrazami dla kiszek, kiszenia, rus. kiszet', 'roić się, lit. kuszinti, 'poruszać', kuszėti, 'ruszać się'. Zdrobniałe od +ksień, por. kieszeń(?).

KSIUK, kściuk, z krzciuk (?), 'wielki palec'.

KSYK i kszyk (ptak, 'bakas'), ksyknąć z bólu, ksykać, dźwiękonaśladowcze, od 16. wieku; dawniej częściej kszykać.

KSZTAŁT (Czesi piszą i przez rz!), kształtować, kształtny, kształtowny, kształcić, wykształcony; przeniesiono w 16. wieku i na nazwę 'stanika damskiego', 'gorsetu, sznurówki', z nazwy 'wzoru', 'postawy', 'modły' (już około r. 1500: "wyobrażenie, kształt, forma"); z niem. Gestalt, co u Niemców tylko 'figurę, formę' oznacza. Niem. ge- przechodzi u nas zawsze w g-, k-, np. kszaft, 'testament', z niem. Geschäft, jeszcze dziś u Czechów ogólne, u nas zapomniane.

KTO, ktoś, ktokolwiek, narzeczowe chto, fto i, z przestawką, tko (już w 16. w.), zaimek pytajny męski; pierwszemu przypadkowi dodano -to, odpadające w dalszych: kogo, komu, kim (tak samo dodaje się -to w nijakiem czto na Rusi, co u nas zanikło, p. co; Litwin zachował pierwotne kas, 'kto?'); któż, któżkolwiek; ktobądź. Formy żeńskiej niema u Słowian (Litwin ma, ka, 'która?'), ani liczby mnogiej. Pytajnik to aryjski, ind. kas, kā, łac. qui, goc. hvas, 'kto?', staroniem. hwaz (was), 'co?'; pień sam (k-) w najrozmaitszych przysłówkach, por. kiedy, ki, kak, kędy, gdzie, koli, kam, gdy.

KTÓRY, dawniej i ktery, narzeczowo od 16. w. chtóry, chtery, chterny lub chtórny, ftery, ftorny; któryż, którykolwiek, którybądź; urobione przyrostkiem -tor lub -ter (zamiast -cier!) od pnia zaimka pytajnego; pytano nim pierwotnie tylko o dwu,

lit.katras, który z nich obu; ind. kataras, grec. poteros, goc. hvathar, niem. stare hwedar (dzisiejsze weder), ale już w cerk. kotoryj i koteryj bez ograniczenia do dwu, ogólne 'kto'; z pytajnego zeszło na zaimek względny, u nas, Czechów, Rusi i i., nastąpiło dawne ize, jenze; cerk. rus. postaci kotoryj nie znamy, wedle kto zastąpiliśmy ją przez który.

KU, 'do', z pierwotnego k, ocalałego do dziś w kwoli (gwoli), grzeczny (k rzeczy), ksobie ('nalewo', ksobny), a powszechnego dawniej: ktemu ('do tego'), kmyśli (kmyślny, 'pomyślny'); cerk. k, rus. k i ko, itd.; ind. kam; brak odpowiednika w litewskiem; ku z u tylko u nas i u Czechów zamiast ke, co Czesi jeszcze mają, ke dworu.

KUBANA, 'kochanka, metresa', w 16. i 17. wieku, czeskie kubiena, 'konkubina'; dziś u nas tylko kubana, kuban, kubaniarz, o 'łapówce' i 'łapowniku'.

KUBEK, kubik, kubeczek; znamy tylko kubki itd., pierwotnego kub już niema u nas (jest u Rusinów i Łużyczan), z łac. cūpa, 'naczynie na wino' (włos. coppa, franc. coupe, staroniem. kopf, chuph, 'kubek'), przez owo niemieckie(?), na Bałkanie bowiem zatrzymano łac. p: serbskie itd. kupa, 'kubek, kieliszek'.

KUBEŁ, kubło, 'wiadro, putnia', z niem. Kübel nowa pożyczka (dawna gbeł), a to z łacińsk. cupella, 'beczka'.

KUBRAK, kubraczyna, 'kapota, kurta', z łac. (średniowiecznego) cubrum, 'ubranie płócienne' (?).

KUC, kucyk, 'konik'; zwierzę bez ogona'; 'kaftanik'; więc wszystko z kusego chyba poszło (p. kusy).

KUCHNIA, kuchenka, kuchenny; kuchmistrz (kuchmistrzostwo, tytuł książki polskiej z pierwszej połowy 16. w.), kucharz, kucharzowy kucharka, kuchta, kuchcik; wszystko przez czes. kuchynie, kucharz, kuchta, z niem. dawnego kuchīna, późniejsze kuchīn, küche (n), z łac. coquīna, cocīna; nie mamy tylko czasownika czes. kuchati, 'kochen', zwykłego (wraz z kuchacz albo kuchar) u południowych Słowian, co wprost od Niemców (nie przez czes. pośrednictwo, jak my) słowo przejęli. Od nas powędrowało na całą Ruś, rus. kufarka obok kucharka, kuchmisterskaja (na Małej Rusi jest na-

wet kuchowar),i na Litwę. Ale kuch, "kuchy olejne" (z wytłoczyn), z niem. Kuchen (może i makuch, z Mohnkuchen),tu nie należy;to jest prasłowo niemieckie, ang.cake; por.kichlarz i pampuch.

KUCIA, kutja,tylko na wschodniej połaci , 'potrawa na Boże Narodzenie rozgotowana pszenica z miodem i makiem', z rus. kutja,cerk.kucija, z grec. kukki (liczba mnoga kukkia),'bób', dawne kokkos.

KUCZA, kuczka, 'buda kramna', 'jatka',także ' namiot, szałas',zapisane już w 14.wieku w poznań - skiej rocie sądowej, więc nie z rus. kucza,cerk.kąszta,serb. kuća,'dom', wzięte; kąszta byłaby u nas +kąca, albo kuca,przenigdy kucza; kuczek, 'kupa zboża',gromada ludzi',kuczeć, 'siedzieć w kuczki,skulony',kucznąć, przykucznąć, (powszechniej w postaci "mazurskiej":kucnąć,przykucnąć); kuczyć,kuczy mi się,'ckliwo,przy - kro mi'; tu i żydowskie "święto kuczek", ' szałasów '. Wszystko należy do prasłowa kucza, 'kupa' (od kuk, 'skrzywiony', rus. kuka,'pięść', częs.kucze, 'stóg',lit.kaukas, 'narośl',kaukara,'pagórek',niem.hoch, 'wysoki', gockie hauhs).

KUCZBAJA,kucbaja,'gruba materja', z niem. kutzbaje,'gruba baja',.

KUCZMA,'czapka futrzana',z węg. kucsma,o tem samem znaczeniu.

KUCZMERKA, kruczmerka,kruczmorka, z niem. Krotzelmore,rodzaj 'słodyczki'; znane w 14. - 16. wieku.

KUĆ,kuję;kować,kowan;podkowa;kowal, kowalnia, kowadło,nakowalnia, w 15.- i 16.wieku nakowadlnia ('ambusek',z niem.Amboss); okowy.Znaczenie pierwotne: 'bić' ("kuć w mordę"),lit,kauti, 'bić,kuć,walczyć',kowa,'walka', niem. hauen (houwan stare),łac. z elementem d,cūdo (jak u nas kładę , idę),incus,'nakowalnia'. Cerk.kową,kowati,rus. kuju, kowat', itd. P. kuźnia i kij.Obok kowala mają inni Słowianie kowacza i kowarza. Lit. Kowno z kaunis,'walka'.

KUDŁA ,przeważnie tylko l.mnoga:kudły; kudłać i kudłacić,kudłaty,kudłek; na Rusi rodz.nijakiego, kudło; forma oboczna z u do kędziory (p.).

KUFA,'beczka', kufel,kufelek,'kubek', z niem. Kufe,zdrobniałego, Küfel,Kuffel,

a to z łac. cōpa,cūpa; obok kufla mieliśmy w 16.wieku i kofliki,kufliki,np. u Reja, pisane z o i u.

KUFER, kuferek, z niem.(Kuffer) Koffer z franc. coffre (i coffin,z grec. łac. nazwy 'kosza',cophinus).

KUGLOWAĆ,'swawolić,błaznować,'kuglarz,'błazen,pajac','sztukmistrz',kugle, ' figle', u Czechów dziś kejklirz,kejklowati,dawniej kauklerz, z niem.gaukeln i Gaukler,dawne gougolen, goukelen, co zestawiano z łac. joculari, o wszelakim "igrcu" .

KUJAWY,nazwa dzielnicy wielkopolskiej,Kujawiak (i taniec pewien); jak Bielawy;' wydma piaszczysta',od kui,'wichru',cerk.kujati,'mruczeć'; jest i chujawa,chaja, o 'zawierusze', więc pień z sk- (?).

KUJON,kujan,'kanalja', 'niedołęga', wyzwisko od 16.wieku znane, jak i kulfan,kulfon; - pierwsze z czeskiego kujon z niem.,z franc. coyon,jeśli nie z włos. coglione, o 'niedołędze '(od łac. coleus); ludowe kunirować z niem. kujonieren, o 'łzeniu';drugie oznacza i'dukat nie pełnej wagi,oberznięty'; kulifaj i kuliferda są wyzwiska czeskie.

KUKAĆ, kukawka, kukułka, kukułczy, ogólnie europejskie,dźwiękonaśladowcze, od głosu ptaka,jak np.kukurykać od głosu koguciego; przykłady z innych języków słowiańskich ,z niem.,franc., pomijam; lit.kaukti,'wyć',serb.kukati, 'biadać',starorus. kykati,'krzyczeć'.

KUKŁA,'lalka',z rus.(kukolnik,'wyrabiający marjonetki'; imię literata niegdyś i cenzora wileńskiego), z nowogrec. kukla (co i do Turków przeszło),z pnia romańskiego koka,'jajo', 'zabawka dziecięca'.

KUKŁA,kukiełka,kołacz,strucla',kuklik, już w 15.wieku ogólne; przeniesione od nazwy ubioru,kukła ,'kapica na głowę (u zakonników i kobiet),z łac. cucullus i cuculla,'kapuca'(co wywodzą z celtyckiego),wprost,nie dopiero przez Niemców (kugele,gugele); cerk.kukol,z grec. kukullion (,z łac.), 'kapuca'; Czesi mają je do dziś tylko w znaczeniu 'kapucy' i przenieśli na 'szczyt '(np. dachu).

KUKŁAĆ, 'uciskać, trapić', pokukłać kogo, od poprzedniego (o 'splocie pierwotnie).

KUKRACHTY, 'potrawa i zaprawa kuchenna', znana w 16. i 17. wieku, z niem. Küchenkraut, Kuchnkrait, węg. kukrejt, w r. 1527.

KUKRZYSKO, 'ognisko', 'siedlisko', 'śmiecisko', od kuchra, 'chuchra',

KUKS, kuksać, kuksnąć, kuksaniec, prasłow. nazwa 'pięści' i 'uderzenia pięścią', w starorus. o 'przesądach zabobonnych' używane.

KUKURUDZA, roślina amerykańska, wcześnie na Wschodzie, szczególniej w krajach naddunajskich, uprawiana; nazwa (powtarzająca się w węg., rumun., tur.) pochodzi może z narzeczy południowych słowiańskich, i dałoby się zestawić z podobnemi naszemi: kokorycz, kokornak, o roślinach uwłosionych.

KUL, 'snop słomy', 'wiązka siana', 'wór', na połaci wschodniej, z rus. (na Rusi tylko 'wór'); co do pochodzenia por. lit. kulti, 'młócić, zbijać'.

KULA, kulka, 'gałka', kulnąć i kulać ('katulać'), kulić, skulić się; kulasty i kulisty; jak w czes., z niem. narzeczowego kūle, 'Kugel'; od nas na Ruś przeszło, rus. pula z kula.

KULA, 'kij', "chodzić o kulach", kulawy; kulas, o 'człowieku kulejącym' i o 'piśmie krzywem' ("gryzmolić", 'krzywulasy'); kulhawy, u Reja i i., zamiast kulawy, jak w czes.; z niem. Keule (narzeczowe kūle), 'maczuga, kij'.

KULBAKA, 'wysokie siodło', kulbaczyć (konia), 'siodłać', może ze Wschodu.

KULCZYBA, 'wronie oko', z tatar., wedle Miechowity (1518 r.) w opisie jego "dwojej Sarmacji".

KULESZA, 'rzadka potrawa mączna, zacierka, żur'; imiona osobowe: Kulisz i i.; z rus., por. kul.

KULIG, kulik (oboje już w 17. wieku obok siebie, np. u Potockiego), ptak błotny (kuliszek Cygańskiego

1584 r.) i 'zabawa zapustna'(szlachta odwiedzała w tłumnym i szumnym korowodzie dwory sąsiedzkie, szukając ptaka kulika czy kuliga); na „nocnych kulików" - już Opaleński r. 1648 sarkał. Nazwa ptaka powtarza się u innych Słowian, np. u Czechów i na całej Rusi, o różnych ptakach, dokuczliwych swojem kwileniem (u Czechów jest i kulich, por. u Cygańskiego); por. lit. kaulyti, 'naprzykrzać się proszactwem'; przytaczają i nazwy kuolinga, 'ptak wodny', łotew. kulains, 'wilga'. Kulon z franc. coulon.

KULSZE, 'biodra', od 18. wieku i z połaci wschodniej, więc pożyczka z rus. i lit. kulszis, 'biodra', kulszis i kulnas, dla 'głozna' i pięty', łac. calx, ' pięta'.

KUŁAK, 'pięść, z weg. kulyak(na Rusi i nazwa ' lichwiarza wioskowego(; kułaczki, ulubione' zapasy młodzieży wiejskiej i małomiejskiej', kułaczny j boj).

KUM, kuma, równoznaczne z kmotrem, kmoszką, alez nie od nich poszło, bo do nas przez Ruś przyszło (najpierw też u Orzechowskiego i Stryjkowskiego zapisane), a dalej na Zachód nie dotarło ; Czesi Słowieńcy, Łużyczanie nie znają też tego słowa wcale; z tur. kuma, ' kochanką, nałożnica', a więc o 'skłonności, przyjaźni, poufałości '; kumać się z kim, używa Birkowski i o 'zwierzęciu, łgozącem się z samicą', gdy właśnie między kmotrami śluby były niegdyś zakazane ; zdrobniałe kumcio, kumoszka, kumostwo.

KUM, kumka, 'żłób ', kumać, 'żłobić ', narzeczowe (na Zachodzie, w Wielkopolsce), z niem. Kumm, ' koryto'.

KUMPIE, ' szynki', z lit. kumpis, p. kąp.

KUMYS, ' napój z mleka kobylego', niegdyś zwyczajny Słowianom i Prusom, później wyłącznie połowiecki, tatarski; z północno-turec. kumez.

KUNA, zwierzę, ' mustela', kuny, ' futro z kun '; kuna, kunica i kunne, w znaczeniu opłaty : pierwsze za dziewczynę wychodzącą za-mąż do innej wsi, bo kuną przezywano i ' dziewczynę' (jest to powszechne, u Węgrów menyet 'kuna' i ' panna', u Włochów donnola); drugie u bartników. Kuna, 'obręcze, ściskające szyję przestępcy' (nietylko nierządnicy, chociaż ją

najczęściej ta kara spotykała), zawieszone u drzwi kościelnych, rodzaj 'pręgierza'; kuny do bram, 'wrzeciądze' (podobne przenośnie od zwierząt stałe, np. gąsior). Prasłowiańskie; lit. z odwiecznem j: kiaunē, prus. bez niego: kaune, łotew. caune; powtarza się (czyżby z niej powstało?) w staropers. nazwie 'futra', po grec. jako kaunakē zapisanej. Na Rusi kunami, ich futerkiem, opłacano pobory, więc kuny 'pieniądze'; u nas "kuny" pobijały "lisów", same ustępowały "sobolom" (o szlachcie w futrach odnośnych); "kuni darmoleg", 'kołnierz'.

KUNDYS, kondys, "kondysia trąba", kundel; jak węg. kondor od kudł przezwany, por. serb. kudrow, słowień. koder, 'pudel'.

KUNSZT, kunsztować, 'figlować', kunszty, o 'ogniach sztucznych'; także "psie kunszta"; "bez kunsztu mówić", 'poważnie' lub 'niepodstępnie'; kunsztarz, 'żartowniś', około r. 1500, "z kunsztu mi wyszło" u Reja ('nie żart'); kunsztowny, kunsztmistrz (i dalsze urobienia); z niem. Kunst od können, 'umieć'.

KUPA, kupka, kupno ('razem'), kupić, skupiać; aryjskie słowo; lit. kaupas, 'kupa', kaupti, kup(in)ti, 'kupić', staropers. kaufa, o 'górach', niem. Haufe. P. kuper. U wszystkich Słowian tak samo.

KUPAŁO, kupajło, kupernocka, p. kąpać.

KUPER, 'pośladek'; kuperek, kuprowy; kupro-w nazwach anatomicznych; pol. i rus., urobione przyrostkiem -r od kupy; oba (rus. kupr, kupier) różnią się co do półsamogłoski przed -r; lit. kupra, o 'naroście', 'grzbiecie', kaupra, 'pagórek'.

KUPIA, 'towar'; kupić, kupować, kupiec, kupiecki, kupiectwo, kupczyk, kupny, kupno, kupczyć; pokup, zakupno; kupiebcy, 'niewolnicy'; liczne złożenia: wy-, pod-, przekupić. Prasłowiańska pożyczka od gockich kupców (rodzime słowo było +wienić, od wiano), taka sama u Finów i Prusów (zgoda więc zupełna, jak co do nazwy knędza-kuninga), goc. kaupōn, 'kupczyć' (niem. Kauf, kaufen), z łac. caupo, 'kramarz i karczmarz

wędrowny' (bo tylko tacy do Niemców dochodzili), 'winiarz' właściwie, od cūpa, 'kufa'.

KUR, kurek (na kościele, u strzelby, u beczki), dawniej jedyna nazwa 'koguta': "kury piały", kuropienie (nigdy inaczej; kogut wyjątkowo i późno zachodzi); kura; kurka; kurzę (kurze); kurak; kurczę; kurny (Kurnik, mylnie przez ó pisany); kurzy; Kurza stopa (albo noga), 'wieża na Wawelu'; nawet 'odciski, nagniotki'; "po staropolsku kurzemi okami (niem. Hühnerauge) zowią", jak Czesi. W licznych nazwach roślin; 'primula veris' ('pierwiosnek') i 'anagallis': kuroślep, kurześlep lub kurzoślep, kurzymor, ponieważ "ostrząc wzrok, służyły za lekarstwo przeciw kurzej ślepocie" (przeciw 'niedowidzaniu w zmierzchu', co się tak samo nazywa). Za niem. Hahn (u strzelby, beczki itd.) kur(ek) poszedł; i Litwini 'kurek u strzelby' gaidis nazywają, od gaidis, 'kogut'. Dziś kogut zupełnie kura zastąpił, ale w 15. - 17. wieku tylko "w pirwe kury", itp. U wielu Słowian kurac, kurec (jak i w niem. Hahn) 'członek' oznacza, u nas w 16. i 17. wieku kurze i kuś, kuśka. Nazwy dla 'kurnika': kurzeniec i kurzętnik. Wywód trudny wobec tego, że kur ze Wschodu (od Babilonu-Assyrji) przybył, Homer go jeszcze wcale nie zna, Grecy dopiero w 7. wieku przed Chr. go nazywają; tem dziwniejsze nadzwyczajne znaczenie, jakiego w obrzędach religijnych i przesądach nietylko na całym Wschodzie, ale u nas i na Litwie ten wieszcz dnia (i przepędzacz złych duchów nocnych) zażywa. Nic łatwiej, niż twierdzić, że kur dźwiękonaśladowcze (przyrostkiem -r, jak rar, p. raróg, od pnia ku-ć, o wszelakich 'głosach', utworzone), ależ dźwiękonaśladowczem jest wyraźnie kokot, więc może raczej przypisać, jak dawniej stale twierdzono, nazwie tej irańskie pochodzenie, pożyczkę (np. z pers. churos, 'kogut', od churos zidan, 'hałasować', ?). W każdy sposób jest kur prasłowiańskiem, i to odwiecznem. Litwa go nie zna; jest u wszystkich Słowian. Por. kurzyniec (jak krowieniec), o 'gnoju kurzym', serb. słowień. kurac, 'kuś' (serb. kurjak, 'wilk', inne słowo), por. kuropatwa, cerk. kurig, 'drużba' (?), z przyr. ig (?). Liczne zdrobniałe,

między innemi i kuras (jako kurasz,kuraszek,mylnie odmazurzone?), Kuras. Kurzeja, 'kura nie znosząca jaj'. Ale "kury palić", zamiast konkury,wedle franc. faire la cour (od łac. cortis, 'dwór'). Kurować,kuracja,kuracjusz, jak kurator,kuratela, od łac. cura 'troska', curare, prasłowa italskiego.

KURADENT, 'wykałaczka', częste w 17. wieku, np. Potocki: "zęby kuradentem wykała" (w 16. wieku tłumaczono to przez koliząb,kołoząb,lub zębidło); z włos. curadente.

KURANT, taniec dawny i 'muzyka z arjami', przenośnie na wszelakie 'trele' 'nawet konika polnego); przeszło i na Małą Ruś (kurent); z franc. courante (włos. corrente), tegoż znaczenia, z łac. currere, 'biec'.

KURCJAN, kurciański, 'wszeteczny', w 16. wieku o 'ludziach dwornych, dworskich' (łac. curtis; por. franc. courtisane, 'nierządnica').

KURCZ, kurczyć,kurczowy,kurczliwy; jeden z nierzadkich przykładów polskiego ur zamiast ar; rus. korczit', czes. krcziti, o 'kurczeniu, skrzywianiu twarzy', rus. korcz, południowe i czes. krcz, to samo co kurcz; pień kark-, p.; por. burczeć itp.; kurcz,pokurcz, 'pies myśliwy', ohce.

KURDESZ., mylne zamiast kierdasz, a raczej kardzasz,tatar. słowo o 'bracie' i 'bratniej drużynie', kardastwo,'braterstwo'; częste w 17.wieku, ocalało w 18. wieku w wesołej piosnce z przyśpiewem: "kurdesz nad kurdeszami".

KURDUPEL, 'malec', pogardliwie, w 17. wieku i kordupel; kur- bywa przedrostkiem, rus. kurnosyj,kurguzyj, 'o nosie perkatym', 'o huznie kusem', a wywodzą to kur- z cerk. krn, 'obcięty', krnonos,krniti, 'obcinać', rus.kornosyj, serb. krnjo, 'bezuchy', czes. krniti,'marszczyć (czoło)', krnieti, 'nędznieć'.Prasłowo; u nas zaginęło; ind. krnāti, 'zabija', karnas, 'bezuchy'; łotew. kuorns, lit. kurczias, kurłas,'głuchy', jak awest.karna-, 'głuchy'.

KURDYBAN, kordyban,kordybannik;

'skóra wyprawiana w Kordowie hiszpańskiej', 'skórnik' (stąd franc. cordonnier).

KURDYGARDA, kordegarda (we Lwowie furdyga), franc. corps de garde, włos. corte di guarda, 'odwach' i 'turma'.

KURDZIEL, kurdziej, 'rak językowy u koni i bydła', czes. kurdiej, 'skorbut', może od kur, nużywanego dla wszelakich 'odcisków'; u Serbów kurdelj i kurelj o 'drewnianym gwoździu u pługa'.

KUREŃ, kurzeń; kurenny i kurzenny; 'oddział kozacki, pułk', 'stanica kozacka', i 'buda' (dziś szczególnie, w Rosji), z turskotatarskich nazw 'obozowiska', küren i kürijen (u Tatarów dziś i nazwa 'piekarni').

KURHAN, 'kopiec, mogiła' (szczególniej na stepie, po Scytach), z małorus. kurhan z tur. kurgan, 'ogród'; u Mickiewicza nawet "kurhanek Maryli"(!).

KUROPATWA, kuropatwiczka (u Reja), kuropatwi, kuropatwiowy, widoczne złożenie u kur (p.); druga część nie wyraźna, w cerk., rus. i czes. brzmi odmienne: kuropta, kuroptwa (dziś czes. kuroptew i korotew), ale i kuropatka; odnachodzono w tej części dawną nazwę 'ptaka'; pta(?); południowosłowiańskie pata, patka, 'kaczka', obcego pochodzenia(?).

KUROPŁOCH, 'co kury płoszy', i sam 'do popłochu, ucieczki, skłonny', 'pędziwiatr, lekkoduch'; kuropłoszek u Reja.

KURP, kurpie, kurpiel, kurpik, 'chodaki plecione, łapcie', stąd nazwa Kurpiów, puszczaków, mieszkańców puszczy Kampinowskiej i okolic Myszyńca; odwieczna to forma polska (ur zamiast ar trafia się często), i nie z litewskiego, pruskiego, kurpe, 'trzewik', przejęta, lecz rodzima. Te same 'chodaki' nazywają Podhalanie kierpcami, od sąsiadów Słowaków, krpec; bywają i formy gwarowe odmienne, kyrpeć, krypeć. Na 'obuwie' przeniesiono to od 'łataniny' wszelakiej, bo krpa w cerkiewnem i językach południowych Słowian znaczy 'łatę', krpiti, 'łatać', krpacz, 'łaciarz (butów)', co byłoby po polsku karpać,

rus. korpat', 'łatać','dukwieć nad czem'; serb. krplje, czes. krpie, i o 'łyżwach'. Pień jest skerp-, por. charpęcie (karpa, karpęcie), bo (s)k i ch są oboczne; grec. krēpis, 'trzewik' (podobne i w innych językach).

KURS, liczba mn. i kursa zamiast kursy, kursować, kursista, kursistka; z łac. cursus, 'bieg', 'cursare, 'obiegać'; jest i dawny kursir, z włos. cursiere, o 'koniu-biegunie'; znaczenie wcale rozmaite, wedle franc. (i niem.) cours; jest i kursor, z łac. cursor, 'kurjer', 'posłaniec'; tu i korsarz należy.

KURTA, kurtka, 'obcisła, kusa suknia', 'spencer', od nas na Ruś i Litwę; z łac. curtus, 'krótki, obcięty'; "węgierską" przezywa ją Potocki; toż i o 'prostym psie z obciętym ogonem lub uchem', kurtuś; węg. kurta, 'kurtka', 'żakiet', i kurta kutya, o psie.

KURTYNA, 'zasłona w teatrze', z włos. cortina, nie z franc. courtine, zasłona łóżka'.

KURZ, 'pył, proch', kurzyć, 'prószyć', 'dymić' ("kurzy się z kominów"), 'gorzeć'; 'palić (pędzić wódkę)'; 'parować'; kurzawa, 'kurz, zawierucha' (kurniawa), 'ofiara wonna', kurzenie, 'kadzenie'; lit. z odmienną samogłoską (krótkiem i długiem u, gdy w słowiańskiem dwugłoska) kurti, 'palić' (znaczenie odmienne, bo i 'budować', właściwie więc: 'nakładać, rozkładać ogień'). "Chaty kurne" (bez komina) należą już do przeszłości; ich kurny przypadkowo schodzi się z kurnym od kur. W nazwach miejscowych, czes. Kourzim, ale Kurnik niekoniecznie od kura, 'koguta', por. rus. kurnik o 'izbie kurnej'. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian, nawet kurjema powtarza się na Rusi, o 'kurzawie śnieżnej'; przytaczają goc. hauri, 'węgiel', nord. hyrr, 'ogień'.

KUS, p. kęs (pod kąsać); ocalało w złożeniu pozornem psikus, chociaż to dwa słowa.

KUSIĆ, kusiciel; pokusa, pokuszać, skusić; p. kęs, kąsać; u i ą, ę, oboczne, jak i w kąs, kęsy i kus, kusy;

pierwotne znaczenie 'kosztować (kąsać)', próbować, doświadczać'; kusić się o co, 'ubiegać, silić się'. Prasłowo; cerk. wkusiti, iskusiti, o smaku' i 'próbie', czes. zkouška, 'egzamin', itd.; u nas kusić zatraciło zupełnie znaczenie 'smaku', widocznie w rus. wkus, 'smak', wkusnyj, 'smaczny', zakusit' i kuszat', 'zajadać, jeść', obok iskusstwo, 'sztuka'; cerk. tak samo.

KUSTRAĆ SIĘ, p. guzdrać (pod guz).

KUSTRZYCA, 'kuper ptaszy', forma chwiejna.

KUSY, dawniej i kęsy, kuso i kęso; taka sama odmienność samogłoski i w cerkiewnem i w bułgarskiem (kŭs i kus; u innych Słowian to niewidoczne, bo ą i u nie nierozróżniają); dosłownie: 'ukęszony'; obok kusy i kucy, p. kuc.

KUSZ, kousz, kuszyk, 'kubek', przestarzałe, z rus. kowsz(yk), por. kowczeg, 'arka'; ale jest i niem. (pożyczone z Rusi?) Kowse, Kausche, 'czasza'.

KUSZ, 'skóra chropowo wyprawna', w starorusk. choz, 'skóra'(?).

KUSZA, polska i czeska nazwa 'łuku z kolbą' (niem. 'Armbrust'), kuszny, kusznik (w przeciwstawieniu do łucznika).

KUSZABA, kuczaba, kuciaba, kuciapka, ze wsuniętem r: kurcab, kurcaba, nazwa herbu; od rysunku na tarczy herbowej, przedstawiającego kuczabę, 'pokrywkę nad osią dla ochrony od błota'; przeniesiono nazwę (u ludu) i na 'członki ciała'.

KUSZNĄĆ, kuszkać, kuśkać, 'całować', niem. küssen, już od 16. wieku.

KUŚNIERZ, kusznierz, ludowe kuśmierz (jak żołmirz obok żołnierz), dawne kursnierz (z stałą wyrzutnią podobnego r, jak kaczmarz z karczmarz), z niem. Kürschner, co pochodzi od dawnego kursina, 'futro' (łac. crusina, crusna, w średniowieczu), a to pożyczka z słowiańskiego kŭrzno (rus. korzno, serb. krzno, 'futro', rus. kor-zeń, kor-znia,

'płaszcz futrem obszyty');krzno od serb. krzati,'ocierać'(?).

KUTA,'habit zakonny', z niem. Kutte (franc. cotte), co z łac. cotta,ale to znowu przejęto z niem.Kotzen,'grube sukno'.

KUTAS, kutasik,z tur. kutas, kutar, 'zawieszenie na głowie; u szyi końskiej'.

KUTEL, 'matnia', z niem. Küttel, o tem samem znaczeniu.

KUTERNOGA, o'kulawym', przezwisko, z rus. (?), przypomina zachodnio-pruskiego kutryfalca i kudrywalca,kudrychwalca,'chytrka'.

KUTLOF, 'rzeźnia', z niem. Küttelhof, od Kuttel, 'flak' (słowac. kutle, 'flaki').

KUTNEROWAĆ, od kutner,kotner, 'kosmatość,włos na suknie',"sukno kutnerowe", i przenośnie o 'zwodzeniu'; z niem. kuttenieren (od franc. cotton, 'włosie na suknie'). Co innego są "wina (i gęśli) kutnarskie",u Zimorowiców i u Potockiego:"darmo topicie grona na kutnarze", "kutnarskie piszczele" (wobe serbskich gęśli), z niem.Kelter,'prasa winna',przez węg.,dziś tylko siedmiogrodzkie,kötör,'prasa winna';Kelter z łac. calcatura,'prasowanie'.

KUTRYGAŁ, 'tarcza', w 16. wieku, z czes. kotrkal.

KUTWA, kutwić, kutwieć, o'skąpcu',urobione od kucić, p. kuty.

KUTY, stroić albo broić; skutek,skuteczny,skutniejszy u J. Kochanowskiego, 'skuteczniejszy', jak i kutać, zakutany,okutać się, formy oboczne do kąt,cerk. skątati,'zakutać (w całun, uspokoić)', i prěkutiti,'ozdobić',kutiti, toż co czeskie kutiti i kutati,'broić','niecić (ogień)', w załab. ogólnie: 'czynić, robić'; tu należy i pokuta,pokutować,'pokajanie (za grzechy)',wyraz kościelny (taki sam w czes.; pożyczka nasza?). P. kąt. Są to (z wyjątkiem pokuty?) prapolskie wyrazy oboczne, przenigdy pożyczki (niewiadomo nawet skąd), np. u Biernata w Ezopie:

"liszka widząc tę jej (małpy)butę, iż tak stroi swoję kutę", t. j. 'postawę', przenigdy 'habit", którego małpy nie noszą.

KUWIEK, 'piszczałka (do wabu ptaków)', w 16. wieku u Cygańskiego i Krescentyna (1548 r.) często wspominany, kuwiękać i kuwikać, 'piskać na niej, wabić', kuwikać i o 'głosie sowim'; rozszerzone z prasłowa kykati, o 'głosie łabędzi, żórawi, gęsi'; dźwiękonaśladowcze; por. kukać.

KUZYN, kuzyna, kuzynostwo, z franc. cousin (a to z łac. consobrinus, 'powinowaty'); ogólnie europejskie.

KUŹŃ, kuźnica, od kuć, jak boja-źń od boja-ć (się) albo ży-zny od ży-ć; używa się i o 'stemplu monety'.

KWACZ, 'kij z nawiązaną szmatą do wycierania'; prasłowiańskie; staroczes. (w psałterzu klementyńskim z 14. w.) przikwacziti, 'pokrywać', kwacziti, kwaczkati, 'zahaczyć', od kwaczka, 'hak'; na Południu u Serbów, na Zachodzie u Łużyczan kwaka, 'hak', i czasowniki do tego; to kwak- jest odmianką do kyk- (jak kwas do kys-, kwap do kyp-), u nas w 13. wieku kika (p.), 'bezręki', kikieć i kikut, 'co pozostaje po odciętym członku'; kikieć nazywał się w 16. wieku i 'wielki palec'; p. kiczka, krzczyca; lit. kaukas, 'drąg', kuka i kuikis, 'kij', kukis, 'koczerga', łotew. kuoks, 'drzewo'; goc. hauhs, niem. hoch, 'wysoki'.

KWADRA miesiąca; "do kwadry", 'do ładu', kwadrować, 'pasować'; w pierwszem znaczeniu z łac. quadra; w drugiem z włos. quadra i quadrare; pochodne od quadr-: kwadrat; kwadrans, ze wstawnem n kwandrans (ludowe powszechne), z łac. quadrans, co niby imiesłowem od quadrare; to łac. quadr- poszło z quatr-, quatuor, 'cztery', i istnieje głównie w złożeniach, quadrupes itd.; łac. quartus (p. kwatera) naszemu czwarty odpowiada dokładnie.

KWAK, kwakać, kwakanie (kaczek, żab); prasłowiańskie; powtarza się podobnie i indziej, lit. kwakēti, niem. quacken, Gequak (nietylko żab). I temu kwak- odpowiana kyk- u innych Słowian, por. kuwiek. Jest

i narzeczowe kwak,rodzaj'rzepy' czy'brukwi',czes. kwáka,'burak'.

KWAPIĆ SIĘ, kwapiony kwapliwy i skwapliwy,kwapliwość,urobione od kwap,kwapiu,'puch,pierze lekkie';kwapny w psałterzu puławskim, 'o błocie',przypomina słowackie i czeskie kwap(k)a,kwapkati,'kapka','kapać'; kwapienie nazwanoby od 'lekkiego,rychłego unoszenia się'(jak kwap), a wszystko należy do kip-(p. kipieć).

KWARC, z niem. Quarz z naszego kwardy, narzeczowe z twardy, niby kwardziec.

KWAS, "kwas do ciasta" ('kwaszenia'), i o'smaku',skąd nazwy roślin wszelakich;kwasek,kwasić,kwaśny,kwaśnica,kwaskowaty, kwaszenina,kwaśnieć; kwaso- w złożeniach nowych: kwasoród itd.; odmiana pierwotna do kys-, p. kisnąć,jak kwap do kyp-,kwak do kyk- (i z y, t.j. z długiego ū; wa jakby z aw przestawione,niby +kaws-,obok kūs-,kūs-).Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian; kwas (o'cieście'i'napoju')przygotowywano do uczt, łuż. kwas 'gody, wesele'; stąd pożyczyli Niemcy Quas,'uczta',quasen, 'godować,hulać'. P.kisnąć,kiszka, 'kwaśne mleko';łac.caseus,'ser', z +kwātso-,'skipiałe', prakryckie czāsi, 'serwatka'.

KWATERA, kwaterka, kwaterkowy, zakwaterować,kwatermistrz (np. sztabu generalnego),kwarta ('miara płynów';'czwarta część dochodu -podatku na utrzymanie wojska kwarcianego'); z łac. quartarius od quartus,'czwarty'; w 16. i 17. wieku "dawać (prosić) kwater", 'pardon', z włos.dare (chiedere) quartiere (franc. quartier); r w Quartier wypuszczają i Niemcy, rozpodobniając zgłoski,ale w polskiem to samoistnie powstało;kwatera,'czwarta część miasta'(por. firtelsleute w dawnych miastach polskich), i w językach romańskich przeszła z 'dzielnicy' na 'mieszkanie'. Pomijam wszelkie kwarty,kwartety, zapiszę jeszcze dawną "myńcę": kwartnik i kwartniczek, 'półgroszek' (= dwa drobne pieniążki).

KWEF, kwew,'zasłona,welon',u Potockiego liczba mnoga: kwy,dla rymu; kwefić; z franc. coiffe, 'czepić', z łac. cuppa.

KWERELA, 'skarga' i 'roki'; kwerenda, 'poszukiwanie'; z łac. querela i quaerenda. Ale kweres, 'śledztwo', 'zatarg', i z dodanem s: skweres, są dwa słowa łacińskie: quae res, 'co za sprawa', pisane razem (w 16. wieku jeszcze i oddzielnie, por. psikus, odkosza). Od łac. quaesta, quaestio, pochodzą kwest, 'zysk', kwesta, 'jałmużna' (kwestarz, 'co po kweście chodzi'), i kwestja, 'pytanie'.

KWĘKAĆ, kwęczeć, 'stękać', dźwiękonaśladowcze; u Słowian południowych jest kwekati i kweczati, po polsku kwiękać, a jest i takie istotnie; lit. kwankszti, 'dyszeć' (i szwankszti), niem. quängeln, 'biadać' (?).

KWIAT, zbiorowe kwiecie, kwietni ("niedziela kwietnia"); kwiatek i inne zdrobniałe; kwiecień (łżykwiatem, słuszniej przezwany, dawniej i dziś po narzeczach); kwiecić (rozkwiecony), kwiaciarka (zamiast: kwieciarka), kwiecisty, kwieciany; pomijam przenośnie; kwiatek ('dziewictwo') i i. Prasłowiańskie; kw- nagłosowe ocalało na Zachodzie (czes. kwiet) i na Rusi Wielkiej wyjątkowo (po narzeczach); na Południu i Wschodzie przeszło to kw- przed ě w cw-: cerkiewne cwět, serb. cwijet, rus. cwiet. Kwiat jest to samo słowo co i świat (światło), kwiat 'błyszczy, świeci się'; k- i s- mieniają się nieraz (kłaniać i słaniać się); należy zaś bezpośrednio do kwitnąć (p.).

KWIEL, 'wabik na ptaka', kwilić, dawniej kwielić, o 'cichym płaczu', o 'głosie ptaków' ("kwieli albo szczebiece", 1584 r.); dawniej i przechodnie: kwilić kogo ("nie kwil ubogiego", Leopolita, 'nie przywodź go do płaczu'), kwilić się, 'lamentować'. Prasłowiańskie, rozszczepione jak kwiat lub gwiazda, bo na Zachodzie i poczęści na Wielkiej Rusi kw-: czes. kwiel, 'lament', i kwiliti, rus. kwielit'; na Wschodzie zaś i na całem Południu cwiliti, 'lamentować', i cwieliti, 'pobudzać do lamentu', serb. cwiljeti, 'płakać'; stąd i nazwa Celowca, 'Klagenfurt'?

KWIK, dźwiękonaśladowcze, ogólne (por. niem. quicken, jak u nas,

o świni), kwiczeć, kwiknąć, kwikać się (o koniach); kwiczoł i kwiczał, nazwa ptaka; por. lit. kwykti; rus. kwika, 'bąk'.

KWINTA, w przysłowiowym zwrocie: "spuscić (nos) na kwintę", 'spuścić z tonu' ("zaczyna od basu, a kończy na kwincie"); od łac. quinta, nazwa pewnego 'tonu'; przekwintować nawiano w 16. wieku o 'wymysłach wszelakich (i franc. quinte oznacza 'wymysły, grymasy'), co ocalało w nowszem wykwintny. Inne złożenia z łac.: kwintesencja ('piąty, najwyższy wyciąg, ekstrakt'), niby 'istota sama'; quincunx, o 'drzewach sadzonych w "cynk", w rzędy pewnego układu' (użył Orzechowski 1564 r. jako tytuł swego dialogu); kwintet (z włoskiego.).

KWIT, 'poświadczenie pisemne odbioru długu', kwita (tylko w przysłowiach: "kwita z nami", 'rozeszliśmy się, skończyli z sobą'), kwitować kogo z czego, pokwitowanie, kwitacja, kwitowy, kwitek ("pójść z kwitkiem", 'z papierem, asygnacją, zamiast z pieniądzmi', co się często żołnierzom dawnym trafiało, przy stałym braku w skarbie); wszystko z łac. quietare, quietus ('zaspokojony'), szczególniej zaś franc. quitte, nous voilà quittes, quitte de dettes, 'wolny od długów'.

KWITNĄĆ, dawniej kwiść, czas teraźniejszy: kwtę, kwciesz, kwta, odmienione w kście, "kiedy zakstą kije" (z nowym bezokolicznikiem kścieć, ludowe); kwitnieć; Czech kwtu w ktwu przestawiał; na Południu (z jego cw- zamiast kw-, p. kwiat) równie odmieniano szyk brzmień: bułg. cěwtjŭ, serb. cawtiti. Dziś kwitwszelką inną postać zastąpiło; częstotliwe w złożeniach: prze- i zakwitać, rozkwitać. O wymianie k- i s- (kwitać i świtać) p. kwiat; k- istnieje i w litewszczyźnie, łotew. kwitu, 'błyszczę', a może i lit. nazwa 'pszenicy', kwietys (?).

KWOKA, kwokać; kwoczka, zgrubiałe: kwocha; kwoktać, o 'głosie kury wodzącej kurczęta'; prasłowiańskie; rus. kwoczka, itd.; obok postaci z kw- istnieje i kl-: bułg. kloczka, słowac. kloka, rus. narzeczowe kłoktat 'kłochtat'. Podobnie dźwiękonaśladowczo w innych językach, grec. klōssō, łac. glocio, niem. Gluckhenne (i Klucke).

---oooOOOooo---

ZESZYT Nr VI

L - Ł - M

Al. Brückner

S Ł O W N I K
WYRAZÓW ETYMOLOGICZNYCH
JĘZYKA POLSKIEGO

Przedruk
staraniem Sekcji Wydawniczej A.P.W.
Drużyna Nr 1. - L.dz. 1012/44.
Jerozolima, marzec 1944.

Drugi przedruk
staraniem Sekcji Wydawniczej J.W.S.W.
L.dz. 2918/45

Jerozolima, marzec 1946.

L

LA! LA! LALASZ, okrzyk myśliwych i żołnierzy; lalatać, 'wołać la'; por. labiedzić.

LABA, labja, w 16. i 17. wieku powszechne o "używaniu dobrego bytu":"labować, losztować","labować i rozkoszować","labuj duszo","labował sobie po sadzie (Adam w raju)"; czasownik dziś zapomniany, powszechny na Litwie, lebauti,'używać'. Obce.

LABER, 'brzeg wykrojony', labrowy, labrzysty,"labrować tarczę herbową",'ozdabiać labrami'; z łac. labrum, 'brzeg', od labium,'warga'.

LABET, gra w karty, od płatki z franc. la bête.

LABIEDZIĆ, labidzić, labodzić 'zawodzić, wołać la boga, la biedy'.

LABUŚ, 'ksiądz nowej mody, francuski', z franc. l'abbé, zawitał do nas w drugiej połowie 18. wieku (abbé,'opat', grec. abbas).

Lach, nazwa ruska 'Polaka'; Podlasze, dziś Podlasie, 'kraj przy Lachu'; prastary przymiotnik ljadskij, nie ljasz-skij, dowodzi,że nazwa od ljad- wyszła. Ruskie ja poszło z nosowego ę i tak je Węgrzy i Litwini od Rusi w 9. i 10. wieku przejęli, węg. Lengyen niegdyś, dziś Lengyel (z Lęděne praruskiego?), lit. Lenkas; forma lach(lęch) jest zgrubiałą, jak Moch z Moskal, brach z brat, Stach, Wach. Twierdzą,że w lęch tkwi nazwa lędy,'pola pod zasiew przygotowanego'

(rus. lado), ależ to żadna osobliwsza cecha; może raczej przezwisko od lędźwi (p.); ruskie ljad 'djabła' oznacza (idi k ljadu,'do czarta'), lecz wiek tegoż nie da się stwierdzić. Lachami nazywają górale polscy 'Polaków z równiny', ale samo a dowodzi ich pożyczki ruskiej; wszelkie zaś próby wywodzenia Lacha od Polacha (Polanina), rozbijają się o ów stały przymiotnik z d i o owo ę; Lingones, u Tomasza Kroata w 13.wieku,są tylko z węgierska nazwani 'Polacy'. U Serbów Ledjanin, kral ledjański (o Warneńczyku), swem d uderza, zresztą nazwy z ch, u Turków Lechistan. Lech na początku czeskiej kroniki rymowanej(około r.1310) jest już wymysłem, z Polski przejętym, gdzie go do Czecha dorobiono, jak i Lechitów (wedle Lacha) mistrz Wincenty około r.1200 dorobił; Gall (r. 1113) nie znał wcale takiej nazwy.

LAĆ, leję; lej, wodolej, lejek i lejka; na-, od-, wy-, zalewać itd.; nalewka, Nalewki w Warszawie; "na odlew"; lany (o świecach), nalany; pierwiastek li i lē, więc czasownik linąć (p. lunąć), lity (p.,i lić); wylew i zalew, polewa, polewany, dolewka; lejarnia; tak samo i w lit.: leti, leju,'lać', lyti, lyju, o 'deszczu' ('lić'). W innych językach aryjskich tylko w dalszych, nieraz arcywątpliwych, urobieniach. Nasze lać ściągnięte z lĭjać (ĭ półgłosowe); pełne ě w czasie teraźniejszym. P. łój. Prasłowiańskie; cerk. lijati, lěją i lĭją, proliwati, 'przelewać',czes. líti,leji.

LADA, z dawniejszego leda, a to ze dwu spójek: le i da, 'byle'; ladakto, ladaco, 'byle kto','ktobądź','byle co','cobądź'; ladajako; "nielada sztukę wyprawić".

Ladaco zostaje rzeczownikiem, o 'nicponiu',"był wielki ladaco"; u ludu i przymiotnik: "ladaca dziewka",'ladacznica'.

LADA, 'skrzynia','sieczkarnia', z niem. Lade od laden, z hladan, t.j. nasze'kładę'.

LADRA, 'skóra', z niem. prasłowa Leder; "ladrowany koń, zbroja",'okryte skórą'. Inne ladra p. letra.

LAFA, 'żołd', lafowy, z tur. alef, ulufe, 'żołd', i u nas dawniej z u- znane: ułaf(k)a.

LAGIER, 'fusy, osad','drożdże winne', lagrowy, z niem. Lager od liegen - legen, 'leżeć'.

LAK, 'rosół słony', z niem. Lacke, t.j. Lache, 'mocz, mokradl', przeniesione na Salzlacke itp.

LAK, do pieczętowania, czerwony (dla szlachty pierwotnie) laka, 'czerwień'; lak,'lewkonja' (niem. Goldlack); lakier, lakierować, lakiernik; z niem. Lack, Siegellack, lackiren, z łac. i włos. laca, a to z nazwy wschodniej 'gumy - żywicy', arab. pers. lakk, lăk.

LAKSA, laksować, o 'przeczyszczaniu żołądka', z łac. laxare, od laxus, 'mdły', z niem. laxiren.

LALA, lalka, laleczka, słowo pieszczotliwe-dziecięce, u nas dziś tylko łątkę (p.) oznacza, u innych Słowian stopnie pokrewieństwa, gdyż to takie samo zdwojenie jak baba, dziad itp.; więc u Załabian lola 'ojciec', jak i na Małej Rusi; na Bałkanie lela 'ciotka', podobnie na Rusi (bułg. lelak 'wuj'); i na Rusi i u Słowieńców zabawce dziecięcej również służy; lalka i dla 'źrenicy', w której się człowiek-lalka źwierciedli.

LAMA, lamować, lamówka, z czes. lem, 'listwa, obrąbek, oszycie', lemowati,'obrębiać', lemec,'kołnierz', nie z franc lame, co 'blaszkę złotą' oznacza; od naszej lamy rus. lamka,'lina' tjanut' lamku; wszystko z dawnego niem. lîm, 'obrąbek'.

LAMENT, lamentować, lamęcic; lamentarz żartobliwie zamiast elementarz (od plag szkolnych) już w 16.wieku(po intermedjach); lamentliwy; z łac. lamentum od pnia la-, o okrzykach (la-trare,'szczekać').

LAMPA, do oświetlania; w 15.wieku i lampasz; lampion; lampiarz; lampka,'kieliszek'; łac. lampa z grec. lampas, 'światło','pochodnia'(czeskie dawne lampasz z tego); franc. lamper, 'pić'.Por. latarnia.

LAMPART, nazwa 'leoparda'; najdowolniej przeniesiona na 'urwisza','ulicznika', lampartować się;lamparterja; lempart z dawnego lempart (r.1610), przeróbka z czes. lewhart zamiast lewpart (co tłumaczy niby złożenie łacińskie), ale lewhart przeszedł u nas i w nazwę herbową Lewart (stąd Lewartów). Może wpłynęło tu imię Lampert, znane dawniej dobrze(?). P. leopard.

LAMPAS, 'galon,obszycie', z franc. lampasse (rodzaj materji).

LAMUS, dawniej lemus, lamusik,'sklepienie,magazyn', z niem. Lehmhaus (dosłownie: 'dom z gliny').

LANDARA, 'kareta', z niem. Landauer, od miejsca wyrobu, Landau; por. kocz.

LANDSZAFT, 'krajobraz', w 17.wieku lanczaft i lanczoft, z niem. Landschaft.

LANKA, 'koszula, ubranie długie', w 15 i 16.wieku,

z łac. lancus od lana, 'wełna'.

LARENDOGRA, 'wódka rozmarynowa', z franc. la reine de Hongrie('królowa węgierska').

LARMA, larum, larmo, lermo, 'bicie na trwogę, sygnał obozowy, pobudka', z włos. allarme(p. alarm).

LARWA, 'maska, maszkara', 'mara', z łac. larva.

LAS, lasowy i leśny; leśnik, leśniczy, leśniczówka; lasowiacy; lasek; Polesie, o'wysokopiennym lesie' właściwie; akty urzędowe 16.wieku mylnie tłumaczą Podlasie przez Subsilvanus (p. Lach); Poleszuk; podlaszczek,'primula veris'; lesisty, zalesić itd. Pierwotna nazwa 'lasu' była:drzewa, las zaś znaczył 'drzewobudulec', jak do dziś na Rusi lesa 'rusztowanie', les 'drzewo - materjał' (podobnie u innych Słowian), ale już w cerk. ma lěs znaczenie naszego 'lasu', i tak u wszystkich Słowian. Pień ten sam co w lasa, laska i leszczyna. Imię własne Silvester tłumaczono stale Lasotą, wyjątkowo i Leśnikiem.

LASA, 'krata', 'ruszt', 'sito','gęste drabiny dla przegródki', lesica (to samo), p. las; lasowy, 'kraciasty'; lesica, wkładana na ręce, służyła i karze.

LASKA, laskowy ("w laskach"), laseczka i laszczka, zgrubiałe laga; nowe lasecznik,dla 'bakcylów'; u nas tylko przyjęło znaczenie 'kija,tyczki'; właściwe znaczenie laski było tylko: 'leszczyna, orzech laskowy', "rózga laskowa"; Leszno, t.j. Leszczno (stąd Leszczyński). Wszystkie trzy nazwy: las, lasa (lesica) i leszczyna (laskowiec), z jednego pnia wyszły, co oznaczał

'drzewo'ogólnie, a'leszczynę' w szczególności; powtarza się to w litewszczyźnie, gdzie z odmienną spółgłoską łazda i 'laskę' i 'leszczynę' oznacza, prus. lagzde (kellagzde,'kij włóczni'), łotew. legzda (dźwięczne zg zamiast sk).

LATAĆ, latacz i lataczyk (o 'ptaku drapieżnym' u Reja); latawiec, latalec (por. Latalski) i latawica,'duchy złe, nocne, zmory, czarty','ognie błędne','demoniczne postaci'; latawiec znosi pieniądze, zboże, małoruski litun, znany i u nas w 16. i 17. wieku; 'pędziwiatr' (i o dziewczynie), 'orzeł dziecinny'. Częstotliwe do lecieć; latywać (pomijamy złożenia).

LATARNIA, dawniej laternia, latarnik, od 15.wieku, z niem. Laterne, a to z łac. laterna, zam. lanterna(franc. lanterne), z grec. lamptēr 'pochodnia', od lampō, 'świecę'.

LATO, latko; latny i letni (długoletni, "letnia woda", zletnić), leciwy; złożone; latopis (pomijamy odmiany i urobienia), wieloletni, dawne latorośl (latorość, latorózga, latorosłka i latorostka); latoś (w przeciwieństwie do łoni), t.j. latosie ('lato to'), a z tego nowy przymiotnik, latosi ("latosie cielę"); do letni: letnik 'suknia lekka, letnia, latowa' (szczególniej damska); latować się, o krowie (czy nie od latania?). Już co najmniej od 10.w. łączy lato oba znaczenia: 'roku', i 'pory rocznej ciepłej'; szczególniej w liczbie mnogiej używają "lat" i ci, co dla liczby pojedynczej osobne mają rzeczowniki (rok czy god). La-to (por. ja-ta) od tegoż pnia co i lać, 'pora dżdżysta', w przeciwieństwie do śnieżnej, co wobec surowości dawnego klimatu nie dziwi, chociaż przyznamy,że nigdzie indziej podobnie

'lata nie nazwano; inne próby, z praniem. +lēth- 'wiosna', celt. laithe,'dzień', nie lepsze; wyraz całkiem słowiański, więc nowszy.

LAUR, laurowy, forma łacińska (laurus) wobec zesłowiańszczonej wawru, p. wawrzyn; toż i w imieniu Laurenty (niem. Lorenz) wobec Wawrzyńca.

LAWENDA, lawendowy, lewanda, roślina pachnąca, z włos. lavanda; w 16. wieku jest u nas i cała łacińska forma: lavandula.

LAWETA, 'łoże działowe', z niem. Lafette z franc. l'affût (od fût, łac. justis, 'łoże, oparcie').

LAZARET, 'szpital wojskowy', lazaretowy; europejska nazwa (franc., włosk.), od ewangelicznego Łazarza, co miał z siostrami opuścić Palestynę i do Francji zawitać.

LAZUR, od 15. wieku nazwa kamienia (i barwnika) modrego; europejskie; z arab. lazwerd z pers.; formy bez l, azur, odrzuciły je niby jako rodzajnik, ale np. ażio przybrało l rodzajnikowe: laża.

LAZY, 'żarty, miny', w 17. i 18. wieku, dziś zapomniane zupełnie; włos. lazzo, 'grymas, minka', od przymiotnika lazzo (łac. acidus),'kwaśny'.

LĄBRAĆ, 'łuskać (orzechy)', ląbrak, 'orzech wyląbrany', niem. Lombosnuss(?).

LĄD, lądowy, lądować, lądowiec, niemieckie, co już Klonowic w Flisie zaznaczył: "ziemia ląd z dawna, stara to niemczyzna, którą i nasza przyjęła ojczyzna"; "brzeg główny w swojej mowie flis lądem zowie" (tenże). Słowo to zachodnio-europejskie, niem. i celt. (stąd franc. lande, 'step') u nas w złożeniach z niem.: lancman,

landwera, landszaft, lanc-
knecht. Co innego nazwa miej-
scowa Ląd (p. lęda pod Lach).

LE, spójka, 'tylko', dziś jedynie w złożeniach: lecz, ale, w 15.wieku jeszcze samoistna, np. w Kazaniu W. Swiętych; por. li.

LEBIODA, lebiotka, łebietka, i łoboda (u Stanka 1472 r.), nazwa kilku roślin, 'atriplex' i 'origanum', od 'białości', jak i nazwa łabędzia (p.); przestawka z olb-, elb-, łac. albus,'biały'.

LEC, legę i legnę; nocleg, legowisko; z samogłoską wzdłużoną w częstotliwem legać (p.) i złożeniach: nalegać, przylegać, dolegać (o bolu, dolegliwy), zalegać; rozlegać się, i o głosie, rozległy; wylegać i wylegiwać się; polec, poległy; oblec, oblężenie (!), oblężeńcy; obległy i przyległy; zaległośći; zlec (zległa), o 'rodach'. Wedle lęgę tworzy się nowe lęgnę i nowy bezokolicznik ląc, lągnąć, o 'kurzu wysiadającej jaja'; sama jej nazwa ocalała w Leżajsku z dawnego Lężajska (cerk. lężaja, 'nasiadka'); wyląc się, wylęgać się; zalążki; dziwoląg (ale makolągwa tu nie należy). P. legart (pod legać),leżeć, łoże. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian: cerk. leszti, lęgą, rus. lecz, lagu, itd.; brak w lit.; grec. lekto, 'położył się', lechos, łac. lectus, 'łoże', niem. liegen i legen,'położyć'.

LECHA, 'zagon,grzęda'; przestarzałe; u Budnego (1570 r.) nawet: "siedli tłuszcze lechami" ('rzędami'); leszka jeszcze u Potockiego. Lit. lysē, prus. liso,'grządka'; łac. lira, 'brózda' (stąd de-lirium, o 'obłędzie'); niem. Ge-leise, dawniej leis(e), 'ślad, kolej' goc. laists; niem. leisten i goc. lais,

'wiem', laisjan, niem. lēr-ran, lehren i lernen. Por. leść. U wszystkich Słowian to samo i tak samo, cerk. lěcha, itd.

-LECIĆ, tylko w złożeniach: polecić coś lub kogoś (komu), polecać, zlecić coś; zalecić, zalecać się, zalecanki, do tego zaleta i zaloty (zalotny i zalotnik), w obu z samogłoską dowolną (raczej zalata i zalaty!). Był przymiotnik letni, 'wolny', od niego poszło średniowieczne lecieństwo, 'wolność', po 15.w. już nieznane. Ten przymiotnik poszedł od rzeczownika leć, cerk. lět jest,lětją jest, 'wolno, dozwolono'; z czes. letný i letenstwo lub letenstwie, nietylko wyraz prawny, jak u nas ale używa się o 'przyjaźni, poufałości', 'okazałości' nawet. Pień lē(i); lit. z innym przyrostkiem: łai-ma, 'szczęście', z tym samym: lietā,'rzecz', lietas wyrs, 'dzielny', łotew. liets, 'zdolny, zdatny', grec. a-lēios, 'u-bogi', goc. unlēds, 'ubogi', niem. ledig, 'wolny'.

LECIEĆ, lecę, częstotliwe latać (p.); naleciały, naleciałość; lot, "zlot Sokołów", odlot, wylot (ale zaloty do zalecać się!); lotka, 'pióro u ptaka' lotny, lotność, ulotnić się, lotnik. Powstało let- z +lekt-; Litwa ma lek-ti, lekiu,'lecę'. łakstyki, 'latać, skakać', gdy w innych językach aryjskich (grec. láks, niem. lōcken) używa się o 'wierzganiu' i 'stąpaniu, nie o 'locie'.

LECZ, z dawnego le (p.), jeszcze w 15.wieku częstego (znaczy 'tylko'), i przyrostka -cz, skróconego z czy; lecz-lecz używają w 15.w. jak czy-czy. P.ale.

Ledwie, zaledwie, ledwo

(w 15.w. i 16.w. liczne inne formy: ledwa, ledwe, ledwy), ledwość; są i złożenia: ledwomowny. Pierwotna forma tego przysłówka nie miała l- nagłosowego, cerk. jedwa, bałkańskie jedwaj, czes. jedwa i jedwy, rus. jedwa, odwa, staropol. jedwa, jedwo; formy z l- są u nas, na Rusi i na całym Zachodzie, bo pień jed-, 'jeden', łatwo to l- przybiera (por. len, lem, z jen(o), na całem Podgórzu); wpłynęło na to i leda (p. lada). Pierwsza część więc ze wszelką pewnością poszła od dawnego jede- (p. jeden); w drugiej odnachodzą lit. wos, 'ledwie', co wątpliwe; może to przyrostek bez znaczenia osobliwszego, jak w ponieważ, ind. wā, łac. ve, 'albo'.

LEG- w mnóstwie słów łacińskich: legat i legenda (legendowy; różnowiercy wedle niej i bajędę urobili, drwiąco), legalny, o których niżej, pod legać; legitymować się; legjon i legja (legjonista); osobno leguminę zapisać wypada, bo to dziś 'potrawa słodka, mączna', dawniej liczba mn.: leguminy, 'jarzyny', z łac. legumen, w l.mn. legumina. Pomijamy lektora i lekturę.

LEGAĆ, p. lec; legawy, legawiec, o 'wyżle'; legiwać; legart, o 'próżniaku wylegającym się', pomieszany umyślnie (np. w fraszce J.Kochanowskiego) z legatem, 'posłem papieskim' (łac. legatus; por. delegat, delegacja; legować, legat, 'zapis', legalny, z łac. legare, legalis), podobnie jak wedle łac. legenda, dosłownie: 'co ma być czytanem' (w klasztorze), t.j. 'żywoty świętych', utworzona żartobliwie legenda o 'leżeniu, t.j. przegrzaniu' ("będzie legięda", przy kartach). Tak powstał ten legat ("legat leży,

jego dola bieży"). Ale legart (jest i czasownik legartować, 'próżnować') zawdzięcza -art słowom niemieckim, jak bękart. Inne żartobliwe: legiejda (por. gamajda), leguś.

LEGAR, 'podkład', 'kętnar', z niem. Leger, por. lagier. Dawniej i legier, legieru, 'obóz', z niem. Lager.

LEGLARZ albo 'bednarz', wiek 16., z niem. Lägler z łac. lagenula, 'faska'.

LEJC, częściej liczba mnoga: lejce (wymawiane i lice), lejcowy (o 'koniu w uprzęgu'), lejczyk, 'wodze, uzda', z niem. Leitseil dziwnie skrócone.

LEJTUCH i lajtuch, 'całun', z niem. Leichentuch (Leiche 'zwłoki', i Tuch; p. rańtuch, łoktusza).

LEK, leki, leczyć, leczebny, lekarz, lekarski, lekarstwo, leczniczy; leczywrzód; przestarzałe zupełnie lekować (lekownikami zwano w 15. i 16. wieku 'znachorów, leczących zabobonnemi środkami'). Prasłowiańska pożyczka z goc. lekeis, 'lekarz', lekinōn 'leczyć', a to znowu zapożyczone z celtyckiego (iryjskie liaig, 2 przypadek lōga, 'lekarz').

LEKKI z legki, lżejszy; lekkość, lekciejszy; u-lga, u-lżyć, lgota (tyle co "wola" lub "swoboda", nazwa wsi zakładanych na "nowym korzeniu" i wolnych na lat kilkanaście od wszelkich czynszów); przysłówek lekce albo lekko, lekceważyć; w wymowie potocznej i rozpodobnione letki; po narzeczach lgi: "dziś lgo" o 'łagodnym powietrzu', "zima lga"; dawny rzeczownik ldza, z czego lza, lża, 'lekkość', 'możliwość', nielża jeszcze u Kochanowskiego i i., 'niemożna', częste bardzo u Reja "nielza jedno", 'niemożna inaczej jak tylko'.

Pień występuje w dwojakiem brzmieniu: bez nosówki, jak u nas, łac. levis z +legvis, 'lekki', grec. elachys,'drobny', ind. laghu- (znaczy i 'prędki'); albo z nosówką, jak lit. lengwas, goc.leihts, niem. leicht, gelingen, Lunge, 'płuca' (bo płuca są leksze od innych wnętrzności; i u nas, jak na Rusi,lekkie: 'płuca'). Pierwotne g w dawnem, np. Rejowem, leguchny i leguczki. Lekki (por. lekceważyć) używało się o rzeczach 'lekkich, t.j. błahych, lichych'; stąd"lekkość komu wyrządzić", tyle co 'despekt, hańbę' (por. ubliżyć komu), a stąd u nas (nie w innych językach słowiańskich) i lżyć kogo, obelga, obelżywy. Do letki urobiono i zdrobniałe leciuchno, leciutki, nieistniejące w dawnym języku (on ma tylko leguchny), niestojące zatem w żadnym związku z lot, lecieć; leczuchny z leciuchny dalszem nieporozumieniem urosło. Pomijamy złożenia:lekkomyślny, lekkoduch itd.

LELUM POLELUM. Urojonej braci bohaterskiej Wenedów narzucił Słowacki tę dwójkę, za przykładem mitołgów, co od Długosza i Miechowczyka z okrzyku czy odśpiewu leli poleli zmyślili Lela i Polela, niby Kastora i Polluksa polskich. Okrzyku używano dla tych, co na nogach jeszcze (jak niemowlęta), albo już (jak opilcy) stać nie mogli, chwiali się i kołysali, bo lelejać znaczy 'chwiać', lelejanie tłumaczy jeszcze w psałterzach łac. 'fluctus' ('wały morskie'), a leli-poleli, lele używa się w 16. i 17.wieku o 'ludziach chwiejnych', 'próżniakach, słabeuszach'. Od tego leli pochodzą po językach słowiańskich i nazwy motyli, ważek, nietoperzy; u nas lelek (albo i lelak) nazwa ptaka 'caprimulgus' (ogólniesłowiańska zresztą), już w psałterzu ('nyktikoraks'). Słowa podobne należą do dziecięco- pieszczot-

liwych, do szczebiotu, i kształty ich łatwo się odmieniają; więc tu należy nasze luli, dzieciom do snu przyśpiewywane (lulać, niem. einlullen; por. podobne nynać o tem samem: "mały synu, nynaj nynaj nynu", we śpiewniku z r. 1551, u Lubomirskiego i i.), por. ruską nazwę 'kołyski' lulka; i nazwę łac. lolium (p.lulek) tu odnoszą, jako że sprawia 'odurzenie', lulanie. Osobno należy wymienić dawne wlulić i wlulać się, 'wnikać' (szczególniej do serca): jeśli się gdzie żenie do serca wluli", "co się raz do serca wluliło"; wyjątkowo o Tatarach (r.1670): "wlulali się w te kraje". Lit. leliuoti, 'kołysać', lēlys, lēlē, 'lelek'; podobnie u innych Słowian: rus. lelejat', 'pieścić', czes. leleti, 'kołysać się'.

LEMAN, lemański, lemaństwo, 'lennik', z niem. Lehnmann, p. lenno; o chłopach pruskich najdłużej dotrwało.

LEMIESZ u pługa,o'nożu, odcinającym ziemię'; od lem-, pień z o w łom (p.); pisane i przez -ż (wedle kradzież i t.p.), a wymawiane mylnie i z nosówką: lemięż. Tu należy i nazwa lemieszki, znanej (jak i prażucha) tylko na wschodniej połaci, więc z Rusi przybyłej, dla 'potrawy (i klusek) z mąki i wody'. Jest nakoniec lemiąż (u innych Słowian nie -ż, lecz -z: czes. lemiez,'belka', łuż. lemjaz, u drabiny), 'drążki na dachu', może zupełnie innego początku. Zgrubiałe, lemięga, służy i dla przezwisk. Pień pierwotny z e, i zachowała Litwa, prus. limtwei, lit. limti, 'łamać'; nord. lemia, 'bić', niem. lahmen od lahm, 'chromy', anglosas. lemian, 'uśmierzać'.

LEN, lnu, lniany, lit. linai (liczba mnoga), grec. līnon, łac. līnum (samogłoska odmienna), niem Lein (i w Leinwand, 'płótno'), przyczem niepewne, czy to nazwy pokrewne, czy zapożyczone. Uprawa lnu, z którego cienkie białe płaty (p.) niby monetą wymienną u nas się stały, sięga czasów najdawniejszych, chociaż wzmogła się dopiero później. Od lniany: lnianka, zapisana w r. 1472 i jako ilnianka, t.j. z i- nagłosowem, jak w izba, Iłża i i.

LENIĆ i linić, lenieć i linieć 'zrzucać włosy, czy skórę (o wężu); "lenić piszczałki z kory (wierzbowej)", "linić ('obłupywać') skórę"; wy-lina, 'skóra zrzucona'; u innych Słowian przeważnie z i, wyjątkowo z ě. W tem słowie jest -n przyrostkiem, jak słowień. liliti i lěwiti se dowodzi; więc pień li-, lě-, zestawiany z łac. lino, levi, litum, 'gładzę, smaruję', po-lire (nasze polerować, politura, polor), 'gładzę', ind. lijate, 'przylega'.

LENNO, lenny, lennik, "leńskie dobra", leństwo, lenniczy, 'feodum' (feudum, feudalny), 'dobra (kraje) oddawane za wysługi, od których należy się hołd, daniny, służba wojenna', to samo co man, maństwo, mański, albo hołd, hołdownik, hołdowny. Z czes. léno z niem. Leh(e)n; p. łan; 'opłata górnika', 'zarobek od miary wydobytej rudy', lensz, lenszow, r. 1562 lehenshaw, niby z niem. Lehenschaft, co jednak używa się tylko o 'wydzierżawionej czasowo kopalni'. Odmienne, pisane u nas tak samo, lenung, lenungowy, o 'żołdzie żołnierskim', niem. Löhnung od Lohn, co pozostaje w związku pniowym z Lehn i leihen ('lichwa').

LEŃ, leniuch, lenić się, leniwy ("leniwe pierogi z

serem"); ie z pierwotnego ē, więc laność, nie lenošć ani lonošć, co się upodobnieniem do leń lub pochyleniem pewnem e przed n tłumaczą. Prasłowiańskie; cerk. lěn, czes. dawne lénÿ,'leniwy'; lit. łotew. lens,'powolny, leniwy', jeśli to nie rusyzm; z innym przyrostkiem lē-tas, 'powolny, głupi'. Dalej łac. lenis, 'łagodny' (a jeszcze dalej lassus, 'mdły' niem. lassen, lass, 'mdły', ależ to podobieństwo raczej przypadkowe, łudzące). Jest i czasownik lenować się ('lenić się'), mylny jak lenošć, w 16.wieku; dalej leniwiec i podobne, a wkońcu leniuszek, 'podkładka linjowana'. Z leniwemi pierogami por. ruskie leniwyja szczi.

LEOPARD, z łac. leopardus; uważano go za 'rysia' i ostrowidzem zastępowano,gdyż zwierzęta obce z bylejakiemi krajowemi mieszano (p. łoś, ząbr). Nazwę herbową Lewart (Lewartów) z czes. lewhart (a to z niem. Lebhart,Lebart), albo raczej wprost z niem. przejęto. Obok leopard istnieje druga nazwa, p. lampart.

LEP, lepowy; lepianka (pisane dawniej i lepionka); przylepka (u chleba); nalepa (za piecem); lepki, lepisty, lepnąć, lepiarz, lepkość; lep na ptaki (z jagód jemioły), więc "iść (albo łowić) na lep". Ind. lēpajati,'smaruję', lēpa-, 'maść', grec. alejfō, 'smaruję', alojfē, 'maść', niem. laiba, 'to co pozostaje' (stąd b-leiben), i leben, 'żyć'; łotew. pilaipe, 'przylepka (u chleba'), lit. łaipinti,'podnosić', łaip-tas, 'kładka'. Forma pierwotna: +łoip-; p. lgnąć, lepszy (pod lepiej). U wszystkich Słowian tak samo: cerk. lěp, prilěpiti sę, czesk. lepiti itd.

LEPAK, 'zaś','przeciwnie',

i'znowu'; w biblji częste jeszcze, w 16.wieku zamiera zupełnie; złożone z le, 'tylko', i pak, 'zaś'; nasze własne złożenie; Czech ma samo pak.

LEPIEJ, najlepiej, lepszy, najlepszy (dziś nasze stopnie wyższe do dobry,dobrze), polepszyć się; "pierwszy lepszy"; lepsza, rzeczownikowo, niby"lepsza rzecz" ("iść z kim o lepszą",'zawodniczyć z nim'; "co lepsza"); rozrodziło się bujniej u innych Słowian. Pień pierwotny +łojpo-, ten sam co w lep, bo'co przystaje (przylepia się)' , jest 'stosowne' a dalej i 'dobre'; Litwa nie zna tej przenośni. Lepszość, lepszeć, przestarzałe.

LEPIETAĆ, zamiast lepiotać (wedle lepiecę), 'paplać', a od języka kłapiącego przeniesione i na nogę plątającą się w pantoflu; u innych Słowian używane i o 'motylu', zwanym od tego i le(p)tir(?); stąd może i cerk. nazwa 'drogiej, cienkiej (?) materji', leptug; obok lepetati w tem samem znaczeniu i lebetati. Czy wszystko nie od klepania wyszło?

LERKA, 'skowronek' z niem. Lerche; ale ponieważ niem. L.rche 'modrzew' znaczy, narzeczowo i u nas 'modrzew' lerką zowią; lecz niem. prasłowo Lerche a pożyczka Larche (z łac. larix) są sobie zupełnie obce.

LESZ, 'skórka miękko wyprawiona', ogólne w 16.wieku, "leszowy woreczek" ("zamszowy"), leszownik 'białoskórnik'; z niem Lösch.

LESZCZ, ryba 'abramis', w 16.wieku (u Falimirza) kleszcz, ale i w rus. z samem l, leszcz (co w łotew. estońskiem leste nic nie ma wspólnego); por. podobną różnicę przy

nazwie lipień.

LESZCZOTKI (leszczoty), 'drewienka, deseczki','kleszczyki'; k (od kleszczy) odpadło, jak w słowie poprzednim.

Leszczyna, leszczynka, p. laska.

LEŚĆ, lści; lściwy, lściwość, powszechne w 14. i 15. wieku dla 'zdrady','obłudy', już w 16.w. wychodzi zupełnie z użycia, nawet z języka kościelnego, gdzie się najdłużej chowało, np. przelścić, lścią w dekalogach rymowanych; ocalało u innych Słowian: rus. prielstit', 'złudzić', prielestnyj,'uroczy'; uchodzi powszechnie za pożyczkę z goc. lists,'chytrość', dla znaczenia: tylko w językach niemieckich przeniesiono bowiem pień (ten sam co w lecha, p.) na umysłowość (lehren); Litwie zupełnie to obce. Ocalało w imieniu Lstek, Lestka, z czego Lestek, Leszek, u Piastów.

LETARG, letargowy i letargiczny, z grec. lēthargos, 'śpiączka', od lēthē, 'zapomnienie', 'ukrycie' skąd i nazwa bogini nocnej,Latony.

LETKI, letkiewicz, letko(ść), por. lekki.

LETRA, narzeczowo i ladra (Potocki w Wojnie Chocimskiej), 'drabina', w liczbie mnogiej szczególniej 'wóz drabiniasty'; z niem. Leiter, od pnia hli- (grec. klinō, łac.cli-, itd.), o wszelkiej'pochyłości'; -ter jest przyrostek.

LEW, lwi, lwica (lwiczyca), lwięta. Jak nazwę wielbłąda (p.), tak i lwa przejęli Słowianie od Gotów, co je od Greków mają: leōn (łac. leo); dla nazwy osobowej pozostała Ruś przy Lwie (Lwów), my łacińską mamy. Nazwa grecka

sama niepewnego pochodzenia. Gocka nazwa nie dochowała się wprawdzie w naszych zabytkach gockich, zato niem. Löwe, co jednak swą samogłoską trudność sprawia. Ponieważ w bajkach ruskich 'lwa' jako lutyj zwier stale oznaczają, nazwał Litwin 'lwa' lutas, choć go jako żywo nie oglądał. Lewek (zam. lwek) znaczy i 'talar lewkowy (holenderski), ze lwem'; co innego lewy rumuńskie, również od lwa nazwane. Zdrobniałe lewuś.

LEWA, w kartach, z franc. levée, jak i sztych w kartach z niem. Stich (od stechen), 'bitka'.

LEWAR, 'dźwignia' i inne przyrządy (np. do naciągania kuszy), od łac. levarius (od levare, 'podnosić'),p. hewer.

LEWY, lewica (por. prawica), lewie, lewo; lewak; złożenia: lewobrzeżny i i.;powtarza się w tem samem znaczeniu w łacin. laevus i grec. laios; Litwie brak; u wszystkich Słowian tak samo: cerkiewne lěw, i t.d.

LEŹĆ, lazę (od 16.w. lezę, wedle leziesz), leziwo ('drabinka bartnika'); liczne złożenia, p. łaz, łazić; znaleść. Prasłowiańskie; prus. lize, 'lezie'.

LEŻEĆ (por. lec, legnę), należeć i przynależeć, zwłaszcza w nieosobowem: należy się (należny, należyty); zależeć ("to zależy od..."), (nie)zależny; leże (zimowe). To samo w grec. lechos, 'łoże', łac. lectus, niem. liegen; brak go zupełnie w litewskiem, chyba w palegis 'połóg', ocalało, i w językach Wschodu; czasownik pierwotny, oprócz homerowego lekto, tylko u Słowian, Niemców, Celtów. Leża(k), 'drzewo leżące w lesie';

leżałka, 'ulęgałka' (owoc); "w leżączki", albo leżmem; leżysko; leżeń ('dozorca'). Leżaisko jednak poszło z dawnego Lężajska (p. lec).

LEDŹWIE, wyjątkowo i w liczbie pojedynczej; lędźwiowy; poląd(ź)wica; brak Litwie; niem. Lende (stare lentī), łac. (z inną samogłoską) lumbus; tu i nazwa dla 'lathyrus', lędźwiec w 16.w., dawniej lędziwiec (ale u Stanka 1472 roku lęaziniec; czy to nie omyłka?), od podobieństwa do 'nerki', niegdyś (a u Czechów i i. dziś jeszcze) od lędźwi nazwanej, czes. ledwina, 'nerka', słow. ledwije i ledwice; u nas w 16.wieku po słowniczkach: "nyrka albo lędźwica". Cerk. lędwiję (liczba mnoga), rusk. ladwieja i skrócone laszka (por. Lach), itd.

LĘK, lękać się, lękliwy, przelęknąć się, i przeląc, zląc się, u nas tylko o 'zginaniu, kurczeniu się od strachu', ale jeszcze w cerk. slęką, 'skrzywię', nalęszti, 'napiąć łuk'; z wokalizacją o p. łęk; lit. linkti i lenkti, 'zginać'. Pień wybitnie litwo-słowiański, p. łąka, łuk; cerk. lęcati, lęczą, lęcaią, czes. léceti, léceji, 'sidła stawiać'.

LGNĄĆ, z g (wsuniętem); pierwotne lnąć jeszcze w psałterzach, przylnąć (przylipnąć), z lipnąć (p przed n wypadło, jak stale, p. sen), lit. lipti, ocalałego w czasowniku na -ieć (niegdyś nierównie obficiej zastąpionym w języku, p. obfity), lpieć, w psałterzu puławskim (dziś ludowe, na Podgórzu tylko), 'przylegać' (dziś: 'czekać, zetrwać'), P. lipki (lipa), lep. Cerk. prilnąti (czas przeszły prilpe), rus. lnut', czes. lne.

LI, pytanie ('czy') i uogólniające (ktoli), u nas już

nie przeciwstawiające (jak w cerk. i rus. ili), chyba we złożonem a-li-bo (albo); częste przy innych spójkach: izali, azali, czyli; "maszli dać to daj"; znaczy i 'tylko', dziś podważając je zbędnie (li tylko). Pokrewne z le (ale, lecz, p.) i lē ('ledwie', Ledarg). Podobne spójki np. łotew. lai, 'niech', -li w lit. nu-li, 'teraz'.

LIBERJA, tak samo węg. liberia, gdy niem. i romańskie postaci tego słowa w dają (livrée); ale pierwotne łac. liberare (franc. livrer, 'dostarczać'), z b, od tegoż liber, 'wolny', od którego i liberalny i libertacja, 'uwolnienie'. Ludowe i luberja, ze zwykłą wymianą lu- i li-. Liberję nazywano dawniej barwą.

LICE, lico, licem, licować, licowny (o 'kradzieży, dowiedzionej na gorącym uczynku'), liczko, policzek, oblicze; p. śliczny; złożone (z czes. i cerk.): licemiernik, 'obłudnik' ('mierzący, dostrajający wedle potrzeby swe lice'); już w kazaniach gnieździeńskich mylnie (dla owego wahania się między li- a lu-) lucemiernikiem przezwany (tłumaczy dosłownie podobne greckie złożenie), wychodzi w ciągu 16. wieku z użycia (i tak tylko w języku biblijnym istniało). P. rozliczny. Liczydło jak bielidło, o dawnej 'szmince'. Prus. laignan, 'lice' (jest i w celtyckiem). Tak samo u wszystkich Słowian.

LICHTARZ, lichtarzyk, z niem. Leuchter, 'świecznik'.

LICHTOWAĆ, lichton, lichtuga, lichtunek, o 'ujmywaniu ciężaru z okrętu-wiciny', z niem. lichten, 'ulżywać' (erleichtern).

LICHWA, lichwić, lichwarz i lichwiarz, lifarz, lifnik

(z lichwnik, w psałterzu, bo f = chw, lifa w biblji) i lichwnik (w 16.wieku); pożyczka to prasłowiańska z niem. (gockiego) leihwam; por. lichy.

LICHY, licho ("tam do licha!"), lichość, lichota, lichotarz ("świeckie lichotarze Pan karze", t.j. 'złośniki'), lichotny, 'nędzny'; przybrało znaczenie ujemne: lichota, 'złe', 'grzech'. Pierwotne znaczenie ocalało w lich, licho, liszka, o 'nieparzystem': "cetno czy licho", "komu lichem, komu padnie cetnem", ponieważ przy wróżeniu (kreślono dowolnie, np. w popiele, i liczono kreski potem) liczba nieparzysta niepomyślną była. I w cerk. lich 'co ponadto', 'co zbywa' (chociaż i tu już znaczenie: 'zły'). Liszyć się znaczy 'zbywać', liszny (albo liszni) 'zbyteczny, zbędny', dalej liszyć się, 'stronić': "świata nie liszyć", "czci kogo liszyć"; przezlisz, 'nadto'; wszystko u nas rzadsze, najczęstsze na Rusi (małorus. łysze, 'tylko'). Złożenia z licho-: licholecie, licholat (o 'nieszczęściu'), lichoradka, 'febra', zjawiająca się tylko u pisarzy "wschodnich". Wywodzą ch tego słowa z ks (lēk-s), cerkiewne otlěk, 'pozostałość', 'reszta', lit. atłaikas, 'pozostałość', likti, 'pozostawiać', atlykis, 'przestanek', łaikas, 'czas'; lit. -lika tworzy liczebniki od 11 do 19; łac. linquo, grec. leipō, 'pozostawiam', loipos, 'pozostały', niem. līhan, leihen (komu coś). Por. oklek. Niemieckie (goc.) leihwan przejęliśmy w lichwa (p.). Niezawsze można oba pnie rozróżnić: lichman, lichmanić, lichmanina, raz 'złą, lichą robotę' ('marnowanie czasu') znaczy, to znowu wyraźnie 'lichwą' żydowską

zatrąca.

LIĆ i licie, 'ulewa','prąd rzeki',p. lać; licina, 'posąg', od lity (jak rycina od ryty).

LIGAĆ, 'wierzgać', "koń ligawy"; w małorus. załyhaty, nałyhaty, 'wiązać', 'nakładać' (?).

LIGAWICA, 'trzęsawisko'; Ligęza; podobne lit. lengē, 'łąka', linguoti, 'chwiać, ruszać się', languoti, linge, 'drąg kołyski' (do jej zawieszania), bez nosówki dawne laigymai, 'tańce', laigyti, 'hasać' (?).

LIGAWKA, 'długa trąbka z drzewa', wyrób pastuszków, od kształtu, długości przezwana; por. czes. lihy, 'kętnary' (?); czy por. dawne lit. laigymai, 'tańce'(?).

LIK ("bez liku"), liczyć, liczba, liczebny, niezliczony (i inne złożenia z po-, wy-, do-, na- itd.), liczbowy, liczbować, liczny, liczman; złożenia: liczykrupa itd. U nas wyłącznie o 'rachunku', lecz czy to pierwotne?; liczba i liczyć zastąpiły od 15. i 16.wieku dawniejsze czysło i czyść; w cerk. liczitį znaczy tylko 'objawić, ogłosić', bułg. liczba jest 'zawiadomienie', u Serbów 'edykt' i 'aukcja', dopiero u Czechów pojawia się nasze znaczenie. Liczyć znaczyłoby więc 'pokazać licem' (twarzą; u sukni licem przeciwstawia się nicem) i należałoby do lice (p.). Oblik i dolik znaczyły dawniej 'okaz' i 'dokaz', przypominają lik, oblik innych Słowian, 'forma', 'obraz'.

LILJA, ludowe lelija i leluja (lu i li wymieniają się), z łac. lilium (przez niem. Lilie) z grec. leirion;

liljowy (o 'kolorze fiołkowym') przypadkiem, pomyłką się tu zaplątał, bo franc. lilaś (włos. ita. lilac, z tur. leilak) 'bez' oznacza; niem. Lilafarbe, nic nie ma spólnego z Lilie.

LIMBA, 'jodła karpacka', z niem. Leimbaum (średniowieczne līm-b, od līm, 'klej stolarski').

LIMONJA, limunja, dawna nazwa 'cytryny', z włos. limone, z pers.itd. lāmūn; w innych językach limonata ita. (bez tego j, co u nas); dziś tylko w nazwie napoju limonjada pozostała pierwotna nazwa 'cytryny'.

LIN, ryba, u innych Słowian lin; lit. lynas pożyczka; jeśli s- nagłosowe odpadło, w takim razie por. niem. nazwę tej samej ryby, Schlei (staroniem. slīo, od pierw. sli-).

LINA, linwa, linka, linewka, z niem. Leine (średniow. līne); linoskok.

LINJA, linjować, linijka, linjowy, linjał, z łac. linia, linea, niem. Lineal.

LIPA, lipowy; lipiec (dawniej i lipień), 'czas kwitnienia lip', lipcowy; lipiec, lipcowy, o 'modzie', lipowiec toż; lit. liepa; brak dalszych odpowiedników. U nas w 17.wieku z lipcem zestawiano stale lipnąć, lipki, lipkość: "do ziemi że już lipnie dusza w lipcu', "w lipcu niech k Bogu lipnie", itd., chociaż to raczej przypadkowe podobieństwo brzmień; lipnąć, lipnieć, lipki (p. lgnąć), ustąpiły u nas przed lepnąć itd. (p.lep).

LIPIEŃ, ryba, u innych Słowian i lipan lub lipań; u Falmirza i Siennika zachodzi forma klepień (por. kleszcz i leszcz?), ale u Stanka 'thymallus' jest lipieniem.

Lipkowie, w 17. wieku Tatarzy litewscy, załogą w Kamieńcu stojący i pustoszący Polskę.

LIRA, lirenka; lirnik (ukraiński); 'strunowy instrument muzyczny', z łac., a to z grec. lyra, prasłowa; sam instrument w średniowieczu (kręcony korbą) był odmienny od starożytnego; pożyczka to europejska.

LIS, lisa, i liszka (z osobliwszem sz, jakby od lich), lisi, lisieć,'chytrzyć'; używa się i o 'rudych',lisowaty; lisiura, jak wilczura; po i wypadła jakaś spółgłoska, może p; por. łotew. lapsa, 'lis' (Litwin i Prus mają pierwotne łape,'lis'), a to nawet z łac. vulpes (?) łączą. Od zwierząt przezywano stale wszelakie narzędzia czy narośli, por, gąsior, kuna, wilki, żóraw; od lisa: lisica dla 'prasy' (u Czechów do dziś; u nas tylko w zabytkach 15.wieku), którą od lesicy, lasy, odróżnić należy.

LIST papieru, dawniej drzewa, listopad; zbiorowe liście (jak pierze, ciernie), a do tego (od 16.wieku) dorobiono nowy rzeczownik, liść, jak cierń (zamiast list, tarn); tak rozróżniamy, co dawniej jednem było. Na Zachodzie słowiańskim, u Czechów, zastąpił list, jak u nas, i 'pismo' korespondencję' (listowanie), a w słowie listonosz (zamiast listowy) niemieckie Briefträger pozorów rodzimości nabrał. Na Rusi listwa, listwiennyj, o 'drzewach liściastych'. Litwa tym samym pniem (z innym przyrostkiem) 'list drzewa' i'list papieru'przezywa: łajszkas; ale dla 'pisma' z ruskiego gromata prawi. Listowny, listowy, liścik; liściasty, liściowy.

LISTWA, z niem. Leiste (dawniej liste); -wa zastąpiło nieraz niem. -e; listewka, listwować.

LISZAJ, z prasłowiańsk. +lichēj(chē w sza przechodzi, np. słyszać od +słychēti), więc należy do lichy. Prasłowo; rus. itd. liszaj, czes. liszej, łuż liszawa.

LITANJA, 'modlitewne wzywanie świętych', przez łac. z grec. litaneiā, od tegoż pnia co liturgja,'obrządek'.

LITERA, literka (narzeczowo i z lu-), literat (w 16. wieku i literak, 'umiejący czytać'), literatura, literacki, z łac. litera, pożyczki (zniekształconej) z grec. difthera,'skóra ściągnięta', 'pergamin', 'pismo'.

LITKUP, LITEK; dobiwszy uderzeniem rąk targu, zapija się go litkupem wobec świadków, t.j. litkupników, co niewzruszoność targu poręcza. Nazwy takiego zapijania targu doszły nas z Zachodu i Wschodu; pierwsza, znana ogólnie, z niem. litkouf (lit, 'napój gorący', i kouf, 'kupno'); dwie inne, nierównie mniej znane, raczej miejscowe i późne, przez Ruś ze Wschodu: mohorycz (ostatecznie z arabskiego macharidż,'wydatki'), i barysz albo borysz, co i'zysk' i 'kubana' oznacza, z tur. barisz,'zgoda'.

LITOWAĆ SIĘ, litość, dawniej: "lito mi go", 'żal mi go', litościwy, litowny, zlitować się. Wszystkie zamieniły w ciągu 16.w. dawniejsze: lutować, lutość, luto, lutościwy; ju ocalało do dziś jedynie w nazwie miesiąca, p. luty; lutać, 'biadać', jeszcze w połowie 16.w. używano: "król lutał na nogę". Słowo ciekawe dla odmiany znaczenia pierwot-

nego ('srogi, okrutny', "luty mróz") w coś wręcz przeciwnego: 'miłosierny'. Był przymiotnik luty, nieznanego bliżej pochodzenia, 'groźny, srogi', w wykrzykniku lutie (cerkiewne), 'biada!'; od tego 'biadania nad czem' urosło, ale tylko u Słowian zachodnich, od 'skargi i żalu': 'udział w żalu', 'miłosierność' (w psałterzu nad 'litowaniem' znacznie górująca), gdy na Bałkanie i Rusi pierwotne znaczenie ocalało (o wszystkiem 'groźnem, ostrem, ciężkiem, trapiącem'; stąd 'lwa' lutym przezywają, albo 'furje'), Jeszcze Ezop Biernata zachował r. 1578: "nie lutują garła swego", lutość, a "(pies zbity) bieżąc lutał" ('skomlał'). Nasze li- domowe, własne, nie czeskie, jak twierdzą; por. Zbylitowski, ze Zbylut, i inne li z lu.

LITR, lub litra, francuska nazwa miary, z grec. litra, co to samo co łac. libra, 'waga'; oba słowa obcego początku.

Litwa, litewski, litewszczyzna, Litwin (przeniesione i na 'kawki', znany specjał litewski: "litwa leci", 'kawki'); słowiańska nazwa (w kronice Nestorowej ruskiej, u pisarzy polsko-łacińskich w 13.wieku: Litwa przeniesione później na Litua, lituanicus), z domowej Lietuwa (stąd Lietuwninkas, 'Litwin', lietuwiszkas, 'litewski') od tegoż pnia co i nasza nazwa lata (lać-, od deszczów?). Powtarza się widocznie w nazwie Łotwy, Łotyszów: Latwiejis, i Letgoły (gałas, 'koniec,kraj', jak Zemgallen ,'nizowie'). Utożsamiają nazwę Litwy z łac. litus, 'wybrzeże', ale Litwa właśnie nad morzem nie siedziała, stroniła od niego zawzięcie. I nazwa Bałtyku bynajmniej nie litewska

(niby od baltas, 'biały'), lecz sztuczna, przez Adama Bremeńskiego około r. 1070 wytworzona (z łac. Baltia, Plinjuszowego). Nazwa Prusów nie pierwotna, Ptolomeusz jej nie zna, chociaż szczepy pruskie (Golędź i Sudowię) wyraźnie wymienia, nadana widocznie później szczepowi litewskiemu, co od morza nie stronił.

LITY, 'ulany', "lite żelazo, złoto"; "pas złotolity", 'przetykany nićmi złotemi'; stąd licina, 'bałwan ulany', 'modła'; jednolity, 'szczery, czysty' (jak w czeskiem). P. lać.

LIZAĆ, liżę, więc liżyobrazek, o 'świętoszku', lizun i lizuń; wylizywać, liznąć lizawka, lizanka (dla zwierza). Lit. lieżiu i łaiżyti, 'lizać' (lieżuwis, 'język', wedle tego odmieniono z inzuwis!), ind. lihati, 'liże', grec. leichō, łaciń. lingo, itd. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. lizati, liżą, rus. lizun, itd.

LOCH, loszek, lochowaty, lochować z niem. Loch, słowa jednego i tego samego z Luke (stąd nasza nazwa luka).

LOCHA, 'świnia', lochać się.

LÓD, lodowy, lodny, lodowaty, lodownia, lodówka, lodowanieć; Lednica w nazwach miejscowych (Lednicki); przenosimy, jak Czesi, i na cukier (lodowaty, 'kandyz'). Powtarza się w litew. ledas. Tak samo u wszystkich Słowian, tylko Ruś wedle lon, lna mylnie lod, lda odmienia, ldina, 'kra'. Nazwa leden nieraz dla 'stycznia'.

LOKAJ, lokajski, od 16. wieku znane, węg. tak samo; z niem. Lakai z języków romańskich, a tu z arabs. o 'pachołku'; nasze o zamiast a, jak w komin itp.

LOKOWAĆ, ulokować, lokacja, lokat ('zastępca nauczyciela', najęty'), kolokacja, lokal, lokalny, lokator itd., z łac. locus.

LON, lonek, 'kołek w osi', z niem. Lahn. Inne lon, w lonhar, lonher, lonar, lunar, 'urzędnik miejski', z niem. Lohnherr od prasłowa Lohn (ang. loan), tegoż pochodzenia co i Lehn (lenno), i leihen (lichwa).

LOS, losować, losownik i lośnik, losowy, z niem. Loos, co już w 14.wieku (por. oba psałterze) zastąpiło słowiańskie źrebij i wróżę (jeszcze w psałterzu puławskim obok losu zachowaną); niem. prasłowo z hlot-, 'rzucać', od czego i włos. lotto (franc. lot, 'udział'), i loterja (z końca 15.w. znana w dolnych Niemczech.

LOT, lotun(e)k, lotować, 'procent, czynsz', stałe w 15.wieku ("ponebant taxam alias lotowati"," censum alias lot"), znane po miastach i w 16.wieku; z łac. lotus (franc. lot), z niem. Loos (p. los), skąd i nazwa loterji, lotto.

LOTKA, 'śród' z niem. (Ge)löthe od Loth, 'ołów'; u nas i f wsadzano: loftka, lofka, co myłka; niem. Loth, 'ołów', z celt. (iryj. luaithe, itd.), jak i niektóre inne niem. słowa.

LOŻA, włos. loggia, franc. loge; romańskie słowa pochodzą z niem. louba, Laube, z czem u nas niejedno mylnie łączono; z niego istotnie czes. loubí, 'poddasze, altana'.

LSNIĆ SIĘ, lsknić się, lsnąć, lsknąć, 'błyszczeć', lśniący, lśnienie, z pierwotnego lsk-, istniejącego w lsczeć: "ssądy mosiężne lsczące", "jeż się lszczały

jako złoto", "lszczy się jako miednica" (Polikarp około r. 1450); są i inne formy z przestawką: śklnić się, ślnić, szklnąć; pień lĭsk-, z miękką półgłoską, istnieje w cerk. lĭsztati sę czes. lesk, lsknouti se, obok lŭsk-, z twardą, por. rus. łosk, 'glanc', łoszczit, 'polerować', częstotliwe łyskać się, łysnąć, łyskawica: ta sama dwoistość i przy pełnej formie z b-, błysk, p. (inni dzielą oba pnie, łączą lŭsk- z łuną).

LUBASZKA, 'śliwa mięsista' (tak już w 15. i 16.w.), lubawy, o mięsie chudem, o słoninie przerastałej; polskie lu- z li-, cerk. i czes. libivý; libowy, libiewy, 'wysmukły' (lit. łaibas) czes. libový 'mięsisty' (bez tłuszczu) lit. liebas, 'chudy'; urobione przez -b od pnia li-, lit. leilas, 'cienki'.

LUBCZYK, lubszczek (postać najczęstsza w dawnych zapiskach), lubszczyk, 'roślina miłośnicza' ("zadać lubczyku") pozornie od lubienia nazwana, istotnie z łac. levisticum, z grec. ligystikon, przez niemieckie (również z nieporozumienia podobnego wyszłe) dawne lübestecke, liebstuckel, dzisiejsze Liebstöckel, czes. libeček; Ruś od nas nazwę przejęła: lubistok.

LUBY, lubić (dziś, jak przy musić, myślić, mówimy i lubieć; lubiał zamiast lubił); polubić; ulubieniec; lubieżny, zamiast lubiezny (czes. libezný, rus. lubieznyj; ż jego wedle drapieżny itp. i rzeczowników na -ież, kradzież); "lubo mi"; lubić, lubować się (sobie) w czem; lubo, lub, staje się przysłówkiem, 'albo': "lub(o) ty, lub on", i spójką, 'chociaż': "lubo nie przyszedł". P. ślub. Prasłowo; tak samo u wszystkich

Słowian; brak go w lit., bo litew. liubyti, jest pożyczką ruską, a liaupse, 'chwała', odbiega znaczeniem; najbardziej rozpowszechnione w niem., bo i lieb (goc. liufs), i(er)lauben, i Glauben, i Lob, loben wraz z geloben i Gelübde tu należą; łac. lubet, libet, przysłówkowo też używane: quilibet, cerk. ktolubo, 'ktokolwiek', libido(lubido), 'żądza'; ind. lubhyati, 'pożąda', lobha-, żądza'. Nader rozpowszechnione w całem imiennictwie: Lubomir(ski), Luboradz(ki), herb Lubicz i Lubrza (por. niem. nazwy miejscowe słowiańskie Lübberitz i Lübars), mnóstwo Lubieniów, Luboniów, Lubochowych, Lubaszowych, Lubiatowych; Lublin (od imienia Lubla = Lubrza); kilka Luboszynów, ciekawych dlatego, że kronikarz czeski, stary Koźma (r.1120), wymyślił z Luboszyna czeskiego mylnie nazwę kobiecą Luboszy, Libuszy, i mniemaną córką Krokową za Przemysła wydał; ależ Lubosza było imię męskie (jak panosza, junosza), żeńskie było Lubochna. Tu należy także Lubcza nad Niemnem i Lubeka nad Bałtykiem, a od Lubuszów roi się w Niemczech (Lebus, Leubus); mądrość średniowieczna i Lublin (nasz mistrz Wincenty!) i Lubusze od Juljusza Cezara i siostry jego Julji(!) stale wywodziła. Lubraniec jednak (słynny biskup poznański Lubrański), zwał się Ludbrańcem i niemieckiego (Liotprand) jest początku. Język dawny używał stale zamiast naszego 'miły': "nie luba mu fala była", "nic w myśleniu jest lubszego"; dalej: "lubości świeckie"; lubiezliwy, i i. Zdrobniałe liczne: lubcia lubunio i t.d.

LUD, ludy; prasłowiańskie tylko ludzie, bez liczby pojedynczej, chyba ljudin,

'mąż wolny'; p. człowiek; ludny, ludność (znaczyło dawniej i 'ludzkość'), ludzki, nieludzki, ludztwo, ludzkość; za-, i wyludniać. Jak luby (p.), tak i ludzie najbardziej w niem. rozpowszechnione, Leute (liut dawne,'Volk'; ależ nie z niego nasze znaczenie ludu; liute,'Menschen'); w lit. rzadkie: stare liaudis, 'lud', łotew. laudis,'ludzie'. Praforma +leudho-; z nią łączą grec. e-leutheros,'wolny' i łac. liber (z louber), 'wolny' (stąd liberalny, libertyn) i liberi, 'dzieci', jako do czeladzi, "ludzi", należący; +leudho- samo nazwane od 'rostu', jak naród, bo łączą z tem grec. e-leusomai, 'przyjdę'. Złożone ludojad itp.; ludowiec i i. nowe postaci.

LUDWISARZ, ludwisarnia, z lodgisar (Rej), a to zwykłem rozpodobnieniem z rotgiser, niemiec. Rothgiesser. Por. konwisarz (pod konew).

LUFA u strzelby, z niem. Lauf.

LUFT, luftować, lufcik, z niem. Luft; dawniej i loft, a ze zwykłą wymianą f i ch: locht, "uchylając lochtu", Potocki.

LUKIER, lukrować, 'polewać rozpuszczonym cukrem'; nazwa dopiero w 19.w., może żartem od lukrum, 'korzyść' (franc. lucre, włos. lucro)?

LUKRECJA, z niem. Lakritze, a to z łac. liquiritia, z grec. glykyrrhiza, 'korzeń słodki'; w 15. i 16.w. stole jeszcze lakrycja, ale już i lukrycja pisane; lukrecia to może żakowski dla Lukrecji wymysł. Francuzi(i Włosi) przestawiają l i r: réglisse.

LUKSUS, 'zbytek, przepych', łaciński, wyjątkowo końcówkę -us zachował, jest jednak w 17.wieku i u Fredry (w Geldhabie) bez tego us, samo

luks; od luceo, 'świecę'.

LULAĆ, 'kołysać, od dziecinnego lu-lu, li-li; p. lelum.

LULEK, nazwa odurzającego ziela, 'szaleju', z łac. lolium (włos. loglio), przez niem. Lolch, czes. lulek (lilek i jilek), przeniesiona na 'blekot' i 'bielon' ('hyoscyamus'); o lolium p. pod lelum.

LULKA, 'fajka', z tureckiego (lüle), podobnie jak cybuch, tytoń.

LUNĄĆ, o deszczu, jeszcze w 17.wieku linąć, por. li-ć (o 'ulewie'), lij, z ową chwiejnością między li- a lu-, której pierwsze początki końca 15.wieku sięgają (por. litość), bez wpływu czy wzoru czeskiego, jaki tu zawsze, a najmylniej, przypuszczają. Powtarza się ta chwiejność i w słowach obcych (narzeczowo, leluja) i nazwach: Libiąż, Libuszowa. P. lać.

LUNDA, Londyn, z niem.; od tego nazwa 'sukna', niem. lündisch (Tuch), nasze lundysz i "luńskie sukno", a wyborowe (niem. feinlündisch), falundyszem, falandyszem, falendyszem przezywano; w 17.wieku zaczął falendysz ustępować nowym suknom, kier, karazja i i.

LUPA, 'wilk', w nazwach szlacheckich (Lupa Podlowski), w języku myśliwych, np. u Bielawskiego r. 1595: "jak lupka młodziuchny skowyczy"; z łac. lupus.

LUPR, luprować, luprynk, w sądownictwie miejskiem 15. i 16.wieku, o 'wnoszeniu skargi'; tłumaczą je przez "wysłowienie dobrowolnej żałoby"; z niem. laupern, lautbarn, dziś verlautbaren, 'wysłowić'.

LURA, 'podły napój' (np. kawa itd.), z niem. lūre, Lauer, a to z łac. lora, o 'pośledniem winie' (nalanem na łupy).

LUSTRO, lusterko, 'zwierciadło'; lustr i lustra, i o "pająku", "koronie", t.j. 'świeczniku wieloramiennym', i o 'połysku' (por. lustryna, 'tkanina lśniąca'), 'kulturze, ogładzie'; włos. lustro, lustrina; dawniejsze, z łac. lustrare, o 'okazywaniu, przeglądzie', np. "lustracja starostw"; por. ilustrowany.

LUSZOW, 'pomywalnik', przestarzałe i narzeczowe, z niem. Lösche.

LUSZT, lusztyk, dawniej (16.wiek) i lost, z niem. Lust i lustig; "z lostu a z roskoszy" 1558 r., u Potockiego: "co dzień lusztyk", "długo tak lusztykują"; dziś zapomniane; w 16. i 17.wieku i lusthauz, lustauz.

LUŚNIA, lusznia u wozu, z niem. liuhse (nia- dodane, jak w kielnia); w niem., dziś tylko po narzeczach, Leuchse.

LUTNIA, lutenka; lutniarz; lutnista i lutnik, grający na niej; -nia dodane, por. luśnia; z niem Laute, dawniej lūte, co przez romańskie języki z arabskiego poszło; europejska pożyczka z arab. ālud.

LUTY, miesiąc, od mrozów przezwany (dawniej i strępacz, od grud, jakiemi drogi 'strzępi'); p. litować się.

LUŹNY, luzak, zluzować kogo, "luzem chodzić" ('wolno', np. o koniu bez zaprzęgu), luźno; "luz ('rum') sobie zrobić"; luzak, lozak, nie stawał w rzędzie, sługą towarzysza bywał. Z niemieckiego

lose, 'wolny', ze zwykłą u słów obcych odmianą o (dawniej stale o samo pisano) w ó i u, p. nuta, buty; niem. los (erlösen, 'zbawić', verlieren, 'gubić') jest urobieniem na-s od pnia lu-, grec. lyō, łac. luo w reluo (reluta), solvo (solucja, rezolutny)itd., o 'rozwiązywaniu'itp.

LZA, z ldza, mylnie i lża, niemal wyłącznie z przeczeniem nielza, nielża, 'nie można', od leg- w lekki (p.).

ŁZYĆ, 'hańbić', lżywy,'haniebny', od lekkości, 'obelgi;od tegoż pnia w znaczeniu pierwotnem,lżyć,ulżyć,'lekkiem czynić(P. lekki).

Ł.

Łaba, rzeka Elbe, postać niepolska; winna brzmieć raczej łob-, jak dowodzi łuż. łobjo, załab. lobi; było, a w czes. i łuż. jest i do dziś, rodzaju nijakiego, czes. Labe, u nas żeńskie wedle niem.: die Elbe. Pragermańska pospolita nazwa 'rzeki' (elf do dziś w Skandynawji dla 'potoku'), więc Słowianie zachodni tę nazwę od Niemców przejęli, i elf-, olf-, w lob-, labprzestawili, wedle własnego języka. Całe też dorzecze Łaby-Elby wykazuje wyłącznie niemieckie imiennictwo, przynajmniej co do rzek większych; ruczaje itp. otrzymały i słowiańskie nazwy.

ŁABA, łabaj, pogardliwe wyzwisko, i o psie; p. łapa, jak zresztą wyłącznie u innych Słowian.

ŁABĘDŹ, dawniej wyłącznie łabęć, od 'białego' pierza przezwany (alba avis w słowniczku poznańskim około r. 1500), bo przestawką z ōlb- 'biały', łac. albus, grec. alfos, 'wysypka biała'; i Tyber rzymski nazywał się Albula od "białej" wody ("ab albo colore"); Alba longa por. Białogrody, Weissenburgi; ale Alpy nie od białości, lecz z celtyckiego, o 'górach wysokich', nazwane. I staroniemieckie 'łabędzia' elbiz nazywa. Inne języki słowiańskie mają odmienną samogłoskę, odpowiadającą owej niemieckiej: rus. lebed' (Łybed' nazywa Nestor siostrę Kija w Kijowie), czes. (przestarzałe lebed' (dziś, jak u nas, labut', dawniej i labuď'), bułg. lebed; serb. labud, jak u nas. Przyrostek -dź, służący zbiorowości, i do nazw innych barw dodają: rus. czernied', o 'czarnych kaczkach', sinied'. Przymiotnik: łabędzi, dawniej łabęci.

ŁACH, łachman, łachmana, i w licznych przezwiskach

o 'obdartusach': łachmyta, łachmydra, łachetka; "łachy pod pachy, i dalej", żartobliwie; powtarza się tylko u Rusi, a tam pojawia się i z o: łochma i łochmot', 'łachmany', łochmatyj, 'włochaty'. Zgrubiałe od łata (p. łat-).

ŁACINA, łaciński, łacinnik, pożyczka dawna (11. - 12.w.) z latinus, dlatego i ł, i ć; ale w młodszych pożyczkach tego się nie przestrzega, więc łatynizować itp.

ŁACNY, 'łatwy'; łacno i łacnie, 'łatwo'; łacność; dawniej częste i we złożeniach; obok tego i łacwi, łacwie; p. łat-, łatwy. Inne łacny, mylnie zamiast łaczny, p. łaknąć.

ŁAD, ładny; łado łado w przyśpiewie pieśni weselnych, ładzić z kim ('zgadzać się'); prasłowiański; w cerk. tylko ładn 'równy', u Czechów i na Rusi ład, jak u nas, rus. razład, 'rozstrój'; niema odpowiednika w litew. i dalej. Służyło oznaczaniu "ładzącej z sobą pary" i przeszło wręcz na 'męża i żonę', albo 'kochanków' (tak w downem czeskiem i ruskiem, np. w Słowie o Igorze z r. 1186), i dlatego ten przyśpiew weselny, chociaż o żadnej bogini (niby o Wenerze słowiańskiej) niema w nim mowy.

ŁADOWAĆ, ładunek, ładunkowy, ładownia, ładownica, z niem laden, Ladung (p. lada).

ŁAGIEW, łagwica, łagiewka, przestarzałe, częste w biblji dla wszelakiego 'naczynia na płyny', ale już Leopolita wyjątkowo je powtarzał, zastąpił je i przez "dzban", i przez "flaszkę". Powszechna u wszystkich Słowian (nawet dla 'beczki' lub 'beczułki', np. serb. lagaw) pożyczka z niem., stare lagela, późniejsze lagel, Legel (ze

zwykłą u podobnych pożyczek końcówką -y, t.j. -ew u nas); niem. z łac. lagēna, a to z grec. lagynos; por. leglarz.

ŁAGODA, przestarzałe, łagodzić (ból, gniew), załagodzić i ułagodzić, łagodny, łagodność, łagodliwy, łagodliwość; prasłowiańskie; u innych Słowian oznacza i 'słabość, marność', i 'wygodę'; czes. lahuodki, 'łakoci'. Jak swob-oda od +swo-b, tak łag-oda od +ła-g (por. Łagów) od pierwiastka ła-, powtarzającego się w ła-d i ła-ska, łasić się, a z innym stopniem samogłoski w aryjskiem lē-, p. leń.

ŁAJAĆ, wyłajać, połajanki, łaja albo złaja, 'sfora psów'; w cerk. znaczy jeszcze 'szczekać', u innych Słowian, obok 'szczekać', już i 'besztać'. Lit. łoju, łoti, 'szczekać', i we wszystkich innych językach pokrewnych: grec. lalein, 'głosić', łac. lā-mentum, lā-trāre, 'szczekać', goc. lailoun, 'lżą'. Stąd dawne łachać 'lżyć', łachacz, 'napastnik' (w polemice religijnej nierzadkie).

ŁAJDAK, łajdaczyć się; liczne urobienia; powtarza się w czes. lajda, laidati se, lajdák, o 'włóczeniu się' i 'włóczęgach' więc może z landati 'włóczyć się', odmienione; do nas z Czech, nie przed 18. wiekiem; samo land-, o 'włóczeniu się', 'żebraniu', jest u nas w 16. i 17. wieku: "żebraczyna.... łandykuje", r 1599, "dajcie łantyce", r. 1661; na Rusi łandaty, łanduwaty (u nas narzeczowe landzić i lędzić, 'żebrać'), u innych Słowian landati, landarati, 'wałęsać się', jawna obczyzna (niem. landern, schleudern?).

ŁAJNO, o 'kale bydlęcym' (kale używanym i dla opału, wytłaczanym; w cerk. iłowa łajna o 'cegłach'), więc

pień lei-, o 'smarowaniu', łac. lino, 'gładzę', grec. leios, 'gładki', niem. Lei-m i Lehm, prus. laidis, 'glina'. U wszystich Słowian tak samo; czesk. lejno.

ŁAKNĄĆ, łakomy z licznemi urobieniami, łakoci, łakotki, łakotliwy; z miękką półgłoską przed n: łaczny, 'głodny, łaknący', łacznieć, łaczność. Przestawka ogólnosłowiańska z olk-, lit. ałkti, 'łaknąć', ałkanas, 'głodny', prus. alkins, 'trzeźwy'. W cerk. istnieje jeszcze postać nieprzestawiona: ałczen, czasownik ałkati, ałczą, obok łakati, łaczą (nie mamy już tego czasownika pierwotnego); brak dalszego pokrewieństwa.

ŁAŁOK, 'podgardle wołu', cerk. łałok i łałoka, 'podniebienie', toż u innych Słowian; na Rusi mylne łałki, 'dziąsła', zamiast łałoki; czes. laloch, lalouch, lalok (i o koguta, u ucha); zdwojenie do łokać (p.).

ŁAMAĆ, łamanie (np. w kościach), ułamek, łamańce, łamliwy, łamigłówka; częstotliwe do łom- (p. łom i lemiesz); tak samo u wszystkich Słowian; ale łamię, jak i u Czechów, zamiast łamam; lit. łoma, 'nizina, dół'.

ŁAN, obszar pola; "w Mazowszu mierzą na włóki, w Małej Polszcze i Rusi na łany", wedle Grzebskiego: łanowe, 'podatek (dwugroszowy) od łanu'; łanowy (żołnierz, łanowiec); powtarza się u Czechów; na Południu prawie nie istnieje (serb. narzeczowe lanac, z tego węg. lánc, 'morg'; łac. laneus powtarza tylko nasz łan). Pewne jest, że wymiar łanowy (od piętnastu do stukilkadziesiąt morgów) przybył do nas dopiero z osadnictwem niemieckiem, że rzecz, a więc i nazwa, obca, i poszła, przez Czechy, z niem. Lehn

(p. lenno).

ŁANI, łania, przestawka z +al-ni, cerk. alniji; czes. laní, itd.; p. jeleń; prus. lit. alne, elne, celt. elain, 'łania'; łacina średniowieczna 'konwalję' nazywa 'auricula cervi', co w 15. i 16. w. tłumaczą: łanie uszko, łanka, łanysz, łanoszka; od nas przeszło to na Ruś, łandysz; u Czechów lanýž, nazwa grzybów ('jeleniej gębki').

ŁAŃCUCH, łańcuszek, łańcuchowy, w 15. i 16. wieku przeważnie lencuch, leńcuszek, zastąpił dawny rzeciądz (p. wrzeciądz); z niem. Lannzug, złożonego z dawnego Zug, 'ciąg', i lanne (z czego nasze łanwy, 'powrósła czy pręty łączące oś z orczykiem'; czes. lano, 'lina, powróz'; serb. lanac, 'łańcuch'). Narzeczowo i łańcuch, lejcuch.

ŁAPA, łapka; łapki, 'wyłogi'; łapowe, łapówki, łapownik; łapia(s)ty; por. łabaj; litew. łopa (psia, niedźwiedzia), łotew. lēpa, goc. lōfa, staroniem. laffa, 'dłoń'; por. łopata. U Czechów z nagłosowem t-, d-; tlapa, dlaba, u nas narzeczowe dłapa.

ŁAPAĆ, łap! łap-cap; łapie, łopie, 'rychło' narzeczowe; pierwotna odmiana: łapam, rozkaźnik łapaj!, dziś łapię, łap!; łapnąć; obłapić, obłapiać, dawniej 'szczerze uściskać', dziś tylko w nieprzyzwoitem znaczeniu; ułapić; łapacz, łapaczka i łapka (na myszy); złożenia: łapigrosz, łapikufel (czy i łapserdak?); łapczywy z urobieniami; tak samo u wszystkich Słowian (czes. lapka, 'zbój'); a jest i inne lapati, lap(o)tati, o 'paplaniu', lap(a), 'pysk'; ale rus. łapouchij zamiast kłapouchy.

ŁAPEĆ, łapcie, 'kurpie, łyczane obuwie' (rus. łapot-

niki, 'Kurpie', w Kronice); przyrostek jak w nogieć, łokieć; lit. łopas, 'łata', łopyti, 'łatać', bo i u Serbów i na Rusi łapot' 'szmaty i łaty' oznacza; grec. lōpē, 'pokrycie' lepos i lopos, 'kora, łupa', lepō, obłupiam'.

ŁASIĆ SIĘ, 'przymilać'; stąd nazwa zwierzęcia łasicy, łaski, co przed kotem dziatwę i domowych bawiła a łatwo ugłaskać się dawała; dalej nazwa łaski w znaczeniu 'łaskawości' i t.p., z licznemi urobieniami: łaskawy, łaskawca, łaskliwy, łaskawić, ułaskawić, łaskanie w pasłterzach ("obiata", r. 1532), łaskować; lit. łokszno (niby z +łaskaus), 'serdeczny'(?). Nazwa i łasicy i łaski (rus. łaskowyj, 'łaskawy' powtarza się tak samo u wszystich Słowian. Por. łagoda.

ŁASKOTAĆ, łaskotki, łaskotliwy, łasktać, p. łechtać, łesktać.

ŁASY, łasować, łasowny, łasić się na co, 'łakomić się', zestawiają z łac. las-civus, 'swawolny', niem. Lus-t, grec. zdwojenie li-lai-omai (z +li-las-iomai) 'pożądam'; słowo polskie i ruskie, ale jest w cerk. i łaskrd i łaskosrd, rus. łaskosierdyj, złożone, o 'łasym, pożądliwym'; łasy może:'tem, co zobie', lit. lesti, 'zobać', apy-lasa, 'wybór' niem. lesen, 'wybierać,czytać'(?).

ŁASZT, nazwa 'miary' (liczba korców, u flisu), z niem. Last od laden, dawne hladan (skąd i lada), nasze kładę.

ŁAT-, 'chwytać' w najogólniejszem, najpierwotniejszem znaczeniu; pień bardzo rozrosły; łatnica i łacnica, 'sieć do łowienia ryb', średniowieczne; łatwy i łacwi i łacny, 'co się da uchwycić', z licznemi urobieniami: łatwić, ułatwić, załatwić, łatwość; łacność, łacnić, łacnie,

łacniuszki i łacniuchny = łatwiuchny (u Czechów dziś láce 'taniość, gdy nasze łacno tylko 'łatwo, rychło,skoro', znaczy; serb. laće,'darmo'); dalej łata, łatać, łaciarz (u Czechów látka i na 'materję','treść'przeszło); nakoniec łatew, cerk. łatka, 'naczynie', u nas w obu psałterzach: "łatka nadziei (3. przyp) mojej"; narzeczowe łatuszka (gliniana na mleko). Znaczenie pierwotne ocalało w serb. i słowień. latiti, laćati,'chwytać, brać'; dalszych odpowiedników pewnych niema. P. łotok. Złożone: łatwowierny itd. Powtarza się u wszystkich Słowian, ale nie tak licznie, jak u nas.

ŁATR, 'sążeń' (u Paska i i.), z niem. (Klafter) Lafter.Por. klofka.

ŁATY (u dachu), łacić,'pokrywać dach', "wieżę łacić", 'krokwić', z niem. Latte; dawne pożyczki dają ła- z la-, nowe zachowały la-, stąd i różnica między lada a łata; tak samo i z łaciną(p.).

ŁAWA, ławka (2. przyp. liczby mn. ławk, 16.wiek),ławeczka, ławica, ławnik (wedle niem. Schöffenstuhl, o 'sądzie miejskim, ławniczym'). Lit. łowa, łotew. lawa,'prycza',wydaje się pożyczką (chociaż temu przeczą); niem. (północne, duńskie itd.) lo, loo, laave, 'gumno'; przytaczają dalej ind. lu-,'ciąć', lū-nas, 'odcięty',lawas, 'ucinek', lāwas, 'ostry'. Słowo rus., czes. i nasze arcyrzadkie na Południu (niema go w cerk.).

ŁAZ, przeważnie w liczbie mn.: łazy, 'trzebież w lesie przez wypalenie czy wykopanie'; zgodnie chyba pozornie z następnem łaz.

ŁAZ, przełaz, łazić i li-

czne złożenia; łazęka, rzadziej łazęga, 'zbieg,szpieg', w średniowieczu, np. w aktach śląskich, i 'chłop nie osiadły na stałe'; ze zwykłym przyrostkiem -ba: łażbić, o bartniku posługującym się łaziwem czy leziwem albo łazbieniem do podbierania pszczół; łaziebny jednak i łaziebnik zowie się 'posługujący w łaźni', a łaźnia nazwana od łażenia w dół czy komórkę,gdzie na kamienie rozgrzane lano wodę; łazienka; oba te słowa znają oprócz nas tylko Ruś i Łużyczanie, tylko w zabytkach późniejszych; Nestor ich jeszcze nie ma, daje istbę (p. izba); zamiast łaziebnika oczekiwalibyśmy łaziennika. "Sprawić komu łaźnię", od bicia miotełkami w łaźni, co poświadczone od 10.w. u Słowian, u nas o Chrobrym opowiadane. Czasownik pierwotny: lazę, leźć (p.); prus. lize, 'lezie', zemai lizuns, o Chrystusie: 'zstąpił do odchłani', łotew. lēzāt, lēzētiēs, 'spuszczać się z góry na saneczkach', lēzens, 'równy, płaski', więc może i dawne niem. laege, 'płaski', nordyjskie lagr, 'niski', grec. lachys, 'niski', Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. łaziti, łażą, itd.; tylko łażbić nasze wyłącznie.

ŁAZANKI, 'rodzaj klusek', z włos. lasagna.

ŁĄCZYĆ, łączny, łącznik; pierwotnie: łęczyć, łączę; łększa, o 'oddzielaniu', "łączyć córkę z matką" jeszcze u Leopolity: 'odrywać'; podobnie: "jak się dusza łączyła (t.j.'rozdzielała') z ciałem", "patrząc na łększę naszę i rozdwojenie"; później przeciwnie: 'spajanie, jednoczenie'; łącz, 'wisz, sitowie' (od 'wiązania'); tak samo u wszystkich Słowian (Czesi urobili lucz-

ba dla 'chemji'); lit. łankioti, 'giąć', łankyti,'nawieazać'. Znaczenie pierwotne: 'zginać', p. łęk; odłączyć i rozłączyć nadały i niezłożonemu znaczenie 'oddzielania', gdy później złączyć, połączyć, równie na niezłożone oddziałały; w cerkiewnem łącziti znaczy 'dzielić'; mało i białoruskie łuczyty w naszem znaczeniu jest polonizmem. Nowy (?) rzeczownik rozłąka, ale to już w cerk. 10.wieku, rus. rozłuka.

ŁĄGIEW, narzeczowe łągiew, łonew, 'luśnia', od niem. Lünse również wyszło?; wywodzą je z niem. Langwage(?).

ŁĄKA, łączka, łąkowy, łączny; z u: Pałuki, dawna nazwa krajowa: 'nizina nad skrętem rzecznym'; od 'skrętu', łęku (p.) przezwana; w cerk. przeniesione na umysłowość: łąka 'zdrada, fałsz' (stąd rus. łukawyj, o 'djable'), 'zatoka morska'. Znaczenie 'krzywizny, wygięcia'ocalało w łąkoć (p.).

ŁAKOĆ, łąkotka (i nazwa herbu "Krzywaźni"); "łąkotką tam i sam wężowato się wije", "łąkotką nokształt łuku krzywego zgarbiony", "bez łąkotek i dołów", r. 1591, "łąkotkę napisawszy", 'nagryzmoliwszy'; w herbie nazywa się i łąkawicą, od łąkawy, 'krzywy'; rus. łukawyj, cerk. łąkaw, 'złośny'. Pień łęk-, łąk-, p. łęk, łuk; tak samo w litew. łanka, 'łąka nadrzeczna', 'dół', iłanka, 'wgięcie', do czasownika lenkti, 'zginać'; por. rus. łukomorje, 'zatoka', bułg. lukatuszka, 'zakręt', czes. sluka, 'sidło'.

ŁEB, łbisko, łbica; łebski (pisane i łepski, a do tego i łepeta i łepak, o 'zdolnym'); łebka i przyłbica, 'hełm'; oznaczało i'czaszkę', w cerk. łobnoje miesto: 'Golgota'. p. łub, bo czaszka obłubiona,

'ogłupiona', służyła za puhar. Prasłowo; rus. łob, czes. leb, lebka, przilba, 'hełm'.

ŁECHTAĆ, z tego łektać; pierwotne łesktać (ch z sk, jak często), łaskotać może i łoskot, łoskotać; od łesk-, łosk-, o 'szmerach' wszelkich, o 'trzaskaniu biczem', 'gadaniu'; czes. lektati i lechtati(to samo), loskot, loskotati, rus łoskat','bić'.

ŁEKNO, tylko w imionach miejscowych, czes. lekno, 'grzybienie', "wodna lelija" (Stanko 1472); litew. łukne (jest i nazwach miejscowych pruskich); por. Łek, Łku, we Łku, skąd urobiliśmy nowy, niemożliwy pierwszy przypadek: Ełk; Lyck u Niemców zachowało postać pierwotną. Obie nazwy od moczaru,'łkącego, łykającego'(?), ale por. lit. laukas, 'pole', łac. lūcus, 'gaj', niem Loh; wadzi temu odosobnienie polsko-czeskiej nazwy (?).

ŁEPTAĆ; "liszka sama łeptała", u Biernata, "pies wodę łepce", 'chłepce'; tu należy i łopot, "łopotać skrzydłami"; u innych Słowian (Ruś, Bułgarzy) łopać, 'żreć', u Słowieńców loptati 'chłeptać', a lopotati 'bić'. Obok łep-, łop-, jest i chłep-, chłop-,p. kłopot.

ŁEŻ, łgać, łgarz; łeż było dwojakie: rodz. męskiego, łżowie u Reja, "łżowi nie wierzą", u Biernata, "łża komu zadać"; rodz. żeńskiego: łży "kogo we łży poznają"; łżywy, kłamliwy; obełgać, wyłgiwać się (wyłygać, poprawne, zapomniano; łga, zmyślone słowo). Powtarza się w niem. Lug, Lüge, lügen i läugnen, jest i w celt.; niema go na Litwie. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. łgati, łżą, rus. łgu zamiast łżu, łoż, obłygati,'okłamywać', czes. lžu i lhu, itd.

ŁĘG i ług, 'nizina', łężna sowa, 'puhacz', na Rusi ług, ługowoj, 'brzeg rzeki nizinny'; łuża w nazwie Łużyc, 'kraju nizinnego, moczarowego'; z przedrostkiem ka-: kałuża; w cerk. łąg, 'gaj'; Brieselang pod Berlinem: 'brzezi łęg'. Niby toż co łąka, bo mamy słowa z g w tem znaczeniu, co i z k: łęgi, 'gibki', łęgowaty, 'zgięty', Łęgować się, 'paczyć się'; ale jest lit. liugas i ługas, 'moczar', ilirskie helos ('moczar') Lugeon u Strabona, więc słów nie łączę.

ŁĘK u siodła i kulbaki, 'wygięcie'; łuk, broń narodowa (szlachta jeszcze w 17. wieku z nią się nosiła, niby Tatarzy); w dawnym języku (np. w psałterzach) łęczyszcze, później łęczysko (u Wróbla), 'łuk'; od lęk-, łąk-, 'zginać', por. lit. łankas, 'obręcz', łankus, 'gibki; tu wtłaczają i ślęczeć nad czem ('skulony'). Prasłowo; rus. łuk, itd. P. łączyć.

ŁĘT, 'pręt', "jak łęt goły"; łątka, 'lalka' częste jeszcze w 16. wieku (u Reja w Józefie o Zefirze: "jak łąteczka między niemi"); dziś dla 'lalki' zapomniane zupełnie; z łątkami - marjonetkami obchodzili "igrcy" Słowiańszczyznę (starorus. łutok, 'igrzec'), a wycinali je czy z prętów, czy z łubia, bo rus łut 'lipowe łyko'; więc por. niem. nazwę 'lipy', Linde, lind, 'łyko', od giętkości', ang. lithe, 'giętki', nord. lindi, 'pas', niem. gelinde, 'łagodny', łac. lentus, 'gibki', 'powolny', nawet lit. lenta, 'deska'. Łęt tylko u nas i na Rusi, jest i w nazwach (Łętowski), ale lutka, 'lalka', powszechne u Serbów (luktati, 'bawić się lalkami' por. lutati, 'wa-

łęsać się'), i u Czechów: loutka, loutko, oboje o wszelakich 'narzędziach', a jest u nich i loutati, 'żreć', ale i 'dukwieć', jak serbskie; więc w każdy sposób prasłowo.

ŁKAĆ, łknąć, częstotliwe łykać "łzy a łykanie", we złożeniach: połykać (obok połknąć); łyknąć, łyk, łykacz i i.; łykawy, o koniu 'krztuszącym się'; tak samo u Czechów; mało- i białoruskie mogłoby być polonizmem; rzadsze u Słowieńców. P. łokać.

ŁOBODA, lebioda, 'atriplex' i 'chenopodium', z taką różnicą jak między łabędź i lebedź'; od 'białości' przezwana, -da przyrostek zbiorowy; p. łabędź.

ŁOBUZIE (15. wiek), 'zarośle', łabuzie, łobozg, 'zielsko, chwasty'; "w błocie, łabuziu i trzcinie", "lichym łabuziskiem"; słowo dziś zapomniane, ocalało w nazwie łobuza, 'ulicznika', łobuzować (się). Postać zmienna, tak co do pnia, jak i co do przyrostka, np. Marcin z Urzędowa pisze: "w Łabuziu" (t.j. łabuziu), W. Potocki: "rzucane w łobazie dziecko", "grzechów łobazy". Słowo istnieje tylko u nas i na Rusi, tam oznacza i wszelakie (przybory z plecionek', a wkońcu i całe 'budy, kramy', łabaźnik 'handlarz zbożem czy mąką'. Nazwy: Łóboz; Łobzów, Łobżenica. Łobuz o 'uliczniku' całkiem dowolne (por. lampart). Pień łab-, łob- (por. wyżej łabaj?) znamy zresztą z serb. i czes. lábati, 'chłeptać, łykać', słowień. labotati, 'paplać'; rus. łabos, 'pochlebca', łabzit', 'schlebiać'; cerk. łobzati, częstotliwe łobyzati, 'całować'.

ŁOCYGA, od 15.w., zamiast łocyka; w ciągu 16.w. obie postaci giną; wczesna to pożyczka, na Bałkanie, z łac. lactuca, niby 'mleczaj' (od lac, lactis, 'mleko') u innych Słowian z -i: serb. loćika; 'sałata' (bo nazwę 'potrawy solonej' przeniesiono na samą roślinę). Słowo ciekawe dla c z pierwotnego kt, jak w noc: noctis (łac.); do nas przyszło chyba przez Czechy; u nas w 16. wieku brzmiało także wedle łaciny: laktuka; od nas na Rusi, łatuk, a na Litwie, ła(k)tukai; u Niemców Lattich; czes. locika, słowień. loczika (wszędzie ć, c, cz, prawidłowa wymiana pierwotnego tak kt, jak i tj).

ŁODYGA, 'pień, badyl', polska nazwa 'kotu'; ocalała jako taka w rus. łodyga, 'kostka' i 'gra w kostki', łodyżnik, 'kostera'; -yga przyrostek, jak w cerk. krkyga, kniga itp.; czy od łodzi?

ŁÓDŹ, dawniej łodzia (rzeczowniki na -ia przechodzą stale w rzeczowniki o miękkiej spółgłosce: pieczenia, pogonia, pościela, tonia, w pieczeń, pogoń, pościel, toń); tak samo i nazwa miasta: Łódź, gdy w nazwie herbowej starsza postać ocalała; łódka. Południowosłowiańskie ładija dowodzi, że to przestawka z pierwotnego +ol-dija (w cerkiewnem, z jego stałem wzdłużaniem o w a, istnieje też aładii i aładija). Tak samo lit.: aldija i eldija. Jak Łodzia, tak i Korab w nazwy herbowe przeszły: czy od przodków Nordmanów? Można myśleć i o pożyczce z niemieckiego, por. anglosas. aldot, o 'korytkach', duńskie olde, 'wielkie wydrążone z drzewa koryto', norw. olde.

ŁOGAWY, o wadzie końskiej, p. łożyć.

ŁOGOSZ, 'koń przyprzęgany'; 'tył wozu, sani, dla hajduka';

w 17. wieku nader częste, później zapomniane; z węg. lógós, 'koń', od lógó, 'drąg przyboczny do zaprzęgu'; więc u Potockiego: "przyjąłem za hajduka na łogosz Węgrzyna", "niedźwiedzie u ludzi na łogoszach stawać będą", "hajduk skacze na łogosz z łogosza", "stoją na łogoszu hajducy", "łogoszowy pachołek".

ŁÓJ, łoisty, łojowy, łojówka; "wyłoić skórę" (o 'ciegach'); łojek, 'bielidło, maść'; od li-, p. lać; por. lit. iłajai, 'glina', at-łajis, 'odpływ'. P. słój. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian, począwszy od cerk. łoj; łoj znaczy u nich nieraz i 'miejsca zatopione, zalane'.

ŁOKAĆ, łoczę, 'łeptać, chlać, żłopać'; "grzechy jak wodę łoczesz", jeszcze u Wujka, potem zapomniane; od tego potok, 'obżerca'; protestańci szydzili z katolików, że w zapusty obchodzą św. Połoka; dalej: obłok, obłoczca, a z tego: obłojca (jak ojca z oćca, kojca z kośca), 'obżarty' i 'opity'; do tego: obłojstwo, 'obżarstwo', obłojnie, 'chciwie'; ułokany, 'opity'. Lit. łak-ti, o '(ch)łeptaniu (psa i kota)'. Z tem stoi we związku aryjska nazwa 'kałuży, błota', 'jeziora': cerk łoky, serb. bułg. lokwa, łaciń. lacus, 'jezioro', celt. loch (to samo), grec. lakkos, 'cysterna', niem. Lache (stąd wzięta nasza pożyczka: łacha, 'odnoga rzeki'; "rzeka w łachy się rozchodzi"); por. czes. lok, 'łyk', lokacz, 'opój' (nasze łokactwo), lokácz, 'kałuża', 'głębia w stawie'. Pień ten sam co we łkać, łykać, łek ('moczar'), łekno, od wrażenia słuchowego przy ł(y)kaniu i przy szłapaniu po mokradli; łekno zwie się u Serbów lokwań. Łokać prasłowiańskie; cerk. łokati, łoczą, rus. łokat' (łok(o)tat', 'paplać'), serb.

krwolok, 'krwopijca', czes. lokati i lákati, 'łykać'. Pień więc podwójny, z e, o, i u, y, jeśli łykać i łokać jedno. P. łałot.

ŁOKIEĆ, łokciowy; Łoktek, Łokietka (odmiana pierwotna; później Łokietek, wedle Łokietka, jak we wszelkich podobnych: piesek zamiast psek: pieska; bochenek, zamiast bochnek: bochenka); przyrostek jak w kikieć, wiecheć. Południowosłowiańskie, cerk. lakŭt', serb.[x] loket, dowodzi przestawki z pierwotnego +olkŭt', por. litew. olektis, 'łokieć (miara)', alkunē, 'łokieć ręki', prus. alkunis (to samo), a woltis, woaltis, o 'mierze' i 'ręce', z +ōlktis. Słowo aryjskie: grec. olos i ōlenē, łac. ulna, goc. aleina, niem. Elle.
[x] lakat, wobec rus. łokot', czes.

ŁOKTUSZA, 'płachta, chusta', dziś zapomniane, w 16. wieku jeszcze częste (u Reja i i.), poprzez czeskie loktusze albo wprost z niem. Lacktuch (Lacken, 'płachta', i Tuch, 'płótno', chociaż teksty niemieckie tego złożenia nie zapisały). Pożyczka prastara, czego dowodzi sz wobec niem. -ch, por. rzesza z Reich; w nowszych pożyczkach (wantuch, lajtuch) pozostaje Tuch niezmienione.

ŁOM; łomić, dziś wyparte przez łamać, łamię (zam. łamam); kamieniołom; łomny, ułomny; łomikamień (roślina 'saxifraga'); łomot, łomotać i łomotnąć; łominos, 'clematis' (jej owoce łamią się łatwo), nasza nazwa (r. 1472) przeszła na Ruś, chociaż ją Rzączyński r. 1745. jako ruską oznacza; łomikamień tłumaczy nazwę łacińską, później łamikamień i rozbikamień; inne złożenia: wyłom, przełom, złom; częste w nazwach miejscowych, Łomnica,

Kostołom itd. Prasłowo, lem: lom: lam; stopień jego najniższy w lit., prus. i łotew. limti, 'złamać się'; lem-, p. lemiesz, por. lit. lemti, 'wyznaczyć coś', łoma, 'cel', 'los'; łom, lit. łaminti, 'łamać (ujeżdżać) konia', łamakas, 'kawałek' (por. "łomot chleba", łomotać, 'zajadać'); niem. dawne lemian, 'łamać konia', lahm, 'ułomny, kulawy', fryzyj. lōm, 'mdły', lähmen, 'porazić'. U innych Słowian wszystko tak samo, por. rus. łomka, łomot' (chleba), czes. lomoz, 'łomot', cerk. łomiti sę, 'natężać się'. Nazwy: Łomazy, czescy Lemuzi z 11.wieku (nie celtyckie!).

ŁONI, łoński, 'zeszłoroczny', w przeciwieństwie do latoś, latosi; południowosłowiański (cerk. i t.d.) łani dowodzi przestawki z +olni, starołac. olli (z +olnei), 'wtedy', od zaimka wskazującego, ollus, 'ów'; niemo w litewskiem.

ŁONO, łonowy, łonko; prasłowiańskie; przed n wypadła spółgłoska; jeśli k, można wtoczyć łok-, o 'zagłębieniu'. U wszystkich Słowian tak samo; cerk. łono, itd.

ŁOPATA, łopatka (i u człowieka); prasłowiańskie; w lit. łopeta, prus. lopto, łotew. lāpsta, z tym samym przyrostkiem od tegoż pnia, od którego i łopuch i łapa, dla oznaczenia 'szerokich, płaskich' narzędzi, liści, części ciała.

ŁOPIAN, łopuch, nazwa roślin szerokoliściastych, u Stanka, r.1472; obok łopuch, łopucha u Cygańskiego, dowód oczywisty, że to nie pożyczka z łac. lappa, 'arctium', jak twierdzono; nazwa łac. może pokrewna. Tak samo u wszystkich Słowian; rus.

łapuch, zamiast łopuch, u Czechów i lopun.

ŁOPIE, p. łapać.

ŁOSKOT, łoskotać, u nas tylko z tym charakterystycznym dla wszelkich "głosów" przyrostkiem -ot, na Rusi jeszcze i łosk samo, łoskat','trzaskać', 'gryźć orzechy'; obok łosk-: lesk- (p. łechtać) i klesk- (klaskać).

ŁOSOŚ, nasze, ruskie (Ruś ma i zgrubiałe łoch) i czeskie; obce, jak ryba sama, Bałkanowi; powtarza się w lit. laszis, laszisza, laszasza, prus. lasasso (pożyczka z polskiego, jak i lit?), niem. Lachs; kto od kogo pożyczał, niepewne; u nazw rybich pożyczki dawne częste a niejasne (por. np. karp); przytaczają tocharskie (w Azji środkowej, aryjskie) laks, 'ryba'(?).

ŁOSZAK, łoszę, późna u nas pożyczka z rus. łosza, łoszati, z tur. alasza, 'koń' (właściwie 'drobny'; łoszad' z przyrostkiem zbiorowym, jak czernied', sinied'); łoszak na Rusi pierwotnie 'muł' jak iszak.

ŁOŚ; w psałterzach tłumaczy i 'onager' (dziki osieł), zwykłem nieporozumieniem, co obcemu zwierzu podstawiono byle nazwę krajowego; we wszystkich językach słowiańskich tak samo, ale południowe zapożyczyły z Północy nazwę nieistniejącego na Południu zwierza, bo postać pierwotna brzmiała +olsĭ, jak dowodzi niem. Elch (z czego łac. alces, grec. alkē); słowiańskie s jest podniebienną gardłową: k', z czego niem. h (pierwotne +alhi-), anglosaskie eolh (z elha), nord. elgr. Pień ten sam co w nazwie jelenia i łani. Ostatniego łosia ubił r. 1677 ostatni Piastowic ; o szerokiej znajomości zwierza świadczą liczne imiona osobowe i

miejscowe.

ŁOTOK, 'korytko', łotoczek, 'ściek', od tegoż pnia łat-, (p..), co i łatwy; łotoć, dla 'caltha palustris', 'kaczyniec', może ruskie.

ŁOTR, łotras; łoterski i łoterstwo w 16. wieku, dziś łotrowski, łotrowstwo; łotrować; łotrzyk, łotrzyca; wyzwisko niem. od liederlich, 'niecny', Lotter, 'nicpoń', jakby nam własnych brakło (por. szelma); u nas, Czechów i Serbów-Słowieńców; niema go na Rusi.

ŁÓW, łowić, łowiec, łowiectwo, Łowicz, łowczy, łowny, niełowny; połów, załawiać, wyławiać, obława; prasłowo, którego brak w lit. (bo jego ławus, 'zwinny', ławiti, 'przyuczyć', zakrawają na pożyczki); pień lāu-, grec. leiā, 'łup' (z lāwiā), apolauō, 'używam', łac. lu-crum, 'zysk', goc. laun, niem. Lohn, 'myto'.

ŁOZA, 'gałąź' ("łoza winna"), 'pręt wierzbowy'; prasłowiańskie; zestawiano je stale z lit. łazda (narzeczowe łaza, prus. lagzda), ale te należą do naszej laski i leszczyny, chociaż ich spółgłoska właśnie łozę przypomina; wypada więc chyba połączyć oba pnie jako odmianki z dźwięczną i niemą syczącą.

ŁOŻE, łożysko; "łoże u strzelby" (stąd ruskie łoża); podłoże; łożny, "łożna niemoc", 'tyfus', łożnica (zawsze tak w 17. w.; dziś po narzeczach); drugie tegoż znaczenie: 'sypialnia'; nałożnica. Dziś zdrobniałe łożko zastąpiło łoże. P. lec i łożyć. Grec. lechos, 'łoże' (z inną samogłoską), łac. lectus, skąd też i lektyka: "łóżko noszące (tak wedle dawnej składni!) my zowiemy kolebka", Mączyński, r. 1564; grec. alochos = cerk. sąłog ('żona'; są- znaczy 'razem,

spół', por. sąsiad). Języki lit. nie zachowały tego pnia aryjskiego, u nas i u Niemców (legen, liegen, Lage, Lager, i t.d.) najliczniej się przedstawiającego; por. dalej homerowe lekto, 'legł', iryjskie lige, 'łoże'. Lit. palegis, 'połóg'(?).

ŁOŻYĆ na co; częstotliwe -łagać zastępujemy przez -kładać; liczne złożenia, czasownikowe i rzeczownikowe: dołożyć (dokładać, i tak stale i u innych); rozłożyć (w przenośnem znaczeniu 'rozważyć'); założyć, założyciel. i założyć się z kim o co, t.j. pierwotnie: 'dać coś w zakładzie'; wyłożyć (również przenośnie); ułożyć; przełożyć; przyłożyć się do czego; "obłożyć batami". Rzeczownik: rozłóg (por. rozległy; rozłożysty); połóg (położnica); nałóg (nałożyć się do czego); przyłóg i odłóg ("odłogiem leżeć", o polu); wyłogi(u sukni); załoga, w podwójnem znaczeniu: dawniej 'pomoc' (pan zakłada chłopa dając mu inwentarz), przestarzałe; dziś: 'garnizon' (i okrętowy); i tu -kład stale obok, a więc obok załoga: zakładka; przełożyć, ale przekład, itd.; podłoga jednak tu nie należy, p. dłażyć. Od łog-, leg-, p. lec.

ŁUB, 'kora (lipowa)','budka na wozie', pałuba, łubie, 'okrycie łuku' (zaś saidak lub kołczan 'okrycie strzał'); toż samo załubce, r.1607; łubiany (maża, tarcza); łubek,'krążek obszywany i wysadzany kwiatami, na czoło dla panien'. Prasłowo aryjskie; łac. liber z +luber,'łyko', 'książka'; niem. Laube (stare louft, 'kora', 'łyko', z tego lucht, 'strych, poddasze', a może i Luft, 'powietrze',?), litew. łuba, 'deska', może i łuoba(s), 'kora', łuobties, 'obłupy-

wać się', łotew. luobu laiks, 'czas kiedy łyka drą' (na wiosnę).

ŁUCZYĆ, łuczać, 'trafiać', 'rzucać do celu', "łuczachą kamieniami", 'rzucali'; najczęstsze u Biernata i Reja: "bo cię tamo nikt nie łuczy" ('znajdzie'), "na lekarza łuczył" ('trafił'); w przysłowiu: "nierychły Bóg lecz łuczny"; w 17.wieku ginie zupełnie. U innych Słowian bogato zastąpione, szczególnie na Rusi, gdzie i słuczaj, 'traf', i połuczit', 'otrzymać', do najpospolitszych słów należą. W cerk. "aszte mi sę łuczit umreti z toboją", 'jeśli mi wypadnie, itd.'; lit. łaukti, 'wypatrywać', prus. laukit, 'szukać', lit. łūkēti, 'wyczekiwać', łotew. nuoluks, 'cel, zamiar'. Nie wadzi przypomnieć, że w nagłosie kl- i l- nieraz sobie odpowiadają, a kliucziti, prikliuczat', zgadza się zupełnie z łucziti i słuczaj, tak, że pień może ten sam co i w klucz.

ŁUCZYWO, (w słowniczku około r. 1500 stale łyczywo, mylnie odczytane?), 'drzazgi do świecenia' (opatrywał je u w. księcia na Litwie osobny "żibintojis", 'świecący'); z ruska łuczyna; u nas tylko tak, ale na Rusi jeszcze samo łucz, 'światło, promień', cerk. łucza (na Rusi 'smolak');prus. lukis, 'polano'. Pień aryjski: ind. rucz-, 'światło, jasność', niem. Leuchte, grec. leukos, 'biały', i leussō, 'patrzę'; dalej łac. lux, 'światło', lumen (nasz luminarz), lucus, 'gaj', lit. łaukas, 'pole', ind. lōka, 'świat', o 'wolnej, jasnej przestrzeni'. P. łuna. Na Południu, u Serbów, lucz, 'pochodnia, smolak', lucza, 'promień' (jest i lucze, 'lalka', jak łątka?); czes. loucz, 'smolak'.

ŁUDZIĆ kim (wedle starej składni, jak kłamać kim), częste we złożeniach: złuda, ułuda, obłuda, obłudnik; obłuda i o 'marze, straszydle'; w cerkiewnem i na Bałkanie łud; 'błazen', 'głupiec'; łudarz (ptak łudarka?), łudarstwo (w 16.w.) zbliża się poniekąd do tegoż; łudzący, złudny. Gockie liuts i liuta, 'obłudny', 'obłudnik', liutai,'igrcy', us-lutōn,'zwodzić'; litew. lūdnas, 'smutny', lusti, 'smutnieć', prus. lustint, 'upokarzać', czy tu należą?, chociaż znaczenie'pokory' powtarza się w nordyjskiem.

ŁUG, p. łęg; 'bagno, mokradl'; "siana ługowe", ługowisko; "posiekli ługi", 'gaje', w biblji; u Twardowskiego, o Kozakach, "co uciekli w ługi", 'lasy,ostrowy', będzie rusyzmem.

ŁUG, ługować albo łużyć, łużyny; z niem. Lauge, dawniej louge, o 'ciepłej kąpieli'; por. łac. lavare, 'myć'.

ŁUK, nazwa 'broni zgiętej', przeniesiona na wszelkie 'sklepienia'; jak w ług ('bagno'), tak i tu u obok nosówki (p. łęk); łucznik; pałuki. tłumaczy w 15.wieku i'obręcz'.

ŁUK, 'allium', rodzaj czosnku; nazwa zastąpiona dziś przez pory (z łac. porrum, już w 15.w. znanego, ale jeszcze od łuku odróżnianego: zrzynany, drobniejszy, łuk; większy głowiasty, por; w 16.w., wobec stalej uprawianego szczypioru, p., o różnicy zapomniano: por i łuk były owym głowiastym; nakoniec nazwa łuk, łuczek, zaginęła). Z niem. prasłowa Lauch, dawne louh; pożyczka to prasłowiańska; u wszystkich Słowian (i Finów) tak samo.

ŁUNA, 'blask', "łuna księżycowa" 1537 r., "łuna od po-

żaru"; prasłowo; przed n wypadło ch z ks, prus. lauksnos, 'gwiazdy', starobaktr. raoksnā, 'światło', łac. lūna (w narzeczach losna),'księżyc', grec., z inną samogłoską, lychnos, 'światło'. Od 14. do 16.wieku, od psałterza flor. do Paprockiego, znachodzimy łunę, lunę łacińską, 'księżyc' (jest i w cerk. i na Rusi), ale to pożyczka płuczona, nie ludowa, chociaż i na Bałkanie do dziś się szerzy. Pokrewne więc z łuczywem, łac lūx, luceo, 'świecę', lucerna, itd.

ŁUP, łupać, z nosówką: "łępai wałacha, Parulu" (u Rysińskiego, mylnie jako przysłowie podane; wyśmiewano tem gwarę mazowiecką: 'łup wałacha'; Parul, częsta tamże nazwa); łupić; łupież, łupieżca;jak korzyść od kory (zdzierania jej), tak łupy od 'zdzierania kory i skóry' przeniesiono na 'zdobycz, łupy wojenne'; ale jeszcze w 16. i 17. wieku łupież'skóra' (lwi, zajęczy, bydlęcy łupież); łupieżnik; pisownia łupierz mylna; łupień, "dać łupnia"; łupek, 'szyfer', łupkowy; łupa, 'szczepa', 'kromka'; ale łupa, łupka, łupina, 'skórka (owocowa)', p. łuska. Prasłowiańskie; u wszystkich Słowian tak samo; lit. łupti, 'obłupiać', łupsnis,'kora', ap-łaupyti, 'złupić kogo doszczętnie'; łupsnis nasuwa mimowoli łub lipowy (p.); mniej pewne zestawienie z grec. lypē, 'bieda', lypros, 'biedny'. Łupanie przeszło wszędzie i na 'bicie', por. "wyłupić skórę"; łupucupu. P. łypać, łuska.

ŁUSKA, łuskinia, łuszczyć, "wyłuskać orzechy", łuszczaki ('orzechy'); łuszczybochenek; łuzgać (orzechy); łuspiny (łupiny); łuska ('kromka chleba') w porównaniu z łupą, łupinami, dowodzą, że pień właściwy jest łu-, o wszelakiem 'obcinaniu', ujmowaniu';

żaru"; prasłowo; przed n wypadło ch z ks, prus. lauksnos, 'gwiazdy', starobaktr. raoksnā, 'światło', łac. lūna (w narzeczach losna), 'księżyc', grec., z inną samogłoską, lychnos, 'światło'. Od 14. do 16. wieku, od psałterza flor. do Paprockiego, znachodzimy łunę, lunę łacińską, 'księżyc' (jest i w cerk. i na Rusi), ale to pożyczka półuczona, nie ludowa, chociaż i na Bałkanie do dziś się szerzy. Pokrewne więc z łuczywem, łac lūx, luceo, 'świecę', lucerna, itd.

ŁUP, łupać, z nosówką: "łępai wałacha, Parulu" (u Rysińskiego, mylnie jako przysłowie podane; wyśmiewano tem gwarę mazowiecką: 'łup wałacha'; Parul, często także nazwa); łupić; łupież, łupieżca; jak korzyść od kory (zdzierania jej), tak łupy od 'zdzierania kory i skóry' przeniesiono na 'zdobycz, łupy wojenne'; ale jeszcze w 16. i 17. wieku łupież 'skóra' (lwi, zajęczy, bydlęcy łupież); łupieżnik; pisownia łupierz mylna; łupień, "dać łupnia"; łupek, 'szyfer', łupkowy; łupa, 'szczepa', 'kromka'; ale łupa, łupka, łupina, 'skórka (owocowa)', p. łuska. Prasłowiańskie; u wszystkich Słowian tak samo; lit. łupti, 'obłupiać', łupsnis, 'kora', ap-łaupyti, 'złupić kogo doszczętnie'; łupsnis nasuwa mimowoli łub lipowy (p.); mniej pewne zestawienie z grec. lypē, 'bieda', lypros, 'biedny'. Łupanie przeszło wszędzie i na 'bicie', por. "wyłupić skórę"; łupucupu. P. łypać, łuska.

ŁUSKA, łuskinia, łuszczyć, "wyłuskać orzechy", łuszczaki ('orzechy'); łuszczybochenek; łuzgać (orzechy); łuspiny (łupiny); łuska ('kromka chleba'), w porównaniu z łupą, łupinami, dowodzą, że pień właściwy jest łu-, o wszelakiem 'obcinaniu', ujmowaniu';

lit. łuzgana, łusna, 'łuska', łotew. lauska, lit. łuksztas, 'łupa', łužti i laužti, 'łamać', łužis i laužas, 'łom'. Por. prus. au-laut, 'umrzeć', lit. liautis, 'przestać', grec. lyō, łac. luo, 'rozwiązać'(?). Łuska, łuszcz, łuzga, łuspa powtarzają się u wszystkich Słowian, u Serbów naturalnie i z ich wtórnem j: ljuska, ljusztiti, bułg. luzgam, 'trącam', rus. łusta, 'kroma'.

ŁUT, z mylną pisownią u miasto ó, jak we wszystkich podobnych pożyczkach (p. but, kluski, nuty, ślusarz); z niem. Loth, 'waga', pierwotnie jakakolwiek, później oznaczona; niem. słowo powtarza się w celtyckiej (pożyczka) nazwie 'ołowiu'.

ŁYDA, łydka, pisane i łytka; łyst, łysta; albo lit. bliauzda, 'łyda' (b- odpadło, jak nieraz w nagłosie słowiańskim bywa; zd lit. zamiast d, jak w barzda: broda), albo może pokrewne z łodygą, z powodu małorus. sułdyha, 'noga', którego łd- na łyd- wskazywa (?).

ŁYKO, łyczak, 'wić z łyka', "powróz łykowy"; z włókiem konopnych robiono żupany tanie, miejskie, więc łykami 'mieszczan' samych przezywano. Tak samo litew. wszystkich trzech narzeczy: łunkas. Łyko tyle co łącz, najpierwotniejsza 'wiązanka', należy więc do łączyć; y:ą, podobnie jak w być: będę. U wszystkich Słowian tak samo.

ŁYPAĆ, łypnąć (oczyma), por. łupać (?); słowo niedawne, pożyczka ruska, por. małorus. hłypaty, 'patrzyć'(?).

ŁYSKAĆ SIĘ, łyskawica, łyskawiczny, łysnąć się, łyskot, to samo co błyskać itd., już od 16. wieku częs-

te; b- odpadło, jak w łyda; nie myślę więc wyprowadzać słowa tego, znanego tylko u nas i na Małej Rusi (od nas?), od pnia lŭsk- (p. lśnić się), chociaż on może wpłynął na tę postać.

ŁYSY, łysek; Łysiec (Kahlenberg); łysość, łysina, wyłysieć, łysić; nazwa i wszelakich 'zwierząt (wołu, krowy) z czołem białem'; to samo co lit. łaukas; różnią się więc oba języki tylko co do pierwotnej jakości gardłowej, u nas podniebiennej, na Litwie welarnej, - różnica nierzadka; należy więc pień łysego do łuk- w łuczywie, od 'świecenia się, jasności'. U wszystkich Słowian łysy, łysina, łyska (ptak, stąd niem. Lietze).

ŁYŻKA, łyżeczka; u wszystkich innych Słowian tylko z półgłoską, cerk lžica, rus. łożka, czes. przestawione (jak i w serb. i słowień.): žlice. Łyżek nie używano niegdyś przy jedzeniu; chleb wydrążony (skórka) służył do polewki; pierwotne znaczenie łyżki, jak np. i w niemieckiem (Span jest 'Löffel' i Holzspan'), to 'trzaska, pręcik'. Pierwotnego rzeczownika niema; p. łyżwa; bułg. liżina, 'drzewo, belka', czes. liha (p. ligawka) bliższe, jeśli ich i z y (?).

ŁYŻWA, łyżwiarz, w 17.wieku jeszcze i łyża, jak do dziś na Rusi; znaczyło i 'czółno płaskie' ("most na łyżach"); por. lit. łungas, 'giętki', grec. lygos, 'wić', lygidzō, 'wiję' łac. lucta, 'zapasy', niem. Locke (nasze loki, loczki). Słowo tylko na Rusi i u nas (od Rusi przejęte?), wywód jego może nic z łyżwą nie ma spólnego, t.j. odmienny; rus. łyzgat', bułg. luzgam se, 'ślizgam się', do lit. szliużēs, 'łyżwy', szliaużti, 'leźć'(?).

ŁZA, łezka, łzawy; s- nagłosowe odpadło, jeszcze w 16. wieku: słza, drugi przypadek liczby mnogiej słez, słezka. U innych Słowian z miękką półgłoską, rus. sleza, drugi przyp. liczby mnogiej sloz. Ilża jeszcze w 15. wieku Isłża (i- w nagłosie jak w ilnianka do lnu, istba-izba), przymiotnik iłżecki. Pień pierwotny slŭz-, ten sam co w śluz, (p.) grec. lydzō,'łkam', lygdēn,'łgając'; niem. schluchzen i schlucken; niema go w litewskim.

M

MACA, 'większa miara zbożowa' (licząca macek 16, a półmacków 32), w 17.wieku; z niem Metzen od mesaen, 'mierzyć', od pnia med- (p. medytować). Ale maca żydowska z hebr, mazzāh,'przaśny'.

MACAĆ; liczne złożenia; macek i macka, 'narząd dotykania u owadów'; mackiem, "po macku", "po omacku",'macając w ciemności'; tylko u nas i u Czechów; maceć w psałterzu flor. albo błąd pisarski, albo czechizm, w puławskim macać. Por. czes. maczkati, 'gnieść', nasze maćkać, rozmaćkany; pień mak- (mok-) powtarza czes. makati, 'dotykać'.

MACH, machać, machnąć; zamach (do zamachnąć się), odmach (pięścią, "na odmach"), zamaszysty. Urobione przyrostkiem -ch (jak jechać) od ma- w czasowniku manąć, 'kiwnąć', istniejącego u nas w narzeczowem zamanąwszy, 'nagle', dalej w majak (p.). Pień ma-, słowiański i litewski, o 'ruchu ręką, okiem', 'kiwaniu', 'miganiu'; lit. mo-ti, moju, 'kiwać ręką' (cerk. namaiati oczima), mos-tē, 'dał znak', mosuoti, 'machać'; czes. máwati i manouti, 'machać', 'machnąć'. U wszystkich Słowian machati, maszą albo machają, w tem samem znaczeniu; nierównie bogaciej rozwinięte np. u Serbów.

MACHARZYNA, 'pęcherz'; oba słowa działają na siebie, stąd męcherz itp. u Potockiego stale macherzyna: "puk-

nękdmacherzyna, bo wiatrem nadęta". P. miech, moszna.

MACHELSKI, o suknach, sukniach, płaszczach; od miasta belgijskiego Mecheln.

MACHINA, machinacje, machinalny, 'bezwiedny', zachowały kształty łacińskie, gdy maszyna, maszynka, maszynowy, maszynista, romańskie dają (franc. machine). Wszystko przez łacinę z grec. mēchanē (por. mechanik, mechaniczny, mechanizm) od mēchos, 'środek, sposób', niem. machen, 'robić' (por. gmach).

MACHLOWAĆ, 'oszukiwać, szachrować'; machlarz, machlerz (machlarstwo, machlerstwo), częste szczególniej w 17. wieku, zachowały i pierwotne znaczenie 'faktora, stręczyciela' (franc. maquereau, 'stręczyciel', maquerellage), co uwijali się szczególniej w Gdańsku przy handlu zbożowym (por. Klonowica, Paska i i.). Z dolnoniem. makeln, makeln, od machen, 'czynić', Makler, Mäkler (mecheler w 15. wieku i w górnoniem.).

Maciek, Maciej i Mateusz, bo nie rozróżniano obu imion, i biskup krakowski (Zebrzydowski) ewangielistę Maćkiem nazywał; przenoszą na zwierzęta, jak inne imiona na rośliny, a więc macuś, 'kocur'; na 'kiszki', jedne zwąc Dorotką, drugie Maćkiem, w 16. wieku; na 'gbura, prostaka', jak i Bartek; maciejówka, rodzaj 'czapki'.

MACLOCH, 'dziura, nora', 'komórka', częste w 17. wieku, z niem. Mauseloch, 'mysza dziura'.

MACOCHA, macoszy; w 14 i 15. wieku macecha; najstarszy to przykład wtórnego io przed gardłowemi, zamiast ie, jak wloką, zamiast wleką; ogól-

nosłowiańska nazwa, chociaż wcale nie pierwotna, skoro poszła od mianownika maci (mać), nie od pnia macier- (p. matka; podobnie urobione jak macica, albo lit. motyna). Pierwotne +matjecha, od czasownika +mactć (do mian. mać); oczekiwalibyśmy +macima, jak ojczym; ofiary macochy przezwały ją przyrostkiem dla imion żeńskich, -cha, z niestałą samogłoską przed ch (starucha, szewczucha, mądrochna); -je- zabrnęło tu, gdy przyrostki z j- popłacały (np. radzaj z +rodjaj, od rodzić).

MACZUGA, w 16. wieku nieraz i macuga, u Mączyńskiego, M. Bieleckiego, ale na tej pisowni nie można polegać; 'kij', 'buława'; przenoszone w 16. i 17. wieku na 'kobietę strojnisię', "kosztownie ubrana, macużka wyryta", "(miejskiego synka) maczuga wdzieje (drogie futro)". Z rum. maciuca (franc. massue) od łac. mattea, 'pałka'.

MAĆ, macica, maciora, macierz, p. matka.

MAGAZYN, 'skład', 'sklep', z franc. magasin, co wkońcu z arab. machzan, machazin, 'spichrz, skład towarowy'; na Rusi przestawiają: gamazeja.

MAGIEL, maglować, magielnica, maglownica; po narzeczach z nosówką: mangiel i męgiel; z niem. Mangel) z grec. manganon, 'machina wojenna, wyrzucająca kamienie'.

MAGIERKA, 'czapka węgierska', magierszczyzna, 'strój węgierski' w 17. wieku od madiar, madziar(!), od magyar, jak się Węgrzy sami nazywają (od drugiego ich plemienia, nazwanego Moger, od wodza tegoż imienia.

MAGJA, magiczny, z łac. magus, magicus, a to z grec.

mageiā od perskich magów.

MAIŻ, czy maisz, nieobjaśniona nazwa 'sokoła, raroga'.

MAJ, majowy; majówka, także owad i roślina; nietylko nazwa miesiąca (z łac. majus), ale i nazwa 'ziela' (i 'kwiecia'), "umaić głowę, domy" (przy pogrzebach "maju kupresowego" używano); szydzi też Stryjkowski z niepewnego szlachcica, co sobie w herbie maj (on pisze z mazurska mej, jak dej zamiast daj), t.j. byle jaki łopuch, wymalował. I w niemieckiem Meie, Maie, o 'zieleni' się używa. Tak samo u innych Słowian.

MAJAK, majaczyć, "majakiem krążąc" znane dopiero od 17. wieku, od Tatarów i Kozaków, co po majakach, 'wiechach i znakach', wieści sobie podawali. Czechom to zupełnie obce, najbujniej na Rusi się rozkrzewiło; postaci z samem -ja, bez -k, i cerk. i Bałkan dobrze znają, cerk. namajati, 'kiwać'; tatar. majak, 'wiecha', z rus., co i 'latarnia morska'; pień ten sam co w machać; cerk. i pomawati, 'kiwać'.

MAJĄTEK, majątkowy, majętny, majętność, majętnostka; do(mieć) mający, jak podobne: kipiątek, wrzątek; słowo nowsze, od 16.wieku.

MAJDAN, 'plac obozowy, dla targu i dla rady, otoczony namiotami', później wszelki podobny 'rynek', szczególniej w lasach, przy trzebieży, pędzeniu smoły; przejęte w 17.wieku z tur. mejdan, 'plac' (z pers.).

MAJERAN, poprawniej majoran (u Stanka 1472 r.), majorana; maruna nawet; z łac. maiorana, co pochodzi (czy nie przez Arabów?) od grec. amarakon.

MAJSTER, majstrowa, zmajstrować, "majsterczuk cechowy"; mistrz, mistr(z)yni, mistrzowski, misterny, z urobieniami; metr (już u Paska pod r. 1660), metresa (również w 17.wieku); magister, magistrowa, magistrat z urobieniami, - wszystko z łac. magister, 'wyższy,przełożony', jak minister 'niższy, sługa', albo wprost, jak ostatnie, albo przez franc. (maître, maîtresse), albo przez czes. (mistr), albo przez niem. Meister (Mester, rus. master). Złożenia dawniejsze na -mistrz: kuchmistrz, ochmistrz, cechmistrz, wachmistrz, burmistrz, zegarmistrz, sztukmistrz; nowsze na -majster.

MAJTEK, marynarz, a 'spodnie jego' maitki, z holand. maat, maatje (stąd i niem. Matrose i franc. matelot), o 'towarzyszu (co dzieli ze mną chleb)' od końca 17.w. dawniej tylko marynarz, z łac. marinus, 'okrętowy, morski'; 'spodnie' zwały się również marynałami; stąd i marynować, marynata.

MAK, maczek; w rozmaitych przysłowiach: "cicho jak makiem posiał" (u Paska i Potockiego), "drobniej maku" (siekać, w liście do Hozjusza z r. 1568); makowy; makolągwa (i makolądwa, tak u Stanka 1472 i po imionach; obok siemionki i siemionuchy), ptaszek (niby w 'maku lęgnący',?); makówka,("główka jak makówka, a rozumu by naplwał"); makowica (przejęte do rus.), 'wierzchołek kolumny lub wieży' (w 16. wieku ogólne). Grec. mākōn i mēkōn, niem. dawne māgo, średniowieczne māge i māhen, dziś Mohn; u wszystkich Słowian bez wyjątku to samo prasłowo, zato Litwa ma tylko pożyczki, prus. mōke z polskiego, a lit. magona

(z odrzuceniem nagłosu:aguona) z niem.(?). Jak nasza nazwa wędrowała, czy prasłowo, czy pożyczka z grec. (ale takich nie bywa zresztą wcale), i od jakiego pnia wyszła, nie dociekzono. Tu należy i makutra, co w niej mak trą wiercimakiem (rus. makotra i makotiert'); makuch, dla wszelkich 'wytłoczyn'. Inny maczek, nazwa gry hazardowej, od makao.

MAKABUNDA, przezwisko (lwowskie), zniekształcone z wagabunda (łac. vagari, stąd i wagant), o 'włóczędze, wałęsającym się'.

MAKARAN, dawniej makaron i makar, 'ciasto krajane', włos. maccheroni; makaron, 'pół łaciny, pół polszczyzny'; żartobliwie przez Włocha Folenga wprowadzona mowa, mieszająca włoskie pnie z postaciami łacińskiemi, u nas od początku 16.wieku gorliwie uprawiana (carmen macaronicum J. Kochanowskiego, Rojzjusza, najsłynniejszego Orzelskiego z r.1623; zabawka przetrwała do Załuskiego i Minasowicza); tę nazwę przeniesiono u nas już w 16.wieku na zwyczaj wplatania w polskie mowy i listy poważne (tamto wszystko żartem było) całych części zdań lub luźnych słów łacińskich, i stąd całą literaturę 17.wieku i Sasów makaroniczną przezwano. Już w 17.wieku gorszono się z tego "stylu szkolnego".

MAKAT(A), 'zasłona z drogiej materji, kapa', z tur. (arab.) makad, 'kobierzec'.

MAKUŁA, makułka, makuleusz, 'zmaza, plama', z łac. macula, co i Niemcy (Mackel) przejęli; używało się i dla przezwisk; stąd i (łac.) makulatura, o 'druku plamistym' i o 'szpargałach'.

MALACJA, 'cisza morska',

łac. malacia z grec. malakos, 'powolny'.

MALARZ, malerz, r. 1510, malarski, malować, malowniczy; malunek i malatura, z obcemi przyrostkami, z rodzimemi: malowidło, malowanki; od 15.wieku powszechne, z niem. Maler, malen; p. malina.

MALIK, 'gwiżdż' (Stanko r. 1472), u Bułgarów 'skrzatek', u Słowieńców toż (i 'bałwan'; malicz 'djabeł'); u nas od 17. wieku o koniu malikowatym, t.j. 'z zapadłym grzbietem'; u kogo zdechnie, trzy dziewięci, wedle Haura r.1670, siedm koni, wedle innych, po nim wyzdycha, - a więc 'fatalny', co i na ludzi i dnie przenoszono. Istota to dawnej mitologji albo powiary; od mały, dla drobnego kształtu (?), jak wszelkie krasnoludki, koboldy.

MALINA, malinowy, maliniak (Malinowski o 'wymiotach', por. "na malinach być", 'stracić wszystko'); tak samo u wszystkich Słowian; nazwana od koloru, od prasłowa dla oznaczenia wszelkiej 'siności' (nie 'czerwieni', ale taki przechód w nazwach barw nie razi); lit. mēlynas, 'siny', mēlynē, 'siniak' i 'brusznica', mēlys, 'sinidło', grec. melas, 'czarny' (stąd melancholja, o "czarnej żółci", i melancholik), ind. mala-, 'brud', 'grzech', niem. Mal (blaues Mal, 'siniak'), goc. mēljan, 'pisać', niem. malen, 'rysować, malować' (prus. mīlina-, 'plama').

MALTYCH, moltyk, i inne postaci, 'jedzenie, obiad', z dolnoniem. moltid, Mahlzeit; to Mahl i Mal, 'raz', powtarza się we zwrocie: "na malu", 'na celu'. Natomiast malka, o 'zmełtem zbożu', u Petrycego, z niem. Mehl. Ale mal, 'maszt' z łac.malus.

MAŁCHA, 'torba', w 16. i 17.wieku znane, z niem.malhe, 'torba skórzana (mālha węgierskie, czy nie bezpośrednie źródło naszego?), stąd i franc. malle, 'waliza'.

MAŁDR, 'miara zbożowa kilku ćwiertni', 'miara ziarna, sep, osep', nawet i miara chłosty'; zdrobniałe małdrzyk, 'pewna liczba serków', później 'serki' same; zniekształcone w mondrzyki i mądrzyki; dolnoniem. Malder, górnoniem. Malter, 'miara zbożowa' (pierwotnie 'to, co dla jednego młynarz od razu mełł', mahlen), 'miara' wogóle, "Malder eine Zahl Käse" ('liczba serków', może piętnaście); małdratami (z łac. nazywano i 'spy dziesięcinowe'.

Małgorzata, z Margaretha, z stałem rozdrobnieniem r-r w l-r, jak w kamlarz, ludwisarz, molderz, mularz; w 16.wieku popłacała i Małgorzęta Małgorzeta (-ęta wedle nazw jak Wierzbięta); "hetman od Małgorzaty" (bez piątej klepki), od upałów letnich, bo jej święto 15. lipca); liczne skrócenia, Małgosia i i.; łac. margarita, grec. margaritēs, 'perła', co samo ze Wschodu pochodzi, chociaż źródło nieznane; margierytka (!), 'stokroć', w Balladynie, z francuskiego.

MAŁMAZJA, skrócone mazia (szyderstwo z chłopa: "dobra bysiu mazia", co ją drogo opłacił, pijąc jak wodę), ulubione w 15. i 16.wieku 'wina greckie' z Malwazji (jest to peloponeska czyli morejska Monembasia), głównie na Lwów sprowadzane; ale wliczano tu i wina hiszpańskie (seki, alikanty, madery, malagi), i włoskie gotowane (rywułę); małmazję u nas z małwazji zniekształcono.

MAŁPA, małpi, małpować, małpeczka, małpiarz, w 15. i 16. wieku (u Biernata) małpierz dla samca (wedle innych nazw samców na -r,-rz: kocur i kocirz, itd.); od nas na Ruś przeszło (i do Czechów, u nich mało używane); z niem. złożenia Maul-affe, t.j. Affe ('małpa') z rozwartym pyskiem (Maul); samo Affe, nieznanego pochodzenia, przejęli w średnich wiekach Czesi jako +opa (istnieje tylko dalsze urobienie, opica, znane od nich u nas w 15. wieku); Ruś i Bałkan przezywają 'małpę' wyrazami turecko-perskiemi, obiezjana (lit. bezdżionē) i majmun(a).

MAŁY, malec, maleńki, maleństwo, maluta w malutki i maluczki, już w psałterzu, maluchny, maluśki, maciutki, maciupki; mało, malem (narzędnik, wedle dawnej odmiany zaimkowej, jak ciem od ten), omal i niemal, skrócone z omale i niemale (miejscowniki, jak źle), "bez mała", pomału (pomaleńku; stąd niem. pomalich, o 'powolnym'); małko, jak u Serbów, stąd niemałczyca w psałterzu puławskim; małość. Litwinom obce. Nagłosowe s- odpadło, jak w grec. mēlon, 'owca'; zachowali je Niemcy w schmal (goc. smalista, 'najmniejszy'), schmälern ('umalić, umniejszyć'), Schmaltier. Liczne złożenia: małomówny, małomiejski, małowiarkowie (16.wiek), małodobry ('kat', 16.wiek, eufemizm), małoufny (16.wiek), małoletni. Czasownik umalić (dziś umniejszyć, bo mniejszy uchodzi za wyższy stopień do mały). Tak samo u wszystkich Słowian.

MAŁŻ, 'ślimak', małżowina, 'skorupa'; u Stańka r. 1472 małż "ostryga" (ta z łac. ostrea); brak mu s- nagło-

sowego, ocalałego w tekście z 16. wieku: "smałżowe skorupy", por. białoruskie smouż; u Bułgarów również już bez s-, melczo(w) i melczew, a stąd (nie przeciwnie!) rumuń. melc(iu), 'ślimak'.

MAŁŻEŃSKI, małżeństwo, małżonek, małżonka, małżonkowie; u Czechów z przestawką manżel, manżelský, a od nich i u nas w 15. i 16.wieku manżel, manżełka, mążeństwo i mażeństwo (po słownikach szczególniej), z naiwnem wplataniem męża. Słowo złożone; pierwotnie brzmiało małżonka, t.j.żona pojęta uroczyście "na mał", czyli 'umowę'; māl w Niemczech górnych 'wiece sądowe' oznacza Mahlstatt), gdzie umowę ślubną (Mahlschatz 'posag', Mahlring 'pierścień ślubny) ogłaszano (stąd Gemahl i vermählen); u innych Niemców māl 'mowa', w Skandynawji 'umowa, proceder prawny'. Wedle Nestora Olgę wydawali Drzewianie r.947 za swego księcia "za mał" (nie zrozumiał Nestor tego i samego księcia Małym nazwał!; małożena z podobnem nieporozumieniem plącze się i po narzeczach: ale ani mały ani mąż tu nigdy nie należały). Z małżony poszła liczba podwójna na oznaczenie obojga, a potem dopiero urobiono nową liczbę pojedynczą: małżonek itd. Słowo rozeszło się po Słowiańszczyźnie (nie mają go na Bałkanie, ale i na Rusi się nie utrwaliło), lecz nie należy bynajmniej do pierwotnych pożyczek niemieckich, jest młodsze, z 9. i 10. wieku dopiero (?), w najdawniejszych zabytkach cerkiewnych (południowych) niema go jeszcze.

MAMA, mamin, mamka, p. matka.

MAMAŁYGA z mąki kukurudzianej, przez małorus. z słowa

bałkańskiego nieznanego początku; serb. mamaljuga.

MAMIĆ, mamidło, przymamić itd., oprócz nas i na Bałkanie i u Czechów znane; od mam, co przyrostkiem -m urobione od pnia ma-, por. manowiec (p. manić); pień ten co i w mach, majak, itd., szczególniej u Serbów rozgałęziony obficie.

MAMON, mamona, mamuna, od ewangelicznego, greckiego, mammōna, 'bogactwo' (z chaldej. māmōn, hebraj. matmōn, 'skarb'), przeniesione dowolnie na 'boginki, feje' (nazywane miejscami i Sybillami, sywilija!), przyczem domowe mamić pośredniczyło; podobnie u Słowaków; u nas te mamuny niezbyt dawne.

MAMRAĆ, mamrotać, mamlać, o 'mowie niewyraźnej, mrukliwej', rozmamrany i rozmamlany o 'niedbale ubranym, rozpasanym'; dźwiękonaśladowcze, więc w przeróżnych krążące postaciach, i mamruczeć i mimrać, por. czes. mimra i nimra, o 'powolnym', mamlas (serb. mamlaz), o 'mazgaju'.

MAMUT, 'zwierz (człowiek) kopalny', z rosyj. mamont, a to sybirskie (od 'ziemi').

MAMZER, 'bękart', 'wychrzta' (mamcar u Falibogowskiego r. 1626, przez nieporozumienie, niby od mamki?), z hebraj. mamzer.

MAN, 'lennik' maństwo, mański, manowstwo; podmanić, 'zhołdować'; leman, lemaństwo; z niem. Mann, Lehnmann; niem. Mann (p. mąż) u nas nierzadkie, we wszelkich złożeniach, np. oberman, 'jednacz' (częste w 16. wieku; Zygmunt Stary uchodził za obermana monarchów europejskich), hetman, guzman.

MANATKI, 'graty, chudoba',

z włos. manata, 'snop,garść', od łac. manus, 'ręka', co w mnóstwie pożyczek się zjawia: mandat i smutnej pamięci mandatarjusz, manifest(acja), maniera (i manier, z włos. maniera, 'sposób'; zmanierowany), manufaktura, manipolować (włos. manipolare), manualista (w 17. wieku, niby 'sekretarz'), manuał, mankiet (z włos. manichetto) itd.

MANELA, 'branzoletka', w 16. i 17. wieku ogólne, z romańskiego, włos. maniglia (e razi; może pod wpływem takiej włoszczyzny jak manella, 'snop', manette, 'manele żelazne, łańcuchy', zniekształcone).

MANIĆ, 'zwodzić', u nas rzadkie (na Rusi częste, szczególniej w złożeniu obman, 'oszustwo', primanka, 'przyłudo'), ocalało głównie w słowie manowiec (manowie, manowisko), o 'bezdrożu'; od tegoż pnia co i mamić (p.), z przyrostkiem -n (zestawiają i niem. mein, o 'fałszu', np. Meineid, 'krzywoprzysięstwo'). Litwie brak wszelkich tych słów; niema mowy o bezpośrednim związku z grec. maniā (skąd manja i manjak); całe dalsze pokrewieństwo pnia ma- z słowami dla 'omamienia' (ind. mājā-, 'iluzja', złuda, grec. mimos, 'guślarz', 'aktor, naśladowca', itd.) pozostaje wątpliwem.

MANIERKA, 'blaszanka', jak i rus.; po której stronie pożyczka?

MANTYLA, tancmantliki (wiek 15.), manty i mantolety, mętliki; mantel, mantelzak; mantyka ('torba dziadowska', z łac. mantica, częste w 16. i 17. wieku, o 'żebrakach' głównie); wszystko wkońcu z celt. mantum w łacinie, zdrobniałe mantellum, z czego niemieckie Mantel, 'płaszcz'; mantyla

hiszpańskie.

MAŃKA, mańkut, mańczasty, 'leworęki'; "zażyć kogo z mańki", 'podejść'; z włos. manca, 'lewa ręka', przymiotnik manco, 'lewy, wadliwy', mancare, 'brakować', mancamento, 'brak, błąd' (i u nas się przyjął: "z mankamentem"); "ofiara mańka", 'kusa'; mankat 'karśniawy, leworęki', r. 1535.

MAPA, przeszła do geografji od łac. 'serweta' (dla szerokości); pierwotne tylko mappa mundi, 'światowa'.

MARA, marzyć, rozmarzony, marzyciel; marno, marnować, marnotrawić, zmarnieć (już w cerk. zamaren, 'marny'); przyrostkiem -ra od tegoż pnia co i mamić i manowiec; u nas najobficiej rozgałęzione, mniej u Czechów, marný, na Rusi dziś tylko o 'wizji', marjewo; na Południu wcale nie istnieje.

MARCHA, 'szkapa'; dawniej i 'padlina, ścierw'; jest i mercha, 'babsko', myrcha; mniemana pożyczka z niem. marha, 'klacz', dziś Mähre (żeńsk. do marh, 'koń'); marszyna 'padlina', Potocki. P. mer-.

MARCHEW, marchewka, marchwisko; marchwica u Stanka (1472 r.) dla 'marchwi polnej, czy polskiej, t.j. dzikiej'; ogólnie słowiańska pożyczka z niem. dawnego morha, dziś Möhre; marchwiany, i o pieniądzach, gdy w widowisku ludowem, np. w Częstochowie, krążano marchew na talarki (r. 1573).

MARCHJA, margrabia, a obok tego marka, markować, markowy, markier, [illegible] markiz; wszystko w różnych dobach i znaczeniach z obu pni niem. w jednem: marca, Mark(e), 'znak', i Mark, 'granica', Markgraf; franc. marquis z włos. marchese z łac. mar-

censis, w rodz. żeńsk. marquise (stąd markiza, i o 'zasłonie nad namiotem albo balkonem'; franc. marche (polskie marsz) również od tego pnia, jak i marque (stąd remarki).

MARCHOŁT i Marchułt, przejęte obok Sowizdrzała z ludowej literatury niemieckiej, gdy Jan z Koszyczek r. 1521 przedrukował "Rozmowy Marchołta z Salomonem" i typ ludowej książki polskiej stworzył; "drzewo marchołtowe" i podobne grube żarty popłacały w 16. i 17. wieku; o'szybale-chłopie'; z niem. Markolf od marka (p. marchja).

Marcin; imię przydzielano gdzie indziej wszelakim zwierzom, ptakom, jaszczurkom; i w Polsce marciszkami zwano wszelakie 'dziwy', jak świadczy polemika wyznaniowa (por. Marcina Czechowicza i Powodowskiego pisma z r. 1580 - 1590); stąd poszła ruska nazwą 'małpy', martyszka, zachodnia, obok wschodniej (perskiej) obiezjana.

MARCYPAN, z włos. marzapane, jak i inne przysmaki, w 16. i 17. wieku przejęte.

MARGAĆ, mardać ogonem, o psie w 15. i 16.wieku; czes. mrdati, mrdol i mrdas, 'ogon'; por. dalej rus. morgat' (p. mrugać), czes. mrholiti, o 'pryszącym deszczu'; od mardnąć poszło może i narzeczowe majdnąć, majdać, majtnąć, 'merdnąć', bo i majdacz 'ogon bydlęcy'.

MARGIEL, z niem. Mergel, a to przez łacinę z celt. marga.

MARHAĆ, 'trwonić', rozmarhać, czes. mrhati, u nas po za 16. wiek nie wystąpiło; dla samego h nie musi być jednak pożyczką; od marcha, 'ścierw'(?).

MARJA, u ludu do 16. wieku Marza, co kościół łaciną wytępił, tak, że tylko w kilku nazwach miejscowych (Swiętomarza) i roślinnych (marzymięta) ocalała. Zdrobniałe Maśia (u Reja nieraz, "gonna Masia", co na posługach-gonach biega), co i Magdy (Magdaleny) pochodzić mogła. Od Marji i Marjanny nie odróżnimy. Marzana, Marzaneczka, w pieśni obrzędowej na Zachodzie, przy topieniu Marzany w niedzielę środopostną (albo inną bliską), tę samą nazwę otrzymała; odmiana u Czechów w Morzenę nie dowodzi niczego; cały obrządek przeniesiono do Czech i do nas w 14. wieku dopiero z pobliskich Niemiec. Nierównie trudniej rozstrzygnąć rzecz o nazwach roślinnych: marzana, później i marzanna (z podwójnem n, jak dziewanna), czes. marzena i morzena; obie nazwy, nasza i czeska, oznaczają dwie wcale odmienne rośliny: jedną farbierską ('rubia tinctorum', zwana też dlatego czerwone ziele, a tak nazywają i inne "czerwone" rośliny, np. 'geranium sanguineum'); drugą lekarską, 'chrysanthemum parthenium', marzana, ziele maciczne, częściej maruną (Stanko 1472 r.), marunką, maroną przezywaną; u innych Słowian niema nazw podobnych, bo rus. mariena, 'rubia', z polskiej. Zestawiają ze pniem mor-, o moręgich ('sinych'), morusach ('plamach'). Szwedzkie i norweskie mora, maure, dla 'galium verum', farbierskie, chyba z przypadku podobne. (?).

MARKOWAĆ, 'szemrać', "markotno mi", morkotliwy; dźwiękonaśladowcze, por. mrumru od mruczeć, co z marczeć jedno słowo, tak jak burczeć z barczeć, mrugać z margać. U innych Słowian, na Południu, o 'beku owiec, kóz', serb. mrk, mrkati se i mrcati, o paszeniu się owiec i kóz.

MARMUR, łac. marmor, z grec. ogólnej nazwy 'kamienia'; należy wymienić dla "lisów-marmurków", z których Linde niesłychane nigdy Marmorfüchse urobił (p. jamułka).

MARSK, zmarks, dziś tylko: zmarszczki, marszczyć (czoło, brwi), marszczka; prasłowiańskie, o 'smaganiu', 'smudze, prędze'; cerk.mrsk, 'bicz', czes. mrsk, 'pręga, smuga', mrskacz, 'biczownik', mrskati, 'rzucać', rus. morszczit', w obu znaczeniach ('marszczyć czoło' i 'smagać').

MARSKI, 'hoży': "tak mężny, tak marski", "mskłą, marską, modną damę", Potocki; merski i myrski to samo; merskać, 'smagać', u Górnickiego, czes. mrskati; tegoż pnia co i marsk, zmarski, zmarszczki; serb. mrska, mrskati se, 'marszczyć się'.

MARSZ, maszerować (zam. poprawnego marszować;-erzbędne, niemieckie, jak w komenderować, farszerować), z niem. Marsch z franc. marcher, co samo z niem. mark.

MARSZAŁEK, marszałkować, z łac. mariscalcus z niem. marah-skalk, 'koniuch' (od marha, p. marcha, i skalk, 'sługa').

MARTAUZ, "ludokrajce na Węgrzech martahuzami zową", u Klonowica, Potockiego i innych w 17.wieku, z węg. martalós, 'zbój, handlarz niewolnikami', z tur. martolos (z grec. hamartōlos, 'grzesznik', albo harmatōlos, 'wojennik',?).

MARTWY, p. mrzeć.

MARUDER, z franc. maraudeur (z maraud, 'łotr', z hiszp., a to z łac. male ruptus), o 'ostających w tyle, plądrujących żołnie-

rzach'; od tego maruda, niem. marode, marudzić, o 'guzdraniu i nudzeniu'; marudny.

MARY, 'nosze umarłego', z niem. Bahre, do nas przez Czechów w 15. wieku; pod wpływem nagłosu m- wedle mór, odmieniono b- w m-; niem. Bahre od pnia bher-, 'nieść' (p. brać).

MARYNAŁY, 'spodnie żeglarzy' (por. majtki); marynować; od łac. marinus, 'morski', od mare, 'morze'.

MARZEC, miesiąc, marcowy; "piwo marzec albo dwurażne" ('dubeltowe'), w 16. i 17. wieku słynne krakowskie Märzenbier, jak inne nazwy piw niemieckie: szwarce, szepce, mumy, marce; przez dawne czeskie marec z niem. März, a to z łac. Martius, 'miesiąc Marsa'; od Marsa i nasz marsowy, marsowaty, o 'bojowym, wojowniczym', jak ~~marcjalny, marcjalista.~~

MARZNĄĆ, p. mróz.

MASA, masowy, masywny, masować, z języków romańskich, od łac. massa, z grec. māza, o czemś 'ugniecionem'; masować mówimy o 'masażu' (jak Francuzi, masser). Ale masarz, o 'wędliniarzu', świeży czechizm; masakrować z franc. massacre, a to z niem. Metzger, 'rzeźnik'.

MASKA, maskować, z łac. włos. masca, a może raczej wprost z franc. masque; maszkara, maszkarny, maszkarnik, 'komedjant', z włos. maschera, mascara, wskazują swojem -szka- na pośrednictwo węgierskie; maska powtarza się w maskaradzie, włos. mascherata; włoskie wkońcu z arabskiego.

MASŁO, maślić, maślany; maślanka (dawniej nieraz maślonka, a i o przed n zmienne);

maślnica; maślniczka (mylnie masełko, mas(i)elniczka); masłek, 'syn rzemieślniczy' ('pieszczony', wobec innych, obcych czeladników); w cerk. masło 'olej', a maslina 'drzewo oliwne', jak do dziś w ruskiem; p. maź; przyrostek -sło lub -tło (-dło); pomijamy nazwy grzybów (maślak, maślerz) itp.

MASŁOK, masłoczny, masłocznik, 'odurzający napój', niby 'opium'; od arabskiej nazwy 'szaleju' przez tur. maslak.

MASZT(A), masztowy, z niem. Mast od messen, pokrewne z łac. malus, 'maszt'.

MASZTALERZ, pierwotne masztelnia, masztalnia, masztarnia, dziś zupełnie przestarzałe; z czes. masztal i marsztal, 'stajnia', z niem. Marstall, t.j. 'stajnia koni' (por. wyżej marcha); p. marszałek.

MAŚĆ, maścić; "ostatnie namaszczenie"; omasta (od omaścić); mas(t)ny i mostki, 'tłusty'; p. maź, mazać; przyrostek -ć; jest to zarazem jedyna nazwa słowiańska, t.j. pierwotna; dla 'koloru', dziś tylko o koniach i kartach, dawniej ogólnie, bo kolory mazaniem nadawano; odesłaliśmy maść do apteki, ależ nie tam jej początek.

MAŚLACZ, 'słodkie wino węgierskie' z węg. maslas.

MAT, mylnie met, od gry szachowej, gdzie "szach mat" znaczyło (po persku): "król zabity", przeniesione wedle niem. (ale i w romańskich językach to samo) matt, 'ubity, 'mdły' na kolory itp.: "szkło szlifowane na mat", matowy, 'bez połysku' (o barwach i głosie). Natomiast mata, 'plecionka', z włos. i łac. matta, obcego pochodzenia.

MATAĆ, matacz, matactwo, mataczyć, mataczyna (w 17. wieku i u Malczewskiego), zwyklej matanina; matlać i matwać, gmatwać 'wikłać', matlarz i metlarz, 'faktor'; ale mietelnik (u Górnickiego), 'kuglarz' (na Rusi urzędnik jakiś), p. mieść; matnia, 'worek w sieci rybnej':"nagnać na matnię", "wpaść w matnię" matołka (matołek) i matoga, niegdyś 'duch domowy', 'złe, straszydło, widmo' (tak jeszcze w 17.wieku, a po dziś dzień u Słowaków szczególnie, stąd węg. matoha, 'straszydło'); dziś matołek o 'kretynie' i 'półgłówku'; matonóg (mniej poprawnie i matonak),'chwast, kąkol odurzający' (nogami matą), częste u Potockiego: "szalonego masłoku albo matonogu obżarszy się","matonog zawróci głowę", "wino matonogiem". P. mot, motać. Tak samo czes. matonoh, matlati, matlanina, matlacz, 'bazgracz', matný 'wątpliwy', mátoha, matožiti, 'straszyć', matati, 'matać, kręcić'.

MATERAC, z włos. materasso i materazzo, 'poduszka', co poszło z arab. matrah, 'poduszka (do siedzenia)'; Niemcy włoskie e później odrzucili, a za nimi i na Rusi i u nas bywa matrac.

MATJASNO, 'markotno,przykro', w 17.wieku ogólnie na Rusi i Podgórzu znane, dziś tylko po narzeczach: "matyjaśnie mi", 'brak mi czegoś' od węgiersko - słowackich Mątyjasów, co ich głód na służbę do Polski pędził; od nich mamy i bizuny i harumpalcat (p.).

MATKA, zdrobniałe, zastąpiło już w 14.wieku pierwotne mać, skrócone z maci, w dalszych przypadkach macierze, od czego urobiono nowe mianowniki: macierz i maciora: "wy miłe maciory", w pieśni z drugiej połowy 15.wieku;

matka już w pierszej wrotce Bogurodzicy, ale jeszcze w psałterzach i biblji przeważa mać, macierze, nad matką; przymiotnik dzierżawczy nigdy matczyn, wyłącznie macierzyn: "jedziny syn oćców a macierzyn", biblja; macierzyński, macierzyństwo, macierznik, 'łożysko', w biblji, ale macica (w ciele; w rzece; u roślin); matecznik (o 'legowisku zwierząt w lesie').
Od matki uwłaczano stale czci obcej, w rocie z r. 1392: "łajał mu ot matki"; wyraźniej w innych rotach: "zadawał k.... macierze syny", r. 1398, "(taki i taki) synu", w 17. wieku; sukin syn na Rusi. We wszystkich językach aryjskich: ind. pień mātar-, grec. mētēr, łac. māter, niem. Mutter; na Litwie mōte (drugi przypadek mōters) 'żona', a mōtina 'matka'. Znaczenia osobliwszego nie ma; jak w pater ('ojciec'), tak i tu do dziecięcego ma, pa (mama, papa), dodano przyrostek -ter, służący nazwom pokrewieństwa (por. łac. frāter, 'brat', grec. thygatēr, 'córka', ejnatēr, 'jątrewka'); nazwy te wyprzedzają powstanie wszelkiego rodzaju gramatycznego. Od ma, zdwojonego, poszła mama, w licznych spieszczeniach matkę zastępując, a dalej i mamka, mamczyć; por. niańka. Od łacińskiej matri- poszły nazwy dla 'spisów osób połączonych' (zrzeszeń i t.p.): matrykuła, skrócone w metryka, zam. niemieckiej i czeskiej matryki (wedle metropoli?), i na 'świadectwa chrztu itd.' przeniesione; księża te spisy (chrzczonych itd.) prowadzili. Od mater- poszły dalej nazwy materji, z licznemi urobieniami, co pomijamy (np. materjały); Ruś słowo to, jako kacerskie, niezbożne, łacinnikom w 12. wieku wypominała (że ziemię materją nazywają). Ze zdrobnień: matka, mateczka i i., wyróżnia się wiekiem matuchna (por. rus. matuszka).

Mamka już w 16. wieku tylko 'piastunkę' oznacza, ale jeszcze w biblji ~~i 'ciotkę'~~ bywa, por. niem. Muhme (to samo słowo w tem znaczeniu) i Mõne (narzeczowe); ind. māma-'wuj'. Co do nazw: macierzanka, dawniej tylko macierza duszka, jak i u Czechów (rus. materinka może pożyczka z polskiego), albo macicza duszka, t.j. 'ziele, którego napar wonny (duch) macicy służy'; maciorka (r. 1500) i maciora (w 17. wieku, u Potockiego i i.), to 'królowa pszczół'. Pierwotne mać ocalało u nas w sprosnych połajankach (psia mać, itd.) wielce znamienne dla wszystkich Słowian, co na poczciwość rodu największą kładli wagę. Materklasy, 'rupiecie', u Knapiusza i i. (dziś w narzeczach, i małoruskich), to chyba zniekształcone materjały.

MATWAĆ, p. matać, gmatwać.

MAZGAJ, mazgaić się, zamiast mazaj, bo zg nieraz z z się wymienia, od mazania się, 'marudzenia, rozlazłości'; mazepa, o 'brudasie'.

Mazowsze, nieraz (w wieku 16. i 17.) Mazosze; Mazowszanie; skrócone pogardliwie Mazur (jak kocur), z czego mazurek, nazwa pieczywa i tańca; przymiotnik zawsze mazowiecki (15. wiek), od 16. wieku mylnie mazowiecki; "kury mazowieckie", 'gawrony' (specjał litewski zarówno). Łacina i niemczyzna średniowieczna odrzucała drugą część złożenia: Masovia, die Masau. Nazwa uszczypliwa, od sąsiadów mało- i wielopolskich narzucona, prastara jednak. Zamiast †Mazowie (jak Kociewie), mamy dziwaczne złożenie ze mazo- wstawione, ale są podobne i inne, np. Kotowsze. Obok Mazura i Mazoch (nazwisko znanego pisarza Sacher-Masoch).

MAŹ, mazać; mazanie i ma-

zanek, mazanina; maźnica; maziarz, mazidło; kołomaź; prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian; grec. mādza, 'ciasto', mageus i mageiros, 'piekarz', massō (z +magjō), 'gniotę,ścieram'; niem. machen (od 'lepienia gliną', 'budowania,tworzenia');brak go na Litwie. P. mazgaj, Mazowsze, masło, maść.

MĄDRY, mądrzejszy, później mędrszy, mędrzec; zmądrzeć; mądrość i mądrostka; mędrochna, dla 'gorzałki', w 17.w. nazwa ogólna:"nasza mędrochna siła mężnych czyni", r. 1625, "napiłam się mędroszki z kmoszkami"; ale u Potockiego: "mądry djabeł, bo stary, śmierć tylko mędrochna"; mędrela,"mędrelkowie nowi dzisiejsze"; z ruska: mudrahel. Rozdział między ą i ę ten sam co w czes. moudrý i mudrzec, bo czes. długiemu ū (ou) odpowiada nasze ą, krótkiemu u nasze ę; akcent nie rozstrzyga rzeczy w niczem. Przyrostek ulubiony u przymiotników słowiańskich:-r; pień oboczny z ą, obok u w mudzić i myśl (p.); mądry jest więc 'rozważny', co się dopiero "po szkodzie mądr". Inni wtłaczają niem. munter, lit., nieco podejrzane co do rodzimości, mandrus (mundrus żywcem z niemiec. munter, więc i tamto niecałkiem pewne); dalej grec. manthanō, 'uczę się', i inne, i rozkładają pień na men- (p. mnieć) i dhē- (kłaść, t.j. 'ducha łożyć na coś'); ten zupełnie mylny pomysł przytoczyłem wyjątkowo. U wszystkich Słowian tak samo: rus. mudriec, itd.

MĄKA, mączarz, mączny, mączysty, mączasty; mączka (i'krochmal', stąd"mączkować szaty", u Mączyńskiego 1564 r.), mączyca, 'bielidło, pudr', w 15.wieku; nierzadkie śród nazw roślinnych. Czes. mouka (podczas gdy to samo z krótką samogłoską;

muka, nasze męka), i t.d. Od pnia menk-, oznaczającego 'ugniatanie' (czegoś namoczonego), z wokalizacją c; mąka pierwotna, to 'ciasto', a nie: 'zmełte na proch'.

MĄŻ, męski, męstwo; mężyca, niby 'Amazonka', ale i 'kobieta' (w 15. i 16.wieku,np. w pieśni kościelnej); mężczyzna, zbiorowe do męski (wedle żeńszczyzna): "mężczyzna poszli", itd., od 17.wieku i na osobnika przechodzi; mężny,zmężnieć; mężatka, zamężna, zamęście. Urobione przyrostkiem -ż (z gj, por. lit. żmo-gus, 'mąż', właściwie 'ziemiec') od pnia man, niem. Mann, ind. manu-, 'człowiek, mąż', od pnia men,'myśleć' (?). Prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo. Zdrobniałe mężuk, u nas imię własne,na Rusi mużik, 'chłop', z czego nasze zgrubiałe mudju.

MDŁY, "medł był", mdlić, omdleć; w 15. i 16.wieku przeważają postaci z g: omglał; mdło mi, mdłość; od tegoż pnia co mudzić (p.), z półgłoską twardą.

MEBEL, meblować, z franc. meuble od łac. mobilis, 'ruchomy', od czego i mobilizacja i automobil.

MECENAS, okaz naszej tytułomanji, co 'patrona','adwokata', obdarzyła głośną nazwą Maecenasa rzymskiego, protektora sztuki i nauki; podobnie konsyljarz dla lekarza.

MECH, mszyć, omszały; Mszana, Mszaniec; meszek(!) 'puszek' lit. z długiem i krótkiem u, musas i musai (liczba mn.), 'pleśń'; inne języki zachowały nasze pierwotne znaczenie: łac. muscus, niem. Moos. Tak samo u wszystkich Słowian: rus. moch, serb. mach itd.

MECZET, i meczyt, dawniej

(u Skargi np.) meskit, mesgaja, moszea, 'świątynia turecka'; wszelkie nazwy wyszły wkońcu z arab. mesdżid, 'miejsce nabożeństwa' (włos. meschita, franc. mosquée, z czego niem. Moschee).

MEDAL, medalik, medaljon, z języków romańskich, włos. medaglia, medaglione, z łac. metalleus od metallum, 'kruszec, metal', a to z grec. metallon, niepewnego (wschodniego?) początku (metallurgos, 'przerabiącz metalu').

MEDELAŃSKI, o psach wielkich, od Medjolanu przezwanych; od nas na Ruś i Litwę już w 16.w.; niegdyś "galskie psy" były najsławniejsze, potem różne inne; p. brytan.

MEDYTOWAĆ, zniekształcane u ludu; z tej samej łaciny, meditari, od której i medyk i medycyna; pień med-, mod-, co i w modus, 'miara', modius, 'korzec', modestus, 'mierny', niem. messen, Mass, grec. medomai, 'uważam'.

MELDOWAĆ, zameldować, meldunek, z niem. prasłowa melden (znaczyło: 'zdradzać').

MELODJA, melodram, meloman, z grec. melos, 'pieśń', melōidiā, itd.

MELON, dawniej malon, malun (obie nazwy u Stanka 1472 r. obok dyni), 'dynia', 'harbuz' pierwotnie, gdy dzisiejszy nasz melon zwał się dawniej "indyjskim", z łac. melo (indicus), a to z grec. melonik, pewien rodzaj 'kapelusza', to nowa francuszczyzna.

MENDEL, mędl, 'sztuk piętnaście', z niem. Mandel, o tem samem znaczeniu, nieznanego początku; z stałą przemianą obcego an, ą, w ę.

MENICA, dawniej myńca, mynica; i 'pieniądz' ("złą

menicę bić"), i 'zakład menniczny'; mincarz i mennicznik, "mennicza stopa"; z niem. Münze, co z łac. monēta. Czesi zostali przy mincy, myśmy ją monetą (monetarny, por. portmonetka, franc. porte-monnaie) zastąpili; podwójne n w mennica mylne. Nazwa łac. monēta od świątyni Juno Monēta, gdzie była menica rzymska.

MER-, pień a raczej kilka pni, jeden o 'śmierci', mrzeć, mór (p.) drugi o 'blasku', mara, trzeci o 'udziale', i i. Otóż wspominamy o pierwszym: mer-, mor-, raz dlatego, aby sarmackiego okrzyku wojennego, z 4. wieku, mahra!, nie tłumaczyć z naszego morzgo!, jak to czyniono i czynią; powtóre, aby wywieść, iż obok postaci z miękką półgłoską, mīr- (w śmierć i t.d.), była i z twardą, i właśnie od niej pochodzą nazwy słowiańskie dla 'ścierwa, padliny', nasze marcha, marszyna (a obok: mérocha, jak np. stérczeć obok stark, wérczeć obok wark, i podobne), co z nazwą marchy, 'szkapy', z niem. Mähre, nic nie ma wspólnego; z tegoż u innych Słowian mrsza (bułg. serb. słowień.) o 'wynędznieniu, chudości'; dalej serb. słowień. mrcina, mrcetina, 'padlina' (z mrk-); wreszcie nasza mierzwa, serb. mrwa, 'okruszyna', mrwiti, 'kruszyć', czes. mrwa, 'skałka', 'gnój'; por. nasze myrchać (p. wyżej marcha) obok mierzwić.

MESZTY, 'pantofle', od 17. wieku znane, z tur. (a to z pers.?) mest, 'lekkie obuwie bez obcasów'; nazwa rozszerzona po całym Bałkanie.

MEZELAN, najrozmaiciej poprzekręcane, szczególniej po narzeczach (medzelan, mędzelan, mazalonka), nazwa 'lekkiej materji' (i 'sukni, spodnicy'), z czes. mezelan

(to samo), z włos. mezzolana (dosłownie: 'pół wełny').

MĘCHYRZ, w psałterzu, w 16. wieku mącherz, męcherzyca 1549 r., męcherzyna (por. macharzyna), dziś tylko pęcherz; p. miech; urobienie na -r u wszystkich Słowian: serb. słowieh. bułg. miechur, czes. miechýrz, itd.

MĘKA, męczyć, męczennik (z podwójnem n, zamiast poprawnego męczenik); męczennica, 'katownia', r 1553; męczyciel, męczarnia, zmęczyć się, męczeński, męczeństwo; p. mąka; od pnia menk-, 'gnieść', z wokalizacją o: monk-, i krótką nosówką (czes. muka). Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. mąka, mącziti, itd.

MĘT, zamęt, odmęt; męcić i mącić; mętny; smętny, smętek; bałamąt; kałamęcić; mątew, mątewka, Mątwy; oboczna postać z u: smucić, smutek; bałamut. Prasłowo; pień ment-, z wokalizacją o: mąt- (albo, w krótkiej zgłosce, męt-); tylko ten u nas bogato zastąpiony, gdzie pień mięt- u innych Słowian również obfity: por. rus. miatioż, 'bunt', mjatiel, 'zawierucha śnieżna', w smjatku, o 'jajecznicy', czes. mietież i matenice, 'wikłanina', maten, 'zawikłany'. Litew. menturis, 'mątewka', mente, 'kopystka' i 'łopatka (w krzyżach)', mentałas, 'mieszanina', męsti (męcziu), 'mieszać'; ind. manthati, 'miesza', manthā-, 'mątewka', niem. Mandel, i Madelholz, o 'walcu drewnianym'. W językach słowiańskich przeniesiono mącenie od płynów ("w odmęcie ryby łowią", przysłowie stałe) na umysłowość: "mącenie pogody umysłu", smętek i smutek (przeniesione po narzeczach nawet na 'siłę nieczystą'); ale

smutek, smutny, prapolskie, nie ruskie ani czeskie, obok smętny. Tak samo wszędzie: cerk. mąt, mątin, mątiti; rus. smuta (smutnoje wriemja około r. 1610); serb. mutnja (jak nasza bałamutnia).

MGŁA, mglisty, mgławy; mgławica; narzeczowe gma, ze mga; prasłowo; litew. migła, 'mgła'; grec. o-michlē, ind. mih-, o 'deszczu' i 'mgle' (por. nasze mżyć, o deszczu), z inną wokalizacją megha-, 'chmura'. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. mĭgła, serb. magla, czes. mhla i mlha.

MGNĄĆ, mgnienie, "w okamgnieniu" (w 15. i 16. wieku stale "w ocemgnieniu", przez t.zw. atrakcję rzeczownika ku przyimkowi; dalej, z niezrozumienia: " w ocymnieniu" i t.p. po narzeczach'; częstotliwe migać (oczyma); od 'przymrużania' przechód ku 'śnieniu' (p. mżyć); na Litwie tylko w tem znaczeniu, pochodnem: migti, 'usnąć', prus. en-miguns, 'zasnął', a w wokalizacji z oi prus. maigun, lit. miegas, 'sen', miegmi, 'śpię'; w innych językach z k miasto g: łac. micare, 'migać się' (o świetle itp.). Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. pomidzati oczima, rus. mig, u Łużyczan k: mikać, mik, mikot. Mika z łaciny.

MIAŁ, miałki ('płytki' i 'drobny'); miałcza, miel, mielizna, miałkość (i o dowcipie); nie rozróżniam miału, 'prochu', od mieli, 'płytkości', i dlatego nie łączę miału z mełciem. Lit. mailius, 'ryba drobna' (rus. mieluzga to samo, bo "w miałkiej rzece ryba drobna"), łotew. mailite, 'kiełb'. Cerk. měł, 'wapno', i mělŭk, 'mały', 'płytki'; rus. mieł, 'kreda', miełkij, 'drobny'.

MIANA, od-, za-, wymiana; mienić, mieniać; mieniący

się i mieniony (o maści); przemiany, 'metamorfozy'; zmiennik, zmienniczy, o 'zdradzie'. Lit. mainas, atmaina, 'odmiana', mainyti, 'mieniać', łac. com-munis (goc. ga-mains, niem. gemein, p. gmin) i mūnus, 'dar' (stale na "wymianie" polegający). Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. měna, i t.d.

MIANO, 'imię', mianować (por. niem. ernennen w obu znaczeniach) i zamianować, mianowicie (wyliczając), mianownik (mianowacz u Kłosa roku 1537, przy liczeniu i przypadkowaniu); wzmianka, w 16. wieku wzminka; mienić, nadmienić, wymienić, itd. Prasłowo, brak go w lit.; powtarza się w niem. meinen, Meinung; zupełnie odrębne od poprzedniego (p. miana), nie ma nic wspólnego ani z mionem-imieniem (napewne), ani z mnieniem, upominkiem (co mniej pewne; znaczenie niem. meinen wcale rozległe: 'myślić', 'znaczyć', 'twierdzić'). U wszystkich Słowian tak samo: cerk. měnją, bułg. pomien, 'msza zaduszna', czes. minitti pominka, 'upomnienie', itd.

MIARA, miarowy, mierzyć; miarka; mierny, mierność; miernik, mierniczy; wymiar, zamiar, zamierzać, pomiary, nadmiar, co niemiara; rozmiary, bezmiar; niezmierny, itd. Wyłącznie słowiańskie (w lit. brak zupełnie) przez swój przyrostek -r; sam pień mē-, o 'mierzeniu' (ind. māti, 'mierzy', mā-tram, 'miara') z innemi przyrostkami, np. -t (łac. mētior, 'mierzę') i -d (niem. messen, Mass), ogólny. W 16.wieku jest i miarny obok mierny, ale wyłącznie u Oczki, więc to niezupełnie pewne. U wszystkich Słowian tak samo; cerk. měra, měriti.

MIARKOWAĆ, umiarkowany; pod wpływem słowa poprzedniego (miara) odmieniło i

postać i znaczenie, bo to słowo obce, w 16.wieku przejęte z niem. prasłowa merken,'uważać', od Marke,'znak'.

MIASTO, mieścić; zdrobniałe miastko i miestce (z czego miejsce); małomiastkowy i miejscowy, miejscowość; znaczyło (i u wielu Słowian do dziś znaczy) tylko 'miejsce', 'locus' (stąd umieścić,'ulokować'), i ocalało w tem znaczeniu jako przyimek i przysłówek: na tem mieście(15.w.), zastąpione już w 16.wieku zupełnie przez natychmiast, wedle od sich miast (jak jeszcze na początku 15.wieku mawiano; później tylko odtychmiast); natemieście piszą z jednem m; "miasto czego", "zamiasto (i namiasto)czego", skrócone w zamiast, namiast, a nawet i miast, od 17.w.; inna nieprawidłowość: po ty miasty (15.w.) zamiast po ty ('ta') miasta (zwykłą atrakcją postaciową). Już w 14.wieku występuje, później wyłącznie panuje w tem znaczeniu ('locus') zdrobniałe miejsce, "na miejsce czegoś" (postaci jak namiestnik, obok dawniejszego namiastek, ułatwiały to chyba), a samo miasto, jak w czeskiem, ale może zupełnie bez wpływu czeskiego, zastąpiło dawną nazwę'grodu', wedle niem. Ort, co i'locus', i 'civitas' oznacza. Więc już w 14.wieku od miasto, 'civitas',urabiano mieścic, 'civis', a później, wedle nazw topograficznych, mieszczanin, mieszczaństwo, mieszczański (mieszcżuch), co od nas na Ruś przeszło; od miasta:miejski (z.mieśćski), wielkomiejski, i przedmieście, przedmiejski, zamiejski. Wywód dalszy wątpliwy; zestawiam je z mituś (p.), a więc przyrostek -to ze pniem moit-; inni z lit. maistas, 'pokarm' (tak wyłącznie tu i w pruskiem), z powodu łotew. mitu, mist, 'mieszkać', ależ to znaczenie

wtórne: 'żywić się' - 'żyć'; inne z lit. mietas,'kół, drąg', łac. meta (z mei-ta), ind. methī- 'drąg, słup' (od pnia mei-, p. minąć). U wszystkich Słowian tak samo: cerk. město, 'miejsce', w město, 'zamiast', uměstiti się, 'zmieścić się', czes. zaměstnati, 'zatrudniać', itd.

MIAUCZEĆ, miauknąć, dźwiękonaśladowcze, powszechne, nietylko u Słowian (niemiec. miauen, itd.); u Czechów mnioukati i mniouczeti.

MIAZDRA, 'błona', "miezdrzyć skórę z mięsa (surowego)", u nas stale z -ia (chociaż w biblji raz i miezdra zachodzi), ale u innych Słowian mězdra (czes. mázdra, 'skóra', serb. bułg. mezdra, 'smalec'), chociaż i u nich ślady miazdry (małorus. nizdra obok miazdra,'skóra' i 'kora'). Wywodzą nazwę stale od mięsa, ależ to niemożliwe (powoływają wprawdzie nozdrza,p.); uważam ją za poboczną do miazga (p.); wymiana między e a ę nie jest niczem nadzwyczajnem; co do zd = zg, p. mizgać się.

MIAZGA, o 'rozgniecionem' (miazga buraczana) i o 'soku drzewnym', albo o'bieli drzewnej'; "zbić na miazgę", zmiażdżyć; wyraz prasłowiański, pokrewny z omiegiem (p.; zg zamiast g, jak nieraz), a oboczny z miazdrą (p.), co jeszcze przyrostek -ra przybrała (por. serb. mezgra, mezgrati, obok mezga, mezgati, o'soku drzewnym wiosennym'), Słowo więc pokrewne dalej z mie-gocią (p.); mieżdżyć się, 'ślinić się', u Żebrowskiego 1637 r.

MIĄĆ, wy-, po-, zmiąć (suknię, trawę); mnę, mnie, mnij! , zmięty; pień mĭn-, lit. minti, 'deptać, międlić, "miąć" skórę' (o garbarzu), prus. miniks,'garbarz'.

P. międlić. I miętosić, albo miętusić (od mięty) tu należy. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian: cerk. mĭną (częstotliwe minati), męti, rus. mnu, mjat', czes. mnu, mnouti, itd.

MIĄŻ, pisane najrozmaiciej, szczególniej w przymiotniku miąższy, 'gruby', w stopniu wyższym mięższy; dziś zupełnie przez gruby wyparte; od miążki: mięższejszy. Małorus. mjaznutý, 'grubieć' z mężnąti, nawodzi na to męz-, o którem p. wyżej pod miazga. Por. miazdra.

Michał, imię hebrajskie; w 17.w. ogólne michałek w znaczeniu 'łyk': "kiedy jej (gorzałki) zażył dwa spore michałki", "mizernym połknąłem michałkiem", "wszystkie przez krtań możesz policzyć michałki", "małe michałki czynić", u Knapiusza.

MIECH, 'wór'; 'torba' ("mieszek na pieniądze"); 'dudy'; "miech kowalski"; wedle pęcherz (p.) urobiono i miechyrz, ze wszelkiemi odmianami: męcherz, macherzyna (czes. miechýrz, serb. miechor, bułg. miechur). Lit. maiszas, 'wór', prus. moasis, 'miech kowalski'. Ponieważ na pierwsze wory służyła skóra (kozy np.), więc łączą z tem ind. mēsza-, 'baran', mēszi-, 'owca' i 'skóra z owcy'. Nazwy dla 'physalis' (niby od pęcherza, co jej jagody okrywa): miechow(n)ice, macherzynki, miechonki, michunki (jak i moszonki, p. moszna). Nazwy cechowe: miechowski, miechownicy. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. měch. itd., rus. miech (liczba mn. miecha, 'futro').

MIECHRAĆ, p. miesić.

MIECHTAĆ, w słowniczku 1500 r. mechtać, mechce się, 'kiwa', częściej miektać,

'migotać się'; p. mig.

MIECZ, mieczewy, później mieczowy; miekow(i)sko, miekut; mieczny, miecznik; prasłowiańska pożyczka z goc. mēki (jak i fińskie miekka), wraz z innemi nazwami zbroi; słowo niemieckie samo nieodgadnione; broń to była obosieczna, długa, przeciw rodzimemu nożowi o wiele doskonalsza; mieczyk, mieczykowie, u roślin, tłumaczy łaciń. nazwę gliadolus (niem. Schwertlein), od gladius, 'miecz' (skąd i gladjator, 'zapaśnik').

MIEĆ, miał, mam, niema, mając, wedle tego majątek, mienie, wszystko postaci nowsze (od 15. w.) wobec dawniejszych z i-: imieć, imam, imienie, jakie na całym Bałkanie i na Wielkiej Rusi (imieju) dotrwały (czeskie, jak i nasze, mám, míti, małorus. maju, maty). Pień ten sam co w jąć (p.); por. niem. haben i heben, bo mieć i jąć ('chwycić, podnieść') nieraz się łączą. Z niema, niemaż (pisane niemasz!), "niemaż coby twierdził", por. franc. il y a, il n'y a pas. Na odmianę złożyły się dwa pnie: (i)ma- (i)mě-, oba Litwie obce. Częstotliwe miewać, a w dalszym stopniu miewywać.

MIEDZA, miedzowy i miedzny, miedznik, 'granicznik'; pierwotny przymiotnik, spólny językom aryjskim, łac medią (w rodz. żeńskim od medius; stąd nasza medianna, mediana, 'żyła średnia', częste w 16. i 17. wieku; mediator, 'jednacz'), ind. madhya-, grec. messos, celt. w nazwie Medjolan, goc. midjis. niem. Mitte i przyimek mit, wszystko dla oznaczenia 'średniego' i 'środka'. Na miedzach zostawiano drzewa albo zarośla, więc na całej Litwie przybrało medja- znaczenie 'drzewa' i 'lasu': prus. median, 'las'; lit. medis 'drzewo', ale medžioti 'polować', medijas

'myśliwy'. Od mieazy poszedł przyimek między (od 16.wieku, z wtórną nazalizacją, jaka przed dz, c, s, sz, nieraz zachodzi, por. mięszkać; dawniej wyłącznie miedzy), czes. mezi, rus. meży, skrócone meż, miejscownik liczby pojed., jak wedyjskie madhje, gdy w cerk. i na Bałkanie w tem samem używaniu miejscownik liczby podwójnej, meżdu; międzytym, mezitím, meżdu sim, jak niem inzwischen. Częste we złożeniach, nowych, jak międzyakt, międzynarodowy, albo dawnych, w nazwach miejscowych: Międzychód, Międzyrzecze (Meseritz); zamiast dawnego międzyziemny mówimy śródziemny.

MIEDŹ, miedziany, miedziony, miedny (w miednica), miedziak ('grosz'), miedzianka (nazwa węża); miedzioryt. Od kruszcu nazwany i kolor, bo s- odpadło (p. śniady), a nazwę jego łączą z niem. Schmied, 'kowal',Ge-schmeide, 'kosztowności kruszcowe'. U wszystkich Słowian tak samo.

MIEGOĆ, w 16.wieku, w 17. migoć, 'wilgotność', "miegotne miejsca", 'mokre'; "na migoć zażywszy (wódki)", "zawsze u niego migoć, dzień ponury"; p. mgła i por. małorus. myhyczka,'niepogoda', słowień. mižaw, 'posępny (o pogodzie)', ale tu i mig (p.) w grę wchodzi.

MIEKAĆ, miekotać, o głosie zwierząt,szczególniej owcy (w 15. wieku ogólnie), ale i niedźwiedzia (on mieka, w słowniczku z r.1500, a słoń miekoce, 'burczy', tamże). Powszechne u Słowian właśnie dla owiec (mekot i meket dla ich 'beku') i u wszystkich Arjów; lit. mekenti, meknoti, mekczioti (i o 'jąkaniu' używane), grec. mēkasthai, niem. meckern (grec. mēkas, niem. Mecke, ('cap'); dźwięko-

naśladowcze.

MIELCUCH, mielcerza albo malcerza, 'słodownia, browar', od r. 1500 często zapisywane, mielcarz, 'słodownik', z niem. Malzhaus i Mälzer od Malz, 'słód' (od zmełte').

MIELNIK, p. mleć.

MIENTUS, r. 1472 mentusz, r. 1500 myenthusz, nazwa ryby, urobiona od ogólnosłowiańskiej, i u nas po narzeczach znanej nazwy: mień, mieniek, czes. meń i mień, mník, 'lota vulgaris', łuż. mjenk, słowień. menek, serb. manić, itd.; miętus dzisiejszej pisowni niepierwotne; przyrostek -tus, por. świn-tuch itp.; pień, p. mniej(szy); mientus niby 'drobnice', nazwa rybia, ale łączą ją ze wszelaką grecką, mainē, i niemczyzną(?), co wobec braku spólnych nazw dla ryb arcywątpliwe; w takim razie mój wykład odpada.

-MIER(Z) w nazwach osobowych znaczy to samo co -sław, więc Włodzi-mier tyleż co Włodzi-sław; obok każdej nazwy na -mierz stoi równoznaczna na -sław, aż je obie łączono: Sławomir i Mierosław. To -mier winno u nas brzmieć -miar, i istotnie tak piszą książąt pomorskich Niemcy, np. Kazimar; u nas jednak, jak i u innych Słowian, pomieszano to niezrozumiałe -miar z -mir, 'pokój', i od najdawniejszych czasów mamy już tylko: Kazimir, niby 'ten co mir, pokój, kazi, niszczy'; Łękomir, od łąki, 'zdrady i podstępu'; Lubomir, 'co mir lubi', Dobromir (Dobrosław), Sędomir (Sędzisław); -miar nie istnieje. Na dobitkę i Kazimir ustąpił już w 15. w. Kazimirzowi, a od 16. w. Kazimierzowi (podobnie Włodzimierz i t.d.). Litwini tego -mier nie używają, tem więcej Niemcy, których Woldemar = Włodzimier; ich māri

znaczy 'wielki', 'sławny', goc. waila-mērei, 'dobra sława', grec. enchesi-mōros, 'Mieczysław' ('wielki w rzucaniu oszczepem'), celt. -maros w imionnictwie jak niem. mār (Volkmar). Niema mowy o pożyczce; spólne to nam i Niemcom. Skąd u nas -mierz zamiast -mier (jedynie znanego innym Słowianom, rus. Wołodimir, czes. Vladimir, i t.d.)? Uprawnione ono w nazwach miejscowych dzierżawczych, miasto Kaźmierz, Włodzimierz na Wołyniu, i stąd do nazw osobowych dotarło? Raczej wedle mnóstwa rzeczowników męskich na -rz, -erz, -arz.

MIERZCH, zmierzch, mierzchnie i mierzchało (się), mierzchomie, 'o zmierzchu'; wyłącznie polska postać słowiańskiego, u nas arcyrzadkiego, mierzk, mierzkać się, powtarzającego się natomiast w innej wokalizacji i u nas w mrok (p.) zmrok (mřrk- i mork-, t. j. polskie mierzk z mirzk, i mrok); a więc cerk. mrknąti, pomrcze, 'zmierzchło', czes. serb. mrknuti, rus. mierknut', staroczes. mrkati, wszystko o 'zmierzchaniu', słowac. mrk, 'chmura'. Ten sam pień łączy jednak i znaczenie 'mrużenia oczu', czes. mrkati znaczy i 'drzemać' i 'zmierzchać się', mrknouti (oczima) i mrkne, 'zmierzcha się', mrk, 'mrugnięcie', mrkacz, mrkoń, mrkta, 'co mruży oczami'. Tak samo w lit. mirk-snis, 'mrugnięcie', akymirka, 'okamgnienie', merkti, 'przymrużać (oczy)', man akys apmarko, 'ściemniało mi przed oczyma' (wokalizacja or); przypomina to podobny stosunek między miganiem a mgłą, miegocią.

Mierzeja, niem. Nehrung, przesmyk dzielący zatokę Kurońską od Bałtyku, u Klonowica (1600r.) i i., z +nierzei, Nehring, a to z prus. jej nazwy Nerge, r. 1251 Neria, 1258 Nergia, litewska

rzeka Neris, prus. Narge i Narus; p. nor.

MIERZIĆ, mierznąć, "mierział cię dwór", 'brzydziłeś się dworem'; obmierzły; do mierzączy: mierzączka (jak gorączka), 'gniew, wstręt'; mierziony i mierzieniec, 'obrzydły', mierzieńszy, 'nienawistniejszy', mierziono, 'obrzydle'; pień mĭrz-, ten sam co w marznąć (z miarznąć; ia lub a przed twardem r; i, później ie, przed miękkiem rz), a z wokalizacją o w +morz, mróz, lecz przeniesiony na umysł, od przykrego wrażenia mrozu, tak samo jak wstyd od stud-, 'zimno', przezwano; słowień mrzeti, 'marznąć'; zresztą wszędzie o 'brzydliwości': cerk. mrzit, rus. mierzit', mierzkij, 'obrzydły', mierzawiec, 'łotr', czes. mrzutost', 'brzydota' i 'przykrość', mrzek jest wszem, 'obrzydł wszystkim' mrzák, 'kaleka'. Litwie całej brak tego pnia w obu znaczeniach. Złożenia: wymierzięczyć (np. sąsiada ze wsi), 'wygryźć'. Por. mróz.

MIERZWA, dawniej mirzwa, o 'starej słomie' i 'nawozie', "mierzwić pole", mierzwia(s)ty; prasłowiańskie; czes. mrwa, itd.; od pnia mer-, (p., i mrzeć), jak i nazwa 'ścierwu' (p. marcha), od tegoż pnia.

MIERZYN(EK), 'koń roboczy', z rus. mierin; "konie Moskali niewielkie mierzyńcy, wałachy", Paszkowski r. 1617; z mongol. morin, morin, 'wałach'.

MIESIĄC, miesięczny, miesiączki; miesięcznik, dawniej tylko 'lunatyk' (miesięcznica); w nazwach roślinnych tłumaczy i łac. 'lunaria'. Prasłowo w obu znaczeniach: 'księżyca' i 'miesiąca'; niem. Mond i Monat, lit. menuo i menesis; ind. mās, grec. mēn (w 2. przyp. było +mēnsos) łac. mensis. Postać słowiańska najdalej odbiegła,

tak samo jak w rozwie słońca (obie nazwy urobiono od wtórnych pni, tu slno-, tam mē-sen-, przyrostkiem -kj). Nazwę aryjską wywodzą od mē-, 'mierzyć' (por. miara), bo wedle księżyca czas mierzyły ludy. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. mēsęc, czes. mĕsíc, itd.

MIESIĄC, NAZWY MIESIĘCZNE. Nie znali Słowianie-Polanie podziału roku na miesiące, i po przejęciu chrześcijaństwa narzucił im kościół kalendarz z owym podziałem i z nazwami, łacińskiemi i greckiemi, które tu i owdzie, u Czechów, u nas, zastępowano na chybiłtrafił jakiemiś rodzimemi; na Rusi, na naszej Litwie, używano wyłącznie kościelnych. Nasze, czeskie, bałkańskie i małoruskie nazwy nie były "miesięcznemi", lecz gospodarze oznaczali niemi czas zajęć własnych, stanu przyrody, nawet dni około świąt kościelnych (np. gromnicznik dla 'lutego'), coby mniej więcej podziałowi kalendarzowemu (kościelnemu) odpowiadał. Stąd wynika ich chwiejność; nietylko np. Czesi mają inne nazwy niż Polacy, ależ i w samej Polsce chwiejne one bardzo, jeszcze w 16.w.; Niemcy krakowscy śmiało tłumaczyli nazwy niemieckie na polskie, drukowali po słownikach winnik, t.j. 'Weinmonat', jesiennik, 'Herbstmonat', i t.d. Przytaczam wszystkie dawne nazwy, od stycznia począwszy, bo ocalało w nich niejedno prasłowo; spólne im urobienie na -ień: brzezień, lipień, wrzesień (kiedy zielenieją brzozy, kwitną lipy czy wrzosy).- Styczeń, tyczeń, bo 'tyki' wtedy gospodarz sporządza; ledzien. Luty od mrozów; także sieczeń, strąpacz, bo drogi 'strzępi' ('grudzi'). Marzec, łaciński. Kwiecień, słuszniej łżykwiatem zwany, bo wyłudza z ziemi przedwcześnie kwiaty; w biblji(całkiem

z czeska) brzezeń dla 'marca', a 'dębień dla'kwietnia'. Maj, łaciński. Czyrzwiec, od 'czerwu' pszczelego, inaczej czyrwień, ugornik albo zok; w cerk. izok ('czerwiec' i'konik polny, szarańcza' dla 'wystających oczu'), u nas i- przedimka iz- zawsze odpada, w staroczes. psałterzu Klementyńskim zok (wydawca mylnie sok czyta) o 'jeżu'(!). Lipiec, lipień. Sirzpień (albo czyrwień!), w kilku tekstach 15. wieku stojączka, bo przyroda, dosiągłszy pełni, na chwilę niby się unieruchomia, przystaje ("księżyca stojączki", 'Augusti', w odpisie z r.1544) Wrzesień, mylnie stojączeń, już lepiej pajęcznik, od "babiego lata". Październik, paździerzeń. Listopad (nazwy tych trzech miesięcy mieszano dosyć dowolnie). Grudzień, prosień, w biblji z czeska prosiniec: "miesiąca prosińca" ("księżyca listopada", Leopolita!); wywód niepewny; powtarza się w cerk. prosinec dla 'stycznia'(twierdzono, że wtedy słońce znowu przebłyśkiwa, do sijati, 'świecić'; serb. prosinac,'grudzień', słowień. prosimec i prozimec o obu miesiącach), raczej od prosa czy prosięcia, dla uczt około przesilenia słonecznego.(?).

MIESIĆ, "zamiesić ciasto", częstotliwe mieszać; mieszka, zamieszka; mieszaniec, mieszanina, mieszanka; pomieszany i zamieszany, zmieszał się; tu należy i miechrać (np. włosy), pomiechrać, 'powikłać' (czes. michati, rus. miechat'); po narzeczach do dziś, a w 15. i 16.wieku ogólniej, i mięszać (miesić), z wtórną nosówką; śmieś ("kielich pełen smiesi", w psałterzu); przymieszka albo domieszka. Prasłowo; u Słowian tylko z wokalizacją oi (ě), na Litwie w obu stopniach (a raczej w trzech): su-miszti, 'zamieszać się', mieszіu,

'mieszam', maisztas,'zamieszka', prus. maisotan, 'pstry'; łac. misceo (por. nasze miskulancja z włos. mescolanza, mikstura wprost z łac.),grec. mizgō (!), niem. mischen, Mischmasch, ind. mekszajati, 'miesza', misra = lit. miszra, 'pomieszany' (nasze pomiechrany; sr w chr, jak czesać do czechrać itp.).

MIESZKAĆ, zachowało pierwotne znaczenie tylko w nieomieszkać, 'nie zaniedbać'; dziś: 'przebywać' (obojętne), 'żyć'; mieszkanie, mieszkanko, mieszkaniec, niezamieszkały, mieszkalny. Pierwotne znaczenie: 'bawić się, guzdrać, zwlekać, ociągać': "wstań a nie mieszkaj, biegaj nocą", "głodnemu najbardziej się mieszka" ('dłuży'). Pochodzi od rzeczownika +mieszka, skróconego z miedźwiedź (p. niedźwiedź): mieszkać, 'przewalać się jak niedźwiedź', o 'ociężałym i niezgrabnym ruchu'; Mieszka, 'niedźwiedź, pierwszy Piast, nie Mieszko, jak go nasi historycy ochrzcili; najdawniejsze źródła nazywają go Miseca, nie Miseco, i jeszcze później o tem u nas wiedziano, imię jego z mieszki, 'zamieszki', wywodzono; nazwy osobowe od 'niedźwiedzia' na Północy najczęstsze: Biörny, Biörnsony. Na Litwie pożyczka, meszka,'niedźwiedź', dziś jeszcze meszkiuoti, 'po niedźwiedziemu łazić'. Na Bałkanie i w cerk. nie mieszka, lecz meczka (od mek); na Rusi i miszką, niby Michasiem, go zowią. P. niedźwiedź.

MIEŚĆ, dziś raczej w złożeniach: za-, wy-, podmieść; o dwojakiem znaczeniu: 'rzucania' ('miotania') i 'zamiatania' (miatać, częstotliwe, z różnemi przyimkami). Czas teraźniejszy: miecę, miece, dziś zastępowany przez miotam; pierwotnego miotę, miecie (cerk. metą), już nie znamy; na

Litwie metu, mesti, 'rzucać', mētyti, 'tam i sam rzucać', metas, 'rzut' ('miot'); z wokalizacją o p. pod most i mot; brak pokrewnych w innych aryjskich językach. Liczne urobienia: podmiot (w cerk. 'kraj sukni') tłumaczy łac. 'subiectum', jak przedmiot (co od nas na Ruś przeszedł) 'obiectum' (dalej podmiotowy, przedmiotowy), a przymiotnik 'adiectivum'; przymiot, dziś o 'jakości', w 16.wieku o 'chorobie przyrzutnej, wenerycznej'; wymiot, 'mały dar wyrzucony na zwabienie większego oddarowania': "wymiotem zowiemy dziś dary, gdzie za żelazo złota oczekują","bez wymiotu złotego na wędę (nasza) ryba się nie bierze", stale w 17.wieku; wymioty, 'womity' (także Ryga). W 16. wieku nieraz mietać zamiast miotać, od tego i mietelnik, 'kuglarz' ("on się na wszystkie strony mietelnikiem rzuca", u Potockiego, "coś na mietelnika poszło", u Górnickiego). P. miotła, most; motyl, i inne od mot-; śmietana. Tak samo u wszystkich Słowian: rus. mieczu, mietat', czes. metám, metati, 'rzucać', ale metu, mesti, 'zamiatać', jak rus. mietu, miesti, serb. metem, mesti obok mećem, metati, itd.

MIĘDLIĆ, międlica dla lnu lub konopi, przyrostkiem -dło od miąć (p.). Prasłowo; rus. mjało, z +mędło, czes. miedlice, miedliti, 'miąć' i 'międlić'.

MIĘDZY, p. miedza.

MIĘKKI (miętki), miękkość, mięknąć, miękczyć, miękina ('plewa,z prosa otłukanego'), "miękisz chleba", "na miękko", mięczak, miększejszy (dziś miększy), miękuchny, miękcze[ć]. Przymiotnik urobiony ulubionym, właściwie pomniejszającym przyrostkiem -k- od mięk-, lit. mink-sztas, 'miękki', minkyti, 'gnieść (ciasto)';

z wokalizacją o p. mąka i męka; lit. mankyti, 'gnieść', 'męczyć', manksztinti, 'miękczyć'. To mink- może pochodzić od mĭn- (p. miąć). U wszystkich Słowian tak samo: cerk. mękŭk, rus. miagkij (pisane wedle logkij, 'lekki'), serb. bułg. mek, czes. miekký, miekczíti, i t.d.

MIĘSO, mięsny, mięsisty, mięsień, mięsiwo (zbiorowe), miąsko (por. 2. przyp. liczby mn. miąs); mięsopust, przeniesione z 'postu' (' carnisprivium', gdy mięsa pusto, t.j. nie wolno używać) na 'ostatki' przed nim (por. 'carnevale', karnawał, gdy się z mięsem żegnamy). Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian; ind. mamsa-, gock. mimz (rodzaj nijaki); brak w litew., bo prus. mensa pożyczka z polskiego, a lit. mēsa z białoruskiego; miezdra, miąż (?), nic nie mają spólnego.

MIĘTA, miętka, miętowy, miętówka (jest dawniej i miętkiew, nie u Stanka); roślina hodowana, u wszystkich Słowian nazwana tak z łac. mentha, a to wraz z grec. mintha z jakiegoś obcego prasłowa na Południu; może przez niem. minte (anglosas.), stare minza, 'Pfefferminze'.

MIĘTUZ, p. mientus.

MIG, migać, migawka, mignąć, migotać, migotliwy; "na migi"; p. miechtać, miegoć, mgnąć, mżyć; prasłowiańskie; rus. mig, itd.

MIGDAŁ, z łac. amygdalum z grec.; już w 16. i 17. wieku przenoszą nazwę dowolnie na ludzi:"prosty migdał"u Reja, o 'chłopie', w istocie o 'wykrętnym'; "migdał niełupiony", o 'błaźnie', u Kochowskiego.

MIKOŁAJ z grec. Nikolaos; Nikora w 12.wieku, Mikora

(ta sama osoba) w 13. wieku; Niklot, ostatni (pogański) książę Luciców; mikołajki, nazwa roślinna z 15.w.; mikuś, nazwa tańca: "dosyć krótko tańcował mikusia","podpiwszy, jeśli grają, mikusia wywija", co raz u Potockiego; jeszcze u Załuskiego 1753: "szalonos podrigare mikusios"; ludowe do dziś, "mikusia skakać"; na Litwie nazwa dawnego tańca; może i we związku z niedźwiedziem, obzywanym miszką na Rusi (?). Nazwa sama przybiera różne postaci: Mikuła (por. Mikulicz), Michnik;rus. Mikita, i u nas znane:"lismykita", przemykicić, 'oszukać'; sam święty zażywał na Rusi ("buty Mykuli bohom", jeśli Bóg umrze, u Potockiego) nierównie większego miru niż u nas i u Greków.

MIKSZTAT,'miejsce gdzie tragarze stoją', mikstatnik, 'tragarz', częste w 16. i 17. wieku; z niem Miethstatt, 'miejsce najmu'.

MILA, milowy, z niem. dawnego mīla, dziś Meile, z łac. mīlia, dosłownie 'tysiąc' (t.j. kroków), od tegoż mille, od którego milennium, miljon (włos. milione, t.j. 'wielki tysiąc'). Natomiast milicja, militarny, od łac. miles, 'żołnierz'.

MILCZEĆ, umilknąć, milczek, milczkiem, milczana (milczenie); prasłowiańskie (obce Litwie); może pień podobny co w miałki, bo i w innych językach'milczenie' i 'drobność' ('miałkość') jednakowo nazywają (?); więc do mel-, dawne mĕlk-? Cerk.umlknąti, mlczati, mlkom; rus. mołczat',czes. mlczeti, serb. muk, muczke, 'milczkiem', mukao, 'głuchy', mucati, 'jąkać się'.

MIŁY, miłować; miłość, miłośny, miłośnik, miłośniczy; miłościwy, niemiłościwość; miłostka; zdroniały

miluchny, milutki, milusińscy; złożone: miłosierdzie, miłosierny; umilić, przymilać się. Już w 15.wieku nawykło się do Miłości (niem. Liebden, Wasza Miłość = Euer Liebden) w mowie i piśmie, jako do urzędowego, obowiązującego tytułowania, i rozpychając nią zdania, skrócono ją już w 16.w. do Mość (litewskie Tamsta = 'Twojamość', do dziś jedyna ich tytulatura), co od nas na Ruś przeszło, a w postaciach Jegomość, Jejmość (Imość), lecz nierównie bardziej w Waszmość (Waszeć, Waść, Aść, Asindziej z Waszmość Dobrodziej, Asindźka, przymiotnik Waści syn), najdziwaczniejszym ulegało skrótom i zniekształceniom, na Waspan, Aspan, Acan, Mospan, Mosterdzieju. Jak z tego rzeczownika, a jeszcze bardziej z miłosierdzia wynika, znaczenie właściwe odnosi się nie do 'kochania', lecz do 'łaski, zmiłowania się'. Powtarza się w litewskiem mielas i mīlas, 'miły', meile, 'miłość', mylēti, 'miłować', prus. mīls, w innych językach z innemi przyrostkami od pnia mēi-, np. łac. mī-tis (nasze umitygować), 'łaskawy', ind. maia-, 'radość'. Por. niżej mir. U wszystkich Słowian tak samo.

MIMO, 'obok', przysłówek ("mimo idąc") i przyimek ("mimo to"), nierzadkie we złożeniach: mimojazdą, mimochodem, mimowolnie, mimowiednie; następstwo dwu m raziło, więc w 16. i 17. wieku rozpodobniano je w imo (imojazdą, imoń, 'mimo niego'), nierównie rzadziej w nimo. P. minąć. Prasłowiańskie; wszędzie tak samo.

MINA, dwa odrębne słowa: franc. mine (niem. Miene), o 'układzie twarzy' (zdrobniałe minka), z łac. minare, 'grozić'; i franc. mine, niem. Mine, o 'kopalni', z łac. minium, 'spiż' (z celt.?),

z czego i minera, minerał, podminować.

MINĄĆ, częstotliwe mijać, wymijać; pominąwszy; minęły, 'miniony'; od pnia mei-, łac. meo (z +mejo), 'idę, mijam'; włączają tu pień służący wyrażeniu 'mieniania, ind. minā-ti, 'wymienia','uchybia, umyka'; brak w lit., prócz łotew. mīt, 'mieniać'. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. minąti, mijati, i t.d. Z przyrostkiem -mo p. mimo.

MINÓG, w 15. i 16. wieku wszelakie inne postaci: minog, nemnog, najnog; wszystkie z niem. Neunauge (por. łacińską tej ryby nazwę: oculata, 'oczna').

MINUCJE, 'kalendarz', minucjarz, 'pisarz kalendarza', z łac. minutiae, 'maleństwo, drobiazg', od owego minutus, 'malutki' (od minuo, 'umniejszam', od minor, minus, p. mniej), od którego i minuta.

MIÓD, miodek, miedźwiedź (p. miedźwiedź), miodownik, miodunka, miodowy, w licznych nazwach roślinnych; omiedzić, 'osłodzić', miedźwno, 'słodko' (około r. 1400); przysłowiowe: "jak na miód". Prasłowo; lit. (wszystkich narzeczy) medus, 'miód', w obu znaczeniach: 'plastr pszczeli', niem. 'Honig', i 'napój', także midus, niem. Meth, i tak samo pień na -u (por. miedźwny, miedźwiedź, gdzie w z pniowem u); ind. madhu- (tak samo i to samo); grec. methy, 'napój odurzający, wino', i niemieckie Meth, tylko dla 'napoju'. U wszystkich Słowian tak samo. Powtarza się u Finów i w Chinach (tu pożyczka).

MIOT, 'rzut', miotać, p. mieść.

MIOTŁA, narzeczowe mietła, od miecienia (przyrostek -tła, jak w siod-ło), zamiatania (p. mieść); mietlica

(u Stanka 1472 r. mylnie miętlica), 'agrostis', por. motłoch; miotło (miotłować), nierównie częściej pomiotło, "w pomietlech", 'we wzgardzie', urobione od tegoż met- przez samo -ło, jak serb. i rus. omelo, pomieło dowodzą; miotełka z "twardem" -ŭła, na Rusi jednak mietiołka, z "miękkiem" -ĭła. Prasłowo, chociaż go w cerk. niema; bułg. serb. słowień. czes. metla.

MIR (w 15. wieku wyłącznie; od 16. w. i mier), 'pokój', 'glejt', 'prawo obywatelstwa', 'powaga' ("nie ma miru u ludzi"); mirny, 'zgodny'; przymirze, przymierze. Prasłowo, od tegoż pnia co i mi-ły, z przyrostkiem -r (por. co do znaczenia niem. Friede, 'mir', od fri- 'kochać', ind. prijā-, nasze przyjaciel). U nas ogólne w 15. wieku (ciągle powtarza się w ortylach, nawet złożone: mirułomca i mirołomca), później wobec pokoju zupełnie ustąpiło. Już w cerk. ma i (obce nam) znaczenie 'świata' (Ruś dzieli na piśmie dowolnie zupełnie dwoma różnemi znakami: mir, 'pokój', mir, 'świat', gmina wiejska'), bo "świat" i "gmina" obejmowały tylko tych, co pod mirem, t.j. 'pokojem', żyli; więc chrześcijaństwo nie oddziałało tu wcale; to jeszcze pogańska przenośnia.

MIRZYK, najpospolitsza w 15. i 16. wieku nazwa dla opichu ('seler'); obie z niem. Merk i Apich (to z łac. apium).

MISA, micka, miseczka, półmisek; prasłowiańska pożyczka z narzeczowego (ludowego) łac. mēsa, t. j. mensa (nazwy 'stołu' i 'misy' wymieniają się, por. bludo, deska); u wszystkich Słowian tak samo.

MISIĆ, 'wałaszyć, miecarz, u Czechów miszkati, miszka

(o świni), od mnich (p.).

MISIURKA, 'hełm lub czapka żelazna ze spadającą na plecy siadką żelazną'; wschodnie, od arab. nazwy Egiptu:Misur.

MISTRZ, p. majster.

MITENKI, z franc. mitaine, 'rękawiczka damska bez palców', z łac. mitāno.

MITRĘGA, o 'pracy lichej', 'partaninie', i o człowieku 'próżniaku, hultaju'; mitrężyć, mitrężny; przyrostkiem -ęga (jak niedołęga, ostręga) od mitr-, p. mituś.

MITUŚ, mitus, 'na krzyż', 'przeciwnie' (np. o snopach, leżących tak obok siebie), mitwać 'plątać się'; w cerk. mitě, 'na przejmy', mituś i mitus, rus. mitusit' sia,'mozolić się'. serb. su-mitice, 'gdy leżą jeden nogami przy głowie drugiego'. Prasłowo; łotew. mituot,'odmieniać', pa-miszu, 'naprzemiany', ind. mithusz, 'odwrotnie', awest. mithwana, 'do pary', łac. mūto, 'odmieniam'(por. nasze mutacja, mutować),mutuus, 'wzajemny' (mutualizm), niem. goc. missō, 'wzajemnie', Missetat ('złoczyn', i inne złożenia z miss:misslingen itd.). Obok rzeczownika mit- (jego miejscownik w cerk. mitě) był mitr- (więc nie bezpośrednio ind. mi-tra 'przyjaźń, układ'), od pnia mei-, p. minąć, miasto.

MIZDRZYĆ SIĘ, p. mizgać.

MIZERJA, mizerny, mizerować, zmizerniał, zniekształcone w midera, miderak (już w 17.wieku), z łac. miser, 'biedny' (miserere psalmu 50.); mizerja o'sałacie ogórkowej' należy do"dowcipów szkolnych", jak gramatka itp.

MIZGAĆ, umizgi, dawniej umiezgi, to samo co mizdrzyć

(zg i za wymieniają się), od migania, jak i miegoć; p. mgnąć, mig.

MIZINNY palec, 'mały', narzeczowe z małoruskiego; mówi się o 'najmniejszym' (t.j. najmłodszym) synku, jajku; jedyny ślad lit. mažas, 'mały' (cerk. mězinec, 'najmłodszy syn', tak samo na całym Bałkanie), chociaż w słow. samogłoska innego stopnia.

MKNĄĆ, umknął, częstotliwe umykać (mykać, por. mégaj,zamiast mykaj, 'uchodź', w gwarze ulicznej), a wedle tego i obok pierwotnego zemknąć:zmyknąć; zamknąć, stąd zamek(p.); przymiotnik mkły, 'zwinny'; w 17.w. wsunęło się, jak nieraz, s: mskły, "mskłymi sudny" (łodziami), "mskłą, marską, modną damę", "rzecz mskłą żywej dusze" (o rybach), "wąż msknie się śliskim ogonem", Potocki; u innych: mkły,"mkłe fale", "mkłe do bicia (ręce)", mkły ('wysmukły') o wzroście.

Prasłowo; lit. mukti, 'umykać', maukti, 'spuszczać oczka przy robieniu pończoch', 'zsuwać' (np. wąż skórę), ind. mu(n)czati, 'wybawia', mukti-, 'oswobodzenie',awest. framuksti, 'zzuwanie'. U wszystkich Słowian tak samo: rus. mknut' i mczat', 'umykać, pędzić', umczat', 'porwać', czes. mknouti,itd.

MLASK, mlasnąć, mlaskot, "mlaskotać gębą", u Reja; serb. mljeskati, to samo; czes. mlaskati. Prasłowo; u nas pień ograniczony do tego mlē-, co może powtarza się w nazwie 'drobnic', rybek: mlanka; u innych Słowian obfity bardzo, por. mlawa (mljawa), dla 'bicza'(serb. słowieńskie), mlak, mlachaw (i mljochaw), 'letni, mdły'; toż samo z samogłoską ě, serb. mledan, mlidan, 'słaby','nudny', mlitaw, toż samo, mlitati, 'leniwieć'; wszystko na Bałkanie wyłącznie; najszerzej rozszedł

się mlin, ruski blin, o wszelakich 'plackach, smarzonych na maśle' (z bliniec, zamiast i obok mlinc, niem. narzeczowe Plinzen, 'naleśniki').Więc mla-sk byłoby nie dźwiękonaśladowcze, lecz rozszerzenie przez -sk takiego mla-, mle-, mli-(?); por. mleć.

MLEĆ, mielę,mełł, mełty(wedle mielę, miele, urabiają mielony, zmlej obok zmiel, a dalej i zmielił, zmielić); liczne urobienia: mielnik,mielarnia, mielak lub mielacz (u żarn itd.). Dawne częstotliwe: zmiełać. P. mlon, mlewo, młot, młóto. Prasłowo; lit. (z odmienną samogłoską)malti, 'mleć' łac. molo, niem. mahlen i Mehl. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. melją, mlěti, rusk. mołot', itd.

MLEKO, mleczny, mlecz (u roślin),mleczak (u ryb); przestawione z +melko, co bynajmniej nie pożyczka z niem. Milch (goc. miluks), lecz poszło od prasłowiańskiej nazwy dla wszelakiej 'cieczy'; powtarza się z samogłoską o w młoka (młaka), 'moczar, bagno' (młokita, młokicina, 1472 r. mlekita, 'wierzba rosnąca nad młokami') pamłoka, 'mgła', 'chmura deszczowa'; litew. małkas, 'łyk, haust'; nazwy 'płynu, cieczy, wilgoci', przenosi się i w innych razach na to,'co tłuste, pożywne', np. rus. wołoga, od 'wilgoci' (lit. wałgas, 'potrawa'). Pomimo spólnej hodowli bydła i nazwy dlań (p. gawiedź), nie mają języki aryjskie spólnej nazwy dla'mleka', każdy idzie swoim torem: litew. pienas ('piana'), prus. dadan, grec. gala, itd. Nowe urobienia: zbiorowe, mleczywo; mleczarz; mleczarnia, itd. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. mlěko, rus. mołoko, itd.

MLEWO, mliwo, mieliwo(obie postaci późniejsze); mlewo z pierwotnego +mel-wo, niem. Mehl z pierwotnego +mel-wa;

p.mleć; "mąka starego (albo nowego) mlewa"; jest i mlewne (opłata). Prasłowo; serb. mlie-wo, itd.

MLON, 'drążek u żarn', z pierwotnego +mel-n, mlewo; w rus. mielen, ale serb. mlan z +molъn; lit. milinys, to samo; malnos, nazwa 'prosa', zgadza się z łac. milium, grec. meline; czy od tegoż pnia?

MŁODY, za młodu, młódź, młodzież; młodzić (odmłodzić), młodnieć; młodzian, "dzień młodzianków", młodzieniec, młodzieniaszek; młodożenie ("panna młoda", "pan młody"); młodzik; młodość; młodziuchny; młodziwy; młoducha (mołojcy, już u Klonowica, ruskie);przestawione z +mołdy (rus. mołodoj, z pełnogłosem); niema go w lit., bogato zastąpione w pruskiem: maldai, 'młodzież', maldenikis, 'dziecko' (równe co do joty naszemu młodzieniec), maldian, 'źrebię'. Poszło od pnia oznaczającego 'miękkość, kruchość, rozpływanie się', ind. mardati, 'rozciera', mrdusz,'miękki', grec. meldomai, 'mięknę,topnieję', łac. mollis z +moldwis, niem. schmelzen,Schmalz; pień ten uważają za urobiony dalej od pierw. mel- (p. mleć), a ma się powtarzać w modła, modlić (p.). Cerk. mlad, itd.

MŁODZIWO, 'siara' (po ocieleniu); jest i mleziwo, ale mło- tak uprawnione jak i w młost, co i 'mleczywo' i 'skopce, garnki' znaczyło ("młostu się obżarł", "pełne młosty mleka"), a te poszły od nieużywanego u nas pnia melz-, cerk. mlzą,'doję', mlěsti, mlez-iwo (tak samo u Czechów), serb. mlaz (z +molz, 'ciecz przy dojeniu'); lit. milżti, melżu, małżyti, 'doić', grec. amelgō, 'doję', bumolgos, 'dojący krowę', łac. mulgeo, niem. melken, Milch, Molken. Nasze jednak młodzie, 'drożdże',

młodzić się, 'fermentować', 'chmurzyć się' należą nie do młodziwa, lecz do młodzika, 'księżyca', jak i rus. mołod', mołodizna, 'piana na piwie'. W młodziwie dz zamiast z, co u nas nierzadkie, por.dzwon itp.

MŁOKOS, młokosek, od 16.wieku znane, dla 'młodzika'; od młoki, 'wilgoci' (p. mleko), t.j. 'ten, któremu jeszcze pod nosem mokro'; o ptaku młodym również mówiono: "piór nie zasuszył"; urobione jak słowiańska nazwa ptaka wodnego: mlakosz, z rzadkim przyrostkiem -s (jeżeli to nie "mazowieckie", zamiast -sz); bliskość młoka, młodzika, ułatwiała przejście znaczeniowe; przyrostek -s jak w białasy, chłoptas itp.

MŁOT, młotek; młócić, młocek, młócba, młocarnia; od pnia mel- (p. mleć) z przyrostkiem -t, przed którym wokalizacja o niemal prawidłowa; częstotliwe młacać; młot więc od pnia mel-, nie ograniczonego jeszcze do 'mielenia' (w żarnach), lecz w pierwotnem znaczeniu: 'rozbijania, kruszenia'; stąd i dawna nazwa'piorunu',mołnia, u Kaszubów jak i na Rusi zachowana, miölnir nazywa się 'młot Thora-Pioruna'; potem ograniczone do 'kruszenia, bicia kłosów'. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. młat, młatiti, rus mołot, itd.

MŁÓTO, o 'słodzie',urobione, tak samo jak poprzednie młot, od mleć; niem. Malz; powszechne słowiańskie, nie pożyczka z niem. (pierwotnego malta-), dosłownie: 'roztarte, rozkruszone'; ale p. Piwo.

MŁYN, młynek, młynkować, młynarz, młyński, młyniec, młynówka; zakrawa pozornie (jak i lit. małunas, prus. malunis, 'młyn') na rodzime urobienie od mel-, 'mleć';

aleś Litwa i Słowianie młynów, ani wodnych ani wietrznych, nie znali, tylko żarna. Jest to więc pożyczka z łac. mulinum (włos. mulino, franc. moulin), wcale stara, już w cerk. istnieje; niem. Mühle, Müller, również z tego poszło; lit. małunas upodobniło się czasownikowi malti, 'mleć'.

MNICH, mniszek (ród Mniszków zmienił dowolnie -k na -ch w 18. wieku: Mniszech); mniszy; mniszka, 'zakonnica'; w 8. wieku pożyczone nad Dunajem z niem. munich (dziś Mönch), poprzez łac. monicus z grec. monachos, 'samotnik' (od monos, 'sam'); schyzma zastąpiła dawnego łac. mnicha greckim monachem (por. Krasickiego Monachomachja, 'wojna mnichów'), albo czernorizcem, czerncem, na Bałkanie i kaludjerem, z grec. kalogeros, 'szczęsnostary'. Tu należą i słowa misić, 'wałaszyć', misiarz, "świnia mniska" (czes. nunwice, od niem. Nonne, 'zakonnica'). Między m - n półgłoska zgłuchła: słow. postać pierwotna w cerk. mъnich. Mnichem nazywano w 17. wieku i 'rurę do spuszczania wody w stawie'; tak samo niem. Mönch, a mönchen o 'wałaszeniu.

MNIE (bez nacisku mi, mię), mną, przypadki do ja, odmiana pierwotna; utraciliśmy z niej oddawna drugi przypadek: mienie (por. rus. mienja, małorus. mene); tak samo w lit., prus. menei, 'mnie', mien, 'mię', i w innych aryjskich językach: awest. mana, me, mām, ind. mama, me, mām, grec. moi, itd.

MNIEĆ, rzadkie ("drudzy mnieli", 'mniemali', w biblji nieraz jeszcze, "proroctwo swe mnisz prawe", 'uważasz za prawe'), ocalało w sumienie (p.) w pomnieć, w tegoż złożeniach z na-, przy-, za-, wz-, (wspomnieć), i w częstotliwych: napominać itd. Prasłowo; pień men- (min-, mon-) we

wszystkich językach aryjskich "mnieniu", 'mniemaniu'służy: lit. minti, menu, i manyti, iszmona, 'rozum','mniemanie', ind. manajati, 'wspomina'; łac. memini (zdwojone, jak i grec. memona), re-miniscor (stąd u nas reminiscencja), moneo (admonicja); niem. mahnen, goc. man 'mniemam'. P. pamięć, namiętny, sumienie. Cerkiewne mĭnją, mineti, ruskie pomnju, pomnit', itd.

MNIEJ, mniejszy, mniejszość; dawniej mnie, drugi stopień do mało (-j dodano w 15.wieku wedle innych przysłówków na -j i wprowadzono do przymiotnika, zamiast mieńszy, rus. mienszoj); prasłowo; w lit. zaginęło, łac. minor,'mniejszy', minus, 'mniej',minuo, jak grec. minythō i jak ind. minoti, 'zmniejsza'; goc.mins, 'mniej'; łączą ze pniem mei-, 'minąć' (p.).

MNIEMAĆ, mniemanie, domniemany, dawniej mniemieć, a w 15.w. mnimać. Nie znają języki słowiańskie takiego czasownika, co u nas przez nieporozumienie w 14.wieku powstał. Było wnimać (jeszcze w obu psałterzach), od jąć-imać (por. pojąć), z wn- jako przyimkiem (jak we wnidę), rus. wnimat', 'uważać', wnjatnyj, 'zrozumiały'; już biblja go nie zna; wn- zastąpiono przez mn- od mnieć, mnisz, mnimy (rus. mnimyj, 'mniemany', imiesłów bierny), i takie nowe mnimać pojawia się już w psałterzu obok starszego, jedynie poprawnego, wnimać; mnimać pod dalszym wpływem od mnieć przeszło w mniemać i mniemieć.

MNOGI, mnożyć, mnożny, mnóstwo, mnogość, z ogłuchłą (jak w mnich) półgłoską (cerk. mŭnog); powtarza się wyłącznie w niem.mancher (goc. manags, 'liczny') i w celtyckiem. U wszystkich Słowian tak samo.

MO- Ze mnóstwa słów pożyczonych na mo-, wystarcza,

obok poniżej podanego moda (modła), przypomnieć słowa: moment; monizm i wszelkie złożenia z mono- (grec. monos, 'jedyny'), jak monotonny, monolog, monarchja, monaster, ruska nazwa 'klasztoru', i manaster, jak w greckiem (Manasterzyska), monady, monopol, o 'wyłącznym handlu'; monitor (od łac. moneo, 'upominam'). Dalej: mores ('obyczaje',łac. l. mnoga) i morały; motyw; mozaika (z włos., a to z łac. musivum, z grec. museion); mops. Osobno przytaczamy moderować, moderunek, co w 17. wieku (u Paska i i.) znaczy to samo co w 18.w. munderować, munderunek, mundur, gdzie skrzyżowały się dwa obce słowa: łac. moderare, 'miarkować' (por. moderat), 'stosować', i niem. (z franc.) Montur; "wymoderowawszy się", u Paska, o 'mobilizacji' a raczej o 'uzbrojeniu'. Z dalszych pożyczek wymieniamy tylko co stare.

MÓC, mogę; niemóc, zaniemóc, pomóc, wymóc; częstotliwe: pomagać, wymagać, domagać się czego, namagać się; może, można, możebny, możliwy; wielmoża, wielmożny (u ludu jeszcze dawne wielmożny); zamożny; rzeczownik moc (z +mog-t', jak bezokolicznik móc z +mog-ti; gt', kt', dają zawsze c, p. łocyga albo noc); niemoc; mocować, mocny, mocarz, mocarstwo; pomoc, pomocny, pomocnik. Litwa nie zna tego słowa, ogólnego w niem.: mag, mögen, rzeczownik Macht (litera w literę = moc). Tu należy dalej mechanika, mechaniczny, z grec. mēchanē, 'narzędzie', a to od mēchos, 'sposób, fortel, pomoc'. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. mogą, moszti, itd.

MODA, modny, w 17.wieku z włoskiem a la: alamoda, alamodzki, 'modny'; modła; model. Dostały się do nas róż-

nemi czasami i drogami: moda z włoskiego (i francuskiego), od łac. modus; dawniejsza modła z czes., a to z niem. Model z łac. modulus; model z franc.; znaczenia tych słów pierwotne: 'miara','sposób, tryb'.

MODŁA, dziś 'modlitwa', dawniej 'ofiara' 'i świątynia bałwochwalcza', nawet'bałwan' (w psałterzach i biblji);modlić się, madlać, modlitwa, modlitewnik; liczne złożenia czasownikowe z po- i t.d.; narzeczowe namulny, z dawniejszego namódlny (namódlność, o 'uprzykrzonem modleniu, proszeniu', już w 15.wieku). Zamiast modlić w 16.w. (szczególniej w pierwszej jego połowie) częste moglić, moglitwa; gl z dl, por. mdły.Ogólnie słowiańskie (Ruś i Południe, Serbowie i t.d., wyrzucają d: molit', molitwa); powstało przestawką z pierotnego +molda, istniejącego do dziś u Litwy: małda, 'prośba', małdati,'prosić' (z innemi samogłoskami: meldżu, melsti, 'prosić'; miłdus, 'nabożny'). Niepewny dalszy wywód; ind. mardati 'kruszy, trze', o "sercu skruszonem", z pogańskiemi wyobrażeniami się nie łączy; raczej gdyby o ofiarowaniu, t.j. o zabijaniu ofiarnego zwierzęcia wolno było myśleć.

MODRY, 'siny'; modrak, 'chabr', od koloru, jak i bławat; może i zachodniosłowiańska (czeska) nazwa modrzewia, do którego u Czechów i u nas po narzeczach są i postaci z innym przyrostkiem; modrzeń itp.; z modrego drzewa urobił lud i mądre drzewo. Dalsze wywody nader niepewne. Słowo prasłowiańskie; wszędzie tak samo; są podobne pnie o 'wilgoci' w grec. i łac. madeo (?).

MOGIŁA, 'większy nasyp nad grobem, kopiec', od rzeczownika +mogy, a ten od

pnia mog-, 'silny' (p.móc); częste w nazwach miejscowych: Mogiła, Mogilno, itd.; mogiłki; obca tegoż nazwa kurhan, przez Ukrainę z tureckiego kurgan, 'twierdza', t.j.'warownia ziemna'. To samo słowo tkwi w rumuńskiej nazwie gór i pagórków, Magura, co z "wołoskimi" pasterzami do Karpat i na Spisz dotarła. Z pogańskiego kultu zmarłych; tak samo u wszystkich Słowian; serb. przestawione w gomila.

MÓJ, urobione jak twój i swój; Litwin ich nie zna, ale w staropruskiem mais, twajs; podobnie łac. meus (z +mejos) i (z innym przyrostkiem) niem. mein, wszystko od pnia powtarzającego się w mi; mojski, jak swojski (p. swój); mojaśty mówi się do żony już w 17. wieku; ludowe moiściewy.

MOKNĄĆ; mocz, moczyć, wymoczki, 'infusoriae'; moczywąs; częstotliwe: za- lub przemakać do moknąć, a maczać do moczyć; moczar (przyrostek jak w wiszar, pieczara); moczydło, 'gdzie len moczą'; mokwa, 'pluta'; mokry, z częstym u przymiotników przyrostkiem -r. Litew. mik-łus, 'wilgotny', z inną samogłoską, jak i łotew. makuonis, 'chmura', maknynē i makonē, 'błoto, moczar', maknoti, 'brodzić w błocie, błocić'. Dalej mokrzyć, pomokrzyć, 'pomoczyć'; "jaja w rozmaczki" ('na miękko'). Od tego może poszło maćkać, zamiast maczkać, 'rozgniatać(?), maczkati u innych Słowian. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. mokr, i t.d.

MÓL, mólisty,'toczący rzeczy', od mel-, p. mleć;goc. malō; niema w lit.; niem. Milbe, 'robak, również od pnia mel-.

MOMOT, momotliwy, momotać, 'zająkać się', dźwiękonaśladowcze, jak mamrzeć, mamrotać, czes. mumlati,'mruczeć'

(u innych Sławian i u nas po narzeczach mumlać o 'żuciu powolnem'); momati jest już w cerk. Toż i w innych językach: niem. mummeln, Mummelgreis, lit. maumti, o 'ryku'; rus. mjamlit' i mumlit', o 'żuciu' i o głosie, serb. mumlati, 'mruczeć', czes. mimrati 'marudzić'.

MÓR, morzyć, umarzać (np. długi); "morzy na żołądku", morzenie, morzysko; "sen go zmorzył". Od pnia mier- (p. mrzeć, mer-), z głoską o; morowy; morówki, 'wrzody'; we złożeniach, o roślinach: morzybaba albo babimór. Ale w Warszawie urósł inny morowy, 'kapitalny, znakomity', czy od mory (materji), franc. moire (?), p. muchajer.

MORA, p. zmora.

MORD, mordować, mordarz, morderz, morderca, morderczy, i z zwykłem rozpodobnieniem: molderz i moldarz (już w 15. wieku); mordownia; zmordować się, mordęga; z niem. Mord, od mer- (p. mer-, mrzeć).

MORDA, 'pysk', z ruskiego.

MORELA, 'aprykoza' (u Reja i i.), z średniow. łacin. amarellum, merula, merillus, niem. Marillen (od gorzkawego smaku, łac. amarus, 'gorzki'); zowią ją i marunką, merunką. Od łac. amaricare może i dawne moryczyć, 'uprzykrzać', dosyć rzadkie.

MORĘGI, morągi, moręgowaty, o kolorze, 'w pasy, w pręgi'; morus, 'brudas', morusać, 'walać' zamorusany, zamursany; morąg od mor- (jak pstrąg, ostręga, od pstry, ostry); to mor- w rus. marat', 'walać', maruszka, 'plama', łuż. mora, o 'krowie pstrej'. Zestawiają z lit. morai, 'pleśń', grec. morysso, 'walam' a nawet z nazwą rośliny farbierskiej,

marzany (p. Marja).

MORWA, morwowy, już u Stanka (1472 r.), gdy psałterzowe mora (przymiotnik morowy jeszcze w 16.w.) wprost z łac. mōrum z grec. moron; owoc zowią obok morw i morawinami albo morowinami; u Serbów murwa, u Czechów morusze; niem. mūr- i morberi.

MORZE, morski ("kotek morski"); prasłowo łac. mare, niem. Meer i Moor, w lit. marēs, dziś nazwa "hafu", dawniej 'morza', pamarys, 'Pomorze'; zamorski; morka, pomorszczyzna, 'wiatr od morza, słota'. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. morje, itd.

MOS, mus i mas, w 16.wieku, 'miara' (sucha i na płyny: "musy oleju"); z niem. Maas.

MOSIĄDZ, mosiężny, mosiądzowy, prasłowiańska pożyczka z niem. Messing wtedy jeszcze, gdy brzmiało Massing (co już w niem. nie istnieje), od łac. massa (kruszcu, metalu); wywód z pers. mylny.

MOSKWA, moskiewski, zmoskwicić, Moskal; Moch (jak Lach, brach itp.); moskal 'placek owsiany' (ale i z "lipowej mąki", w czasie głodowym); od miejscowości fińskiej, wymienionej po raz pierwszy w r. 1147; mosk- i mozg- pojawia się jednak w rodzimej topografji: Moskorzew, Mozgawa; w 16. i 17.wieku: "odpowiedź moskiewska", 'frantowska' albo 'głupio chytra'.

MOST, mostowy, mostowniczy (urząd litewski), mościć, Mościska, mostek (o 'kości, i mięsie na niej'); pomost, Zamoście (dziś Zamość), zamojski; most prasłowiańskie; dosłownie 'kładka', 'co przemieciono, przerzucono' (wokalizacja o stała przy przyrostku -t); na Litwie mastas, 'miara'. Tak samo u

wszystkich Słowian; rus. mostowaia, 'bruk'.

MOSZCZ,'sok owocowy świeżo wyciśnięty', z niem Most, z łacin. mustum, co u innych Słowian z półgłoską (w cerk., na Bałkanie, ale i u Czechów, mest, mstu, obok ich moszt); nasze, łuż., słowień. moszcz odmieniło niemieckie -st(jak w proboszcz, p.).

MOSZNA, moszenka, 'torba' (i u strojów, jądr); prasłowo, urobione przyrostkiem -łna (jak grzywna) od jakiegoś moch; lit. makis, 'torba' (prus. dantimaks, 'dziąsła'), makszna i maksztis, 'pochwa'; niem. narzeczowe mosche,'kosz zawieszany'(?). Obok moszna u niektórych Słowian mosznia; por. rus. mochor, mochry u Reja, dla 'frędzlów'.

MOT, motek, motać, 'nawijać', motowidło (nici); ale i "motać, matać rzeczą", stąd matacz, matactwo; p. mieść i matać.

MOTŁOCH, to samo co mietlica, od tegoż pnia; 'zielsko (co się we zboże miece, co niem mota, wikła), jeszcze w 16.wieku, ale już wtedy (u Bielskiego, Wujka i i.) na 'podły gmin, hałastrę' przeniesione. Tylko polskie (w ruskiem pożyczki); ale podobne, chociaż z r, czes. motrcha, 'gmatwanina', modrchati i motrchati, 'gmatwać'.

MOTOWAZ, motowiąz, motouz, motuz, motuzek, złożone z mot (motek, p. wyżej) i wiąz albo wąz, dla 'powrozu, sznuru'; motowjaz, czes. motouz, serb. matuzica (!) u cepów, słowień. mot(w)oz.

MOTYKA, urobione do mot-, jak włodyka do włod-; prasłowo; to samo znaczy odosobnione zupełnie ang. mattoc,ale to podobieństwo przypadkowe: nie wynieśli go Anglosasi w 4.wieku z sąsiedztwa sło-

wiańskiego do Anglji, ani tem mniej Słowianie go od nich przejęli. U wszystkich Słowian tak samo.

MOTYL, pierwotnie, jak motylica, choroba owiec (czes. motolice i motylice) dowodzi, 'robak wywołujący tę chorobę' (na całym Bałkanie metil 'robak'; u nas, Czechów, Rusi: 'motyl'). Najpiękniejszy owad nosi przeważnie najbrzydsze nazwy: od miotu- 'kału', z którego się niby lęgnie (cerk. motyła, 'łajno'); od 'wiedźm' (bo one w motyle się odmieniają, por. rus. baboczka, 'motyl', w Panu Tadeuszu babka; por. u Greków psychē, 'dusza' i 'motyl'), kradnących w postaci motylej nabiał (niem. Schmetterling, 'motyl', od kradzieży śmietany, p., przezwany; ang. butterfly, niem. Buttervogel), i t.d. U Słowian nazwy wieszczycy, wiedźmy, nawet wilkołaka (!) dla 'motyla' lub 'ćmy' między ludem ogólne; inne złożone z pir, 'ptak' (p. nietoperz). Dawne i ludowe z twardem e, ę: metelica u W. Potockiego, mętel, mętelek, mętyl, mytel; mętelica, po całej Polsce, nieporozumieniem urosło.

MOWA, mówić, mówca, mowny, mownica; przemawiać; odmowa, przymówka, zamówiony; p. niemowlę. Prasłowiańskie, ale tylko u nas i u Czechów powszechnie dla 'mowy'. W 14. a i w 15. wieku mołwa, mołwić (po psałterzach); cerk. mlwa, o 'burzliwym gwarze'; u nas z +mŭlwa, +mełwa, powstało; u Czechów, z inną przestawką: mluwiti; na Rusi ocalało moł z mołwit w przytaczaniu cudzych słów. Brak go w litewszczyźnie. I inne słowa przechodzą od 'gwaru, wrzasku', do spokojnego 'mówienia'; por. gowori t'.

MÓZG, mózgowy, mózgowiec, mózgownica, móżdżek (np. cielęcy); prasłowo; prus.

muzgeno (lit. smagenes ma być przestawką z mazg-), awes. mazga-, 'szpik' i 'mózg', niem. Mark, 'szpik'. U wszystkich Słowian tak samo: serb. mozak, czes. mozek, itd.

MOZOŁ, mozoła, mozolić się, mozolisty; prasłowo; u wszystkich Słowian oznacza jeszcze to 'nagnioty' (i na ręce), to 'blizny' i 'wrzody', to (w cerk.) i 'witkę-; to znaczenie łączy je z lit. mazgas, 'supeł', 'pączek na drzewie', z wokalizacją e: mezgiu, megzti, 'wiązać supełki, robić pończochy'; niem. stare masca, dziś Masche. Słowo przybiera wszelakie postaci: rus. (narzeczowe) mozgol, u nas modzel, o 'nagniotach na ręce', modzelowaty; z i zg, zd, dz, mieniają się nieraz.

MOŹDZIERZ, z niem. Mörser z łac. mortarium; w 16. wieku były i postaci nieco odmienne, możdż-erz itp. nawet mozgierz, r. 1500.

MOŻDŻEŃ, 'kołek'; 'tybel'; do mozoł; jest i u innych Słowian.

MROK, mroczyć, zamroczyć, mroczny, mrokomie, 'o zmierzchu', "mrokowa ćma" w biblji; z +mork-; rus. ob-morok, 'omdlenie', cerk. mrak, 'ćma', czes. mrak i mráka, 'ciemna chmura', znane i u nas; p. mierzch (ch zamiast k i w moskiewskim narzeczowem, zdwojonym, maramorochi, "pod maramorochom zimy", A. Biełyj, Pierwoje Swidanje 1921, str. 32); wokalizacja o, jak w lit. mam akys apmarko, 'ściemniało mi przed oczyma'; wokalizacja e w rus. mierieszczit sia, 'zjawia się, migoce'.

MROWIE, mrowisko, zresztą tylko zdrobniałe mrówka (mrówczy, mrówczany) i mrówca (Kmita 1587 r.; narzeczowe mrocki z +mrówczki); na Rusi do prawidłowego murawiej, z +morowjej (cerk. mrawij),

dorobiono muraszka, co i do nas przyszło. Prasłowo (na Litwie zaginęło); awest. maoiri- (z marvi), iryj. moirb, niem. Miere, w innych językach z przestawką, łac. formīca, ind. wamrī-. Serb. bułg. słowień. mraw(a), czes. mrawanec (z końcówką jak rus. ptieniec, 'ptak').

MRÓZ, mrozić, przymrozki, mroźny, odmrozić; mrozowaty (o maści końskiej); prasłowiańskie (rus. moroz, cerk. mraz; na Bałkanie przeniesione i na stan umysłu: omraza, 'obrzydłość, nienawiść', u nas tylko z półgłoską w obmierzły, mierziączka), z wokalizacją o, obok półgłoskowej w m(i)arznąć (i mierzić, p.) z mirz.

MRUGAĆ, mrugnąć, powstało przestawką z murg-, rus. morgat' i murgat'; lit. mirgēti, 'błyszczeć, migać przed oczami', z wokalizacją a (o): margas, 'pstry', z półgłoskową: murgai, 'widma'; nord. myrkr, 'ciemny', miorkue, 'ciemność', od wokalizacji e. Z tym pniem można łączyć wszelakie słowa czeskie, słowieńskie, ruskie o 'drobnym deszczu, śniegu', o 'gęstem' (czes. mrholiti = słowień. mrgolēti, 'roić, mrowić się'), przyczem i ch zamiast g (por. u nas ch zamiast k w mierzch), rus. moroch, o 'deszczu', słowień. mrszeti, o 'śniegu'. U nas narzeczowo i mrygać; mrużek, nazwa zabawy.

MRUK, mruczeć, mrukliwy, pomruk, mruknąć, to samo co markotny, merkot, bo pierwotne mŭrk- daje i mark- i murk-, z przestawką mruk- (por. bruczeć i burczeć obok barkotać); tak samo rus. murczat', cerk. mrkati, o 'beku kóz, owiec', czes. mrkotati, o 'niewyraźnej mowie'.

MRZEĆ, umrzeć, przestawione z +mier-ć, w dalszej odmia-

nie z półgłoską: mrę, zemrę, marł, zmarł; martwy; martwić, jeszcze w 15.w. 'uśmiercać', zabijać', ale od 16.wieku przejęło znaczenie 'kłopotu, zgryzoty': martwić kogo lub siebie, zmartwienie; martwota. Częstotliwe umierać, z dawnego umirać; pomierać. P. mór; śmierć. Prasłowo; ind. mar, 'umierać', amrta- 'nieśmiertelny', grec. ambrōtos (stąd ambrozja, 'pokarm nieśmiertelnych'), łac morior, mortuus (martwy; czy w nie weszło od żywy?), niem.Mor-d, lit. mirti (z półgłoską w bezokoliczniku, nie z pełnem e, jak u nas). Znaczenie pierwotne: 'ginąć, niszczeć', por. łac. mor-bus, 'choroba',grec. marasmos, 'więdnienie, usychanie'. Dwojakie znaczenie słowa martwić dowodzi, że i mordować w takiem samem nie pod wpływem morzenia powstało. Złożone: mrzygłód, 'sknera', itd. Cerk. mĭrą, mrěti, rus. umieret', itd. u wszystkich Słowian.

MRZEWKA, mrzana, brzana, nazwa ryby, z łac. murena; i u Czechów mrzena, mrzinek, serb. mren, ale to różne ryby i nie umiem nazw ich pogodzić.

MRZEŻA, mrzeżna, 'sieć na ryby', ruskie miereża, cerk. mrěża, czes. mrziże, już nie o 'sieci', ale o 'siatkowaniu', 'kratach' (w rus. o 'haftach ludowych'; jest i rus. mieriogа w tem znaczeniu); łotew. merga o 'poręczy', a marga o 'pasmie'.

MRZOST, mroszczyć się, o 'tarciu się ryb'; m z n: rus. noros(t), z wokalizacją o; lit. nersz(ē)ti, narszas i narsztas (to samo); p. narościć.

MSZA, mszyć, mszarze, meszne (opłata), z czeskiego, co zatrzymało wyraz pierwotny słowieński, przyjęty w 7. i 8. wieku od Niemców z łac. missa, którego na Zachodzie

słowiańskim ani "liturgja" grecka ani "służba" słowiańska nie zastąpiły. Złożenie żałomsza pozornie z żalem się łączy, w istocie jest to niemiecka Seel(en)messe; inne złożenie p. w kiermasz. Termin łaciński po św. Ambrożym ogólny od 4. wieku.

MŚCIĆ, od msta, por. zemsta, pomsta; mściwy, mściciel; szczególnie częste w imionach, Mścisław (na Pomorzu najliczniejsze, Mszczuje,Mestwiny, Mścigniewy, Mścisze); prasłowiańskie; cerk. mĭst', rus. miest'; przyrostek -t';pień mit- zestawiono z owem mit-, o którem p. pod mituś; msta byłaby dosłownie 'odwetem'.

MUCHA, muszka; złożenia: muchomor, muchołówka, muchotrzew (muszetrzew i muszczec u Stanka), dla 'stellaria', którą wedle łaciny i gwiazdnicą tłumaczą; z półgłoską: mszyca (por. rus. moszka), o owadach; muszki na twarzy nalepiały damy w 17. i 18. wieku wedle mody francuskiej (mouche); "muchy się roją w głowie" (o 'szalonym lub złym', już u Reja), jak franc. "la mouche monte à la tête". Prasłowo; lit. muse, łac. musca (= moszka), grec. myiā, i t. d.; nasze u z dyftongu; tak samo u wszystkich Słowian; w biblji raz zamiast "łona" męskiego.

MUCHJER, muchair, mochajer, 'materja turecka', franc. mohair, moire.

MUCHRY, u Reja, 'strzępki', z rus. muchor, mochor (to samo), p. moszna. Nie stoi we związku z machramą, bachromą, 'obwódką', 'frędzlą'; to jest tureckie.

MUDZIĆ, 'zwlekać,przykrzyć', zmudzić, zmuda, zmudny; w języku pisemnym mylnie, niby odmazurzone: żmuda, żmudny; złożone z ko-: komudzić, komudny ('brudny, przykry', o grzechu, pogodzie, w 15.w.); u Łużyczan to samo, komuda,

skomuda, 'zwłoka'; dublet z ą w cerk.; z półgłoską twardą powtarzą się w medł (p. mdły; cerk. izmŭděti, 'omdleć'); z przedłużonem ū p. myśl. Prasłowo; lit mausti, 'tęsknić', apmaudas, 'przykrość', goc. (ga)maudjan, 'przypomnieć' (o myśli). Cerk. muditi i mąditi, 'zwlekać', słowień. mudi se mi, muchlati, 'zwlekać', łużyc. skomda, skomuda, załab. mudi sę. P. mądry.

Multany, Wołoszczyzna (Muntean, 'kraj górski', od gór siedmiogrodzkich); od ich pasterzy, co całe Pogórze zalali, multanki, mutyjanki, 'piszczałki', od 16.w. ogólne. Wołoszyn najmywał się na kata, więc multan w 16. i 17.w. i 'miecz katowski'.

MUŁ, namuł, zamulony, mulisty; mulać, 'walać', 'ocierać' (serb. muljati, słowień. omuliti, o 'gnieceniu', chyba nie odrębne słowo?); prasłowiańskie; lit. (z odmienną samogłoską) mułwas, 'błoto, namuł', od koloru (mułwas, 'rudy', łac. mulleus, toż); zestawiają z tem mal-, cośmy wyżej pod malina poznali, lit. molis, 'glina', mēlys, 'sinidło'.

MUŁ, mulica, mulę, z łac. mūlus (niem. Maulesel).

MUMRAĆ, memrać, mamrzeć, mamrotać, 'mruczeć', mumlać, 'żuć', memlać; dźwiękonaśladowcze, u wszystkich Słowian (cerk. mrmrati, serb. mrmlati) i w pokrewnych językach: lit. murme(n)ti, murmuloti, 'mruczeć', marmēti, ind. marmara-, 'szumiący', grec. mormyrō, łac. murmurare, niem. murmeln.

MUMSZAŃC, w 16.wieku, 'maszkary mięsopustne', z niem. Mummenschanz.

MUNIA, nunia, niunia, muńka, 'bałwan', pogardliwie o człowieku, od munia, 'podgardle wołowe' (tak po narzeczach naszych i czeskich).

MUNSZTUK, 'żelaza do pyska końskiego'; przenoszone i na 'hamowanie, chełznanie ludzi'; przez munsztuk sam trąbiono bez hałasu, np. dla nocnej wycieczki, by wroga nie budzić; z niem. Mundstuck, dosłownie: "sztuka do ust".

MUNSZTUŁUK, powszechne w 17.w., 'oduzdne','napiwek' (za dobrą wiadomość), właściwie musztułuk, z tur. musztułuk.

MUR, murować, murarz (zwykłym trybem rozpodobniony w mularz, mularski), murny i morowy; ogólna (ale stosunkowo późna) pożyczka słowiańska z niem. mūr, Mauer, a to z łac. murus; złożone murłat, niem. Mauerlatte, o 'podbiciu, podkładce'. Ale murgrabia p. burgrabia (por. burmistrz).

MURAWA, 'gazon' od zieleni, ogólnie słowiańskie (o 'trawie','łęgach' itp.), cerk. o 'darni'; litew. maurai,'żabi skrzek na wodzie', łot. maurs, 'trawa, gazon'; murga, od 'bydlęcia o czarniawej głowie' przeniesione na ludzi, 'gamoń'; murzać, zamurzany, murdzaty i murz(i)a(sty), o 'brudasie'; lit. mauras, 'błoto, muł', muras, 'błoto', łot. murīt = 'murzać'; jest u Słowian i murgaw, 'czarniawy' (bułg.), rus. murhyj i murugij, por. nasze moręgi ('o maści ciemnej').

MURZYN, murzyński; murzyć, 'czernić' (czy nie od poprzedniego?), nieraz u Miaskowskiego; dorobiona już w cerk. na zwykłe -in (por. Rusin itd.) liczba pojed. do niem. Mohr z łac. maurus 'czarny', co i Grecy przejęli, np. Maurowlachia, 'Morlacy', dosłownie: 'ciemni, czarni Włoszy'.

MUS; musić, dziś musieć, ale przy- lub wymusić; już w 14. wieku ogólna pożyczka, bo anarchiczni Słowianie

nie mają własnego słowa dla 'musu', pożyczają je (np. staroczes. dyrbjeti z niem. durfen), albo omawiają 'niewolą' itp.; niem. Muss, mussen, pokrewne z messen, 'co domierzone' (?).

MUSAT, musatek (musadkiem, u Reja), w 16. i 17. wieku, 'stal do ostrzenia szabel', z tureck. masad (serb. masad).

MUSKAĆ, musnąć z musknąć, muszczeć, 'gładzić'; wyłącznie polskie; czy od mu-, litew. mauti, 'wciągać' (np. pierścień na palec), łotew. maut, 'gładzić', łac. movere, 'ruszać', niem. Muff (cośmy znowu później pożyczyli, mufek)?; litew. maukti, 'ucierać'.

MUSTASIA, częściej w liczbie mn., w 17.wieku ,'grzywka u czoła pań': "mustasię kozim włosem nosi nadstawioną","mało damom fontasie, musztasie i czuby"; z franc. moustache (z włos. mustacci), o "koziej bródce" mężczyzn.

MUS(Z)TER, musztrować, mustra, nieraz dawniej z n, boć i niem. Muster z włos. mostra, a to z łac. mostrare, 'okazywać' (stąd nasze monstrancja, demonstracja).

MUSUŁBAS, u Potockiego i muzułbas, 'płótno liche tureckie', dosłownie: 'płótno (besz) z Mosułu (nad Tygrysem)', stąd i nazwa muślinu (franc. mousselin). Ale muzułman tylko przypadkiem owe muzul- przypomina; arabska to nazwa 'Bogu oddanych', 'wiernych', u Słowian od 15.wieku zniekształcona, bo z muzulmanin robią musromanin, a dwa m rozpodobniają w b-m: busurman, basroman, bosurman, z czego u nas wkońcu bisurman (w polskim Janczarze około 1520 r. są już te postaci); podobnie rus. bachrama, 'frędzle' z tur. machrama (nasze machram, 'chustka').

MUTETA, moteta, 'śpiew' (sam, bez muzyki), więc i 'głos' ("w poważnej mutecie"); z włos. motetto.

Muzyka. Chociaż Słowianie naród wcale muzykalny (Czesi, wedle świadectw obcych, już z 18. wieku najmuzykalniejszy z narodów), to w ich instrumentach muzycznych przeważają olbrzymio nazwy obce, u wschodnich greckie i orjentalne (litawry, nakry, nabat, surny), u zachodnich włoskie. Na orkiestrę czy kapelę prasłowiańską składały się jednak : z bitych pałkami, bębny; z szczypanych palcami, gęśli (niby liry czy lutnie o trzech strunach?; z takiemi wystąpili około r. 590 przed cesarzem greckim Maurycjuszem owi trzej Słowianie z nad Bałtyku, przeprawiający się do chana awarskiego); z dętych, rogi. Źródła arabskie z 9. i 10. wieku wspominają u Słowian o lirze o ośmiu strunach, ze spodem płaskim, i o piszczałkach na dwa łokcie długich. Obok rogów, we które dął, "piskał" Słowianin na piszczałkach, krótszych i dłuższych, luźnych lub spojonych po dwie razem; nazywał je rozmaicie, dudą (dudką), albo rzeczownikami urobionemi od czasowników dla 'piskania': swirěl (może prasłowiańskie, powtarza się w cerk., swirjati, swirьc, 'piszczek', nawet swiristel, 'chróściel'; na całym Bałkanie i na Rusi, swirjel) i sopl lub sopel (cerk., sopati, 'grać na flecie', sopьc, 'piszczek', rus. sopiel); od piskati cerk. pisztal', słowień. piszcza, czes. pisztial(a), nasze piszczek i piszczałka,- podczas gdy świst, zwist i chwist bez instrumentu się odbywają. Najoryginalniejsze były jednak dudy, t.j. piszczałki połączone z miechem, zwane i kozą, (bo miech z jej skóry), a mylnie i kobzą; dudziarze, czy dudarze, przechodzili cały kraj, piszczele w miech składając po grze;

że literatura cerkiewna o dudce, dudach, nie wspomina, nie dowodzi niczego: oba słowa powtarzają się u wszystkich Słowian bez wyjątku (a przejęli wraz z instrumentem i Niemcy od Słowian). Wszystko inne, począwszy od trąby (chociaż to słowo prastare, całkiem jakby prasłowiańskie, w rus., czes. itd. truba) i skrzypki wraz z smykiem (smyczkiem, cerk., późne zresztą, smyczik, 'skrzypek'), jako wynalazek dopiero średniowieczny (Ruś go od nas przejęła) w prarodzinę nie wchodzą. Muzyka z łac. musica od muz greckich, o imieniu niejasnem (może to ogólna nazwa byle 'nimf, wił górskich'). Muzyka znaczyło i 'muzykanta', z łac. musicus, jak kleryka z łac. clericus; w tem znaczeniu dziś jeszcze ludowe. Jedyny nasz prawyraz to gędziec ("albo lutnik", r. 1500); dawną gędźbę już Leopolita stale instrumentami zastąpił (biblja: "w rozliczne gędźby"; "na instrumenciech rozmaitych", u Leopolity).

MY, zaimek, prasłowo; lit. prus. mes. Składnia słowiańska: my z ojcem, 'ja i ojciec', rus. my s Wami, 'ja i Pan'; tak samo z wy i i. Dalsze przypadki p. na-.

MYĆ, "zmyć kogo bez ługu", 'okpić'; pomyje; mytka; myjać się, obok (u)mywać; pomywaczka; myciel (do umywania); Mycielski; mydło, mydliny, namydlić, mydlarz; mydłek, 'głuptas'; mydlnik, 'saponaria', u Stanka nazwana mydło i psie mydło albo piennik. Prasłowo; prus. au-mūsnan, 'u-my-cie', lit. maud-yti, 'kąpać kogo', ind. mūtra-, 'uryna', Tak samo u wszystkich Słowian: rus. myt', moju, cerk. myją, myło, pomyję, rus, pomoi, czes. mýdlo, itd.

MYLIĆ, myłka, mylny, myłkować, omyłka; zachodniosłowiańskie; od nas i na Ruś przeszło; czes. mýliti, itd.;

może por. omełsniony u S. Twardowskiego, 'omylny'(?).

MYSZ, myszka, myszkować (np. o lisie); myszy ("mysza wieża"), dziś mylnie mysi (mysi królik); myszołów i inne złożenia. Prasłowo; brak go w lit.; ind. mūsz-, grec. mȳs, łac. mūs, niem. Maus; myszka, nazwa pewnego 'mięśnia' (dla podobieństwa), jak łac. musculus (tak samo grec. i niem.), co przejęliśmy też jako muszkuł, niem. Muskel; ale i muszla, z niem. Muschel, również od tego musculus. U wszystkich Słowian tak samo; serb. miszomor, ruskie myszjak, 'arszenik'.

MYŚL; myślić, dziś myśleć, ale zmyślić, wymyślić (por. musieć i zmusić); myśliciel; myśliwy, myśliwiec, myślistwo; pomyślny, pomysłowy, umysł, zmysł, zmysłowość. Prasłowiańskie; przyrostkiem -sl lub -tl od myd-, obocznego do mud- (p. mudzić) i mąd- (jak łyko: łączyć, być: będę, i inne), por. goc. maudjan, 'przypominać'; myśl nazwana więc od mudzenia, 'zwlekania', aby nie być po szkodzie mądrym. Częste w dawnych imionach: Przemysł (Przemyśl), Siemomysł, Wszemysł, Niezamysł i t.d., Myślenice z dawnego Myślimice. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. domysł, promysł, razmysł, myśl, itd.

Myślistwo. Sama nazwa dowodzi późnego i osobliwszego nabytku, nieznanego czasom pierwotnym, co tylko "łowiły"; my z Czechami mamy spólnie to słowo, nieznane innym Słowianom (rus. ochota, 'polowanie', itd.). "Polowania" naszego, sportu, nie znali Słowianie wcale; oni łowili zwierza i wytężali myśl na wszelakie sieci i zasadzki, łapki i paści. Dla zapalonego myśliwego, jak Cygański r. 1584, ruśnica nie istnieje jeszcze, zato niewyczerpany on w opisywaniu wszelakich

sposobów na ptactwo, nie gardząc najniepozorniejszem, wróblami itd.; technikę sideł i sieci doprowadził do doskonałości, Jedynie wyższe warstwy z sokołami - rarogami i chartami-wyżłami hołdowały "polowaniu" w naszem znaczeniu słowa, i wcale nie gardziły zajęczemi łowy, jakby to z słów Wojskiego w Panu Tadeuszu wypływało. Sokolnictwo jednak nie doszło u nas nigdy do tego znaczenia, jakie miało np. w Moskwie, szczególniej za cara Aleksieja, gdzie pozostawiło nawet pomniki pisemne, po których u nas niema śladu. Mimo to bogate słownictwo rodzime dla psów i ptaków łowczych (najmylniej nieraz z Niemiec i Wschodu wywodzonych, p. chart, krogulec), pominąwszy wszelkie sieci, o wydoskonalonej technice wyraźnie świadczy.

MYTO, 'cło' i 'płaca', mytnik, 'celnik' i 'najemnik' (tak u Leopolity, zamiast mytnika biblji); mycić,'cło płacić', przemycić, 'obejść cło', przemytnik. Prasłowiańska pożyczka z niem. mūta, Mauth, 'cło'; u innych Słowian myto 'kuban', rus. nieumytnyj, 'ten, co się nie da przekupić'.

MZDA, 'nagroda, zapłata'; częste w biblji, jak u Czechów do dziś, u nas z 15.w. zaginęło. Prasłowo; brak go w litew.; ind. mīdha-,'czacz', awest. mizda, 'zapłata,zysk', grec. misthos, goc. mizdō, 'zapłata', niem. Miethe; cerk. mĭzda, 'zapłata', łuż. zda, itd.

MŻYĆ, mżeć, o 'deszczu drobnym'; o 'przewieraniu powiek' ("jeden mżał, drugi palce wystawiał i pytał, ile?"); o 'miganiu i mrużeniu'; o 'półśnie', stąd mżonki (mylnie pisane mrzonki), 'co się komu przywidzi, przymży'; mżurek, mżurki,

'zabawa z zasłanianiem oczu' ('ciuciubabka'), przestawione rychło w żmurki (już w 16. wieku). Ta sama przestawka u wszystkich Słowian: serb. żmura, 'ciuciubabka', żmuriti i żmiriti, czes. żmurziti, słowień. żmati ze mżati, żmieriti (cerk. mĭżariti, o 'miganiu, mrużeniu oczami'), słowac. hmúrat' oczima, rus. zażmurit', żmurki, itd. Pień mig- łączy więc dwa znaczenia: 'migoci' ('wilgoci', por. mgła i miegoć) i 'migotania' (p. mig).

N

NA, przyimek; z przyrostkiem -d: nad (jak po: pod; za: zad; prze: przed); przy stopniowaniu przymiotnika na ,nad,naj: nawięcszy, dziś największy (od 16. wieku); jeszcze u Reja, nietylko w 15. wieku, nanadwysze i nadna-(j)-wysze; tak samo u wszystkich Słowian, na, naj, nar (z na-że). Często w złożeniach z na- i nad-. W litewskiem nuo ma znaczenie odmienne: 'z', nie 'na', prus. no, 'na'; w lit. jako doczepek, ranko s-na, 'do rąk' (nad-tam niema); awest. grec. goc. ana, niem. an.

NA!, wykrzyknik; namasz, naści, nacie, na wam; tak samo u innych Słowian i w litewskiem, ale były (i są po narzeczach do dziś) postaci oboczne: nę, nu: "neźci jaje", 'na jaje', Potocki, a od nich urabiano stałym trybem (por. tykać od ty) czasownik nękać i nukać, 'nakłaniać', 'napędzać'; przynukać, 'przyniewalać', na Ruś (słynie ona z tego) zakrawa, np. u Potockiego: "było szczo jesty, pity, prynuki ne było"; stąd rzeczownik: "zbytnia przynuka"; 'nękać zatarło ślady pochodzenia od wykrzyknika, niby nowe jakieś słowo; w biblji: "nękali lud (żydowski) Egiptscy, aby precz wyszli" (tu jeszcze pochodzenie wyraźne), ale dalej: "los mnie nęka"; znękany. To nę, nękać, wyłącznie polskie; u wszystkich innych Słowian tylko nu, nawet w cerk. tylko nukati i njukati, bo drugi ogólnie używany wykrzyknik był: nu (p.), nuże, nuż, rus. nutka, serb. nu, nude (r), od na co do znaczenia (i pochodzenia?) odmienny, służący wyłącznie budzeniu woli.

NA-, pozorny pień dla liczby mnogiej zaimka pierwszej osoby: nas, nam, nami (liczba podwójna: naju, nama); a z ō: łac. nōs, nōbis, grec. nō, prus. nuson, numa(n) s; pierwszy przypadek z odmiennym

pniem,p.my;Litwin wyrównał tę pierwotną różnicę,mówi:musu, mums,wedle męs.Od tego nōs-zaimek dzierżawczy:nasz;naski," po nasku",'po naszemu',w 16.i 17. wieku,wedle swojski;w nasz,wasz, przyrostek -j; prus.bez niego: nusa,'nasza'.

NACZYNIA.Nazwy pierwotne,bardzo liczne(chociaż wkońcu późniejsze pożyczki niemal przeważyły),ogarniają naczynia wszelkiego kształtu i materjału:dla picia,noszenia,chowania.Naśladują garść,czaszkę,tykwę (po jej wydrążeniu i wususzeniu;nazwa rośliny,a raczej jej owocu,przechodzi już w prawieku na naczynie: " tykwa wody "),wyrabiane z kory,skóry (miechy,wory),drzewa (metale,szkło,późne,jak i kamień). Pierwotnie,oprócz skór,głównie plecionki z łyka i korzeni;plecionki zamazywano ziemią,gliną, aby nie przeciekały;gdy plecionkę spalono,okazał się wkońcu cały gliniany garnek,i odtąd glina najwalniejszym dla naczyń kuchennych i i.materjałem. Słowianie,a raczej tylko baby lepiły garnki w ręce;koło garncarskie,to późny nabytek. Najpierwotniejsze naczynie jeżeli pominiemy rogi,służące wyłącznie do picia miodu itp.) misa,płaska,szeroka,zczasem coraz wyższa i zwężająca się ku górze albo dołu,bez ucha pierwotnie,raczej z dziurkami dla przeciągania sznura ku noszeniu,przechodząca we dzbany (a najpóźniej we flaszki); gliniane naśladowano w drzewie; skóry zszywano na miechy i wory.Słownictwo prasłowiańskie posiadało jako nazwy pierwotne: dzban i dzber (cebr,lit. kibiras),od 'zawieszania' nazwano;garn(ek),garniec,od 'wypalania',bo te same słowa w łac. i ind.znaczą'piec' i 'żar',od 'gorzenia';ssąd ('naczynie', 'dzban' itp.)i łatka(toż samo) były może z drzewa,tamte gliniane,a z nich trzopy i szkudły;czasza a czaszka jedno słowo, bo z czaszek wrogów zabitych

pito,aby ich siła w pijącego przechodziła;krynica wreszcie, najdawniejsza dla 'misy' nazwa, bo misa sama jak i bludo pożyczki. Z kory wyszedł korzec. Plecionkami pozostały kosz,łukno (od łyka) i kozub. Dzieża służyła do zarabiania ciasta;wiadro do noszenia wody;okute zwało się okowem (nazwa prasłowiańska,ale chyba najpóźniejsza). Obok miechów i worów bywały małe moszny, 'pęcherze',dla przechowywania drobiazgu,monet rzymskich,paciorków. To wszystko pranazwy. Ale jeszcze przy końcu doby prasłowiańskiej wnikają obce,z przedmiotami samemi,a więc misa,bludo,~~kocieł,kadź,beczka~~,konew,wębor(ek),bednia,niecki(?),kbeł, kub(ek),łagiew,korczag (wszystkie u wszystkich Słowian jeszcze); nie wspominamy co później sami,albo z Czechami razem, zewsząd przejmywaliśmy. Przedsłowiańskich nazw tu bardzo niewiele: litewskie kibiras (cebr) wymieniliśmy: dalej maiszas,'wór' (miech),a może i makas,'woreczek' makszna, 'pochwa' (moszna?) ;jaszcze,u nas drewniane,może z greckiem askos,'miech',pokrewne,ale bliższe jest niem. asch,ask,również drewniane.

NAĆ,'liście','łodygi',"nać ziemniaczana";ogólnie słowiańskie;łączą z nią prus. notis,lit. not(e)re, 'pokrzywa'.

NADER,pełniejsze nadert wyjątkowo w 16. wieku (r.1564);dziś przysłówek,jak nawet,i również dwa słowa; czeskie drt, 'trociny, opiłki',drtki,'okruchy',drtiti, 'kruszyć';na dert (może to i pożyczka?) znaczy więc 'do cna', potem 'nadto'. Ale w tytule naderspan jest pomylone węgier. nádor.

NADRAGI,'spodnie',w 16. i 17. wieku,z węg. nadrág,a to z bałkańskiego nadragy (cerk. i i.), od dziergać,z wokalizacją o, więc dorg- (p. droga).

NADWERĘŻYĆ i nadwyrężyć, postaci późniejsze,gdzie wszystko tumani: i y,i ę,i ż;poprawnie brzmi ta późna ruska pożycz-

ka (17.wiek) nadweredzić,rus. powieredit' ,od wiered,'wrzód' , niby 'okaleczyć';postaci poprawne sięgają w wiek 18.: "choć ich . muszki trochę nadweredziły", "z nadweredzeniem zdrowia",jeszcze r.1716: " ogniem kościół nadweredzony";ale już Okolski 1639 r.: " prochów nadwerędza";"jeślis nadwerędział zębów";wtórna nosówka właśnie przed dz,sz,najrychlej się zjawia,por.między,mięszać, mięszkać.

NADZIAK,'czekan' ,nadżak bałkański,z tur.nadżak.

NADZIEJA,beznadziejny,przestarzałe nadziewać się,'spodziewać się';było i nadzież (jak kradzież), " nadzieżny koń" u Kochanowskiego, 'pewny',"czas nienadzieżnej ('nienadzianej,niespodziewanej') potrzeby" u Reja,co rusyzmów nie zna wcale;p.dziać.

NAGI,nagość,nagota,nagus,obnażyć;prasłowo;lit.nuogas (jeśli to nie pożyczka),nuogata,'nagota', ind.nagna-,łac.nūdus (z +nogedhos),goc.nagaths,niem.nackt.

NAGŁY,znagłą,naglić,przynaglać,prasłowiańskie;na Rusi o 'zuchwałym'; przyrostek -ł;od nagi?

NAGRODA,mylnie nadgroda (por. pochlebiać i podchlebiać),nagrodzić,wynagrodzenie; tylko u nas nabrało znaczenia 'daru-zapłaty' (rus.nagrada,małorus.nahoroda,są polonizmy).Jak w " bez ogródek" (t zn.'wprost' ,'bez osłonek') oddaliło się znaczenie od grodzenia,grodzy,podobnie i tu: nagrodzić znaczyło 'nawalić grodzy, 'obaloną grodzę nastawić' ,a więc ' odszkodować,powetować,zadość uczynić'(i na tym stopniu pozostało czeskie náhrada,głównie dla ' zastępstwa' ,niem.'Ersatz');stąd u nas w 16.wieku i 'dar-zapłata' (por.podobny rozwój znaczeniowy słowa zapłata).

NAHAJ, nahajka,'kańczuk tatarski' ,od hordy nagajskiej (po wodzu Nagaju,Nogaju);przyszło w 17.wieku przez Ukrainę,jak h dowodzi. Por.bocki itp.

NAKŁADAĆ, 'łożyć koszt', już w 14. wieku; " co Pakosz nakładał ", itd.

NAKŁO, u nas tylko nazwa miejscowa, u Czechów nákli (na kieł), 'drzewina, pręcie (co woda zostawia, nanosi)'.

NALAZ, w psałterzu, dziś tylko we złożeniu dalszem: wynalazek, wynalazca, i poprawne wynaleźca, jeszcze w 17. w. samo naleźca, obok nalezienia w psałterzu; od czasownika nalazać (jedyny przykład w kazaniach świętokrzyskich, nalazamy, pomyłką nalazimy napisane), nalazować w biblji, gdy np. Czesi do dziś nalezati zatrzymali; ocalało w czasie przeszłym, nalazł, dziś znalazł; zastąpione zresztą przez najdę, znajdę, nachodzę, znachodzę (p. chód; nawet najda, najduch, znajdek); do zbyt wytartych złożeń nalazł, najdę, dodajemy jeszcze jeden przyimek, z: znalazł, znajdę (tak samo zobaczyć i i.).

NALEWAJKO, nazwa watażki kozackiego, w Warszawie straconego (r. 1597), uporcie się trzymała; 'szyzmatyków' tak przezywano; "barabanie flaki albo nalewajki"; używało się jednak i dosłownie: 'ten, co nalewa, ugaszcza' (szlachtę).

NAŁĘCZ, 'obwiązka', zmyślone nietrafnie, bo biała obwiązka na czerwonem polu była tylko herbem Nałęczów, nazwanych od jeziora Nałęcz (jak Przełęcz), ale " zawołanie" (p.) nic nie ma spólnego z obrazkiem herbowym (p. Godzięba pod godzić).

NAŁÓG, 'do czego się kto nałoży', " nałog albo wnor "w 15. wieku; od leg-; p. łożyć ; por. odłóg, połóg, wyłogi, załoga albo zakładka, itp.

NAMIOT, już co najmniej od r. 1500 znane; tak i 'kotary nad łóżkiem' nazywano: namiocik; pozornie niby 'narzutka', jak

nią jest istotnie (ruska) namiotka,namitka,'chusta na głowę mężatki';ależ w naszym znaczeniu pojawia się tylko na Rusi i u nas (słowiańska nazwa 'namiotu' była wieża, jata,albo stan) i ze Wschodu przybyła,ostjackie nāmat, 'pilśń na kibitce',afgańskie namd.

NAMOLNY, namólny,'natrętny', skrócone z namodlny (namodlność) od modlić (p.modła),już w 15.wieku;dziś narzeczowe (namulny!).

NAN, nan(k)o,nen,nana,nen(k)a, narzeczowa nazwa 'rodziców',już w 16.wieku zapisana;wyraz dziecięcy, powszechny nietylko u nas;por.węg. nene,'starsza siostra';toż rozumieć należy i o słowach:niania, niańka,niańczenie;por.mamka.

NAOŚCIEŻ,mylnie naroścież (przez zwykłe narzeczowe pomieszanie rozi oz-);naścież,naścieżaj (i naściężaj); o 'otwieraniu drzwi',od rzeczownika ścież (staroczes.: 'belka'),ścieżaj (i ściężaj,z ową częstą a mylną nosówką przed ż), 'zawias',od steg-,stog- (p. stóg ;z przyrostkiem -er prasłowiańskie stežer i stožer , 'zawias',lit.stageras i stegeras,'łodyga',łot.stēgs,'drąg , kół',niem.Stock,Stecken;ścieżaj z +steg-ēj lub +steg-jaj, jak łożaia albo rodzaj.

NAPARSTEK,'co się na parst , (t.j.palec) wkłada' (por.napierśnik,nakolanki itp.);parst ocalało u nas tylko w pierścień (p.) i w nazwach roślin,np. pięćparcica (!);parst prasłowo: czes.prst,rus.piorst,cerk. prst; lit.pirsztas,prus.nagepirstis, 'palec u nogi' .

NAPAWAĆ,w psałterzu,w biblji,p.poić.

NAPUŻYĆ,'nastraszyć',w 17. wieku,z rus.napużat' od napugat' (od pąga,'bicz');ale małorus.napużaty od pud-,'pędzić'.

NAREMNY,'gwałtowny','ulewny' (o deszczu,wodzie),'namiętny' (o człowieku),wyłącznie narzeczowe,podhalskie (u Orkana częste),z e zamiast a po r (co się u nas od najdawniejszych czasów powtarza,por.Redlica w 14.w.) ; czes.náramný,'olbrzymi'.Prasłowo; cerk.ramĕn,'nadzwyczajny', 'silny,wielki',starorus. ramiano (ja zamiast ĕ,jak w prjamyj,p. uprzejmy),słowień.rameno,'bardzo'. Przypuszczam,że ram-przedstawione z arm-,i łączę je z staroniem. irmin,'olbrzymi',w irminsul ,irminthiod ('słup','lud olbrzymi'). Przymiotnik ramĕn taki sam jak w słowĕn.Por.imię Naram,Naramowice.

NAREW,rzeka,por.pruską rzekę Narus,Narz,Neria,'mierzeja',lit. rzekę Neris;p.nor.

NARĘŻYĆ,'naruszyć',słowo zapomniane,wielkopolskie,u Miaskowskiego i S.Twardowskiego nierzadkie;"gdyż byś tym narężył królewskiej swej ozdoby".We związku z urągać; por.rus.narużnik,'naśmiesznik',małoruskie naruha i poruha,'obrażenie',z orężem, do czegoby rus.narużnyj,'zewnętrzny',ruż,'twarz,fizjognomja',naprowadzało.

NAROK,p.rzec;tyle co urok,i jak ten łączy najrozmaitsze znaczenia;najdawniej,w 13.wieku,niby jakieś 'opole ,okręg', gdzie narocznicy płacili czy dostarczali dani;w 16.wieku narokiem'umyślnie'("na zmowie", więc i 'napozór'),np.u Glicnera 1558 r.,"narokiem a umyślnie" (por.rus.naroczno);dalej,w 17. wieku,naroki 'wnętrzności : " psom z uszczwanego zwierzęcia zajuszone naroki","wypatroszywszy naroki";podobnie w czeskiem. W 15.wieku naroczy(s)ty,'uroczysty' ;w kronice Nestorowej naroczczitaja czad','honoracjory',słowac.naroczitie, 'uroczyście', U wszystkich Słowian powtarza się narok (u Serbów i 'szczęście';u innych i tyle co porok, 'oszczerstwo'),ale tylko u Czechów (u nich nárok i wyraz prawny: 'pretensja') i u nas przeniesiono na części ciała,'wnętrznoś-

ci' (u Czechów nieco inne). Mylne wywody co do naroczników i naroku (o jakichś konfiskatach itp.) usuwam. W 14. wieku narzec 'przestrzec'. Narzekać, narzekalnice, rozwinęło się w zupełnie innem znaczeniu; termin to pogański: 'żałoba po umarłych', 'lamentatio', 'officium mortuorum', karit' po starorusku, przez płaczki (zawsze kobiety!); dziś zesłabło na byle 'biadanie'.

NAROŚCIĆ, o kurach: "naroszczone bez kura kokoszy (Potocki), "kura się naróściła"; od pnia ners-, nors-, lit. nersz(ē)ti, narszas, pierwotnie tylko o 'ikrzeniu ryb'; z +norst poszłoby polskie +nrost, ale zbitka nr niewygodna, więc w środku słowa wstawią d(p. pandrowie), w nagłosie albo odmienią nr w mr (p. mrzost; tak samo u innych Słowian, serb. mrijest, 'ikra', słowień. mrest; por. serb. pamraw = pandrow), albo wstawią a; narost więc z +nrost, jak narów z +nrow.

NARÓW, znarowić, narowity, roku 1607: "wesoły i niegnarowity (!) koń"; u Błażewskiego (w tłumaczeniu Kromera z r. 1611) norowy, " roznorowiona swawola", całkiem z ruska (jak nieraz u niego); z +nrow, a to z +norw (rus. norow, czes. mraw), ze wstawką a między n-r. Prasłowo; ner-, nor- (u Słowian z przyrostkiem - w) oznacza 'silną wolę': lit. norēti, 'chcieć', prus. ner-tis, 'złość', lit. narsas; ind. nar-, grec. anēr, umbryjskie nerus, 'mąż'. Słowo w ruskiem bardzo częste: norawit sia 'podoba się', norowit', 'ugadzać'. Nasze niemrawy, 'niedołężny', mazgaj', z czeskiego.

NARTY, 'łyżwy', właściwie 'ski', u nas o Rusi używane, więc niby obce, ale nárt w czeskiem (i u nas) znaczy 'część stopy', 'przyszwę' (por. napiętek), a to jest złożone z na- i ret, rta, 'szpica' (cerk. rŭt, 'szpica, dziób'; przeniesione na 'usta' u Czechów i na Rusi, nam obce, ret, rtu, rus. rot; na Bałkanie 'pagórek'). Nie podano też dotąd słowa fińskiego czy innego, od którego dałoby się wywieść narty. W 16. wieku w Wielkopolsce częste narty, 'lasy'.

NARY,'łoże,wyrko',już w r.1570 zapisano,więc nie ruska pożyczka, chociaż dziś na Rusi lepiej znane.

NARZAZ(EK),'nacięcie,karb',p. raz;narzazi nazwa 'daniny od bydła,wedle karbów obliczanej'.

NARZĄD,przestarzałe;narzędzie, zbiorowe,dziś to znaczenie straciło;por.rus.narjad, 'nabój'; "tym narzędem",'sposobem',r.1584; narzędzić, 'urządzić'.

NARZECZE(wyraz nowy,książkowy), albo gwara (chłopska,już od 16. wieku używane w tem znaczeniu). Narzecza różnią się najbardziej co do słów samych;słownik nadmorski a zakopiański np.silnie się rozbiegają,czego nie uwzględniam, tylko wyjątkowo jakieś słowo narzeczowe wypisywając.Obok słownika,nieraz odmieniającego się i wedle sąsiedztwa (czeskiego,ruskiego,niemieckiego),zaznaczają się różnice gwarowe głównie w głosowni.Wedle nich prawi się o gwarach,których granice spadają się i dziś jeszcze z dawnym podziałem na ziemice;rozróżniamy więc gwary;Wielkiej Polski z Kujawami;małopolskie;mazowieckie; śląskie;pruskie;kaszubska przechodzi w język dawnych Pomorzan, co się aż poza Łabę rozciągał. Z tych różnic najdawniejsza i najwalniejsza,to t.zw."mazurzenie" (albo syczenie),t.j.wymawianie c,s,z,zamiast dawnego cz, sz,ż(wyjątkowo i z zamiast rz): jesce,zaba itd.;nie mazurzy tylko Wielkopolska (z Kaszubami)i Śląsk południowy;język książkowy,acz w Małopolsce (Krakowie) powstał,również nie mazurzy; tylko w kilkunastu słowach (np. cacko,cyranka,dzban,cebr,całun, cet,cetno,przykucnąć,przycupnąć, sędziwy i i.)przedostało się mazurzenie do języka pisemnego. Proces to nie wyłącznie polski: zajął całe Pomorze aż poza Łabę (i tam go już około r.1000 spotykamy),tak samo stare Prusy (w 13 w.)i Łotwę,i sięga do Nowogrodu Wielkiego.Druga cecha,"wałczenie",wymawianie wargowe płyn-

nej ł,jeszcze bardziej rozpowszechniona,młodsza,w 16.wieku stale u chłopów przedrzeźniana,w języku pisemnym się nie objawia ((chyba u Mazura Rywockiego w r. 1584,piszącego omglau,posłau,kardynau itp.)."Szadzenie",wymawianie np.bzida zamiast bida (bieda) psies zamiast pies,zapisało się w pisemnictwie tylko w fsiu,bziu, zamiast fiu,biu.Przedsuwka w-przed o (wowca itp.),jak i inne przydechy (h-przed a,itp.),tylko wyjątkowo w dawnym języku się odnajdą;dzisiejsze pisemnictwo ich nie zna,chyba w słowach niemieckiego pochodzenia,np.herb, herszt i inne.Jeszcze mniej znaczą różnice co do samogłosek,np. wymowa ę jak ą (zatrzymały ją Sandomierz,Kańty i i.),ścieśnionego a jako o,ścieśnionych e,ie,jak jako y,i;tego wszystkiego wcale nie uwzględniałem;nadmienię tylko o prastarem re- zamiast ra-, w 10.-14.wieku u nas nierównie częstszym,niż dziś(Redgoszcz i inne).

NASIĘŹRZA,r.1472 nasięźrze, później nasięźrzał (por.Sowizdrzał), 'ophioglossum',roślina " miłośnicza ",sprawiająca, że na się źrzeć będą;nazwę narzecza wszelako zniekształcają.

NASKRĘTNY,naskrętny,'nagły , prędki',przestarzałe; por.skrzątwa i skrzętny.P.krzątać się.

NASKRZEĆ,naskrę,częstotliwe naskwierać, 'nacierać': "kiedy go naskrą","naskrę ('nagnam') strachów,"drugich w Wartę naskwarszy potopił";por.doskwierać, przyskwierać;naskrzeć zamiast +naskwrzeć (czes.skwru),jak naskwarszy dowodzi.P.skwar.Postać pierwotna +na-skwer-ti,czes. skwrziti.

NASTAĆ,'prześladować',jak łac. instare;"nastoją na mnie","nastojcie nań"."gdy nastał przeciwo mnie",psałterz;p.niestety.

NATRĘT, natrętny,por.wstręt, wstrętny;p.trącić.

NAWIAS, por. za-wias, p. wiesić; "nawiasem ('bokiem') Tatarzy z łuków szyją"; 'naoślep': "wszyscy ślepo nawiasem bieżę do upadu", "nawiasem żyją wszyscy", "miece kwiecie nawiasem"; 'uboczenie', 'mimochodem'; specjalnie polskie; por. rus. zanawies.

NAZIERKIEM i nadzierkiem, nazierając i nadzierając ('z podełba'), p. zerknąć (oboczność miękkiej i twardej półgłoski nic nadzwyczajnego; zierk- dziś już nie używamy); "już tu legat (papieski) nie nadzierkiem przyjeżdża za potrzebą jakąś, ale obecnie ('ogólnie') rezyduje", r. 1607, (Rozmowa o rokoszu; wydawca myślał o "na dzierskiem koniu"); "Tatarzy prowadzą nas do granic nazierkiem", Potocki.

NAZWY MIEJSCOWE. Są dwojakie: od osób; te przeważają, zabierając niemal dwie trzecie wszystkich nazw; od miejscowości samej, od jej położenia, flory i fauny, i t.d., topograficzne. Nazwy osobowe są różnej postaci. Albo dzierżawcze, z przyrostkami dzierżawczemi -ów, -in, -j: Kraków, t.j. 'gród (rzeczownik zawsze się opuszcza) Kraka'; Kijew, 'bród Kija'; Sławęcin, 'osada Sławęty'; Poznań, 'gród Poznana'. Albo rodowe, na -ice, częste w Mało- i Wielkopolsce, nieistniejące na Mazowszu: Działoszyce, 'osada Działocha (i rodu jego)'; nazwy na -ów i -ice nieraz się wymieniają, bo znaczenie ich równe, tylko postać odmienna. Albo liczba mnoga (bez -ice): Wilki, 'osada Wilka i rodu jego'; szczególniej częste na Mazowszu; inne od osiedlenia, np. jeńców, Pomorzany, lub czeladzi książęcej, Piekary, Zduny itd. - Nazwy topograficzne tworzą się najrozmaiciej, spólne im bywa odrzucanie rzeczowników (wieś, gród, siodło itd.), przymiotniki zabierają ich znaczenie i miejsce (jak powyżej dzierżawcze), a więc przymiotniki na -sk: Gdańsk od jakiejś Gdani ('błota' czy 'lasu'), Busk od Bugu, Płock od Płoty; nazwy na -no lub -na: Dębno, Jeziorna, Jabłonna; nieraz nie da się rozróżnić "rzeczowych" od "osobowych": Wilkowo od wilka albo od Wilka(?). Tylko te nazwy rzeczowe

są ciekawsze,bo łączą się z jakąś cechą,gdy u osobowych przypadek jedyny rozstrzyga,nazwa nie zawiera żadnej cechy własnej. W rzeczowych ocalał niejeden pień zapomniany w mowie potocznej,np.Chełm, 'pagórek'.Rodzaj nijaki nazw miejscowych ustępuje od 16.w.męskiemu: Gdańsk z Gdańsko,nawet Śląsk ze Śląsko (pole). Z nazw topograficznych nazwy rzek,jako należące do najstarszych,najtrudniej objaśnić;poszły nieraz z jakiegoś obcego języka,z języka pierwszych tubylców;u niektórych widoczne to na pierwszy rzut oka:Dniestra np. i Dniepru nikt z słowiańszczyzny tłumaczyć nie będzie,ale inne, np.Wisła?Rzeki małe,przezwane najpóźniej,nie przedstawiają trudności jako przezywane od barwy wody,biegu itp.;częsty u nich przyrostek -awa (nie obcy i miejscowościom Kłodawa i t.p.), albo -ica (np.Bystrzyca).Zmiany brzmienia wobec względnej nieruchomości językowej bywają minimalne,ale nieraz przestawka lub skrót wpływają znaczniej na postać;że Iłża i Łza jedno,nie zaraz się domyślić.Od nazw urabiają się przymiotniki,nieraz osobliwiej,-a więc opuszcza się -sk (gdański,śląski;iłżecki(!); kielecki zamiast dawnego kleckı;polski jest przymiotnikiem zarówno do Polski (ziemi)jak do Polan ('Polaków'),urobionym wprost od pól,pierwotnej nazwy ziemi.Nazwy gór nie odgrywają w płaszczyźnie polskiej (i słowiańskiej) znaczniejszej roli; w Tatrach przeważają obce np. niemiecki Giewont (z 17.wieku) i i.I nazwy rzek bywają nieciekawe:najczęściej znaczą 'strumień','rzeka','woda','wielki', dlatego powtarzają się te same pnie,różne rzeki tę samą nazwę noszą: Węgier przezwał np.Don tak samo Itil,tj.'wielki',jak i Wołga się nazywała;Strymon tracki,Stryj,Rumo,dawna nazwa Tybru,jedno i to samo;Wis- z Wisły powtarza się w nazwie Wesery,Visurgis,itd.I nazwy ludów zawodzą nieraz ciekawość, pochodząc od ziemi albo siedzib nad rzeką:Polanie,Pomorzanie, Wiślanie,i t.d.;inne są kpinami: Niemcy,Słowienie,Dulęby;inne są

zbiorowe, szczególniej obce: Ruś, Sas, Czudź (jednostki na -in: Rusin, Sasin, Czudzin); wiele obcych: Bułgarzy, Ruś, Kunowie (Kumani, węgierskie, stąd nasze Kunowy i Kunowscy) Ormianie itd; inne nie podlegają ścisłemu rozbiorowi, np, Czecha można w najrozmajtszy sposób wykładać, itd.

NERKA, z nyrka, z niem. prasłowa Niere (grec. nefros); rodzima jej nazwa: pokrętki (Stanko 1472).

NĘCIĆ, przynęta, nęcisko; ponętny; wnecić się; postać oboczna z u: nucić, ponuta, nadzwyczaj rzadka; czes. nutiti (może z niego Wujkowe nuci, 'przymusza' ?) wyłącznie o 'przymusie'; dla 'przynięty' u innych Słowian nada (wnada, prinada; serb. ponuda). Por. nędza.

NĘDZA, nędzić, nędzny, nedzarz, nędznik, nędznica, nędzcwać; liczne złożenia: wynędzniały itd.; postać oboczna z u: nuda, nudzić, nudny nudziarz, nudności; pytanie, czy powyższe nęta((p. nęcić) nie jest odmianką od tej nędy-nudy, bo i w lit. jest pa-nudau, 'stęskniłem', obok prus. nautis, 'bieda', goc. nauths, niem. Not, gockie naudithaurfts, niem. Notdurft, 'potrzeba'. Postać z u pierwotna, jak prus. i niem. dowodzą. Nuda itd. prapolskie, ale nuża, 'bieda', nużny, dla ż miasto dz z ruskiej nuży, dziś tylko w nużyć, znużony, pojawiają się też dopiero w 17. wieku, i u pisarzy z połaci wschodniej. Już w cerk. jest nąditi i nuditi obok siebie, jak w polskiem; serb. nuditi nie znaczy 'przyniewalać', lecz 'oddawać', 'zlecać'; nuja 'nędza', a nujan 'smutny'.

NI, ani, ni-ni, spójka przeczenia, silniejsza niż nie; prasłowo; lit. nei, ind. net, łacin. nī z nei; goc. nei; niby, nito, niż(e), przy porównaniach, które Słowianin stale w przeczenie ubiera: "większy niż ty" znaczy: 'większy (t. j. wcale wielki), nie tak ty'.

NIC,skrócone z nico,niczso (w 14.i 15.wieku niczse),bo złożone z ni i co (p.);por.rus.niczewo;nicość,nicestwo;nicpoń;w 16.wieku jeszcze i niczsej,z doczepkiem -j,zwykłym u przysłówków;acz nic 'przynajmniej' (co wydawcy nieraz mylnie acz nie piszą);daje się i odmieniać,jak ktoś,np.: "skoro mu nicem kość padła","coś mniejszego od nica",w 17.wieku.Z prawidłowej odmiany urósł przymiotnik niczemny,a od nikczemu ("ni ku czemu godny")nikczemny,nikczemność.Czes.nic,na nic,niczeho itd.

NICE,'lewa strona tkaniny' (przeciwna: lice),używa się niemal tylko we zwrocie "na nice",wyjątkowo:"nicem obrócić";brak u innych Słowian,oprócz Słowieńców (nic, w nic).P.niknąć.

NIĆ, nitka,niciany;prasłowo; lit.nytis (u tkacza),łotew.nitit, 'zakładać przędziwo' (chyba nie pożyczki!),niem.bez przyrostka -t i z inną samogłoską: naian, dziś nähen,'szyć',goc.nē-thla, 'Nadel';czes.nit',itd.

NIE,spójka przeczenia u wszystkich Arjów;lit.ne,ind. na,łac.nescio,'niewiem',nequam, 'niecny',niem.ne;niezliczone złożenia pomijam niemal wszystkie.

NIE,ściągnięte z nie je ('nie jest'),tyle co 'niema':"nie go doma",'niema go w domu',"przeciw prawdzie rozumu nie", "tugo nie";z tu: nietu (por.rus.), skrócone w niet,w 15.i 16.wieku częste,dziś zapomniane,ale jeszcze Lubelczyk w Psałterzu 1558 r.często go używa.W rotach 14.wieku zawsze:"trzy lat nie", albo młodsze: "trzech lat nie", jeszcze roku nie".

NIEBO,rzadko z czeska niebie (w 15.wieku);temat na -ies (niebo z +niebos,grec.nefos), więc w liczbie mnogiej jeszcze niebiosa (grec.nefe(s)a),i w urobieniach:niebieski,co nam dziś 'siną barwę' oznacza,ale

w 15.i 16.w.jeszcze znaczył 'niebiański': "radości niebieskie". Słowo odmieniło u Słowian znaczenie, przeszło na 'niebo' (jasne, pogodne, stąd niebieski), gdy pierwotnie tylko 'chmury' i 'mgły' oznaczało, ind.nabhas, grec.nefos, łac.nubes i nebula, niem.Nebel, lit. debesis (z odmiennym nagłosem!), 'chmura, obłok'.Ten związek utraciło słowiańskie niebo zupełnie, i używa się go nawet o 'sklepieniu' wszelakiem, a więc "niebo w ustach", podniebienie ('palatum'), podniebienny. To samo u wszystkich Słowian.

NIEBOGI, nieborak, nieboszczyk, p. bóg.

NIECHAĆ, dziś tylko poniechać, zaniechać; w 16.wieku różne postaci od samego niechać; niechawszy, " kto go niecha "," czemuś mię nie niechał w pokoju"," niechajcie go". Rozkaźnik niechaj, skracany w niech, niecha(ż); czasownik sam złożony z nie i chać, chająć, co u nas nieznane, ale na Bałkanie chajati 'dbać' 'troszczyć się' chociaż i tam już złożenie z nie-stanowczo góro wzięło; obok chajati, ochajati, jest w cerk. i oszajati, 'oddalić'; pień skā-, nieznanego bliżej pochodzenia.
W 15.wieku grano u nas "niechajnego", przyczem i za włosy rwano.

NIECKI, po narzeczach i miecki, jak i u innych Słowian, niecuszki i niecułki (a mylnie niezułki); prasłowiańska natwa dla 'płytkiego korytka'; u innych Słowian (np. na Rusi) z twardą półgłoską: noczwy; zdrobniałe z pierwotnego (niecy) niecwa = nusztwy cerkiewne; c z tj z kt; dalszy wywód nieznany.

NIEDOŁĘGA, niedołężny; dziś, i już oddawna, tylko to przeczenie; dołęga chyba w imionach (Dołęga); postać dołęka w 16.i 17.wieku (o 'dostatku', 'możności, siłe') dowodzi, że niedołęga wedle słów jak ciemięga itp. z niedołęka poszedł; brak go u innych Słowian (małorus. nedołuha i morawskie są polonizmy); dołężny, u pisarzy 18. w., tylko ich wymysł; słowo należy do łączyć, łuczyć (niedołęka, 'co nie dołącza-dołucza, nie dotrafia').

NIEDZIELA,niedzielny,nieraz i w znaczeniu 'tygodnia' (tak stale w rus.);zdrobniałe,po narzeczach, niedziołka,z niemożliwem io zamiast ia,por.poniedziałek i sześciniedziałka (o 'położnicy'). Nazwa pochodzi z 8.w.;od zakazu pracy ręcznej,ne-dělja (jak drěwo-dělja i t.p.).

NIEDŹWIEDŹ, niedźwiadek,niedźwiedzi,jeszcze u Reja pierwotne miedźwiedź,t.j. 'miód (pień miedw-) jedzący'.Jak Litwin,co 'niedźwiedzia' "kudłatym" nazywa (kłokis, łokys,nasze -dłak,p.wilkołak),tak i Słowianin pierwotną aryjską nazwę 'niedźwiedzia',grec.arktos, zastąpił obojętnem omówieniem, ogródka,aby nie " wywoływać wilka z lasu".Zdrobniałe,pierwotne,p. mieszka (pod mieszkać);osobowe Miś,Miszka,bo imiona ludzkie przenosi się stale na zwierzęta (p. kaczka),albo na rośliny (mikołajki itp.).

NIEKTÓRY, 'niejaki' ;w dawnym języku,i w 16.wieku jeszcze,niekto, 'ktoś',niekogo, 'kogoś',niekomu;nie- tu nie jest zwykłą spójką przeczenia nie,cerk.ne, ale cerk.ně-,i rozmaicie je tłumaczą,nawet ściągnięciem z niewie(!).Przyimki rozrywały ten związek stale: "nie na których miejscach", 'na niektórych miejscach' ,jeszcze w 16.wieku.

NIEMIEC, niemiecki,Niemka (Niemkini),zniemczały;tem uszczypliwem przezwiskiem o 'niezrozumiałym,a więc niby niemym człowieku uraczył Słowianin pierwszych Niemców,których napotkał,Bastarnów przed Chr.,albo Gotów po Chr.,i nazwę tę rozszerzył na wszystkich bliskich im mową czy zbroją;nazwa więc taka sama,jak Słowianie (p.).Już w 15.i 16.wieku,narzeczowo,przez upodobnienie,Miemiec,czego przy samem niemy nie bywa.

NIEMOWLĘ, niemowlęcy,obok niego i niemowię (niemownię,zniekształcenie);a więc miękkie w i u nas nieraz w wi się odmieniło, jak to zawsze na Rusi i Bałkanie bywa (prawię=prawlu,i t.p.).

NIEMY,niemieć,oniemiał,w 16.w. często w omieniał przestawiano; niemo,niemota;prasłowiańskie, nieznanego początku;u wszystkich Słowian tak samo.

NIENAWIDZIEĆ, nienawiść,nienawistny,dziś tylko w przeczeniu znane;w 15.,a nawet 16.wieku istnieje i samo nawidzieć (+nawiści nie było),w znaczeniu 'chętnie widzieć','kochać',w przeciwieństwie do zawidzieć,zawiść; od 'patrzenia w oczy': na- (por. nienajrzeć kogo,to samo co nienawidzieć),i 'patrzenia zboku': za-(por.zajrzeć komu);nienawidzić mylne.U wszystkich Słowian tak samo: czes.nenáwidieti i náwiděti, nawidjeti se, 'być we zgodzie',ale nawidost','zazdrość';Ruś ma nienawist',ale i nie mogu jego nawidiet','znosić,cierpieć'.

NIEPEĆ, 'nie żart','bieda', w 17.w.ogólne u autorów,a dziś po wszystkich narzeczach;jeśli peć zamieniło pierwotne pec, można je łączyć z cerk.nepusztewati 'sądzić'(od ne-puszta;c,szt,z tj lub kt).

NIEPILI,'obcy',w 15.wieku w zabytkach prawnych;dziś tylko po narzeczach,niepilak,o 'przybyszu'; p.pilny.

NIEPLAGA, 'niechlujna' "zła, głupia i nieplaga",Potocki i i.; la niepierwotne,por.czes.neplecha,w tem samem znaczeniu.

NIESPLIK, i w najrozmajtszych odmianach: nieszpuła,myszpuła, nieszpułka,od 15.wieku,z niem. Mispel,z to z łac.nazwy tej rośliny:mespilum,z grec.mespilon (nieznanego początku).

NIESTETY, wykrzyknik grozy, 'biada!',niestytać, 'biadać'; dawniej niestoty,niestocie,niestojcie w 15.w.;był to okrzyk za zbrodniarzem na gorącym uczynku (niem.Zeter),aby go gonić i ująć,więc poszło z nastojcie!, 'gońcie!',od nastać, 'prześladować' (p.);przez nieporozumienie

przeczenie nie zajęło miejsce przyimka na;i Czesi mówią nestojte; obok nastojte.

NIESZPÓR, nieszporny, 'nabożeństwo wieczorne', z łac. vesper, 'wieczór', niem. Vesper, poprzez czes. neszpor; dopiero usta słowiańskie odmieniły w w n (jak m w n w niesplik, p.) jakby pod mimowolnym wpływem rodzimego nie-.

NIEŚĆ, niosę; z o: nosić; częstotliwe naszać; nieśny (o kurach); nośny (o pocisku); nosze, nosidło; złożenia: donośny (głos); donos, 'denuncjacja'; przynos, przynośny; wyniosły; wzniosły; wniosek, wnioskować itd. Prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo; lit. neszti, 'nieść', nēszczia, 'ciężarna', naszta, 'ciężar'; ind. naśati, 'osiąga', grec. e-nenkein, 'nieść', łac. nancisor, 'osiągam (odnoszę)', goc. ga-nah, 'es genügt', 'starczy'. Dalsze złożenia: wodonos, zamiast wodnik, listonosz (!), zamiast listowy, śmieszne Góronos; krzywonos, o ptaku; zakonnonośca, psałterz.

W 16. i 17. wieku noszenie wręcz 'klejnoty, drogie kamienie'.

NIETOPERZ, mylnie niedoperz, r. 1472 nietopyrz. Niema u Słowian drugiej nazwy złożonej, coby na tyle zniekształceń się narażiła, jak ta; w pierwszą część wstawiają i lato- (od latania) i męto- i szeto- itd.; drugiej nie tykają; są i inne nazwy dla zwierzątka: u Stanka 1472 r. np. kożekrził (t. j. 'z skrzydłami skórzanemi', p. koża), z czeskiego. Postać pierwotna, u nas ta sama co w cerk., znaczy: 'to nie ptak' (więc " niby ptak"); por. nietota; pyrz (albo ptyrz) nazwa ogólna dla 'ptactwa'; serb. pirac i pirczac, 'nietoperz'.

NIETOTA, 'lycopodium', u Stanka 1472 r. i wrońcem przezwane (wedle łaciny); Syreński prawi: "ziele Rusnacy i koziarze nietotą zowią, dla czego, wiedzieć nie możemy". Nietota znaczy 'nie to ta' (u Słowaków i nie ta ta), bo roslin czarowniczych nie nazywa

sie po imieniu omawia sie je przez "to jest" lub "to nie jest"; tojest, albo tojeść, nazywają się różne podobne rośliny, co zniekształcano (w druku czy piśmie) nawet na kojeść; por. u Stanka 1472 r. matki bożej to je i to jeść, dla 'lysimachia'; toje, tojeść Stanko i i., to jest, biała tojeść, kojeść, biała kojeść, 'vincetoxicum' (Stanko je po niemiecku Das ist przezwał); a to je Stanko, modra tojeść, Stanko, kojeść u innych, 'aquilegia'. Por. nietoperz.

NIEWCZYM, niewczymci, wedle pierwotnej składni, zamiast późniejszego w nieczym (od niecoś), 'w czemśkolwiek', 'cośkolwiek', 'nieprożno', 'niedarmo'; mylnie piszą je niwczym, coby wręcz przeciwnie 'nic', 'bez wagi', 'darmo', znaczyło; u samego Potockiego, kilkadziesiąt razy, np.: "niewczymci w Polszcze tak wiele jest księży", "niewczym Tymoteusza Paweł upomina", 'niedarmo', "niewczymeście drwalem".

NIEWIASTA, niewiastka, jeszcze w 15 i 16. wieku 'synowa', zastąpiła zarazem od 14. w. żonę (p.), a sama od 18. wieku ustępuje znowu kobiecie (p.); w wieku 14. (r. 1391) i 15. pisane nieraz niewiesta (jak powiedać, wierę itp.); "niewieście pogłowie", 'płeć żeńska', w 15. wieku. Znaczenie 'nierządnicy', w bibliji, jest czeskie, nie polskie; cerkiewne, staroruskie, czeskie, dowodzą, że pierwotnie 'oblubienicę' tak nazywano, że niewiasta, t.j. 'panna młoda', i żenich ('oblubieniec, pan młody') parę tworzyli; niewieść, staroruskie, jest 'nieznanie', więc niewiasta 'nieznana, obca' (przy nowem ognisku), i los jej bywał bardzo ciężki (prześladowano ją w zawody), póki porodzeniem syna (nie córki) nie dowiodła, że wstąpiły w nią, poznały i uznały ją duchy przodków (nowego ogniska); wtedy z nieznanej, obcej, wzgardzonej ((pieśń ludowa ruska niedwuznaczna pod tym względem) została snechą (p.), członkiem uznanym nowej rodziny. Wedle niektórych pieśni bułgarskich i serbskich, winna

nowożenia ścisłe zachowywać milczenie (przy nowem ognisku),a może i nie wymieniano jej imienia, by nie urazić duchów przodków i ogniska:była więc przez pewien czas milczkiemi"anonimem",tem bardziej mówiono o niej jako o"nieznanej",niewiastej ('niewiadomej'). Jest i u Nestora zdanie,świadczące o powściągliwości mowy wobec "niewiast",lecz mnich pieczarski nie rozumiał jeż pierwotnego zwyczaju, nakazującego niewiastom,nie mężom milczenie.Inne narody aryjskie nie znają zakazu podobnego.Niewiasta tyle więc co 'obca';dziś jeszcze Węgrzy zowią 'zięcia' (co się do domu teściowego wżenia) igen,'obcy'.

NIEWÓD, ogólnosłowiańska nazwa 'wielkiej sieci (na ryby i ptaki)';część druga niby 'co się wiedzie (po jeziorze czy polu)', ale przeczenie? U Łużyczan brzmi to: nawod,co wobec zgody wszystkich innych Słowian próżna poprawka.Samo +wód przypomina niem.Wate, o 'wielkiej sieci rybackiej',z czego łotew.wads pożyczono;ne-dodano?

NIEZBĘDNY, a do tego urobione zbędny;słowa niemożliwe,powstały przez nieporozumienie.Jest czeskie nezbedný,najpowszechniejsze (nezbeda, 'nicpoń'),o 'zuchwałym,bezczelnym' (zbedný,o człowieku 'karnym i kornym',arcyrzadkie),od pnia bůd-, 'czuwać', i ten przymiotnik popłacał u nas od 15.do 17.wieku; szczególniej śmierć tak obzywano, ale i chorobę,głód,wszystko co 'obrydłe,nienawistne'.To niezbedny dotrwało do 18.w.,ale drukarze zapomniawszy o niem,poprawiali je niby na niezbędny,i śmierć stawała się teraz niezbędna,pozostając zawsze jeszcze 'obrzydła'(tak jeszcze w Marji Malczewskiego!).Wkońcu mylna pisownia całkiem znaczenie zniekształciła,niezbędny nabrało znaczenia 'tego,czego się pozbyć nie można',co u nas zawsze było:niezbyty ("niezbyta śmierć")a.wkońcu dorobiono i zbędny,zamiast jedynie poprawnego zbytny,zbytni. Tak jak od jadę ani od idę nie

mamy przymiotników na -ny,tak samo nie powstał żaden od będę;drukując dawnych autorów,należy prowadzić walkę z zecerami,co niezbedny zawsze na niezbędny "poprawiają":nasze przedruki (z 19.wieku) stale też tego potwora wsadzają; dziś on istotnie "niezbędny".

NIEŻYT, w biblji 'pryszcz', 'wrzód',jak w czeskiem,zresztą 'słabość,co nie żywi człowieka', szczególniej 'katary' i 'reuma'; "krosty białe przodkowie niesztowicami zwali",prawi Syreński, ale to żywcem czeskie nesztowice (z nežitowice).

NIGDY, nigdzie; niegdy(ś), niegdzieś; złożono z ni-k-,nie-k,od pnia pytajnika k-to,i z dwiema doczepkami: -gy i -da,cerk.nikŭgŭda i někŭgŭda;pierwotne nigda zastąpiliśmy rychło nowem,na -y; pomijam niekiedyś i inne;dalej nijaki,niejaki,a obok nich dawne nikaki,niekaki;najdłużej utrzymało się nikakie(j),w znaczeniu 'nijak', 'w żaden sposób',aż do 17.wieku;nikam ('nikędy', 'nigdzie') jeszcze u Kochanowskiego.

NIJEDEN, 'żaden',w 15.wieku ogólne,np.w rotach: "nie uczynił nijedny (!)szkody",albo "nijedne krzywdy","nijenego rękojemstwa";przyimek rozrywał stale to złożenie: "ni pod jedną szkodę" ('pod żadną szkodę'), jak i podobne psałterzowe "w pyszności i niewrządności" znaczy: 'w pyszności i w nierządności'.Zamiast nijeden piszą czasem mylnie niejeden.W biblji przeważa już niżadny,z tą samą przestawką: "nie wchodzi niwżadną zmowę" ('nie wchodź w żadną zmowę'),aż wkońcu samo żaden (wedle jeden) miejsce obu zajęło;niżadny i w rotach.Nic dziwnego,że owego rozrywania niezawsze przestrzegają,np.w psałterzu: "w niewinowactwie" ('w niewinności'), itp.;do dziś ono w niskąd (i z podwojonym przyimkiem zniskąd)

obok nowszego znikąd.

NIKNĄĆ, łączy pozornie dwa przeciwne znaczenia: zniknąć, ponik(wa), o 'rzece, co w ziemi ginie, by dalej znowu wytrysnąć', nikły, znikomy; i przeciwne, 'wydobywania się na wierzch', wzniknąć, przeniknąć, przenikliwy, wynik; różnica zawisła głównie od przyimków. Cerk. nic, tak samo rus, 'twarzą do ziemi pochylony', niczati, 'pochylać się twarzą do ziemi' (p. wyżej nice), ale samoniczen, 'to, co samo rośnie', wŭzniknǫti, 'przyjść do siebie'. Lit. tylko w tem drugiem znaczeniu: inikti, apnikti, 'rzucać się' (na kogo, do roboty, itp.).

NIKT, skrócone z nikto, co w 16. wieku, a dziś po narzeczach, istnieje; dawna odmiana: ni od kogo, ni z kim, t. j. dzisiejsze 'od nikogo', 'z nikim', bo niegdyś przeczenie stale oddzielano przyimkiem (por. ninacz, 'na nic'; p. nijeden, niektóry); w 16. wieku piszą nigd, nicht, wedle wymowy miejscowej; jest i niktej (czeskie?).

NIM, zjawia się późno, niemal dopiero w 17. wieku, zastępując dawniejsze im, zachowane dziś tylko obok odpowiedniego tym: im - tym.

NINIEJSZY, do przysłówka przestarzałego ninie, 'teraz', z nynie, cerk. nyně i nynja. Prasłowo: lit. nūnai, 'teraz', ind. nūnam, grec. nyn, łac. nunc, niem. nun; obok nich i krótsze: lit. nu, ind. nu, nū, grec. ny, niem. nu; powtarza się w nowy (znaczenie: 'teraz, nowo').

NISZCZYĆ, zniszczony, zniszczeć; w psałterzu jeszcze niszczotny, 'ubogi', od rzeczownika niszczota od prasłow., cerk. niszt', 'ubogi', a to od nizki; rus. niszczyj, niszczeta, 'ubóstwo'.

NIT, nitować, "nity puszczać", 'rozłazić się', z niem. Niete, 'ćwiok metalowy', prasłowa (od pnia z kn-, o 'ubijaniu').

NIUCH, niuchać,niuchnąć,ogólnie słowiańskie: serb.niuszìti,rus. niuchat',u Łużyczan bez wtórnego j:nuchać;nasze niąch żartobliwie wedle wąchać,oba słowa są sobie zresztą zupełnie obce;por.niem. schnüffeln;pień z sn-?

NIUNIA,niuńka, 'niezdara',przypomina munię,prawdopodobniej jednak nowe,do niu-,o 'płaksie'.

NIWA, 'pole';prasłowo;niema go na Litwie;grec.neios, 'pole', neiothi, 'w dole'; od tego nei-co i w nik- i w niz-,dla 'dołu', przysłówek ind.ni,niem.nie-der; p.niz.

NIWECZYĆ, zniweczyć;we wniwecz przyimek powtórzony;z pierwotnego niwecz,t.j. 'w nic' (dawniejsze cz- od cz-to;to cz przy przyimkach ocalało: zacz,nacz,wecz itd.),wedle dawnego sposobu mówienia,co przyimkiem oddzielał przeczenie;powtórzenie przyimka jak znizkąd.

NIZ, nizina,niż,nizki z mnóstwem zdrobniałych: niziutki,niziuchny;niżej,poniżyć i zniżyć, nizinny,niżny; niżnik, 'walet w kartach';nizkość;nizowiec,nizoziemny;prasłowiańskie,od przysłówka ni = 'na dole', 'na dół', (p.niwa); cerk.niziti i nizěti, prawidłowo do niz,ustąpiło u nas w niżyć,niżeć,owemu ż od stopnia wyższego: niże(j).

NIZAĆ, nanizać, 'nawlekać' (np.paciorki),częstotliwe; prasłowo;serb.niz albo naniz, 'sznur' (np.pereł),itd.My już nie mamy pierwotnego nīz-,cerk.nīzą,nīznąti, 'wtykać ',czes.we-znouti, 'wetknąć';do tego z wokalizacją o: noziti,pro-noziti, 'przebijać' na-noziti, 'nabijać (się np.na miecz)'.Zachował się przecież, jedyny może,ślad tego czasownika, wynoziti, 'wyjąć': " wyjmę z nożen miecz mój" tłumaczą psałterze flor.i krak. 'evaginabo' ('wyjmę z pochwy '),ale psałterz puławski ma " wynożnę miecz mój"; otóż pisownia to niemożliwa,do wynożnić należy tylko wynożnię;może było w oryginale: wynożę (cerk.iznożą),a nierozumiejący tego pisarz,myśląc o noż-

nach, 'pochwie ', takie jedyne słowo wymyslił (?). Brak odpowiedników w lit. lub gdzie indziej, ale szereg: nĭz-, niz-, noz-(bĭr-, bir-, bor-; brak nez- wobec ber-) dowodzi pierwotności. Przyrostkiem -j od noz- utworzono nóż (i nożny, nożemki), p.

NIŻ, niżli i niźli, z niże, nieli; niżby; albo z a: aniż, aniżby; inne złożenia: niżaden, niżadny, w 15.w., dziś tylko żaden (p.).

NO, spójka; prasłowiańskie; przy rozkaźniku: dajno, chodźno; samoistnie: "no i cóż", " no tak", " no chyba"; w cerk. jest nŭ i nę (nasze nę); na Rusi no, 'ale'; -n dodane w ten, jen, sien, u Słowian zachodnich; wszystko od pnia zaimkowego, prasłowa.

NOC, nocować, nocny; nocnice, 'zmory'; nocnik, 'wałęsający się po nocy '(rzeczowniki na -ik stale osobowe: grzesznik, dzwonnik); nocleg i noclegowisko; północ, północny; prasłowo; c z kt: lit. naktis, 'noc', ind. nakti-, grec. nyks, nyktos, łac. nox, noctis, niem. Nacht. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. noszt', rus. nocz, czes. noc, noczni (z mylnem cz).

NOG, rzadka nazwa 'gryfa', z czes. noh, a to znaczy inoha, 'co in (sam jeden) żyje'; w cerk. jeszcze z i-: inog; z -k: inok, 'mnich pustelnik'; podobna nazwa odyniec (p.).

NOGA, nóżka, nożny; podnóże; podnóżek; nogaj (jak łabaj) i nogal; nogawice, 'spodnie'; odnoga. Prasłowo, ale to u innych Arjów i pierwotnie znaczy 'pazur', 'paznogieć' ('noga' zwała się pes, itp., p. piechota); a więc na Litwie nagas 'pazur', 'paznogieć', naga 'podkowa ' (prus. nage, jak nasza noga), ind. nakha-, grec. onyks (onychos), łac. unguis, niem. Nagel, wszystko o 'paznogciu'; p. nogieć.

NOGIEĆ, u nas tylko we złożeniu z pas- (po, p.): paznogieć, ale w cerk. i innych Słowian samo nogŭt', rus. nogot', czes. i nehet obok nohet; u nas (i u innych Słowian) i nokieć, paznokieć,

z powodu zbitki nogcia (t.j.nokcia) w dalszem przypadkowaniu. Urobione od noga tym przyrostkiem co i łokieć lub grzbiet ; powtarza się w prus.nagutis 'paznogieć';litew.nagutis jest tylko zwykłe zdrobnienie od nagas. U nas pozostał nogieć jako nazwa choroby koni i bydła ('paskudnik',co solą leczono),a przeniesiono go i na 'liche bydło', wkońcu na 'nicponia,oszusta', szczególnie w pierwszej połowie 16.wieku (u Reja i i.)Nazwa rośliny 'calendula' (czes.nehtík),nogietki i nog-tek,także i słącza (lub inna)nózka 1472 r.,dla kształtu owoców;mylnie nagietek;inna nazwa miesiączek,tłumaczy łac.calendula.

NOR, norek,ptak 'mergus';nora i nura,norzyć i nurzyć; wnor, 'nałóg'(15.wiek),wnorzyć i wnurzyć się, 'wprawić się';narzać i nurzać,nurek,nurkować; w 16.i 17.wieku zwano arjanów nurkami, od chrztu - zanurzania dorosłych w wodzie;nurty (fali); ponury,ponurość.Prasłowo;pień nerу nas nie istnieje,częsty u innych Słowian: cerkiewne wŭnręti, iznrěti, 'wynurzyć się' (z +nerti),małorus.nerty,serb.zanere, 'zanurzy',iznere, 'wynurzy';z o,nor-,powszechne.Jak obok pnia der- ('drzeć'),istnieje dur- (dura, 'dziura'),tak samo obok ner-,nor-, i nur-,u innych Słowian i nyr-,rus.nyrjat',ka-nura, 'nora'.Bogato zastąpione w lit.: nerti,apnirti, 'zanurzać',naras, 'nor' (kaczka),prus.w nazwie Nierzei,Mierzei u nas (niem.Nehrung),z średniowiecznego Nerga, Narge.Tu należą nazwy rzek,Nur, Nurzec,Nurzyk,co się z nazwą szczepu Neurów (Herodotowych,z 5.w.przed Chr.) bezpośrednio bynajmniej nie łączą. U innych Słowian przeniesiono nyrna 'mruków', 'posępnych i złych',także cerk.pronoriw i pronyriw 'złego', 'djabła',oznacza,i stąd nazwa Neurów, 'nurów', 'złych',co się w wilkołaków odmieniali,jak Herodot opowiada,bo na cały szczep prze-

niesiono nazwę od kilku czarowników. Pień nyr-, nur-, dowodzi, że Słowianie w szczelinach, nurach skalnych chętnie mieszkali (pieczary kijowskie!), i stąd cerkiewne nazwy: nura, 'drzwi', nyriszte, 'mieszkanie', nyr, 'wieża' (w głębi ziemi, nie nad nią!); nurta (dziś tylko nurt rzeki) jeszcze w 17. wieku o 'lochu, wydrążeniu': " w samej nurcie jaskini zamkniony", " gdzie dziura w skale wykopana, w nurtę go wpuścili". Pomijam nazwy zwierząt, kryjących się po norach (norzyca, stąd niem. Nörz pożyczone, prus. narice) i wszelakich ptaków 'nurzających się' ('colymbus'). Z innych języków aryjskich przytaczają tu tylko niem. naro, 'ciasny', Narbe, 'blizna', szwedzkie nōr, 'cieśnina'. P. pandrowie. Ponury, 'ten, co nurkiem chodzi, głowy, oczu nie podnosi', wkońcu 'posępny', ale brak u nas owego odcienia złośliwości, silnego w cerk. i na Rusi, gdzie pronyra, pronyriti, i o 'oszuście', nyrit' 'smucić się', a nyrjat 'łżyć'.

(Nyr i na Węgrzech. . . . .)

NOS, nosaty, nosal (i nochal, zwykłe zgrubienie, p. Moskwa); nosacizna (choroba bydła); nosowy, nosówka; nosoróg i nosorożec. P. nozdrza. Prasłowo; lit. (z długą samogłoską) nósis, ind. nāse, łacin. nārēs i nāsus; z krótką, jak u nas, niem. Nase. U wszystkich Słowian to samo i tak samo; o długości i krótkości tego -o- stanowiła niegdyś odmiana.

NOSTRZEG, roślina 'melilotus', w postaci najrozmajtszej: nocstrzeg (najczęściej w dawnych tekstach), nostrzek, nozdrzyk, nostrzyk, nawet narszczek; i 'hesperis' tak nazywają nocstrzeg, nostrzeg, niby że oba kwiaty nocą silniej pachną, nocy strzegą (?).

NOTA i (z stałym przechodem obcego o w ó) nóta, wkońcu nuta, nucić, "komu w notę trefić", 'dogodzić' (u muzykalnego Reja);

o pozostało w kilkozgłoskowych, albo i we dwuzgłoskowych, gdy się nie spolszczyły, np. banknot, nota, notatka, notować, notarjusz (w narzeczach zniekształcany coraz inaczej, natareusz itd); jest nawet notes, wedle Notizbuch sfabrykowane, i notesik do tego; wszystko z łac. nota, od tego samego pnia co i nomen, 'imię'; znaczenie pierwotne: 'znak' (a więc i pisemny, i muzyczny; notarius pierwotnie 'stenograf, pisarz'; stąd i notacja itd.); od nomen: nominalny, nominat, nominacja itd.

NOTEĆ, rzeka, Noteś w 16 i 17. w., dalej Notsi, wymawiane Noci (niem. Netze); to ć dostało się i do mianownika: Noteć, co wyrugował dawniejsze: Noci, nad Nocią itd., i niemożliwe Noteci, Notecią narzucił; nazwa i wsi, z której wypływa (jak Wisła); pień nieznany, por. nać (?). W Prusiech Nat-angia, ziemica, i kilka innych nazw z nat-.

NOWY ; nów, nowia; nowina; nowak, nowotny (nowicjusz) ; nowość; wznowić i wznawiać; nowowiernicy; nowożenia w psałterzu itd., dziś tylko nowożeniec; nowożytny; nowosiedliny r. 1510. Prasłowo; lit. naujas (naujokas = nowak), ind. nawa-, łac. novus, jedyne grec. neos zachowało pierwotną samogłoskę, co u Słowian i i. przed w w o się odmieniła, goc. niujis, niem neu, celt. novio- (w nazwach miejscowych, Noviodunum = Nowogród). U wszystkich Słowian tak samo; co do pnia, p. niniejszy.

NOZDRZA. (liczba pojed. nozdrze), dawniej nozdrzy, 'chrapy'; prasłowo; cerk. nozdri, lit. nasrai (a dawniej i liczba pojed. nasras), pysk zwierzęcy', niem. Nüster ; wywodzą od nos, nie umiejąc wyłożyć słowiańskiego zdr zamiast str (Słowianin i Niemiec stale wsuwają zębową między s-r, z-r); wedle lit. oczekiwalibyśmy koniecznie nostr-; słowo zdźwięczniało pod wpływem r (jak grzbiet, tylko nierównie rychlej); niem. +nuster prowadzi jednak raczej do niuch.

NÓŻ, nożyk; nożyce,nożyczki; nożny (z nożen;nożenki), 'pochwy'; nożewy i nożewnik,dziś nożowy,nożownik; nożowiec.Pierwotna broń Słowian,bo długi,obosieczny miecz od Gotów,a krzywą szablę od nomadów później nabyli; do nizać (p.);rzeczownik z o,z przyrostkiem -j.W 17.wieku zwano nożykiem, ,pióra u czapki': "co za ojców naszych piórko było,dziś nożyk",r.1650, "konie pod nożykami",Satyra Opaleńskiego; ";"orzeł polski nożyki śnieci", "(damie dla prezentu) osadzić perłami raroży nożyk", "z nożykiem w szłyku jak szarlatan chodzi",Potocki.

NU, nuże,anuż,p.na! ;ale od nę, na,należy oddzielić nu,no,"nu dalej",co po całym świecie napędzaniu,naleganiu służy,jak oj,o.

NUDZIĆ,p.nędza.

NUMER; ponumerować,prenumerować; u ludu zniekształcone i w lumer; z łacin.numerus,dosłownie 'udział' od tegoż pnia nem-,nom-,co w niem. nehmen, 'brać',grec. nomos, 'udział' (prawo'; por.astronom i inne złożenia; ekonom, "domostroj" w starorus.,itd): pień ten sam co em- (nasze jąć)i jam- (ind.i i., 'trzymać'); nasze imię ma się więc do nomen,Namen,jak imę do nehmen (por. stosunek nocy z +nokti- do grec. aktis, 'promień',ind.aktu-, 'zmierzch',?).

NUREK,p.nor.

NYGUS, 'nicpoń';końcówka łacińska, jak w odartus,itp.;dawna postać (16.wiek):nega (czy néga?), może obce (niem.Neige,'osad',?; czy z łac.nego?); gdyby ny- było pierwotne,można by i o rodzimości myśleć (do prasłow.ny-ti, 'nędznieć',od czego i nazwa nawi, 'nieboszczyków',?).

NYNAĆ, słowo dziecięce,o 'lulaniu', 'spaniu',"nynaj dziecię", powszechne w 16.i 17.wieku.

O

O języków słowiańskich, niegdyś zawsze krótkie i jasne, zastąpiło aryjskie krótkie a i o, tak jak słowiańskie a, niegdyś zawsze długie, zastąpiło aryjskie długie ā i ō; podobnie w litewskiem, gdzie a krótkie odpowiada pierwotnemu krótkiemu a, o, - a o pierwotnemu długiemu ā, ō. Nie rozróżnia więc Słowianin owca, oko, Litwin awis, akis, gdy w łacinie avis, oculus; u Słowian macierz, machać, na Litwie mōte, mōti, gdy w łacinie māter, mōtor. Tak więc i w dawnych pożyczkach odpowiada nasze o łacińskiemu krótkiemu o i a, por. kościół, opat, ołtarz itd. z castellum, abbas, altāre itd., nawet, przeciw wszelkiej logice, obiecado, z abecedarium, - zaś a długiemu ā, ō, por. pacierz, łacina itd. z pāter, lātina itd. Jedyna to, oprócz u, samogłoska, co w nagłosie, przynajmniej w języku pisemnym, żadnego nie przybiera przydechu; w narzeczach i jemu w- się dostaje, u nas i u innych Słowian (np. ruskie wośm, wostryj, itp.). Dawna pisownia z h: u hosady, ho itp., nic nie znaczy.

O, służy wskazywaniu, zwykle z to: oto, otóż, "oto tu", "ot tam"; ludowe oździe; powszechne u Słowian; por. rus. e w etot, 'ten'; wot, 'tam'.

O., Oh!, OCH!, wykrzykniki; ochać, 'wykrzykiwać', w 15. i 16. wieku.

OB, skracane w O we złożeniach przed spółgłoskami (k, g, t, d, p, b, m, s, z); jako przyimek wyłącznie skrócone o, pisane nieraz razem ze słowem: obok, około, oraz; owszem, dawniej owszeją (z czego owszejki, owszejko), zwykłym sposobem, ttj. rodzajem żeńskim jak jedną, 'raz', cerk.wŭiną, 'ciągle'. Wyraża 'około', 'otoczenie', grec.amfi, łac.ambire, 'obejść', niem.umbi, um, ind.(bez m, jak i u nas) abhi, abhi-tas, 'około'. Należy do tego samego pnia, od którego następne słowo, oba, gdzie się co do tego m ta sama różnica postaci powtarza: słowiańskie bez m: oba, ale grec. amfō, łac.ambo; ind.ubhau. Lit. ma abu (prus.abai), dla rodzaju żeńskiego abi, jak my (Niemcy mają to samo bez a-: bi, przyimek, i goc.bai, dziś bei-de); naszemu obój, oboję, odpowiada prus.abajen, 'oboje'. lit.abeja, abeji, ind.ubhajam, awest.uwajam, 'oboje'. Różnica co do tego m niewytłumaczona. Z łac.ambire (stąd nasza ambicja, ambitny, od "ubiegania się" o urząd), ambages, 'zakręty'', zgadza się i celt.ambactus, 'sługa', ważne i dla nas, bo niem.Amt, 'urząd' (amtować, poczt-amt ruskiej pamięci), to pożyczka z celt. (Amt z ambaht, 'służba', szwedz. ämbete, a z tego ruskie jabieda z +jabieta, o 'intrygach', 'oszczerstwie'; nosówkę odrzucają, jak np. w jakor, z Anker lub Igor z ingwar). Z różnicą nagłosową tego ambh-, abh-, ubh-, można porównać nieco podobną w słowie ogień (p.). Gdy więc nasze ob z pierwotnego +abhi, oba z pierwotnego +abhō, Litwa (mimo swego abu, 'oba') nie posiada przyimka +abi, i ma zamiast niego inny: apie, api, ap-, jako przyimek i przedstawia (w pruskiem parokrotne eb-, ab-, poszło z ep-, nie jest więc pierwotne); jest to brakujące nam znowu ind.api, grec.epi, łac.op (operio; ob?). Prasłowiań-

skie obĭ- pojawia się u nas jako: o-; ob- i obe- (obdzierać, obedrzeć); obi-(jeszcze w 15. i 16.w. obichód, 'obchód'); obo-, w obowiązać, obowiązek, Zachodzi stale wahanie między o- i ob-: omawiać i obmawiać (dawniej bez dzisiejszej różnicy znaczenia); pisownia podwójna bb: obbiec, obbić, np. Rejowa, nie ustaliła się, i słusznie. Wyjątkowo o- powstaje i z ot, od (p.ostać). Słowa z w- nagłosowem przy złożeniu z ob- traciły to w po b, bo obw- przechodzi w obb-, a to w ob-; prasłowiańskie są tylko postaci jak obinąć, nie obwinąć: tu w wstawiliśmy ponownie dopiero w 16. i 17.wieku, wedle zwykłego zawinąć i t.p.; w niektorych słowach dawnych zatrzymaliśmy tę pierwotną ich postać bez w: obyczaj (wyknąć), obłok i oblec(włok-, wlec), obalić(walić), obrot (wrócić), obora(wora),p.obierz, obroża i i.,obok: obwieliczyć, w biblji, itp,; wahano się nieraz: w biblji obykł, poprawne, pierwotne, i nowe obwykł; Biernat pisze obwięziel (jeżeli to nie drukarz dopiero w wsadził), ale słowniczek z r. 1532 ma obiąsło, z r.1500 obwiąsło; czes.obáslo, rus.obiazatielnyj,'obowiązkowy'. Ob- w znaczeniu umniejszającem: obstarz,'nieco stary'.

OBA(J), obu, żeńskie obie; obydwaj(obadwa), żeńskie obydwie(obiedwie); przymiotnik obój: "obojej płci", "krolestwo obojej Sycylji", dawniej "obój naród","oboja osoba","w obojej fortunie","przed oboim jedzeniem"; dziś tylko oboje, obojga; we złożeniach: obopólny, ale obustronny; obojętny, dziś:'nieczuły','nieciekawy', dawniej:'dwuznaczny','obosieczny'(o mieczu), i o człowieku, 'co obu rąk jednako używa,dwojaki', wedle pochodzenia słowa: 'co da się jąć z obu (stron)'; obojętek,'człowiek dwulicowy', obojeńca, zamiast obojętca,Potocki; oburącz, dawny przysłowek, jak opięć (p.pięta),osob'

(p.osoba), przyczerń, itp. Tak samo u wszystkich Słowian, P.ob.

OBALIĆ, obaliny, 'rozwaliny' p.wał, walić.

OBARTEL, 'zasuwa', obartlik; ob z obw- od ob-wiercić; obartuch, z temże znaczeniu, i nazwa 'ciasta z serem' (obwierciane, niby powałka); obertas, z +obwertas, 'okręcany taniec'.

OBARZANEK i obar (o 'miodzie', obarny, o 'drzewie smolnem'), od +ob-waru (od wrzenia-warzenia); obarzanki r.1472, jak i dziś, ale r.1532: "pracle albo obwarzanki", ze wstawionem w od warzyć.

OBAWA; obawiać się (dawniej obawać się), urobione nowo wedle zabawa, zabawiać itp.; ściągnięte z obojawa, jak bać się z bojać się; tak samo w czes. obávati se i obawa; przyrostek -wa.

OBCAS, z niem. Absatz, 'napiętek', zniekształcone podobnie jak obses z łac. (p.obces), ale już wcześniej.

OBCES, obcesem, obcesowy; łacina, stosunkowo świeżo zniekształcona; do połowy 18.wieku istniało tylko obses, z łac. obsessus, 'szalony, w którym djabel siedzi' (o djable opsesie. Postępek prawa czartowskiego z r.1570), "rzuci się obses na cię", "tam jako obses leci", "skoczyłby jako obesess(.)piekłu oślep w garło", Potocki, itd.

OBCĘGI, hebcęgi, z niem. Hebzange; niem. an dawało u nas zawsze ę; cęgi same rychło zapomniano; h pojęto jako przydech i opuszczono (por. ochmistrz).

OBCY, u nas w znaczeniu 'cudzy' już w 15.wieku, opcy; Czechom i innym Słowianom zupełnie nieznane, więc wszelkie prawdopodobieństwo, że obec, wobec, obecny, obcy, są naszą własnością rodzimą, nie pożyczką; że obec straciło zmiękcze-

nie, nie przeczy temu, a istnienie postaci obiec najsilniej za polskim początkiem przemawia. Por. obec.

OBEC, wobec, obecny, dawniej obiec, obiecny; znaczyło pierwotnie 'ogół', 'ogólny', więc akty zaczynano: "wszem w ob(i)ec i komu wiedzieć należy"; "o wszystkich ani z osobna ani wobec"; stąd znaczenie obec: 'gmina, pospólstwo', do dziś u Czechów stałe (obecný, 'pospolity', obecnost', 'publiczność'); u nas jeszcze Biernat około r. 1500 prawi: "obec Samska", t.j. 'pospólstwo Samosu', "obec wilcza"; "obecne twarzy" u Kochanowskiego są 'pospolite, obojętne, powszednie'; w 17. wieku obecny 'ogólny', 'powierzchowny': "niewola gdy obecna", "róg obecnie wyrasta", "łystami obecnie ścisnąwszy". Ale już w końcu 16. wieku u Skargi i innych, obecny 'przytomny': "Bóg jest wszędzie obecny"; wkońcu z 'przytomny' przeszło na 'teraźniejszy': "chwila obecna", "prądy obecne"; wobec znaczy 'w czyjejś przytomności': "wobec sądu", 'przed sądem'; obcować znaczyło już rychlej 'łączyć się z kim, bratać', 'przestawać'. Poszło obec z przyimka-przysłówka obĭ z przyrostkiem -c, (z tj), nieraz tak używanym; cerk. obĭsztĭ, 'pospólny', bułg. obsztina, 'sejm' (serb, skupsztina), rus. obszczina 'gmina', obszczinnoje władienie, 'zbiorowe, gminne'. Por. obcy.

OBFITY, obfitość, obfitować; najdawniejsze formy, psałterzowe i biblijne: opływity, opływitość (już w psałterzu flor., w najmłodszej jego części z 15. wieku, opwitość, a w biblji nawet obfity); mylnie, niby z czeska, i opylwity pisane. Znaczy 'opływający w co' (por. łac. abundans, 'obfity' od unda, 'woda') od czasownika plwieć, 'płynąć' (w kazaniach świętokrzyskich pływiący, 'płynący'), takiego jak pnieć (p. piąć), lpieć (p. lgnąć), tkwieć; u Czechów podobne cza-

sowniki najczęstsze. Z opływity, urobionego (jak inne przymiotniki na -ity) od +opływa,'abundantia', średnia spółgłoska wypadła, jak zawsze, z troistej zbitki, a w nowem opfity wyczuto przyimek ob (niby oblewać i podobne). Pisownia wahała się długo najrozmaiciej; już w biblji obok opływity, opwitość, i obfity, obfitować; pf, tj. f, zamieniało się na chw, jak zawsze, stąd ochwity (por.zuchwały), a zamiast tego i okwity; pisano nawet oblfitujący, obok opfito. Niema u innych Słowian.

OBIAD, obiadować; w 16.wieku częste obiedwać , obok obiadować, przypomina bardzo czes. obiedwati; obiednia,'msza ruska', w 17.wieku, od pory dnia nazwana; poobiedni;"stól obiedny" w 14.wieku, obiadowy; p. jeść. Tak samo u wszystkich Słowian.

OBIATA, p. obiecać.

OBIECAĆ, obiecywać, obiecuje, obiecek (Potocki), obiecanka, 'co ślubujemy'; od obiaty,słowiańskiej nazwy 'ofiary';obietny, obietnica. Już psałterz florjański ofiarę narabia, puławski obiatę, w biblji obie się luzują, aż obiata albo obieta (bo i ta postać częsta, jak powiedać) znikła. Od ob- i +wietać, +wiatać, 'prawić'(p.wiece, wietnica; prus.waitiat,'mówić'); w po b ginie zawsze.

OBIERZ, dziś mylnie i przez sz, ż, pisane, 'sieć', a raczej 'sznury do sieci'("urób sieć... osadź ją obierzami wkoło",1584 r, "wierzbca tak długa jako i sieć"), złożone z ob- i prasłowa wĭrw', 'powróz', cerk.vrw', rus.wierw, wieriowka, serb.vrwca,'sznur', 'szpagat'; u nas tylko z b (a od nas wirbe w pruskiem),wirzbca, 'pas', w psałterzu (zam.wirzwca); słowo poszło od pnia wer-, 'wiązać', z przyrostkiem -w' (tak samo jak bĭrw','belka',od ber,p.bierwiono); lit.wirwē,

'powróz'. "Obieżnę knieje", r.1618 czy nie obierzne, opasane sieciami(?).

OBIES, 'wisielec', obiesić, dawne, jeszcze w 17.wieku stałe postaci; p. wiesić; obieszon, obiesi 'powieś', w biblji.

OBLEC i OBŁOK, z +obwlec i +obwłok, do wlec; oblec jest więc i obwlec, obwlekę, i ob-lec. oblęgę; w biblji:"gdyż obłekę niebiosa obłoki"('obłokami')," obleczeni w odzienie"("zbrojno", u Leopolity), obleczcie("ubierzcie", u Leopolity); ale: "ać was nie oblęgę", a wedle tego ę i oblężon, obleżono,'vallata', z mylnem ę, wobec poprawnego oblegli; obleżenie i oblężenie obok siebie; dziś tylko oblężenie, oblężeńcy.

OBLI, obły,'okrągły',obłość, dziś zapomniane (Czesi je zachowali: oblem, oblo,'okrągło'); oblina,'okręg'; "chłop obelny", ,co do okręgu, opola, należy'(u nas o bartnikach mawiano);prasłowiańskie; serb.oblina, oblost, oblast,'okrągłość',cerk.obł, z +obwł od pnia wel- (p. wał).

OBLIK, pisane i oblig i z łaciń.obligacją (od obligare, ,obowiązywać') mieszane, w 15.-17 wieku,'pozór','warunek',(np. r.1500 oblig 'conditio'); od obliczyć, por.rus.obliczit'; p. lik.

OBŁAPIĆ, w biblji i aż do 18. wieku ,uściskać'; p.łapa; dziś ze znaczeniem "niemoralnem".

OBŁAWA, 'polowanie na zwierza z nagonką', z obławnikami; wywodzą z niem.abelouf (Ablauf);nie od obłowy, obławiania?

OBŁAZ, ,stromy obchód';"po urwiskach, obłazach","obłazem padnie",'stromo';ale "bez obłazu", albo "bez obłazy",w 17.w. ogólnie:'bez ogródki,wprost': "bez obłazu tam skoczył","pewnie bez obłazu chwyciłbym się do razu","(tnie bez wszego obłazu"('wprost'); p. leźć.

OBŁĄK, ,kabłąk,łuk',obłączy-

sty, 'łukowaty'; ale obłączek 'młody'; szczupak', od podobieństwa?; "obłączek szczuką roście, wprzód bywszy narybkiem", Potocki. Czesi oblouk, oblouczek, o 'łuku', itp.; p. łęk.

OBŁOJ, obłojca, obłojnie, p. łokać.

OBOCHÓD, obichód, w 15. wieku (i jeszcze u Reja) obok obchód, obchodzić. Jak u nas obi- i obo-, pojawia się w cerk. obi-, obistojati, i obu-, obizrěti obok obuzrěti, 'obejrzeć,' ale ruskie obo- odpowiada naszemu obe- w obesłać i t.p.; i Ruś ma obichod.

OBÓD, z +obwód (koła); por. serb. obodje, 'wodze'.

OBOJA, obój, instrument muzyczny dęty, z niem. Oboie z franc. hautbois.

OBOJCZYK, 'kołnierz' i 'obroża' (oba znaczenia r.1532), od +ob-woj-, p. wić, urobione jak czes. obojek, 'kołnierz,, serb. 'onuca'.

OBORA, z +obwora do wrzeć, por. zawora i przewora; jeszcze w 15. w. obok obora używają "chlew", "wołowy cjlew".

OBOWIĄZEK, obowiązkowy, obok obwiązka (pierwsze "moralne", drugie "materialne"); jeszcze w psałterzu: "oni obozali są się" (t.j. obiązali, w psałterzu puławskim "obwiązani są"), ale zresztą już i tam mylne obwiązali, obwiązanie, z nowo wstawionem w wedle zawiązać itp. Por. obochód, p. ob.

OBÓZ, obożny, z +obwóz. Prasłowiańskie, jak i obód; powtarza się niemal wszędzie, ale nie w naszem znaczeniu, lecz jako 'bagaże, ciężary', 'tren', u Czechów i Rusi.

OBRAZ, obrazek; obrazowy, obrazkowy, obraźnik; wyobraź(n)ić, wyobraźnia; oznaczał pierwotnie 'wyrzezaną w drzewie (od rzezać, p. raz) lub wyciosaną w kamieniu postać'; jeszcze żywot Błażeja

lub biblja tłumaczą 'sculptilia' ('ryte rzeczy') przez obrazy, obraźnik r.1532 'snycerz' ale już w psałterzu znaczy obraz 'podobiznę', a w biblji i 'ozdobę', W czeskiem tak samo; w ruskiem obraz znaczy i 'kształt', 'sposób', i 'obraz świętych' (z polskiego?), a rus. prieobrazit' odpowiada naszemu przeobrazić (ale dalej obrazowat', obrazowanije, 'wykształcenie', bezobraznyj, 'niekształtny, potworny'); u Serbów obraz znaczy 'twarz', obrazac 'wzór' (jak ruskie obraziec, ale obrazit 'kształtny, piękny'. Nazwa obrazki dla 'arum maculatum' (od nas Ruś wzięła, jak zawsze) chyba nie od nakropionych biało listków.

OBRAZA, obrazić się, obraźliwy, jak uraza, od tego samego pnia réz-, p. rzezać; od 'uderzenia fizycznego' (np. "obraził nogę o kamień") przeniesione na 'moralne'.

OBRĘB, obrębek, w biblji obręba ("listwa", Leopolita), obrębiać; od rębania; dalej obrąb, obrąbek, to samo; u wszystkich innych Słowian: serb. obrub, itd. P. rąb.

OBRĘCZ, obrączka, od ręki przeniesione na ogólniejsze znaczenie, np. "obręcz na beczkę" itd.; prasłowiańskie, np. serb. obruczati baczwu, 'nabijać beczkę obręczami'.

OBROK, jak narok, urok, znaczył pierwotnie: 'co obrzeczono, t.j. ustanowiono', a więc 'dań', 'podatek', 'rozchód dzienny', 'strawę wyznaczoną na dzień', aż zszedł na 'karmię dla koni'; podobnie i u Czechów od 'dochodów (rocznych)' do 'karmi'.

OBRÓT, obrócić, obracać, z ÷ ÷obwrót, p. wrot.

OBROŻA, obróż, z ob- i wroz- (tego samego co w powróz), bo

po b przyimka w nagłosu pniowego "ulatnia się"; poszło więc z +ob-worzja; p. powróz.

OBRUS, dostal się na stół dopiero w 14.wieku. Pierwotnie służył ucieraniu rąk, potu; cerkiewne nie zna jeszcze innego obrusa,ubrusa. Ale "ociera" się i żelazo, ostrząc je na brusie, więc brus prasłowiańska nazwa dla 'kamienia szlifierskiego', 'osły'(my ją niemal zapomnieli), czes.brus,'osła'; tak samo ociera się ziarno w żarnach, i najdawniejsze zapisane zdanie polskie zachowało czasownik pobrusić dla 'mełcia'(z połowy 13. wieku:"daj ać ja pobruszę, a ty otpoczywaj", mówi mąż do żony); co 1535 r. szlifem zowią, nazywa Stanko 1472 r. jeszcze brusinami. Tu i bruśnica, co Niemcy pożyczyli jako Preisel-beere, bo jej jagody łatwo się ocierają, opadają. Pień brūs-; z wydlużonem ū = y: brys; z wokalizacją o: brus, z +brous; u nas tylko ta ostatnia postać, ale cerk. bułg.brūsnąti,'golić', rus. bros,'odpadki', brosat', , 'rzucać'; cerk.brysało,'pędzel', serb.obrisacz,'ręcznik',obrisati,'obcierać'; serb.ubrus,'obrus' itd.; w lit.bujnie zastąpione, ale z -k wobec słowiań. -s, co nieraz bywa: ibrukti,'wepchnąć', brūkis,'kresa', brukne,'bruśnica', braukti, 'ścierać'.

OBRZAZAĆ, obrzazować, "winnice nie będziesz obrzazować", biblja; p.rzezać; dziś obrzezka, zamiast obrzazka.

OBRZAZG i obrzask, 'niesmak, cierpkość'; obrzazgły, o mleku, piwie, 'poczynającym kwaśnieć'; słowo to samo co brzask,brzazg (p.), o 'świetle' i 'mroku'.

Obrzedni, 'rzadki',"witanie obrzednie"('niecodzienne'),"po stole obrzedniem" ('gdy półmiski na nim zrzedniały',niby 'przerzedzonym'); p. rzadki; ob- zmniejsza znaczenie.

OBRZĘD, obrządek, p.rząd. Jeszcze w psałterzu obrządzać, obrządzenie, znaczy 'dysponować zarządzać', więc "obrząd swój": 'to, co zadysponował, zarządził' 'disposui testamentum' tłumaczą oba psałterze: "ułożył jeśm obrząd", ale Wróbl:"zrządziłem zakon"; zczasem nabiera to znaczenia wszelkiego 'ustalonego zwyczaju, obchodu'(łac. ritus) i 'ceremonji'(tak w czeskiem szczególnie, por.rus. obrjad). Pierwszy przypadek dawniej obrząd, nie obrzęd.

OBUCH, obuszek; obuszkować; służył dawniej jak nam laska, nie wychodziło się bez niego; bito nim także; pierwotnie: 'ucho siekiery lub topora';wyłącznie nasze słowo i czeskie od ob- i ucho.

OBUĆ, obuwie, zuć. Prasłowo dla 'wdziewania i 'ściągania odzieży, głównie obuwia'; łacińskie induere i exuere, lit. ap-auti,'obuć', isz-auti,'zuć', autas, 'onuca'. Piszemy dziś obuwie, może i z myślą o butach (ludowe wedle tego: przebuć; zuć urasta podobnie w osobne słowo, i mówimy powszechnie wyzuć, wyzuty, alno zzuć, powtarzając ten sam przyimek, bo z-uć, ob-uć nie uchodzą już za złożenia); psałterze i biblja mają wyłącznie: (ta)obow,"obow moję", i to jest pierwotne, nie obuw, chociaż wszystkie języki słowiańskie, nawet cerk. i czes. tylko obuw znają; że nasza dawna obow poprawna, dowodzi lit. awēti, 'być obutym', i awałas, 'obuwie'. P.onuca, u-zda.

OBYCZAJ, obyczajny, obyczajowy, wraz z obyknąć, obykł, prasłowiańskie złożenie z ob- i wyk (p.); por.zwyczaj (przyrostek -ěj, ten sam); powtarza się u wszystkich Słowian.

OCEL, 'stal u podkowy'('podkówka'); "konia na ocel ukować", "stalne ocele", "na ocel",'twardo,hartownie', częste u Reja, w 18.wieku zapomniane; Czesi zachowali ocel dla 'stali' w całej pełni; pożyczka to prasłowiańska z niem. dawnego ecchil,

a to z łac.acuale; cerk.ocĕl.

OCET, octowy; prasłowiańska pożyczka z goc.akeit z łac.acētum, gdy inne niem.,dawne ezzīh, dziś Essig, przestawką (niby z łac.+atecum) powstało; cerk. ocĭt; nazwa łac. od aceo,'kwaszę się', do acer,'ostry'(o smaku).

OCHABIĆ, 'unieść, porwać'(p. chabina), rus.chabit', porwać', ochabień, rodzaj dawnego 'kontusza',cerk.ochaba,'własność, dzierżenie', ochabiti se, 'wydzierżeć, wstrzymać się',tak samo w staroczeskiem; serb.słowień.chabati se,'strzec się czego',chabati, 'pilnować, baczyć'. Por.chopić(?).

OCHŁAP, 'lichy kawał mięsa' (dla psów, co go chłapią).chłapać; i otchłań, 'pożerająca, chłonąca wszystko'tu należy: p przed n wypadło, jak zawsze; chłonąć (całkiem co innego ochłonąć z ochłodnąć.) i chłanąć, zachłanny, wahają się nieraz; pochłonić, pochłaniać.

OCHMISTRZ, z niem.Hofmeister; h bagłosowe stałym u naszych pożyczek trybem odpada, a ch zamiast f w pożyczkach równie częste; już w 16.wieku tylko tak; ochmistrzyni,ochmistrzować;"ochmistrzyć bez brody nie wypada".

OCHOTA, ochotny, ochotnik; podochocony; ochotność w biblji,'wesołość'; ch z chw, jak często (por.chory, choja); ochwota (tak w staroruskiem, stąd lit. akwata) jest rzeczownikiem na -ota(por.lich-ota) od +ochwy, 'rzeźki,wesoły';przymiotnik ten prasłowiański zna staroczeskie (ochwiti,razochwiti), a szczególniej załabskie (piją tam "na wochwotę", t.j. 'na zdrowie'); od ochoty: ochoczy, jak od roboty: roboczy, słowo nieznane jeszcze Knapiuszowi, z niepolskiem (ruskiem) cz (zamiast c); roboczy może być rusyzmem (Knapiusz ma tylko robotny, chotny(, a ochoczy na je-

go modłę ulane (rus. raboczyj i ochoczyj). Prasłowo, tylkoż ze chceniem, jak upiornie twierdzą, nic go nie łączy.

OCHROSTAĆ, 'otrzaskać': "aż się stado ochrośnie i ubezpieczy", "ochrostani przez nieszczęścia"; "aby zwierz ochrosi ocierania usłyszeć nie mógł"; od chróstu (p.).

OCHWAT, dziś tylko u bydła i koni; p. chwytać; w 15. wieku i u ludzi, o 'wymiotach', 'chorobie morskiej'; u Stanka r. 1472 jest i "miłość uchwaconą", o 'pomieszaniu zmysłów'.

OCIĘTNY, 'zacięty, zawzięty'; dalsze urobienia ocętały, ocękały ("serca zatwardziałe a ocękałe", "gorączki ocękałe") rażą tem "twardem ę; przypominają mimowoli ocokały, 'zawzięty'; wszystko z 16. i 17. wieku (Mączyńskiego ociokały, ociokać czy ocokać, 'ogłaskać, obłaskawić', innego początku?).

OCLIĆ, oclenie, 'ozdrowienie p. cło; dzisiejsze oclić, oclenie, 'obłożenie cłem', od tego samego cła poszło, ale znaczenie inne.

OC(K)NAĆ SIĘ, do tego nowe częstotliwe ocykać się, zamiast +ocycać się, bo w ocknąć, ocknięty, ockniewać, k dopiero w 16. wieku między c-n wstawiono; rus. cznut' sia, czes. octnouti se; p. cucić; na Białej Rusi mówią nawet ocznać sia, wedle ocznuć sia; +ocycać niema nigdzie u Słowian, jest tylko ocucać.

OCUSZTRZYĆ czy oczustrzyć, 'obgryźć', w 17. wieku; niby ocudzić (p. cudzić), 'oczyścić' (?)

OD(E), przyimek, zastąpił w ciągu 15. wieku dawne ot, co się dochowało w ot-wierać, otchłań. Przyimek u Słowian; na Litwie wyłącznie przedstawka: at- obok ata- i ati- (por. nasze obo- i obi- pod ob), goc. it-; w innych językach przysłówek,

ind.ati,'nadto',grec.eti,'jeszcze'; łac.et,'i'. Znaczenie u Słowian i Litwy to samo; postać ot Ruś dochowała; obok od jest ode- przed zgłoską, we której ogłuchła półgłoska, np.odemnie, oderwać. Jak my, tak i inni Słowianie (bałkańscy,Czesi) od, nie ot, znają uogólniwszy postać z odbić, oddać, i na odkąsić, odpust, a wkońcu i na odemnie, zamiast otemnie, co jest w psałterzu i biblji, chociaż ode- i tu już stanowczo przeważa.

ODCHŁAŃ, częściej jeszcze otchłań; i obok odchlina, odchlisko, odchlisty, jest otchlina, otchlisko, otchlisty, chociaż już Leopolita "odchliny niebieskie" pisze, obok przetchliny (obie postaci i w biblji brzeskiej r.1564); w psałterzu otchłań; w widocznym związku z chłonąć, pochłonąć i chłanąć, wychłonąć, ale odchlina, odchlisko, na samo chl- wskazują; przetchliny z mylnem t.

ODESZTY, 'porzucony','od którego odeszto,odeszli';" z odesztym worem","Jowisza odesztego w pieluchach", Potocki; p.szedł, szcie.

ODŁUZYĆ, 'odłuskać',"bób(lub groch)odłużany" t.j.'odłuskany',małorus,nałuzaty; czes.odlusztiti, nasze wyłuszczyć i u wszystkich Słowian łuskać, ale jest i łuzgać:bułg. luzgam, rus.łuzga,'łuska',słowień.luzgati; rus.łuznuť ,'palnąć', i do niego odnoszę od-łużać(zamiast od-łuzać?).

ODMACH, 'machniecie'; p. mach; "prostym odmachem",'poprostu', częste w 16.wieku:"bez odmachu", 'wprost, nie pytając',tyle co "bez obłazu" w 17.wieku.

ODNIEPADNIENIE, r.1500,'recydywa',"(w grzechy) odniepadają", w rękopisie z drugiej połowy 15. w.;dziś w gwarze podhalskiej, odniepaść przeciwnie 'odpaść' znaczy:"wszystkiego odniepadł",

a więc ze zbytecznem przeczeniem; czes.odnepadnouti, o 'recydywie',odnepadlý,'z nawrotem'.

ODOLAN(Ó)W; u nas tylko z nazwie osobowej (od 11.wieku) i miejscowej ocalała prasłowiańska nazwa rośliny czarowniczej (osoby nierzadko od roślin przezywano; nietylko kobiety), u innych Słowian (Czechów,Serbów, Rusi) nazwa kilku roślin, jak 'kozłek'('valeriana'; czy przypadkowa zgoda znaczeń obu nazw? 'valere' niby odolěti?),'grzybienie',i i. Urobione od czasownika, nam już obcego: cerk. odolěti,'zwyciężyć'(albo odelěti, obie postaci mieszają się stale, jak to nieraz z o i e bywa, np.w psałterzu z 11.wieku), rus.serb.odolět' (u Czechów i u nas tylko częstotliwe: odołać, zdołać, zdolny, i t.d.); od dola (p.).

ODRWIĆ, p.drwić (pod drewno); odrwisz wedle porwisz; "na odrwisz",'na zdradę',Potocki; odrwiświat.

ODWACH, z niem.Hauptwache, 'główna warta'; por.szyldwach.

ODZIAĆ, p. dziać; odzienie służy wyłącznie 'ubiorowi' i 'zbroi', odzieniec w biblji, 'giermek'; odziew, a może (dziś tylko przyodziewek),i odziewnica,'gdzie odziew przechowują'; odziedza,'pokrywa:"odziedzą ciemności oczy zaszłe","czarną odziedzę",Potocki; odziecka, 'błona,łupina'; dziś niemal wyłącznie odzież, co jednak wcale nie pożyczka ruska, za czem przemawiałaby tylko odzieża Potockiego i późne zjawienie się słowa; mogło powstać rodzimie wedle kradzież itp.

OFIARA, już w 14.wieku ruguje powoli obiatę, aż ją ostatecznie w 16.i 17.wieku wyparła,ale jej swoje ia zawdzięcza, chociaż ofiera stała obok ofiary, jeszcze w 16.wieku; z czes.ofiera, a to z niem.opfar,Opfer, z łac.offertorium,offero,'ofiaruję',przynoszę!

OGAR, dawniej ogarz (zmiana taka nierzadka,por.car,dawniej carz),'pies gończy'; nazwa taż co w ogar,ogarek,dla 'niedopałku', od gorzenia, bo maść sprowadzanych niegdyś ogarów,ogarzy, była (w olbrzymiej większości) czarno "podpalana";ogarki (świecy) i na Rusi i u Czechów dobrze znane; ogar,'pies',ogólne u Słowian (od nich do Węgrów, agár); podobnie nazywają ptasznicy o - żarkami bardziej brunatną odmianę 'zięby'.

OGIEŃ, ogienny;ogniewy, od 16. w.ogniowy; ognisty;"ognik błędny"; ognisko; ogienek(zamiast ogniek);w zapiskach z 15.w.ogniwo,'krzesiwo,stalka',tłumaczy 'ignile'a dla podobieństwa nazwano tak i 'kółko łańcuchowe': "ogniwo do ogniwa wiązać,łańcuch będzie",a wkońcu nawet i sam 'łańcuch','węzeł','związek'. Prasłowo z dziwną odmianą w nagłosie (tu łączą i czes.výheň,serb. wigań,'ognisko'): ind.agnis,łac. ignis, lit.ugnis. U wszystkich Słowian tak samo: cerk.ogń,serb. ogań,ogńilo,'ogniwo',ogńiszte,itd. Od 16.wieku ogniwacz(ek), z czeskiego,'feniks'.

OGŁÓW, ogłowi,'uździenica', od psałterzy ogólne;prasłowiańskie chyba; cerk.serb.słowień. oglaw,czes.ohlav;p.głowa. U nas tylko rodzaju żeńskiego; przestarzałe.

OGNIWO, p.ogień.

OGÓŁ, ogólny,ogólnik(owy);piszemy mylnie przez ó, jakby do goły należało, co Linde i inni twierdzili. Dawny język zna tylko u, mianowicie we zwrocie:"na ogułach",'zdradziecko,fałszywie'; u Leopolity:"odpowiedzieli na ogułach"(w wydaniu drugiem:"na zdradzie");jeszcze u Potockiego częste,np.:"kto mu szczerze,a kto na ogułach życzy","na ogu - łach zdradziecko całują się wzajem"; dziś po narzeczach:"na ogułach (lub na ogułak) mówić", t.j.'dwuznacznie'.Pień jest guł (ten sam co w hulaniu?),niepewne jednak, w jakiem znaczeniu, bo jest słowiańskie guł (rus.i i.) o 'zgiełku','huku',i drugie guł,

Serbów i Słowieńców, guliti,'łupić,odzierać',malorus.hułyty,ohułyty, okpić'. Nasz dzisiejszy ogół,ogółem (już r.1419 zapisany:ogułem,'summatim'),brzmi tak samo w ruskiem:oguł,ogułom,ogulno (narzeczowo i bez o-),i w małoruskiem; oba znaczenia('na zdradzie' i 'w całości') dałyby się wywieść z 'okrążania',gdyby gul-(por.rus.gulat','spacerować') znaczyło pierwotnie 'chodzić, krążyć',o czem wątpić wolno.

OGON; ogonica,'tyłek';ogonek, Ogończyk; od ogania przezwany,tylko u nas i u Czechów; u innych Słowian od innych podobnych czasowników opasz lub oszib (p.szybki); oganisty mówi się o drzewach 'szeroko rozrosłych' (Wujek,Potocki), a oganka na muchy służy (16.wiek).

OGÓREK, już od 16.wieku błędnie przez o, zamiast przez u, pisany; u Stanka r.1472 i i. pisownia poprawna: ogurek; roślina i nazwa z Azji przez Grecję (angurion,ankuri, z pers.angūr) dostała się do Słowian(serb. ugorak,słowień.ugorek); od nich do Niemców,Gurke, szwedz.gurka; lit.agurkas; na Rusi oguriec, u Czechów okurek i okurka (co do czes.okurek, por.czes.korzałka z naszej gorzałki). U nas ogórki i 'sznur mniszy z węzłami'; ogórecznik;"ogórkowy sezon"; ogórnik,'sad ogórkowy',w.16.w.

OGRAŻKA, 'febra',właściwie 'dreszcz,przejmujący grozą', więc częstotliwe od ogrozić; nam wyłącznie właściwe,częste w 16.i 17.wieku; mylnie z nosówką: ogrążka.

OGRÓD, p.gród; ogrodziec,dalsze przypadki ogrodźca itd.,z czego ogrojca, a do tego nowy mianownik: ogrojec (jak kojec); "nie bywał w ogrojcu" mawiano w 16.wieku o 'nowicjuszu'.

OGROMNY, u Reja i ohromny, niby z czeska; p.grom.

OHURSTWO, "ociętne ohurstwo" r.1629,'upór'; rus.ogurstwo, ogur,ogurliwyj,'uparty'; por. czes.ohýrati,'zuchwaleć',hýrziti,'grzeszyć', co nie z niem. irren wzięte,lecz prasłowiańskie.

OHYDA, ohydny,ohydzić komu co, 'obrzydzić',prapolskie mimo h, bo u Czechów ohyzda,ohyzdný,ohyzditi; od gid (p.). Ogólne od 16.wieku, kiedy h na ziemi polskiej się szerzyło.

OJCIEC, dawniej ociec (rus. otiec),drugi przypadek:oćca, z czego ojca,a do tego ojca, ojcu, dorobiono od 16.wieku nowy mianownik:ojciec; zdrobniałe od pierwotnego +ot, prasłowa, powtarzającego się bez zmian w ind. grec.,łac.,goc.atta; brak go tylko w litewskiem.Nazwa to z ust dziecięcych, jak papa i t.d.; +ot istnieje w starorus.oteń, 'ojczysty'. Od ojciec:ojczyzna, co pierwotnie 'ojcowiznę' znaczyło,tak że Orzechowski, a za nim i inni w 16.wieku dla 'ojczyzny' łacińskiego terminu patria używali(!). Ojczyc,ojcowic; ojczym,'ten,co się ojcem czyni', od czasownika +ojczyć z +oćczyć, imiesłów bierny na -m (por.tak samo urobione pobratim,posestrima u innych Słowian). Charakterystyczne, że tylko u Słowian ten wyraz dziecięcy wyrugował zupełnie pranazwę 'ojca': Pāter; ale i Litwa ją zapomniała, więc może już za spólnoty litewsko-słowiańskiej wyszło pāter z używania. Nasze dalsze zdrobnienia (z mylną nieraz spółgłoską,np.ojczulek,ojczeńko, już u Klonowicza 1600 r.,ojczaszek, cz zamiast c) pomijam; przymiotnik ojcowski; przysłówek ojcowskie (zamiast ojcowski),'po ojcowsku'.

OJE, 'dyszel'; prasłowo;dziś tylko w narzeczach, np.śląskich, w 15.w.powszechne jako pierwotna nazwa 'dyszla'; w słowniczku poznańskim około r.1500 czytamy:"dyszla albo oje albo cię-

gadło", oje po innych rękopisach 15.w.;ginie w 16.wieku przed niem.dyszlą(dyszlem); i Ruś je straciła, oprócz Małej; istnieje na całem Południu i u Czechów, Łużyczan(z przydechem: wojo);pień pierwotny ojes-, por. ind.ishā-,'dyszel',grec.ojēion, 'ster',oïstos,'strzała',lit. iena,'dyszel'.

OKNĄĆ, okłnąć,'ogłuchnąć'; p.głuchy, por.olśnąć.

OKNO, okienko,okieńce w biblji (czes.okence),okiennica; urobione od oko(jak włókno): w pierwotnym domie drewnianym okno w tramie wyciosane bardzo do oka podobne; prasłowiańskie; wszędzie tak samo; okno używało się zawsze i o 'źródle','szybie kopalni'np."okna solne"(stąd nazwy miejscowe),więc i psałterz tłumaczy 'cataractae':"w głosie okien"("żrzódł",psałterz puławski).

OKO, pierwotna liczba podwójna:oczy, nowsza:dwie oce (r.1535 i częściej); oka w sieci; oczny naoczny; oczko; przeoczyć,zoczyć; oczywisty (w 15.i 16.wieku oczwisty) od +oczywiść (por. za-wiść, niena-wiść, złożone z +wiść od widzieć),por.czes. oczihledie; okamgnienie,siódmy przyp.:w ocemgnieniu (por. mgnąć);zok,prastara nazwa 'miesiąca czerwca',może z Czech przejęta, z izok,nazwy 'świerszcza'(od wystającego oka). P.okno,okuń. Prasłowo; lit.akis, ind.akszī, grec.osse,liczba podwójna z +okie, ossomai,'widzę', łac.oculus. U wszystkich Słowian tak samo; tylko Ruś głaz wstawiła zamiast oko.

OKÓŁ, OKOLICA, w psałterzach równoznaczne, z około (p.koło); okół później 'okręg','grono' (okółki) i 'obora',np. u Potockiego: wołu prowadzą z okoła do jatek, bydlęta do żłobu z okołu.

OKOWITA, od 17.wieku zręcznie spolszczona w ustach ludu łacińska aqua vitae,'woda życia'.

OKRAJKI, 'brzegi','przybrzeżny pas lodu','okrawki';ale okraj-

ki i okrajce u koni, o zębach,: "choć jeszcze okrajca nie zroniły",Potocki (okrajki Mączyński 1564 r.).

OKRĘT, okrętowy, od 16.wieku ogólne ('to, czem się kręci, steruje'),nasz nowotwór, nie mniej dziwny niż np.podobna nazwa nasad. W rażącem przeciwieństwie do Niemców,Słowianin, lądowiec, nie miał żadnych rodzimych nazw marynarskich; nawet łodzię i korab pożyczył; u nas z łaciny nawa(jeszcze w 17.wieku ogólne, jak i u Węgrów),dawniej koga; z włoskiego bat, fusta, galiony itd.;z niemieckiego szmaka, szkuta i i.;rodzime jedyne czółno i komiega,'wydrążone drzewo dla żeglugi rzecznej',w której Słowianie, wobec warunków siedzib własnych, celowali; nawet staroruskie prja, 'żagiel',i łojba,'czółno',oba z 11.w.,są pożyczki z fińskiego; morze Słowianom obcem pozostało; więc i wszystko inne:żagiel,ster lina itd.,z niemieckiego. Przymiotnik okrzętny, jak skrzętny od tegoż pnia z samogłoską e, gdy okręt ma o; "okrzętna gospodyni",częste w 17.wieku.

OKSZA,'siekiera';Okszyc, co do herbu Okszy (por.Topór) należy';w 14.wieku przejęte,około 1500 r.jeszcze ogólne, poźniej ginie; z niem.prasłowa Axt, co pokrewne z łac.ascia,grec. aksinē,'siekiera';-t w Axt późne.

OKULISTA, z łaciny, jak i okulary,łac,ocularium,'otwór dla oka (oculus) w hełmie'; są i okulaty w 16.wieku,z łac.oculatus (jest nawet,całkiem wyjątkowo, i okulat, dla 'ostro patrzącego'); taka sama łacina jak femurały, sulejaty itp.;Czesi mają i bryle, brejle, z niem.Brille,Ruś oczki dla 'okularów';u nas ocznice,naocznice(!),nie przyjęły się;szkła(szkiełko), jak niem.Glas, raczej o'binoklach'.

OKUŃ, ryba, prasłowiańska nazwa,od wyłupiastego oka(?);nazywają go i ślipakiem, a naszemu

"gapić się" odpowiada czeskie "okunie łowić"; może w okunić się Polikarpowem (około r.1450): "niewiem gdzie się okuni", jeśli to nie od o-kunić, 'odziać się w futro kunie' (?).

OLBRZYM, olbrzymi, słowo zniekształcone, bo l od 16.wieku dopiero się wkradło (obrzym w psałterzach, biblji, itd.), a m zamiast n; pierwotne +obrzyn, liczba pojed. do liczby mnog. +obrzy (czes. obr); przymiotnik byłby +obrowy (jak w czes.), ale obrzymski i obrzymowy już w biblji. Nazwy 'wielkoludów', jeśli nie mityczne, przybiera się od groźnych wrogów, por. niem. Hüne, 'olbrzym', od nazwy Hunów. Obrzy, to słowiańska nazwa turko-tatarskich Awarów, co w drugiej połowie 6. wieku Europę najechali i założyli państwo, obejmujące późniejszą monarchię austro-węgierską; Czesi i Polacy (małopolscy), jak i Wołyń, pomijając Słowian południowych, pod ich jarzmem jęczeli, od nich nazwę panów, t.j. ich żupanów przejęli. Obrów zniszczył Karol W., lecz w Polsce i Czechach od nich 'wielkoludów' i nadal przezywano. Inne nazwy p. stwolin; wielotowie, tylko w tekstach rusko-polskich 17.wieku, od wieli, 'wielki'. Nazwy miejscowe wielkopolskie (!) z Obrami łączą: rzeki Obra i Obrzyca, osady Obrowo i Obrzycko (od Obrzycy), ależ por. Nabra. W podaniach i przesądach słowiańskich "wielkoludy" nie zaznaczyli się głębiej; brak ich np. niemal zupełnie na Bałkanie; opowiadania o nich towar przywoźny, a nazwy późne.

OLCHA, olsza, olszyna; Oleśnica; prasłowo o wielorakiej postaci nagłosowej: w cerk. i na całem Południu jelcha, jelsza (co do je- i o- por. nasze jesiory i ości, pod oś); na Rusi nagłos o- i je-, jo-; u Słowaków lejsza z jelsza. Litera w literę: +elścha, niem. elira (r z s, narzeczowe Else) i przestawione erila, Erle, łac. alnus z +alsnus, lit. narzeczowe alisknis, powszech-

niej alksnis i elksnis. Do olchy należy pozornie nasza i czeska nazwa dla 'peucedanum', olesznik; w istocie jest to pożyczka z niem. Ölsenich (liczne odmiany narzeczowe), co samo z łac. poszło; inny olesznik, zwany u Stanka 1472. roku olszewnikiem i podolszewnikiem, 'selinum', odnoszą do olchy, o czem jednak wątpić wolno; będzie to ten sam Ölsenich, bo nazwy roślinne łatwo się przenoszą.

OLŚNĄĆ, raczej olsnąć, 'oślepieć', powstało w 16. wieku przestawką z oslnąć, prawidłowo urobionego z +oslĭpnąć; p. b, stale wypada przed n (p. ginąć, sen), a półgłoska zamiast pełnej u czasowników na -nąć równie stała, por. oschnąć do suchy, ogłchnąć do głuchy (dzisiejsze ogłuchnąć równie pierwotne, jak i oślepnąć; niewygoda tej zbitki wywołała dziwaczne, dziś i już od 17. wieku zapomniane postaci, jak: okchnąć, oknąć, oknęły, np. "jeśliby ławnik olsnął, okłnął", "gęsi okną"; z przestawką olknąć: "tak olknęła i nie słyszała", a jest nawet i oknienie, otchnienie, dla 'tępego słuchu').

OŁÓW (ołowia i ołowu (, ołówek, ołowianka, ołowiany i ołowny, u nas męskiego rodzaju, u innych Słowian nijakie, ołowo; na Litwie i w Prusiech pożyczka, ałwas (i o 'cynie'); Ruś ma jeszcze dwie inne nazwy dla 'ołowu-cyny' (bo tych czasem nie rozróżniają), swiniec (już cerk.) i łudit', 'pokrywać cyną'; początek pierwszego równie nieznany, jak i ołowu, ale łuda, 'cyna, ołów', powtarza się na całym Zachodzie, od Celtów do Niemców (ich Loth, löthen, od czego nasze lutować); należy może do tych kilku słów, co Europę od Galji aż do Rusi północną drogą okrążyły (por. Piwo).

OŁTARZ, słowiańska pożyczka 8. w. z niem. altāri ('Altar') z łac. altāre; nowy "złoty ołtarzyk", nazwa modlitewnika, zajęła miejsce nierozumianego żołtarzyka ('psałterzyka'), p. żoł-

tarz; łac.altaria od 'całopalenia'nazwane.

OMAN, roślina 'inula'; przypisywano jej działanie rozweselające; nazwa ogólnosłowiańska; od manić, mamić(p.).

OMIEG, roślina 'aconitum', ogólnie słowiańskie; omiąg i omięg w 16.w.niepierwotne (nosówka przed g nierzadka); u innych Słowian nazwa kończy się na -j: słowień.omej, czes.(w)omiej; o kozie czy owcy, co się omiegiem struje: omiażdżyła się; i 'colchicum'(paluchy,ziemowit). Równie trującą roślinę,omiegiem nazywają.

ON, ona, ono, oni, one, zastępywa pierwsze przypadki liczby pojed. i mn.trzeciej osoby;dalsze przypadki urabiają się do pierwotnego jego(p.jego); samo on,onaki (lit.anoks),pokrewne z ind.ana-,'on',grec.enē,'pojutrze',niem.jener(?);pierwotnie był to dalszy zaimek wskazujący:'ów'(lit.ans);dziś już rzadszy w tem znaczeniu:"onego czasu","z onych krajów";w przysłówkach miejscowych:onędy,ondzie. biblja: czasowych:onegdaj. Nie chcąc wyrazić czegoś drażliwego albo sromotnego, uchyla się je przez ono, a w czasowniku mówi się onaczyć, od onaki,onako; ogólne to w 17.wieku,np.: poślesz świnię,przyniesieć ono"; "pycha,sława świecka... onym istem","ono do pomarańcze","pływać drugi nie umie, a jego ono iste pływa";"niechaj się uonaczy('wypróżni'),kto płakać nie może"; w narzeczach: przeonaczyć, 'zepsuć',"zonaczyli ją",'skłonili'. Tak samo u innych Słowian, np.słowień.onegati i i.

ONUCA, onucha (mylnie onuczka; inne zniekształcenia narzeczowe pomijam), od uć,p.obuć;do złożeń czasownika uć z ob- i z-, przybywa w onucy,'owijającej' nogi, trzecie,z pierwotną postacią przyimka on,występującą poza tem złożeniem jako 'w';on-u-ca, cerkiew.onuszta i obuszta; lit. autas,'onuca';przyrostek -ja, jak w świeca, obroża, i i.

OPAK, "na opak","na wspak", 'przeciwnie,odwrotnie,wstecz': "Pan tak, a szatan opak":"obróceni bądźcie opak", 'wtył',psałterz;"opakować(opaczyć) słowo Boże",'fałszować je,przekręcać'; opaczny domysł",'przeciwne prawdzie tłumaczenie'.Prasłowo; zjawia się i bez nagłosowego o- (por.nawspak); paczynę nazywa się od 15.wieku 'wiosło',opaczyną wyjątkowo całkiem; stąd spójnik przeciwieństwa,pak,pakli,paknięliby, 'ale jeśliby', częsty w 15.wieku; od pak: paczyć się,wypaczać, 'krzywić'. "deski się paczą"; p.pakość i rozpacz. Ale opak, 'wstecz',nabiera i znaczenia 'powtarzania' szczególnięj w czes.opácziti, opakowati, 'powtarzać';i u nas w 16. i 17.wieku zopakować 'powtórzyć'(wydawca zrobił z tego zapakować!).Jest to ind.apancz, 'wstecz','zachodnio',apāka,'to co na boku lub z tyłu; niem. ābich(stare abuch),'odwrotne 'nice'),urobienia, jak i lit. apaczia,'to,co na dole',od ind. przyimka apa,grec.apo, niem.ab.

OPAŁKA, p.pałać (opałać).

OPAT, opacki,opactwo, opacicha, z czes.,a to z niem.abbāt, dziś Abt, z łac.(abbas)abbatis, z grec.póznego abbas, z chald. abbā, 'ojciec'; w cerk.greckie awwa pozostaje niezmienione.

OPICH, tak samo czeskie, z niem.appich,Eppich, z łac.apium (od nazwy 'pszczoły',apis), o 'pietruszce','selerach'; od 15. wieku ogólne; r.1500:"pczelnik albo opich, pedrosky(!)albo włóczęga";r.1472 i mirzyk, merch, marzyk, z niem.merk,merrich (to samo).

OPIĘĆ, 'znowu',częste w psałterzu i biblji,wychodzi w ciągu 16.wieku z użycia (jest jeszcze u Opeca);w biblji znaczy i 'ale', "a opięć","ale opięć","i opięć"; czeskie opiet,'znowu',opietowati, 'powtarzać',rus.opiat' ,wozpiatit', 'przeszkodzić',cerk.opęt',wŭspęt', wŭspętiti,'przeszkodzić',serb. opet,opetowati,'powtarzać';prasłowo; lit.atpent(i),apent(ais),

'znowu';p.pięta; złożenie w rodzaju oburęcz.

OPIOŁA, opiołka, nazwa i osobowa (w rodowodzie Marchołtowym roku 1521 i i.);nazwa to 'członka',czes.opelka,'wyskrobek'('rogal'), od pnia pel-,'pielać',

OPŁATEK, pierwotnie 'hostja', dziś w ogólnem znaczeniu:"proszki w opłatku"; tak samo czes.; z niem.oblātē z łac.oblāta,'ofiarowana';ł prawidłowe, p nie, ani rodzaj męski, ale (ten)opłat zjawia się już w najdawniejszej cerkiewszczyźnie,we mszale kijowskim obrządku rzymskiego z 10.wieku. R.1500:"opłatek albo plaskur" (p.plaskur,proskura).

OPOKA, Opoczno, opoczysty,p. piec; prasłowo; cerk.opoka,'skała', i t.d.

OPONA, 'zasłona,kotara'; r. 1500 tłumaczy i 'kołdrę' i 'kurtynę';prasłowiańskie; wszędzie tak samo (od opinania, jak spona od spinania),cerk.opona; p. piąć; miejscami (u Serbów np.) znaczy tylko:'błona'.

OPUKAŁY, opukałość,'tłusty', właściwie 'pękaty',oboczna postać do pęk (p.).

ORAĆ, orka, orzba (Potocki), oracz,z licznemi złożeniami: oborać, wyorać, wzorać (wzór, o 'wzoranem polu'),przeorać, i w częstotliwych:wyorywać itd.; powtarza się we wszystkich europejskich językach: łac.aro, 'orzę'aratrum,'pług, grec. aroō,arotron; lit.arti,arkłas, 'pług',arklys,'koń', artojis, 'oracz',prus.artojis; goc.arjan. P. rola,radło,rataj(przestawione z +orlija, +ardło, +artaj). U wszystkich Słowian tak samo: cerk.orati, orją, itd.

ORBORA, a ze zwykłem rozpodobnieniem dwu r: olbora; z niem. orbor, urbor,'czynsz'(z czego łac.urbarium,'spis czynszów'), ograniczone u nas do górnictwa:

"olborę olkuską", 'dziesiąte niecki kruszcu', oddawano do skarbu; niem. słowo od ber-, 'nosić'.

ORCEL, orkel; "orclowe (orklowe) kamienie", 'nieciosane, łamane z gór'; wywodzą z niem. Ortziegel; to ort- powtarza się istotnie w słowie orczyk, 'drążek dla postronków u woza', z niem. Ortscheit ("orczykowym szkapą", "w orczyku woźniczym"), a dalej w nazwie 'drobnej monety', ort (p.).

ORDA, z przydechem horda, ordyniec, 'Tatarzyn', ordynka, 'szabla tatarska', z tatar. ordu, 'wojsko', przez Ruś; przez niem. Horde przeszło i do całej Europy.

ORDYNEK, dawniej ordunk i ordnunk, 'porządek, szyk', 'następstwo', rozpodobnione z niem. Ordnung od ordnen, z łac. ordo (skąd i ordynować, ordynarny, ordynacja, ordynat), co poszło od słownictwa tkackiego (o 'osnowie'); por. ornat.

ORĘDZIE, 'oznajmienie', wieść, poselstwo'; orędować, 'wyprawiać orędzie', orędownik, 'pośrednik'; prasłowiańska pożyczka z niem. dawne arunti, aranti, 'poselstwo', arant, 'mandat', starosaskie arundjan, 'wyprawiać'; u innych Słowian, u Rusi, Serbów i t.d., orudje, 'instrument', dawniej 'rzecz, sprawa', czes. orudí, 'broń', ale orodowati, 'wstawiać się'.

ORĘŻ, dawniej zbiorowe rodzaju nijakiego: oręż; tłumaczy i 'sprzęt' wszelaki; oręża jeszcze u Potockiego; orężny; prasłowiańskie; u innych Słowian i bez o-, rus. rużjo, 'gwer'; pień więc ręg-, dalej nieznany; czes. oruží, 'broń', serb. oružje; p. narężyć.

ORGANY, z łac. organum (z grec. organon, 'narzędzie', do ergon, 'czyn'); dziś w liczbie pojedynczej i o 'głosie' (w podwojnem znaczeniu: właściwem i prze-

nośnem, o 'publicystyce').

ORKISZ, zboże, 'triticum', od r. 1472; z tur.urkusz, 'dziki jęczmień'.

ORMIANIE, ormiański; ale kraj Armenja, łacińskie; więc taż różnica co między duński a Danja: jedno ludowe, drugie uczone, łacińskie. Nazwa samym Ormianom obca, od Darjusza czasow znana.

ORNAF, 'rogalek', ogólne w 15. wieku (u Stanka, w słowniczku poznańskim 1500 r.), z niem.Hornaffe (to samo); u Stanka także rogliczek, czes.rohlicz.

ORNAT, wyłącznie o 'ubiorze księżym', z łac.ornatus, 'ozdobny', ornare, od ordo, 'porządek', p.ordynek.

ORT, urt, orcik, moneta, najliczniej za Zygmunta III obiegająca, 'czwarta część talara', rychło co do wartości zniżona (szczególniej nisko stały orty śląskie, spadające aż do trzech groszy); z niem.Orten, Ürten, od Ort, 'szpic', 'ćwiartka', bo monetę (talar) krzyżykiem na cztery części dzielono; niem.Ort, dziś 'miejsce', dawniej 'szpic (koniec i początek)', prasłowo. Około r.1620 mawiano "ortami płacić", zamiast 'womitować.

ORTEL, ortyl, u nas i u Czechów dla 'wyroku sądów miejskich' w 15. i 16.wieku, z niem.ortel, Urteil, t.j.'udział' (erteilen, 'co sąd udziela, wydaje'); "ortyle majdburskie", 'zbior "prejudykatów", orzeczeń sądów miejskich', bynajmniej nie z Magdeburga wyszłych, lecz z Wrocławia, Krakowa itd., około połowy 15.w. z niemieckiego wyłożone; -tel w ortel to samo niem.Teil, 'dział', co i w wiertel (Viertel, 'czwarta część', Drittel, trzecia').

ORYL, 'flisak'; jak całe rzemiosło cudzemi słowami stoi (tratwa, flis, itd.), tak i ta nazwa będzie pożyczką; czes. wor, 'tratwa', worzina, 'drewka u tratwy', wornik i worárz, 'flisak'; -yl osobliwe (por.motyl,

badyl),niema go u Czechów.

ORZ, horz, w 15.w.pisane horsz,orzs,orss, 'koń szybki w biegu',także i 'dromedar',wedle średniowiecznego zwyczaju nadawania nazw znanych zwierzętom nieznanym(por.łoś,ząbrz); cerk.(wyjątkowo rzadkie) or', 'koń',orewit, o 'popędliwości ogiera do klaczy'; czeskie orz. Zatraciło się w 16.w. rychło a zupełnie, jak i hinszt z niem. Hengst,'ogier'(czes.hynszt jednak właśnie 'wałacha' znaczy, por.drygant); r.1500 jest u nas nawet inszta,'kobyła'. Zastąpiliśmy dziś te słowa przez ogier, z tur.ajger(serb.ajgir); rodzima nazwa była źrzebiec(p.). Łac.'gradarius'tłumaczono i przez drabarz (jeszcze w słowniczkach z pierwszej połowy 16. w.), z niem.Traber, czes.drabárz, co i dla 'dromedara'używano; domowa nazwa była inochodnik(p.). To orz jest prasłowo, ocalałe do dziś tylko w huculskiem wir,wora 'stadnik',woryk, 'żrebiec'; pień był ÷orju-,jak przymiotnik orewit dowodzi, od tegoż or-, co się powtarza w orzeł,orzył(p.),por.ind.arwan-, 'zawodnik',awest.aurwa-,'szybki',starosas. aru,'odważny', Pień nierzadki w nazwach miejscowych, rzek i gor:Orżawa(tyle co 'Bystrzyca'?),Orynin(?), Orzew, a z przydechem: Worow; Horyń może tu również należy, ale nazwy rzeczne bywają wątpliwego pochodzenia. Jest może i w lit.,wprawdzie nie w arklys, ,koń'(czego od arkłas,'socha', nie odłączymy), ale raczej w prus.arwaikis,'żrebiec'(złożone z waikas,'młode'?), i w lit. nazwach 'stadnika'arżiłas i erżiłas (por.przymiotniki:arżus, 'namiętny';arszus,'skory';arwas, 'wolny').

ORZECH, orzeszek; u wszystkich Słowian z o-, na Litwie bez niego: prus.reisis (bukareises,'bukiew'),lit.rieszas niegdyś, zwykle zdrobniałe rieszutas, łotew.rieksts,'orzech laskowy'.

ORZEŁ, orli, orlik, orlica, orlątko; narzeczowe orzół,row-

nie mylne jak kocioł lub osioł; języki słowiańskie i litewskie (árelis i erelis, prus.arelis, ale jest i eras,aras, na Litwie) znają to dalsze urobienie,podobne jak w kozieł; niemiecki zachował pierwotne Aar; grec. ornis,'ptak'(por.ornitolog); pień or- oznacza 'rozpęd':grec. ornymi,ōrto,'powstał',łac.orior, 'powstaję,wynikam',origo,'powstanie,początek'(stąd oryginalny); p.orz. U nas orły i o 'monetach', jak dudki lub kruki.

ORZY ORZY, nazwa herbowa,rozkaźnik (orzy!) czasownika +orzyć, cerk.oriti,'wywracać', częstego we złożeniach,np.razoriti (rus.razorit','zburzyć'), szczególniej ob-oriti,nawet razoboriti. Jeszcze w 16.wieku (np.u Orzechowskiego i Reja) częste oborzyć,'zburzyć,zniszczyć'. Ponieważ czasownik +orzyć zanikł, więc dzieląc mylnie słowo ob-orzyć na o-borzyć, pomieszano je z burzyć, i oburzyć('zburzyć') zajęło miejsce dawnego oborzyć(por.~~podobne~~ nowe słowo bagniątko z ob-agnić się, pojętego jako o-bagnić).Pień ten sam co w orzeł: or-, er-, o wszelakim 'rozpędzie'; lit.irti, 'próć się',ardyti,'rozprówać'; może tu należy i rat','wojna', racica, rus.ret' ,itd. U Czechów do dziś oborziti,'pustoszyć', oborzenina,'rozwalina',oborziti se,'zawalić się'.

OSA, owad; złożone osoryja, w 15. i 16.wieku nazwa 'sępa'(a stąd i do herbów weszła), co gniazda ós i bąków pazurami wygrzebuje. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian; z+opsa (p przed s zawsze wypada), ale słowiańskie osa straciło już pierwotne nagłosowe w: +opsa z +wopsa; lit.wapsa,'osa',niem.dziś przestawione Wespe (tak samo jak łac.vespa),ale dawne wafsa.

OSESEK, ossię r.1500, "prosiątko które jeszcze ssie",Mączyński 1564; p.ssać; jest i osysek; u Czechów sele (zamiast

ssele), selátko.

OSĘDZIAŁY, osędzieć,'oszrenieć' 'osiwieć', zamiast oszedzieć, oszędzieć, mazowiecko-małopolskie ludowe; p.szady; tak samo sędziwy.

OSĘK(A), oseczek,'bosak, hak u długiej żerdzi'; od biblji ogólne: osękami,'oszczepami','rosochami'; p. sęk; to złożenie nam właściwe.

OSIEĆ, do suszenia zboża,chmielu, na Litwie (Białorusi) znana, miejscowo i jawnią i hrydnią zwana; por.cerk.setĭn,'ostatni', czy posětiti,'odwiedzić'(?).

OSIEK, nazwa miejscowa Osiek, znana z przysłowia, por.pasieka.

OSIEŁ (osioł mylne, gdyż półgłoskowe ie w io nie przechodzi), oślisko,oślica, osiełek zamiast osłek już r.1500, oślątko,ośli; prasłowiańska pożyczka z goc. asilus(niem.Esel).a to z łac. zdrobniałego asellus odasinus, grec.onos; zwierzę obce gospodarstwu pierwotnemu; nazwa jego ma być pożyczką semicką,hebr. athōn,'oślica'. Od Słowian przejęła Litwa asiłas,asilicze, prus.asilis, albo raczej Litwa i wprost od Gotów je pożyczyła, jak nazwy 'kotła',"kunigasa" ('księdza') i 'szkła',bo akcent ásiłas niemiecki, nie słowiański (osiół). Goci "panowali" nad Słowianami i nad Litwą,więc mogły luźne słowa (najwyżej dziesięć) dostać się Litwie i wprost, nie(jak z reguły bywa) za pośrednictwem słowiańskiem; Niemców nazywają też Litwini własnemi słowami:Wokietis(wokti, 'sprawiać'); Prusowie:Mikskai, 'po niemiecku',ale to nie nasze słowo, może od +mike,'Michel'.

OSIERDZIE, 'furor' r.1500, 'złość','nienawiść' w 15.i 16. wieku; czy to nie rozsierdzie (narzeczowe oz- z roz-?), bo u innych Słowian raczej rozsierdzie i usierdzie znaleźć można.

niż osierdzie, co u nich tylko 'błonę' bywa, por.czes.osrdí (ale osrdný 'sierdzisty'). P. serce.

OSIKA, u Stanka 1472 r.osica (jedynie u nazw roślinnych zatrzymują Słowianie przyrostek -ika, poza niemi stale go w -ica odmieniając); osina; pierwotne osa po nazwach miejscowych, jak Osowo itp.,i u Łużyczan; u Bułgarów i na Bałkanie jasika(por. jesiory obok ości, pod oś). Z osę-osikę zaszło to samo, co z osę(p.),t.zn.przed s wypadło p; niem.Espe (dawne aspa) przestawiło ps w sp-; lit.apusze i epusze (prus.apse) dzielę p-s, niby przyrostkiem jakimś, ale słow.i niem.postać słowa przeczy temu.

OSKARD, oskarda (Potocki),'kilof'; prasłowiańskie, od pnia skerd-; z wokalizację o: skord-, w skródzić,skródlić(p.);cięć,łamać';lit.skerdžiu,skersti,'rzezać(świnie)',skerdēti,'pękać(o skórze)',suskirdusios,'popękane (ręce)',skardyti,'ubijać(ziemię)'; z tę samę wokalizację co oskard:skurdus,'bolesny';prus.skurdis,'oskard',jest pożyczkę z polskiego,jak znaczenie dowodzi(ur pruskie w pożyczkach odpowiada stale naszemu ar,por.kurwis z karw). Przytaczaję i niemieckie słowa,anglosas.skort,ang.short, 'krótki'.Czeskie oszkrd,z szk, bo u Czechów szk zamiast sk,szczególniej w nagłosie, stałe.

OSKOŁA, 'sok drzewny'(mianowicie brzozowy),Stanko 1472 r.miazgę i oskołę za jedno kładzie; pień skel-(rus,szczel,szczełog, 'ług'?) i skol-;jeżeli jednak oskoła od 'nacięcia'(drzewa) przezwana, wtedy należy do innego pnia skel-,'rozszczepiać', i odpowiada lit.skała,'szczepa', naszemu szczelina, rus.szczel.

OSKOMA, oskomina i oskominy ("na zębiech",od kwaśnych jagód, jabłek); około r.1500:"(zęby nasze) oskomiały albo zmertwiały"; z oskomieć: oskomleć (ml z mj, por.niemowlę); to jedyne pierwotne znaczenie; dalej mowię: "mieć oskomę na coś",'połykać

ślinkę','łaknąć czego',u wszystkich niemal Słowian tak samo; Czesi nawet oskominy na laskominy przewiedli, niby do 'łasowania'.Nierównie rzadziej bez o: skoma,skominy. Pień skem-,skom-, o'bólu,wywołanym przez nacisk', rus.szczemit,'boli(serce,głowa)', nasze szczmić,'ściskać';p. szczmić i skąpy.

OSŁA, osełka, p.oś.

OSŁODZIC; dziś tylko osłodzić w obiegu, ale w 14. i 15.wieku "poczty ('ofiary') osłodzone" (osłodzone, w psałterzu puławskim).

OSOBA, osobowy,uosobiać,osobisty, osobny, odosabniać się, "na osobności",osobnik,osobliwy. Słowianin urobił od zwrotu o sobie (samym) przysłówek osob', 'osobnie'(jak tyle innych podobnych,por. pieć,przybiel,itp.) podczas spolnoty, a później każdy język z osob' dalsze wywodził; podobnie łac.persona(z per se, t.j. dla siebie').Czasownik osobić,'przywłaszczyć';osobie,'osobno'biblja ,może wedle czeskiego.

OSOCZYC, 'oskarżyć', osoczca, ,oskarżyciel',w biblji;"osoczyli mię niewinnie";częste u Biernata:"tam soczenie obnażono", t.j.'oskrżenie objaśniono,; z jego:sokiem,'oskarżycielem', drukarz w 16.wieku zrobił: skokiem, nie rozumiejąc już słowa; sok(u Czechów w 12. wieku zapisany) właściwie 'obmówca',od pnia sek-,sok-,'mówić'lit.sakyti,'mowić',seku pasaką,'mowię bajkę',grec.ennepe (pierwszego wiesza Odyssei), 'powiedz'(z en-seq-e),łac. inseque (to samo),niem.sagen, Sage(= lit. pasaka,'bajka'). Jest jednak drugie osoczyć(np. zwierza w lesie),osoka,'obława',osocznicy,'obławnicy',a do tego osaczać(zwierza),osacznicy; to wywodzi się od drugiego prasłowa sek-, sok-, lit.sekti 'postępywać za kim',sakioti, 'śledzić',łac.sequor,'następuję'(por.nasze sekwens,konsekwencja).ind.saczate,'towarzyszy'. Oba pra-pnie spłynęły więc u Słowian.

OSPA, dosłownie 'osypka',od

sŭp-(p.sypać): por.osep,dawna nazwa 'dani zbożowej', nad Łabą wosop,husop, w 12. i 13.wieku;"korzec ospisty",'czubaty'; ospy,'danina w ziarnie',Potocki; ospica,'wysypka'.

OSTAĆ, ostanę i ostoję,p.stać; w 14. do 16.wieku, jak i ostawić,nieraz zamiast dzisiejszego zostać,zostawić:"ani ostał cielców",'nie zostawił',właściwie: 'nie odstał(od) cielców',"ostaliście pana",t.j.'opuściliście', "ostawszy kościoła",'odstawszy od kościoła',"bych ciebie ostała",biblja; poszło to z od-stać, nie z ob-stać; tak samo w psałterzach:"ale ja nie ostał jeśm kaźni twoich","acz ostali są zakona mego", - "ale ostaną li", psałterz puławski; dwa różne zupełnie złożenia, z od- i z ob-, spłynęły więc razem: ostatek, ostatni,ostateczny, od tego,'co się ostaje,zostaje'; ale: ostańcie,x)"w bojaźni bożej ostał", "ostanie w umowie",t.j.obstanie.

x)'zostańcie'

OSTĘP, 'knieja'; jeszcze w 17. wieku piszą obok siebie pierwotne obstęp i nowe ostęp:"i tak z obstępu do ostępu w sworach jeżdżąc","w kniei obstąpionej... dla pewniejszych ostępow",1690 r.;ostąpać,psałterz: "od ostąpających mię",t.j.'otaczających'. W biblji mieszają się podobne formy różnych złożeń,np.:"nie ostępowali (t.j.'odstępowali') ot pana", i ostawić,zamiast odstawić(od ssania,t.j.'ablactatio'), "w dzień jego ostawienia";w cerk.więcej podobnych przykładów,np.oszid,'odszedłszy',i inne. Por.ostać.

OSTROCZYĆ, p. stroka.

OSTRÓW, 'wyspa',dawniej ogólne,dziś tylko w licznych nazwach miejscowych:Ostrów,Ostrówek,Ostrowiec; dosłownie:'oblany',od sreu-,srou-,'lać'(p. struga,strumień); lit.prasrawas, indyj.srawa-,'wylew', grec.rhoos,'prąd,rzeka';nasze

słowo z ob (p.ob, o) i ÷srowo-; t wsunięte między s-r, jak zawsze.

OSTROŻNY, p.strzec; od ostroż, ostroża, 'straż'.

OSTRY, ostroga, ostrew, p.oś.

OSTRYGA, małż, w 16.wieku ostrea (jak w łacinie) i ostrzega; z włos.ostrica z łac.ostrea z grec.ostreon (niem.Auster).

OSTUDZIĆ, 'ochłodzić', 'obmierzić sobie kogo' (czarami), z tą samą przenośnią co mierzić: mróz; p.studnia.

OSZEMŁAĆ, najczęściej w imiesłowie, oszemłany, o włosach, brodzie, pierzeniu; "starość zmarszczywszy oszemłaną skórę", "chorągiew rozdarta... oszemłane strzępki", 'pogniecione, podarte', "oszemłał żydowi brodę"; od tego szem-, co u nas w imionach (Szemiot), częste w czes.: oszem, oszemet, 'oszustwo', oszemetný, szemetný, 'oszukańczy'. Oboczne do chom- (p.chomąto); toż z ch: ochemłany, r.1570.

OSZUST, oszustać, 'oszukać', późne w tem znaczeniu; szustać, 'szastać', w 17.wieku używano o 'mnienianiu': "wolność na niewolą szustać", "szusta z dziadem na płaszcz". Pierwotne znaczenie tylko o 'szybkim ruchu', 'hałasie' ("szust go za drzwi"), czes.oszustki, 'gdzie się noga w górach pośliźnie', serb.szusztati, 'szumieć'; por.chusta.

OŚ, u koła, prasłowo; u wszystkich Słowian; lit.aszis, ind. aksza-, grec.aksōn, łac.axis, niem.Achse; postać pierwotna ÷ak-s-; znaczy coś 'ostrego, spiczastego', powtarza się w całym szeregu słów, urobionych od pnia ak-, z k podniebiennem, co daje słowiańskie s, litewskie sz. Więc: ość, ościsty, o rybie i kolcach, np.róży; oścień, w dalszych przypadkach osna z ostna, itd.; już w 16.w.odmieniają myl-

nie ościenia itd.,np.:"przeciw ościeniowi wierzgać", i "na osny wierzgać",(tak samo jak przy kość,kościen,p.); nowy mianownik oścień; osła,osełka, do ostrzenia, szlifowania,'brus'; oset, chwast, od 'ostrych' listków (por.lit.aszatai i aszaczłai, o 'ostrem włosieniu końskiem'; łac.acu-ere,'ostrzyć',ten sam pień na u- co w osŭ-t); jesiory, 'ości':"rybne mieszaj jesiory", Bielawski 1595 r.,dziś po narzeczach (por.litewską nazwę ryby ościstej,'okunia':eszerys,aszerys; nagłosowe je-, obok o-,jak nieraz); ostry,ostrze i ostrość, z licznemi urobieniami: ostrzyć, częstotliwe obostrzać, przenigdy obastrzać, na co się dziś wysadzają; ostroga na konia,ostrożnik,'wyrabiający ostrogi';ostrysz, nazwa roślin kolących (jest jednak i drugi ostrysz, z łac.ostrutium), ostręgi i ostrężyny,'jeżyny',z tej samej przyczyny nazwane. Złożenia, jak ostrowzrok, ostrowidz,'ryś'; ostromędarz (żartobliwie w 17.wieku z astronom); ostropes, roślina 'silybum'(ostropest,ostropyzdro, kostropest?). Lit.asztrus,'ostry',aszaka,'ość'. Wszystkie wymienione właśnie słowa (oprócz chyba urobień od ostry,co w każdym języku i niezawiśle powstawały) są prasłowiańskie,powszechnie się powtarzają; prasłowiańskie jest i ostrew,ostrwi, mylnie ostrzew,o 'żerdzi do włażenia na dach','rogatce', dla jej spiczastości, czes. ostrew, itd.;ostrokół,'palisada z kołów zaostrzonych, częstokół',nazywa się na Rusi ostrogiem, ostrożkiem; por."kobyliny wozili(t.j.'rogatki'),co obóz ostrożyli"; tak samo "ostrożować parkanami obóz";"okopy, wały i ostrogi","wyszedł z swych ostrogów", ale to będzie i nazwa staropolska, obok ostrogi(?); r.1500:"ostrozygya albo głóg", błąd, zamiast ostrożyna('rubus').

OŚM, ósmy,ósemka,osmoróg(herb). Słowianie zastąpili liczebnik główny (ind.asztau, łac.grec. okto, niem.acht, por.lit.asztuoni) urobionym od ósmy (wedle siódmy) rzeczownikiem żeńskim. Pisownia osiem (por.siedem.) już

tyńskim, powtarza się ta sama odmienność w obu wierszach. Oba słowa, owca i owien (lit. awinas 'baran'), prasłowiańskie; do dziś u wszystkich Słowian: serb. owca i owan, itd.

OWCUG, z niem. Aufzug, 'winda'; "pójdziecie prosto do piekła jak w obcugu", r. 1611, "pójdzie jak po owcugu".

OWIES, owsiany, owsik, owsisko, aryjska (europejska) hodowana roślina, jeżeli łaciń. avēna, 'owies', z +avesna poszło; pôwtarza się na Litwie, ale z inną syczącą: awiża, i z odpadnięciem nagłosowego a-: wizge, jak w prus. wize, wizge (u Grunaua; litewskie niepewne, Leskien str. 274); owsianki, nazwa rybki malutkiej ('drobnice') u Stanka 1472 r., dziś owsianka. U wszystkich Słowian tak samo: serb. owąs, rus. owios, czes. owes, łuż. wows.

OWOC, owocowy, owocować, owocny, prasłowiańska pożyczka z niem. Obst, t.j. staroniem. obaz, anglosas. ofet, więc wyjątkowo w, nie p, zastąpiło niem. f; c itd. z tj, bo to pożyczka prastara: cerk. owoszt', serb. woće (o- i w cerk. może odpadać); w niemieckiem -t nie pierwotne (jak i w Axt itp.).

OZ- po narzeczach zastąpiło wielokrotnie roz-, i ślady tego zjawiają się już w 15. w., np. ozłomki zamiast rozłomki; r. 1500: "ogryzek (jak ogłodek itp.), ozłomek" (r. 1532 obłomek).

OZD, ozdownia albo oźnica (Rej), 'suszarnia słodu'; w słowniczku około r. 1500: "ozdownia albo słodownia albo mielcuch"; oździć, 'suszyć', oździony; u Słowieńców ozditi, ozdica; Czesi z ozd, wozd, nowe hwozd, hwozdnice, hwozditi pomieszali z "gwoździem"; od nas na Litwie ażnycza. Pożyczka to dawna z niem., ang. ost, holandzkie oust, grec. adzō (z +asdō), 'suszę', adzē, 'posucha', łac. areo, 'schnę'.

OŻÓG, w 15. i 16. wieku poprawnie ożeg, także 'pogrzebacz', 'pociask, koczerga, kociuba, kosior'; p. żec.

OŻUWCA, 'obmówca', w 16. wieku; p. żuć.

OŻYDLE, narzeczowe w najrozmaitszych postaciach; 'kołnierz', 'wyłogi, rozporek pod szyją'; właściwie ożrzedle, rus. ożerelije, 'kołnierz'; z o(b)- i żrzódło w pierwotnem jego znaczeniu: 'gardło', rus. żerelo, cerk. žrědlo (p. żrzódło); ożydle znaczy więc dosłownie: 'ogar(d)le'.

ZESZYT Nr VIII P - Q

A l. B r ü c k n e r

S Ł O W N I K
W Y R A Z Ó W E T Y M O L O G I C Z N Y C H
J Ę Z Y K A P O L S K I E G O

P r z e d r u k
staraniem Sekcji Wydawniczej A.P.W.
Drużyna Nr 1. - L.dz. 1012/44.
Jerozolima, marzec 1944.

D r u g i p r z e d r u k
staraniem Sekcji Wydawniczej J.W.S.W.
L.dz. 2918/45.

Jerozolima, kwiecień 1946.

P

PA-, odmianka od po- (p.), z odcieniem umniejszenia, wzgardy: padół, pagórek, pałąk (p. łęk), Pałuki (p. łąka), pachoł (p. chłop), parobek (p. robić), paryja (p. ryć), paszczeka (p. szczeka), pawąz (p.), pasierb, itd.; pas- w paździerze, paznogieć (?).

PABIAN, imię 'Fabianus'; słowiańskie p zamiast niem. łac. f, jak zawsze dawniej; stąd Pabianice itd.

PAC, paca, pacnąć, o 'uderzeniu', por. czes. pácnouti; dźwiękonaśladowcze. Inne pac, nazwa 'szczurów' (ród Paców litewskich), a dalej paciuk, 'wieprzek', z Litwy-Rusi późno nas doszło; jest i u Serbów, pa(r)cow, 'szczur'.

PACA, 'masa gliny i słomy', por. czes. páca, o 'niepalonej cegle', z niem. Patze, patzen; "pacyka mularska", 'narzucone wapno'.

PACH, najosobliwsze słowo dla wielości znaczeń i postaci. O 'woni': pachać, pachnąć, pachnieć, pachnidło, zapach, zapaszysty, ("zapaszystej woni"); o 'brojeniu': "grzechy (dziwy) pachać" (ogólne w czeskiem, u nas od 18. wieku zapomniane; na Rusi wyłącznie o 'orce': ziemlu pachat', pasznia, 'rola'); nakoniec o 'wzdęciu'. We wszystkich tych znaczeniach (co można sprowadzić do 'ruchu': zapach uderza w nos, razi) pojawiają się postaci z nosówką (ą, ę), i oboczne z u: pąch i pęch, o 'cuchu

psim', spąchali się, 'zwąchali się' (o ludziach spiskujących), "pąchają się szkapy", "koń aby sobie rany nie pąchał"; pęcherz, pęcherzyna (obok pacharzyny; pacherz, pacherzyna, słowniczka z r.1500 czytaj pę-, nie pa-); puch, p. ("napuszony jak pęcherz"). R.1564: "pachnie zabić", 'sztychem', por. rus. rukopasz, 'bój na pięści'. W cerk. pachati 'oganiać', stąd opasz, 'ogon', chłado prěpachnąwszu, 'gdy chłód zawiał'; tak samo w serb. i słowień. rus. opachiwat'sia, 'oganiać się' (od komarów), serb. pachalica, 'wachlarz'; puchati, 'dąć'; czes. pach, 'zapach'; páchnouti, 'pachnąć'; páchati, 'broić'.

PACHA, 'pazucha', "pod pachą"; pachwina, 'słabizna'; głównie u nas i na całej Rusi, Czechom prawie obce; jest to zgrubiała pazucha (p. paz).

PACIEP, 'ćma' paciepić, zapaciepić, paciepny, 'ciemny', w 17. wieku, dziś zapomniane; "w duchownej paciepi", "słońce w paciepi", "świat paciepią miasto światła"; od tep-, top-, p. tonąć; paciep dosłownie: 'miejsce zatopione'. Por. ociepka, 'wiązka, snop', w biblji, czes. otep, otépka, 'wiązka', 'faszyna', otepati, 'omłócić'.

PACIERZ, 'ojczenasz', 'paternoster'; w liczbie mnogiej, pacierze, także 'koronka, różaniec', i ich 'gałki, na których pacierze liczą'; paciorki, to samo, dziś 'koraliki itp., nawlekane na nitkę, do wyszywania'; pacierz i 'kręgosłup', "stos pacierzowy", dla podobieństwa tak nazwany; wszystko z czes., od pierwszego słowa łacińskiej modlitwy Pańskiej, Pater noster; przejęte w 10. i 11. wieku, dlatego t zmiękczone, jak np. w łacina.

PACWA, 'dziwoląg', dziś tylko narzeczowe: 'licho', "tam do

pacwy '"; napacwić się nad kim, r. 1570.

PACYNA, paczyna, narzeczowe; od 13. wieku począwszy tylko pecana /r. 1254: "czrzan cum pecina", r. 1286 mylnie petina, o 'grudach soli', r. 1242 'duże "porcje" soli', zwane pecyny i korce/, ' grudka zeschniętej ziemi lub gliny', 'glina odkruszona z pieca'; pecen, pecynek, na Śląsku 'bochenek chleba', żywcem przejęte z czes. pecen, 'bochen'; peckę podkłada cieśla węgły, a to zarobniałe od pcą /p. pecka, 'pestka'/. Trudność sprawia twarde e; czeskie pecen odnoszą do pieca, nasz/pecen byłby więc pożyczką, ale pecyna? Wobec świadectw z 13. wieku a w pacyna nie pierwotne, pod wpływem niem. pacy?; peckać i packać się, 'babrać', czes. packati, /a jest i u nas paćkać, p./, może odmienne /?/; tu i pacwa /p./.

PACZEŚ, paczoski, 'zgrzebie', 'co się z konopi wyczeszą', pacześny, 'zgrzebny'; p. czesać.

PACZYNA, paczyć, p. opak; do dziś zowią Kaszubi 'krótkie wiosło' paczyną; paca, 'ster na tratwie' /Potocki/, chyba odmiana tego słowa /c zamiast cz?/; czes. paczina, 'wiosło'; u nas od 15. wieku ogólne.

PAĆKAĆ, peckać, 'walać, mazać', niby od pacania mularskiego /p. paca/, ale raczej dźwiękonaśladowcze, t.j. bez etymologji; u Czechów paczkati i packati se, w tem samem znaczeniu.

PAD, padę i padnę, paść, padać; złożenia ze wszystkimi przyimkami; rzeczownikowe: napaść /napastować/, "do upaści", przepaść, przepastny; upadek; spadek /spadkobierca/, spadzisty; napad; odpadki; przypadek /por. łac. casus od cadere, niem. Fall, fallen, i w gramatyce/, wypadek /por. niem. Ausfall/; padalec /por. bywalec i i./ i padawiec; padło, padlina; opady /"deszcz pada"; obce to

innym Słowianom, np. „Rusi, gdzie deszcz "idzie"/; paść, pastka, 'łapka'; paszcza, i o 'otchłani', i o 'pysku' /jak czeluść/; paduch, 'kaduk', 'padaczka', w 16. wieku ogólne o 'łotrze, nicponiu', por. czes. padouch /' co z szubienicy spadł', ?/; padź, 'rosa miodowa'; padalica, 'zboże samosiewne, co opadło'; listopad i padolist, nazwą miesiąca. Narzeczowe odniepaść /p./. Prasłowo ; awest. awa-pasti, 'spadnienie'. Brak go na Litwie, mającej zamiast niego pulti = niem. fallen, prus. au-palai, 'znajdzie', t.j. 'napadnie na coś', czego znowu Słowianom brak zupełnie.

PADWAN, padwanek, taniec, włos. padoano, od miasta Padwy; 'pieśń miłosna, śpiewana do tego tańca': "padwan o mojej dziewczynie"; zbiory "padwanów", t.j. 'pieśni', od r. 1610 - 1685 co raz wychodziły.

PAIK, pajuk, 'laufer, pokojowiec', w 17. i 18. wieku, z turec., a to z pers. peik, 'posłaniec'.

PAJĄK, pajęczyna; prasłowiańskie; u innych Słowian bez j: rus. pauk, pautina, czes. pawouk. Złożone z pa- /p./ i pnia onk- /ąk-, por. lit. anka, 'węzeł'), enk- /ęk-, por. cerk. jęczaję z +enkēja, 'więzy', rus. jaczeja, sowieckie jaczejka, 'oko w sieci', 'komórka w ulu, w ciele fizycznem i społecznem'/. Tylko u nas przenośnie i o 'świeczniku', 'żyrandolu' /żyrandol słowo włosko--francuskie, girandole/.

PAJDA, bajda chleba,'kromka',od paj, 'porcja', tureckie i węgierskie.PO narzeczach i pajtasz,'towarzysz', z węg. paitas.

PAK, przysłówek dawny, 'znowu', 'alo', p. opak; w 15. wieku najczęściej we skupieniach: pakli, pakliby, pakniéli/by/, 'jeśli/by/'.

PAK, paka, 'skrzynia', pakować, paczka, pakowny, pakunek, pakownia, pakiet, z niem. Pack, packen, Päkchen, i franc. paquet, co przez łac. paccus z niemieckiego poszło.

PAKłAK, 'grube sukno, part', w 18. wieku częste; od pakuł /?/.

PAKOŚĆ, 'złość', Pakość; po narzeczach: robić pakości, 'na złość, przykrości'; pakośnik /albo paskudnik"/, choroba bydlęca, "krowa ma pakośnika"; prasłowiańskie; cerk. pakost, 'szkoda, przykrość', rus. pakostit /pa - uważano za przyimek i powstał nowy czasownik, ludowe kostit', 'łajać, sromocić'/; czes. pakost', 'przykrość', pakostnice, 'reumatyzm, pakosta, 'ciura', P. opak.

PAKT, paktować, z łac. pactum, 'układ, umowa'; z łacińskiego niem. Pacht, Pächter, a stąd znowu u nas pachciarz, 'arendarz'.

PAKUŻY, 'odpadki przy czesaniu konopi czy lnu' /na utykanie szpar/; tylko u nas i na Rusi litewskiej; lit. pakułos, w tem samem znaczeniu. Słowo późne, najpierw u "Litwina", tj. Białorusina, zapisane.

PAL, z niem. Pfahl; oznacza i 'miejsce, skąd flisowie ruszają' /Pasek/; zdrobniałe palik; "most palowy"; palować; niem. Pfahl z łac. pālus, a to od tegoż pnia co i pakt, 'wprawiać'.

PALAKIETA, żartobliwie 'gorzałka', u Potockiego: "wino albo palakieta"; dorobione do łac. aqua vitae /por. okowita/ od palić /palanka, por. gorzałka/.

PALANDRANA, palendora, palędra, paletra, w 17. wieku, dziś zapomniane, z włos. palandrana, palandrano, 'opończa'.

PALANT, 'pałka do podbijania piłki', palantować, 'bić', od włos. pallare, 'grać w palla, piłkę'.

PALATYNKA, 'kołnierzyk futrzany', z franc. /i włos./ palatine, przezwane od szwagrowej Ludwika XIV /z Palatynatu/.

PALCAT, 'laska, pręt, kij', z węg. palca /dalszy przypadek palcat do mianownika się dostał/, poprzez Czechy; straszna to broń husytów 15. wieku; węg. z słowiańskiego /p. palec/; por. harumpalcat.

PALEC, narzeczowe palic już w 16. wieku; paluch /w bajce, rus. palczik/, paluszek; paleczny, palczasty, palczysty, palcowy; jak nieraz bywa, zdrobniałe palec zastąpiło u wszystkich Słowian /cerk. palĭc, itd./ pierwotne +pał /rus.bezpałyj, 'bezpalcowy'/; pałka, palica, 'gruby kij' /z tego węg. palca/; pałką i 'łeb' przezywają: "szalona pałka"; pałki są i wszelakie rośliny "pałczyste", np. 'typha' /rogoża pałka u Stanka r. 1472/, i 'kiści roślin'; pałki, 'nierozwinięte pióra ptasze'. U wszystkich Słowian tak samo: czes. palice /i o 'głowie'/ i palka, rus. pał /ocz/ka, 'laska', serb. palica, 'laska', palozić, ptaszek /'strzyżyk'/, itd. Pień, pa-, p. patyk.

PALESOWAĆ, 'objawiać', w 17 wieku, okaz przelicznej włoszczyzny ówczesnej, włos. palesare od palese, 'jawny'.

PALESTRA, palestranci, 'izba adwokacka', 'adwokaci', tylko u nas przeniesione z starożytnej palestry, 'szkoły szermierskiej', na 'prawników', wedle owej ulubionej maskarady starorzymskiej /mecenas itp./.
Ale w słowie palestra, o 'kiju do podbijania piłki', odzywa się chyba i włoska nazwa 'piłki' i 'gry piłkowej', palleggio, pallesco, pallerino.

PALET, 'nakaz płatniczy, kwaterowy; bilet'; paletować; z włos. bolletta i bulleta, od łac. bulla, skąd wkońcu i biuletyn, bezpośrednio z franc., włos. bulletta i bullettino, 'kartka',

'przepustka'.

PALETOT, całkiem z francuska paltot, 'zarzutka', z franc., a to z holandzkiego paltrock.

PAŁ, pal 'żar', opał, palić, palacz /rzadko i dawno: palicz/, palarz, palenisko; we złożeniach: paliniec-/ek/, palikopa /'św. Piotr', z powodu burz piorunowych podczas żniw/, paliwoda, 'pędziwiatr, trzpiot'; palny; palić i palnąć, o 'wystrzale', 'uderzeniu', 'wypiciu'; palba; "pal cię djabli" /dawniej: "porwon djabłu", p.rwać/, "pal cię licho"; częstotliwe pałać /pałogłowiec, 'zagorzalec'/, p. płomień. Pomijamy złożenia: upał, podpałka itd. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowjan: cerk. paliti, pależ, 'stos', serb. paliszte, 'palisko', itd.

PAŁA, w Poznańskiem, o 'księdzu', od pał, t.j. 'chust ołtarzowych, zapisanych u nas w 16. wieku, z niem. Pfell z łac. pelvis.

PAŁAC, pałacyk, pałacowy, z włos. palazzo, łac. pâlatium /niem. Pfalz/; już w psałterzach; wyrugowało pierwotne trzem /p./.

PAŁAĆ, o 'płonięciu', p. pał.

PAŁAĆ, szczególniej w złożeniu: opałać, 'wywiewać' ziarno, w opałce; prasłowiańskie; czes. opálati; częstotliwe do pol-; słowień. poljem, plati /žito, o każdym 'silnym ruchu': "prsi sô mu plale", "woda se polje" 'faluje', "morje plajba"/ serb. pala, palj, paljić, 'szufla do wody'. To samo pol- w płókać, płochy, płosa, poła; czy połączyć je z poł- w płonąć? Opałką zowie się dalej 'kosz/yk/': "Szotowie z opałkami chodzili", "w opałce obroku koniom dają"; stąd koszałki - opałki /albo kipki, z niem. Kiepe, 'kosz, opałka'/, o 'bzdurach', od 18.w.; opałka sama dawne /1532/.

PAŁAMAR, ponomar, 'zakrystian, dzwonnik', ruskie, z cerk. paramonar, a to z grec. paramonarios,

o służbie wytrwałej' /paramonē/.

PAŁASZ, pałaszować, europejskie, /niem. Pallasch, itd./, z węg. pallos, urobionego od tur. pala, 'miecz'.

PAŁUBA, 'kadłub' /'pień'/; 'przykrycie, buda na wozie', i inne 'przykrycia'; przeniesione pogardliwie na 'baby': "stara pałuba" /choćby i wiedźma, boginka/; p. łub; serb. rus. paluba, 'pokład'.

PAMFIL, nazwa karty /"damy" czyli "wyżnika" w marjaszu/, przeniesiona od nazwy osoby, znanej szczególnie jako postać komedji.

PAMFLET, dziś tyle co włoski 'paszkwil', ale w ojczyźnie /Anglji/ to 'pismo ulotne', dosłownie: 'list ręczny', palme, 'ręka', feuillet, 'list'.

PAMIĘĆ, pamiątka, pamiętać, zapamiętać; pamiętny, "pamięcien bądź" w psałterzach; pamiętnik, tj. 'człowiek pamiętający, świadek', przeniesione od 18. wieku na 'spółczesny opis wypadków'; pamiętnikarz; pamiętne, 'opłata składana sędziemu przez stronę wygrywającą'; pamięciowy; przeciwieństwo +namięci /namiętny/; od pnia menp. mnieć; dla uwydatnienia różnicy przetłumaczyć oba słowa na niem. Nachsinn i Ansinn; pa-/po/ w odcieniu czasowem: 'co się pomni'.

PAMPUCH, w 16. 17. wieku, dziś 'pączek'; "w maśle opływa pampuchem"; z niem. Pfannkuchen, tj. 'smażony na panwi' /Pfanne/.

PAN, panek, półpanek; panować /komu, dawniej/; panać w psałterzu florjańskim, paniać, mylnie w puławskim; państwo; pani, panic, dziś panicz /z ruskiem cz/; pański, pańszczyzna; wspaniały /p./. Pan istnieje tylko u Słowian zachodnich, obcy zupełnie i Rusi /gdzie panibrat itp. są polonizmy/, i Bałkanowi. Szczątek to panowania Awarów /p. olbrzym/. Dopiero od 15. w.

zastąpił pan dawniejszego gospodzina. Oznaczał 'urzędnika chana awarskiego, wybierającego daniny' /p. żupan/; przeszedł na nazwę 'urzędnika grodowego, tj. kasztelana'; "pan Magołoski" np., to Niemojewski, kasztelan małogoski; jeszcze do końca Rzeczypospolitej kasztelan krakowski "panem krakowskim" po dawnemu się nazywał. Stara pani albo grzeszna pani /16.wiek/, żartobliwe na 'anus', zmusiła używać dla osób określenia: starsza pani, ale w akcie r. 1558 "J. Kr. M. starej paniej", w Odprawie Posłów /1578 r./ pani stara, 'ochmistrzyni'. Pani jest jedynym rzeczownikiem, co do dziś zatrzymał w bierniku dawne -ą: panią /nie panię!/. Panna, z przyrostkiem -na, jak księżna; panieński, panieństwo, panienka. Panosza, 'paź, giermek', 'sługa' /w biblji/, ale ze szlachty oznacza niby 'półpanka, włodykę, ścirciałkę'; por. junosza i inne męskie na -osza, Lubosza /Luboszyn stąd nazwany/; Czesi znają go dziś jeszcze, my tylko w panoszyć, rozpanoszyć się. Powstał pan z żupan, przez stałe w tytułach skracanie; *żpan Węgrzy przejęli od ujarzmionych Słowian, i- przedsunęli stałym swoim trybem językowym: ispán /niem. Gespan; por. István z Stevan/, ale jeszcze w 13. w. zapisał ich kronikarz Szymon z Keza postać pierwotną: "spani i. e. capitanei" . Z żpan, szpan, poszedł wkońcu chpan, parokrotnie u Czechów w 13. wieku zapisany, wreszcie pan. Z powodu tego nagłosu pierwotnego przyimek brzmiał u nich ke panu; brzmiałby k panu, gdyby samo p- zawsze nagłos stanowiło.

PAN-, 'wszech-', we mnóstwie nazw pochodzenia greckiego, od grec. pās, pantos, 'wszystek'. Tu należy i pantera 'wszech-albo wielko-zwierz'. Pomijam panteizm i inne złożenia, wyrażające 'powszechność, uniwersalność'.

PANCERZ, pancernik, z niem.

Panzer; pancerola, 'szóstka pikowa'.

PANDROWIE, 'robactwo', pandry, 'glisty'; d wsunięte, + pa-nrowie od pnia ner-, nor-, p.nor; dosłownie 'to, co się wnarza' /w człowieka itd./; we wszystkich językach słowiańskich najdziwaczniejsze przybiera postaci, u nas pamrowie itp.; stąd pędrak, i o 'małcu', ę z an wedle stałego trybu od 16.w.; Czesi również pandraka i kondrata /z tego/ znają. U Stanka /1472 r./ zapisano i panrow, dla 'faski mącznej'; czy to nie myłka?

PANEGIRYK, właściwie 'mowa na uroczystościach i zebraniach ogólnych /grec. panēgyris, 'zbór'/, więc 'mowa pochwalna', panēgyrikos logos; 'pochwała szumna, gratulacja', panosząca się w drukach 1600 do 1760 r.

PANEW. panewka, /żartobliwie i 'zadek'/; prasłowiańska pożyczka z niem. dawnego pfanna /dziś Pfanne/, bo niemieckie pf, f, Słowianin zawsze przez p, a końcówkę -a przez -y oddawał: cerkiew. pany /i z przestawką o-, a-: opany, apony/; u nas to -y dawne zawsze daje -ew, wedle dalszych przypadków /panwi i t. d.; tak samo krew z kry, i i./. Niem. pfanna z łac. patina, co u nas jako patyna w kościele dotrwało; młodsza pożyczka zatrzymała f, brytfanna /p. brytwana/; por. pampuch.

PANTOFEL /"być pod pantoflem"/, od Niemców /Pantoffel/, obok patynka; pantofla w 16. wieku /łac. pantophila/; pantoflarz i patynkarz spółcześni sobie.

PAPA, przejęliśmy, jak i Niemcy, w drugiej połowie 18. wieku z francuszczyzny /równocześnie z mamą; my chociaż przycisk narodowy narzuciliśmy francuzowi/, wszelakie zdrobniałe; czasownik papać, 'wołać: papa'.

PAPA, 'tektura', z niem. Pappe /Pappendeckel, Dachpappe/.

PAPAĆ, papkać, 'jeść'; pap/k/a, papin r. 1472, 'rozgotowana mąka jęczmienna dla dzieci', przysłowiowo dla 'pokarmu', "czapką i papką ludzi niewolą"; papinki, 'łakoci', papinkarz, 'chowany na łakociach'; z łac. pappa, pappare, tego samego znaczenia; u nas przeniesiono papę żartobliwie i na 'gębę': "dać w papę". Ale od wieków wołają i u nas dzieci papu /gdy chcą jeść; zapisał Mączyński 1564 r./, a to należy do /europejskich/ słów dziecięcych, u Niemców np. pampen, itp. Tak samo u Czechów, pápa, pap/k/ati, papiczka i papinka, serb. papica, itd.

PAPIER, dawniej papir, papierek /i o banknocie: 'reński' lub 'rubel'/; papierzany i papierowy, papiernia; słowo europejskie /niem. Papier, itd./, z łac. papyrus, a to z /greckiej/ nazwy egipskiego drzewka, bardzo łupkiego, papiru, rosnącego nad Nilem, używanego do pisania, jak gdzie indziej liście palmowe; nazwa pozostała, gdy papier i z bawełny, a w końcu z szmat wyrabiano. Nowym nabytkiem jest papieros, od nas i na Rusi /papiroska/, z końcówką -os, jaka u Hiszpanów dla ich nazw wszelakich gatunków cygar; podobnie u Węgrów.

PAPIEŻ, papieski, papieżnik; wprowadzili na Morawach i w Alpach w 9.w. misjonarze z Regensburga i Salcburga, z niem. pabes /dziś Papst, z niepierwotnem -t/; nazwę zatrzymali Cyryl i Metody. Obok niej używa cerkiewszczyzna /a za nią Bałkan i Ruś/ słowa papa, z łac. papa, z grec. pappas, 'ojciec', skąd i owo niem. pabes poszło /staro-franc. papes, zamiast pape/; to samo słowo p. pop.

PAPLAĆ, papla, paplotać, paplarz, paplacz, paplanina; jest i papla /powtarza drugie l/; dźwiękonaśladowcze; mają je i Czesi.

PAPRAĆ, babrać się, pierwsze w 15. wieku zapisane; "kury się paprzą w paprzysku"; paprzyca,

'otwór w żarnach, gdzie wsypują ziarno', 'żelazo pod kamieniem młyńskim' /to samo serb. paprica, używane i dla 'bąka, cygi', czes. paprzice/; paparzysko i o 'łupieżach na głowie'; prasłowiańskie, lecz obok postaci +papr- istnieje prpr-, cerk. prprica, 'cyga', starorus. porplica, bułg. bez r: pŭprica, a serb. prpuszkati se, o 'kurach paprzących się', prposzka i prpa /o 'perzeniu'/, prpor, o 'tarciu ryb' /prporiti se/, prposza, prposziti se, prposzan, o 'wścibskim'; więc niby paprać z +parprać /por. z babrać serb. brbljati, 'papłać'/. Jak u nas, tak samo u Czechów paprati i babrati; Węgrzy swoje babral od nich /nie od nas/ wzięli. Tu i nasze parple.

PAPROĆ, paprotka, /Stanko r.1472 nazywa 'aspidium' paproć, 'polypodium' paprotka/, paprotczany i paprociowy; narzeczowe paparć / z nieprzestawioną płynną, jak karwa/; prasłowiańskie; pierwotne +paporti /rus. paporot', słowień. paprat i praprot, czes. kaprad obok paprad/; lit. papartis. Powstało /niezupełnem/ zdwojeniem pnia /po-port/, powtarzającego się w nazwie pióra; bez zdwojenia niem. Farn, Farnkraut, 'paproć', ind. parna-, awest. parena-, 'skrzydło' /i 'pióro'/.

PAPUCIE, papucze, 'pantofle'; europejskie, z tur. papudź, 'patynki', serb.czes. papucz, itd.; są u nas i papcie, upodobnione do kapcie /p./.

PAPUGA, papuży; słowo europejskie, ze Wschodu /arab. babbaghā/, hiszp. papagajo /niem. Papagei/, włos. papagallo; u nas już w 15. w. zapisane; cerk. papug, rus. papugaj /nowogrec. papagas/, czes. papuch, papouszek, serb. papiga.

PAR, para, parowy, parowiec, parować, parny, parność, parzyć; oparzyć i inne złożenia; "parzę dla psów się zaparza" ; parą nazywa się i "dusza zwierzęcia", psia para to samo co 'psia dusza' / i u innych Słowian/; opary, 'mgły', oparzeliska i o 'ziemi oparzystej, tj. nigdy

nie marznącej'; prasłowiańskie; niema w lit., bo prus. pore pożyczka z naszej pary, Pień per-, p.przeć.

PARA, parka, parzyć i parować, nieparzysty; u Czechów i na Bałkanie rodzaju męskiego: par, na Rusi para, bo od nas ją wzięli; z niem. Paar, z łac. par.

PARAĆ SIĘ czem, 'trudnić, bawić się'; przestarzałe, ogólne u Reja i i.; p. pora.

PARADA, paradny, paradować, nowa pożyczka z franc. parade od parer, łac. parare, 'przygotowywać', 'ozdabiać'., .

PARAFJA, ze zwykłą wymianą f z ch i chw, dawniej poprawne parachja /parachwia/, 'gmina kościelna'; parafjańszczyzna itd.; z łac. parochia z grec. paroikia, 'obchód, obwód' / u nas paroch o 'grecko-katolickim proboszczu'/; z tego i niem. Pfarrei, Pfarrer, cośmy już w 15.w. przejęli: fara, fararz /do dziś po narzeczach, szczególniej na Śląsku; fara sama i dziś w użyciu powszechnem, jak na całym Zachodzie słowiańskim/.

PARAGONOWAĆ, ogólne w 17. wieku o 'ubieganiu się', 'zawodniczeniu z kim': "pójdą w paragon ludzie z aniołami", "niemaż paragonować z ludźmi o co"; bezpośrednio z włos. paragone, 'porównanie, próba', paragonare, 'mierzyć się z kim' /z grec./.

PARALIŻ, od 15.wieku /już u Stanka 1472 r./, poprzez łacinę z grec. paralysis, 'roztrój', od tegoż pnia co i ana-liza itp.; w ustach ludowych postać coraz odmienna, paralusz, palarusz itp. Z licznych złożeń z grec. para-: paragraf, 'co dopisane', 'znak przed nowym ustępem', a potem sam 'ustęp, artykuł'.

PARASOL, parasolka, dawniej i ombrela lub umbrela, umbrelka, z włos. parasole /dosłow-

nie 'słońcochron', nie deszczochron'; to jest franc. parapluie/ i ombrella lub ombrello, od ombra, łac. umbra, 'cień'.

PARAT, 'sztuka szermierska', częste u Reja i w 16. wieku /np. "szermować, paraty wyprawiać", r. 1558/, z włos. parata /franc. parade/; "stać w paracie", 'pogotowiu'; parat, 'parada', również z włoskiego.

PARAWAN/IK/, jeden z nielicznych galicyzmów, odmieniających nieco postać, bo z paravent, dosłownie: 'przeciw wiatru' /włos. paravento/.

PARCH, parszywy, krostawych abo parchowatych , Leopolita; "parchowata /parchata/ żaba", 'ropucha'; obelżywe przezwisko 'żydów'; parchawica, purchawka; od tegoż pnia co i pierzchnąć /p./; u Stanka 1472 r., parchewka i parchawiec. Oboczność postaci parch- i purch- zwykła, por. barczeć i burczeć, margać i mrugać.

PARDON, pardonować, jak a do dowodzi z franc. pardon, nie z włos. perdono, perdonare /z łacińsk. perdonare, 'darować'/; w 17. wieku zwano to u nas z niemiecka kwater, "prosić kwateru".

PARDWA, ptak północny, rodzaj 'dropia'; ta sama nazwa w ruskiem, więc chyba stamtąd przyszła /"ptak nie wielom znajomy , przezywa go Cygański 1584 r./.

PAREPA, 'szkapa', z węg. paripa, a to z łac. grec. parippos, 'koń'.

PARFUMA, naparfumowany, i perfuma /!/, z franc. parfum, parfumer z łac. perfumare /por. nasze fumy/, niby 'przedymić'.

PARGAMIN, pargami/e/nnik, 'wyrabiający pargamin'; właściwie pergamin, łac. charta pergamena, od miasta Pergamos w Małej Azji; ar

zamiast er /jest i pergament, pergamennik/, jak w dawnem parsona zamiast persona. Pergamin u nas dawniej i membraną /z łac. membrana, 'błona'/ zwano.

PARK, prasłowiańskie +pǔrk-, czes. prk, na Bałkanie i u Słowieńców prcz, nasze park, parkot, parkacz, o 'wyziewie koźlim' i 'kozłach'; p. parsk /oboczne/.

PARK, 'ogród', europejskie, od łac. parcus /niem. Pferch/, od 'oparkanienia' przezwany, skąd i nazwa parkietu, 'ogrodzenia' / z franc./.

PARKAN, 'płot, sztachety', tak s samo u Czechów; pożyczka z węg. párkány z czes. prkno, 'tarcica' /por. podobne wędrówki słów pod gazda, wajda/; prkno jest prasłowo, we związku z litew. Perkunas, nazwą litwosłowiańską najwyższego boga - gromowca /od +perku-, 'dębu', p. piorun/; oparkanić; Parkany na Węgrzech, słynne 1683 r.

PARLAWITA, 'gadulski', w 17. wieku, por. włos. parlevole, w tem samem znaczeniu, z inną końcówką /u nas łac. -ita/; od tegoż parlare, od którego i parlament /włos. parlamento, nie franc. parlement/, t.j. "gadalnia". Ale parol, 'słowo', z włos. parola, franc. parole, z łac. parabola, z grec. parabolē, 'porównanie' / czy tu i franc. paroli przy grze w faraona?; nasze "zagiąć parol", franc. faire un paroli, tj. 'zagiąć róg karty na znak podwojenia stawki'/.

PAROWAĆ, odparować, 'odpierać', 'napędzać', "parują jak bydło" /stałe w 17. wieku/, por. wyżej parat; z włos. parare /np. parare una greggo, 'prowadzić bydło na pastwisko', ale i 'odwodzić'/.

PARSK, persk, 'dół na ziemniaki', 'grób', 'nora'; "w parsku", 'w smrodzie', w.16

i 17. wieku ogólnie, a więc i o 'zadusze' /choćby od gorąca/: " przed parskiem się kryła" ; "to pobudza do parskania /parskotu/", parsknąć, parszczeć, parskać, o koniach, o ludziach /"parsknął śmiechem" /; "żelazo rozpalone parska, sapa" ; o 'kichaniu'; o 'woni koźlej; p. park, którego jest chyba postacią oboczną, już prasłowiańską; cerk. prskanije, 'ryk', słowień. kozoprsk, prskacz, 'parkacz, kozieł'; nazwy dla kropienia: czes. bułg. serb. prskati, 'sikać'; czes. prsk, i o 'piecu, piecysku'. Por. pierzchnąć.

PARST, 'palec', p. naparstek i pierścień; dalej nazwa rośliny, pięćperst, pięćpierst, pięciparcica 1472 r., 'pentaphilon'.

PART, 'grube płótno zgrzebne', parciany /np. spodnie, portki, z ruską wokalizacją/; partać, partacz, partanina, o 'lichej, tandetnej robocie', partolić; opartolić się, o 'niewygodnej żeniaczce'; ale na Rusi portnoj 'krawca' znaczy; prasłowiańskie; cerk. prt, 'płótno', słowień. prt., serb. prtenina, 'bielizna'; od pnia per-, 'bić'. Jest jednak u Słowian i drugie prt, o 'braku, szkodzie': cerk. /is/prtiti, 'zepsuć', rus. portit', porcza, 'zaguba, zepsucie', u nas zapartek, 'jajo niezalężone', cerk. słowień. serb. czes. zaprtek /to samo/, a więc prasłowo; dalej parcieć, 'psuć się, nadgniwać od wilgoci'. Pierwsze prt można utożsamiać z litew. pirtis, 'łaźnia', i w starorus. z miękką półgłoską, port', niby że się tam 'piorą /"winnikami" /; drugie może do lit. perēti', 'wysiadywać jaja', perai, 'czerw pszczeli', łotew. perklis, 'gniazdo', co łączą dalej z grec. por/t/is, 'cielę', łac. parere, 'rodzić', niem. Färse, 'jałowica', - ale to wszystko nader niepewne, bo pień per- /por. przeć/ najróżnorodniej się objawia.

PARTEKA, partyka, 'kawałek', /głównie o chlebie/,

w 16 wieku; partes /partytura/, 'nuty', z łac. partes, co jest pierwszy przypadek liczby mn.: " śpiewa jak z partesu "; " z partesów stąpać / lub gadać/" , o 'wyniosłości'; partja, bezpartyjny; partyzant, 'stronnik'; partyta, 'sposobność' /17.wiek/; partykuła, 'cząstka'; partykularz, najpierw o 'człowieku prywatnym', później o 'życiu zacisznem na prowincji', - wszystko wkońcu z łac. pars, 'część, strona', poprzez pośrednictwo włoskie /partito, partigiano, particola itd./, albo przez francuskie /particulier, partisan/; partyka wprost z czes. /znaczy nawet 'oszustwo'/, z partyty odmienione zwykłem rozdrobnieniem /t-k, z t-t/.

PARZNĄĆ, parznić, 'zanieczyszczać' /np. o muchach: " aby mięsa w lecie nie parzniały"/; prasłowiańskie; czes. przniti, 'plamić', przník, 'gnojowiec', serb. prznití, o 'zakłócaniu zabawy, towarzystwa' /przna, prznica, prznik, 'kłótnik'/, małorus. porznyj den, 'dzień mięsny' /porznyty sia, 'jeść mięso w post, plamić się'/. Do tego parz- /z pierz-/ należą, z wokalizacją o, południowe i wschodnie nazwy 'capa', 'byka', 'kiernoza': cerkiewne i południowe praz, rus.poroz; próżny /?/.

PAS, pasek, paseczek, opasać się, "pasować na rycerza"; dawniej: pasać, paszę: " rycerze gdyżci je paszą", w kazaniach gnieździeńskich, " płazem paszą rycerza" , u Reja, " pasani i ślachatni panowie" , na Mazowszu w 15. wieku, " wirzbca /'pasek'/, jąż się weżdy pasze", w psałterzach; pas w szermierstwie nakładano, stąd: " za pasy chodzić" , wkońcu " w zapasy chodzić" , zapaśnik. Słowo, jak u Czechów, ściągnięte z pajas, co cerkiewszczyzna, serbskie i ruskie zachowały; pajas zaś złożone z pniem jas / w rus. cerkiewszczyźnie wyjątkowo przechowanym bez po-!/; prasłowo; lit. juos-ti, 'pasać', juos-ta, 'pas', grec. dzōs-tēr i dzōnē /stąd zona, 'strefa'/, 'pas',

dzonnymi, 'opasywam', irań. jāsta-, 'opasany'. Od pasek dziś: paskować, paskarz, ten 'co po pasku towary puszcza', niem. Schieber.

PAS, z niem i franc., 'paszport' i 'przesmyk, przejście' /niem. Pass, Pässe/, z łac. passus, 'przechód'; tu i pasaż /z franc./, a z tego dalej pasażer, paser, itd.; pas w kartach, franc. passe, p.pasz.

PASAMON, 'lamówka', pasamonnik, 'szmuklerz', od 16.w., z włos. pas-samano /od passare, 'przekłówać'/ o 'koronkach' /passamanteria, 'szmuklerstwo'/.

PASCHA, 'wielkanoc', paska /'co w wielkanoc święcą'/; paschał, 'świeca wielkanocna'; z grec. i łac. pascha, a to z hebr. pasach, o 'baranku wielkanocnym'.

PASIEKA, 'miejsce, gdzie las posieczono'; "modła pasiekowa", w biblji /"bałwan leśny", u Leopolity/; prasłowo; czes. paseka, itd.; por. osieka, p.siec.

PASIERB, pasierbica, o 'dzieciach z poprzedniego małżeństwa'; w 15.w. pasirzb; od sarbania /mleka matczynego/ przezwany /p. sarbać; ta sama oboczność pni, sirb- i sŭrb- jaką wyżej pod parsk zaznaczyliśmy/; sierb, przez paniby poniżony, pasierb: 'ten, kto tego samego mleka /nie/ pożywał', dlatego piersi nowej matki się dotykał: obrządek do dziś u plemion kaukazkich zachowany przy wprowadzaniu pasierba do rodziny.

PASJA, 'męka pańska', łac. passio /od pati, 'cierpieć'/, pasyjny; wedle łaciny i włoszczyzny /passione; nasz pasjonat z włos. passionato, 'namiętny'/ pasja i 'namiętność', 'złość, furja'; tu i pasjans z franc. patience /łac. patientia/, 'gra, co wymaga cierpliwości'.

PASKUDA, z licznemi zwykłemi urobieniami; paskudny; paskudnik /"pakośnik", "napaśnik"/, choroba bydlęca; formy oboczne z nosówką: " poskundziła /zamiast ą!/ imię otca" , w bibji /" zelżyła" , u Leopolity/; pień skęd-, skąd-; p. szczędzić.

PASMO, 'zbiór nici /20 do 30/'; pozornie przypomina pasek, ależ to zupełnie inne słowo; tak samo u wszystkich Słowian; poza Słowiańszczyzną niepewne jego ślady, por. jednakże pod paz.

PASOWAĆ , odmiennie od podanego pod pas /z pojas/, z niem. passen: "to nie pasuje" ; 'nie przystoi', /niem. passt nicht; z franc. passer, włos. passare, z łac. passus, 'przejście', 'przechód'/; dopasowywać.

PASTA, pasztet /pasztel po słownikach tylko z błędu drukarskiego/, pasztecik, z włos. pasta, 'ciasto', pasticcio, i z niem.Pastete.

PASTERNAK, z łac. pastinaca; od nas na Ruś; u nas tylko z r, co się i u Czechów i u Niemców obok łacińskiej postaci zjawia.

PASTWA, 'pasza', pastwisko;" Dawid już jest na pastwach" , w biblji, " owce pastwy jego" , w psałterzach, ale wcześnie /jak niem. sich weiden an.../ pastwić się nad kim znaczy 'znęcać się'; pastewny, o błoniach, ziołach, roślinach; stąd pastewnik, a pod wpływem słowa pasterz i pasternik /" owieczki w tym pasterniku" , już u Reja/, i w znaczeniu przenośnem: " z pasternika skakać /wyskoczyć/" , 'o przekraczających obowiązki małżeńskie'; pasternisko u Paska. P. paść.
W pastwa, przyrostek -twa, jak w modlitwa. W cerkiewnem 'trzoda', u innych Słowian jak u nas; r zjawia się i w załabskiem pasterniku, 'pasterzu', jako w urobieniu od pasterza.

PASZ, przy kartach, dziś pas, z franc. passe; dawniejsze sz z niemieckiego; używało się i w znaczeniu 'niema': " postawka święta, sumnienia pasz" ," ro-

zumu pasz", "jeść co pasz"; pasować/we grze/.

PASZCZEKA, p. szczeka /szczęka/.

PAŚĆ, pasać, wypasywać; pasterz z pystyrz, pasturz, pastuch, pastucha w 15.i 16.wieku; w biblji obok siebie: pastyrz, pastuchowie, pastucha /por. koniuch, piecuch/; pasterski i pastuszy; pastuszka /i 'pliszka', por. franc. nazwę tegoż ptaszka, bergeronette, i inne/ i pasterka; duszpasterstwo, jak niem. Seelsorge /toż znaczenie/; por. pastwa, spas, zapas. Brak tego prasłowa w litewszczyźnie; zgoda najzupełniejsza z łac. pastor, 'pasterz', pascor, 'pasę', którego postaci /pavi/ wskazują na pień pa- w pabulum, 'pokarm', panis, 'chleb', greckie, z dalszem urobieniem przez t, pateomai, 'spożywam', niem. Futter. Zgoda tak uderzająca, że nazwę pasterza z łac., jako pożyczoną, wywodzono; natomiast pastorał, 'laska krzywa biskupia' /'kurwatura'/, i pastor protestancki, są łacińskie. Ogólnosłowiańskie jest i pasza /z pas-ja/, zarówno 'pokarm', jak 'pastwisko' /niema chyba tylko u Czechów/; pasznia jednak, w znaczeniu 'roli' /w Statucie litewskim/, ruskie p.pachać/. Złożone: pasirzyt, r. 1500, dziś pasorzyt /mylnie pasożyt pisane; p.rzyć/.

PATELNIA, dawniej patela, 'fajerka, brytwana', z franc. patelle, o tem samem znaczeniu.

PATROCHY, 'wnętrzności', "patroszyć zwierzynę", 'wybierać wnętrzności'; p. trocha.

PATRZYĆ, od patry, 'ślepie, oczy'/Potocki/, patrzać; oba w biblji; liczne złożenia, szczególniej z o-, opatrzny, opatrzność/iowy/, nawet opatrunek /do opatrywania/; "patrzy mi się" /'należy mi się'/ Jest tylko u Czechów i Polaków,

wyjątkowo i chorwackie patriti, 'należeć'.

PATYK, patyczek /znaczy i 'siarnik'/ i patyczka /'linijka', w szkole/, urobione od pat-, co ocalało we złożeniu patołęcz /Potocki, dziś po narzeczach; jest i patoręczny, pataraczny, o 'niezgrabnym'/, "patołęczą przeparzy przez udy", "wezne patołęczy, popędze cielęta". Słowo nam osobliwe; nie pa-tyk, od tyki, lecz urobione od tego pa- co w palec /p./.

PATYNA, /i patena/, z łaciń. i włos. patina, 'diskos' w cerkwi, co kielich okrywa, podawane do całowania /przysłowie: kuda kuchti do patyny/; także w znaczeniu 'powłoki zielonawej bronzu i spiżu', włoskie /patina, 'lak', itd./. Ale patynka, patynek, 'pantofel' /już u Mączyńskiego, r. 1564/, z włos. pattino, 'trepki', franc. patte, 'noga', od niem. Pfote czy Patsche, 'noga'/?/.

PAW, pawia /i pawa/; pawa i pawica; europejska nazwa z łac. pāvo, niem. Pfau, dawne pfā/w/o; nasz wyłącznie jest zwrot, częsty w 16. i 17. wieku: "pognać pawy", 'gonić resztkami' /życia czy mienia/.

PAWĄZ, powęz, 'drąg do przyciskania siana, słomy, na wozie'; Pawęski, Powązki; czes. pawuz; p. pa- i wiązać, wązki.

PAWEŁ, imię, przeróbka Słowian, nieznoszących dwójgłosów, z łac. Paulus; z licznych zdrobniałych wymieniamy tylko Pasia i Paska /Pawełka/.

PAWĘŻA, paweza, 'tarcza', w 16. i 17. wieku, z włoskiego pavese od nazwy Pawji, przez czeskie; nosówka nasz zwykły dodatek przed syczącą; paiż, w temże znaczeniu, z węg. paizs, a to znowu z pavese; paweżnik, r. 1500, 'giermek'.

PAWLACZ, 'ganek'; z czes. pawlacž, a to/niby pawłók/ od tegoż pnia, od którego nasza

pawłoka /pawłocz/a/ny/, jedyna rodzina u nas, acz tylko średniowieczną, nazwa 'purpury, szarłatu', wyparta w 16. wieku przez taftę i i.; p. wlec; pawłoka ogólnosłowiańskie /czes., serb., cerk. itd./, ale tylko w znaczeniu 'powłoki, okrycia', nie pewnej określonej materji, jak u nas.

PAZ, 'żłobek' /obce nazwy: fuga, gara, nuta/; pazucha /przyrostek -ucha/, i skrócone, czyli zgrubiałe, pacha; prasłowo; brak go w lit; niem. Fach i Fuge, fügen, łaciń. pango, com-pāg-es, 'paz, fuga', paciscor /por. wyżej pacht i pakt/, grec. pēgnymi, 'upewniam', pēgma, 'rusztowanie', pagē, 'sidło', ind. /z niemą zamiast dźwięcznej, jak w paciscor i Fuge/ paś-, 'sidło', może w pasmo, 'wiązka' pierwotnie. U nas paz /z wyjątkiem pazuchy i pachy/ mało znane, u Czechów tem więcej: paže, 'ramię', paždi, 'pacha' /nasi tłumacze Janczara w 16. wieku nie zrozumieli już czeskiego paže, 'ramię', 'bras', 'Arm', i przetłumaczyli: pasy!/, pażeń i pażeni, 'szalowanie', pażba, 'łoże /strzelby/'. Ponieważ w słowień. pazducha zd częstym trybem z zastąpiło /por. czes. paždi/, tę to późną pazduchę jako prapostać wystawiają, dzielą: paz-ducha, i jakieś duch- jako prasłowo /ind. dosz, 'ramię', awest. daosz/ upatrują, odwracając właściwy stosunek i wywodząc pazuchę /tak we wszystkich językach słowiańskich, w cerkiewnem itd., jednozgodnie/ z jedynej słowień. narzeczowej pazduchy, pazdichy, zamiast odwrotnie. Tu należy i średniowieczne popażela, popażnica /r. 1532/, o 'konkubinie', wedle czes. podpažnice, 'przyjaciółka'. R. 1500 jeszcze podpażek, 'pacha', czes. podpažek.

PAZDROCZYĆ, 'badać', pazdroczać częstsze w Sprawie Chędogiej, przepisanej r. 1544; z pa-zrok; d wsunięte stałym trybem; p. źrzeć.

PAZNOGIEĆ; zgrubiałe pazur, narzeczowe pazdur/co do zd zamiast z, p. uwagę pod paz/; tylko u nas i u Czechów; od nogieć /p./ i pas-, osobliwszego przyimka-przedstawki /pas na Litwie/, u nas zresztą nieznanej /oprócz słowa paździerze, p./, jeżeli nie zachowanej w poździe /p. późny/; wedle brzmienia dalszych przypadków /paznokcia, paznoktami/ mawiamy i w pierwszym /i piszemy/ paznokieć, mylnie; niegdyś pisano i paznochty.

PAŹ, 'pacholę', z włos. paggio /franc. page, z grec./; u nas przed 18 wiekiem nieznane.

PAŹDZIERZE, 'odpadki od lnu albo konopi'; miesiąc październik; "paździorko w oku bliźniego", 'źdźbło'; paździerzyć, 'rysować'; prasłowiańskie / z chwiejną samogłoską, cerk. pazder i pozder, 'źdźbło', czes. pazdero/; złożone z pas- /por. paznogieć/ i der- w drzeć, dziorę; litewski przyimek pas, 'u', 'za', łączą z łac.pos-t, 'po', posteri, 'następni'.

PĄCIEC, 'przedział włosów na głowie', pisane i ponciec, pądziec, pędziec /?/, przestarzałe; ponta i pontka, w tem samem znaczeniu /w pamfletach z 17. wieku: "szwedzka ponta", a "polska czupryna"/; czes. pout i poutec, to samo znaczy; przezwany od pąci, 'drogi' /rodzaju męskiego!/.

PĄĆ, 'droga', pierwotnie rodzaju męskiego, "z pąci" jeszcze w 15. i 16. wieku; ocalało w nazwie pątników, 'pielgrzymów', co święte dróżki /do Częstochowy/ odprawiają'; prus. pintis, ind.patha- i pantha-, 'droga', grec. patos, 'ścieżka', i pontos, 'morze' /'przeprawa'/, łac. pons, pontis, 'most', niem. Pfad, 'ścieżka'. W 16. wieku i pątować,pątnikować, 'pielgrzymować'. To samo z samogłoską e w słowie pięta /p./. U wszystkich Słowian tak samo.

PĄGWICA, 'guzik', przestarzałe /narzeczowe/, rus. pugowica; prasłowieńska pożyczka z

goc. puggs, staroniem. pfunc; cerk. pągy i pągwa, pągwica, 'kulka'; od Słowian rozeszło się na całym Bałkanie.

PCHAĆ, pchnąć, pchnięcie; pomijam złożenia: popchnąć itp.; częstotliwe: niegdyś +pichać, napichany, dziś /i tak już od 16. wieku/ mylnie +pychać, zapychać, popychać, popychadło, wypychać /i wypchać, np. ptaka, itp./; myłkę spowodowały postaci jak tknąć: tykać, łkać: łykać, rwać: rywać, schnąć: sychać, itp. U innych Słowian postaci prawidłowe, np. czes. pcháti, pchawý, 'kolący', pichati, pichawý, 'kolący', pichlati, 'kłóć'; cerk. pĭchati, pĭchają i pĭszą, 'pchać /nogą/', spiechnusza, 'zepchnęli'. Prasłowo, jedno z arcyrzadkich spólnych wszystkim Arjom, o 'otłukiwaniu ziarna, zboża'; łit. paisyti, 'otłukiwać jęczmień', łac. pinsere /n tworzy pień czasu teraźniejszego, jak ind. pinaszti, 'roztłukiwa'/, grec. ptissō /stąd ptyzana, 'otłuczony i rozgotowany jęczmień'/; ind. piszta-, 'mąka', pers. piszt. P. pszono, pszenica; dalej Piast, piasta.

PCHŁA, /na/pchlić, pchełka. Jeszcze do 17. wieku przetrwały inne postaci: zamiast drugiego przypadku liczby mn. pcheł, płech, zamiast zdrobniałego pchełka, płeszka. Pierwotne +błcha /cerk. błĭcha, rus. błocha, serb. bucha, czes. niegdyś blcha, dziś blecha/, drugi przyp. liczby mn. +błech /por. nazwę Błeszyn/, zdrobniałe +błeszka, przeszło we płcha /bezdźwięczne ch pozbawiło i b- dźwięczności/, a to p- zastąpiło b- i w płech, płeszka, gdzie tej zbitki błch /płch/ pierwotnie wcale nie było; po narzeczach pchła i w pcha się ułacniła. Prasłowo; lit. błusa, tj. litera w literę jak słowiańskie błĭcha, gdy w grec. psylla, psyllos, 'pchła', tj. +psullia, przestawka z pierwotnego +blusia. U nas w 16. i 17. wieku żartobliwie pchłę od pchania wywodzono.

PECKA, 'twarde ziarnko nasienia', dziś wyłącznie pestka /u Czechów tylko pecka/, z niejasnem st/?/; pecka, i l.mn. pecki, zdrobniałe od pce, 'podkładki, podstawki, kętnary', zapisane u Knapiusza; por. ruskie poczwa, 'fundament' /co nie z podeszwy skrócone/, poczka, 'pękowie' /?/, słowień. peczek, 'pestka winogronowa'. Wszystko z pūt-ja, lit. pautis, 'jajo'.

PECYNA, w 17, wieku i pęcyna, 'rum, gruz', p. pacyna.

PEDAŁY, 'podnóżki', z włos. pedale od łac. pedes, 'nogi';"uderzyć w pedę", 'uciekać', u Mączyńskiego 1564; ale w Historji Trojańskiej z 1563 r. zamiast"w pedy" czytaj "w pędy". Natomiast pedel z niem. Pedell, z łac. bedellus, franc. bedeau, niem. Büttel. Pedant, słowo europejskie, wkońcu z grec. paideuō, 'wychowywam', od czego i pedagog /dosłownie 'dzieciowódca'/.

PELERYNA, 'zarzutka' /pielgrzyma/', z franc. pèlerine od pèlerin, 'pielgrzym', z łac. peregrinus; około r. 1500, u Biernata Lubelczyka, zdejmują z ubogiego palerzynę, co a wzięła może od włos. pallio, łac. pallium, 'płaszcz'.

PEŁNY, pełnić, pełnia, z licznemi złożeniami /por. zupełny/ i zdrobniałemi, jak pełniutki itp. Prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo; lit. pilnas, 'pełny', prus. pilnan, 'całe', ind. prāna- i purna- /z naszą wokalizacją/, 'pełny', łac. plēnus, niem. Fülle, voll, goc. fulls, od pnia znaczącego 'pełnić', t.j. 'nalewać' /nasze dawne pełna, t.j. 'puhar pełny', co wychylić należało/; lit. pilti, 'nalewać', ind. prnati, grec. pim-plēmi /zdwojone; pleios, 'pełny', u Homera/, łac. pleo, 'napełniam' /por. nasze komplet i suplent, franc. supplēant z łac. supplere, 'dopełniać'/.

PEŁZAĆ, spełzły; wyjątkowo i pełgać, co częściej w innem znaczeniu, o 'pełgającym, migocącym ogniu'. Prasłowo /cerk.rus.połzat'/ o trojakiej wokalizacji: pŭłz-; pełz- /nasze plozę/; połz- /nasze płozy i płazy, p./; brak go w litewskiem; zestawiają z niem. Felge, 'brona', itp. Dwojakość, z i g, nie razi, bywa częściej.

PENDZEL, pisany i pęzel, z niem. pensel dziś Pinsel, z łac. penicillus, pinsellus; w słowniczku z 1500 r. pinzel.

PENSJA, pensjonat itd., z franc. pension, pensionnat, pensionnairę, z łac. pensio; por. piąć.

PERĆ, 'ścieżka stroma', podhalskie; słowo prasłowiańskie; u nas może pożyczka z słowackiego, nasze rodzime słowo p. pierzeja; serb.prt, prtina,bułg. prtina, 'wydeptana w śniegu drożyna', czes. prt, małorus. pert', 'ścieżka'; przyrostek -t' do pier-; pertać, pertnąć, 'trącić', kopyrtnąć, tu może również należą/?/.

PERDUTA, "jajko na perdutę" /jak niem. verlorene Eier, tj. 'zgubione'/, z włoskiego perduto, 'zgubiony'.

PERKA, 'flądra', z łac.perca; perkal, franc. percale; perkołab, purkołab itd., rumuński 'urzędnik, starosta', z niem. Burggraf, poprzez węg. porkolab.

PERKATY, o 'nosie zadartym', od pyrkania.

PERŁA, dawniej jeszcze i w 16. wieku, pierła; perełka, perłowy, perlić; europejskie, z łac. perula, pilula.

PERTYKA, 'pręt mierniczy', włoskie pertica.

PERUKA, z niem. i franc. perruque, z grec.; u Czechów paruka, z włos. parrucca, parrucchiere, 'perukarz'.

PERZ, perzyna, 'żarzewie', zaperzyć się, 'zaczerwienić się, rozognić', słowień. zapiriti se,

węg. pernye z perina /ich pirol itd., ʹczerwonyʹ, chyba nie stąd?/; prasłowiańskie, a raczej prasłowo; grec. pyr, ʹogieńʹ, umbryjskie pīr, niem. Feuer /dawne fuir/, itd. Ale jest i drugie perz, ʹchwastʹ: "rola ostem i perzem zarasta" /e twarde z y, pyrz/. Są to dwa zupełnie odmienne słowa: perz, ʹchwastʹ, z pyro, prasłowa dla ʹpszenicyʹ /p. Zboże/; perzyna, czes. pýr/z/, ʹżarʹ.

PESTYLENCJA, ludowe pasztalańca /17.wiek /, ʹzarazaʹ, z łac. pestilentia od pestis / niem. Pest/.

PETECIE, ʹmorówki, wysypkaʹ, nazwa choroby, co 1500 r. przyszła; z łac. petechiae /włos. petecchie, franc. pétéchies/.

PETYCJA, petyta, petent, z łac. i włos. petizione, petito, petente, itd.; por. kompetentny.

PETYHORCA, właściwie piatihorca, od Piatihorsk, ʹpięć górʹ, tj. od Kaukazu przezwany ʹjeźdźca tatarski, ciężko uzbrojonyʹ, na Litwie, niby ʹhusarz, pancernikʹ w Koronie.

PEWNY; urobione przyrostkiem -ny od rzeczownika pwa, ʹnadziejaʹ, pwać, ʹufaćʹ, istniejącego jeszcze w psałterzach; pewny, bo się weń pwa; pewność, upewniać, zapewnić; p. ufać, zuchwały; w tej niezłożonej postaci rzeczownik i czasownik nam dziś obce; cerk. pŭwati i upwati, rus. upowatʹ, serb. czes. ufati, jak u nas.

PEZEM - LOREM, w dawnej kolędzie /z 1600 r./, raczej pyzem, p. pyzać.

PĘCHERZ, dawniej pęchyrz, pęcherzyna i pacherzyna /por. macharzyna i męcherzyna/, ponieważ pach i pęch- stale się wymieniają; od pachu, pęchu, ʹpuchuʹ, przezwany, bo puszy się od nadymania; czes. puchýrz i pucherʹ, łuż. pucherʹ i puchorʹ.

PĘCINA, ʹprzegub w nodze końskiejʹ /gdzie się pęta zakładają/; pęciny i pęćce, ʹwięzy,

rzemyki´; p. pęto i piąć; pisownia pęca, pęczca dla ´pętów´ mylna, zamiast pęćca, pętca /rus. putca/. Natomiast pęcak, małopolskie, zamiast pęczak, ´jęczmień otłuczony´ /ziarno całe zostaje/, od pęcznienia.

PĘD , rozpęd; pędzić; napędzać, rozpędzać, i inne złożenia; popędliwy, popędliwość; pędziwiatr, pędziwicher, ´wietrznik´, ´trzpiot´, itd. W dawnym języku i pąd, szczególnie w myślistwie z ogarami, tyle co ´trop, ślad´, "ogar pądowy" / niegdyś ślednik/; "pąda!" krzyczy łowczy /w 17.wieku/. Prasłowiańskie. Oboczne pud/?/, w częstych u Potockiego: popuda, ´lichota ´, "marna popuda", "temu popudze", i popud /= popęd/: "tymże wlecze się popudem", jeśli to nie małoruskie raczej. I pandury węgierskie stąd, pądur, ´strażnik´.

PĘGA, pąga,w dawnym języku, pręga, znak od bicia´, i sam ´bicz´, rus. puha; "Rusin" Orzechowski tę postać zatrzymał: puha. U innych i puwa.

PĘK I PUK,"śmiać się do pęku /albo do rozpuku/", zcichapęk; pęknąć i puknąć, pękać i pukać /rozdzielone co do znaczenia, pierwotnie jedno i to samo/, pękawka i pukawka, do pękania / = pukania/ służąca; pękaty, pękaciuchny i opukały /´odęty, opasły´/.

PĘK , to samo co poprzednie, ale przeniesione na ´wynikające, pękające odrośli roślinne´, szczególniej w zdrobniałem pączek, obok zbiorowego pękowie i pąkowie /to częstsze i prawidłowsze/; więc mówiło się stale: pączki pękają, albo pukają się, i "pąkowie puszcza drzewo", tj. ´puka się´. Oddawna /15.wiek/ przeniesiono to i na pewien rodzaj ´smażonego ciasta´, "pączki w maśle" /zwane z niemieckiego pampuchy, p./ Obok pączek jest pęczek, szczególnie w znaczeniu ´snopa´.

PĘP, dziś tylko zdrobniałe pępek; pępowina; pęporzeza /w 15. a nawet 16. wieku dla

'akuszerki', zamiast *pęporzaza; to samo złożenie i w innych językach słowiańskich/; pępek w obrzędach żniwiarskich 'ostatnia kępka zboża, uroczyście zżynana na wieniec dożynkowy'; pępie, 'pękowie'; w nazwach roślinnych pępawa najzwyklejsza dla 'taraxakum' /zwanego od 'pleszu', p., i pleszką, mniszkiem lub popową główką, wedle łac. 'platta monachi'/, bo po przekwitnieniu i pępek przypomina. Nazwane od 'nabrzmienia' pierwotnie /lit. pampti, 'pęcznieć, nabrzmiewać'/; z pękiem-pączkiem równego pochodzenia /-k, -p, służą dalszemu urobieniu od pen-/. Zdrobniałe pepuszek. Pępownik, pępkowe ziele, tłumaczy łac. 'herba umbilicorum' /'pępki'/, 'bupleurum'. Obok pępawy, pąpawy, jest i papawa w tekstach 16. do 18. wieku, co nie myłka, bo stale niemal obok pę-, pą-, zjawia się i pa-; pach i pąch, papie obok pąpie; Czasi mają i pampalik dla 'pępawy'. I w językach pokrewnych pap- obok pamp-, por. lit. papas /u piersi/ obok pampti, to samo co łac. papilla i papula, 'pęcherzyk', obok pampinus, 'świeży pęd u winnej latorośli'.

PĘTLA, pętelka, pętlica, dawniej i bez nosówki: petlica, jak w ruskiem, urobione od pęta, jak np. węzeł od węza.

PĘTLIK, pątlik, z czes. pentlik, od pentle, z niem. Bandel do Band, binden, 'wiązać'.

PĘTO, dziś szczególnie w liczbie mnogiej: pęta; pętać, pętać się, dawniej 'bawić się czem, oddawać się czemu zbytnie'; opętany /niby 'uwięziony'/, rozpętany; pętca, w liczbie mnogiej, pętce /rzadziej/ w pojedynczej, 'rzemień /dłużec/, na którym sokoła trzymano'; pęcina /p./; urobione przyrostkiem -to od piąć /p./; lit. pantis, prus. panto, 'pęta, więzy'. Tak samo u wszystkich Słowian: serb. puto, putati, czes. pouto, poutati, rus. zaputanyj, 'zawikłany', itd.

PEZIEĆ, przeważnie we złoże-niach: papęziały, 'nabrzmiały', papęziak lub papęźniak, 'dziecko z dużym brzuchem'; napęziały; rus. puzo, 'brzuch'; p. pyzać; pień więc o podwójnej postaci: z nosówką i z y - u.

PIAĆ, pieję /wedle siać, sieję/, dawniej pieć, poję /cerkiewne pě - ti, poją; ě, ie, z oj, tego samego brzmienia przed spółgłoską -t; różnica zewnętrzna/; dziś tylko o 'koguciem pianiu', dawniej o 'śpiewie i chwale bożej, modlitwie', więc: "piał nabożnie pacierz, a spiawszy wstał", jeszcze r.1514; w psałterzach: "pojcie gospodnu" /'śpiewajcie panu'/, ale i one mają już tylko bezokolicznik piać /z +piejać, jak siać z +siejać, dziać z dziejać/; "gdy kury poją" /'koguty pieją'/; w pieniach zachowaliśmy pierwotne znaczenie: "pienia psalmisty" itp., por. kuropienie; częstotliwe piewać, opiewać, /i 'brzmieć'/, napiewać, podpiewywać sobie; piewca, jak mówca; p. pieśń, śpiew. Pietuch, 'kogut', w 16. i 17. wieku nierzadki, słowo ruskie /urobione jak pas - tuch/, u innych Słowian i pětel, np. serb. pjetao, bułg. pětel, słoweń. petelin, na Rusi i piewień, piewun. Prasłowiańskie; brak narazie dalszych odpowiedników. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. pěti, poją, rus. piet', poju, czes. pieti, ale wedle tego i pieju, 'śpiewam'; cerk. pěvati, pěsnopoj i pěsnopěvьc, 'pieśniarz', itd.

PIANA, pianka, pienić się, pienisty, Pieniny; prasłowiańskie; nagłosowe s-odpadło; cerk. pěny, serb. pjena / a narzeczowe i spjena/, rus. itd. piena; pruskie spoaino, 'piana', Litwin 'mleko' tak przezywa /bez s-, pienas/, a tak samo i ind. pajas-, 'mleko', awest. paēman, 'mleko /kobiece/', indyj. pajate, 'nabrzmiewa' /o mleku/, pī-na- i pīwan-, pi-jāna, pełny, tłusty', grec. piōn, 'tłusty, urodzajny'; nie zataję jednak, że lit. i łotew. nazwę 'mleka', pienas, zupełnie od

tego pnia odłączają wraz z owemi ind. i innemi słowami. Do pianyspoajno należy pewniej łac. spuma, 'piana', ind. phēna-, staroniem. feim, 'piana'; dalej nazwa łac. pumex.

PIARG, piarżysty, 'żwir', podhalskie, por. /z miękką półgłoską/ pierzga, pierzgnąć.

PIASEK, piaskowy /pierwotne Pieskowa Skała, bez przegłosu/, piaskowiec, pias-czysty, piaseczny, piasecznica, piaseczniczka /rozpodobnione w piaselniczka/; piaskarz; zgrubiałe: piach /tak jak Moch do Moskal/. Prasłowiańskie; ind. pāmsu-, 'piasek', pāmsukās /liczba mn./, 'piasek', awest. pąsnu-, 'proch'. Brak w lit. i u innych Arjów; u wszystkich Słowian słowo to samo: cerk. pěsŭk, czes. písek, itd.; dalszy wywód /co do pnia/ niepewny; co do różnicy w nosówce, por. słow. mądo i grec. medea, i podobne.

PIAST, imię ojca Siemowita, chłopskie, rus. piest, 'tłuczek'; piasta u koła /co oś ściska/, narzeczowo piazda, jak i w słowieńskiem; od pchać /p./, przyrostek -t, a pień ze dwójgłoską /oi przechodzi w ě/, u nas ie: : ia; s ocałało przed spółgłoską, nie przeszło w ch; lit. piesta/s/, 'tłuczek', pożyczka z ruskiego, ale pierwotne paisyti, 'otłukiwać /jęczmień/'.

PIAST w czasownikach piastować /stąd piastun, piastunka, czasem z e, bez przegłosu: piestunka/, pieścić /p./; nie od 'ściskania' czy 'trzymania', lecz od 'karmienia' przezwany; urobienie podobne jak w Piast, tj. przyrostek -t, ale pień zupełnie inny, p. pica, 'pokarm'; ie z oi przed spółgłoską.

PIĄĆ, pnę, częstotliwe: wspinać, wypinać itd.; zapinać, przeciwnie: rozpiąć; w 15. wieku jeszcze i pnieć; "ciało na krzyżu pniało", 'wisiało'; od pnia pĭn- i pen-, p. piędź; z wokalizacją o: pon-, w o-pona, zapona itd., a przed -t, p. pęto. Prasłowo; to samo u wszystkich Słowian; lit. pinti,

´pleść´, łac. pen-dēre, ´wisieć´ /nasze pnieć dawne/, i pendĕre, ´wiesić, ważyć´ /skąd pensja, pendenty, ´to co zawieszone´, itd./. Nowe słowo, źle urobione, pnącze, niby ´liany´, zamiast pnące, pnącki.

PICA, picować, picny, o ´karmi i furażu, dla bydła /pasza/ i wojska´ /"wozy picowne", "picowniki polskie"/; picna /piczna, mylne!/ ´tłusta´ /np. o przepiórce/; dziś /od 18.wieku/ zupełnie zapomniane; cerk. piszta, ´pokarm´, rus. piszcza z cerk.; nasze c, cerk. szt, z t-j; od prasłow. pitati, ´żywić, karmić´ /+pit-ja/, z czem zestawiają lit. pietus, ´południe´; p. paść.

PIĆ, częstotliwe pijać; pijany, pijański, pijaństwo, pijanica; z licznemi złożeniami; pidło /w grobli/ ´otwór dla ściekania´; pijak, pijaczy, pijactwo; pijawka; pijatyka /jak bijatyka, wedle słów łacińskich jak sciatica i t. p./; pitny /miód/; napitek, wypitek; pitka, ´miód wodny´; "dobry do pitki i do wybitki". Prasłowo; grec. pinō, łac. zdwojone bibo, ind. pī- /czas teraźniejszy, zdwojone pi- bami/, pā-ti, ´pije´; łac. pō-tor, ´pijak´, pōculum, ´puhar´, pōtio /´napój´, franc. poisson, ´trucizna´/, grec. piomai i pōnō /narzeczowe/. Brak tego pnia w lit., ale jest w prus. poieiti, ´pijcie´, p/o/uton i poutwei, ´pić´ /łac. pōtus, ´napój´, ind. pātum, ´pić´/, pout, ´pić /może i lit. puota, ´huczna biesiada´/. P. pieróg; piwo; poić. Tak samo u wszystkich Słowian.

PIEC, piekę, piekarz, piekarnia /wedle niem. Bäcker, Bäckerei/, od częstotliwego piekać, wypiekać; przypiekać; spieka; pieczenia, od 18. wieku pieczeń; pieczeniarz, o ´pasorzycie´; pieczonka, o ´wątrobie´ /narzeczowe/; pieczywo; pieczyste. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. peką, peszti, rus. pieku, piecz, itd. Litwin przestawił brzmienia: kepu, kepti, zamiast +peku, +pekti; ind. pacz-, grec. pessō z +pekjō, łac. coquo, coquīna /p.

kuchnia/, z pog. Grecy mają i artokopos, 'piekarz', niby jak lit. kepu, a peptos, 'gotowany', pepsis, 'trawienie' /por. dyspepsja, o 'złem trawieniu'. P. piec; piecza; pieczęć; piekło; opoka.

PIEC, pieca, rodzaju męskiego, u innych Słowian żeńskiego /rus. piecz, czes. pec, serb. peć/, i to zapewne pierwotniejsze / u nas taka odmienność nie wyjątkowa, p. cień, żołądź i inne/; urobiony przyrostkiem -tĭ od piek- /-kt' przechodzi u nas w -c, na Rusi w -cz, itd.; p. noc/; dalej piecyk; piecowy; piecuch /jak śmierdziuch/, itd. Bułgarskie peszt, stąd nazwa Peszt /niem. Ofen/; Węgrzy przejęli ją jeszcze nad dolnym Dunajem i nad średni przenieśli. - W dziejach mieszkania piec olbrzymie posiada znaczenie; świat klasyczny i Niemcy nie znali go wcale, palili na wolnem ognisku, nie w piecu, dla przyrządzania potraw itp. Kto go wynalazł? Jest cechą odwieczną Słowian, co dopiero pod wpływem obcym, na Bałkanie np., piec ogniskiem zastępywali. Doświadczenie, że kamień rozgrzany ciepło długo przechowywa, wywołało ten wynalazek: stos kamienny, coraz bardziej celowo układany, doprowadził do pieca, w klimacie surowym tak pożądanego. Wschodnia Europa, Ruś pierwotna /nie Scytowie/, do pieca doszła od dziur, we których ogień rozkładano, czego dowodzi i nazwa pieczar /p./, przezwanych, dla podobieństwa od pieca.

PIECHOTA, piechotny, piechotnik, piechur, /na/ piechty; pieszy, pieszek w szachach; jedyna niemal u Słowian pozostałość po prasłowie dla 'nogi': ind. pad-, grec. pūs, podos, łac. pēs, pedis /por. wyżej pedały/, niem. Fuss /goc. fōtus/, od czego i wszelakie nazwy dla 'podeszwy', 'ziemi' itd.; na Litwie obficie zastąpione: peda, 'noga, ślad', peszczias, 'pieszy', prus.

pedej, 'pończochy' /lit.pedelis/. Słowiańskie pieszy poszło od piech- /niezapisanego w cerkiewnem/, zgrubiałego /jak Lęch/ do przymiotnika jak litew. peszczias, z s /sz/ od ped- i przyrostka na -t. Stopień o w lit. padas, 'podeszwa', tj. słowiańskie pod /rus. bułg., w znaczeniu 'podłogi'/.

PIECZA, 'staranie, opieka'; w dawnym języku /cerkiewnym, staroczeskim i innych/ mówiono: "piec się o ozem", 'starać się, gryźć się', stąd bezpieczny, niebezpieczeństwo, a dawniej, jeszcze i w 16.wieku, przezpieczny, przezpieczność. Dalej pieczliwy, pieczliwość, 'troskliwy', 'troska, staranie', przestarzałe. Od piek-: przyrostek -ja, dlatego u wszystkich Słowian to samo cz: słowień. pecza, 'troska', czes. péce, rus. piecza.

PIECZARA, niby bezpośrednio od pnia piek- z przyrostkiem -ěr-, por. moczar; inne słowiańskie języki uprawniają jednak postać +piecera: cerk. pesztera, rus. pieczery /słynne lochy - podziemia kijowskie, stąd: pieczerskij monastyr/; od piec, jak np. czes. mezera od meze; pieczarka, 'grzyb rosnący w pieczarze'. Więc może to raczej ruskie słowo, jak sioło i inne, w 16. wieku przejęte: "pieczarami z ruska zowią lochy podziemne", mówi autor 17.wieku wyraźnie; słowa używa też S. Twardowski o "pieczarach złotych Meksyku".

PIECZĘĆ, pieczątka, pieczętować, opieczętowany, pieczętarz, z mylną nosówką; pierwotne +pieczać /jak w cerk. i rus., z czego Niemcy Petschaft przejęli/, 'znak wypalony, wypieczony, piętno', przybrało n /wedle liczniejszych słów na -ęć, -ędź?/, a *pieczanć musiało przejść w pieczęć, bo u nas każde dawne an, ą, w ę się odmienia. P. piec.

PIECZOŁOWAĆ /SIĘ/, 'starać się, troszczyć dbać'; pieczołowity, 'troskliwy'; zamiast pieczałować, istniejącego

jeszcze w biblji, od prasłowiańskiego peczalĭ, 'troska', z +pekēlĭ, od pek-, p. piec się /pod piecza/.

PIEGA, 'plama /na twarzy od słońca/', piegawy i piegowaty; prasłowiańskie, cerk. pieg, 'pstry'; powtarza się w poćpiega /lub poćbiega/, 'żona napędzona', zapomnianem od 15. wieku.

PIEGŻA, nazwa ptaszka, od r. 1472; od pieg-, z rzadkim przyrostkiem -ża; por. czes. rus. pigałica /nazwa ptaka/.

PIEKŁO; postać słowa i rodzaj jego niepierwotne; było niegdyś rodz. męskiego: pkieł /przymiotnik: pkielny; potok Pkielnik r. 1254/, drugi przypadek: piekła, co przeważyło /piekielny zamiast pkielny; potok Piekielnik/; rodzaj nijaki dostał się mu prawdopodobnie wedle niebo; męskie pkieł było jeszcze w 15. wieku ogólne; pkieł cerk. pĭkŭł, znaczył 'smołę', ale chrześcijanie, Grecy, Niemcy i i., 'smołę' i 'piekło' tem samem obzywają słowem: u Serbów do dziś paklina 'smoła', pakliti 'smolić'; jest i cerk. pĭcĭł, 'smoła'. Niem. Pech /przejęte jako pieka do Rusi, kaszubskie pikarnia, 'buda smolna'/ wyszło z łac. pix. W staroniemieckiem pech 'piekło' oznacza, więc używanie naszego pkieł w tem samem znaczeniu polega na prostem tłumaczeniu; ale sama nazwa 'smoły', z odrębnym przyrostkiem /-ł/, czy także pożyczka?; pożyczone z niem. jest napewne lit. itd. pikis; grec. pissa, 'smoła', 'piekło', z +pikja, łac. pix /pień pi-, przyrostek -k?/. U Słowian zachodnich, inaczej niż u Serbów, pkieł -piekło już tylko nazwa 'djabelstwa', ale nasze zapieklić, zapieklony, 'zatwardziały / w grzechach/', stałe w 15. wieku, wskazywa jeszcze na znaczenie "smolne". Pojęcie "piekła" było Słowianom zupełnie obce, więc same obce dla niego nazwiska: hela z niem. Hölle, ad /ruski/ z

grec. hāidēs, jak i sotona i dijawoł.

PIEKUT, raczej pikut /mazowieckie psikut/, ptak 'kszyk', nazwany od pikania /głosu/, jak i pika /narzeczowe, dla 'kurki wodnej'/; w słowniczku poznańskim /z r.1500/ i piekuta, 'nędzna chałupa'; piektać /por. miejscowości Piekcin, dziś Piechcin; Piktowo/ powtarza się i w ruskiem dla głosu /piektat'/, ale piknąć /"ani mnie piknij"/ i pikać /o głosie ptasząt/ bardziej znane /rus. pikat', piknut', pikulja dla 'piszczałki'/; wszystko to dźwiękonaśladowcze.

PIELAĆ, 'spieszyć',u Orzechowskiego 1564 r.;słowac.pelat',pelaszit', 'biec';słowień.i chorw.peljati, 'wodzić', 'wozić',odnoszą do włos. pigliare, 'zabierać'.

PIELESZ,'legowisko,kryjówka'; pieluchy /to samo/,pieluszki;pełechy,z małoruska,tylko o 'kudłach, włosach';jedyna u nas pozostałość z pelena,plěna,o pieluchach',powszechnego u innych Słowian /serb.rus.pelena,czes.plena'pieluchy'/,z +pelna albo +pelena,co zestawiają z grec.pella,łacin. pellis,'skóra,powłoka'/niem. Fell/;lit.plēnē, 'błonka',prus. pleinis,z odmiennem następstwem płynnej.

PIELĘGNOWAĆ z pielęgować,a to z mylną nosówką zamiast pielegować z niem. pflegen /pielęgnacja z łac.przyrostkiem/; inna postać:plęgować,ściślej wzoru się trzyma.

PIELGRZYM,pielgrzymka,z niem. Pilgrim, a to rozpodobnione /jak i w językach romańskich: włos.pellegrino,franc.pèlerin, por.wyżej peleryna/z łac.peregrinus,'obcy'/od peregre, 'zewnątrz'/;Czesi je dziś zapomnieli,ale mają nazwy miejscowe od tego;piligrim w ruskim bylinach i stichach,dawna pożyczka z dawnego niem.piligrim,jak spilman i i.

PIENIAĆ,pieniacz,pieniactwo, od nieużywanego już rzeczownika pienia /ruskie pienja,pienjat'/z łac.poena,'kara',już w cerkiewnem i na Południu przejęte /?/.

PIENIĄDZ,pieniążek /i nazwa

Pieniążek/,pieniężny,spieniężyć; pieniężne,pienięstwo i pieniądztwo;niegdyś drobna moneta, halerz';"dwa pieniądza drobne" kładzie wdowa w ewangelji; "dwa pieniądza,co ich ośmnaście w groszu"; przeszło na 'monetę' wogóle,a wkońcu na'złoto,kapitał,sumy'.Pożyczka prasłowiańska z niem.Pfennig;cerk. pěnęg i pěnędz,lit.piningas wprost z niem., jak i prus.peningas; węg.penz z penez,wedle ich głosowni,nie wprost od Niemców,lecz przez Słowian przejęte;czes. peniz,itd.Wywód słowa niem.niepewny;wywodzono je, dla 'płaskości'niby,od nazwy 'panwi', ale to nowożytny punkt widzenia /jak np.schilling niby od 'brzęczenia',schellen,'brzęcząca moneta'!/, nie dawny; jeszcze bardziej wadzą postaci niemieckie z -nd-, więc łączą słowo z Pfand,"zastaw". Skąd słowiański e ě zamiast e?

PIENIĄDZ. Gdy pierwotny handel wymienny domagał się jakiejś stałej jednostki płatniczej,nadało się do tego u pasterskich głównie Arjów bydło przedewszystkim,wielkie i drobne; "stoma krowami" opłacano żonę albo zabójstwo mężczyzny, "hekatomby " /to samo/ ofiarowano bogom; we wszystkich językach aryjskich miano dla 'bydła' i 'pienięstwa' jedno: łac. pecus, 'bydło', pecunia, 'pieniądz'; niem. Vieh w obu znaczeniach; słow.skot 'bydło', a dawniej i 'pieniądz' /skotnica, 'skarb' i 'wygon'/;wardęga 'bydło' i czynsz'; por. dobytek itp. Drobne opłaty składano w płatach lnianych /stąd prasłowiańskie płacić/, w "kruszach " soli /u nas wiedziano w 13. wieku ogólnie,że nazwa kary sądowej "trzysta" właśnie od okruchów solnych poszła/, w skórkach kun i białek-wiewiórek /zwyczaj na Wschodzie, na Rusi szczególniej,powszechny;twierdzą jakoby od Finów Ruś go przejęła/; wszelakie opłaty,kunne,kunica,od tych

skórek nazwano /ale kunka czy kumka, nazwa 'dziewczyny', innego pochodzenia/. W tym samym celu łamano pierścionki złote /stąd przy zaręczynach mąż kupuje żonę, więc pierścień jej wkłada/ i naramienniki, bugy, srebrne, albo odrębywano od sztaby kawałki na miarę należną /stąd nazwa rubli; podobnie niem. schilling, choć ten od kruszcu rznięto; i skórki, mordki, łebki, odrzynano, stąd starorus. rězań/. Zczasem wyparł kruszec /miedź, srebro, złoto/ wszelką inną "monetę", a jej kształt okrągły każdy inny. Wyższości kultury niemieckiej dowodzi, że wszelkie nazwy monet, denarów itd., Słowianie od Niemców przejęli, p. pieniądz /niema tego słowa u Gotów/, szeląg, cęta /słowo wyłącznie gockie/, skot; pomijam późniejsze liczne pożyczki ; pierwotną nazwą była tylko grzywna /p, grzywa/. Pieniążki służyły ozdobie, u ucha, lub nanizane około szyi; przechowywano je w kalecie przyrodzonej, w mosznie. Do bicia własnej monety srebrnej przyszli Słowianie w 10. wieku, najpierw Czesi; od nich wyszły na całą Europę grosze, z końcem 13 wieku. Najpospolitszą nazwę pieniężną, moneta /franc. monnaie, ang. money, itd., por. portmonetka/, wprost z łaciny, a mynca, menica, z niem. munizza, Münze, zawdzięczamy czystemu przypadkowi /jak np. nazwę "fiakrów"/; rzymska menica znachodziła się bowiem w świątyni Juno Monēta, przezwanej tak nie od upominania /łac. monere, skąd nasz monitor, admonicja, 'upomnienie'/, jak wywód ludowy twierdził, lecz od jakiegoś rodu etruskiego. Na Rusi są w obiegu nazwy ze Wschodu, np. diengi, ałtyn i. i., ale ani ruble z rupi perskich /p. rubl/, ani kopiejki od jakiegoś tureckiego słowa nie wyszły; kopiejka przezwana w 15. wieku od kopji, 'włóczni', na niej wyrażonej: "/w. ks. Iwan III/ uczini znamia na dién-

gach, kniaź wielikij na konie a imieja kopje w ruce, i ottole prozwasza diengi kopiejnyje". Na Bałkanie panują nazwy greckie i tureckie, aspri, pari, i inne.

PIENKA, lub pieńka, druga nazwa 'konopi', dziś głównie ruska, ale czy to zawsze tak było?; ptaszek od konopi przezywany po łac. canapeus, po niemiecku Hänfling, od Hanf, 'konopie', u nas pienka /obok szczygła/, a jest i pienica, pianka, pisana i piąka /"pięnka i kulig" r. 1594/, czes. pienice, 'sylvia', i pienkawa, 'fringilla', niem. Fink. Nazwy te nie wychodzą, zdaje się, poza zachodnią Słowiańszczyznę /węg. pinty, pintyoke, z niem. czy z czeskiego?/. Ważnem pozostaje świadectwo drugiej nazwy 'konopi', łączącej się nie z Finami, lecz z Indją-Iranem /bang/; czy z nazwy ptaszej sądzić, że niegdyś nie ograniczała się Rusią, ale dalej na Zachód sięgała?

PIEŃ, pniak /wysoko/pienny /o róży, lesie/; częste w nazwach miejscowych, Pniewo i t.d.; zbiorowe pniewie; zdrobniałe pieniek zamiast pniek; prasłowiańskie; cerk. pĭnĭ, serb. pań, czes. peń, itd.

PIEPRZ, pieprzyk, pieprzny, opieprzyć, z dawnego /w 15. i 16. wieku/ pierz, pier/z/ny, pier/z/nik /niem. Pfefferkuchen/ i piernikarz; pierwotna postać bydła: +ppierz /pierz/, pieprza /cerk. pĭpĭrĭ, serb. papar, z czego węg. paprika, a u nas za niem. Pfeffer /narzeczowo później u nas fafr, "dał mu fafru"/ z łacin. piper z greckiego piperi, co indyjską nazwę /pippali/ przejęło; od nas na Ruś /prjanik, 'piernik'/ zdrobniałe pierzć z pierzu. Pierwotna odmiana: +ppierz, pieprza /jak pkieł, piekła, psek, pieska/, wedle stałego zastępstwa półgłosek.

PIERCA, pierczyk, 'adwokat', w 15. i 16. wieku; p. przeć się.

PIERDOLIĆ, 'mówić, pleść, bajać', ludowe powszechne /już od 16. w./, od pierdoła, a to od pierdzieć / +pirzdzieć/, piernąć i pierdnąć /zamiast prawidłowego, ale nieistniejącego, *pardnąć/; pierdziel; prasłowo; lit. pirdis, 'piard' / 'pierdziel'/, perdžiu, persti; awest, peredaiti, grec. perdomai, niem. Furz, farzen /anglosas. feortan/; serb. prdlati tak samo o 'bajaniu' się używa; czes. słowień. serb. prděti, itd.

PIERNAT, pierzyna, pierznik, p. pióro.

PIERÓG, z piróg, pierożki /pieróg i o dawnym 'kapeluszu stosowanym'/; jedyna u nas pozostałość z prasłowiańsk. pir, 'biesiada' /od pi-, p. pić; przyrostek -r, jak w dar od dać/; nazwa 'ciasta obrzędowego', podobnie jak kołacz lub korowaj; przyrostek -og, jak w twaróg; rus. pirog, 'pasztet'.

PIERŚ, piersiowy, piersi/s/ty, piersiczki, napi/e/rśnik; prasłowo; lit. pirszys /jak i u wszelakich Słowian głównie o 'piersi końskiej'/, ind. parśu, 'zbiorowo', awest. peresu; u innych Słowian tylko w liczbie mnogiej /w cerk. prsi. i t.d./; serb. naprsak, 'stanik'.

PIERŚCIEŃ, pierścionek, w najodmienniejszych ludowych postaciach /pierścień, piestrzanek, itd./; prasłowiański, od pirst, 'palec' /p. parst. naparstek/, lit. pirsztas /prus. nagepirstis, 'palec u nogi', prei-pirstans, 'pierścienie', a jest i pirsten, jak słowiańskie/; niem. First, 'szczyt dachowy', i i./?/. U wszystkich Słowian pršt, 'palec', prsten, rus. pierczatka, 'rękawiczka'.

PIERWSZY, pierwej, najpierw /dopiero, p./; pirwo, pirzw, 'niż', w 14. wieku. W 14. i 15. wieku wyłącznie pirwy, pirzwy, najpirwiej, najpirwej i najpirwszy; od 16. wieku samo ie: wpierw itd.; pier-

worodny i liczne inne złożenia; pierszeństwo z pierwszeństwo; pierwotny od pierwoci; pierwiastek od pierwiasty albo pierwiaty; pierwiosnek, albo pierwiasnek, od tegoż samego; pierwiasnki albo pirzwienięta /w psałterzu; tamże: "z pirwodzinym"!, w puławskiem "z pirzwniętý"; pirzwiczno, w puł. pirzwiznę; pirzwiecznięta!, w puł. pirzwnięta/, pirzwieniec; pierwóspy /'porá pierwszego snu'/. Prasłowo; w lit. z tą różnicą, że przyrostek odmienny /-m, nie -w; jak w słowiańskiem/, pirmas; ind. pûrwa-, awest. paurwa- i paourwya-, 'pierwszy', starosas. formo /goc. fruma/, pierwszy . Pierwy znano u nas jeszcze w 16. wieku: "pierwa nauka", itp.; pierwszy z pierwotnego pierwy /cerk. prw, rus. pierwyj, czes. prwý, serb. słowień. prwi/ urobiono przyrostkiem -sz, wedle mniejszy, większy, dzisiejszy.

PIERZCHNĄĆ, pierzchliwy, pierzchać, pierzchalec /Rej/, pierszyć /'prószyć , o deszczu/, pierść i pirść, biblja /ziemia lub proch. u Leopolity/; obok naszego znaczenia /'lękliwy, płochliwy'/, pirzchliwy, pirzchliwość, pirzchanie w wieku 15., a pierzch- w 16.: 'popędliwość, gniew, porywczość'; tłumaczy łac. furor, 'zapalczywość': "panie nie w pierzchliwości twojej racz mię karać", " w gniewie a pirzchliwości"; "ręce pierzchną", 'chropowaciej ą'; popierzchnąć się, 'zaksztusić się' /rus. popierchnut sia, pierchat', 'kaszlać/, dowodzi związku z parskać? Pień jest pěrs-, pors- /-rs- odmienia się w -rch-; niezmienione w pierść, cerk. rus. pierst , czes. prst , 'ziemia, proch'/, o 'prochu' 'proszeniu'/stąd i parch, purchawka z twardą połgłoską, pûrch-; rus. porchat , o wzlataniu, ulataniu/. Brak odpowiednikow lit.; czes. prch, 'ucieczka' i 'deszcz', prchlec, 'zbieg' i 'furjat', serb. prchak, 'kruchy', prchut, 'łupież', itd.

PIERZEJA, dawniej i pierzaja, 'połać, strona ulicy', od pnia

per- /p. peró/; per- znaczy 'latać': cerk.perą,pirati, 'latać', par- w pariti /nieboparnyj orieł/, rus. parju, 'unoszę się', czes. perzej, 'prąd'; prasłowo; awest. peretu-, 'przechód,bród,most', ind. pi-par-ti, 'przewozi', łac. portus /z tego nasze port,portowy,itd./, niem.fahren i führen, Furt, 'bród';p. prom; por. pyr w nietoperz; przyrostek -ieja,jak w wierzeja.

PIERZGA, 'pył i "smoła" w ulach', p. piarg; pierzgnąć, toż co pierzchnąć /o ustach, rękach/; ruskie pierga,to samo w obu znaczeniach /o ulu i skórze/, dowodzi łączności z pierzch-.

PIES, piesek /w 15.wieku jeszcze psek,pieska; do pieska dorobiono w 16.wieku nowy mianownik,piesek/,piesaszek,psina,psi /por.psikus/; psota,psować /p. psuć/; psiogłowiec,słowiańska nazwa 'obcych dzikusów,barbarzyńców' /od Finów - Czudzi,przebierających się w futra z głową zwierzęcą?/, w Polsce już w 13. wieku zapisana /" caninum caput", t.j.'psiogłowiec',nazwał arcybiskup kaznodzieję Niemca/. Jak Niemcy wschodni z suli /p. suka/ Zule pożyczyli,czy nie poszła tak samo ich późna Petze, 'psica' /obca dalszym Niemcom zupełnie/,z pies? Inna nazwa 'psa', kucyk,p. kotiuha/?/. Często i w nazwach wszelakich roślin,ale gdy psi język tłumaczy tylko 'cynoglossum'/r. 1500/, powszechne od 15.wieku psinki,psianki,psie jagody, dla 'solanum',chyba nie tłumaczą dopiero Stankowego uva canis? czy stosunek nie odwrotny? Psianka,psia gwiazda,dla 'kanikuły', oczywiście tłumaczenie.- Pies to najdawniejsze

zwierzę hodowane; od polowania przybrał go sobie człowiek za towarzysza /i stróża, także i bydła, i od nazwy aryjskiej 'bydła', łac. pecus itd., wywodzą i nazwę psa, strażnika bydła/. Aryjską nazwę 'psa', łac. canis itd., Słowianin zatrac-ił, zastąpił nową.

PIESKI, 'skronie', w 16. wieku, w r. 1500 i piesiek, liczba pojed.; niby zdrobniałe pies/?/, por. myszka?

PIEŚCIĆ, pieścidło, pieszczony; pieszczota, pieszczotliwy; pieszczoch, pieszczoszka; rzadziej pieśćliwy /a mylnie: pieśkliwy/; od piast- w piastować, piastun /p./; por. rus. pitomiec, 'wychowanek', i p. pica. Pieścić i piastować, jak wieścić i wiastować, itp.; czes. piestiti, u innych Słowian pestowati.

PIEŚŃ /mylnie pieśnia, wedle owego wahania się jak łodzia: łódź, itp./, pieśniarz; pieśnioksiąg; zdrobniałe piosnka, zamiast piasnka /piastnkę wypisał psałterz flor., piesnkę puławski, oba mylnie; prawidłowe piasnka znają zapiski 15. wieku/; piosenkarz. Od piać /p./; przyrostek -śń; odmiana samego -ń /por. da-ń/; podobne -źń w boja-źń, przyja-źń.

PIESZNIA, pieśnia, mylnie pierzchnia, rodzaj 'siekiery', u nas szczególnie u bartników.

PIESZY, p. piechota.

PIETRUSZKA, r. 1472, mylnie piotruszka, europejskie, z łac. petroseli/n/um /niem. Petersilie/; czeskie petružel, petružlen, bardziej do łac. zbliżone.

PIĘĆ, piąty, pięcioro; piątek, piątka, piątki; pięćdziesiąt i piędziesiąt /!/; pierwotny liczebnik /ind. pancza, grec. pente, łac. quinque z pinque, lit. penki, i t.d./ zastąpili Słowianie jak przy wszystkich od 5. do 10,

rzeczownikiem rodzaju żeńskiego, urobionym od piąty, od liczby porządkowej: "ta pięć ludzi", "w pięci lat"; później: "ku pięci grzywnam", zamiast "grzywien"; pięć znaczyło więc pierwotnie 'piątkę', i dlatego wymaga po sobie rzeczownika w drugim przypadku /"czterej mężowie", ale "pięć mężów"/. Tak samo u wszystkich Słowian. Z piąty por. litew. penktas, prus. penkts /ale prus. pentinks pożyczka z polskiego piątek/, ind. pankti-, grec, pemptos, łac. quintus, niem. dawne fimfto.

PIĘDŹ, piądź, od piąć, pnę /p./, przyrostkiem -dź /por. sta-do itp./. W 15. i 16. wieku o 'karle': "na piędzi mąż /a na łokieć broda/", albo piędzimężyk, piędzimąż, a całkiem z czeska piedimużik. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. pęd', południowe ped lub peda, rus. piad', czes. piď.

PIĘKNY, piękność; upiększyć piszemy mylnie, zamiast dawnego piękrzyć i pięchrzyć w 17. wieku, piękrostka, piękrzydło /od 18. piększydło/; postać z r, niby +piękry, jedynie u nas; z n jest wyłącznie zachodnio - słowiańska /łuż. i czes. piekny/; słowo to innym Słowianom zupełnie obce; utworzone /jak prokny, p. prócz/ od piek-, 'starać się' /p. pieczołować; ę wtórne/, niby 'staranny'/?/. Dawny język miał podobnych wyrazów więcej, p. urępny, sudanny, krasny. Trudność sprawia czeskie ie, nie e, jak w pecze, peku, coby na pierowtne ę wskazywało; mimo to zaleca się ów wykład.

PIĘŚĆ, piąstka /i pięstka dawniej?/; do piędź, z przyrostkiem -ť; inni łączą ją czyto z niem. Faust, czy z lit. kumste /prus. kuntis !/; niem. dawne fūst z +fūnhsti-. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. pęsť, czes. piesť, rus. piasť, itd.

PIĘTA u nogi, nazwana od 'stąpania, kroczenia', por. grec. pateomai, 'kroczę', p. pąć; litewskie i pruskie pentis. Od pięty, od 'kroczenia wstecz', urobiono dawny, już w 16. wieku przestarzały, przysłówek opięć, 'znowu, ponownie', częste np. w bibłji, gdzie schodzi i do znaczenia 'ale'; por. lit. atpent, apent, apentajs, 'znowu /rus. opjat'/. Od pięty: napiętek, "dosyć szewca po napiętki; "dołek piętny". Tak samo u wszystkich Słowian, peta, i t.d.

PIĘTNO, piątno, piętnować, 'znaczyć', od pięty/?/, wypalane, jak rus. klejmo i słow. pieczęć /p./; cerk. pętno, 'estroga' /?/, rus. pjatno, 'plama'.

PIĘTRO, piątro, piętrowy i piątrowy, piąterko, piętrzyć; od piąć się, z pierwotnym, u Słowian już nader rządkiem przyrostkiem -tro /grec. -trzon, łac. -trum; u Słowian zwykle -dło: radło, grec. arotrom, łac. aratrum/, służącym oznaczaniu narzędzi. Druga osobliwa tego rzeczownika właściwość: obok piętro pojawia się r i w pierwszej zgłosce /prętro; przętro; u Łużyazan podobnie pratr z patr; u załabskich Słowian powstaje z prętro nawet prętpro; męskie, przętrz, 'spichlerz' /u Kaszubów/, w słowniczku poznańskim z r. 1500: " przętr albo wyszka", 'Soller'; przętry, 'kondygnacje' /contignationes, piętra /; w słowniczku z r. 1532 przętr, 'interceptale' /'przęsło'!/, i piętr, 'spichlerz'. Jest cerk. pętro, 'powała', czes. patro, 'piętro' /i 'podniebienie'/; na Bałkanie i Rusi zaginęło.

PIGUŁA, pigułka, pigularz, rozpodobnione z piłuła, co jeszcze w 16. i 17. wieku wyłącznie; z łac. pilula /niem. Pille/.

PIGWA, pigwowy, druga nazwa 'gduli' /p./, już u Stanka 1472r.; ta sama w ruskiem i czeskiem; ze Wschodu, od Persów, przywieziona

przez Ormian /?/. Wprost z łac. zowią ją w 16.wieku i kitana, t.j. grec.mela kydōnia, 'jabłka z Kydonu'.

PIKA, 'lanca'. z franc. pique od celtyckiego pic; powtarza się w każdem francuskiem znaczeniu: 'maść w kartach'; "mieć pikę na kogo", itd.;toż pikiet,pikieta,itd.

PIKAĆ, dźwiękonaśladowcze,p. piekut /pikut/; podobnie we wszystkich językach:łac.pipire, itp.; por. pisk. I piknąć, "pikło /lub piknęło/ przez mnie", pikało pod kolany",o 'nagłem przeszyciu,przerażeniu', "coś mnie.pikło", 'tknęło', może również od tego pikania. Jest i pikać,'mokrzyć', od pi-, pnia ogólnego w najrozmaitszy-ch językach i odcieniach /pipi, pisser, i t.d./;stąd i nazwa 'członka' w kilkunastu odmianach u wszystkich Słowian.

PIKULIK ,pikuliczek,'karzeł/ek/', o ludziach małego wzrostu' i o 'duchach domowych czy innych', więc nie z włos.piccolo, 'mały'; u nas w 16.wieku ogólne; lit. pikułas, 'djabeł',zdaje się dawniejszy;łączą go z piktas,zły', ale piekło chyba bliższe/?/.

PIŁA, "piła go!", 'pal go djabli!', w 16.wieku,skrócona nazwa Piłat; podobnie wtedy i u Niemców; zresztą Piłat,bo łac. l, ll, oddawano przez ł /bułka z bulla, kołacja z collatio/; piłat i nazwa 'pręgierza'. Ale piłatyk,'basałyk',?

PIŁAWA, nazwa herbowa,od Piły /por. Śrzeniawa/, Pilicy.

PIŁCH, prasłowiańska nazwa zwierzątka 'glis',cerk.czes. plch, serb.puch; stąd pożyczyli Niemcy Bilchmaus /dawne pilih; oni dodają nieraz takie zbyteczne słowa,np. Zieselmaus, p.

suseł, i i./; pilch zgrubiało z jakiegoś złożenia /?/.

PILNY, pilność; pilnować, obok rzadszych piląć, pilić /"kto pili, nie zmyli"/ i pilować; prasłowiańskie; cerk. piln, 'znakomity', czes. pile, 'praca, staranie', rzadsze w rus. i na Bałkanie; niepili, 'obcy', a w narzeczach do dziś pili, 'krewny', tu widocznie należy /pilny więc niby 'bliski, przyległy'/. Zupełnie odmienne pil-, u Słowian i Litwy, na nawoływanie drobiu, pile na Bałkanie o 'kurczętach', u Słowian północno-zachodnich o 'kaczętach, gąsiętach', lit. pyle, 'kaczka' /od pi!/; u nas samo pilu! w nawoływaniu gęsi, indyków.

PILŚŃ, wyjątkowo pilść, co właśnie jedyne u innych Słowian: cerk. czes. plst', rus. połst' /niem. Filz/; pilśnianki', 'obuwie filcowe', czy 'kapelusz filcowy'; "włosy się pilśnią" /'zbijają', przy kołtunie/. Od pnia pel-, pielnsz /?/.

PIŁA, piłować, pilnik; prasłowiańska pożyczka z niem. Feile, dawne fila /niem. f przed 9. wiekiem zawsze przez p oddawano/; więc Piła wielkopolska po niemiecku Schneidemühl; lit. peilis, 'nóż', może tu nie należy, może samoistna pożyczka /?/.

PIŁA, np. do gry, piłka, piłeczka, pożyczka /w 15. wieku/ z łac. pila.

PINDA, 'strojnisia', "gachy, pindy" /rym: dryndy/, Słonimski, Parada, str. 44; ludowe, śmieszne; pinduryndа, przyśpiew /por. przyśpiew tyndyryndy/, i nazwa 'dziędzierzawy'.

PINEK, "mając coś na pinku" /z kim, 17. wiek; "na pieńku", jak Potocki twierdził/; por. przypinek itp.; od pinać do piąć /p./.

PIOŁUN, dawniej piołyn /i u Czechów -un obok dawniejszego -yn, jako przyrostek częstszy; p. piorun/; prasłowiańska nazwa, czy od pel-, 'palić', dla gryzącego smaku /?/; urobione od pioły, 'gorycz', przyrostkiem -n /por. Goryń do gorzki, Białynia do biały, itp./. Na Rusi połyń, z o zamiast e, jak nieraz, cerk. pełyn, itd.

PION, 'ołowianka /do wskazywania prostopadłości/', pionowy, 'prostopadły, wertykalny', z włos. piombo, łac. plumbum, 'ołów' /franc. plombe, stąd potrzeba plombować/. Inne pion, 'pieszek w szachach', z franc. pion, 'żołnierz' /od franc. pedo, 'piechur'/, skąd i pionier itd. /franc. pionnier/.

PIÓRO, piórko; piórkoś, 'młokos'; pierzasty i pierzony /o ptakach, w psałterzu/; pierzyć, "bies /djabeł/ przypierzył" /'nadał, sprawił'/; pierze /zbiorowe/; pierzno i piórno /'w bogatym stroju'/; pierzyna, pierznik i pier/z/naty; piórnik /dawniej penał, od łac. penna, 'pióro'/; nieopierzony. Złożenia: gryzipiórko itd.; pióropusz /w 16. wieku federpusz!/ tłumaczy pierwszą część złożenia niemieckiego /odwrotnie więc niż nasze bawełna, p. lub czeskie wánoce, z Weihnacht/ Prasłowo; cerk. itd. pero, periti, itd.; lit. sparnas, 'skrzydło', dowodzi, że Słowianie odrzucili s- z sp-. co wcale częste /por. przeć i inne/.

PIORUN /ludowe, śląskie, pieron, bez przegłosu/, piorunować, itd.; prasłowiańska nazwa 'gromu'; pozornie od piorę - prać, wedle biegun; w istocie zniekształcony dawny +pieryn z +pierkyn, lit. Perkūnas, dosłownie: "dębowiec", od nazwy 'dębu', perky, łac. quercus /z +percus/, niem. Föhre /inne drzewo/; był to bóg gromowy litwo-słowiański, najwyższy /stąd u Finów nazwa 'djabła', pergene/, por.

czeskie prkno /p.parkan/. Postać peryn ocalała na Bałkanie i Rusi w nazwach miejscowych; ludowe pierun, pieroński, jest starsze niż piorun, t.zn. jeszcze bez przegłosu pierwotnego ie. Kult pierwotnego bogagromowca, Pierkyna-Pioruna, ustąpił przed nowszemi, wznowił się na Rusi Kijowskiej za Warjagów, czcicieli Thora - Pioruna. My niemal jedyni zachowaliśmy nazwę piorun dla 'gromu', inni Słowianie jej nie znają, mają tylko grom; ależ i nasza nazwa nie ma żadnego mitycznego znaczenia: ponieważ piorun z nieba spada, więc djabłów tropi, lecz to mit nie pogański, tylko chrześcijański; pomijamy fałszerstwa słowackie o ich bogu paromie; i serb. perunika, 'kaczopysk', niczego nie dowodzi. U nas piorunkami zwano 'grosze' na początku 16. wieku, z czes. perunek, półgrosz', a wypadła z niemi podobna katastrofa, jak z tymfami w 150 lat później.

PIOTR, imię, przed 12, wiekiem z łac. Petrus przejęte, więc ulega przegłosowi ie w io przed twardemi /ale wołacz: Pietrze!/; liczne zdrobniałe i zgrubiałe: Pieś, Piech, Piechno itd,; " nagnać komu Piotra", 'starchu', "każdy Piotr dziwaczy", wedle ewangelji; nic nie ma spólnego ani z pietruszką, ani z pitrasić /p./.

PIPA, 'beczka'; 'piszczałka'; 'dureń'; z włos. pipa, 'beczka' /pippione, 'dureń'/, franc. pipe, 'beczka' i 'piszczałka'; natomiast pipa, 'fajka', z niem. Pfeife, dawne pfīfa. Dźwiękonaśladowcze pipi: " ani pipi!".

PISAĆ; pisarz; pisownia; pismo; pisemny, pisemnictwo, 'literatura'; piśmienny, 'co umie pisać"; niepiśmienny, 'analfabeta'; piśmiennictwo /fałszywie zamiast

pisemnictwo używane/; pisadło; piśmidło;pisanka,od pisany; złożone: pisorym i rymopis, wierszopis. Prasłowo; nie oznaczało pierwotnie 'pisania',lecz 'rysowanie' /por. pisanka/,rycie i malowanie' /p. pstry/. Odmieniało się: *psać,piszę /jak brać,biorę;psáti zachowali Czesi do dziś; u nas zjawia się raz tylko w dawnych zabytkach/; pierwotny rzeczownik /cerk. pismę/ pismię,piśmienia, jeszcze w przekładzie statutów mazowieckich z 1449 r.: "na piśmieniu wskazać" /stąd piśmienny/. Słowiańskie s= lit.sz, poszło więc z gardłowej /k podniebienne/: łac. pictum /pingere, 'malować,ryć igłą'/; starorus. nipisz-ta, 'napisany',ind.pimśati, 'wykrawa,zdobi'. Litew.głównie o 'rysowaniu węglem':pieszti, paiszyti, 'znaczyć węglem';pieszos,paiszos, 'sadza', więc pieszimas /= pisimo/, paiszas, 'plama od sadzy'; grec. poikilos, 'pstry', gocą. filu - faihs, 'mnogokształtny', niem. Feh, o 'pstrem zwierzęciu' /sarnie itp./. P. pstry. U wszystkich Słowian tak samo.

PISK, piskliwy,piszczeć; piszczel /u miecha, i 'goleń'/, piszczałka; piszczek,"grajek", piszczkowy; pisklę /podobnie pipię, "wąsy pipią", 'pokazują się',serb. piple,'pisklę', czes. pípati; 'piszczeć, pipot, 'pisk'/; piskać,pisknąć, a z tego pisnąć. Prasłowiańskie urobione przyrostkiem -sk /por. wrzask/ od dźwiękonaśladowczego pi- /"ani pipi", pipać, p. pipa/; na Litwie mało zastąpione,pyszkēti, o 'trzasku' /bata, lodu/. Od długiej rury piszczałek i piszczeli przeniesione na 'rurę broni palnej': "na działa i piszczele" /16.wiek/, ocalało do dziś w słowie pistolet, co się wkońcu wywodzi z czeskiej pisztali z czasów wojen husyckich,gdy sztuka wojenna i na husytach się kształ-

ciła.

PISKORZ, nazwa rybki /"ubogiemu wszędzie piskorz", 'nic, zero'/, 'drobiazg' /niby pisklę!/; stąd wzięli Niemcy swoje Beisker, Peisker.

PITRASIĆ, pitraszyć, pietraszyć, pitwać, 'robić coś niezgrabnie, partać', szczególniej o gotowaniu; czes. pitwora, pitworziti, o 'przedrzeźnianiu, afektacji'; pietraszyć nagina pozornie do Pietra, Piotra, ależ jego imienia używa się tylko dla 'strachu' /"zadać komu Piotra"/; r. 1532 pitonosy, o płaskim nosie'; jest bałkańskie pita, o 'cieście, kołaczu' /i Węgrów, Turków, Greków; obce?/, więc słowa powyższe od Piotra usuwamy; p. pytać.

PIWO, od pić /jak paliwo od palić/; piwny, napiwne; piwowy, piwosz; piwnica, do 'przechowywania, składu napoju', piwniczy; piwiarz, piwiarnia, piwiarniany; piwowar.

PIWO. Narody uprawiające zboże z niego przyrządzają i napój odurzający, piwo; jedyny świat klasyczny pozbył się piwa dla wina. Jakie było pierwotne piwo, poucza Łaskowski r. 1568 o Żmudzi: w naczyniach z kory warzą zboże, wrzucając do wody rozpalone kamienie, dodając drożdży, i co dziś uwarzą, jutro spijają. Mowa tu chyba o piwie domowem, ałus /prasłowo; cerk. oł i ołowina, dziś tylko u Słowieńców znane: /w/ol, 'piwo', walor, 'piwowar'; pożyczka z niem. nord. ol, 'piwo', 'biesiada'; ang. ale, lecz z niem spólne, jeden z tych nielicznych wyrazów celtycko - niemiecko - słowiańskich, dowodzących wędrówki czy spólnoty nazw i rzeczy na Północy Europy, jak jabłko, łuda, t, j. 'ołów', i i./; dzisiejsza Łotwa w drewnianych naczyniach piwo swoje warzy. Piwo było u Słowian, jak u Niemców, napojem powszechnym, od pi-cia przezwanym /w Grecji wiedziano coś o po-

dobnem znaczeniu słowa pi- non, nie wiemy jednak, od którego narodu/, gdy niem. Bier zagadkowe. Postęp był dwojaki. Najpierw Celtowie przyprawiali starannie zboże /pierwotnie nalewano wprost na ziarno wodę/, wyrabiając z niego młóto - słód i umożliwiając przez to o wiele skuteczniejszy wywar; od Celtów przez Niemców doszło Słowian młóto, ale zastąpili je własnym słowem: słód; na Celtów wskazuje też i braha i brzeczka, których z słowiańszczyzny nie wytłumaczymy; ależ nie nad dolnym Dunajem wymieniano te nazwy. Drugi postęp zawdzięcza się Słowianom: dla smaku dodawano wszelakie gorzczyzny, np. poraj /'bagno', 'ledum palustre'/, do piwa; oni dopiero chmiel wprowadzili, zawdzięczając go swym wschodnim sąsiadom /p. chmiel/. Pierwotne więc napoje były miód i piwo, słodzone najpierw miodem. Od 13. wieku wydoskonaliło się browarnictwo pod wpływem niemieckim, o czem świadczą pożyczki słowne: browar, ozdownia, mielcuch; słynne były piwa śląskie, szczególniej świdnickie; z niemi krakowskie /dwuraźne, dubelt/ zawodniczyły, na Mazowszu wareckie słynęły. Piwo, nie wino, było napojem narodowym i świadczą o niem jeszcze w 17. wieku wiersze /Potockiego i innych; por. i Jan Kochanowskiego/; są też liczne nazwy dla 'złego piwska', np. żybura; "ciepłe piwo", o 'niedołędze'. Wiechę wywieszano na piwiarni, krzyż na miodowni, wieniec na winiarni. Litwa nie ma dla piwa własnej nazwy, jeśli pominiemy jej ałus, rzeczowy od 'gorzkości' /skąd i nazwa ałun pochodzi/, co raczej ruski "kwas" przypomina.

PIWONJA, roślina, zniekształcone z łac. paeonia; piwonka; oboje u Stanka 1472 r.; por. franc. pivoine.

PIZNĄC, 'rzucić', pizgać; piździć, 'marudzić', czes. pizditi,

piżlati ; pizus , ´[illegible]´, słowa bardzo dwuznaczne.

PIŻMO, ´moschus´, do nas przez Czechów, z niem. Bisam, a to z łać. bisamum.

PLAC, ´miejsce´, placowy, placówka, z niem. Platz, a to z franc. place od łac. platea, ´ulica´. Tak samo placek /biblja/, placuszek i placaszek z niem. Pletz.

PLAGA, ´rana, uderzenie, kara´, z łac. plaga, już w psałterzu. Drugie plaga, ´strefa, okolica´, również łac. /por. franc. plage, ´plaża´/. Wreszcie plagjat, ´kradzież /literacka/´, z łac. plagiatus, plagium.

PLAGOWAĆ, p. pielęgnować.

PLAKAT, z franc. placard, od plaquer, plaque, z niem. Platte.

PLAMA, plamisty, plamić, wyłącznie polskie, nieznane innym Słowianom; słowo niestare; i dla ´cętek na futrze, sierści´. Dawniej, w 16. wieku, stale plana /u Leopolity i i./, a to jest prasłowo: rus. pleń od plet´, o ´butwieniu, gniciu´, lit. plenys, prus. plejnis, o ´żarzewiu´; por. pleśń /pod plesz/. P. płowy.

PLAN, planować, z niem. Plan, a to z łac. planus, ´rys´, franc. plan, ´zarys´, planer; tu i włoskie piano, ´równy, cichy, wolny´, z czego piano - forte i forte - piano, skąd nasz fortepian i nazwy pianino, pianista.

PLASKI, plaszczyzna, plaskonogi, plaskać /"plaskać po gębie", u Reja/, plasnąć, ´pacnąć´, plaskanka /np. sera/, "plaskaty liść"; obok płaski /p./; to samo co plusk /p./ i pląs /p./. Por. plece.

PLASKUR, rus. praskura i proskura, ´opłatek´, z grec. pros-

fora, 'ofiara', rozpodobnione jak zwykle; p. proskura. Podobnie drugie plaskur, p. praszczur /pod pra-/.

PLAST/E/R, plastrować, z niem. Pflaster, a to z łac. emplastrum /Niemcy nieraz odrzucają nagłosowe zgłoski/, z grec. emplassō /od plassō i plastyka/; są i wszelakie inne postaci u ludu, flaster, plazder, itd.

PLATA; platforma; platery, 'naczynia stołowe wykładane'; z franc. i niem. Platte, plätten.

PLĄS, pląsy, pląsać; prasłowiańska nazwa pierwotnego tańca, od pląsania, t.j. 'klaskania w ręce' dziewcząt /do taktu, jak dziś jeszcze w "kole" serbskiem/; Goci, co tylko taniec mieczowy, męski, znali, przejęli od Słowian swoje plinsjan, 'tańczyć'; Litwie nazwa /i rzecz?/ obca, dawne plęszti jest podejrzane co do rodzimości. Pierwotne znaczenie jeszcze w biblji: "pląsząc rękama" /"klaskając", Leopolita/. Pień ten sam co i w plesk-, plēsk-; cerk. pleskati i plesnąti, 'klaskać', bułg. plesnica /'plaśnięcie w twarz'/, serb. pljeskati, pljesak, 'klaśnięcie', rus. pleskat', 'klaskać' /i o wodzie, ruczaju/; lit. pleszketi, o ogniu /i o kipieniu/, płaskoti; p. plaski, plusk.

PLĄTAĆ, plątanina, tyleż co platać /plat- i pląt- jak pach- i pąch-, stop- i stąp-/. P. pleść.

PLEBAN /ludowe i kleban, litew. klebonas/, od tego samego łac. plebs, 'gmin, pospólstwo', od którego i plebej/usz/ i plebiscyt.

PLECE, plecy, pleczysty; pierwotne plece, nijakie liczby pojedynczej /cerk. pleszte, z +plet-je/; plecy liczba podwójna: " po swym plecu" mówi się tak samo jak w "w mym ręku", "na swu plecu", "z swoju plecu", biblja; nijakie jeszcze

w biblji,a liczba mnoga plecа i w 16.wieku.Litwa ma odpowiednik bez l: petys, 'plecy', od 'szerokości' /prus. petis, i 'łopata', grec. petannymi, 'rozpościeram', łac. patere, 'być otwartym, patulus, 'otwarty', starosaskie fathmos, 'otwarte ramiona', niem. Faden, dawne fadam/; ma natomiast odpowiedni czasownik,iszplesti, 'rozpościerać', przymiotnik /z inną wokalizacją/ płatus, 'szeroki'; ind. prathati, 'rozpościera', grec. platys, 'szeroki' /stąd i nazwa szerokolistnego drzewa,platan/. P. plaski i płaski.

PLECH, plach, 'blacha /u zbroi/'; "przedni plach... zadni kusz", "te dwa plachy", Rej; z czes. plech, z niem. Blech; zdrobniałe pleszki, 'szyny na ramiona i kolana'; w 16. wieku pleszek i nazwa 'kaftana bez rękawów'.

PLEĆ; dziś plewić,nowa postać, podobna jak mielić, p. mleć; oba czasowniki są nieco zgodnej odmiany: pielę, pielesz,pełł, pełty, chociaż mleć z +miel-ti,ale pleć z +plew-ti poszło; niegdyś: plewę, plewiesz i t.d., jak jest jeszcze w cerk., plěwą, i w rus. połowu /obok polju,wedle połot/. W 16. wieku plenie, 'plewienie'; plewidło, Potocki. P. plewa.

PLEMIĘ, plemienny, z +pledmię; p. płód, w innej wokalizacji.

PLEN, pleni,plenny, p.plon.

PLEŚĆ, plotę,plecie; plotki, 'loki, włosy zaplecione',przeniesione,jak samo pleść /"co pleciesz ?"/, na 'gadaninę' /por. klatki/; z samogłoską o: płot, t.j. 'plecionka'; częstotliwe zaplatać itd., przeplataniec; pleciuga itp. Inne urobienia: pletliwy,plotkarz, itd. Przed t wypadło k: łac. plecto,niem. flechten i falten, Flachs; pierwotne k w grec. plekō, 'plotę', plokamos,'loki',

łac. plico i duplex /duplikat/, 'złożony'. Brak tego pnia w litewskiem. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. pletą, itd.

PLESZ, 'tonzura księża', przezywana w 17, wieku koroną /cerk. plěsz, plesziw, 'łysy'/, do tego zgrubiałe, jak i w czeskiem, plecha, plechowacz, pogardliwie o 'księdzu'; pleśń, od koloru nazwana, w cerk. 'mól' u innych Słowian jak u nas; pleśniwy, o sierści, maści końskiej /wyborowej/, pleśnieć/o rzeczach/; prasłowo, przynajmniej co do pnia: peles, 'siwy' /brak go u nas/ i plěs-. Tak samo w lit., palēsiai i pelējai, 'pleśń', peleti, 'pleśnieć', i plekti, 'pleśnieć', stąd nazwa 'myszy', pēle; pałszas /p. płowy/, 'siwy', prus. poalis, 'gołąb'. Tu łac. pallēre, 'blednieć', pallidus, 'blady'; nazwy grec. i łac, 'gołębia': pelejas/ i palumbes; ind. palita; 'siwy', grec. polios, 'siwy'. Inni łączą nazwę plesza, 'łysiny' /i w lesie, nietylko na głowie /, z lit. plikas, 'łysy', i plynas, 'bezdrzewny, wolny, równy', pleine, 'równina'. Por. płowy.

PLEWA, w 17.wieku /a dziś u ludu/ powszechnie plowa; "darmo plewy wiać", o 'bzdurzeniu'; plewić, plewidło, plewnia, plewiarka; prasłowo, por. wyżej czasownik pleć; cerk. plěwa, plěwel, 'kąkol', i tak u wszystkich Słowian /postać pierwotna +peł-wa, rus. połowa/; litew. pelūs, 'plewa', pelūde, 'plewnia', prus. pelwo, ind. palāwās, 'plewa' /liczba mnoga/, łac. palea.

PLISZKA, pliskwa w 16. wieku, dziś u ludu plistwa, nazwa ptaszka i zabawy chłopiąt /z drewienkami/; u innych Słowian pliska, jak u nas r.1500, u Cygańskiego r. 1584 zawsze tak, a dopiero drugie wydanie daje pliszka; u nas i indziej i plizga, w rus. plizgawica i plizdawica /zg i zd mieniają się nie-

raz/; nazwa ptaka od 'barwy siwej'?

PLON, 'łup,zdobycz,zysk', 'żniwo' /"plon niesiemy,plon", refren pieśni dożynkowych/; plenić się i plonować, o 'obradzaniu obfitem', "plenno zboże /lub rola/"; "niech się ród twój pleni"; ale i plenić,'zabierać plon,łup,brać do niewoli': "odzienie, w którem pleniona była" /tak stale w biblji: "będę w plon a w łup", nawet plonnik,'łupieżca'; i w psałterzu plony: 'łup'/. Prasłowo; w cerk. i u innych Słowian przeważnie tylko o 'łupie': plěn, 'niewola', plěniti,'brać w niewolę', rus.połon; postać pierwotna +pel-n, litew. pełnas, 'zarobek'; pień pel-, o 'targu,zysk': ind. pana- z pelna-, 'nagroda', grec. pōleō, 'sprzedaję', niem. feil, 'kupny' /z fāli/.

PLONDROWAĆ, pisane i z un, i z ą, z niem. plundern, w tem samem znaczeniu.

PLUĆ, plunąć,plwać,spluwać; plwacz, pl/u/waczka,plwociny, plwotka /por. rus. plowoje dieło/; z przyrostkiem .-g /jak w struga/: plug-awy,plugawić,plugacz; pluna, 'ślina', w 17.wieku. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian: cerk. pluti,plują,plwati,pluwati,plinąti obok plunąti. rus. naplewat', itd.; bez s- nagłosowego. Lit. spiauti, 'blwać', łaciń. spuo,goc. speiwan, niem. speien; grec. ptyō /również bez s-/. Nasze i czeskie plj z pj mogłoby rozstrzygać,czy wsuwanie l między p-j /por. rus. ziemla, lublu,kuplu i t.d., wobec naszego ziemia,lubię,kupię/ było niegdyś ogólnosłowiańskie, zachowało się na Wschodzie i Południu,a zginęło na całym Zachodzie; tu jednak to l może dźwiękonaśladowcze raczej; por. blwać /pod bluć/.

PLUSK, 'słota'; 'ogon ryby i bobra' /od plaski/; plusnąć,

pluszczeć,pluskać,pluchota /ch z sk/ i pluskota, pluta /niby skrócone/; plucha, o 'niechluju' i o 'plucie'; pluskwa /bo 'plaskata', por. płoszczyca,pod płaski/; wokalizacja u, obok ie, ia, w pleskać, plaskać; wszystko od odgłosu; cerk. pljusk,słowień. pljuska, 'policzek' /u Reja plask to samo znaczy/, rus. plusnut' i pluchnut'; lu przechodzi w cerk. i w li: pliszt', 'wrzawa' /jak plinąti z plunąti; por. nasze lito z luto/, t.j. +pluszcz, tyle co bluszcz, p. /rus.pluszcz/.

PŁACA, z +płat-ja, p. płat.

PŁACHTA,płachetka; płachetnik; płachciany, 'płócienny'; ogólnosłowiańskie /i dla 'żagla', np. w czeskiem, a dawniej i u nas/; p. płaski,płaszcz,bo ch z sk.

PŁAKAĆ, płacz,płaczliwy; płaksa /tak jak beksa/; opłakiwać; płaczennica albo płaczka, 'najęta dla płaczu na pogrzebie'; płaczki,płacznice /albo krzykwy/ u dzieci; prasłowo; w cerk. jeszcze zwrotne: płakati sę, bo właściwe znaczenie: 'bić się' /pierwotna "płaczu po umarłym" oznaka,drapać się paznokciami, itp./, a więc lit. płak-ti 'bić, smagać', płakis 'raz, cięcie'; w innych językach z -g,nie z -k: grec. plēgē, 'uderzenie', plēssō, 'biję, rażę', łac. plango /stąd nasze plankty, 'żale', w 16. i 17. wieku/ i plaga /p. plaga/; anglosaskie flōkan /'klaskać'/, niem. fluchen, 'kląć'.

PŁASKI, płaskość,płaszczyzna, "leżeć na płask", płaszczyć, rozpłaszczyć, itd; u nas dziś wyłącznie z a, ale o w +płoski, skąd płoszczyca, 'pluskwa' /ogólne w 14. i 15. wieku, nazwa pluskwa dopiero w 15. wieku się zjawia/; u wszystkich Słowian płosk: cerk. płosk,'płas-

ki', rus. płoszczad' 'plac', płoskusza i płoskucha, 'pluskwa', pluszczit', 'rozpłaszczać'; a u nich znacznie rzadsze: cerk. płaskolic, czes. splaknouti, 'spłaszczeć'; sk, k i ch mieniają się stale; tu więc należy nasza płocha, 'bardo, grzebień tkacki', czes. plocha, plochy, 'płaski', na plosko, 'płasko', plosztina, 'płaszczyzna'; z k: cerk. serb. bułg. płocza, 'tafla', serb. plocznik, 'bruk'; z ch: cerk. inopłosz, 'jednym ciągiem', rus. spłosz, płosznoj, 'nieprzerwany'. Tu dalej nasz płoskoń /p./ i płoszczyk; tu płachta /p./, ch z sk. Czesi rozróżniają, wedle swej głosowni: plochy /'płaski'/, i plachy /'lękliwy'/; my nie, i dlatego zapomnieliśmy płochy, 'płaski', zatrzymawszy drugie, zupełnie inne płochy /p./, o 'wietrzniku'. Prasłowo; lit. płokszczias, 'płaski', łotew. plaskains /to samo/, niem. flach, Fläche. P. płaski.

PŁAST miodu, rozpłastać /rozpłastęże u Słowian załabskich, to samo/; rzeczownik prasłowiański; u Serbów i Słowieńców o 'brogu siana, raczej niskim', plastiti, 'układać siano'; słowień. plasta, 'warstwa', cerk. płastogław, 'o płaskim wierzchu'; litew. płasztaka, 'płaska dłoń'. P. płaski; płat; płaszcz.

PŁASZCZ, urobione od płast- lub płask- przyrostkiem -j; płaszczyk, płaszczowy; płaszczenica w cerkwi z wizerunkiem ciała Chrystusowego; prasłowiańskie; cerk. płaszt', i t.d.; we związku z płat i z płachta.

PŁAT, płatek, płacić, płatowy, płatować, opłacać. Wiemy ze źródeł arabskich, że w 9. i 10. wieku płaty i płatki cienkiej tkaniny lnianej były u Słowian monetą obiegową /za "płat" dostawało się kur i t.d./; stąd płacić w naszem znaczeniu; zapłata jest więc i 'pieniądzem', i 'łatą', /to/ płacie, zbiorowe,

znaczy wszelakie 'przyszwy': "płacia stąd i zowąd zszyte"; płacież, 'zapłata'; płaci, o zakładzie, 'stoi', niem. 'es gild', albo 'uchodzi, warto': "a płaci kryć?", 'a godzi się kryć?'; płaci i 'pewnie, chyba': "płaci ten chłop oszalał", "płaci wy figlujecie"; płajca, z płaćca. P. płast i płaszcz. Pień płat-, o 'szerokiem' /p. plece/; płatus, 'szeroki', łotew. plātit. 'rozszerzać', grec. platys, 'szeroki'. Gockie plast, 'łata', pożyczka z słowiańskiego. Tu należą dalej nasze płatka, 'stawka', płatny /płatnik, "od złego płatnika dobre i plewy"/, płatno /"co mi płatno", 'warto'/ płatnia, 'płaca'; ale płatnąć pozostało przy pierwotnem znaczeniu, o 'płataniu' /na sztuki itp/. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. płatiti, płasztą, 'płacę', itd.

PŁATNERZ, 'wyrabiający płatnerze', ogólne w 15. i 16. wieku, z niem. Plattner od łac. plata, 'pancerz'; stąd czes. platy, nasze płatki w 15. i 16. wieku, o 'pancerzu' /a od nas ruskie łaty, 'pancerz'/.

PŁAW, 'tratwa'; 'błonie do pływania u ptaka'; pławić, spławny; upławy; "łodzie i pławce", biblja /"okręty i żeglarze", Leopolita/; p. płynąć.

PŁAZ; płazem, 'stroną płaską' / /'nie kantem'/, "puść płazem /lub płazą/", opłazem, opłaźnie, w znaczeniu ogólnem /w 17. wieku "lecim opłaźnie do dołu", "darli się opłaźnie do rozmów"/; płaza, 'płyta': "drogi burkować płazami", "posyp kamień abo płazę mąką". Należy do naszego wyłącznie słownictwa; poszło od wszelkich innych wyrazów dla 'płaskości'; nasze z mogłoby odpowiadać grec. i łac. -g; p. płaski.

PŁAZ, ziemiopłazy; płazać: "gadzina płaza się po ziemi",

"na kolanach się płazać"; z rzadką u nas wokalizacją ła zamiast ło /por. władać/, niby częstotliwe do płozić, co w biblji liczniejsze niż płazić: "wszystko płożące jeżto płozi"; raz: "iżto się płodzi /! po ziemi" /"czołga", u Leopolity Prasłowo; pień pŭłz- /p.pełzać/, pełz- /cerk. plĕz-ti/, i połz-, nasze płoz /p./, a tu i płaz, jak w czeskiem, chociaż tu pożyczki niema.

PŁEĆ, płci,płciowy; od czasownika: opłcenie, ʹprzyjęcie ciała ludzkiego przez Chrystusaʹ, w kazaniach 13. do 15.wieku /w kazaniach świętokrzyskich mylnie podobłcenim/; ale już w symbolu wiary w psałterzu mylne "opłconie albo ciała przyjęcie", ʹincarnatioʹ, t.j. ʹwcielenieʹ, cerk. wpłŭštenije; chorwackie put /z +płt/, rus. płotʹ, płoti; znaczenie: ʹciało,skóra na niem, płećʹ; u nas wyłącznie przeniesiono na ʹrodzajʹ, ʹgenusʹ /skąd dwupłciowy/, czego inni Słowianie nie znają. Prasłowo; lit. płuta, ʹskórka chleba,połciaʹ. P. płynąć.

PŁET, płta /rus.płot,płota, staroczeskie płet/, o ʹtratwie i łodziʹ:"kłodziny w jeden płet spoili", "woda on płet niosła"; u Mączyńskiego "płetownik żeglarz,który płety puszcza". Prasłowo, p. płynąć; łotew. pluts, ʹtratwaʹ, ind. pluta-, ʹpłynącyʹ, ʹomytyʹ, pluti-, ʹfalaʹ, grec. plytos, ʹomytyʹ. Z słowackiego plt podhalskie pełć.

PŁETWA, dziś częściej mylne pletwa /u ryb/,od plū-, p. płynąć; przyrostek -twa,więc zamiast +płtwa/?/; u Czechów ploutew i plýtwa.

PŁO, tylko u Cygańskiego r. 1584: "/na czółnie/ masz stać przy jakim ple albo przy trzcinie", "dostaniesz trzciołonków /ptak błotny/ i na plech"; odmieniało się niegdyś: pło-,

*plosa /jak słowo-,+słowiosa/, jeszcze dawniej +plesie /jak + słowiesie/, i stąd ploso lub pleso zastąpiły pierwotny mianownik pło, który i dalej odmieniano: pło, pła /jak słowo, słowa/. Pło, pleso,ploso,nazwa 'wolnej przestrzeni wodnej'/jeziora i t.p./; zachowały się niemal wyłącznie w odwiecznych nazwach miejscowych,więc na Rusi Psków z Plsków, /łac. Plescovia, niem. Pleskau/; na Śląsku Pszczyna z Plszcza /niem. Pless/; u Słowieńców Pleso /po niem. Teuchen, t.j. 'Teiche', 'Stawy'/; Neusiedlersee na Węgrzech za czasów rzymskich lacus Pelsonis. Dziś tylko na Rusi i u Czechów pleso, 'staw,kałuża'.

PŁOCHA, p. płaski.

PŁOCHY, płochość,płochliwy, płoszyć,popłoch,rozpłaszać, itd.; prasłowiańskie, obce Litwie; cerk. płach, o 'tchórzliwym,chwiejnym',czes.plachy; ruskie ma wprawdzie połoch, połoszit'/'płoszyć'/,ale obok "pełnogłosu" -oło- i polskie ło: "płocho s nim", 'źle z nim', opłoszał, w rozplosz itd. wcale częste /u nas ruscy pisarze np. Smotrycki, podobnie piszą: "płoche zdrowie", "płótno płoche"/ ciekawe jest przepłoch,nietylko o wszelakich 'ubrakach', ale wręcz o 'zielskach, chwastcie': "bez przepłochu kłosy /nie istnieją/", "kwaśna jagoda i przepłochy"; w rozumie,cnocie przepłochy", "w włosach i po gębie" /por. rus. pierepołoch,o 'zielsku'/; u Bielawskiego r. 1595 czytaj: "z przepłochem dzięcioła", zamiast przepłotem. Por. z pierzchnąć, proch, z odmianą płynnej: ł zamiast r.

PŁOCICA, nazwa ryby; płota u Stanka 1472 r., płotka,płoć,stąd niem. Plotze; do lit. płatus /?/, p. płaski.

PŁÓD, płodny i płodzisty w psał-

terzu, rozpłodzić, płodowity, płodozmian; prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian; z wokalizacją e: plemię /p./ z +pledmię; w lit. z odmiennem następstwem płynnej peldu, 'ochraniam', prus. peldiuns, 'uzyskał'.

PŁÓKAĆ, wypłókiwać, mylnie i przez u pisane, z +poł-kati, cerk. płakati, 'myć' /a są i postaci z ch, jak i w czeskiem, płachati/, małorus. połokaty, rus. połoskat' /jest i w cerk. płaskati/; sk, k, ch wymieniają się por, płaski; postać pierwotna polk-, z pelk-, od 'uderzania'/?/.

PŁOMIEŃ, płomyk, podpłomyk, płomienny; pło-nąć pło-nić, zapłonić się; częstotliwe pałać; od pnia pol- /"palić'; p. popiół/, pol-; na Litwie pelenai, 'popiół', pelene, 'ognisko'. Prasłowa, z pierwotnego +połmy, +połną; cerk. płamy, płanąti.rus. połymja, itd.

PŁÓTNO, płócienny, płóciennik, płóciennka, z +polt-ĭno, cerk. płatno, rus. połotno; łacina średniowieczna te paltena co raz w spisie danin i od Słowian wymienia, niem. Falte /?/. Pierwotnego +polt u Słowian niema nigdzie; czy to, mimo odmiennego następstwa płynnej, nie płat?

PŁONY, dziś płonny, 'jałowy, czczy', 'leśny'; płonka, 'drzewo leśne, dzik', przeciw "domowemu"; płonić: "jęczmień płoni /'jałowi'/ rolą"; płonieć: "bobem rola nie płonieje"; postać pierwotna pol-n, rusk. połoniny, płoniny, bałkańskie planiny /'lasy' i 'góry'/, "las łomisty, co płoninami od słonecznego wypalenia zowią"; płoniny /albo słoniawy/, o 'ziemi nieurodzajnej'; znaczenie pierwotne: 'pusty, goły', więc płoń o 'niezamarzającem miejscu', płoń przeciw gęs-

twinie /u Reja/; pień, p. pole.

PŁOSA, ʹdział roliʹ, z +połsa, cerk. czes. płasa. ʹstrefa, pasʹ, rus. połosa.

PŁOSKOŃ, ʹkonopie męskieʹ, płoskunki r. 1472, od płoski /p. płaski/, dla szeroko rozrzuconych, nie skupionych kwiatów; "koszula z płoskonek", u Reja; "płoszczyk strzały", ʹpłaskie ostrze.

PŁOT, p. pleść.

PŁOWY, o kolorze; płowieć: "żyto płowieje", "mróz drzewa płowi", "włos. płowie/je/"; spłowiały; z *połwy, cerk. pław, rus. połowyj; stąd nazwa Połowców /czyli Kumanów/, od ich śniadości, u Niemców dlatego die Falben zwani /nasza własna ich nazwa średniowieczna: Kunowie, z węg. Kūn, por. nazwy miejscowe Kunowo/; u pniu tym dla oznaczania maści i siwej i śniadej p. pleśń /pod. plesz/; lit. pałwas, ʹpłowyʹ, łac. pallidus z +palvados, ʹbladyʹ, niem. fahl z +falwos.

PŁOZ, płoza, ʹsanicaʹ, z +połz do pełzać /p./; połoz, ʹsanicaʹ i ʹwążʹ /podobnie w czeskiem: sań, ʹsankiʹ i ʹwąż, smokʹ/.

PŁUCA, liczba mn. nijakiego rodz., od +płu-tje, p. płynąć /ʹto, co pływaʹ, dla lekkości, w rus. legkoje: i u nas narzeczowe lekkie o ʹpłucachʹ/ dosłownie litew. plauoziai /liczba mn., prus. plauti, liczba pojed., żeńska/, ʹpłucaʹ. U nas i w cerk. płu-, ale u innych Słowian i plju-, więc czes. plice, starorus. pljucza, słowień. pljucza /i mylne, wtórne pluka, jak w rus. podopleka mylnie, wtórnie do pleczi/; takie j wtórne czyli sporadyczne nic nie znaczy, a pojawia się często, szczególnie u Serbów.

PŁUG; płużyć,np. w szczęściu, dostatkach: 'obfitować,znaczyć'; "to mi nie płuży", 'nie służy'; "kiedy płużą /'mają powodzenie'/ występki, grzeszy,kto dobrze czyni". Pożyczka prasłowiańska z niem. Pflug /słowiańskiem narzędziem rolnem było lekkie radło, w przeciwstawieniu do ciężkiego pługa/, z pierwotnem plōg,co znaczyło 'kołek';u, jak stale w pożyczkach,za niemieckie ō.

PŁYNĄĆ. "płyło na nie", psałterz puławski /płynęło,florjański/; pływać; nie mamy już pierwotnego czasownika +płuć, +płowę,cerk. pluti,plową, czes. plouti,plovu i pluji, rus. płyt';pławieć ocalało w obfity /p./; pławić,wpław,upławy; liczne inne urobienia: pływalnia,pływacz,pływak; płyn, płynny; płytki, właściwie: 'co się da przepłynąć', od +płyty, 'przebrniony'; płytkość. Prasłowo; lit.plauti, 'myć', ind. plawatę, 'płynie', plawajati, 'pławi', grec. pleō, 'płynę okrętem', i plynō, 'myję',łac. pluit, o deszczu,anglosas.flōwan, 'przelewać się', niem. Fluth, fliessen /dalsze urobienia z -d, jak litew. plaudžiu, 'płókam'/ P. pław,płeć, płet.płuca.

PŁYTA; pożyczka stara.cerk. plita i plinta, z grec. plinthos, 'cegła'; n w pożyczkach wypada stale /mianowicie po i, u: por. rus. pud z fund, Igor z Ingwar,ale i po a: por. jakor, jabieda, z niem. Anker, Amt/, lecz skąd u nas "twarde" y zamiast i ?; czyżby słowo na Małą Ruś do nas przeszło? /tam płyta,wedle jej głosowni/.

PO, przyimek, i we złożeniach czasownikowych; w rzeczownikowych pa- /p./. Prasłowo; lit. pa-, we złożeniach rzeczownikowych po-; w innych językach wyjątkowe łac. pōno, awest. pa- we złoże-

niach tyleż co ind. awest. apa, grec. apo, niem. ab. Częste w nazwach okolic: Pomorze,Podole, Polesie itp. Służy ogarnianiu; następstwu; pomniejszaniu.

POBOCZ, rodzaju męskiego i żeńskiego już w 16. i 17. wieku: "na poboczy", "dotrzymał poboczu" /Potocki/, w pierwotnem znaczeniu 'wodze, cugle', a dopiero później /od pobok/ pobocz i 'ubocze,ustronie'; p. bok.

POBÓR, poborowy,poborca; p. brać; tylko rzeczowniki tego rodzaju,jak wybór,zbór,dobór, zabór,są dawne,prasłowa,powtarzają się u wszystkich Słowian /bez odpowiednich czasowników, jakie są np. do mór,wrót: morzyć, wrócić/; wyłącznie polskiemi są natomiast owe jak ubiór, zbiór, wybiórki,wedle biorę /bierny, biernia/, do dawnych ubirać, zbirać, co dawały rzeczowniki jak pabirki, a ustąpiły od 15. wieku postaciom: ubierać,zabierać /podobnie jak umierać zamiast umirać/, skoro ir w ier przechodziło; natomiast postaci +uberati język nie posiadał.

POCHODA, 'ława', w gwarze flisowskiej 17. wieku; pochodnia /do świecenia/, czes. pochodnie, p. chód.

POCHUTNYWAĆ, pochutniwać sobą, 'cieszyć się'; pochutnawam sobą, 'kryguję się', 1564 r., "ochotę zbytnią pochutniwaniem z sobą pokazować", u pisarzy 16. wieku; podobne czeskie pochutnavati si na czem, 'rozkoszować sobie na czem'; od pochuć, pochutnić się, 'zapalić się do czego', od chuć /u Czechów pochut' 'posmak', a pochoutka 'łakoci'/; p. chęć, chuć.

POCHWA i POSZWA; pierwotnie jedno słowo,ale już w 16. wieku rozróżniają pochwę /mieczową/ od poszwy,poszewki; od szwu,

szycia; ch zastąpiło sz; u Czechów pochwa i poszwa tylko o pochwie mieczowej i o uprzęży końskiej: 'rzemień zadńi, podogonowy', co i u nas.

POCZĄĆ, rozpocząć i zacząć, wszcząć; pocznę, rozpocznę, zacznę, nacznę; częstotliwe /roz/poczynać, zaczynać, naczynać, wszczynać; poczęty, "Niepokalane poczęcie"; zaczątek; początkowy; wszczęcie, naczęcie, itd. Prasłowo/ czasownika +cząć nie znają Słowianie, używają go wyłącznie we złożeniach z po-, na-, za-, wuz-; cerk. naczíną, naczęti, zaczęti, naczętŭk, naczęło; rus. naczat', naczało, 'początek', naczalnik, 'dowodzący'; czes, począti, poczal, počátek. Pień z wokalizacją e: ken- z sken-; z wokalizacją o: kon-, p. koniec, zakon. Słowiańskiemu skenodpowiada lit. skin-, 'zrywać', 'napoczynać' /por. serb. naczeti, o 'poczynaniu' chleba, wina/, skinti, prus. er-kinina, 'uwalnia, odczynia'.

POCZĄĆ, tylko w dalszym złożeniu: odpocząć i spocząć, przez nieporozumienie tę postać przybrało. Jak częstotliwe odpoczywać i spoczywać, jak rzeczowniki odpoczynek i spoczynek dowodzą, brzmiał czasownik aż do 16. wieku: odpoczynąć i spoczynąć; więc w psałterzu tylko: odpoczynę, odpoczynie, odpoczynęła, w biblji: "da tobie otpoczynąć", otpoczynienie, odpoczyniesz. Jak gospodzina, lub jedzinego, skrócono w gospodna, jednego, podobnie odpoczynąć skrócono w odpocząć, odpocznienie, odpocznę, a wedle wzoru owego pocznę, począć, o którem p. powyżej, dorobiono do tego nowego odpocznę nowy bezokolicznik: odpocząć /wypoczęcie, itd./ Zmieszano więc dwa zupełnie różne czasowniki: pień kei-, słowiańskie czi- /-cziwati; z wokalizacją o: koi-, p. koić, pokój/, i pień ken-, kon-. Niema pomieszania ani nowotworów w cerk. /ani w ruskiem/; tam tylko poczití, poczíją, pocziwati, ruskie z

cerkiewnego; powtarza się to w czeskiem, gdzie obok dawnego odpocinu, odpocinouti, jest i nowe odpoczinu, odpoczinouti, a narzeczowe odpoczi-ti. My zabrnęliśmy najdalej w tych nowotworach i rozróżniamy oba zupełnie sobie obce czasowniki już tylko wedle przyimków: za-, po-, nadpocząć; odpocząć, spocząć. Pień kei- /czi-/ powtarza się z s- w prus. et-skī-t 'powstać'.

POCZLIWY, poczliwość, obok poczestność, poczesność, tłumaczą jeszcze r. 1500 wyłącznie łac. 'honestus' /'szanowny'/, 'honor' /'cześć/, chociaż już w ciągu 16. wieku schodzą, jako pocliwy, ucliwy, do humorystyki: "pocliwem paniątockiem" przedrzeźniano gwarę chłopską już około r. 1570; później honor, szanowny, ubiły zupełnie rodzime słowa, w imię wszechwładnej już łaciny, i my dziś jedyny naród, co ma honor łaciński, nie własny.

POCZTA, pocztowy, zastąpiły od 18. wieku dawniejsze poszta /jeszcze r. 1718 wydawano "Posztę Królewiecką"/ z włos. posta /europejskie, z łac. posita/; od nas ona i na Ruś przeszła, jak tyle innych wyrazów kulturalnych /puszka, turma, bułka, itd./, rus. poczta, pocztamt, pocztaljon. Nowe słowo wyparło zupełnie inne, dawne, rodzime poczta, czes. pocta, od cztę, czcić /p. cześć/, co już od 15 wieku znaczy 'pokłon, dar przynoszący panu od chłopa, skoro się przed nim z prośbą czy skargą zjawił' /"nauczę was bez poczty przychodzić", już r. 1553/. U Czechów poszta dla 'poczty' została; czy my od nich ją mamy?

POCZWARA, 'potwór, pokraka', poczwarny; poczwarka owadów; od czwarzyć, co to samo co czwanić /p. cwany/, 'rozrabiać, mieszać, /napój/', od czban /p. dzban/.

POD, przyimek, i wo złożeniach; urobione od po, jak nad, przed, zad, od na, prze, za. Częste w nazwach urzędowych, odpowiada łacińskiemu sub-: podstole, podkonie, podkomorze, podczasze, podstaroście, podwojewodzie; wszystkie te nazwy były jeszcze na początku 15. wieku wyłącznie rodzaju nijakie-go, niebawem, dla znaczenia, męski przybrały: podstoli, i t.d. Złożenia rzeczownikowe: podpisek. Od pod: spód /cerk. ispodi/, a od tego spodni, spodnica spodnie; ale to raczej od nieistniejącego u nas rzeczownika +pód, 'podeszwa, ziemia', lit. padas, 'podeszwa', rus. pod 'ziemia, podłoga', południowo pod, 'podłoga', czeskie puoda, 'podstawa, ziemia', co nie od przyimka po wyszły, lecz stykają się z nazwą 'nogi', grec. pûs, podos, itd. /p. piechota/. Od tego pod: podły, u nas, Czechów i Rusi /padlec/; podlić spadlać, podłość.

PODCIENIE, podsień, podsienie, 'ganek', od sieni przezwany, u Potockiego i innych.

PODCZASZY, w 14. i 15. wieku rodz. nijakiego: podczasze, jak wszelkie podobne: podkonie, podkróle, podstole, wszystkie jeszcze i 1600 r.; obok tego, z mylnem e: podczesze; p. czasza.

PODCZOS, roku 1500, "młode czosyki albo łodygi" /na kapuście, i i./; r. 1564, 'jarzyna z nich, zielenina'; od czosania, 'zrywania', p. czesać.

PODESZWA, prasłowo; cerk. podŭszîwa, czes. podeszwa, podszew; podszewka /u Czechów i podsziwka, 'podszywka'/; p. szew, szyć.

PODKASAŁY, 'wysoki /o nogach/'; "podkasała szubienica", "w podkasałym boru"; częste w 17. wieku /Piekarski i inni/, nietylko podkasany.

PODLE, przyimek, w 14. i 15. wieku i podla i pole; używane i jako przysłówek, 'blisko'; "po/d/le jego", "podle mnie", w biblji, znaczy i 'według': "podle liczby"; "podle jest gospodin tym", psałterz florjański /"blizu", puławski/; "tuż podle", z podla; "dzień podle dnia"; jak wedle, od rzeczownika dle, 'długość'; więc podle, wedle, to samo co podług, według; p. dla.

PODŁOGA, już w psałterzach; "podłożne kamienie", biblja; nic nie ma spólnego z podłożem, 'podkładem'; p. dłażyć /po i +dłoga!/; czes. dlaha, dláž/d/iti, 'brukować'.

PODOBAĆ SIĘ; podobny, podobizna; prawdopodobny, nieprawdopodobieństwo; p. doba; w czeskiem te same słowa i znaczenia; już w cerk. tak: upodobiti, jak upodobić, spodobić. Przytacza się osobno z powodu dzisiejszego pono, skróconego z podobno w 16. wieku; pisownia: podno. ponno, drogę rozwoju wyświadcza; podobnie skrócono w ruskiem nado, 'trzeba', z nadobie. Cerk. podoba znaczy 'ozdoba', ale podobajet sę, 'wypada'.

PODOŁEK, 'kraj szaty; bramy' /to u Leopolity, zamiast podołków biblji/; podobnych złożeń wiele: podstawek /+ podstawiec nie istnieje; liczba mnoga podstawcy obok podstawkowie w biblji/ używa się i o 'zastępcy'; podsadek /"komornik" u Leopolity, t.j. 'ten, co komorą pod kim siedzi'/, podsedek u Czechów, bo ich podsadek jest tylko 'podstawka'.

PODRUGAĆ, o głosie zwierza /np. kruka/, podrugę r. 1500 /o rysiu i "pardzie"/.

PODRUNA, w 16. i 17. wieku, 'schowek, komórka'; właściwie podrum, jak w serb., bułg., 'piwnica'; cerkiewne podrum jednak z grec. hippodromos, więc

znaczenia się nie zgadzają, bo ten podrom itp., tur., rumuń., rozumie się o 'biegach końskich, wyścigach'.

PODRZEŹNIAĆ, przedrzeźniać, 'naśladowaniem naigrawać się'; r. 1500: "podrzeźniacz /tak i 1564/ albo błazno, wiła, szpilman"; p. drażnić.

PODSIĘBITKA, 'sufit', rozmaicie pisane; od podsię bić.

PODURKA, u Potockiego, o szlachcicu podchmielonym. co sięga w podurkę /?/.

PODUSTA, ryba 'certa' /'świnka'/, podustwa u Stanka 1472 r.; od: usta; por. podustek, 'cassica', r. 1500; czasownik: poduścić, częstotliwe poduszczać, a wedle tego i mylne poduszczyć, już u Reja: "poduszczy to w tobie P. Bóg", chociaż wolno o tem wątpić wobec nieustalonej jego pisowni; "poduszczycz albo radzić" r. 1500 pewnie poduścić czytać należy.

PODUSZKA /"albo zagłówek", roku 1500/, p. duchna pod duch/.

PODWIKA, jak w czeskiem, z podwijka, 'zasłona, welon', ogólne od 15. wieku, i na 'kobietę' przenoszone; p. wić.

PODWOJE, 'bok drzwi', r. 1500; w biblji w liczbie podwójnej: "u podwoju", "na obu podwoju", ale jest i "u podwoja"; tak samo w czeskiem; przeniesione na samo 'drzwi' /okazalsze/: "na oścież podwoje otworzywszy"; u innych Słowian /i u Czechów/: podboj, w tem samem znaczeniu, słowień, pri podbojich dweri, i podwoj; p. wić.

POGANIN, poganie; pogański, pogaństwo; zamiast prawidłowej postaci: pogan, pogani, poganów; język dał się /od 18. wieku/ zwieść owemu -an- z nazw topograficznych jak Rzy-

mianie - Rzymianin, chociaż pogan nic z tem niema spólnego; błąd to zresztą ogólny, już w cerkiewnem, i u innych Słowian się powtarza, ale Czech i Ruś do dziś pohana, pogana zatrzymali. U nas w 16. i 17. wieku częsty pohaniec, "pohański synu" /na Rusi pohanyj i 'brzydki'; u Serbów pogań 'nieczystość', poganiti 'zanieczyszczać'/. Jedna z nielicznych /p. kolęda rusałki, wino/ pożyczek prastarych, na Bałkanie wprost z łaciny przejętych; łac. paganus /franc. païen/ oznaczało 'bałwochwalcę', kryjącego się jeszcze po wsiach i w kraju /pagus, 'kraj'/, gdy po miastach chrześcijaństwo już zwyciężyło. Jak Niemiec 'gryke' Heidekorn od Heide /'pogan'/, tak obzywa i Słowianin poganką, tatarką, hreczką lub gryką to późno ze wschodu przywiezione zboże, od Tatarów - pogan lub "Greków", tak samo za pogan liczonych.

POHOŃCZY, 'pośpieszny': "czas pohończy"; "z czasem biegając w pohończą", 'w zawody', Potocki; należy do polskich słów z h, jak hardy itp., nie jest czeskiem, bo pohonczí u Czechów termin sądowy, 'woźny'.

POIĆ, od +pój; napój, opój, zapój; do pnia pi- w pić /p./; częstotliwe: napajać i napawać, wedle oboczności: dajać - dawać, stajać - stawać; już w biblji: "napawali owce, a napoiwszy", napawani; prasłowo; tak samo w cerk.: poiti, napoiti, napajati, napawati; Czesi mają tylko napájeti.

POIĆ, spoić, spajać, spójka; wpoić, wpajać; prasłowiańskie; przeważnie już tylko we złożeniach używane; cerk. sŭpoiti, czes. pojiti; do tego niema częstotliwego -pawati, jest wszędzie tylko -pajati, czes. spajeti, rus. pripajiwat' /pripoit', pripajat'/. Dalszych odpowiedników nie znam; był rzeczownik +poj, 'spojenie'.

POJAZDA, ´wiosło´, w 16. i 17.wieku ogólne, p. jazda.

POKLAT,pokletnica,´daszek´, ´szranki´, p. kleć ; ale u Mączyńskiego 1564 r. i ´kolebka´; r.1500: "poklat albo rydwan". R. 1532 tłumaczą ´carpentum´: "poklad /dwukrotnie tak/, pokryty wóz"; powtarza się z mylnem -d i później /nawet puklada/.

POKŁAD, p. kład; ´pomost´, ale i ´depozyt,skarb´,pokładnica,´skarbnica´/oboje w biblji; "skarbnica" u Leopolity/; pokłady ´pogrzeb´, r. 1500: "żałomsze albo pokłady albo pogrzeby"; jeszcze w 17. wieku tak o ´zwłokach´,a pokładziny przy obrządku weselnym.

POKOCINA,od 14. do 16.wieku potem zapomniane,rodzaj ´sukna, materji´;częste w rachunkach Jagiełłowych; r.1500 tłumaczy ´coctus´.

POKÓJ, p. koić.

POKOST, pokostowy,pokościć, ´polewą osobliwą drzewu barwę kości nadawać´; czes. pokost, pokostiti,w tem samem znaczeniu; p. kość.

POKREWIEŃSTWO. W życiu pierwotnem rodzina bliższa a z nią stopnie i gałęzi pokrewieństwa były największej donioszości, więc i nazwy ich wszelakie obfite, prastare,niewzruszone. Dziś język,oprócz nazw dla najbliższych,pozapominał dalsze; powymieniał je na ogólnikowe: bratowa,synowa,bratanek, siostrzeniec,albo zastąpił je obcemi: szwagier,kuzyn,serb. paszenog /z turec. /, itd. Wiek 16.jeszcze znał je niemal wszystkie, a nawet 17. nie zapomniał o nich. Mają zaś te nazwy i to spólne,że jako z najodleglejszej,z samej kolebki aryjskiej wyszłe, wyprzedzające nawet powsta-

nie rodzaju gramatycznego,bywają mniej lub więcej zagadkowe. I tak zwali rodzice mężowi 'synowę' snechą,sneszką /ind. snuszā-, niem. Schnur,łac.nurus, grec. nyos,rodzaju męskiego dla kobiety!/; nazwa /p. snować/ nic nie ma spólnego z nazwą syna. Snecha zaś zwała 'braci mężowych' dziewierzami /lit. dieweris.ind. dewar-, grec. daēr, łac. levir, niem. zeihhur/, a 'siostry mężowe' zełwami,zełwicami,albo zołwami,zołwicami /obie postaci są polskie; postaci z ż, żełwa,polegają na mylnem odmazurzaniu; są i formy ze zwykłą przestawką płynnej: złew?, zlew; jest to grec, galōs, łac. glōs/. Nazywała ona 'żony braci mężowych', i one same między sobą zwały się: jątrwami,jątrewkami /mianownik jętry,jak świekry; lit. jente, drugi przypadek jenters.ind. jatar-, grec. ejnatēr, łac. janitrix/. Mąż nazywał 'siostrę żeniną' świeścią, świostką /por. litew.swaine, niem. swen,'chłopiec'/; 'brata żeninego' szurzym i szurzą, czemu brak odpowiednika pewnego poza Słowiańszczyzną; tu on ogólny. To ścisłe rozgraniczenie uległo już w 16. wieku i u ludu wszelakiemu pomieszaniu: świeścią nazywano i 'matkę żeniną'; dziewierzami i 'drużbów', czego tu nie uwzględniam. Ruś pozbyła się wprawdzie rozróżniania stryja i wuja,obu zowiąc bez różnicy djadja; natomiast zachowała dziewierza,szurina,snochę i niewiastę /'panna młoda'; ale niewiestka 'synowa', jak i u nas jeszcze w 16. wieku; tak pisze Simonides: "zołwice i bratowe u jednego stołu, i świekry i niewiestki /!/ jadają pospołu", - ale takie rozróżnianie już do wyjątków należy/. Zacofane Mazowsze dłużej przy niem pozostało,i już na początku 17. wieku szydzono

i dla tego z Mazurów, z ich cęda /p. szczęt/ i z ich surzego. Zupełnie zapomnieliśmy o aryjskiej nazwie dla 'potomstwa brata lub siostry', ind. napāt-; łac. nepos /franc. neveu/, niem. Neffe i Nichte /ch z f/; w słowiańszczyźnie, jak zawsze, p przed t /łac. nepotis itd./ wypadło, więc cerkiewne netij, staropol. nieć, 'kuzyn', i nieściora, 'kuzynka' /czeskie tylko o niej: neť i netera/; już 16. wiek nie zna ich wcale. Połowa nazw pokrewieństwa nic nie znaczy, jako wyszła z bełkotu niemowlęcego: tata i papa /pater/, mama /mater/, nana, baba, dada, ata, awa, ana; i w drugiej ich połowie nie znaleźć tej poezji, sielanki, jaką niegdyś klecono. Tu odgrywa przyrostek spólny -ter, a dalej spólny pień zaimka zwrotnego sw- ważną rolę: krewni /szczególniej po stronie żeninej, ale ci dopiero w czasach późnych/ są "swoimi/" i w znaczeniu drugiem: właśni panowie nad sobą, niezależni, władcy; od swój odwodzą więc nazwy: świekr, świeść, siostra, swak. W tych nazwach różni się Słowiańszczyzna od innych języków aryjskich. Nazwy pokrewieństwa od strony mężowej /świekr; świekra; dziewierz i zełwa; jątrewka/ są aryjskie, i dowodzą że rodzina aryjska była patrjarchalną, a o matrjarchacie /przewadze rodu matki/ nie było i mowy; gdzie go znachodzimy / /np. u Celtów?/, zawiniły obce wpływy, tubylców pierwotnych. Natomiast wyrobiła Słowiańszczyzna dopiero sama dla siebie i u siebie nazwy dla pokrewieństwa od rodu matki /wuj, - - tylko dla cioty niema różnicy!; teść i teściowa; szurzyn i świeść/, ale to matrjarchatu nie dowodzi; dowodzi tylko, że ceniono i uwzględniano, przy większej pokojowości i zażyłości bliższego sąsiedztwa i ród matczyn i związki z nim jako z swojakami, swatami. Inna cecha, tym razem ogólna,

to łatwe przejmywanie obczyzny, np. tureckie /awarsko -bułgarskie jeszcze!/ paszenog, 'mąż siostry żeninej', już w cerk. zachodzi /dziś u Słowieńców tylko; serb. paszanac, paszanok, 'szwagra' ogólnie znaczy/, niem. szwagier /nie słowiańskiego początku, jak bajano/, kuzyn, itd. Paszenog powtarza się w nazwie dzikich Pieczeniegów, trapiących Ruś w 10. wieku, a zgładzonych przez Połowców; por. Peczeniżyn.

POKRĘTA, w 15. wieku /w biblji u Stanka 1472 r./, 'placek', pleciona strucla /"placek", u Leopolity/; czes. pokruta; p. kręcić; pokrętka, w 14. i 15. wieku, częściej pokrętki, 'nerka'; częste w psałterzu /w puławskim raz w liczbie pojedynczej/.

POKRZYWA /pokrzywnik, p. bękart/, dawniej koprzywa, por. Koprzywnica; już w 15. wieku z dzisiejszą przestawką; w nazwach miejscowych jest i Kropiwnica; przestawione z prasłow. kopriwa /to ogólne; postaci kropiwa i pokriwa należą do wyjątków/, a z tą kopriwą łączy się widocznie nazwa tkaniny: koprina, 'jedwab' /w cerk. i bułg.; u Serbów 'cenna tkanina', - inni Słowianie słowa tego wcale nie znają; w cerk. rus. i kropiwnyj obok kopriwnyj, co niczego nie dowodzi/; z pokrzyw tkano jak z konopi /p./. W jakim związku z kopr-, 'pokrzywa', pozostaje nazwa kopru?

POKUTA, pokutować, pokutnik; w 15. wieku /biblja, ortyle/ jeszcze 'wina', w obu znaczeniach: 'przestępstwo' /'cupla'/ i 'kara' /'poena', nawet 'grzywny'/, jak w czeskiem; od 16. wieku 'poenitentia', żal za grzechy z karą - zadośćuczynieniem', co dawniej przez pokajanie /jeszcze i w biblji/ tłumaczono: "pokajamy się tego" /biblja, w psałterzu i samo kajać: "nie będzie się kajać",

'żałować'/; z czeskiego; p. kuty, skutek.

POLANIE, nad Wartą, z Gniezdnem; nad Dnieprem, z Kijowem; liczba pojedyncza: Polanin, nierzadka jako imię osobowe w dokumentach 13. wieku, zastąpiona później przez Polak, Polacy, ale jeszcze wiek 16. dobrze pamiętał Polan, /stąd niem. Bolan, Polan, Polen, franc. Poulaine, Pologne/. Przymiotnik, jak zawsze, polski /-ian- się nie uwzględnia; wprost od nazwy ziemi, pola, urobiony/, stąd jego dwuznaczność: 'polny' i 'polski', i dlatego zastąpiliśmy ów polski, 'polny', przez polny, ograniczając polski do Polan-Palaków. Przymiotnik rodz. żeńskiego: Polska /por. wojska/ oznaczał sam kraj, a odmieniał się aż do 19. wieku stale: w Polszcze, nie jak dziś: w Polsce / nie ruska to forma, jak bajano!/. Stąd polskość, spolszczyć, polszczyzna.

POLANO; prasłowiańskie; cerk. poléno; 'drzewo na opał, na poleni suszone' /"niemasz na poleni drwa"/, więc może od palenia przezwane /urobione jak kolano/; inni je od poł-, 'płatania', wywodzą; polenia w 15. do 17. wieku zwała się i polednią; r. 1500 polednia 'przyrząd do suszenia drew na opał', r. 1532 polednia 'sicanium', 'duże żerdzi w chacie nakształt półki do wieszania rzeczy': "na poledni zawiesić", 'na kołku' /i zapomnieć o tem/. W polednia -d- niepierwotne, wedle wzoru nakowa/d/lnia, jedlce i podobne.

POLE, pólko; polski, dziś polny, ale jeszcze w 15. wieku polski znaczy 'dziki, rosnący na polu'. Od pole: polować, polowanie itd., jak rus. polewat' /u nich i o 'bohaterach', polanica/. Dalej polana, polanka, u wszystkich Słowian. Prasłowo; od tegoż poł-, co i w

płonym, płoninach /p./; rus. połyj, 'otwarty', połowodje, 'pełnowodzie' /o'wylewie wód'/, cerk. polje; łac. palam, 'otwarcie' /przeciwne do coram, skąd nasze karamizować, 'wyłajać we cztery oczy'/; od pnia pelā-, istniejącego w lit. - pło-ti, 'płaszczyć', płonas, 'cienki', grec. pelanos, o 'cienkich i płaskich rzeczach', łac. planus, 'równy' /o polu/, niem. Flur. Od pola przezwani Polanie /p., Opole /i nazwa 'powiatu'/, Sępolno, i. i.

POLEJ, rodzaj 'mięty', z niem. Polei z łac. pulegium; od 15. wieku znane; od nas na Ruś przeszło; jest i u innych Słowian /Czechów, Słowieńców/.

PÓŁ, połowa, przepołowić; południe; północ; społu, pospołu; spólny, dziś i wspólny, ale tylko spólnik; spółka, społeczny, społem; pospolity, pospolitować się, pospólstwo; południca i przypołudnica, o 'demonie południowym' /może tylko z psałterza pochodzi/; połudzienny obok południowy; połowica /i o 'żonie'/; połowień w biblji, 'obolus' /"halerz" u Leopolity/, czeskie raczej, naśladuje niem. helbelinc /od halb, 'połowa'/. W drukach 16. i 17. wieku, Łazarzowych i i., a również w rękopisach, pół-, we złożeniach stale się przez u pisze: "w pułmilu"; "do pułnocka"; "pułszkarłacie", "w pułboru". W dawnych złożeniach przeważa połu: połuwłoczek, połuśledzie /na roli/, połuważek /w biblji/, połumierze /wszystko w 15. wieku/, połunocny; poł- był pniem na -u. U innych Słowian tak samo. W cerk. poł i 'brzeg' oznacza: ob on poł, 'po tamtej stronie, na tamtym brzegu', i 'rodzaj' /jak i dziś w rus./: mążísk i żenísk poł. P. poła.

POŁA, polica, półka /pisane mylnie i przez u/; rus. poł, 'podłoga' /na połu/, cerkiew. itd. polica, czes. police, 'półka'; od peł-, poł-, 'rozcinać, rozpłatać'; ind. phalati, 'pęka', phalaka-, 'deska', nordyj. fjöl, 'deska'; brak w litewskiem. Por, pół.

POŁA, 'podołek, bryt'; "dwoiste poły", 'sieci na ptactwo'; prasłowiańskie; tak samo u innych Słowian; przezwana od połp. pałać, podobnie jak rucho /'suknia'/ od ruchać.

POŁAĆ, 'rząd; strona'; złożone z łat-, serb. latiti, 'chwytać', p. łatwy /łatnica, 'sieć rybia' w 15. wieku/; od objęcia nazwane.

POŁEĆ, połcia; rozpołtować, 'rozciąć na dwoje'; tu może i połetek, dziś poletek, poletko, 'pólko'. Tak samo czeskie polt, rodzaju męskiego, 'połeć', raspoltiti, 'rozrąbać'; rus. połt', 'połeć', połtina, 'połowa'. Postać pierwotna +połŭt, jak np. w poledne, połdeń. Ale cerk. i południowe języki mają pierwotne +poł-deń / bez półgłoski/, z czego ich pładne, płanoszt, bułg. pladnia, i tak samo urabiają bez półgłoski rzeczownik płat' /z +pol-tĭ/, raspłatiti, 'rozrąbać'. Z połetko por. rumuńską pożyczkę z bułgar. platice, 'wąska część roli'.

POMUCHA, 'zaraza' /u Potockiego/, p. mucha.

PONDIWENI, podipary, w 17. wieku, o 'stroju pań', u Potockiego i i. Łącznowolski we Zwierciadle z r. 1682 wylicza je: kawalerki, kapoty, westy, mantolety; rejtoroki, piekarnie, manty i kolety; kopertyny abo pondelaris daje krawiec przy sukni nie złocistej, pandywenis dla złocistej. W Consilium medicum z r. 1703: "niemasz teraz palatynki, ni sztynkierki, ni szmacinki; manty zwane szamerlany, kamizele, robdeszany, kawalerki i z westami,

i hazuczki z korszetami, także z rogów sznurówkami, szarpy zwane sperpentalio, reyteroki z kopertynami, pandiwenis, ponderaty... głowy fontaziami, kornetami, batalniami, kwefy i bawoletami, i ze włosów garsetami, także z koron beginami z dziwnemi angażantami..." itd. Przytacza się to na dowód, jak już w 17. wieku powódź słów włoskich, niemieckich, francuskich, zalała ubieralnie. Tak samo zalały je nazwy kolorów; z tego samego źródła /Consilium medicum z r. 1703/: kolor ponso /dziś ponsowy, pąsowy, franc. ponceau z łac. penicillus, o 'maku czerwonym'/ i amorant /amarant, franc. nazwa, z grec./, aurora, kafe, blamorant /tj. franc. bleu-mourant, dziś po niem. blumerant, 'modry'/, dyszer i gryalinowy /włos. gridellino, 'liljowy jak len'; gryglinowy u spółczesnego Jabłonowskiego, franc. gris-de-lin/"; por. seledyn.

POP, popek, popi; oznacza dziś tylko 'księdza ruskiego', ale jeszcze w 15. i w 16. wieku 'rzymskiego', a świadczą o tem wszelakie nazwy miejscowe: Popowo itd., rozsiane po całej Polsce. Nazwę zatrzymali Cyryl i Metody od misjonarzy niemieckich, których pfaffo /dziś Pfaffe/, Słowianie alpejscy i morawscy jako pop przejęli, bo Słowianin zastępywał w 7. - 10. wieku obce f przez p /p. panew, piła, post/. Niem. pfaffo pochodzi od tego samego grec. papas, co i Papst; różnica zasadza się na wieku: Papst z starofranc. papes, zaś Pfaffe o kilka wieków rychlej wprost z grec. /jak np. i nazwa Kirche, p. cerkiew/; pápas, łac. papa /wcześnie do "rzymskiego" ograniczony/, miał też odmienny przycisk papás, powszechnej nazwy dla 'kleryka mniejszych święceń'. Dziś więc możemy pop, cośmy zastąpili księdzem /p./, uważać za rusyzm, ależ nie był nim ani w psałterzu, ani w biblji

/Leopolita kładzie już jednak "kapłan" miasto pop/. Już od 16.wieku wymieniana popadja, 'żona popa', jest pożyczką ruską,popadja,serb.popadija, już w cerkiewnem. Od nas pruskie paps, 'ksiądz'.

POPIÓŁ, popielaty,popielec /w kościele/, popielice /i 'futro z nich'/, popielniczka /dla cygar/, itd.; zdwojenie pnia pel-: 'palić' /p. płomień i i./; u Galla /r. 1113/ jeszcze Popieł /Popel, odmienione i w Pumpil/,bez nieco późniejszego przegłosu ie w io /?/. U południowych Słowian i pepel. Prasłowo; na Litwie bez zdwojenia,pelenai.

POPRÓSZKI, pisane i popruszki,czes. poprászek, o 'śniegu prószącym', w 17. wieku; "za pierwszą poroszą" Potocki od Rusi przejął, jej porosza znaczy to samo; "biała porosza", 'siwizna', u Potockiego.

POPUD, popuda, p. pęd.

POR, 'allium', rodzaj czosnku, jak i łuk /p./, z łac. porrum, ogólne w 15. i 16. wieku; pierwotnie rozróżniano drobniejszy łuk, i głowiasty por, ale już w 16. wieku zatarła się różnica /jeśli była/, i obie nazwy są jednoznaczne; dziś łuk zaginął,są tylko pory. Porny, 'o silnym zapachu', p. poraj. Co innego pory, 'otworki w skórze,sierodki', europejskie,przez łac. z grec. poros.

PORA, "do tych pór"; uporać się z czem; porać się czem, 'zabawiać się'; prasłowiańskie; u nas odmieniło znaczenie:cerk. pora, 'siła' /właściwie 'napięcie'/,przechodzi i u Bułgarów w 'porę, t.j. czas,sposobność /wykazania siły/'; więc por. upór i przeć, pierać się.

PORAJ, dziś już tylko nazwa

herbu, co niby różę na tarczy nosi, ale to nie róża, lecz porej, w 16. wieku dla 'ledum palustre', co zresztą tylko bagnem nazywano /od miejsca gdzie rośnie; jak i 'eriophorum', na bagnach pospolite: bagno/; r. 1532: "myrtus, porej albo bagno". Prasłowo; w nazwach miejscowych od 10. wieku znane /Porey nad Łabą, Poregi pisane/. Dla silnej, odraźliwej woni od pory, 'siły', nazwane? Podobną nazwę Niemcy od Słowian nadłabskich pożyczyli. Urobione poraj jak mleczaj itp. W porej e narzeczowe, jak w dej, mej. I porny, 'o silnym zapachu', możnaby stąd jako rodzime wywodzić, raczej niż od łac. porrum.

PORCJA, proporcja itd., jak i pars, partja, 'część', 'stronnictwo' /bezparcjalny/, itd., wszystko łacińskie, od pario, 'rodzę', więc właściwie płód, przypłodek', por. nasz ród /p./; partja, partyjka, o 'grze w karty', franc. partie; tu i apartamenty, appartament, co wkońcu z part, 'dział, miejsce', wyszło.

POROKOWAĆ, 'ganić', w 14. i 15. wieku, w psałterzach i w biblji /Leopolita tego słowa już nigdy nie używa; w słowniczku z r. 1532 ocalało trafem: "nie porokuj", 'ne irascaris', z biblji chyba; "nie gniewaj się", u Leopolity/, więc może z czes. porokowati, 'ganić', ale to ogólnie słowiańskie: cerk. porok, 'nagana', serb. porok, jak rus. i czes., o 'braku, winie', rus. bezporocznyj, 'nienaganny', więc i nasze porokować może rodzime; p. rzec /pow znaczeniu ubliżającem, jak nieraz/.

PORWON, rzadziej zarwon, arwon, zamiast porwan /a przed n wymawiało się z pochyle -

niem/; przekleństwo dawne,w 16. i 17. wieku ogólne: "porwon djasku", 'niech go djabeł porwie,weź go licho'; skracają: "porna djabłu sałata", "porny djabłu", "arwona psu sławę", "zarwon bogu z Smolońskiem"; "porwan Pilatowi", pisze wokabularz 1537 r.; "porwoniżeście bogu,moja droga młodzi".

POSAG, posażny,wyposażyć,jedyny /oprócz sięgania/ ślad prasłowa, ogólnego na Litwie, segti, sagyti, 'przypinać', saga,sagtis, 'klamra,spinka', ind. ā - sadż - ati, 'przypina', sandżaiati /to samo, z tą nosówką co i w naszem sięgać/, staropers. fra-handżati, 'zawiesza', celt, sagum, 'ubiór wojenny' /przejęli Rzymianie,sagum, w przeciwieństwie do togi; u nas w 17. wieku nierzadko /to powtarzali Potocki i i. /. Gdy młoda przy obrządku weselnym "sięgała" /za rękę/ młodego, przy tej to scenie dramatu weselnego składali jej rodzice co jej samej dawali, i stąd oznaczał posag jej 'wyposażenie'; widocznie to w cerk., gdzie posag, posagati i sagati stale o 'wychodzeniu zamąż' się używa: kobieta sagajet,nigdy mężczyzna; na Rusi, Małej i Białej,posah nazywa się dotąd 'miejsce,gdzie młoda siedzi podczas obrzędów ślubnych'; później i posad z tego mylnie zrobiono.

POST, pościć,paszczać,postny /i pośny/, postnik; sposnikować 'sprzątnąć, zjeść'; ogólnie słowiańska pożyczka, w 8.- 9. wieku przejęta od misjonarzy niemieckich, z niem. Fasten /staroniem. fasta/.

POSTAĆ, dziś tylko 'postawa', jak już r. 1500,ale w 14. i 15. wieku 'rodzaj, pokolenie,naród', zawsze.tak w psałterzu /'tribus',natio'/; p. stać; postaw sukna ma łokci 32; prasło-

wo; u nas do sukna ograniczone, ale postawiec znaczy nam, jak i Czechom, 'materję'; częste w biblji; "modre postawce /"jedwab modrej barwy", u Leopolity/, "z postawca czyrwonego", "już w postawcoch chodzą" / 'purpurati'; "książęta", Leopolita/. R. 1500 "jedwabny postawiec" za 'karmazyn'.

POSTROBIĆ, 'posilić', postrobieństwo, 'posilenie', w psałterzu /"pozdrowieństwa", "posileni", w puławskim, co już słowa nie znał/; prasłowo; p. strobić.

POSTRONEK, p. strona; czes. postranek i prostranek, na Rusi i postromka /niekoniecznie z polskiego/.

POŚCIEŁA, już 1500 r. pościel jak dzisiaj; postłanie w psałterzu; p. słać, ścielić.

POŚLADEK, 'tyłek', pośledni, 'ostatni', pośledzej, 'później'; p. ślad; "z przodku i na pośladku"; i o 'potomstwie: pośladki, biblja /"potomstwo", Leopolita/, pośledni i pośledniejszy, biblja /"potomkowie", Leopolita/.

POŚRZATNĄĆ, 'spotkać', w biblji: "pośrzatł jo" /"potkał się z nimi", Leopolita/, "jegoż gdyż possrzadł"/!/, "w pośrzacenie /!/ nam" /"przeciwko nam", Leopolita/, "w-pośrzacaj Panu" /"na potkanie", Leopolita/; "pośrzatła jesta jemu", psałterze /"zabieżały sobie", r. 1532/; p. śrzatnąć; u nas zapomniane; postrzetnouti u Czechów.

POSZURNY, posurny, p. szurny.

POT, pocić się, spocony; prasłowiańskie, u wszystkich Słowian tak samo; wywodzą z

+pok - t, od piec /p./.

POTUKAĆ /psom/, od wołania: tu, tu! /w Ezopie/.

POTURAĆ, 'pomiatać', p. terać, tyrać.

POTWARZ, potwarzać, potwarca, od 14. wieku ogólne; prasłowo; cerk. potwor. serb. potwora /to samo/; p. twór; tu i potwór.

POWEREK, r. 1532 powyrek, 'drąg do noszenia wiader, koromysło', czes. powerek i powereń, p. werek.

POWIAT, powiatówka; tylko u nas, Czechów i na Rusi /z polskiego?/; odwodzą od wiat-, mówić', p. wiece, wietnica.

POWIDŁA, tylko u Czechów i u nas /od nich/; do śliw ograniczone, pierwotnie o 'smażeniu /owoców/ ogólnie; od wi-ć.

POWIEDZIEĆ, powiadać, ze wszelkiemi urobieniami; powieść, przypowiastka, itd.; prasłowa; p. wiedzieć.

POWIEKA, powieczka; prasłowo, p. wieko.

POWIETRZE, p. wiatr; powietrzniki, ogólne w 16. i 17. wieku, 'chorągiewki na domach'.

POWISZOWAĆ, 'powikłać', p. wisz.

POWŁOK, 'sieć' /jak pomek, tylko większa/; powłokiem, 'rozwlekle, pomału'; powłoka i 'jedwab' u Leopolity, co spolszczył tak pawłokę.

POWÓD, prasłowo w znaczeniu 'wodze, lejce': "koń na powodzie", powodny; w znaczeniu: 'przyczyna' słowo nasze, przeszło na Ruś jak inne abstracta

/przedmiot itp./; natomiast powodyr z Rusi do nas późno przybył; p. wieść, wiodę.

POWOLIĆ, jeszcze w biblji, obok częstszego już pozwolić; podobnie zamiast przywoity już w 16. wieku przyzwoity /doskonały obok dokonały/; wyzwolić zawiera również dwa przyimki p. wola.

POWRÓZ, powroźnik r. 1500, powróśło, do nieistniejącego u nas, częstego u innych Słowian czasownika +wirzą, +werz-ti, 'wiązać', cerk. powrzą, 'zawiążę', otwrzą, 'otworzę' /rus, otwierstije, 'otwór'/, zawierzi /usta/, 'zamknij'; z tą samą wokalizacją o, cerkiewne powraz, 'powróz'; w psałterzu jest i uwroz /w puławskim powróz/. Powrósło nie zgadza się co do samogłoski z prasłowiańskiem +powerz-slo, cerk. powrěsło, serb. powrijeslo, czes. powrzíslo; oczekiwalibyśmy +powrzosło, co może za powrozem rz na r odmieniło /albo por. środa i t.p./. Lit. werżiu, 'ściskam', wirżis, 'powróz', warżyti, 'sznurować'; grec. erchatao, 'grodzę', orchatos, 'ogród', niem. dawnę wurkjan, dziś würgen, 'dusić'. Tu łączą naszą wierszę /p./.

POZWOLIĆ, p. powolić.

PÓŹNY, spóźnić, spaźniać się, późniejszy; zamiast póżdny /por. pośny zamiast postny; próżny/, pozdno i póżdnie, od przysłówka póżdzie, jeszcze w 17. wieku używanego: "póżdzie kukał", "sam nam póżdzi /'opaźnia'/ wygraną", "pożdne lekarstwo"; póżdzie częste w połowie 16. wieku zamiast późno. My już nie mamy przymiotnika pozd, 'późny'; jest w cerk. ruskie pozdo, narzeczowe pozdoj, 'późny'. Wywodzą od przyimka po, t.j. owej postaci pobocznej pos w paznogieć i paździe-

rze, z przyrostkiem -d, jak w przód i t.p.; prus. pansdau, 'potem' /?/. Jeszcze biblja daje stale póżdny, co Leopolita przez późny zastąpił; Czesi do dziś dochowali pozdní i pozdie.

POŻYCZYĆ, pożyczać, "pożyczacz albo iściec"; już w biblji, od pożytek, pożyteczny, ogólne już w 15. wieku, z +pożytczyć, p. życzyć.

PRA-. Jak obok po- istnieje pa- we złożeniach, tak i pra- obok /přzyimka/ pro; ten utraciliśmy, z wyjątkiem kilku złożeń /prorok, prowadzić/, zastąpiliśmy go przez prze- /p./; ale pra- zachowaliśmy; odpowiada niemieckiemu ur-; używa się go głównie dla oznaczania 'wyprzedzania', więc i dla 'dawności', i dla 'nadmiaru' /prałotr, 'arcyłotr'/. Już w cerk. tak samo: praděd, 'pradziad', prawnuk, praotĭc, praroditel'; prasławĭn, 'przesławny'. Z naszych takich samych złożeń z pra- /prababka itd./ przytaczam jeedno: "jako W. Król. M. z pradziadów, dziadów i z praszcząt nam panować raczysz /na sejmie 1569 r./, ponieważ praszczęta wywodzą się tu od czędo, 'dziecko' /p. szczątek/ i nic z potocznemi praszczętami /p. prask/ spólnego nie mają; dalej, ponieważ nazwy dla 'prawnuków' i 'pradziadów' stale się, jak i w tym przykładzie, mieniają: praszczur jest i 'pradziad', i 'prawnuk'. Prasłowo; lit. pra i pro /i we złożeniach z przymiotnikami maści: progeltans, niby 'prażółty', i t.p./; ind. pra-, gręc. pro i prō /prōperysin, 'przed dwoma laty', jak nasze pra-/, łac. pro i prō, itd.

PRACA, pracować, pracownik, pracowity, wy- lub opracowanie, itd.; wyjątkowo /w 15.wieku/ z o: proca; w łużyckich narzeczach proca, czes. práce. pracný, 'ciężki,

więc prapostać tego słowa była: *pór-tja, innym Słowianom obca /od nas na Rusi/; por- można rozmaicie wywodzić; albo może *port-ja /?,jak świeca/, południowe pratiti,'posyłać'/?/.

PRAĆ, piorę,pierze, o- lub wypierać; prącz,'kijanka'; praczka,pralnia; pralnik; piorun /pierun/, p.; prasłowo,już w cerk. z znaczeniem 'mycia', jak i w lit. perti, 'myć, kąpać', chociaż wyszło od 'uderzania', kijanką czy "wieńkiem",miotełką w łaźni /por. "prać po pysku"/.

PRAGA,'potrawa budząca pragnienie': "kiedy przyszło pragę owę gasić"; "osoliłeś by pragę", przysłowie; pragnąć, spragniony; wypragły, wyschły ; prażyć,'smażyć', 'piec', "prażonka albo nawara", prażucha; prażmo,'nieźrzałe ziarna prażone'; Praga, czeska czy warszawska, od prażenia /lasu/,'wypalania', nie od progu /czes prah/, jak Koźma kronikarz bajał. We wszystkich tych znaczeniach i postaciach prasłowiańskie; prasłowo, zarazem oznaczające 'trzask'; lit. spragēti,'trzeszczeć' /o płonącem drzewie/, spraginti, 'piec', sprogti, 'pękać'/także o 'zakwitaniu'/, spurgas,'pączek /kwiatu/', ind. sphurdżati,'dudni', sphurdżajati ,'trzeszczy', grec. asparagos /stąd wkońcu nasz szparag/,'kiełek roślin', sfarageisthai,'trzeszczeć' /o ogniu/. Jak w lit. tak i w słowiańskiem obok porg prag-, istniało oboczne pirg-, na całem Południu pržiti,'piec' /np. kasztany/,'smażyć', u nas w pierzganiu lica,rąk.

PRAKTYKA, praktykarz,praktykować, praktykant, dziś u nas w znaczeniu 'wykonywania czynności', 'zaprawiania się w niej', ale w 16. wieku specjalnie o 'praktyce astronomicz-

nej,gwiazdarskiej ', więc o 'wróżbach z gwiazd' i o 'kalendarzach'; ludowe prandykarz, 'wieszczbiarz', prandyczyć,bajać'; u różnych Słowian pratika lub protyka do dziś 'kalendarz'.

PRAŁAT, w 16. wieku prełat, z łac. praelatus, dosłownie: 'przełożony' /do tego samego praeferre, od którego z franc. i preferans i t.d./; łacińskiemu l przed a, o, odpowiada stale nasze ł w dawnych pożyczkach /buła, kołacja itd./.

PRASA, prasować z niem. Presse, 'tłocznia w winnicy', "prasa albo przyłoga na tworzenie sera"; ale już od 16. wieku 'tłocznia drukarska,druk,pisma' /"prasowe przestępstwo"/; w 16. wieku na tytułach: prasowano u... /'drukowano'/, "prasowałem /z podwójnem ss/ książki", mówi Ungler o sobie r.1531 i częściej,gdy dziś tylko bieliznę prasują żelazkiem.

PRASK, 'raz,uderzenie', prasnąć, prasknąć,praskać, "prask o ziemię", "na prask ugodzić", 'przychodzić na raz, niebezpieczeństwo'; praszczęta, 'plagi--szpicruty w wojsku', kiedy "draggona na brzozowe pręty goniono przez szeregi,co zową praszczęty" /Potocki/; "siedzę jak na praszczętach". Słowo prasłowiańskie: cerkiewne praskawica /'okrzyk na przestraszenie wroga'/, prask ogólnie o 'krzyku',chorw. praskawica, 'bomba', prasnuti, 'trzasnąć', czes. praskot,praskacz, 'bicz', prasztiti, 'palnąć': w litewskiem postaci z r niema, są podobne z l, por. więc nasze plaskać,plasnąć.

PRASOŁ, 'przekupień soli', "jatki prasolne" /' budy solarzy czy solników'/, prasolstwo; tak samo na Rusi,skąd do nas nazwa przybyła, r.1451 po raz pierwszy wymieniona /prasołowie/;

pierwotnie nie'przekupień', ale 'warycz, zasalacz soli', 'salinator'.

PRAWY; przysłówek prawie odmienił dziś znaczenie; znaczył aż do 18. wieku 'wcale, zupełnie': "prawie pełny", 'całkiem pełny'; dziś przeciwnie: 'nie całkiem ledwie'; prawość, prawota, prawić, z mnóstwem złożeń /wyprawić, od tego wyprawa, itd./, z których najobfitsze sprawić, sprawa, sprawny sprawozdanie, sprawozdawca, sprawunek /z niem. końcówką/; por. jeszcze naprawić, przyprawić /przyprawny/, poprawić /poprawka/, oprawa /książek, i 'wiano'/, zaprawa /'sos'/, itd. Jeszcze w cerk. prawić znaczy 'sądzić', od prawo, 'sąd', ale w wielu językach /słowień., czes., u nas/ przechodzi w 'mówić' /rozprawiać/, i używało się trzeciej osoby: prawi /jak u nas dzie, albo jak w ruskiem moł z mołwił/ dla przytaczania słów cudzych, tak stale, że to prawi ściągnięto w pry /u nas i Czechów, por. słowień. pre/; u Reja, Kochanowskiego, to pry jeszcze częste, w 18. wieku zniknęło /u Skargi np.: "pogaństwo mówiło do chrześcian o ciała... będą je, pry, za bogi chwalić"; "daj, pry, najmilszy ojcze"; "szukać inszego państwa rozkazować, bo to, pry, małe, które mam", itd./; pry więc tyle co 'powiada'. Słowo to prasłowiańskie i wyłącznie słowiańskie, obce zupełnie litewszczyźnie. Już w cerk. prawy oznacza nietylko prawdziwego, szczerego', ale i 'prawego' w przeciwieństwie do lewego' /zaniast pierwotnego desin, litew. deszinas, ind. dakszina-, grec. deksios i deksiteros, łac. dexter, goc. taihswa, wszystko o 'prawej ręce', rus. diesnicy/; "na prawo!", "prawica /już w

psałterzu tylko tak/. Prawy, 'czysty', "prawy młodzieniec", prawica, prawiczka, o 'dziewicy'; we złożeniach, prawowierny, później /w 14.wieku/ zastąpiony dla nieuctwa tłumaczy przez prawosławny, bo grec. orthodoksos, 'prawowierny', wedle doksa, 'sława', zamiast wiara', pojęli. Prawo, to, co słuszne, prawdziwe', 'zakonem' się staje: "prawo rzymskie", prawodawca, prawnie, prawnik, prawność, prawnopaństwowy; o prawo, 'słuszność', spierają się, więc prawować się; prawota, 'sprawiedliwość'; prawizna, 'zdanie liczby', uprawizna. Stąd prawidło, norma, reguła /cerk. prawiło/, u rękodzielników forma, modła: prawidło szewskie, ciesielskie; prawidłowy /rus. prawilny/. Od prawy, obok prawoty: prawda, prawdziwy, sprawdzać, prawdopodobny, itd., a dalej sprawiedlny, i sprawiedliwy ze swojemi urobieniami. Prawdą nazywał się w 16. i 17. wieku 'przybór stołowy', niem. Schüsselring, 'koło /żelazne lub inne/, na które misy gorące stawiano', np.: "obrus pościelè, prawdę w środku położy", i na tej dwuznaczności "prawdy" jeszcze Potocki liczne stroił dowcipy /np.: "prawdę lubiąc... stawiać potraw na stole starożytność broni... tę na obrusie, onę kładziono na stole"/, których wydawcy nie rozumieli; w wokabularzu krakowskim r. 1537: "postaw prawdę", 'stell den Schüsselring'.

PRAŹNIK, słowo ruskie, prażnik, "kierchmarz albo praźnik" u Rusina" Orzechowskiego; z 'kiermaszu, odpustu cerkiewnego' przeniesione na 'bal, ucztę': "teraz mają księża tak wiele praźniku", Górnicki, w znaczeniu uszczypliwem; dosłownie: 'dzień próżny, t.j. nieroboczy, niedziela.

PRĄD, znaczy wraz z prądowiną i 'drzewo do rzeki obalone', nad którego prądem "szkuta" się rozbija; "wrzodów prędanie", 'nabieranie, żar'; prądać się, 'rwać się'; prędki, na prędce; prędko; w stopniu wyższym obok prędzej i pręcej, jak we zdrobniałych pręciuchny, obok i zamiast prędziuchny, wedle wymowy i pisowni: prętki; prąd, prędki, to stopień o /prond-/ wobec nieistniejącego u nas prend-; por. rus. prjanut', prjadat', 'skakać', cerk. wŭspręnąti, ocknąć się', naprędati, 'naskakiwać', serb. predati, 'drżeć', prenuti, 'ocknąć się'. U nas tylko istnieje jeszcze bardziej skrócone soprznąć, 'zskoczyć' /tj. soprĭnąti?/. Prasłowo, utraciło nagłosowe s-; w litewskiem go brak; jest niem. średniowieczne sprinzen, 'skakać' /stąd nasze sprynzle, 'skoki'/, sprenzen, 'sikać', spranz, 'skok', ale dzisiejsze springen, Sprung /nasze morspręgi, z Mordsprung/, sprengen, p. pręga. Por. prząść, przęsko.

PRECEL, pracel, praclik, od 15. wieku, 'obarzanek', z niem. Bretzel.

PRECZ, p. prócz.

PRĘGA, prążka, 'smuga, pas', pręgaty w biblji, popręgi, od prężenia, więc prężyć, sprężyna, sprężysty /rus. prużina, sprężyna', dawniej i u nas prężyna, prężynka/; nawyprężony, itd. To z wokalizacją o: prong-, por, cerk. prąg, o 'skoczkach, konikach polnych', niem. sprinke, 'konik', Sprenkel, czasownik sprengen i springen; z e:preng-, naszo prząc, tylko we złożeniach: zaprząc, zaprzęgać, wyprzęgnąć, przyprzążż, sprzężaj, sprzążka, prążka, rus.prjażka. Prasłowo; obok owych niemieckich lit. springti, sprengēti i sprangus, o 'duszeniu, dławieniu'. Temat oboczny z u, y: rus. prygat', prygnut', 'skakać', pryżok, 'skoczek', pryguntrawa albo skakuntrawa

lub rozgrywtrawa bajeczna /otwiera zamki/.

PRĘGA, dawna pożyczka /14. wiek/, obok nowszej, pręgierz, z niem. Pranger, pierwotnie 'widowisko', później rusztowanie katowskie'; por. niem. prangen, 'okazywać się'.

PRĘT , pręcik, zbiorowe prącie /z prącia plotą kosze/; prasłowiańskie, z wokalizacją o; z wokalizacją e: przęt, sprzęt, sprzątać, uprzątnąć; w cerk. przeważnie o ubiorze "/płaszczem/ opręta ji", rus. prjatať!, 'chować'. Oboczna postać z u, y: pruciać i pryciać, 'biegać, wścibiać się', rus. prytkij, 'prędki', od pryt', 'galop'. Inna oboczność co do zębowej: obok t jest i d w prędki: p. prąd.

PRO-; mnóstwo złożeń łacińskich i greckich z pro- pomijam, wszelaki proceder, procent, problemat, proces, procesja itd., co wszystko do słownika słów obcych należy.

PRÓBA, próbka, próbować, probierz, probierczy, próbny /probacja, probant i probantka w klasztorze; aprobacja/, z niem. Probe /ze zwykłem pochyleniem o w pożyczkach/, a to z łac. probare.

PROBOSZCZ, z niem. Propst z łac. praepositus, tj. 'przełożony', z niezwykłem -szcz zamiast -st /por. moszcz/.

PROCA, procarz; dawniej i prok /Długosz, biblja/, o 'machinie oblężniczej, wielkiej', gdy proca mniejsza /do ciskania kamieni/; przysłowie: "jak z procy", 'nagle'; rus. porok, 'taran' /poroky stawili i bisza na grad/, cerk. praszcza, 'proca'; prapostać por-k i+por-tja /por. wyżej praca/, od per-, por-.

PROCH, prószyć, proszek; próchno /a więc nie pruchno!/,

próchnieć, spróchniały; postać pierwotna +porch i +pirch /parch i pierzchać, wedle półgłoski twardej lub miękkiej; tu i purchawka, i pierść, 'ziemia'/. Rozprószyć, rozpraszać, obok rozpłoszyć, rozpłaszać, dwa zupełnie odmienne słowa, co się chyba tylko u warszawskich filologów ni stad ni zowąd pomieszały, chociaż wkońcu proch i płochy może pierwotnie to samo. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian: cerk. prach, prachněti, raspraszititi, itd.

PRÓCZ, oprócz, procza w 15. wieku; dziś przyimek, 'krom, okrom', w 17. wieku i przysłówek, 'tylko': "fanty prócz domowe uniosszy", "prócz się z nim przechodząc"; u nas tylko w tej postaci, u innych Słowian w nierównie liczniejszych: cerk. prok, 'reszta' /czes. prokní, 'każdy', u nas prokny, ale tylko w psałterzach; rus. prok, 'korzyść', proczit', 'chować na zapas'/, procz i proczij, 'następny' /rus. i proczeje, 'i tam dalej'/, procze i procz, jak u nas, ale jako przysłówek; z ruskiego wzięliśmy i opryszek, bo tam obok postaci z o były i postaci z i: opriczniki Iwana Groźnego, 'oddzieleni, osobni od państwa', opricz, oprisz; taka sama odmienność w czes. przicz, precz, prycz, u nas i u Łużyczan precz, co od nas na Ruś przeszło. Odmienność dziwna, przyczyna niejasna; precz wskazuje na twardą półgłoskę, jak w wen; w biblji nieraz przecz obok precz. Urobione od przyimka pro z k, jak przeko /p./.

PRÓĆ, porzę, porze; dziś ó z u pomieszano, i odmieniamy pruję /próję niemożliwa pisownia, chociaż jedynie "historyczna", skoroż żadnego u tu nigdy nie było!/, rozpruwać, wypruwać /zamiast jedynie poprawnego rozparać/; pór w rozpór, rozporek, przepór;

wyprotek /od wypróty/ i wyporek /od wyporu/, o 'dziecku wydobytem, wyciętem'; wypruwacz, itd. Pień per-, -por-. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. porją, prati, rus. porot', słowień. rasporek.

PROFOS, dziś zapomniana szarża wojskowa, z niem. Profos, a to z łac. praepositus /p. proboszcz/, Na Rusi z powodu mieszania f i ch, ohw: prachwost.

PRÓG /ale porogi lub porohy Dnieprowe, a stąd Zaporożec, z rus. porog, porih/; w narzeczach jeszcze i z pierwotnem następstwem płynnej: parg; wszystko z por-g od pnia per-; prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian: cerk. prag, czes. práh itd.

PROM, dla przeprawy, dla czeskiego prám itd. z pierwotnego +por-m, od pnia per-; niem. Prahm jest pożyczką z czeskiego, ale staroniem. farm, 'prom', pierwotnie z niem. pokrewne.

PROMIEŃ, promyk, promienisty, pierwotnie i 'włókno , kosmyk' /włosów, nici, jak w cerkiewnem, słowień.; czes. pramen, 'źródło'/; z pierwotnego +por- mień od pnia per-, od którego i proca i prom, niem fahren i führen, Furt, ind. pārajati, 'prowadzi', łac. portus, 'przystań'.

PROPORZEC, proporczyk, 'chorągiewka', z +porpor , zdwojonego pnia por-, per-, o 'locie' /por. pióro/. Pnie per- i sper- /pióro/ były widocznie już w prajęzyku oboczne; rozgałęzienie ich olbrzymie; do per-, od którego prom, promień należy i niem. Er-fahrung i mnóstwo słów greckich, peirā, 'Erfahrung', 'doświadczenie', i poros, 'przechód', i porthmos, 'przeprawa'; łac. experior, stąd nasze ekspert/yza/, i peritus, i porta, 'fórtka', i periculum, 'niebezpieczeństwo', i grec. peras, 'koniec', i nazwa Pireus, itd. To +porpor prasłowiańskie; u nas z podobnych złożeń mało co ocala-

ło; nierównie ich więcej u Czechów i Rusi, np. kołokoł, 'dzwon' /z kołkoł/, czes. plápolati / z pol-pol/ do płonąć, rus. chorochorit'sia, u nas krokorzyć; nazwa przepiórki /p./ tu również należy. Słowianie walczyli pod proporcami, wiemy to dokładnie choćby od nadodrzańskich, co z namiotu boskiego, "stanu", wynosili na wojnę "stanicę", na której widniał może znak jaki /np. dzik w Radgoszczu?/. Temu nie wadzi, że przejmywali dla proporców /nieznanych światu klasycznemu/ i nazwy wschodnie, prasłowiańskie już chorągwy /p./. Wywód przeczący rodzimości proporca, wywodzący nazwę od grec. purpury, rozbija się już o trudności głosowni, nietylko rzeczowo.

PROROK, proroczy, prorokować, "księgi prorockie", prorokini, jeden z nielicznych przykładów pierwotnego pro-, u nas prze- /p/, i pnia rek-, /p. rzec/, rok-; złożenie prasłowiańskie; tak samo u wszystkich Słowian .

PROSIĆ, u-, za -, wypraszać, przeprosiny; prośba /nie proźba!, por. kośba/, prosiciel; proszakiem nazywa się Jan Zamoyski w liście; proszalny; na Rusi wopros, sprosit', o 'zapytaniu', poproszajka, o 'proszaku, żebraku'. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian; lit. praszyti, 'prosić' i 'żądać', ind. praśna-, 'pytanie', łac. precor, 'proszę', procus, 'dziewosłąb' /podobnie serb. prositi/, niem. Frage, fragen; na Litwie jest pień ten i w innej postaci, perszu, 'dziewosłębię', ind. prochati, 'pyta', łac. posco /r wypadło/, 'żądam', niem. dawne forska, dziś forschen. Narzeczowe pracharz, o 'żebraku', z niem. Pracher, a to z słowiańskiego zgrubiałego prochar /por. małorus. prochaty, 'prosić, żebrać'/.

PROSIĘ , prosięciniec, 'chlew'; przestawione z +porsę; cerk. i czesk. prase,

rus. porosia; s z gardłowej, więc lit. parszas, ale łac, porcus, niem. Ferch; nieznane /jak cała hodowla świń/ Arjom azjackim, tylko europejskim.

PROSKURA, w najrozmaitszych postaciach, rozpowszechnione plaskur/a/, p.: 'chleb pszenny na hostję do cerkwi'; proskurnica, baba wypiekająca 'proskury'; z grec. prosfora, 'ofiara'; cerkiewne, u pisarzy unickich i dyzunickich 17. wieku częste; praskura i proskura u Stanka r. 1472, o 'pieczywie pszennem'.

PROSO; tak samo w całej Słowiańszczyźnie; najcelniejsze w uprawie rolnej zajmywało miejsce, o czem źródła arabskie 9. i 10. wieku wyraźnie świadczą; trojaka nazwa: ber, pszono, proso, również tego dowodzi; proso wyłącznie słowiańskie. Litwa ma inną nazwę, małnos lub soros; pierwsza indoeuropejska, grec. melinē, łac. milium; druga przypomina przypadkiem hebrajskie ŝôrā, 'proso' /jak hebr. bar, 'zboże', nasze ber/, i nic z tego dla dziejów pierwotnego handlu nie wypływa.

PROSTY, prostować i prościć, upraszczać; prostak, prościnka, prostactwo, prostucha, 'licha wódka'; prostota i prostość; złożenia: prostokątny, prostopadły, dawne prostowłosa /i przez nieporozumienie: przestowłosa i beztowłosa!/, z 'rozpuszczonemi włosami'. W biblji prościć znaczy 'wyswobadzać': "prościł jest Lota", "wyprości mię" /"wyswobodź", Leopolita/ "sprościłeś je" /"wybawiłeś", Leopolita/, por. rus. prostit' i proszczat', 'przebaczać', proszcza, 'absolucja grzechów' /częste w polemice z prawosławiem w 17. wieku/, proszczaite mówią przy rozstawaniu się.

Tu i nasze sprośny /jak zdrożny, zbrodnia/, 'ten, co z pros-

tego / z drogi, z brodu/ zbacza'. Prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo; cerk. prost i o 'niewinnym'. Pierwotne złożenie z pro- /p. pra-/ i pnia sta- /stać/ w najkrótszej postaci ; por. lit. at-stus, at-stoti, 'stać w oddali', ap-stas, 'dostatek', ap-stus, 'obfity', ind. rathe-sztha, 'na wozie /rathas/ stojący', go-sztha, 'obora' /gdzie go-, bydło, stoi'/, niem. ew-ist, 'owczarnia'.

PROWADZIĆ, oprowadzać, przeprowadzka, itd., urobienia od prowad, dziś nieużywanego, częstego w 17. wieku /"nie tych prowadów stroić"/; prowad, od wodzić, wadzać /p. wieść/, znaczyło: 'obchód końcowy', 'pogrzeb', 'niedziela pierwsza po Wielkiejnocy' /dziś przewodnia, w 15. wieku prowady/; zresztą stale przewód, przewodnia / o 'spółce, szajce ze zbójami, koniokradami'/. U nas wyjątkowe, bo zresztą zawsze prze- mówimy /u nas przechadzka, u Czechów procházka, itd./; p. prze.

PROZA, dziś nazwa 'mowy niewiązanej', prozaik, prozaiczny, z łac. prosa /takie s w późniejszych pożyczkach daje z, w dawniejszych ź, p. róża/, nazwa 'pieśni kościelnej' /"sekwencje, prozy, hymny"/.

PROZAPAS, u pisarzy 17. wieku: " nie trzyma nic od prozapasu", "sporym prozapasem opatrzywszy szkatuły"; nasz zapas / p. paść, pasę/ z ruskiem pro-.

PRÓŻNY z próżny /por.różny/, a to z +proud'ny /r.1389: " a tym miał być prozdien"/; wy- i opróżnić; próżność; przenośnie: próżnować, próżniak, próżniaczy, itd.; w 14. i 15. wieku prózny o 'uwolnionym od winy' itp.: "uczynił ji prózna", " nie pościł Pawła tej rzeczy

próżno"; po próżnicy, 'daremnie', od psałterza. Prasłowo; cerk. prazdĭn /stąd praźnik, p./, czes. práz/d/ný, rus. porożnij /z ż, jak u nas/, od pierwotnego +por/z/d-.

PRUSY, Prusak, nazwa litewsko-pruska, kpiąca, od prausti, 'myć', prusna, 'ryło, pysk'; znana od 8. wieku jako ogólna, obejmująca wszystkie szczepy pokrewne.

PRUT, rzeka, scytyjski Porata /od irańskiej nazwy 'brodu'?/, grec. Pyretos; Brutos u cesarza Porfirogenity około r. 950 dowodzi, że słowiańska nazwa nie z romuńskiego poszła, bo w r. 950 żadnych Rumunów tam jeszcze nie było. Mapy średniowieczne zowią go Alanus fluvius, 'rzeką alańską', od Alanów, przodków dzisiejszych Osetów kaukaskich. Ci zwali się w średniowieczu, u Arabów, Greków, Rusi, Asami /aśu, 'szybki/, Jasami; od nich nazwa miasta mołdawskiego Jassy /starorus. jasskyj torg, tj. 'targ alański'/. Alanją nazywało się wybrzeże czarnomorskie od Teodozji do Ałuszty; nazwa Alanów powtarza się może w nazwie Roksolanów /irań. raochszna, 'jasny, błyszczący'/, szczepu sarmackiego /wszyscy, wraz z Scytami, irańskiego początku/, niegdyś między Dnieprem a Donem osiadłego; nazwę przenieśli humaniści dowolnie na 'Ruś', i stąd u Zimorowiców Roksolanki: 'ruskie panny'.

PRYCHNA, 'mędrochna' /o 'doświadczonej'/; pieśń erotyczna o Prychnie i Bieniu, dosadna; "na pryszkę", 'na jarmark sędomirski na św. Pryscyllę'.

PRYMIERA, w 17.wieku, nazwa gry w karty:"jako w pasza albo prymierę", "drudzy krępą trapili prymierę"; obce, jak wszelkie inne nazwy karciane: rumel, rusz, simodynajcie itd.; por. prymus,

prym /stąd i ludowe prymny/, prymas, prynсypał, od łac. primus, 'pierwszy',princeps, itd.

PRYSA, 'laska, drąg', u flisów, zniem. Spriess /w tem samem znaczeniu/, bez nagłosowego s-.

PRYSK,'żar'; 'pysk koński'; pryskać, 'parskać', "pryskować żelazem rozpalonem"; prysnąć; pryszcz/yk/; pryszczel; pryskirnik /roślina/; to samo co bryzg, bryzgać; prasłowo; cerk. prysnąti, serb. prskati, czes. prýskati, pryskýrz,'pryszcz'.

PRZAŚNY, o'chlebie niekwaszonym, macy', o 'wodzie słodkiej', o 'potrawie bez smaku'; przaśnik /chleb/, przaśnica /"święto prześnic", biblja/; por. Przasnysz; prasłowo; cerk. oprěsnok,'chleb niekwaszony'; lit. prieskas /więc słowiańskie z +prěskny; przyrostek samo n-, jak w ciasny, prokny, żelazny/; znaczenie : 'świeży', niem. frisch /z frisk/? W biblji parokrotnie z r: "prasny chleb", praśnice.

PRZĄCZEK, r. 1472 i 1532 o owadzie zbożowym; czy +prążek, od cerk. pręg, 'konik'/?/.

PRZĄŚĆ, przędę, prześlica, przędza, przedziwo, przędziono, przedzalnia, itd.; przęsło, i 'warstwa'; prasłowa, brak nagłosowego s-; lit. sprindis, 'piędź', sprendžiu, 'mierzę piędzią', niem. /anglosaskie/ sprindil, 'przęśliczka'. Tak samo u wszystkich Słowian: cerk. prędą, pręsti, prężda, 'przędza', pręslica, rus. prjaża, prjadu; łotew. spredule,'przęślica'. Pokrewne i z pręg-, 'prężyć', jak niem. spinnen, 'prząść', z spannen, 'prężyć'. Tu należy i dawny zwrot: "po przęckę", tj.'do miary', od przęcka /z przędz-ka/, niby 'przęsło',

'klamra' u pasa, szlei. R.1500: "motowidło albo przęśleń"; i to słowo prasłowiańskie : czes. přeslen, łuż. priaslen, serb. preszljen/!/, słowień. preslen.

PRZE; zeszły się w niem dwa pierwotnie zupełnie rozdzielne przyimki-przystawki: pro /p. wyżej pra-/ i prasłowiańskie +per, li lit. per i par, ind. pari, grec. peri, łac. per, goc.fair-, niem. ver-. Wedle głosowni słowiańskiej takie złożone jak np. +per-dati /lit. parduoti/ przestawiamy w pre-, prze-, Czesi i Słowianie południowi w prě-, Ruś w piere-, i ta postać wyparła każdą inną; np. +per-iti /lit. pareiti/ nie istnieje /z wyjątkiem załabskiego, pereit, ale tam i perdal, 'przedał', nowe wyrównanie w innym kierunku, przeciwnym powszechnemu/; zamiast jego jest, wedle przedać, i przeić /przejść/. Nasze przewyparło tak dalece wszelkie pro-, że powstały nawet bezmyślności: zamiast prostowłosa /to znaczy 'z rozpuszczonemi włosami', albo 'niezaczesana'/ mówią w 16. wieku przestowłosa /Bielski, Petrycy i i./; więc i przeciw przeciwko, naprzeciwko, przeciwnik, sprzeciwiać się, urobione od nieistniejącego u nas proti, czes. słowień. proti, małorus. proty, białorus. preci, łotew. pretī, ind. prati, grec. proti /pros/, łac. pretium, 'cena /zamiany'. Dziś prze ustąpiło przed przez; zachowało się w przeto /Czech mówi:proto/, przebóg /Czech pro buoh/, przecz?, przeco? /Czech: procz; Słowak, jak my: preczo/; ale przez wieki, aż do 17. wieku włącznie, używało się prze ciągle w znaczeniu 'dla': "prze marne pieniądze", prze tę przyczynę", prze imię twoje", "prze zbawienie ludzkie"; nawet i w znaczeniu 'na' /"piję prze zdrowie"/ i 'przed' /"prze cię kładę"/; dalej przeń, przeć /z prze cię/. We złożeniach prze- /cerk. prě-, czes. prze-/ stopniuje: przemoc, przezacny, przenajświętszy. Inne znaczenia /przeliczyć,

przebić, przejść/pomijam.

PRZEBYĆ, przebywać /przebywawać w biblji/, przebywacze, 'mieszkańce' /także/, wymieniam dla słowa przebytek, 'mieszkanie', co już w 16. wieku ustąpiło mylnemu przybytek, znaczącemu przecież nie 'gdzie się przebywa', ale 'to, co przybywa' /"od przybytku głowa nie boli", "z przybytkiem dnia większego"; por. przybysz, t.j. 'przychodzień', "rok przybyszowy", 'przestępny, gdzie jednego dnia przybywa'/; ten błąd raz już w biblji zachodzi; u Czechów przebyt ustąpił również przed přibytek, 'mieszkanie': podobnie zamiast przełbica /'przed łbem'/ od 16. wieku przyłbica.

PRZECHYRA, przechera, 'frant, oszust', powszechne w 16. i 17. wieku; przecherny, 'szalbierski, zwodniczy'; por. cerk. prochyrěl, 'podły', do rzeczownika chyra, 'słabość', rus. chyryj, 'słaby'; p. chory.

PRZECIW; niegdyś przymiotnik od proti /p. prze/ brzmiał: protiw /jak praw od pro/; sam przymiotnik w rodzaju męskim zaginął u wszystkich Słowian, ocalał w rodzaju żeńskim, cerk. protiwą, albo w nijakim, protiwo, skróconem w protiw /kaszübskie procim, już w 16. wieku/, z czego u nas przeciw; p. prze.

PRZEĆ, prę przesz, prą szczególniej we złożeniach: podeprzeć /zamiast poprawnego podprzeć/, podparł, podparty /wsparcie/, podpierać, podpora, podpórka; uprzeć, uparł się, uparty, upierać się, upór, uporczywy; zapora, opora /oparcie się/, napór. Prasłowo; brak nagłosowego s-: lit. spirti, 'wierzgać', atspara/s/, 'podpora', spartus, 'zwinny', prus. spartis, 'siła'; ind. sphurati, 'rusza się',

grec. /a/spairō, 'opieram się', łac. spernere /sprētum/, 'odrzucać', niem. spornen, 'wierzgać', i Sporen, 'ostrogi'. Tak samo u wszystkich Słowian; cerk. prěti, pĭrą, podpirati, podpora.

PRZEĆ, przę, przysz, przy, to samo co poprzednie; przeniesione ze 'wstrętu fizycznego' na 'moralny', zatraca nawet właściwą odmianę i całkiem jak pierwsze się odmienia: dawniej tylko przał i zaprzał się, dziś zaparł, wyparł się, zapierać, wypierać się, ale do dziś zaprzaniec; spierać się, spór, sporny. Używało się szczególniej w rozprawie sądowej: prza, 'proces', pierca, pierczyk, 'adwokat', sąpierz, sąprza, albo sąpierza, sąprzewy i sąpierzewy, 'strona przeciwna w sądzie'; i w tem znaczeniu jest już prasłowiański: cerk. prja, rasprja, 'spór, proces', sąpĭr', 'przeciwnik', czes. rozeprze, rus. prienija, 'debaty' /por. nasze odparł/; odpór, spór, należą do jednego lub drugiego per-; tu również brak nagłosowego s-; cerk. pĭrěti, pĭrją, pĭriszi.

PRZEĆ, z pierwotnego per-, /t.zn. nie sper-, jak poprzednie/, o 'przeniu, rozparzaniu się': "zboża w sąsiekach przały i butwiały", "miejsca przejące" /pod pachą/: trzecia osoba: pre /jak gore i wre/: "gdy słońce pre", "jako gdy pre pod obłokiem palącym"; przelina, 'ziemia z pod topniejącego śniegu, miejsce przetarte'. Tu należą i "gruszki przałki" /już u Zimorowica, 'wcześnie dojrzałe'/. Brak w lit.; wtaczają grec. prēthō, 'gorę', pim-prēmi /zdwojone/, 'gorę', prēdōn, i o 'wrzodzie'. Od tego per-, por- /por. pora/ odróżniamy więc oba poprzednie per-, por- /ze sper-, spor-/, ale dalszych różnic nie uznajemy, więc uważamy za jedno: cerk. perą,

pirati /jak berą,birati/, rus. "popraťʹ nogami"; cerk. zapirą, zaprěti, rus. zapieriet' /na zapierti, zapor/, podpieriet', czes. podeprzíti, podepru, rus. pru, pieriet', 'cisnąć' /napor, 'nacisk'/, serb. doprieti, dopirati, 'dosięgać'. Jeżeli włączymy per-, por- o 'lataniu' /z sper-/, 'przebijaniu - przekraczaniu' /prom, pierzeja itd./, to żaden inny pień nie wyrówna temu per- co do ilości znaczeń, ale i początków.

PRZED, przyimek, i przód, rzeczownik, bo prawidłowy przegłos ie w io nie rozwijał się w zawsze jednozgłoskowym przyimku, lecz tylko we dwuzgłoskowych postaciach rzeczownikowych; więc przodu z przedu, a ich o i na mianownik przeniesiono: przód; przodek; przedni; wprzód, wprzódy albo przódy, u ludu i drugi stopień: przódziej, przódzi; przodownik, przodkować. Urobione przed przyrostkiem -d od per, jak nad, zad, od na, za; rus. pierod, wpierod /nasze naprzód, co dziś i odmieniamy, np.: "numer Naprzodu"/; czes. przed, cerk. prěd, drugi stopień cerk. prěžde, z tego rus. prież, prieżdewremienno; u nas jeszcze w 16. wieku: przedzej z przedze. W imionach: Przedpełk, Przedwoj, i i. Dziś mówimy: "na przodzie", zamiast poprawnego dawnego "na przedzie" /por. poprzednik/.

PRZEDAĆ, przedawać, przedaj, przedajny, przedawnictwo; p. dać. Zwykłym trybem, nie zadowalamy się złożeniem utartem i składamy je ponownie, mówimy nie naleźć, lecz znaleźć, nie ostać, lecz zostać, tak samo nie przedać, lecz sprzedać /sprzedawać, sprzedaj/, gdy inni Słowianie, np. Rus. Czechy, przy prodati zostają. Od 18. wieku przedaj zastąpiliśmy przedażą i mimowoli przypuszczamy, jak przy odzieży, pożycz-

kę ruską /prodaža, odieža/; nie należy jednak pomijać prapolskich rzeczowników na ż, jak łupież, kradzież, i t.d. Złożenie to, w znaczeniu 'pierwotnego handlu wymiennego', jest prasłowiańskie; lit. parducti, 'przedać', może tylko nas naśladuje. Różnicę pierwotną między przedać /czes. předati, 'zdradzić, przeliczyć się w dawaniu'/ a prodać /czes. prodati, 'przedać/ utraciliśmy /tem łatwiej zjawiło się złożenie z s-/; wszyscy inni Słowianie ją zachowali: rus. pierodat' i prodat'. Por. prze.

PRZEKO, poprzek, naprzek, naprzeki, wprzek/i/, poprzeczny, przecznica, przeczyć komu, przeczka, sprzeczka, sprzeczać się; "sprzeczne koło", o 'upartym'; we złożeniach: przekobiały, 'z białym pasem, smugą', w 16. wieku nieraz. Prasłowiańskie; cerk. prěkosłowiti, o "przeciwomówiących" naszych dawnych tekstów; serb. prek/o/, czes. překážka, rus. popierek, pierečit'; z +perko; urobione od per- /p. prze/ przyrostkiem -k /por. prok od pro-, p. prócz/.

PRZEKOMARZAĆ SIĘ z kim, od komar /p./, por. słowień. komarati, 'biedzić się', od tegoż słowa; późne, nam właściwe.

PRZELISZ, w biblji i przezlisz, u innych /np. u Leopolity/ tylko to; 'nadto': "prze/z/lisz wielki", jak w czes. přeliš; złożone z lich /p. lichy/.

PRZEPAŚĆ, przepastny; prasłowo; p. paść /padać/.

PRZEPIÓRKA, przepierzyca; "przepiórcze pole", o 'niestałem szczęściu'; przepiór, 'wabik - piszczałka'; przepiórować, przyspiorywać; zachowaliśmy oba r, inni Słowianie je odmieniają:

słowiań. prepelica i plepelica, podobnie u Serbów; u Czechów przepel i krzepel /rozpodobnienie i dwu p/, na Rusi pierepieł i pierepier. Prasłowiańskie; zdwojone per-, tak samo jak w proporzec /p./; ptak przezwany od 'podlatywania': Pruskie i litewskie jego nazwy zbyt odbiegły; prus. penpalo i lit. putpeła, piepała, łotew. paipala, może zniekształcone słowiańskie, ale są i nazwy pruskie dla 'ptaków' wogóle: pepelis i /czwarty przyp. liczby mn./ pipalins; porównywają łac. papilio, niem. fifaltra /dawne, dziś Falter/, 'motyl'; i u Słowian /bułg./ preperuga i peperuga, 'motyl'.

PRZEPŁOCH, o 'chwaście': "kłosy bez przepłochu", "kwaśna jagoda i przepłochy"; 'luka, brak': "wielkie w regestrach przepłochy", "czynią przepłochy w cnotach", Potocki; później i 'popłoch', u Czechów tylko w tem znaczeniu; rus. pierepołoch. P. płochy.

PRZEPOŁUDNI, "od diabła przepołudniego", psałterz /południego, puławski/, "ode diabelstwa przepołudniego",r. 1532; dziś przypołudnica, o 'zmorze', znane i u innych Słowian, np. u Łużyczan.

PRZESIEK /nie przesieka/, 'siekiera'; nazwy narzędzi: przesiek, nasiek; nazwy poręby: pasieka /p./, przesieka w 13. wieku; p. siec.

PRZESPIEĆ, częste w psałterzu, 'powodzić się': "wszystko przespieje"; prześpiewanie, 'powodzenie'; przespiech: "uczynisz przespiech prawemu"; przyśpieć, 'pośpieszyć': "niżadny nie przyśpiał", 'nie przybył', biblja; p. spiech.

PRZESTRZEŃ, przestronny, p. strzeć i strona; ale do tego

należy i cerk. prostor, 'obszar', prasłowiańskie /bułg. rus. czes. prostor/, u nas przestwór, zamiast +przestor: przezastąpiło, jak zawsze, pro-, a w wstawione.

PRZESUKOWANY, biblja /"kręcony", Leopolita/, "ze lnu białego przesukow/an/ego"; od sukać, p. sukno.

PRZEWAŁ, czes. přiwal, 'ulewa' /o deszczu i o wałach wodnych/, w psałterzach, biblji /"deszcz", u Leopolity/.

PRZEWERNĄĆ, 'przewrócić', małoruskie, u Potockiego, jak powernąć u S. Twardowskiego; małorus. perewernuty, powernuty.

PRZEZ, urobione /jak przek, p. przeko/ od per- /p. prze/, tym samym przyrostkiem -z, co i w innych przyimkach; por. bez. Właśnie u nas przyimki przez i bez wymieniły się; mówimy żartobliwie: "pobiegł przez czapki bez las", dawniej: "przez czapki przez las", bo w ciągu 14. do 17. wieku bez przed przez zupełnie ustąpiło; są liczne pomniki, szczególnie 15. wieku, gdzie nigdy bez, zawsze przez się używa, i przed imionami, i z niemi, np. zawsze: przezpieczny, nigdy bezpieczny /w obu psałterzach; w florjańskim tylko kilka przykładów dla bez: bez mała, bezwinny, bezednowie, pobezczynić, zresztą zawsze przez, przes/: bez ocalało nieraz tylko w imionnictwie: Bezdziad /obok Przezdziad, stąd Przezdziecki/, Bezdrew i Przezdrew, Bezkorzystew i Przezkorzystew. I u załabskich Słowian przez miejsce bez zajęło. Inni oba ściśle odróżniają, Czesi přes /oni przez nie mają, ale to to samo/ i bez; cerk. prěz /bułg. prezmorczin, 'przezmorski', t.j. 'zamorski'/. rus. pierez, ale obok niego posiadają południowe i wschodnie języki i czrěz

lub czrĕs, rus. czerez, co w zachodnich ocalało jedynie w nazwie szczepowej Czrezpienian, t.j. 'przez Pianę /za Pianą/ mieszkających' /w Meklemburgu, 10. - 12. wiek/. U Słowieńców bez w brez się odmieniło, pod wpływem tego prez, czrez.

PRZEZROCZYSTY, p. zerk.

PRZMIEL, przmiclina, przmielowy, w 15. i 16. wieku, zamiast dzisiejszego trzmiel, nazwa krzewu leśnego. Ale przmil, sczmielka, 'asplenjum', szczmiel-/ina/, 'melampyrum' /noc i dzień, wedle łac. vesparia tak ochrzczona/, przmiel r.1472, pczmiel, szczmiel, r.1500: "trąd albo psczmyel", to zniekształcenia prasłowa czĭmel, 'bąk', rus. czmiel i szmiel, szczemiel, słowień. czmelj, szmelj, czes. czmel, szczmel /stare/, załab. stmel /serb. strmelj', słowień. czrmelj i czmrlj; dalsze zniekształcenie /; czĭm-el do pnia kĭm- do skem-/skom/, por. komar, lit. kaminē, 'bąk'; p. czmiel.

PRZTYK, prztyknąć, dźwiękonaśladowcze, prztykać i o 'fukaniu', i o 'spaleniu /na panewce/'; por. bzd-yk.

PRZY, przyimek i we złożeniach jak przybysz. Prasłowo, lit. prie /prus. prei/, 'przy', w dalszym urobieniu priesž, 'przeciw'; łac. pri, prae, 'przed', niem. für, vor. Ogólnie przy we złożeniach z przymiotnikiem służyło umniejszaniu; od biały: przybiel /nieodmienne! jak oburącz itp/, 'nieco biały, białawy', np, "miał przybiel"; przyczyrźń, przyliś /'lisowaty'/, przyżółć, przyzieleń; ale to przy, jako i z siódmym przypadkiem łączone, wywołało, szczególniej w 16. wieku, postaci: przybielszym, przyczerwieńszym, których język 15. wieku jeszcze nie zna; Rej np. ma już wyłącznie przytrudniejszym /"to

nań przytrudniejszym"/, przyłakomszym /'nieco łakomiej'/, u Mączyńskiego jest obu postaci kilkadziesiąt przykładów; są jeszcze u Petrycego 1609: przystroższym; w 17. wieku giną zupełnie.My dziś przy wprost z przymiotnikiem łączymy: przyciemny, przycieasny, przyostry; dawnemu językowi to obce,miał przyciem,przyostrz; u innych Słowian też rzadsze. Mylne przy, zamiast prze, w przybytek /p. przebyć/, przyłbica.

PRZYJACIEL, nieprzyjaciel; przyjaźń, nieprzyjaźń; oboje od czasownika przyjać /sprzyjać/, co wyjątkowo jeszcze w 16.wieku niesciągniętą postać zachował, ale tylko w przyjaje /"kotka nie przyjaje psu"/, do czego dorobiono mylne: przyjajać /"jemu nie przyjajali",biblja, "tej jąż przyjajać, na umor"/. Pierwotnej odmiany /cerk. prěją, prijati, czeskie dawne przeju/ nie mamy; zastąpiliśmy przeję nowem przyjam /z przyjaję/; dziś tylko złożone sprzyjam. Prasłowo; brak go w lit. /przytaczają tylko łotew. prieks, radość/; ind. prija-, 'miły' /czasownik prijajate/, goc. frijōn,'kochać' /stąd Freund i Friede/; z prijatel' zgadza się zupełnie saskie /stare/ friuthil,'kochanek', ind. pretar-. Przyjaźń jak bojaźń,obok takich jak pieśń, waśń; przyrostek jest więc -znĭ albo -snĭ,obok -nĭ /jak w dań/.

PRZYJEMNY, nieprzyjemność, do przyjąć /p. jąć; przez przyjma,por. ujma, lub przyjem, por. najem,zajem, rus. prijom/; tak samo w czeskiem,gdy na Rusi prijatnyj, nieprijatnost' /od przyjęty/; por. niem. angenehm i annehmen.

PRZYSIĘGA, przysiąc itd., przysiężnik /'ławnik'/, sprzysiężenie /'spisek'/, krzywoprzysiężca; prasłowo; p. sięgać.

PRZYTCZA, 'przypadek', 'sprawa, rzecz', w 15. wieku ogól-ne, ginie już w 16. wieku /jest np. w Ezopie Biernatowym: "gdy się przytcza przyda, ród cię wyda"/; od przytknąć, przy-tkać; cerk. protcza dosłownie greckie parabolē tłumaczy i na 'bajkę, powieść', przechodzi. U nas, szczególniej w 16. wieku, i mylna pisownia: przydcza.

PRZYZBA, p. izba.

PRZYZWOITY, nieprzyzwoitość; już od 16. wieku stale tak, ale jeszcze i wtedy istniała /np. u Kromera i i./ dawniejsza postać bez z: przywoity; złożone z przy- i woj- od wić, p.; znaczy to, co się przywija, przynależy'; dlatego mówią: "przywoita /t.j. rzecz/, aby...", "jako to głupim przyzwoita". Wyłącznie polskie.

PSOTA, od psi /p. pies/, zwykłym przyrostkiem /-ota/; psocić, psotliwy, psotliwość, psotnik; nietylko dla 'figlów, psich kusów', ale w dawnym języku głównie i dla 'nierządu wszelakiego: "będą się psocić córki wasze", Leopolita, "w domu nierządnicy psotę płodzili"; w biblji psotny tłumaczy 'najgorszy'.

PSTRY, narzeczowo od 16. wieku pestry i bestry; pstrzyć, upstrzyć; pstrocha i pstrucha, o 'krowie pstrej'; pstrocizna i pstrocina; "pstro w głowie" i pstrogłowiec; ale pstrokaty urobiono wedle srokaty; pstrąg /takiż przyrostek jak w ostręgi/. Prasłowiańskie, od pisania /przyrostek -r, między s - r wsunięte t trybem stałym słowiańskim/; grec. poikilos, 'pstry', z inną

samogłoską od tegoż pnia; p. pisać; nazwę ryby 'pstrąga' ogólnie stąd odwodzą Słowianie /serb. pastrva, itd./. Por. pstrosz /o koniu/; narzeczowo piestrzyć, piestrzanka, z pierwotną miękkością półgłoski.

PSUĆ, psuję, zamiast odmiany pierwotnej: psować, psuję, zepsować, jeszcze w 16. i 17. wieku ogólnej; zepsuty, zepsucie, popsuć /popsujmajster/; od pies /p./; por. niem. verhunzen w tem samem znaczeniu, od Hund: 'na psa sprowadzać, na psotę'.

PSYK, psykać, psyknąć, dźwiękonaśladowcze, o ptactwie, o trzeszczącem świetle, itd., urobione jak ksyk /kszyk/, prztyk, pstryk, bzdyk.

PSZCZOŁA, dopiero od 16. wieku zamiast dawniejszego pczoła /sz wsunięto/, a to z +bczoła, przez upodobnienie b do bezdźwięcznego cz; pień bŭk-, od 'beczenia'; bąk i bczoła /przyrostek -el- przy nazwach podobnych nierzadki, por. dzięcioł, kwiczoł/ poszły więc z tego samego pnia, od odmiennej wokalizacji. U Czechów wczela /z bczela/. a stąd nazwa herbowa Wczele. Urobienia: pszczeli, pszczelarz, pszczelnik, pszczelnictwo; nazwy roślinne wszelakie; zdrobniałe pszczółka. Stanko /r.1472/ pczelnikiem nazywał 'pierzgę, wosk czarny'. Nazwa ogólnosłowiańska, obca Litwie /lit. bi-tis od tegoż pnia co i niem. Bie-ne/. Inni Słowianie odrzucają i nagłosowe b: cola, Cerk. bŭczeła /i bĭczeła/, rus. pczeła, serb. pczela, i czela, /p/czelac, 'ul', słowień. czbela.

PSZONO, nazwa 'prosa otłuczonego'; od pchać /p./; pszonak, pszonka, roślina 'erysimum'; pszenica, dawniej i ludowo pszenica, ze skrótem /jak szubienica, szklenica/; pszenny, nie pszeniczny. Ta prasłowiańska nazwa wyparła pierwotną, pyro, co przeszła na inne zboża lub na perz,

jak /nietylko/ u nas. I pszeno i pszenica prasłowiański e,powtarzają się wszędzie tak samo; już w cerk. oboje, narzeczowe /bułg./ czenica; prus. som-pisinis /dosłownie 'z pszenną', t.j. mąka/, 'chleb gruby'. "Porwano djabłu młóto, pszonnak i pokrzywy", "pokrzywy, osty i pszennaki", w 17. wieku, odnoszą się do wróblego pszonaku, chwastu /?/.

PTAK, dawniej ptach, więc zdrobniałe: ptaszek; ptaszysko /mylnie ptasisko, dla uwydatnienia owego -i-/, ptaszę, ptaszy /mylnie ptasi, jak mysi, dla tej samej niemądrej przyczyny/; ptactwo obok ptastwo /biblja/; ptaszyna, ptaszynka, i rodzaj 'strzelby'; ptaszyniec; w cerk. pierwotne pta, rus. potka i ptica, ptieniec, 'gniezdnik'; od latania': ind. pat, 'lecieć', pat-atra-, 'ptak', grec. petomai, 'latam', eptēn, 'leciałem', pteron, 'skrzydło', łac. peto, dążę' /stąd impet, impetyczny/, penna, 'pióro', z +pesna, +petna /stąd penał, penalik/, niem. Feder i Fittig; w ind. i grec. pat /pet/ znaczy i 'padać' /piptō/, niem. finden 'napaść na co, znaleźć'. Inni dowodzą albo od nazw dla 'jaja' /litew. pautas/, podobnie jak grec. oīos. łac. avis. 'ptak', z nazwy 'jaja', ōon, ovum, albo zestawiają wraz z łotew. putns, 'ptak', jako "młode" z ind. pota-, 'młode', putra-, 'syn', grec. pōlos, 'źrebię', łac. pullus, 'młode', i puer, chłopiec, dziecko', niem. Fohlen i Füllen, 'łoszak'. Wybór trudny; ptak, ptach, od ptaz przyrostkiem -k /jak znak/.

PU- zamiast pó-, ogólne w dawnej pisowni, szczególniej w 16. wieku, nawet w pułtora, pułnoc; pułhak /czes. polouhák, z niem. Halbhaken/, rodzaj 'strzelby'; pułapka'; samołówka', zamiast połapka, od łapać, czes. polapka; pułap, 'powała stropu, sufitu', z niem.

Laube, i w dzisiejszej pisowni zachowane; inne zaginęły, np. pukład/ka/ albo i pukłat /na wozie/.

PUBLIKA, publikować, publiczny, publiczność; przeciwstawienie do prywata; dalej: 'festyn', 'zjazd, zgromadzenie'; publikacja; z łac. publicus z dawnego +poplicos, od populus, 'lud'. Tu i łac. res publica, rzeczpospolita dosłownie tłumaczone za naszych pseudo-rzymskich czasów; z tego republika /przeciw monarchii/.

PUC, pucek, pucka, 'ostatnia część warg', 'kończyny palców'; 'całus'; 'wydęcie warg'; 'chłopeczek'; stąd pucołowaty i pucaty; wszystko oboczne do pęc- /napęcniały/, p. pęc/z/ pod pęk.

PUCH, 'to, co się unosi', 'piórka miękkie, meszek, włosie'; obok tego i pęch, 'zapach' i 'zaducha'; puchowy, puchówka; puszyć się, 'nadymać się', napuszony, napuszysty; puchnąć, puchły, puchli/z/na, złożenia z na-, o-, z-, za-; p. pulchny. P. pycha; por. pach.

PUCOWAĆ, czyścić', z niem. Putz, putzen, szczególnie w gwarze wojskowej, "pucować buty"; pucówka /jak frycówka/; a był i pucer.

PUD, pudowy, ruska nazwa wagi /40 funtów/, z niem. Pfund /n w dawnych pożyczkach wypada/, a to z łac. pondus, 'waga', do pendere, 'wisieć' /stąd dawne ponderować, 'ważyć'/.

PUDŁO, pudełko, pudełeczko, od 16. wieku /1532 r./, z niem. Paudel /"paudeln und lischken mit Fischen" w Prusiech w połowie 16. wieku/; pudło, o chybionym strzale, pudłować, od naz-

wy psa: pudel, również z niemieckiego, znacznie młodsze jednak.

PUERY, 'żacy przystrojeni do komedji' /w 16. i 17. wieku/, z łac. puer, 'chłopiec'.

PUF, we wszystkich znaczeniach: puf na głowie, puf do siadania, itd., z franc. pouf; tylko nazwa gry z niem. Puffspiel.

PUGILARES, skrócone pulares, przejęte żywcem, nawet z obcą końcówką /zamiast pugilar/, z łac. pugillares od pugillus, 'tabliczka'.

PUGINAŁ, z włoskiego /pugnale/, jak sztylet /stiletto/ i daga /p./, gdy deka, 'sztylet', z czeskiego.

PUHA, ruskie, w 16. wieku, zamiast 'bicza', p. pęga; pisano mylnie i puwa /Zimorowic/.

PUHACZ, puchacz, od 15. wieku, z ch, do czego i puszczyk, 'odmiana mniejsza sów'; rus. pugacz, niby od straszenia /pugat'/; przezwany "od puhania strasznego w nocy".

PUHAR, 'czara, czasza', z niem. Becher, u Węgrów pohár, serb.-słowień. pechar, cerk. pechar i pachar w nazwie 'czasznika'; pacharnik, łuż. bjechar, staroniem. behhar i pehhari, łac. średniowiecz. bicarium.

PUK, puki, pukać, puknąć, pukawka, pukanie, pukanina; wypuczyć /np. oczy/; p. pęk, pękać, pęknąć, pęcznieć, bo to oboczne u obok nosówki; "śmiać się do rozpuku", t.j. "do rozpęku".

PUKIEL, pukla, wszelka 'okrągłość, wypukłość', u włosów, ozdób nabijanych na tarczy, uprzęży/, z czes. pukle z niem. Buckel; puklasty, wypukły, wypukłość; puklerz, 'tarcza' /por. franc. bouclier, z niem./.

PULA, 'stawka', 'partja', wyraz 19. wieku, więc z franc. poule /od łac. pullus, 'nasiadka'/, nie z włos. puglia, 'stawka'.

PULCHNY, od połowy 18. wieku, przestawione z dawnego puchalny od puchnąć /p. puch/.

PULPET /do rosołu/, z włos. polpetta, 'kluseczki, gałki mięsne', 'figatele /z włos. ficattola/, od polpa, 'mięso'.

PULPIT, 'stolik czy pokład do pisania, czytania', z łac. pulpitum.

PULS, pulsowy, pulsować, z łac. pulsus od pellere, 'bić'.

PULT, pultynek, 'szkatułka', z niem. Pult z łac. pulpitum.

PUŁK, z dawnego pełk, ocalałego w nazwach osobowych, złożonych z -pełk /Swiętopełk, Jaropełk, Przedpełk/, lub zeń urobionych /Pełka; Pełczyn/; prasłowiańska nazwa 'oddziału wojska i ludu'; od tegoż pnia co i grec. polis, łac. populus, niem. Volk; p. pełny; pułkowy, pułkownik, pułkownikować; pułkownik od nas na Ruś przeszedł, wraz z innem słownictwem wojskowem /chorunżij, puszka/; już w połowie 17. wieku sarkano, że niem. oberszret zabiera miejsce pułkownikowi.

PUNKT, punkcik, punktualny, z łac. punctum od pungere, 'kłóć'; tu i puntały, w 16. i 17. wieku 'trzpienie w klamrach, zankle', z włos. puntale, pisane niemal stale przez o: pontały /i 'ozdoby na czole'/.

PUPKI, 'pępki', o futrach sobolich i i. najprzedniejszych /około pępka/; ruskie, w 16. i 17. wieku nierzadkie.

PURCHAWKA, purchatka, rodzaj 'grzyba', zwanego i prochówką /od tego samego pnia!/albo kurzawką, u Stanka /r.1472/ parchawiec i parchawka; "za poruszeniem unoszą się tumany zarod-

ników", więc od pierzchania /p. pierzchnąć/; a i u mieniają się nieraz obok płynnej między spółgłoskami, por. barczeć i burczeć, marczeć i mruk /z murk/, margać i mrugać. Por. parch.

PURPURA, 'szkarłat', purpurowy, dawniej purpurzany, z łac. purpura, nazwy 'ślimaków służących do barwienia na ów kolor', z grec. porfyrā.

PURTY, japurty, doporty, nazwy 'jabłek', sprowadzonych w 13. wieku z cystersami z klasztoru Pforte /w Turyngji/.

PUSKA, 'całowanie', Mączyński 1564, por. niem. Buss, Busserl /to samo/; u Słowieńców w 16. wieku puszowati, 'całować'.

PUSKAĆ, urobione do puścić, jak brukać do brudzić, ale to należ ciałość ruska /puskat', otpusk, 'urlop'/.

PUSTY, pustować; pustak; pustynia /o podwójnym przyrostku: -yni/; pustelny r. 1595 /'leśny'/, pustelnik, pustelnica, pustelniczy; pustota, pustość, pustosz, pustoszyć, spustoszyć; pustać; pustki, pustkowie; "spustopas /albo samopas/ chodzić", 'paść się zdala od stada'; "puste wieczory /lub nocy/", czuwanie przy umarłym'; puścić, puszczać, i liczne złożenia; puszczadło /do puszczania krwi/; puszcza, puszczaki; mięsopust; odpust; rozpusta, rozpustnik; zapusty; wypustki; podpuszczka; p. puskać; puści/z/na, 'co zmarły zostawia, opuszcza, spadek'; puścieć, opuściały; puściut/eń/ki. Prasłowiańskie we wszystkich ważniejszych postaciach ; szczególniej u Serbów i na Rusi w licznych złożeniach z pusto-; brak w litew.; jest w prus. pausto- dla wszelakiej 'dziczyzny' /kota, konia/ i dla 'puszczy'; z jego paustre, 'pustynia', por. rus. pustyr', 'pustynia'; dalsze odpowiedniki p. pycha. W biblji spustki /"drzewca", Leopolita/ ,

wedle czes.

PUSZ, 'czub', federpusz w 16. wieku /przetłumaczono dosłownie na pióropusz/, z niem. Busch /p zamiast b, por. pukiel i i./.

PUSZCZYK, 'sówka', od przebywania w puszczy /lecz por. puhacz/, nazwa zgodna poniekąd z nazwą: pustołka /mały ptak drapieżny/, pustułka /uchodzi i za sowę leśną/, co powtarza się u innych Słowian, ale z inną samogłoską: czes. posztolka, słowień. postolka, i w licznych odmianach, tylko na Rusi jak u nas: pustiełga; por. "pustelni kurowie" u Bielawskiego r. 1595 i i.

PUSZKA, 'skrzynka', w 15. -17. wieku nazwa i 'strzelby', a szczególniej działa', co Moskwa od nas przejęła i zatrzymała; my to działem /p. dzieło/ zastąpili; więc puszkarz dawniej znaczył i 'ludwisarz /lejący działa/' i 'kanonjer'; puszkarstwo, "proch puszeczny" /do strzelania/; wszystko to tak samo w czeskiem, zapożyczone z niem. buhsa /dziś Büchse/ z łac. buxea z grec. pyksis, z przestawką /szk z ks, por. oksza/. Tak samo u innych Słowian: serb. puszka, puszkar, puszkariti, itd.; są u nich i postaci z puksza i buszka.

PUŚLISKO, 'rzemień u siodła', od 16. wieku znane, puszlisko; czy nie obce? /tur. pusat, o 'zbroi końskiej',?/.

PUTAĆ, przeputać, 'przetrwonić', słowo nowe; rus. putat', pierepu-tat', znaczy jednak tylko 'wikłać, plątać'.

PUTNIA, 'wiadro', z dawnego niem. putina, dziś Bütte; u innych Słowian obiega, np. czes. put/i/na.

PUZAN, puzon, bażan w r. 1544, instrument muzyczny dęty, z niem.

Posaune /dawniej bosūne/, czes. pozoun.

PUZDRO, wszelkie 'naczynie pękate' /skrzynia, futerał/; d wsunięte; urobione przyrostkiem -ro od puzo, 'brzuch', małorus. żowtopuz, 'żółtobrzuch', o wężu /por. pęzioć/; czes. pouzdro, serb. puzdra. 'moszna', rus. puzyr', 'pęcherz, bąbel',

PWA, 'ufność', raz w psałterzu: "imają pwę" /" w niem. pwają", puławski/; pwać: "w cię pwam", "pwaj weń", psałterz /pisane nieraz pfać/; cerk. pŭvati, upŭvati, rus. upowat'; p. ufać i pewny.

PYCHA, rzadko pych /psałterze/, pyszny, pyszność, pysznić się, pyszałek, pyszałkowaty; urobione od pnia pu- przez s, słowiańskie ch; powtarza się z samogłoską u w puch, z d gą w pych, z nosówką w pąch /p. pąch/; znaczy dmuchanie, nadymanie, wzbieranie'; równoległy pień z b, por. buchać. Prasłowo; tak samo u innych Słowian; czes., rus. itd., pycha, pyszny; lit. pu-sti /z pu-tti/, 'dąć', puta, 'piana', puslē, 'pęcherz', pa--pautas, 'mozoł /na ręce/'; w grec. i i., jak u nas, pień z -s: fȳsa, 'dęcie' /nasze "pych ć ogniem", rus. pychat' i pyszat', 'silnie oddychać, pałać/, fysaō, 'dmę', łac. pustula, 'pęcherzyk'. Do tegoż pnia należy i pył i pusty, a nawet i pwa, 'ufanie'/?/, jak i pykać /ale to raczej dźwiękonaśladowcze/.

PYKAĆ fajkę, pyknąć, dźwiękonaśladowcze.

PYŁ, pyłek, 'proch', 'kurzawa', zapylony; por. pycha; na Rusi pył i o 'ogniu', od tegoż pnia /por. pychat'/. Jest inny pień pū-, o 'gniciu', lit. pū-ti, 'gnić', liczne urobienia z d, l, niem. faul; nasze pyje, z 16. i 17. wieku /?/.

PYPEĆ, ´choroba języczka u drobiu´; używane i przysłowiowo / /"zdarto mu pypeć"/; pożyczka z niem.Pips /dawne pfifiz/, a to z romańskiego /włos.pipita, wkońcu do łac. pituita, ´smark´/. U nas wyjątkowo nazwę dla chowu drobiu pożyczono; jeżeli pominiemy kapłona,pawa,indyka,wszystkie inne są rodzime.gdy Niemcy niejedną z łac. przejęli. Od nas pypeć na Ruś; jest i bułg. pipka; Czesi mają rozpodobnione tipec obok pipec, jak Niemcy Zips obok Pips.

PYSK. pyskowy,pyskować; pyskacz,pyskaty; zdrobniałe pyszczek i pieszczotliwe pysio; pyskać, ´pyskiem robić jak świnia,ryć się w czem, gmerać´: "pyszcze świnia w ziemi", "chłop w roli"; spyskać, ´pożreć´: "djabeł ich spyszcze", w 16. wieku i przez i pisane; pyskłać się czem, ´wikłać,trudnić,mazać´, powszechne w 16. wieku: "ja się tobą pyskłać nie chcę". Od pych-, puch-, o ´nadęciu´. Samo pysk jest słowo wyłącznie zachodniosłowiańskie /czeskie itd/. Por. ruskie pyszczit´ sia, ´nadymać się´ /narzeczowe pyszczij, ´próżny,pusty´/, cerk.napysztiti sę.

PYTAĆ, od pyta,pytka, ´męczarnia´, "wziąć na pytki", ´na tortury´; znaczenie pierwotne: ´krajać´ /łac. am-putare; czes.pytwa, ´anatomja´/; u nas pisano i przez i: "pitwać ryby"/niby ´patroszyć´, wypitwać czy wypytwać w słownikach około r,1500 i w późniejszych; por. narzeczowe pitraszyć, pitolić, ´niezgrabnie co robić´, pitwak i pitrok, o ´nożu tępym´/; zapytać, z dawnego opytać,zopytać, gdy pojedyncze złożenie zbyt się utarło /zamylne zamiast zo-/. Przejście znaczenia od ´krajać, ciąć´, podobnie jak w badać /p./.

PYTEL, ´wór´, w psałterzu: "obwlekli się w pytel" /´wór´/,"ich odzienie pytlem"; ´worek na pieniądze´; "kiedy w pytlu hrosza

neni"; dziś tylko o 'worku młyńskim', przez który się mąkę przesiewa; dalej: "słowa jak pytla"; pytlować /o mące i o języku/; z niemieckiego: dziś Beutel, dawne pūtil, może przez Czechy /pytel/. Od nas na Ruś, gdzie i o pyklowaniu mówią: kl z tl; i na Litwie tak.

PIZAĆ, toż co pyskać /p./, 'ryć w ziemi', 'przebierać w jedzeniu', przestarzałe /"zęby w chlebie pyżał", Potocki/ i narzeczowe, już w glosach 15. wieku zapisane /'odrzucać'/; tegoż pnia co i py-skać; por. puzdro, puzo, pęzięć; pyzaty /o twarzy/; na Rusi pyz o 'orzechu pustym', a pyzit' o 'wzdymaniu'; tu widoczny przechód do pusty.

---ooo000ooo---

Q

QUAMQUAM, quanquam, w 16. wieku i w 17. 'przemowa ceremonjalna', ponieważ łacinnik zaczynał ją często od quamquam, 'chociaż'; "p. starosta witał go od panów z długiem quanquam", r.1580; "quanquam bych też potrafił"; "Do monarchów chrześcijańskich sąsiedzkie quamquam", brzmi napis jednego liryku W. . Kochowskiego. Francuskie quanquam toż samo. Lubieniecki w Dyarjuszu sejmowym z r.1638 pisze: "zszedszy się panowie posłowie uczynił do nich quanquam p. marszałek". Zwracam uwagę na ów zwrot u Lubienieckiego, jako na pospolity w 17. wieku, dziś niemożliwy zwrot imiesłowowy, niby francuski; częsty u Paska, Potockiego i i., dziś chyba wyśmiewany jako litewszczyzna i przedrzeźniany; od 18. wieku /oprócz jedynego St. Leszczyńskiego/ pozbył się język tego nader wygodnego zwrotu, chociaż imiesłowy są od tego, aby ich używano, co u nas dziś coraz rzadziej bywa.

----oooOOOooo----